

Володимир Яворівський

**«Що ж ми за
народ такий?..»**

Книга четверта

Хроніка розчарування і надії

Київ

«Український письменник»

2010

УДК 821.161.2-92
ББК 84(4Укр)6-4
Я22

Це четверта книга публіцистики відомого письменника і депутата Верховної Ради України, написана за матеріалами радіопередачі «20 хвилин з Яворівським». У книзі охоплено період 2006–2009 років.

До видання увійшли відкритий лист до чинного на той час Президента України Віктора Ющенка, а також публіцистичні роздуми В. Яворівського над «Помайданням».

Редактор *Олена Шаповал*
Художник *Сергій Ковика-Алієв*

© Яворівський В. О., 2010
© Ковика-Алієв С. Я., художнє оформлення, 2010
ISBN 978-966-579-283-3 © Видавництво «Український письменник», 2010

Цей четвертий том роздумів про Україну та українців — теж колективна праця кількох десятків тисяч моїх співвітчизників у двадцять першому столітті. У тому числі й тих, чії листи не ввійшли до моїх радіопрограм, але вони засвідчували завжди позицію автора, створювали тло для інших.

Цей том педантично відстежує українське Помайдання, аналізує сіру, «заговорену», бездіяльну добу президентства Віктора Ющенка, коли Україна втратила ще один шанс випростатися.

Тому занепад національно-демократичної ідеології на час президентських виборів 2010-го унеможливив прихід нового вольового, сильного патріота, а забезпечив перемогу Вікторові Януковичу.

Тепер її доведеться знову відроджувати (а можливо, просто утримувати на існуючому рівні!) велетенськими зусиллями.

Дай нам, Боже, сили. Дай.

Необов'язкова
передмова.

Маятник без
циферблата

Отож, братове українці, продовжимо розпочатий у попередніх збірках за матеріалами програми «20 хвилин з Яворівським» «Що ж ми за народ такий?..» аналіз уже, на жаль, минулого дев'ятнадцятиліття найновішої української історії. Ми домовилися, що робитимемо це без озирань на персоналії, висоту керівного сідала, цюхвилину кон'юнктуру чи рівень ризику, а то й можливу загрозу закриття моєї авторської програми. Її вже одного разу закривали. І де вони, ті закривальники?

Такий ми народ. Народ родинний, вкорінений у свою землю (навіть у вимушених остарбайтерських наймах), довірливий і сентиментальний від сліз під червоною калиною до відчайдушної відваги. Мучимось, караємося, але й досі не можемо стати єдиним народом політичним. І далі мріємо про доброго, справедливого, чесного у всьому українського гетьмана (президента, прем'єра, міністра), котрий прийде звідкись, покарає злодіїв, накаже дати батогів дурним і зажерливим чиновникам, роздасть награвоване бідним порівну. І настане рай, царство правди, справедливості. Не навчившись самотужки тверезо, навіть прагматично оцінювати політичних діячів і діячків, сприймати їхні гасла найперше як рекламний буклет на великих виборчих торгах, не зіставляючи звабливість гасел з людиною, яка їх проголошує... Ми за якийсь час, спершу з подивом, а потім з розчаруванням, смутком і злістю, переходимо від безоглядної любові та віри у цих політиків до злої нелюбові та зневіри. Від звичного почуття ошуканості, порожнечі обіцянок, розчарування повертаємося до зажуреного чекання нового пророка, котрий десь є, обов'язково має бути... Отак гойдається судомно наш політичний маятник від виборів до виборів: сентиментально-довірливі любов-нелюбов, віра-зневіра, надія-розчарування. Так буде доти, поки ми, кожний сам по собі і всі разом, не дамо собі праці зіставляти рекламно-виборчий бісер політиків зі справжньою їхньою позицією, рівнем моральності та людської надійності, здатністю послідовно виконувати обіцяне. Доти гойдатиметься хаотично і даремно наш маятник, бо годинник зіпсований і стоїть, бо ми не знаємо

нашого часу – годинник без циферблата. Самі ремонтувати не беремося, бо чекаємо майстра. А майстер не йде... Такий ми народ. І такий також.

Вісімнадцять років Україна бреде в тумані, з останніх сил розгрібаючи його і шукаючи твердої стежки, прислухаючись до спокусливих голосів політичних торгівців, захованих у цій непрогляді. Так міфічні сирени зваблювали Одиссея. На які лишень виборчі приманки не купувалися українці за вісімнадцять років вільного вибору. На комуністів, які системно нищили чи не кожен український рід понад вісім десятиліть. Комуністів українці генетично не любили, але боялися. Проте в 90-му віддали їм більшість голосів. Ніби боялися, що в райкомі знатимуть, хто за кого голосував. На голів колгоспів, яких теж ненавиділи, але боялися, що ті не виорють їм весною город. На бунтівничих рухівців-різничинців, які принесли до парламенту вільний дух майданних мітингів, незвичної відкритості в любові до України, котрої компартійне чиновництво боялося, як власної смерті. На червоний директорат, котрий нібито диктаторів пролетаріату перетворив на залежних від кожного начальника пролетарів-поденників. На реактивну, непередбачувану популістку Вітренко. На Лазаренка з його сильним «хапальним» інстинктом. На морозівських соціалістів, котрі надовго засиділися в дуже лівій політичній ніші. І нарешті логічно скурвилися. На фіктивних соціал-демократів об'єднаних... спільною касою і рейдерським нахабством. На жирних і задоволених власним життям «аграріїв» усіх кольорів і всіх рівнів моралі. На кумівських «єдунів», котрі цинічно вимолочували з виборців кожен голос, а все одно намолотили мізерію. Докупували вже обраними. На Юшенка, котрий несподівано (навіть для себе!) запропонував нації теорію моральної, совісної влади. Вродливий, віруючий, шляхетний, не радикальний, патріотичний (від нього віяло м'якою, вродженою українськістю), не нахрапистий, а навіть ніби сором'язливий — такого «домашнього», свого ще не було на верхів'ях української політики. Вячеслав* Чорновіл багатьох відлякував своїм революційним темпераментом, а цей — ніби проповідує перед громадою, ніби і себе готує до сповіді.

* Згідно з волею Чорновола його ім'я Вячеслав тут і далі подаємо без апострофа, як воно писалось за правописом раніше і як записано в усіх його документах (Ред.).

Ще раз повторюю: українці одночасно голосували і за Славу Стецько, і за Соломатіна, за класичного націонал-демократа Філенка і циніка-інтернаціоналіста (чи то й ярмаркового блазня) Шуфрича, за агітпропівського балакуна Петра Симоненка і в той же час за український символ — Левка Лук'яненка.

Тому й мали такі парламенти, котрі перебували в стані перманентної громадянської війни.

Ліміт помилок, нерішучого чекання манни небесної чи безконечних Божих подаянь ми з вами давно вичерпали. Тому не маємо іншого виходу, як чесно, ніби на рентгені, вглядатися у всі наші помилки. Вільні і невільні. Правда лікує, піднімає з колін, згортає знесилені пальці в сильні кулачиська і присвічує шлях істині. Вірю, що ви мені в цьому не заперечите.

Майдан кінця 2004-го і початку 2005-го, наш прекрасний, всемогутній і вікопомний Майдан міг стати радикальним і знаковим поворотом в українській долі, він міг на кілька століть забути світом націю швидко і рішуче ввести у світове співтовариство. Доля і Господь дарують такий шанс не всім народам і не часто. Ми його мали. Точніше, ми здобули цей шанс, скинувши з себе на Майдані страх, осоружну меншовартість і малоросійщину. Устами Ющенка ми вам обіцяли з Майдану, що нова, «помаранчева» влада буде для всіх нас зрозумілою і прозорою, як альтернатива Кучминим залаштунковим інтригам, шелестінню купюр, нашіптуванням, яких не вловлювали навіть таємні мікрофони майора Мельниченка.

Хіба не так ви розуміли цю обіцянку: всі, навіть не дуже принципові для нації і для держави, рішення будуть прийматися з вичерпною аргументацією, із зрозумілими для більшості українців мотивами? Я, який у ті дні стояв на майданній сцені поруч із Віктором Ющенком, чув ці обіцянки і розумів їх саме так. І вірив, що нарешті буде у нас в Україні саме так. І тільки так. Ви ж не забули цього всеукраїнського, могутнього, ніби вилитого з гарячої вулканічної магми — «Так!», «Так!», «Так!».

Ще не вміючи говорити, мій внучок Тарасик при тодішньому нашому загонистому «Так!» — наставляв зі сповитку свій маненький рожевенький кулачок.

І що ж було, коли щасливий люд розійшовся з Майдану після неповторної, справді всенародної, проникливої інавгурації

нового Президента? Які сміливі й справді новаторські, оригінальні урядові призначення! Дух перехоплює: другий символ Майдану, його реактивне крило Юлія Тимошенко майже одногосно підтримується приголомшеним парламентом на посадю Прем'єра. Після Януковича. Лідер акції «Україна без Кучми» Юрій Луценко очолює Міністерство внутрішніх справ. Після пріснопам'ятного «політемігранта» до Росії Білоконя.

Ще захриплий і промерзлий до кісток майданний «ді-джей» Микола Томенко формує гуманітарний сектор виконавчої влади. Після Дмитра Табачника – ідеолога ЄЕПу та двомовності. Майстер революційних барикад і засновник «наметових поселень» перед самісіньким носом у Кучми Олександр Турчинов очолює головну, вчора ще цілковито закриту, втаємничену навіть у дрібничках Службу безпеки держави. Після людей, на яких впала тінь отруєння Віктора Юшенка, котрий таки став Президентом України. Пинзеник і Терьохін – пропонують модерну фінансово-економічну політику України. Після Азарова.

І все це були люди Президента, люди з Майдану, люди, котрі творили Майдан, формували його ідеї та духовні і політичні цінності, люди, як правило, не зіпсовані посадами. До того ж Кириленко, Павленко, Катеринчук, Луценко, Терьохін, Томенко, Стецьків та багато інших різко зменшують вік української виконавчої влади.

Такі уряди бувають лише після прекрасних, романтичних національно-визвольних і обов'язково безкровних революцій. Все свіже, весняне, яскраве, спрагле реальних діянь, не закомплексоване з нагоди висоти крісла чи майже власної «історичної значущості». Колись отакі «чиказькі хлопчиська» витягнули гігантську Америку зі смертельної кризи. Це був могутній виклик Кучминій урядовій сірятині, посередностям, меркантильній, злодійкуватій і таки злодійській челяді.

Уряд (в уяві нашого затурканого обивателя це щось зловісне, «рогате», зі звичками і натурою вампіра!) на кілька годин у вихідний день стає на ковзани. Хтось падає, як хлопчисько, і довго кумедно їде на своїй міністерській сідниці. І відразу розвіюється міф про якусь далеку, захмарну владу. Юля, Микола, Юрко, Славко, Віктор, Сергій... Люди. Такі ж, як і ми з вами тоді, коли душі хочеться політати чи вискочити з поденної одноманітності.

Сьогодні їх спекулятивно звинувачують у нібито непрофесіоналізмі. Брежете, панове. Немає вишів, де випускають міністрів, депутатів, а то більше — президентів. І дякуймо Богові, що їх нема і що не видають таких дипломів. Уявіть собі масштаби хабарів при вступі і стихійне лихо після одержання сертифікованих документів про освіту... Хай Бог милує...

Всі вони швидко опанували мистецтво управління державою. Так, я злився на Миколу Томенка, що затримувалося фінансування міжнародного щорічного травневого Шевченківського свята на Кіровоградщині. Не жebraв, а вимагав, і гроші таки «впали» на рахунок Співки письменників вчасно. Не всім подобалися деякі його висловлювання про стан українського кінематографу, але це були його, Миколині, думки, а не тези «вождя», які треба приймати за аксіому і цитувати за найменшої нагоди. Мені гірко, що Томенко не покращив ситуацію з україномовною книгою, українською мовою, не зустрівся з керівниками творчих спілок. Та був уже проект кількох давноочікуваних урядових постанов, непосильних для фактично неукраїнського парламенту. Одна з цих постанов — рішучий, революційний, політично навіть ризикований крок — введення великого ввізного мита на іноземну (читай російську!) книгу і радикальне зниження податків на українську. Не встиг провести за всього кілька місяців реальної влади. Не встиг...

Темпераментно, з майданним духом свободи й оновлень, можливо, по-юнацькому занадто рішуче кинувся вичищати міліцейські авгієві конюшні та реформувати цю деморалізовану структуру вчорашній «польовий командир» Майдану Юрій Луценко. Закинуто правовий «невід» на «крупну кримінальну рибу», в який до цього йшла тільки «тюлька». Українське суспільство затамувало подих: «Нарешті!» Хоч маненький відблиск справедливості з'явився...

Притьмом розпихають по кишенях свої запасні іноземні паспорти та чекові книжки, пакують валізи з коштовностями і, як мародери, драпають «під крило» Путіна Білокінь, Бакай, Боделан, Щербань, Анатолій Засуха... Дехто терміново «поправляє здоров'я» на далеких островах, щоб із безпечного місця диригувати подіями, фінансувати їх, а звівши нанівець — повернутися назад.

Тому вже перші порушені кримінальні справи залежувалися в прокурорських шухлядах. Обвинувачені зчиняли такий несамовитий галас у пресі про «політичні переслідування», що їхня кримінальна сутність ховалася за ширмою.

Не маючи однозначної і сильної політичної підтримки ні в парламенті, ні з боку Президента, зіткнувшись із могутнім, добре організованим, відчайдушним опором кількох кримінально-олігархічних кланів, Луценко повільно, але таки починав гаснути.

На День Незалежності, 24 серпня 2005-го, на тому ж Майдані ми чуємо від Президента Ющенка високу оцінку діяльності «помаранчевого уряду» за кілька місяців його роботи. Велелюдний, багатотисячний Майдан аплодує Юлії Тимошенко. Український терплячий люд готовий іще потерпіти — тільки б зрушилася Україна з цієї мертвотної нерішучості, стагнації, тотальних зневір і розчарувань.

А через десять днів цей хвалений Ющенком уряд, котрий, власне, лише по-справжньому став до роботи, без будь-яких пояснень, вагомих аргументів... посилають у відставку! Це при тому, що вам, українці, на всіх передвиборних мітингах, на Майдані було обіцяно стерильну відкритість влади, її зрозумілість і пояснюваність кожного її кроку та вчинку.

Я того дня був у Кіровограді, на лихої пам'яті сотому виборчому окрузі. Ті люди, які три тури вистояли разом зі мною перед бандитськими ножами, кастетами, стрільбою з бойового пістолета, які зі мною розпилювали сейфи з бюлетенями, від яких було викрадено ключі, щоб зірвати вибори, запитували мене про причини відставки уряду та фактичного розколу в таборі «помаранчевих». Я, соратник і одnodумець Ющенка та Юлі, нічого не міг пояснити ні собі, ні їм.

Я був приголомшений і розчавлений кілька днів, передчуваючи інстинктом та вже нажитим політичним досвідом, що націю чекають лихі часи з новими викликами, а можливо, й трагедіями.

Чому було таємно підписано меморандум із Януковичем восени 2005-го, я також не знаю. Тільки для того, щоб обрати Єханурова Прем'єром? З ким радилися про кінцеву вартість цього таємного контракту, від якого Президент через короткий час буде змушений відхрещуватися і знімати свій підпис?

Моєю, мабуть таки активного члена депутатської фракції «Блоку Віктора Ющенка “Наша Україна”», позицією не цікавився ніхто. І з іншими депутатами, які з усіх сил працювали на пере-могу Ющенка, про це теж ніхто не радився. Тож чи не багато розчарувань на кожну українську душу за короткий час? Таки забагато, братове, забагато.

Прибалти на першому році незалежності вирішили про-блему державності своєї єдиної рідної мови. Раз і назавжди. Тамтешні росіяни вивчили і литовську, і естонську, і латись-ку мови, бо такою була воля корінної нації, такою ж сильною і непоступливою була і воля їхньої влади. Лише окремі росі-яни виїхали до Росії. Решта прийняли не лише формальне громадянство, а й всі конституційні постулати у повному об-сязі та всі національні, морально-етичні та культурні тради-ції цих корінних народів. І квіт! Або приєднуйся, або – світ відкритий на всі чотири боки. (Це придумали не прибалти, а тамтешні росіяни: «ЧВР» — «чемодан – вокзал – Росія».) Запасної Литви, Латвії чи Естонії спеціально для «русскоя-зичних» у них нема.

До того ж їхню мову так жорстоко не нищили, як мову нашу, там просто корінну націю перетворювали на меншину.

А ми на п'ятнадцятому році ще «сочиняємо» універсали на цю тему. Довго, марудно дискутуємо, чи залишати українську мову багатомільйонної нації живою, державною, вжитковою в усіх сферах, принаймні публічного життя країни, чи покину-ти її напризволяще, на тихе вмирання під агресивним тиском мови пихатого сусіда?

Нашим тутешнім русифікаторам нагадаю про їхнього попе-редника та й ідеолога-шовініста Валуєва. У нас уже був Тарас, уже на весь світ пролунало українське слово, а через два роки по смерті Шевченка цей царський песиголовець писав у таєм-ному циркулярі:

«...Вопрос о пользе и возможности употребления в школах этого наречия (української мови. — В. Я.) не решен, но даже воз-буждение этого вопроса принято было большинством малороссов с негодованием, часто высказывающимся в печати. Они весьма основательно доказывают, что никакого малороссийского языка не было, нет и не может быть и что наречие их, употребляемое народом, есть тот же русский язык, только испорченный влияни-

ем на него Польши, что русский язык так же понятен для малороссиян, как и для великороссиян, и даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссами и в особенности поляками так называемый украинский язык». Чули? А сьогоднішня двомовність поверне вживання мови української до валуєвського рівня.

Наші владці підписали універсал, де йдеться і про мову. Втішалися, чомусь вважаючи, що цим папером примирили націю (а чи треба було вам її так запекло розсварювати під час президентських виборів!?). За кілька днів голова уряду Єхануров винувато натякає росіянам, мовляв, не занепадайте духом, ось прикупимо у свою кошару триста рекрутських голосів для зміни Конституції і тоді повернемося до цього питання. Гарант універсалу (про Конституцію годі й говорити!) фактично проігнорував цей випадок. А якщо промовчав, то про двомовність вже заговорили й інші запопадливі чиновники в єхануровському уряді...

Зіпсований годинник

Я прагнув і прагнутиму, допоки у мене є ця щаслива нагода, спілкуватися з вами без цензури, без лукавих посередників, допоки у нас є свобода слова і думки, допоки мені це дозволить робити в ефірі й на папері влада. Хочу і буду разом з вами досліджувати запущену, забуту кільканадцятьма поколіннями українців, донедавна ще крамольну, тему «Що ж ми за народ такий, українці?..».

Дослідження це важке, драматичне, його не можна сприймати, як казав великий патріот, «без брому», але й не скористатися наданою Майданом можливістю доповнити книгу самопізнання українців у часі та просторі було б великою помилкою, а то й великим гріхом. Отож робив і робитиму це скільки зможу.

На минулих (ще чергових) парламентських виборах ви, українці, зробили майже неможливе — зупинили своїми голосами реваншистів. Вони, програвши жорстоке змагання за українське президентство, вже готові були капітулювати: або сісти до тюрем, або емігрувати, а дрібніші — просто здатися на милість переможця. Дехто вже й сам простягав руки під кайданки: мовляв, раніше сяду — раніше вийду і ще поживу на волі!

Звичайно, Президентів надано Конституцією право помилування тих, хто скоїв правопорушення чи злочин, був засуджений за це, але ревно розкаювся, став на шлях виправлення. Однак навіть глава держави не має прав і повноважень амністувати, виправдовувати злочинців, прощати їм скоєне до суду або замість нього. Як людина він може великодушно прощати лише власні образи в колі своєї сім'ї чи в колі своїх близьких друзів чи соратників. То його інтимна справа, а не президентська, загальнодержавна, котра проектується на буття і стан всього українського суспільства. Хіба я, Володимир Яворівський, людина з демократичної команди Ющенка, відкритий, атакуючий «польовий гравець» у його президентській виборчій кампанії, хіба я просив його прощати зухвалим кіровоградським бандитам від місцевої влади на сумнозвісному сотому окрузі? Хіба я, котрий пройшов усі три тури виборчого пекла зі стріляниною, розпилюванням сейфів із фактично викраденими бюлетенями, з осатанілим тиском місцевих регіоналів на підкуплений і застрашений ними простолод, із примітивною байдужістю обласного прокурора та суддів до грубих порушень виборчого законодавства, хіба я просив помилувати їх усіх без слідства і суду? Наперекір цій тупій бандоті ми таки виграли усі три тури. Я таки мав моральне право прощати їх, як людина, котра пережила той багатоденний жах і нелюдську напругу нервів. Але ж це стосувалося не лише мене особисто, великого українського міста, області, а всієї країни. Тому й не просив Президента помилувати їх. А він зробив це.

І з'ясувалося, що ми тоді, знемагаючи, виграли для того, щоб... на минулих чергових парламентських та місцевих виборах у тому ж таки Кіровограді... той самісінський місцевий клан, із тими ж вожаками, керував виборчим процесом і нахабно сміявся мені в обличчя? Але кіровоградці ще раз здолали їх, рятуючи рештки української демократії. То так, для конкретного прикладу.

Непокарані реваншисти блискавично скористалися безвольністю «помаранчевої» влади, її безпринципною сентиментальністю, зосередженістю на тому, хто «любіший» і «ближчий за духом» Президентів та його родині. Вони збіглися в одну бізнесово-політичну зграю ображених, зібрали всі зусилля, залучивши всіх «вчорашніх», всі наявні у них велетенські капітали (в тому числі й російські) і рвонули на вибори. «Пома-

ранчеві» їм не заважали. Навпаки, гризучись між собою, лише допомагали здійснювати реванш переможених.

І все ж Західна, Центральна і Північна Україна стала їм на дорозі, завівши до парламенту реальну депутатську більшість. **243** депутати з хай і невиконаними, але ідеалами Майдану. Після всіх допущених владою прорахунків, помилок і зрад — більшого український народ зробити вже не міг. Він понад силу виконав свою місію, передавши свою долю в руки обраних ним політиків. А сам заходився садити поля, городи, дачні ділянки, торгувати, вчити дітей, лікувати хворих, виїздити за кордон, щоб якось вижити, поки їхній Президент і їхні новообрані депутати-однодумці Президента нарешті наведуть лад у державі Україна.

І тут розпочалося чергове малоросійське псевдополітичне стовпотворіння.

Не хочеться й згадувати ті довгограючі, запеклі містечкові торги за дрібнички, коли Українська Доля осиротіло стояла осторонь і чекала, кому можна буде покласти свою втомлену руку на надійне плече.

«Нашу Україну» навіть ночами переслідувала наймодерніша українська хвороба на ім'я «юлебоязнь». Бютівці розуміли, чому на посаду спікера нашоукраїнці вперто висувають лише Петра Порошенка — «запеклого друга» Юлі з часів, коли вона стала Прем'єром, зайнявши нібито належне тільки йому місце. Соціалісти, набравши мізерію голосів у порівнянні з «помаранчевими» союзниками, спершу поводили себе скромно, навіть миротворчо. Мабуть, у вухах ще звучало виборче гасло про високу, виняткову моральність Мороза. Це був період політичної «відлиги» Мороза. Він ще не був морально готовим до зради, хоч і розумів цінність своїх акцій у коаліції. З виборів Президента, які він сам із тріском програв ще у першому турі, Олександр Олександрович хитро витягнув для своєї партії максимальний призовий фонд: три ключові посади міністрів, голову Фонду державного майна, двох голів стратегічних областей.

А торги все тягнулися і тягнулися. Обиватель здригався від щоденної появи на екрані окулярів та обличчя Романа Зварича, котрий висував ті самі кухонно-комунальні звинувачення союзникам. Юля невтомно повторювала, що нарешті (нарешті! нарешті?) вдалося пройти найскладнішу смугу домовленостей

і дістатися оперативного простору. З-за її спини лукавенько так визирав Сан Санич, мовляв, я чекаю, я поки що чекаю, ось коли буде реально створюватися ваша коаліція, отоді я прийму остаточне рішення.

Згадайте: у той час я кілька разів привселюдно звертався у своїй радіопрограмі до Президента: візьміть нарешті в руки свою гетьманську булаву, грюкніть нею по трону, а якщо треба, то по занадто егоїстичних і марнославних головах! «Наша Україна» — ваша найрідніша партія, де ви почесно головуєте, Порошенко — ваш рідний кум. Усі вони повинні зрозуміти, що на карту поставлено не долю Порошенка, Безсмертного, Зварича, Юлі, Турчинова, Томенка, Мороза, Вінського, а подальшу, навіть далекосяжну, долю України, долю нації і держави.

А Президент здебільшого відмовчувався або проказував щось невиразне, занадто «законспіроване». Це для мене особисто була вже зовсім інша людина, ніж та, яка мужньо і рішуче виголошувала сміливі революційні гасла з трибуни Майдану, котрий мільйонноголосо повторював «Ю-щен-ко! Ю-ля!», але я не пам'ятаю, щоб він вигукував «Порошенко!», чи «Мороз!», чи «Зварич!».

А час збігав невблаганно. Навіть у моїй забутій владою і Богом (церковицю я поставив лише недавно, добрі люди допомогли, духовні отці її освятили) Теклівці, де залишилося сорок п'ять живих людей і куди я їздив на початку червня запалити проведений газ, старі бабусі допитувалися: скільки це буде тягнутися, скільки ви нас будете мучити, невже нам за вила братися?..

Цього часу вистачило «вчорашнім», щоб остаточно оговтатися, залучити на допомогу російських та інших політичних технологів, величезний капітал, оргресурс, російські спецслужби і розпочати шматування України проголошенням фактично іншої, ніж зафіксовано в Конституції, державної мови, організовувати провокації щодо спільних з НАТО військових навчань, відділення Криму від України, газовий шантаж, а найголовніше — повернути собі втрачену владу в Україні. Це все робилося відверто і зухвало, «донецьким почерком». «Наша Україна» таємно підморгувала їм: є можливість стати союзниками, злитися в обіймах, у широкому «форматі», наші й ваші олігархи зробили це вже давно. Далеко не відходьте, можливо, станемо «любими

друзями». Про це знали всі спецслужби України, знали і мовчки підтримували Президент і його радники, але ніхто й пальцем не поворухнув, бо всі спостерігали за самодіяльною виставою під назвою «Створення помаранчевої коаліції».

Несподіваний розворот сюжету: Мороз претендує на посаду голови парламенту. «Наша Україна» виходить з переговорного процесу. Кінець! Ні, Мороз лишень пострахав коаліціантів і відмовився від претензії. Дорогу для фіналу відкрито.

Нарешті! Нібито щось коаліцієюподібне таки зліпили. Як і домовлялися, Юлію рекомендують у прем'єри від БЮТу, а Порошенка — у спікери від «Нашої України». Соціалістам дістається перший віце-прем'єр в уряді, кілька могутніх міністерських посад, ключові комітети в парламенті. Реваншисти відкочуються в опозицію. Залишитися без конкретної влади — для них життя трагедія з усіма ознаками політичної смерті. Вони йдуть на крайнощі — блокують роботу Верховної Ради, розуміючи, що за відновлення роботи парламенту — за кілька хвилин вони остаточно втратять надії повернути собі всю Україну. Оголошують навіть карикатурне голодування. Я жартома пропоную купити Яну Табачнику губну гармошку, щоб не втрачати професіоналізму. Купую для голодувальників мінеральну воду, попереджаючи, що «підсипав у неї снотворне». Пропоную дуже обережно виходити з голодування, бо це — небезпечно...

Відбуваються перші збори коаліції. Відмовилися від пакетного голосування, проти якого виступають регіонали. Я бачу, як чомусь грають жовна і проступає креййдяна блідість на обличчі Мороза. Коаліція одногосно підтримує Юлію Тимошенко на посаду голови уряду. Довкола кандидатури Порошенка, якого висунуто на посаду спікера, спалахує коротка дискусія з ініціативи Мороза. Мовляв, кілька членів фракції соціалістів категорично, аж до «виключення їх із фракції», відмовляються голосувати за Порошенка. Аргументи: Валентина Семенюк та Рудьковський перебувають у судовій тяганині з Порошенком, ще кілька депутатів вважають Порошенка «корупціонером» і своїх голосів йому не віддадуть. А в цих депутатів є близькі друзі — «ламати» їх соціаліст Мороз не може. Для прийняття рішення на сесії не набереться 226 голосів. Вихід в єдиному: Мороз пропонує виставити будь-яку іншу кандидатуру із середовища «Нашої України», бо спікер — її квота. «Наша

Україна» з найвищим градусом категоризму відмовляється іти на компроміс. Тільки Порошенко! Тільки він!

А це був піковий момент у наступному драматичному розгортанні подій. Саме тут мусив втрутитися в ситуацію Президент. Ніхто і ніколи не переконає мене в тому, що Вікторові Ющенку забракло повноважень і сили впливу. Йшлося ж про його партію, його найближче оточення. Треба було блискавично ловити Мороза на слові і висувати будь-яку іншу персону з нашоукраїнського середовища. Безсмертний, Єхануров, Кінах, Тарасюк... Мабуть, Мороз і за такої ситуації шукав би причини для зради, бо таємні перемовини з регіоналами та комуністами вже велися, але зробити це йому було б важко, а то й зовсім неможливо. І в цьому випадку Ющенко подбав про «працевлаштування» свого кума, а не про завтрашній день мільйонів українців. Мороз та кілька його найлукавіших, запущених у великий тіньовий бізнес однопартійців тільки й чекали такої позиції Президента. Це був для них справді «царський подарунок», який трішки притлумлював голос залишків Морозової розрекламованої порядності: мовляв, якби не Порошенко, всі домовленості залишилися б у силі.

Вправно накручена політична пружина, здається, не лише стала швидко розкручуватися, а буквально вихопилася зі свого гнізда на волю, надавши подіям блискавичного темпу. Фарс у виконанні маркшейдера і поліглота Азарова. Відкриття в ньому замаскованого до невидимості «видатного економіста світового рівня», «політика всеєвропейського масштабу», «державника, не схожого на тих, хто носить вишивані сорочки». Сеанс веселого маразму. Морозівці також підкурюють Сан Саничу фіміам під самісінький ніс і очевидячки чомусь дуже нервуються. Сам Мороз – ніби облитий вапном. Тримається за трибуну. Тремтять руки.

Поки лічильна комісія мордує калькулятор, під куполом Верховної Ради відбуваються вчора ще фантастичні, неймовірні речі. Симоненко ще вчора майже обзивав Мороза «націонал-соціалістом», сьогодні воркочуть із Сан Саничем, як два голубки. Ахметов хитро визирає з-за колони, ніби оцінює вартість всього депутатського корпусу. Соціалістка Валентина Семенюк, галаслива розпорядниця державним майном, давно вже все знає, тому й тримає в подолку веле-

тенський букет троянд для нового спікера. Сеанс шулерської гри ось-ось закінчиться, і головні дійові особи поведуть себе як професійні наперсточники. Дурманить смак влади і шурхіт великих грошей.

Під куполом зривається несамовите ревище. Так реве орда, котра зривається до міста після довгої облоги.

Трагедія не в тому, що Мороз тоді став спікером. Він міг стати ним і в демократичній команді. Трагедія в тому, *як* і завдяки *кому* та *чому* він ним став. Чим заплатив за свою посаду? Міркуйте на цю тему самі. Після Мороза слово «політик» в українців ще довго буде викликати відразу, зневагу й асоціюватиметься з продажністю та відступництвом. Його фальшивий підпис під домовленостями з демократами буде таким же фальшивим і під українськими законами.

Та думаймо, українці, про інше. Що буде з нами, що буде з Україною, якщо вони остаточно захоплять владу? Вони — злі і мстиві, рвуться до влади, щоб відомстити нам усім за те, що ми надто багато знаємо про них, що ми не віримо їм, що ми, зібравшись на Майдані наприкінці 2004-го, викурили їх від державного корита, що дехто з них мав сидіти на лаві підсудних, але Ющенко амністував їх. Вони йдуть напролом, вірячи лишень в грубі гроші та грубу нахраписту силу «калашнікових». Вони йдуть сліпо помщатися українським патріотам та українським демократам. На відміну від сентиментального бджоляра та збирача старожитностей, вони діють жорстоко і послідовно. Часто заодно з найближчими соратниками бджоляра. Тюрми можуть бути заповнені саме тими демократами-одчайдухами, котрі їм погрожували з Майдану. А олігархи домовляться між собою.

Вже сьогодні, в стані ейфорії, вони не приховують своїх намірів. Щоб не допустити нового Майдану, вони діятимуть жорстко, а то й жорстоко. І тому подав сигнал братання призабутий вже Медведчук. Вони згорнуть свободу слова, і Україна матиме інформаційний простір донецького закροю. Щоб сподобатися українському обивателю, вони домовляться з Путіним про непідвищення цін на газ, але віддадуть за це Росії наш газогін назавжди. Щоб довше протриматися при владі, вони здадуть всі національні інтереси та пріоритети. Закріпившись у парламенті та в уряді, вони вже вимагають відставки Президента Ющенка,

або ж він зі своєю партією повністю розчиниться в регіональному каганаті, куди влито конгломерат законсервованої, антиукраїнської комуноїдальності та носіїв недорозвинутого, а до того ще й продажного, соціалізму. Хто у світі прийме і зрозуміє таку ідеологічну гримучу суміш, котра нагадує пакт Ріббентропа – Молотова? Од нас одвертатиметься світ, як від прокази.

Я вже не волаю: «Дійте, дійте, пане Президенте! Скиньте з себе пута кулуарної візантійщини, хуторянських інтриг навколо того, хто любіший друг, розженіть челядників, котрі давно вважають, що вони Вас приватизували! Хоч на фіналі свого президентства зробіть щось, щоб залишити у нашій пам'яті добру згадку про Вас як про політика державного масштабу!» Я вже не волаю, бо надто пізно. П'ять років президентства Ющенка, що могли стати роками реформ і впевненого поступу нації, – це час втрачених надій. Наче їх і не було. Хаотично гойдався маятник в українському годиннику, але його циферблат був мертвим. Ця втрата українського часу сягає рівня трагедії для мене, для усіх вас, для України.

Посіріння помаранчевого

Навіть якби хтось і дуже вже хотів заховати чи замаскувати *велике розчарування* більшості українців «помаранчевою» владою, зробити це майже неможливо. Та й нема у цьому потреби. Розумію, як гіперболізують помилки цієї влади проросійські та антиукраїнські сили в Україні та поза нею, як спекулюють ними, наживаючи собі фальшивий політичний капітал, але через брак суттєвих аргументів, тупо, по-фарисейському захищати її лише тому, що ти агітував за неї, безоглядно вірив їй (а кому ж було вірити? безграмотному рецидивісту Януковичу – «шестірці» донецького клану?), розплачувався за свою опозиційність до Кучми нічними погромами Національної спілки письменників?.. Ви, українці, розумієте драматичне роздоріжжя мого становища? Мусите зрозуміти.

А я мушу не лукавити, а говорити правду, бо навіть дуже гірка і ризикована – вона все одно піде на користь України. Аж надто багато розчарованих, зболених зрадою національної мрії листів приходить на мою програму, й ігнорувати їх я не можу. Щоб

потім не було соромно. Тому й даю можливість вам, українці, говорити вголос, говорити так, щоб чула вся свідомо Україна.

Лідія Свідрук, місто Надвірна Івано-Франківської області:

*«Не знаю, чи мій волаючий голос дійде до Вашої душі, але я прислухаюся до Вас, до Вашої програми, Ваших поглядів на наше українське життя і знову-знову хочу думати: навіщо я прожила шістдесят років, що здобула, чого добилася. Ой нічого! Нічого доброго, нічого — що найважливіше — **СПРАВЕДЛИВОГО!***

Було, як кажуть, погано, а стало жити ще гірше... Ніде, ні в якій інстанції, установі не доб'єшся ні поваги, ні доброти, ні сердечності, ні співчуття. Мужі пихаті, ненажери, що ледве на “тройки” позакінчували школи, стали “новими українцями”. З усіма почестями й усіма атрибутами своєї невченої грубості, свого нахабства. Їм усім “везде дорога и почет”, як співалося колись у тій пісні в наші молоді роки.

*Що дало нам помаранчеве зрушення? Я сама стояла у живому ланцюгу людей, які молилися біля пам'ятника Шевченку на Майдані, щоб прийшла до влади **ЛЮДИНА**, котра принесе волю, свободу, правду, краще життя нашому народу, мені, моїм дітям, онукам. І що??? Нічого!*

Ось так, моя зневірена, потоптана, занехаяна Україно! Де, у кого можна добитися тої правди? Де??? Куди тільки не звертаєшся, одні пихаті скоробагачки! І я їх цілком розумію, бо хто я? Нічого не зуміла у свій час вкрати, не могла так грабувати і брехати, як вони, ті, що зараз при владі. Їм все байдуже, або, як кажуть мої внуки, “по барабану”...

Душа ж так болить за наше підростаюче покоління. Бо воно все котиться, котиться, котиться у прірву, з якої потім ой як важко витягти, та й чи й витягнеш?.. Наведу приклад, щоб не бути голослівною. Колись наші діточки мали біля багатопверхівок хоч які-небудь, але дитячі майданчики, а тепер нові “господарі життя” все це забудовують, мурують... Бо, бачте, їм на це дають документацію, рішення на їхню користь — трохи не на тарілочці... І що їм наші діти. Батьки водять малих у парк за три кілометри, якщо той парк є... Бо вони, ті пихаті, продають усе, що попадає їм під руки! Кожен клаптик землі, кожен камінчик, аби тільки долари, долари, долари...

Україно! Збудися! Устань із колін! Душа кричить і просить правди! І так хочеться підійти до цих “нових хазяїв” і сказати

їм, що вони ж бісяться із жиру... Але у них на все є документ. От і все! Як кажуть, іди до Бога на скаргу! Отак і живемо! Скоро повітря заберуть у мішки і скажуть, що "у мене на нього є ліцензія!"»

Звичайно, градус Вашої зневіри, пані Лідіє, аж надто гарячий, але хочу вірити, що це не зі сліпої злості, а швидше з глибокої душевної образи і великого розчарування. Хочу вірити, що це миттєвий, вибуховий настрій, на нього не можна покладатися як на життєське кредо. Не можна. Настрій не завжди справедливий, не завжди він веде до істини.

Григорій Вальчук із Хмельницького (під його листом багато підписів, але без чітких прізвиськ, мабуть, ще бояться, але не дуже...):

«Цей лист фактично адресовано нашому Президенту Віктору Андрійовичу, але ми звертаємося до Вас, у передачу "20 хвилин", бо не впевнені, що написане потрапить у руки Президенту!

Шановний Вікторе Андрійовичу! Хоч ми й обрали Вас як Народного Президента, але після відправки у відставку уряду Юлії Тимошенко ми, українці, зробили висновки, що Ви стали таки захищати інтереси олігархів зі свого оточення і почали ручкатися із біло-блакитними олігархами, через що і почали втрачати свій рейтинг. Ви – зрадник, бо зрадницьки викинули з Кабінету Міністрів свою вірну соратницю Юлію Володимирівну, цю тендітну жінку, яка підставила Вам своє плече! Як вона переконливо тоді агітувала за Вас тут, на Хмельниччині! Яку велику надію вона поклала на Вас! І так вона діяла по всій Україні, переконуючи українську громаду, що саме Вам бути Президентом України і що такий шанс дається лише раз на сто років! Ми слухали цю мудру жінку зі сльозами на очах! Уже тоді ми скандували: "Так! Ющенко – Президент! Юля – Прем'єр-міністр!" І ми були впевнені, що саме так і буде!

Ми стояли на Майданах під час Помаранчевої революції і в Києві, і в Хмельницькому, і в усіх районах нашої області, переконуючи людей, що Ви – Богом дана нам людина, яка має врятувати наш багатостраждальний народ від духовного та економічного занепаду, врятувати українську націю від знищення! Ми молилися за Вас, ми просили Бога, щоб дав Вам здоров'я, бо Ви – наш спаситель, бо у Вас же ще маленькі діточки!

А Ви вчинили так необачно, недалекоглядно, послухавшись свого близького оточення, яке намагалося вбити клина між Вами і Юлею, поставивши Прем'єром Порошенка, бо їм кар'єри та бізнесові інтереси були набагато важливіші і дорожчі, ніж інтереси держави та Ваш авторитет!

Ви звинувачували Юлію Володимирівну у бензинових, нафтових, цукрових та м'ясних кризах. Невже Ви не бачили, хто насправді робив ці кризи, кому це було вигідно, щоб скомпрометувати Юлію Володимирівну і домогтися швидкого усунення її з посади Прем'єра?!

Вам запаморочилося у голові від того, що Ви стали Президентом України! Ви змінилися! Ви почали твердити, що народ обирає Президента, а не Прем'єр-міністра! А народ же обирає тоді Вас Президентом, сподіваючись, що Юлія Володимирівна стане Прем'єр-міністром! Якби не її підтримка, то ще й невідомо, чи стали б Ви Президентом!

Ви ж почали співпрацювати з тими, хто нажився, збагатився за рахунок зубожіння народу, хто хотів Вас фізично знищити і знищити Україну як державу, а українців як націю, бо в них нема ні совісті, ні честі, їм головне — збагатитися особисто, забезпечити гідне життя своїм дітям, онукам! А нам, українцям, треба поступитися своєю мовою, звичаями, своєю гідністю, тим, що в жилах тече українська кров, поступитися усім цим тим, кому байдужі українські інтереси!

Все це підірвало Ваш авторитет, у цьому Ви й самі переконалися після парламентських виборів тепер, коли Ваш блок підтримали лише представники західних областей. Але якщо Ви об'єднаєтеся із Партією регіонів, то втратите підтримку і тих областей. Вас будуть вважати зрадником української нації!

Але і не надійтеся на співпрацю з “регіонами”, вони ж ненавидять усіх учасників Помаранчевої революції, і Вас у тому числі! Вони хочуть просто взяти реванш за поразку на виборах Президента, щоб посадити у прем'єрське крісло Януковича! Зараз вони дуже лагідні, тихі, погідливі! Але тільки Прем'єром стане їхня людина — вони “покажуть нам свої зуби”, вони стануть діяти нахабно, грубо, цинічно, злочинно, і зрештою — зметуть і Вас!

Як приклад можу навести виступ Михайла Добкіна (мера Харкова від Партії регіонів), який перед телекамерами нахабно заявив на всю Україну, що почав наводити порядок у Харкові з очищення міста від “помаранчевих”!

Задумайтеся над цим! Не зрадьте Майдан! Не зрадьте Український Народ! Не зрадьте ідеали Помаранчевої революції! Історія і народ не пробачать Вам цього! Ви ж двічі клялися на Біблії, кладучи руку на серце, що Ви будете служити Богу і народу України! Пам'ятайте, хто присягається перед Господом Богом і не виконує своїх обіцянок, того тяжко карає Господь Бог! Будьте з Богом і з українським народом! Це наказують Вам мільйони українців, які голосували за Вас у 2004 році, а зараз голосували за БЮТ, щоб цим кроком підштовхнути Вас до об'єднання Помаранчевої коаліції! Благословляємо Вас як Президента і Юлію Володимирівну як Прем'єра на тісну співпрацю в ім'я майбутнього наших дітей та онуків! Це благословення і побажання від тих громадян, які хочуть жити в українській Україні, які люблять її, які хочуть гордитися нею, для кого Україна – понад усе, для кого Україна у серці, а не в кишені!

Будьте з Богом у серці і з народом, перед яким присягнулися на Біблії! Слава Господу Богу! Слава Україні! Слава героям!»

Валентин Бабич з Артемівська на Донеччині:

«Трохи про себе. Я був активним учасником у передвиборчих і виборчих подіях минулих президентських виборів, був членом виборчих комісій у трьох турах. На київському Майдані не був, але ми робили у центрі нашого містечка свій Помаранчевий Майдан. І хоч нас було мало і місцева влада цькувала нас біло-голубими, та ми показали, що ми є, бо тоді ми були єдиною командою! Але у цьому році ми розпалися на окремі партії, чого я дуже не хотів. І тепер я є членом ПРП, хоча й симпатизую усім іншим національно-демократичним партіям. Хочу активно попрацювати на агітацію. За єдність України, проти розкольників і сепаратистів. Бо тут, на Донбасі, усе завалено агітками за янучкістів, майже всі місцеві ЗМІ вихваляють лише донецьких. І як після такого зазобованому донбасянину не стати ненависником України і справжніх українців?»

Пишу Вам з розпачу! І хоча минулий рік став першим роком свободи і демократії в Україні, та він цілком може виявитися і останнім... Рік, котрий на початку подарував так багато надій і сподівань українським патріотам, закінчився ледь не повним розчаруванням навіть для тих українців, які фанатично вірили у Юценка. А все це небезпечно саме зараз, бо на такий реальний

шанс для реваншу оця антиукраїнська бригада кравчукістів – комуністів – янучкістів і прогресивно-агресивних екстремістів раніше навіть і не сподівалася! А тепер у цієї бригади патріотів Росії є усі можливості щонайменше розколоти і поділити Україну на федеральні та кланово-кримінальні клапти, а при нагоді знову усю її покласти до ніг Москви, щоб більше не кортіло у Європу!

І гірко те, що до такого довела саме команда Ющенка, яка так безплідно розтринькала той величезний кредит довіри, який був виданий їй на Майдані! А горезвісна відставка Тимошенко виявилася найприємнішою несподіванкою для підзабутого Януковича, який перебував тоді на черговому інструктажі у Москві, котрий регулярно проводить Росія для своєї агентури! І так, замість політичного забуття, цей друг Москви отримав нове завдання від Путіна і знову легко став головним лідером нового антиукраїнського походу Донецька на Київ.

А після підписання пріснопам'ятного меморандуму між ним і Ющенком стало зрозуміло, що Ющенко практично без бою здався колишнім... Бо той “меморандум” виявився зговором про розподіл України на зони впливу, це консервація кримінально-ієрархічного стану в країні, це майже повна капітуляція Ющенка перед засиллям проросійської агентури і криміналітету на місцях! І зараз справжнім українцям стає зрозуміло, що Ющенко виявився несповідливим, слабким і залежним Президентом. А його ліберальні загравання із внутрішніми ворогами державності призвели до того, що ці “брати Росії” швидко поставили Ющенка на місце і тепер впевнено готують вирішальний удар, розгортаючи повномасштабний антипомаранчевий і антиукраїнський наступ по всіх фронтах.

А у тому, що реванш відбудеться на найближчих виборах, мало хто сумнівався, це було видно по щотижневих зростаннях рейтингу так званої Партії регіонів, на яку Росія зробила вирішальну ставку! І це буде не тільки їхній реванш, а і початок кінця української єдності, державності, незалежності, свободи і демократії!

Тому хочеться спитати нашого народного Президента: навіщо Ви йшли у президенти і давали так багато обіцянок? Щоб після парламентських виборів знову віддати Україну донецькому кримінальному клану? Чому Ви на словах обіцяли бандитам тюрми, а на ділі забезпечили бандитам депутатство?

Чому не доведена до кінця ні одна з гучних кримінальних справ, а ті декілька підслідних високопосадовців колишньої влади не

тільки повиходили на волю, а навіть стали “героями політичної боротьби”?! Чому увесь той “беспредел” і провокації колишніх у Донецьку, у Мукачеві, на Троєщині, під ЦВК, отруєння, підкупи, фальсифікації, розколи і сепаратизм, чому все це тепер зветься не беззаконням, а “політичною боротьбою”?

Навіщо тоді українці виходили на Майдан і відстоювали чесні вибори? Не простіше б Вам тоді було змиритися з фальшивою перемогою Януковича, чим зараз, через рік свого президентства, так дискредитувати національну ідею, державну незалежність і навіть Конституцію, закони України?

Навіщо Вам президентство, якщо Ви за рік не спромоглися забезпечити розслідування навіть свого отруєння, тим самим давши черговий привід ненависникам звинуватити Вас у брехні? Можливо, Ви такий добрий, що завжди прощаєте Ваших особистих ворогів? Так, це Ваша особиста справа, але Ви, будучи національним лідером, ні в якому разі не повинні були прощати ворогів народу і держави, руйнівників державної цілісності і незалежності. Ви повинні були навіть стати національним диктатором до антидержавних зlodіїв і, не зважаючи на їхнє фальшиве воляння про “страшні репресії”, хоча б кільком з них забезпечити суд і в’язницю! Справжні українці Вам за це лише б подякували! Але вони зовсім не розуміють Вашої зради ідеалів Помаранчевої революції і практичної капітуляції перед кравчуківсько-януківським криміналітетом. І якщо змову з Кучмою ще якось можна виправдати Вашим піклуванням про людей на Майдані, то ганебній змові з Януковичем нема ніякого виправдання!

Лише можна припустити, що до отруєння московські гебісти додають ще й “гіпнотичну магію”, — зараз оця російсько-путінська команда здатна на все, — що Ющенко з українського політика чудернацьким чином став перетворюватися на проросійського і продонецького, так безпечно здаючи на поруку антидержавним силам себе, свою команду, Майдан і державу...

А що тепер робити нам, патріотам зі сходу, які теж на минулих виборах активно виборювали перемогу Ющенка у цьому донбаському лігві мафії регіонів? Йти в підпілля і чекати відплати чи знову ставати на коліна і просити помилування у місцевих недоторканих паханів? Або зраджувати Україні і переходити до кримінального клану “патріотів єдиного отчєства”, які, користуючись ющенківською амністією, знову сфальшували тотальну

перемогу на Донбасі “видающемуся зємляку”. І знову, виконуючи російські вказівки, підло схилиють місцеве зазомбоване населення до відокремлення Донбасу від України і її законів!

Ось до чого веде таке президентство Ющенко, хоча зараз в Україні справді набагато більше стало свобод, демократії і відкритості влади. Це — таки великий здобуток Президента Ющенко! Але цим більше скористалися не патріоти України, а її вороги, демократично розгортаючи на помилках Ющенко антиукраїнську істерію. Подивіться, як самовпевнено йдуть на реванш проросійсько-кримінальні бойовики так званої Партії регіонів, а які обличчя, які прізвища! З'ясувалося, що “під дах” донецьких сховався ледь не весь антиукраїнський криміналітет — товстосуми, підслідні, зрадники, запродавці, перебіжчики. І навіть “правозахисництво” Карпачової та “правосуддя” Піскуна не встояли перед кримінальними ахметовськими “бабками” і тепер будуть чесно боронити від “помаранчевих репресій” “православних” донбасянських паханів. А воскреслий із забуття пахан Донбасу урочисто пообіцяв “соподільникам” після перемоги жорстоко розібратися із “помаранчевим бардаком” і навести твердий “донецький порядок”. А яким буде цей “порядок”, думаю, гадати не треба, це можна побачити на прикладах Білорусі і Росії.

І як тут сумніватися у перемозі цього клану, коли Ахметов має три (!!!) всеукраїнські канали телебачення, які практично не зупиняли прихованої агітації за донецьких. А тепер, у розпал антиукраїнської та антиющенківської істерії, їм вже сам Бог (чи то Ахметов) велів кувати “славу” регіоналам в Україні. А за свій Донбас ця братва не переживає, він був і, боюсь, ще довго буде антиукраїнською зоною, такою собі державою у державі, якщо зовсім не відколеться від України. Бо упродовж минулого року тут нічого суттєво не зрушилося — ні в інформаційній сфері, ні у владних структурах!

Ну ось, коротенько, такі вони сумні і невеселі наші українські роздуми перед черговими загрозами, і хоча важко і тяжко, та все ж іще поборемося, бо не хочеться знову жити на колінах. Будемо молити Бога, може, він нас помилує і дасть нам ще один шанс на волю!»

Хіба ж хтось із вас, українці, засумнівається у вистражданому патріотизмі Валентина Бабича з Донеччини? Я — не можу.

Не посмію. Господь покарає як за тяжкий гріх. А ви, якщо хочете, сперечайтесь з ним. Я оприлюдню ваші думки.

Марія Авраменко з міста Красний Луч, Луганщина:

«Дивує мене питання преси: українські правдиві газети виходять мізерними тиражами, а газети комуністів і антиукраїнські — мільйонами. Ті газети майже ніхто не передплатує, то вони їх щоденно кидають у поштові скриньки. Безплатно тисячам людей. Такі ж вони “чесні й порядні”, за словами їхніх “вождів”, тільки ж де вони беруть кошти на свої видання?»

Я вже не кажу про мовне питання — криваву у серці рану. Де ж ви, патріоти і герої України, чому мовчите, чому не б'єте на сполох? Треба було нам усім братися за роботу, а не тільки кричати: “Дай! Дай! Дай! Ти ж обіцяв!” Стоять здорові, пробачте, вгодовані дядьки й тітки, їм би тільки працювати, а вони репетують! Запитати б тих пікетників і протестантів, де вони працюють, що роблять, чому тиняються без діла? Скажете, демократія... Та яка там демократія — анархія, безкарність!

Так ось, до речі, про пільги. Чому Верховна Рада не подумається до такого простого рішення: ліквідувати усі пільги, а гроші спрямувати на підвищення зарплат і пенсій. Навіть, здавалося б, така дрібниця, як транспорт: пільговиків їздить більше, ніж тих нещасних трудяг! Людина — не пенсіонер і не пільговик — щоденно платить на проїзд 3–4 гривні, а то й більше, а отримує зарплату часто меншу, ніж різні категорії пільговиків!

Розвели “біржі” для безробітних. Та зараз 30–50-літніх лайдаків — мільйони. Отримує щось біля 200 гривень допомоги по безробіттю і гуляє собі, щось десь потягне, вкраде — і живе. Ще й сім'ю покине! Зараз же в шахті працювати нікому, бо там важко! Пенсіонери тільки потроху козиряються...

Живемо у Донбасі, сидимо на вугіллі, а будинки — не опалюються! Знайшли вихід — автономне газове опалення! А знаєте, скільки це коштує? Зате місцева влада спить спокійно: вона запропонувала вихід! А ви там усі тільки й слідкуєте, чи так ступив Ющенко, чи так сказав, і все “в штики” сприймаєте! Що б не зробив, усе не так...

А “інвалідів” у нас розвелось! І всім — “дай-дай”, і все ж їм мало! Добре було перевірити усіх тих “з купленими хворобами”, та хіба ж дадуть то зробити? Поліщук, здається, починав це

робити. Він хотів у села на три роки посилати випускників мед-інститутів, щоб трохи приструнити вакханалію з “модними” спеціальностями. І немає у нас уже міністра Поліщука – розумного і толкового, а новий міністр охорони здоров’я все сказав, навіть пікетники з подякою виступали – це вже небачене диво!

Тільки справжня робота кожного, тільки відповідальність особисто кожного принесе добробут і міць Україні. Як казав незабутній класик: “Працювати, працювати і у праці сконать!” Конати не будемо, але без праці, без труда не буде добра! Так душа болить за країну, і з ким цим болем поділитися, як не з Вами? Бо прогайнуємо Україну, а жаль! Нехай добра доля завжди буде з Вами».

Життя про-до-вжу-ється, дорогі мої українці... Мусимо вистояти, хоч і похитнулися у вірі. Бачте: життя жорстоко навчило нас, що віру у свої сили, людську гідність на власній землі, уміння бачити далі свого порога нам не принесе якийсь пророк чи герой, навіть вимріяний. Усе це треба мати й берегти у собі і ніколи не зраджувати. Кожному. Що б не сталося. Тоді вистоїмо, перебудемо це безчасся, бо й воно тимчасове. Все від слова «час»...

Все найкраще, що написано у твоїй долі, Україно, ще попереду. Ще попереду...

Антиукраїнство.
Анатомія.
Без хірургії...

До трагедії української нації, яку вона лише Божим дивом і Божою ласкою пережила, не зникнувши з етнічного реєстру та з мапи людства, я буду повертатися шоразу, скільки матиму можливість говорити з вами. Повертаєтесь до неї і ви своїми листами-свідченнями. І я їх буду оприлюднювати, щоб чули та знали наші діти і внуки, бо ця трагедія довго і зловмисно замовчувалася, її хотіли зітерти з пам'яті народу. Нас упосліджували, виштовхували на узбіччя світової історії, знекровлювали нашу культуру і нівелювали нашу українську душу, забороняли мову і думку, спотворювали наше минуле, привласнюючи його собі, безчестили наших героїв і пророків у сімнадцятому, вісімнадцятому, дев'ятнадцятому та двадцятому століттях.

Обличчя ненависті

Дещо нагадаю, щоб не міліла українська пам'ять. Лише дещо з того, що мусить знати кожен українець.

Невдовзі після Переяславської ради цар Олексій видає *«заказ крепкой, чтобы люди польские и литвинские (це й про нас з вами, бо для царя ми вже не мали імені) печати и книги никто у себя в доме не держал, а приносили бы и отдавали воеводе»*.

1677 рік: Патріарх Іохим наказує видерти з українських книжок аркуші, *«не сходные с книгами московскими»*.

1686 рік: Московська церква підкупує Константинопольського патріарха Діонісія 120 соболиними шкурками та 200 золотими монетами і в такий спосіб домагається скасування автономії, автокефалії української самостійної православної церкви, — а тодішня церква була одночасно і головним сегментом освіти. Корупційність (кажучи нинішньою лексикою) була помічена собором царгородської церкви. Діонісія за це було позбавлено патріаршої влади. Однак початок знищення самостійної української церкви було надійно покладено.

1689 рік: Києво-Печерській лаврі забороняється друкувати книги без патріаршої цензури з Петербурга: *«...К нам первее не*

прислав, отнюдь бы вам не дерзати таковых книг новослагаемых печатати». Тільки в 1705 році, під час активного українського пробудження, Московія офіційно визнає, що «первая цензура в России была заведена специально для изданий малорусской печати» («Об отмене стесненной малорусского печатного слова»).

1690 рік: Собор московської православної церкви засуджує і забороняє «Кієвскія новыя книги» С. Полоцького, П. Могили, К. Ставровецького, Л. Барановича, А. Радивиловського, затаврувавши їх *«проклятством и анафемой не точию сугубо и трегубо, но и многогубо».*

З 1703-го по 1720 рік: Сотні тисяч українців силою вивозяться на будівництво Петербурга. Близько тридцяти тисяч гинуть від холоду, голоду і хвороб.

1708 — наш трагічний рік, по самісінькі очі в українській крові. Великомученицька козацька столиця Батурин на Чернігівщині. «Старший брат» у помсту за Івана Мазепу висилає проти «молодшого» велике військо карателів на чолі з Меншиковим на маленький Батурин на Сеймі, де був духовний центр козаччини й опору російській окупації України. Батурин витримує багатоденну облогу. Свобода понад усе!

Якби не зрадник, котрий показав потаємний підземний прохід до Батурина, — вони б не підкорили козацьку столицю. Увірвалися як осатанілі варвари, за кілька годин вирізали понад п'ятнадцять тисяч українського люду — перш за все жінок та дітей. Вирізали всіх живих у Батурині. Сейм ніс червону воду. Батуринські церкви розграбували, а сам Батурин спалили. Нейтральний, байдужий до нас французький посол доповідав у Париж: *«Україна залита кров'ю, зруйнована грабунками й виявляє скрізь страшну картину варварства переможців».*

1709 рік: Петро I видає указ про переслідування та страту запорожців. Український історик-самовидець кошовий Стефаненко занотував: *«...Товариству нашому голови обдирали, шиї на плахах рубали, вішали й інші тиранські смерті завдавали, яких і в поганстві за стародавніх мучителів не водилося, не тільки тих, хто з товариства, а й з домовин мертвих ченців відкопували, голови їм відтинали, шкіру здирали й вішали».*

У тому ж таки 1709-му несамовитий Петро скорочує число студентів знаменитої на весь світ Києво-Могилянки із 2000 студентів до всього 161-го, а викладацьку еліту (Феофан

Прокопович, Симеон Полоцький, Інокентій Гізель, Іоаникій Галятовський, Лазар Баранович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський...) вивозять до Росії, де вони приносять славу російській науці.

Годі! Я ще повернуся до аналізу наших з вами втрат у попередніх століттях. Ми це мусимо знати! Мусимо! Бо не мали права раніше говорити про це вголос.

У двадцятому столітті вони, цього разу в образі агресивних, напівписьменних, але повністю п'яних більшовиків, зграєю Муравйова потопили в крові нашу відновлену після розпаду російської монархічної імперії державність, повернувши нас у статус колонії. Та це був лише початок. Вони готували наше повне знищення, щоб ні сліду, ні голосу, ні живої української людини на цій землі. Лише — голодні людиноподібні істоти.

Матері поїдають своїх дітей. Світ одвертається від нас!

Я мушу про це говорити! Мушу. Тому що через сімдесят п'ять років, через чотири покоління українців та трагедія, те «одикунення» українців відчувається й досі. Інтелектуальна «опущеність» до рівня хохла чи малороса і жертвна вивищеність українця за рівнем душі та інтелекту. Такі ми є.

Не вірите? То впізнайте себе сьогоднішніх. Далеко не всіх, і навіть не більшість. Але...

Сергій Собора з Борзни Чернігівської області:

«Найвагомішою боротьбою за соціальну справедливість була Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 року, яка розкріпачила народи російської імперії і соціально, і національно. Ленінський декрет про право націй дав можливість стати незалежними Польщі, Фінляндії, Литві, Латвії, Естонії. В Україні це не вийшло, бо ті, хто боровся за незалежність, у своїй програмі відстоювали буржуазний націоналізм. І народ не підтримував Центральну Раду. Нічого не виходить і не вийде з незалежністю і тепер. Тому що основне в цій незалежності — реставрація капіталізму. Основна суперечка між комуністами і націоналістами не в тому, що комуністи за Союз, а націоналісти за незалежність. Вона в тому, що комуністи за соціалізм, а націоналісти за капіталізм. Я завжди, ідучи на роботу, усвідомлював, що я буду матеріально-технічну базу комунізму. Я не проти незалежності,

але я за дружбу з Росією. Я проти того, до чого нас тягнуть сучасні правителі, до союзу з НАТО, з нашими одвічними ворогами. Це все робиться для того, щоб кинути нас, українців, воювати проти Росії.

Тепер про голод 1933 року. Ви його не пережили. А я його пережив і в 1933, і в 1947. Був голод, але не голодомор, як ви його називаєте. В усьому світі голодні роки бували».

Ось так усе і написано. Кирилицею, і мова ніби українська, і чоловік цей, Сергій Собора, мешкає у Борзні, від якої два десятки кілометрів до легендарних Крутів, де «їх триста, як скло, товариства лягло», де молоді витязі України спробували востаннє своїми серцями заступити Україну. За п'ятдесят кілометрів — Батурин, де той самий царський головоріз Меньшиков за кілька годин вирізав гетьманську столицю, не милуючи і немовлят, а місто випалив вогнем. Зрештою, за сім кілометрів хутір Мотронівка, в якому Пантелеймон Куліш заснував українську духовну столицю по смерті Шевченка, де він двічі здійснив переклад Біблії на українську (перший переклад згорів разом із його хатою, а він взявся за роботу знову).

Хіба Іван Мазепа, який жив у Батурині, хіба другий після Шевченка українець Панько Куліш, хіба київські студенти і гімназисти, які намагалися ціною свого юного життя перепинити орді Муравйова шлях на Київ, могли повірити, що на початку третього тисячоліття у Борзні ось так думатиме їхній земляк Сергій Собора? Так убого і завчено, наче читає районну газетку періоду сталінщини.

Уявляєте собі, іде людина на роботу і дорогою весь час думає, що вона іде будувати «матеріально-технічну базу комунізму». І не працює заради добробуту власної родини, а відтак і держави, а думає про базу комунізму: буде вона чи не буде? Господи, прости йому, обділеному розумом і мораллю. Вірю, що він не винен у цьому, а природа просто збилася з ритму...

Стратегія випаленої землі

Нагадаю вам, українці, що навіть нашим, місцевим більшовицьким посіпакам і манкуртам кінця двадцятих і початку тридцятих Москва вже не вірила. В цілій Україні вони не могли знайти партійного гицля, котрому можна було довірити здійснення українського геноциду. Вже не влаштували Сталіна ні Петровський, ні Чубар, ні Затонський, ні Косіор... Привезли «русского» із глибокої російської провінції, напівосвіченого партійного сіряка, тупого більшовицького «зомбі» Постишева. Не рятувати Україну від голодомору відрядили цього садиста, а щоб донищити нас і фізично, і духовно.

Нагадаю вам, українці, що вчинив з нами цей песиголовець і катюга за короткий час свого правління:

Знищено Українську автокефальну православну церкву з усім єпископатом, духівництвом і тисячами вірних.

Знищено незалежність від Москви Всеукраїнської академії наук і перетворено на філіал Всесоюзної.

Знищено основоположника і творця новітньої української історичної школи, першого українського Президента академіка Грушевського та всіх його учнів і наукові заклади, де вони працювали.

Знищено Інститут української історії та історичну школу академіка Яворського.

Знищено Інститут філософії, філософську школу академіка Юринця та всіх його учнів.

Знищено Науково-дослідний інститут історії академіка Багалія з усіма співробітниками.

Повністю розгромлено Науково-дослідний інститут літературознавства, а його директора Пилипенка та майже всіх співробітників розстріляно або засаджено до таборів.

Розгромлено українську мовознавчу науку та її наукові заклади.

Заборонено новий український правопис, прийнятий у 1927 році.

Знищено сільськогосподарську академію та фактично всю аграрну науку, котра тоді сягала світового рівня.

Розтрошено український Науково-дослідний інститут сходознавства, а директора Величка та співробітників заарештовано.

Знищено знаменитий на весь світ український театр Курбаса «Березіль». Курбаса закатовано на Соловках, видатних акторів запропорено до тюрем.

Більше того, руки Постишева дотягнулися навіть до обділених Богом і природою — він **знищив** Науково-дослідний інститут глухонімих та його директора рефлексолога Соколянського.

Розчавлено всі літературно-мистецькі організації, а найвідоміших письменників заарештовано і знищено. 97 осіб, про яких ми знаємо лише тепер.

Знищено образотворчу школу бойчуківців на чолі з професором Бойчуком. Ця школа могла б принести Україні велику художню славу. Не сталося. Зайда знищив.

Знищено редакцію Української радянської енциклопедії, а керівництво та редакторат розстріляно.

Ліквідовано Українську палату мір і ваги. Колектив палати на чолі з директором Мазуренком заарештовано.

Заборонено навіть студії історії КП(б)У, не кажучи вже про історію України. Істориків партії Равича-Черкаського та Попова з учнями розстріляно.

Знищено українські видавництва («Рух», «Час», «Книгоспілка», Державне видавництво України...). Співробітників розстріляно або заарештовано. Українська кінофабрика стає філіалом Московської кіностудії, повністю контролюється Кремлем, виконує його замовлення.

Майже весь професорський склад всіх українських вищих навчальних закладів заарештовано і позбавлено життя.

Це лише частина злочину Постишева та його челяді. Але хіба цього мало, щоб фактично одібрати в нації її інтелект, її гідність, мораль і, нарешті, — життя? У смертельно голодний тридцять третій, коли щодоби в Україні помирало від голодної смерті двадцять п'ять тисяч нашого люду, Постишев розпочинає сатанинську боротьбу не з голодом, а з «українським буржуазним націоналізмом», з «контрреволюціонерами з партійними квитками в кишені» (йдеться про звичайних патріотичних і совісних українських більшовиків, котрі служили більшовизмові,

але не забували, чиї вони діти, — Скрипник, Любченко, Еллан-Блакитний, Хвильовий, Яловий, Шумський...).

До мертвих українців вони ставилися краще, як до живих. Та ми таки змусимо, українці, поважати себе живими.

Мирослав Павлюк з Рівного:

«Я собі так думаю, що держава — це велика хата, у якій живе народ. Складність в одному — держава складається з людей. А куди можна поставити людину, яка ненавидить українців? Хто захоче гнилу дошку мати у підлозі, стіні або ж на стелі? Куди можна поставити злодія, хабарника, п'яницю? А для даху взагалі потрібен суперматеріал! Тому за державу перед Богом має відповідати одна людина — Президент чи Гетьман. Тоді Творець і пошле на нього свій промінь, буде вести Володаря, а через нього — і народ!

Українці! Якщо ви не хочете, аби народи світу дивилися на вас як на бомжів, захищайте де хто як і чим може свою державу. Усі, хто нас ненавидить, мусить нас... покинути! Хто хоче державну мову російську, хай йде туди, де вона є державною! В Україні повинні жити люди, яким потрібна Україна!»

Симон Борецький, Львів:

«Пане Володимире! За якою статтею міжнародного права і міжнаціональних відносин імперіалістична Росія могла собі дозволити чинити такий глум, окупаційно-загарбницький тиск на Україну? Упереджено і штучно створювати голодомори, репресії, переселення і фізичне знищення українського генофонду, де б він не був компактно розселений? Розгорнуто гоніння, тотальний наступ на нашу духовність, культуру, освіту, мову, традиції. Окупація територій, пограбування рухомого й нерухомого майна, загарбання природних копалин та трудових ресурсів. А ще — заздалегідь сплановане фізичне винищення національно свідомих патріотів, а зокрема людей, здатних виконати роль лідера. Особливо після так званої “жовтневої соціалістичної революції” український народ зазнав жахливих трагедій: 1921–22 роки — перший голодомор в Україні, 1932–33 — другий голодомор в Україні, 1946–47 роки — третій голодомор в Україні, Друга світова війна, казахстанська цілина, куренівська трагедія, проклятий Чорнобиль...

Комуністи роблять плацдармом боротьби за сферу впливу територію України, а її народ перетворюють на гарматне м'ясо.

І нищать, нищать наших лідерів. 1926 р. на вулиці Парижа від кулі агента ОГПУ Шварцбарта гине Симон Петлюра – Головний Отаман Армії УНР, Голова Директорії УНР.

1938 р. у Роттердамі, в Голландії, від вибухового пакету агента ОГПУ Судоплатова гине голова проводу ОУН Євген Коновалець.

1950 р. у с. Білогорща, біля Львова, у бою з військами спецзахоплення СМЕРШ ОГПУ загинув генерал-хорунжий Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

1959 р. у Мюнхені від рук агента КГБ Богдана Сташинського загинув провідник ОУН Степан Бандера – голова Револуційного проводу і УГВР.

Подібними методами відстрілювалися десятки, сотні і тисячі інших чільних провідників, лицарів духу, борців за волю України, героїв, лідерів і патріотів, які падали у двобої з окупантом, страждали у скривжаних муках у ворожих казематах, гинули у концтаборах, зникали просто неба з вулиці за загадкових обставин, і всі вони завинили тим, що боролися за кращу долю свого народу! І ми, українці, нині стоїмо над прірвою споконвічної Голгофи, яка коштувала нашій нації 25–27 мільйонів людських життів! А той штучний вакуум, який утворювався на наших територіях, наші завойовники заповнили так званими “незамінними спеціалістами”, і вся ця наша трагедія до сьогодні закодована в ідеології вітренків, симоненків, колісниченків, табачників... Навіть у суверенній Україні вони почувають себе занадто вільно! Яскравим прикладом тому є той факт, що у Донецьку, наприклад, на 1500 загальноосвітніх шкіл усього 13 класів з українською мовою навчання! То де державна політика сучасної незалежної і суверенної України?

Світ, як відомо, визнає гордих і мужніх, а м'якотілих і плаксивих викидає на смітник історії. То, може, нам час припинити ігри у демократію, коли наш сусід готує нафтові зашморги, може, досить заплющувати очі на всі ті образи, тортури, знущання й приниження, яких ми вже зазнали, може, не варто слухняно, як той віл, вставляти шию у нове імперське ярмо?

Прихватація українських заводів і фабрик, земель, енергетичних ресурсів російськими олігархами – що це, якщо не продовження окупації і грабунку...

Шановний пане Володимире, я не дуже вірю у те, що Ви наважитесь озвучити в ефірі мій біль, але вважаю, що про наші

болючі рани і образи нашої національної гідності треба говорити більше!»

Олександр Кулик з Києва:

«Мені зараз вже восьмий десяток, я все своє життя мріяв жити в своїй рідній багатій Україні, а получилось навпаки. І живучи на багатющій землі, ми як нація вимираємо. А манкурти і хитренькі дурники все зробили під себе і націю продають, і їх це влаштує, аби їм було гарно.

Я бачив таку картину: на Подолі торгує з машини нашими українськими кавунами пихатий “джигіт”, а біля нього крутяться двоє українських холуїв, п’яничок. Як песики заглядають йому в очі. А поруч, біля цієї машини, стояла наша сільська українська жіночка і торгувала кошиками з лози. Так “джигіт” їй каже: “Убирайся!!! Я это место купил!!!” І ці два прихвосні її прогнали. Кого прогнали? Людину, яка живе на своїй землі...

Я став заступатись за неї, так вони почали мені погрожувати фінкою. Я, правда, не дуже злякався, але ї зробити нічого не зміг. Я йшов додому з болем у серці. Чому ж ми такі, українці, чужі одне одному?»

«П’ята колона»

Часи в Україні пішли такі, що вже не пошепки, а на весь голос говоримо про те, що п’ята колона вийшла із засідок, відкрито робить поіменні переклички і публічно перетягує свої ряди, готуючись до активних дій. У дні націонал-демократичної Помаранчевої революції вони занишкли, як миші під віником, навіть покрадьки після третього туру виходили з повстанцями на майдани, губилися в натовпі, фіксували свою присутність на світлинах, а після інавгурації Ющенка вони квапливо відійшли в підпілля, уподібнившись до такого собі середньостатистичного, не дуже свідомого українця.

Та дуже швидко, точніше, відразу після відставки уряду, що його очолювала Юля Тимошенко, вони зрозуміли, що жодної загрози для них немає, що сили «помаранчевих» марнуються на гризню та усобиці. І вони вишикувалися в «п’яту колону».

Поняття «п'ята колона» виникло в Іспанії під час громадянської війни 36-39 років. Атакувати Мадрид йшло чотири військових колони франкістів. П'ята, спеціально підготовлена, мала вести провокативну, диверсійну роботу, а у вирішальний момент несподівано, коли цього не чекали оборонці Мадрида, вдарити з тилу.

Отож приглянімося, небайдужі мої українці, до тих, хто нас на нашій землі, у нашій рідній домівці ненавидить. Або сильно, або упівсили, але ненавидить. За століття бездержавності вони, живучи з нами на нашій землі, поводити себе як окупанти. Незалежно від їхнього етнічного походження, чи були вони малоросами-хохлами, чи росіянами, чи поляками, чи мадярами. Ще раз повторюю, щоб мене правильно зрозуміли: незалежно від етнічного кореня.

Звичайно, трапляються такі окремі індивіди і в Німеччині чи Франції, у Польщі чи Словаччині, в Румунії чи Греції. Трапляються. Але такі випадки фіксуються як клінічні, з незаперечним діагнозом та постійним лікарським наглядом. У нас, в Україні, на наше превелике горе, це — велетенська «п'ята колона», котра невідступно стоїть у нас за спиною, щомиті загрожуючи нашій з вами свободі і нашому праву мати свою батьківщину.

Оце пишуть прості люди з Південної України. Лист доволі таки різкий, радикальний, не з усіма його думками можна погодитися, але так думають окремі українські люди. Мають на це право.

Галина Петриченко, Любов Пономаренко, Іван Ковалюк, місто Южне на Одещині. Зберігаю стилістику повністю:

«Багато антиукраїнців, які живуть в Україні, об'єднались у Партію регіонів і при великій підтримці Москви сьогодні захопили владу в Україні. Повторюється переяславська зрада, коли нашого Богдана Хмельницького обдурив цар російський Олексій Михайлович, у результаті — робіть висновки! Так і Ющенко — повірив регіонщикам, а вони все одно ж обдурять його! Вже обдурили з універсалом.

Ми проживаємо у містечку, яке створювалося у 80-ті роки, на основі комсомольської будови, сюди з'їхалися тисячі росіян. Ми бачили і бачимо, як Іванови, Петрови, Сидорови поводяться у нас,

в Україні, зневажають Президента і все наше керівництво, зневажають нашу мову. Хіба наші люди-українці, які проживають у Росії, так поводяться? Багато наших родичів живе в Росії – говорять там російською мовою і не вимагають другої державної української!

У нашій Конституції має бути записано:

1) на вищій державній посаді (Президент, міністри, Голова Верховної Ради) в Україні, скажімо, у найближчі двадцять років призначаються тільки українці у зв'язку з теперішнім великим впливом Москви на політику в Україні;

2) відновити в українському паспорті графу “національність”;

3) створити державні комісії з прийняття іспитів на знання державної мови державними посадовцями;

4) ухвалити закон про обмеження в'їзду на постійне місце проживання росіян у зв'язку з тим, що їх і так уже в Україні критична маса, а це – загроза насильницького возз'єднання з Російською Федерацією;

5) у зв'язку з антиукраїнською політикою Москви не продовжувати угоду про перебування Чорноморського флоту на території України, а після цього – повернути Кримській Автономній Республіці статус Кримської автономної області.

Значить, як газ для України, то за світовими цінами! Гаразд, хай будуть ринкові принципи, але хай і вони шукають, де прилаштувати свої військові бази – в Італії чи Греції, але тільки не на нашій території! Перебування на нашій території російських військ дестабілізує напружену політичну ситуацію в Україні. У Москви вистачає берегів та океанів, є куди пристроїти військові бази!

б) об'єднатися усім українцям в одну політичну партію і назвати її “Єдина Україна”, щоб до цієї партії увійшли усі розрізнені сили і партії – Народний рух, “Свобода”, БЮТ, УНП, ПРП та інші – і створили єдиний кулак у боротьбі за Україну! У нас в Україні нині одна велика проблема – як відокремитися від Москви, визволитися від її імперіалістичного впливу, як зробили поляки, угорці, чехи, словаки, румуни, болгары, прибалти.

Чому у нас українські партії розрізнені? Чи чекаємо, коли Москва запанує в Україні? Чому в столиці України кожен третій мешканець – росіянин? Хто допустив до цієї міграції, що росіяни

вільно їхали в Україну, як до себе додому, і продовжують їхати, купують заводи, фабрики, землю, квартири, а ми потім дивуємося, що щось у нас мови немає... а тому немає, що на всіх підприємствах росіяни на керівних посадах і вони диктують, як нам, українцям, жити і говорити!

Володимире Яворівський! Ви близько біля влади, навіть дуже близько, тому просимо Вас втлумачити їй (тільки не тим, хто пихато насміхається з нас!), щоб подивилися, взяли приклад з наших прибалтійських сусідів, як вони швидко позбулися російської навали, бо вони ввели екзамен на знання державної мови. І росіяни швидко повийїжджають назад у Росію, і буде нашим дітям де робити і жити!

7) хто допустив, що у нас в Україні, як гриби, з'явилися партії типу “Партія політики Путіна в Україні”, “Союз”, “Руський блок”, “партія Вітренко” та інші? Де влада наша українська? Таке враження, що незабаром дозволять тут, в Україні, голосувати за кандидатуру В. Путіна. Це що – демократія???

8) нехай промосковські сили не докоряють Президентові Ющенку та Міністрові оборони Гриценкові, коли прибули кораблі з США на воєнні навчання у Феодосії... На місці Президента визвали б загони “Беркута” і розігнали тих приїжджих найманців гумовими кийками і показали, що в Україні є українська влада! Тоді з нами говорили б інакше. А то гнемо хребта перед кожним чужаком і називаємо це “дружелюбієм”. Додружелюбилися вже, що і з рідної хати виганяють на вулицю. Говоріть, пане Володимире, називайте їхні імена – тих, хто бореться проти нас, сичить злістю проти нас».

Можна сперечатися з «недипломатичністю» деяких висловлювань цих людей, із надмірним радикалізмом суджень і закликів, але, в суті своїй, чому б і не шукати нам найкращого способу самозахисту, ми ж не нападаємо на інших, а лише хочемо зберегти свою душу, свою землю, свою мову, свою історію, свою національну ідентичність? Хіба не заслужили на це право?

Та не лише маємо право, а й мусимо це робити. Тим більше що вони, агенти з «п'ятої колони», постійно провокують нас на це. Ось вам яскравий приклад...

Володимир Калініченко, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна, заслужений працівник освіти України:

«Вельмишановний пане Яворівський! До Вас звертається професор Харківського національного університету Володимир Калиниченко з приводу оцінки голодомору 1932—33 років. Я Вам уже писав, як комуністи Харкова наплюють пам'ять мільйонів невинно замучених голодом українців. Так ось мені передали звернення депутата Харківської обласної ради Тищенка П. В., де він пропонує ректорові університету, професору Бакірову В. С., змусити мене “принять вызов Шеховцова И. Т.” і погрожує мені, що “за сказанное публично, а тем более напечатанные слова, следует отвечать”. Знаю цю публіку ще з радянських часів, це не порожні слова — у вустах цих тищенків та шеховцових. Вони, якщо відчують силу, перетворюють національно свідомих українців у “лагерную пыль”.

Прошу Вас, якщо буде така нагода, озвучте у програмі “20 хвилин” заяви харківських тищенків і шеховцових, бо таке враження, що я живу у Харкові середини тридцятих років. Ось ця заява на ім'я нашого ректора:

“Уважаемый Виль Совбанович!

Вынужден обратиться к Вам официально, так как не уверен, что на обращение к Вашему подчиненному — В. В. Калиниченко — получу ответ, как не получил его мой старший товарищ Шеховцов Иван Тимофеевич.

Дело в том, что профессор Калиниченко В. В. опубликовал рецензию на книгу «Столица відчаю», где позволил себе выпады в адрес советской власти, И. В. Сталина, других руководителей советского государства, обвинив их в организации голодомора и геноцида украинского народа. И. Т. Шеховцов не согласился с такой трактовкой событий и предложил провести в актовом зале университета «судебное заседание», на котором В. Калиниченко будет обвинителем, а он — защитником советского строя, о чем сообщил в газете «Красное знамя», а также уведомил В. Калиниченко письмом на его домашний адрес. Ответа не последовало.

После этого, по инициативе Харьковского обкома ЛКСМУ, состоялся пикет кафедры истории Украины, где присутствовал и И. Шеховцов. В. В. Калиниченко к участникам пикета не вышел, не смогли комсомольцы и вручить свои предложения по

окончании пикета, ибо не смогли его отыскать на территории университета.

Мне хорошо известно, кто является организатором нагнетания истерии по так называемому голодомору. Я точно знаю, что признание голода 1932–33 годов геноцидом ничего не даст ни умершим, ни ныне живущим украинцам, но может нанести огромный вред нашим отношениям с братским народом – Россией, что устроит наших извечных врагов. Поэтому мне очень не хотелось бы, чтобы столь уважаемый университет в лице заведующего кафедрой истории помогал лить воду на мельницу врагов славянских народов. За сказанное публично, а тем более – напечатанные слова, следует отвечать, поэтому прошу вас оказать содействие – вручить профессору Калиниченко В. В. обращение пикета и посоветовать ему принять вызов Шеховцова И. Т. – выпускника истфака университета 1957 года, старшего советника юстиции.

Депутат Харьковского облсовета П. В. Тищенко»».

Як вам, братове українці, подобається це нахабство і цинізм напівграмотного харківського депутата місцевої ради? Як вам цей рівень мислення і висловлювання цих притрушених музейним порохом думок? Донос на професора української історії. Отак і розпочиналися криваві тридцяті роки на Харківщині. І ця людина представляє виборну місцеву владу. Та це ще не все. Професор Володимир Калініченко надіслав ще один, даруйте на слові, бо йдеться про університетську професуру, документ – відозву учасників пікетування кафедри історії України Харківського університету. До того ж – національного. Звернення до завідувача кафедри професора Володимира Калініченка. Вдумайтесь у цей прокурорський імператив:

«Господин Калиниченко!

Вам хорошо известно, что в газете “Красное знамя” была опубликована статья Ивана Шеховцова под названием “Иду на вы”, в которой он предложил заведующему кафедрой истории Украины Харьковского национального университета им. Каразина провести судебное заседание в актовом зале университета в присутствии студентов и преподавателей, где Вы, Владимир Викторович, будете выступать обвинителем советской власти в общем – и Сталина, и Молотова, и Кагановича, и Косиора, и Постышева, и Петровского, защищая свою позицию, озвученную в сборнике

“Столица отчаяния” и “Открытом письме”, а он, товарищ Шеховцов, выступит защитником всех вышеперечисленных. Вы же, в свою очередь, не посчитали нужным даже из уважения к сединам и фронтовым ранам Ивана Тимофеевича ответить на вызов. По какой причине? Боитесь, что не сможете выстоять?»

Патріотичний українець, професор української історії, завідувач кафедри Володимир Калініченко вистояв перед знахабнілими від безкарності депутатами-маразматиками та новоявленими «комсомольчиками». Це де, в другій столиці України? Це коли, в наші дні, чесний український професор-історик мав брати участь у «судових» дебатах з набитим гаслами, клінічно «заклиненим» на комунізмі «червоним» депутатом? Професор Калініченко не принизився до цього, бо на його боці стояла не лише трагічна, невідпорна правда, а й мільйони тих, над ким не голосила рідня, кого не відспівали священики, для кого не могли зробити труну і поставити хреста, по кому не справляли тризну.

У сусідньому з моєю Теклівкою селі Антопіль взимку 32-го небіжчиків не ховали. Не було сили викопати яму. Вони лежали в штабелях під церквою аж до квітня.

І від їхнього імені Вам, пане професоре Калініченко, сердечна вдячність. Від них — тишенкам і шеховцовим — багатомільйонноголоса зневага!

Володимир Савчук, місто Луганськ:

«Моя душа болить, коли російські “брати” і “сестри” знуцаються з моєї країни у черговий раз. Хіба їм мало своєї землі? На своїй території ладу не можуть дати! Упорядковувати та освоювати свої простори матері Росії такі “патріоти” не бажають! Краще вкрати чуже — і побільше!»

Я не розумію, куди дивиться наша армія, Служба безпеки, коли російські піхотинці, озброєні до зубів, безкарно переміщуються без дозволу у нашої країні! Вони ж не в Чечні під час “зачисток”!

Росія вкрила наш Крим багатогектарними плацдармами і все узбережжя у Чорному морі й Азовському морі. Що вони вичікують біля наших маяків? Мабуть, команду “вперед”!

Ми вже маємо російські плацдарми під Тузлою, у Придністров’ї та у місті Севастополі, навіщо нам ще тридцять п’ять додатко-

вих плацдармів з їхніми вояками і, можливо, складами зброї — хімічної, бактеріологічної та не виключено, що ядерної! Бо площа, яку вони утримують і не бажають віддати під контроль нам, дуже їм потрібна. Економічну блокаду ми вже маємо з боку Росії, а внутрішні саботажники й агентура шкодять де тільки можна!

Під час виборів антиукраїнці мріяли, що почнеться “бойня”, й говорили, що виїдуть до Росії. Коли все скінчиться, тоді — повернуться! Вони все робили, щоб почалася та братовбивча війна.

Зараз же дивують нас, коли розповідають, що дивляться телевізійні передачі, де їхній президент дуже правильно діє щодо України! Я був шокований, коли зрозумів, про якого президента йде мова! Вони мали на увазі Путіна як свого президента — і чекають його вказівок!

Коли буде оформлена “дорожня карта” російським військам з України? Коли церква буде в Україні зі своїм народом?»

Валентин Мерейко з Маріуполя:

«Я родився в Україні. В війну, ще мальчишкой, служил в госпитале, неоднократно сдавал свою кровь раненым бойцам ЛЮБОЙ НАЦИОНАЛЬНОСТИ! После войны окончил Ленинградское мореходное училище и всю жизнь посвятил морю, где прошел хорошую школу взаимопонимания и дружбы с разными народами и людьми. С приходом новой националистической власти флот разокрали, оставив в положении полурабов на иностранных судах наших моряков. Мне 77 лет, я патриот Украины, но очень люблю Россию, где жил и учился, где мои друзья. НАСТОЯЩИЕ, ВЕРНЫЕ!»

Вы, несомненно, относите себя к украинской элите, а проповедуете межнациональную нетерпимость — и это грех. Вы настаиваете на запрете КПУ, обвиняете ее и Россию в голодоморе и репрессиях. Но голодали и умирали не только украинские крестьяне, а и русские! В тюрьмах сидели не только украинские националисты, но и тысячи коммунистов.

Вы, не проводя референдума, втягиваете нас в НАТО и хотите, чтобы Россия не реагировала на то, что ее, по существу, окружают американскими базами! Что, наш “мудрый” Президент не может понять, что на подобные действия будет только такая реакция?

Путин жестко отреагировал на политику Ющенко, учитывая, что не весь народ Украины одобряет такую политику, что Укра-

ина – родина очень многих русских. Не вешайте “лапшу” на уши своему народу!»

Микола Тихоша, місто Запоріжжя (55 років):

«Дуже переймався, коли Ваша передача зникла з ефіру. Та коли Помаранчева революція надала їй змогу відродитися, не перебільшуючи скажу, що я знову став щасливим з того, що я – українець! Вона, Ваша і наша передача, на тлі подій, що, на превелике щастя, відбулися, стала ще зворушливішою і правдивішою, бо після неї душа наповнюється надією, що разом ми все ж таки збудуємо Нашу Україну!

Жаль, що не сталося так, як хотіла більшість чесних простих українців. Та ми стали сміливішими, мудрішими і далекогляднішими. Від цього я відчуваю емоційне піднесення, що це відбулося з нами, що ми здобули незворотність на розбудову Української України».

Психічна атака

Я пообіцяв одважитися і таки розпочати нарешті публічно називати поіменно тих, хто, живучи з нами, живучи на нашій землі, живучи серед нас, не відчуває з нашого, українського боку жодних політичних, чи моральних, чи етнічних «незручностей». Я свідомий того, що справа ця ризикована і невдячна, вона принесе мені не лише велику кількість опонентів, а й справжніх, причому запеклих, ворогів, принесе в моє життя великі, масштабні неприємності. Тому що їх, тих, хто нас, українців, не любить, більше того – навіть відверто зневажає, в Україні дуже багато. Тому що вони впродовж трьох з половиною століть нашої історії знають про свою безкарність, про свою захищеність із боку російського владного великодержавного шовінізму. Вони знають про нашу українську вайлувату доброту і волячу терплячість, знають про наше уміння (хай йому грець і забуття на віки вічні!) втягувати голову в плечі, бо надто часто над українськими головами свистіли ворожі мечі і шаблі, – тому це у нас генетичне, братове. У крові нашій сидить, вже поза нашою волею – втягувати голову в плечі або нахилити її, щоб не злетіла.

Українських патріотичних людей (наголошую: просто патріотичних, нормально патріотичних, з температурою 36,6°) вони впродовж віків нашої неволі знали поіменно, мільйони стукачів складали ці списки, на їхніх трагедіях донощики робили собі стрімку кар'єру. Ми тисячами і мільйонами згнивали по концтаборах, в'язницях, каторгах, сибірських та азійських поселеннях, а вони займали наші ще теплі, з непогашеною піччю, з недовареним борщем домівки і тієї ж миті вже почували себе у чужому гніздов'ї господарями.

Ми навчилися терпіти і мовчати. Мовчати і терпіти.

Тепер мусимо вчитися жити, братове українці. Жити щосили за більш-менш прийнятних для життя умов у більш-менш незалежній та в більш-менш нашій Україні.

Ми не вишукуємо ворогів, бо знаємо, до чого це може призвести, це вже відчула наша нація на власній долі, коли навіть спроба обстояти елементарні права українців на духовне життя, на самоусвідомлення себе, свого етнічного коріння перетворювалася на навішування найважчого тавра, як постріл у скроню, — «ворог народу». Ми не вишукуємо ворогів, бо маємо національний звичай завжди шукати друзів і прощати недругів. Антиукраїнці нахабно легалізуються самі. Причому роблять це з викликом, зухвало, епатажно.

Не чути їхніх голосів, не бачити їхніх вчинків, відмовчуватися, не помічати їхньої галасливої агресії — то значить ще більше заохочувати їх до відкритої війни проти нас і нашої української Вітчизни. Ще раз наголошую: ми, українці, не живемо з комплексом помсти нашим кривдникам, котрі почували свою безкарність упродовж століть. Нам вистачає важливіших проблем. Одначе називати їх поіменно і давати їм нарешті відсіч ми зобов'язані. Особливо сьогодні, на другому десяткові нашої свободи і нашої державності, коли вони знову розпочинають проти нас і політичну, й економічну, і психологічну, і навіть територіальну агресію.

Не вірите?

Двадцять другого січня, у святий для кожного українця День Соборності українських земель, — річницю Злуки Західної України з Україною Великою, що відбулася на Софійському майдані 1919 року, — я, звичайно, був із родиною та друзями серед кількатисячного товариства киян біля Святої

Софії. Кажуть, після того як деякі безхребетні «гетьмани» та кон'юнктурні «полковники» зрадили ідеали Майдану, українську душу опосіли смуток і байдужість. А скажіть, будь ласка, що чинити, як жити цій українській душі тут, в Україні, коли на велике національне Свято Соборності не завітав жоден із тьми-тьмушою високопосадовців. Ющенко був за кордоном (із неважливим візитом), але і тодішній Голова уряду, і Голова Верховної Ради, і голова міста Києва, і міністри свідомо зневажили День Соборності, хоч спекують цим терміном у своєму політичному генді. Власне, це знакове національне свято проводилося на аматорському, самодіяльному рівні. Тож звідки візьметься в українця хоч крихта довіри до цієї влади? Звідки?

У натовпі до мене дісталася середніх літ жіночка і, якимось ніби лякливо озираючись, вклала під руку книжку у цупкій обкладинці. «Прочитайте і скажіть щось про це по радіо. Що вони з нами роблять!?»

Українко, яка тоді у велелюдді не назвала навіть свого імені, я прочитав ту книгу. Читав її, зозла відкладаючи, щоб повернутися до дійсності, збагнути, де я і хто я. Читав, ледве стримуючись, щоб не пожбурити її до смітника. Таки дочитав до кінця. Вона видана лише рік тому, видана церквою в незалежній Україні, велетенським тиражем, який і не снився ні Загребельному, ні Ліні Костенко, ні Дімарову, ні Іваничукові...

Автор її – невідомий для мене (гадаю і для вас) Олег Платонов. Назва її довга, неоковирна – «Бич божий: епоха Сталіна. Заговор против России». Звертаю вашу увагу: книгу видано в Україні. Але хто її видав, хто фінансував її? «Украинская православная церковь (звичайно ж – Московського патріархату!), Полтавская епархия, Спасо-Преображенский Мгарский монастырь». Так-так, це той Мгарський монастир на горі під Лубнами, колишня українсько-козацька духівниця, де жили український дух та український час. Я був у ньому, ставив свічки і молився, не знаючи, що смиренні провінційні попи і ченці, що поливали квіти і били поклони перед образами, ще й видають на жертвонні гроші парафіян (отже, і на мої також) книги. Та ще й які.

Цитую анотацію:

«Сталин – один из величайших деятелей мировой истории – смело может быть поставлен в один ряд с Македонским, Карлом

Великим и Наполеоном. Он был одним из тех, кто создавал великие сверхдержавы, тяжесть служения которым была не под силу наследникам... С одной стороны, ему нет прощенья (зосередьте увагу, ви гадаєте, що йдеться про геноцид українців, депортацію кримських татар, чеченців, інгушів, винищення мільйонів мислячих людей Росії, Прибалтики, Закавказзя, Середньої Азії? Ні. Читаю далі...) за участие в чудовищных злодеяниях еврейских большевиков, с другой — ему принадлежит величайшая заслуга уничтожения большей части этих самых еврейских большевиков. После чисток Сталина еврейский большевизм из самой влиятельной силы, которой он был при Ленине-Бланке, превратился в подпольную организацию, поднявшую голову при Хрущеве и совершившую (слушайте уважно, будьте готові до будь-яких несподіванок!) антирусский переворот в 1991–1993 годах».

Зрозуміли? Це ж лише анотація, манок, рекламка.

А ось нутро цієї божевільної писанини, у якій варто лише механічно замінити поняття «Росія», «російський» на «Німеччина», «німецький» — і різниці між російським імперським шовінізмом і німецьким фашизмом у першій половині двадцятого століття вже не буде.

Ось деякі місця з цієї книги, які я беру наважання, за хронологією. Трагічний тридцять третій, коли хліборобська Україна нагадувала герметичний концтабір, їла хліб із тирси, втрачала щоденно десятки тисяч свого працьовитого люду, коли матері з божевільного відчаю вбивали своїх дітей, щоб ті довго не мучилися, коли сталінщина вже справляла тризну по українській нації, опустивши її до канібалізму, — Платонов пояснює цей період і цю трагедію так: *«Правление еврейских большевиков сочетается с появлением деятелей, неплохо решавших задачи русской национальной политики»*. Так он воно що, братове українці: ми нарешті спромоглися сказати на весь світ і узаконити, що то був спрямований проти нас свідомий геноцид (яких на всій планеті, за всі часи офіційно було лише три: вірменський, єврейський та український!), і виявляється, ми знову не маємо рації, бо то лишень «неплохо» вирішувалися «задачи русской национальной политики». Ми з вами були лише лабораторним матеріалом, політичним об'єктом, біологічною сировиною для вирішення стратегічних проблем російської національної політики. Ми гинули від штучно створеного голоду та садистських

репресій мільйонами, а виявляється, з погляду атиукраїнця та антисеміта, панросійського шовіниги Олега Платонова, «величайший деятель мировой истории» Йосип Сталін всього-навсього «уничтожал» кілька тисяч «еврейских большевиков».

Гортаємо книгу Олега Платонова далі. *«Идея целостности и величия России побеждает большевиков изнутри. Сначала под видом советизации и освобождения трудящихся происходит постепенное восстановление целостности Российского государства...»* Що після цього скаже наш механічний комсоловей Петро Симоненко про «освобождение трудящихся от гнета...»? Все те, про що патріотичні українці в кількох поколіннях говорили між собою пошепки, озираючись на всі боки, примітивний «великодержавнік» Платонов у шовіністичному забутті говорить відкрито: велетенські українські трагедії в першій половині двадцятого століття — це було лише «восстановление целостности Российского государства».

Яку сторінку не відгорну, на кожній кілька моїх фломастерних підкреслень, які можна цитувати як клінічний приклад великоросійського біологічного націоналізму, котрий цинічно принижує всі суцї нації, окрім своєї: *«Сталин эффективно боролся со многими проявлениями антирусских национализмов, которые агрессивно проявляли себя по отношению к Русскому народу* (так-так, “Русский народ” Платонов всюди пише з великої літери, а поняття Україна чи український народ в авторському тексті взагалі не існує, лише “Малороссия, малороссы”) *под видом культурных автономий и разных национальных учреждений, представители которых открыто стремились принизить значение Русского народа. Особо это касалось еврейского национализма, приобретшего в СССР совершенно нетерпимый характер».*

Чотириста сторінок квазінаукової писанини Платонова спрямовані на єдину ідею: всі народи планети заважають жити великому російському народові. Ну просто дихати не дають, чавлять з усіх сторін своїм недостріляним, недонищеним націоналізмом. У першу чергу — ненависні євреї, а серед «нацменов», звичайно, «малороссы». За Платоновим, вся кривава історія більшовизму, котра перекалічила долі цілих націй: нашої, української, кримськотатарської, чеченської, інгуської, кабардино-балкарської, карельської — та фактично всіх, хто

був під кулеметним прицілом загнаним в імперську конюшню, — так-от все це була просто боротьба росіян за самозбереження і національне виживання.

За Платоновим, вже існувала прекрасна російська імперія, у якій процвітав російський дух, але клятві євреї під орудою Леніна-Бланка здійснили «антирусский переворот» і пробудили націоналізм у «малых народов», які, до речі, вже були асимільовані Росією.

Більш печерного, жорстокого і цинічного варіанта антисемітизму я ніколи не читав, не бачив і не чув. Тому й подумав: а може, нашому віце-прем'єр-міністру з гуманітарних питань (а нині — міністру освіти) Дмитрові Табачнику, замість того щоб дискутувати з українською патріотичною інтелігенцією про її нібито неконкурентоспроможність щодо інтелігенції російської та переконувати українців, що їхня Українська держава з'явилася випадково, під час стихійного розпаду СРСР, краще з єврейською громадою України передати до суду провокатора й антисеміта Олега Платонова. Поки українці будуть радітися, що б відповісти антиукраїнцеві Платонову, євреї вже могли б виграти суд і заборонити цю фактично фашистську писанину російського блазня-націоналіста. Зробіть це, євреї, і ми вас гаряче підтримаємо. У нас же спільні недруги.

У тридцять років найталановитіші, незалежно мислячі представники всіх націй, у тому числі і російської: політики, науковці, конструктори, військовики, письменники, управлінці, актори, педагоги — гниють у концтаборах, ночами арештовують десятки тисяч людей, які здебільшого зникають безслідно, а Платонов пише про це так: *«Сталинская система руководства ориентировалась на динамизм, постоянное обновление кадров, высокие темпы развития. Сталин сумел создать такую систему стимуляции развития аппарата, которая держала в постоянном напряжении как со стороны верхов, так и со стороны низов. Своего рода контролем стали призывы к “массам” выявлять двурушников и троцкистов в руководящей сфере»*.

Віднести автора цієї дикунської сентенції до когорти вимираючих ідеологічних раритетів на ім'я «сталініст» — то значило б повернути його в ряд людей просто затурканих більшовицькими стереотипами і міфами, в яких Сталін поставав

безгрішним ідолом, батьком всіх народів і націй, без нього не сходило сонце, не оберталася земля довкола своєї осі, не змінювалися пори року, не народжувалися діти. Про Другу світову війну вже й говорити не варто – це він, Сталін, переміг фашизм, якби не Сталін – наші батьки програли б війну. Правда, якби не Сталін, то, можливо, й самої війни не було б, або якби на чолі держави був інший лідер, то її було б виграно набагато меншою кров'ю, а так німці втратили вісім мільйонів своїх співвітчизників, а Союз – близько п'ятдесяти. Та це дрібниці для сталінських ідеологів.

Однак Олег Платонов не є таким собі звичайним дідусем-сталіністом, який загус у повоєнному часі. Таких небагато – і нехай доживають собі віку, вже не становлячи загрози суспільству. Платонов небезпечний, бо він нахабно спотворює, ревізує, переписує історію трагічного двадцятого століття на свій російський шовіністичний копил. Робить це агресивно, тупо, із зухвалим викликом.

Червона армія зустріла війну без генералітету, без мілітарного інтелекту – одні були розстріляні, інші – сиділи в тюрмах та концтаборах. Пояснення Платонова: *«Еще со времен Троцкого огромное количество еврейских большевиков и их соратников сосредоточились в армии, где занимали многие ключевые позиции, поэтому и удар по армейским кадрам был особенно силен. В 1937–1938 годах из Красной Армии вычищено более 40 тыс. человек. Только в 38 году выдвинуто и перемещено в должностях 100 тысяч человек»*. Ви гадаєте, що це просто констатація факту? Ні. Ось коментар: *«Армия избавилась от огромного количества потенциальных изменников и в плане управления войсками стала более монолитной»*. Уявіть собі цю монолітність під щохвилиним страхом розстрілу!

Тридцять роки. Катастрофічна Голгофа, на яку Сталін жене Україну. Виснажену, напівживу, загнану в казармові сталінські колгоспи, виселену до Сибіру, заморену голодом, розстріляну, фактично обезголовлену. *«После этой чистки... политика СССР стала все больше ориентироваться на национальные интересы Российского государства. Конечно, необходимость подписывать расстрельные списки давалась Сталину нелегко. Однако речь шла о возрождении Российского государства»*.

Олександр Старовойт із села Верлок Радомишльського району Житомирської області:

«Щоразу, слухаючи Вашу передачу, все більше і більше переконаюся, що комуністичну партію давним-давно уже потрібно заборонити. І, звичайно, провести над нею символічний суд.

Люди добрі, то невже ви знов хочете репресій, голодоморів, концлагерів, фабрик смерті, воєн? Я вас розумію, ви хочете легко-го безтурботного життя, щоб робить так-сяк, ні за що не відповідать, до своїх обов'язків відноситься абияк, красти по потребі. І щоб жити дуже добре. Так можливо тільки в казках для дітей. А закони життя строги. Опіраючись на них, так весь світ і живе. І так як ми в кінці кінців вирвалися із сталінської тюрми народів, то мусимо все це усвідомити і жити по цих законах. Дуже й дуже завважає нам подолати труднощі перехідного періоду наша свідомість. То, що ми переживаєм зараз такі труднощі, виноваті ми самі. Бо якби ми не були натовпом, то не голосували за представників злочинної системи над людиною, а голосували за патріотів України, за справжні реформи, за риночну систему, то ми б уже жили в десятки разів краще і радувались життям і славили нашу матір Україну. Що вона в нас найкраща у світі».

Євдокія Сокирова з села Булаванівка Луганської області:

«При комуністах ми цвіли, а не гнили. Взимку в хаті ходили роздіті, бо було тепло, а зараз газ горить 0,04 атмосфер, а грошей беруть за 100 атмосфер.

Радіо і телебачення знаходяться в руках бендерів 100 %. Починаючи з 1917 р., народ України будував Україну. Були перші п'ятирічки будівництва соціалізму, були п'ятирічки відбудови народного господарства, після війни з яким ентузіазмом народ працював на свою державу. Починаючи від Дніпрогесу і до космічних ракет. А які були паради на Красній площі, на Хрещатику, а зараз?»

Це лукава провокаційна вигадка «регіоналів», що Україна розділена якомсь територіально, по Дніпру чи по лінії, намальованій ними на саморобній мапі. Боляче визнавати, але наша Батьківщина поки що поділена у свідомості самих українців на дві нерівні частини. На тих, хто, незважаючи на бездарність і безсовісність політиканів, продовжує бути її дітьми й мислячи-

ми громадянами. Знаю, бачу, що таких більшість. І на тих, хто читає таких-от платонових, вірить у це безумство і сліпо повторює запліснявілі гасла з пожовклих агіток. Переконувати цю агресивну меншість дуже важко, але треба. Мусимо.

Наші вороги знають, що українці – нація філософічна, приязна, мрійлива, а то й романтична, на чуже не претендує, тільки б своє, кривне, втримати і зберегти. Від цього і наші національні біди і трагедії. Наші великі київські князі доходили до Царгорода і до Москви, але ніколи не прагнули мати колонії чи прирощувати собі чужі землі, головним було показати свою силу та лицарство і повернутися до рідного дому. Можливо, в тому й наші найбільші національні трагедії, що провідники, лідери і чоловіки були або занадто нерішучими, або сентиментальними у ті історичні моменти, коли треба було реактивно діяти, були філософами або романтиками у той час, коли вороги (нашими словами, навіть не «вороги», а «воріженьки!») були жорстокими і загребущими циніками.

Чого вартий лише приклад Богдана Хмельницького. Після битв під Жовтими Водами, Корсунем та Білою Церквою Річ Посполита лежала біля його ніг. Козацька слава розкотилася світом. Польське військо розтрошено козаками, шляхта сидить як миш під віником. Іди на Варшаву переможцем, збирай сейм і підписуй вигідну для України угоду міжнародного рівня, змушуй короля і шляхту визнати Україну суверенною державою з усіма її атрибутами. Ні, він майже рік стоїть військом під Білою Церквою, насолоджується славою, приймає послів, п'є горілку, а в документах підписується... підданим польського короля, державу якого поклав на коліна. Поки Хмельницький думав, Польща притьмом відроджувалася, збирала посполите військо.

Хмель виграє ще кілька битв (чого варта бодай пилявецька перемога над поляками!). Нарешті в'їздить на білому коні через Золоті ворота в день Різдва Христового до столяного Києва. В'їздить як жива легенда, як прославлений український князь, король, цар чи суверенний гетьман України, а не лише козацького війська. Таким його фактично вже визнали турецький султан Ібрагім, кримський хан Іслам-Гірей, угорський князь Ракочі, молдавський господар Лупул, зрештою, навіть цар московитів Олексій у боротьбі з Польщею. Уже б і поляки

не заперечували проти, кажучи нинішнім стилем, інавгурації Хмельницького.

Всі чекали саме такого акту. Задля цього приїхав до Києва Вселенський православний Патріарх Паїсій, якого запросив Патріарх Київський Косів, до Києва з'їхалися послы сусідніх держав та український люд з усіх окільних міст та містечок. Гудуть різдвяні дзвони, торжествує Україна. Проголошуй, Богдане, незалежну Українську державу. Ти в сяєві слави, українці на руках внесуть тебе на трон – проголошуй державу! Її визнають і Польща, і Московія, і Туреччина, і татари, і волохи, і шведи, і мадяри...

А Хмельницький приймає гетьманську булаву не з рук українського люду, а з рук... польського круля Яна-Казимира, потверджуючи тим свою підлеглисть польській короні, від якої визволяв свій народ ціною велетенських жертв.

Ми б сьогодні були іншими, доля наша була б іншою, ми не стукали б лякливо у двері Європи, а давно були не лише її невід'ємною часткою, а й – серцевиною, еталоном демократії та цивілізаційного розвитку. А так... самі знаєте...

Тому-то я змушений повернутися до сьогоднішніх реалій нашого українського буття, щоб далі, хоч і з огидою та обуренням, уважніше придивитися до образу типового, патологічного імперського україноненависника, підпільного писаки Олега Платонова.

Кожна сторінка цієї книжки палахкотить ненавистю і зневагою у першу чергу до євреїв та українців («иудеев» і «малороссов», а тоді вже й до всіх інших «нацменов», усе російське гіперболізується і підсвічується рожевим світлом. Виявляється, що Сталін став вождем саме російського народу тільки тому, що винищив єврейських більшовиків і придушив найменші порухи національного життя в республіках-колоніях.

За Платоновим, у другій половині тридцятих років замість євреїв – організаторів *«геноцида Русского народа... приходили другие люди, для которых партия уже не представлялась орудием геноцида против русских, а средством карьеры. Многие из них были уже русскими»*. Ось тепер ви мусите зрозуміти «відкриття» шовініста Платонова: росіяни взагалі не брали участі в більшовицькій революції, ні в громадянській війні, ні в гвалтівній колективізації, ні в розгромі церкви і віри, ні в ЧК, ні в НКВС,

ні в «тройках», бо то був геноцид, спрямований лише проти них, етнічних росіян, здійснюваний євреями. І де тільки тих євреїв стільки набралось «за чертой оседлости» на той історичний момент, невже збіглися з усього світу, щоб познущатися над росіянами? А тоді росіяни отямилися, винищили євреїв і лише в другій половині тридцятих взяли владу у свої, російські руки. А якщо так, «гаспадін» Платонов, то моторошний 37-й з мільйонами жертв, зі свідомим «обезголовленням» багатьох націй, що належали до СРСР, безглузда фінська війна, підписання пакту Ріббентропа – Молотова про бандитський переділ Європи, кривава «радянізація» Прибалтики, Західної України, депортація лемків, Друга світова війна, виграна велетенською, ніким не міряною кров'ю всього радянського суспільства, а не сталінським чи генеральськими військовими талантами, – невже все це справа самих лише росіян? За логікою Олега Платонова, було саме так.

На чотирьох сотнях сторінок цього брехливого пасквіля він всюди «Русский народ» пише з великої літери, ви ніде не знайдете назву «Червона чи Радянська армія», а лише «Русская армия». Та ви також ніде не знайдете в авторському тексті назву Україна, він «принципово» називає її «Малороссия».

Розгортаємо будь-яку сторінку: *«К числу антирусских тенденций 30-х годов следует также отнести произвольную перекройку внутренних границ России и создание на коренной русской территории нерусских национальных республик. В 1936 году автономное образование в составе РСФСР Киргизская АССР преобразуется сразу в две союзные республики — Казахскую и Киргизскую. Это произошло несмотря на то, что большую часть населения так называемой Казахской ССР составляли русские»*. І це написано у 2005 році, коли вже утвердила себе суверенна держава казахів, збудувавши собі нову столицю та повернувши національну абетку й правопис. А ось на цій же сторінці: *«...Из Малороссии выделяется так называемая Молдавская ССР»*. Бачте, як товчється «старший брательнік» по душах інших націй, вимагаючи при тому обов'язкової і щирої любові до себе.

Одначе Платонов відкриває нам і зовсім нове. Виявляється, що в методах сталінських репресій, депортацій і винищень цілих народів *«использовались многие элементы духовных ценнос-*

тей Русской (звичайно, з великої літери!) *цивілізації*». Господи, як добре, що ми вийшли з тієї «цивілізації», хоч і не встигли ще збудувати власної.

Чи можете ви собі уявити, що щось подібне дозволив би оприлюднити собі на адресу росіян чи Росії хтось із українців? Ну, наприклад, що жорстоку колективізацію проводили в Україні, як правило, прислані з Росії «тисячники», що найбільші наші трагедії відбулися під керівництвом російського садиста Постишева, спеціально присланого Сталіним для розправи з українцями. Чи могли б сказати казахи, що саме росіяни нав'язали їм свій спосіб буття, знищивши багато їхніх звичаїв і залишивши їм планетарних масштабів екологічні катастрофи. Ми, українці, і досі не говоримо публічно, що, виселивши кримських татар, Крим свідомо заселили здебільшого росіянами, і тепер «московская кепка», мер-провокатор розгулює на півострові, як у власній спальні, а антиукраїнська влада Криму ще й підтанцює йому. Ми лишень натякаємо, що визвольну боротьбу за незалежну Україну в повоєнні роки жорстоко придушували саме росіяни. Та й багато чого можна було б виставити в цьому рахунку. Та не ловіть мене на слові, росіяни, особливо наші приятелі. Це не я кажу, а ваш співвітчизник доводить, що фактично ніякого Радянського Союзу не було, євреї зробили революцію, взялися вчиняти геноцид Росії і всьому російському, але вчасно прийшов до влади Сталін, визволив росіян з-під євреїв, українців, інших «нацменів» і постала «могучая, никем еще непобедимая Россия». Отож і претензії можемо адресувати лише їй, яка до того ж є спадкомницею Союзу.

Якщо не читати нічого іншого, а лише Платонова, то легко повірити, що участь у війні 41–45 років брали лише росіяни, вони й перемогли, а всі решта були або військовополоненими, або відступниками, або служили окупантам. Натомість єдиними дійовими особами у війні є «русские воины», «русская сила», «русские войска», «Русская армия». *«Германские оккупанты проводят политику унижения Русского народа, и в частности они планируют управлять им руками представителей различных народностей, проживавших на русской территории. Они дают возможность националистам всех мастей безнаказанно убивать русских людей».*

І спеціально для тих наших фронтовиків, хто тужить за «дружбой народів» і обіймами «старшого брата». Сьогодні і першокласники знають, що на Лютізький плацдарм, у кривавий казан битви за Дніпро, кидали навіть не обмундированих українців і вода Дніпрова червонилася аж до Чорного моря. Командували арміями українці Москаленко та Рибалко. А тепер слухайте російського шовініста Платонова: *«Осенью 1943 года основные бои в Малороссии разгорелись в борьбе за освобождение “матери городов русских” — древней столицы России Киева. В битве за Днепр русские люди проявили чудеса героизма»*. Нас там, виявляється, не було, як не було нас, українців, в історії двадцятого століття. Ми, виявляється, в ранзі малоросів сиділи під кущами, спостерігаючи за героїзмом російського народу, його боротьбою з підступними іудеями, правда, під проводом... не росіянина, а денационалізованого грузина Сталіна. *«... Его исторической заслугой стало превращение большевистской партии в инструмент национальной политики русского народа»*. Ніби спеціально для комуністів Симоненка і Голуба сказано.

Отож, шановні росіяни, не вражені пошестю на ім'я «великоросійський шовінізм», через таких, як провокатор і політичний шарлатан Олег Платонов, багато хто з нас ставить до вас щонайменше з осторогою. Як бачите, маємо для цього підстави. Тому боріться з ними і ви. Їхній час закінчується.

Зізнаюся: дуже хочу, щоб цей «твір», виданий за гроші, нагадую, Православної церкви Московського патріархату величезним накладом, потрапив до рук прибалтів, казахів, киргизів, молдован, і нехай би «пісатель» Олег Платонов поїхав до них з презентацією своєї книги...

На цьому закінчимо це дослідження, цю важку, невдячну, виснажливу, а то й ризиковану роботу з аналізу образу, способу думання, поведінки нашого спільного ворога на ім'я «українофоб», «україноненависник». Вони й досі почуваються в нашому українському середовищі абсолютно вільно, набагато вільніше, ніж ми, безкарно і з викликом, зухвальством. Поки що...

Смушева шапка
і ярмулка

Після невдалої революційної імпровізації 1905 року все живе, демократичне, освячене національним духом свободи надовго залягає в глибоке підпілля. Тарас Шевченко знову стає «захаявним». Лише у 1912-му, винятковому році, під час святкування Шевченківських днів не побито, не заарештовано і не виключено з навчального закладу жодного студента. До Києва в ці дні спеціально приїхав митрополит Андрей Шептицький.

Усі демонстрації було відмінено на користь панахиди по Шевченкові, яку відправить у новій Миколаївській церкві знаменитий український патріот митрополит Андрей. Вже зранку церква була переповнена й оточена поліцаями та козачками. Андрей зайшов на вівтар, і в Божому храмі Києва вперше прозвучала, ні – прогриміла! – українська мова в панахиді по Шевченкові. Й озброєні поліцаї перейшли на інший бік вулиці Великої Васильківської, а козаки... зняли шапки.

В усі інші роки – арешти, погроми, побоїща... У 1914-му, в рік початку світової бійні, наперекір окупаційній російській владі, українство мало відзначати століття від дня народження Тараса. У цей час у російськомовній пресі гримить ім'я одеського єврея, публіциста, єврейського націоналіста, ідеолога світового семітизму Зеєва (псевдонім Володимира Жаботинського). До ювілею він пише статтю про Тараса Шевченка. Ця стаття надовго загубилася в історичних анналах. З поваги до автора я переклав її українською, щоб вона стала вжитковою в українському духовному світі. На перший погляд може здатися, що єврейський публіцист мислить і пише надто складно. Але якщо дати собі працю думати і мати на увазі, що стаття написана майже сто років тому, стане зрозуміло, наскільки вона актуальна і нині. Подаю цю статтю без скорочень. Вона цього варта.

«Дивно, якими непослідовними бувають люди. Коли ми виголушуємо “А”, то, як правило, і не думаємо про те, що потрібно сказати ще й “Б”. Підходимо до суспільного факту так, ніби він ізолюваний, вихоплений із життя і ніяких наслідків за собою не тягне.

Ось зараз ми вшановуємо пам'ять Шевченка, або, точніше, – відгукуємось на це шанування. Але при цьому – ніяких висновків. Не лише для тих, хто слухає або читає, а іноді й для тих, хто пише і при цьому не замислюється, до чого зобов'язує визнання цього ювілею. Це ж одне із двох: або Шевченко є культурним непорозумінням, філологічним курйозом і раритетом і тоді немає сенсу влаштовувати йому ювілей, або Шевченко є закономірне і характерне явище українського буття, симптом чогось майбутнього і тоді кожному з нас, сказавши “А”, необхідно сказати і “Б”, тобто, визнавши цей ювілей, визначити своє ставлення до того велетенського впливу, про невідворотність якого пророчить нам цей ювілей. Про це, здається мені, мало хто думає.

Можливо, пояснюється це тим, що внутрішньо ще багато хто з нас і надалі вважає Шевченка за філологічний курйоз. Не будемо прикидатися, багато хто так і міркує. Їм це видається примхою, витівкою: знав чоловік прекрасно російську, міг писати ті самі вірші на “общем языке”, а ось вперся і писав “по-хохлацькому”. Інші йдуть ще далі і запитують: та хіба є якась серйозна різниця між цими мовами? Сама лишень впертість, дрібничкове чіпляння за окремі літери. Що за дивацтво писати лише так: “Думи мої, думи мої, лихо мені з вами! Нащо стали на папері сумними рядами?..” Адже можна було з таким самим успіхом написати ось так: “Ах вы, думы мои, думы, ах беда мне с вами! Что стоите на бумаге грустными рядами?”

Один пан недавно взяв при мені в руки томик віршів Олеся і почав доводити наочно, що вірші ці можна читати відразу по-російському і нічого не втратиться: і розмір не зміниться, і майже всі рими збережуться. Можливо, він і мав рацію: я його не дослухав до кінця, і поки він декламував на московський лад: “Ой нащо ж малу дитину доручала ти степам?” – я задумався про інше. Я згадав, що Шевченко писав щось таке і російською. Літератори з газети “Киевлянин” ставлять йому це за заслугу і соромлять сьгоднішніх мазепинців: бачте, він не те що ви, він “не чуждался общерусского языка!”.

Гаразд, хай і так, але дивним чином “общерускій язык” “чуждался” українського поета, і не склеїлось у нього нічого путнього цією мовою. І Шевченко не рідкісне явище. У сорокових роках жив у Римі великий поет Беллі; про нього, здається, десь є згадка у Гоголя. Він писав здебільшого римським діалектом. Римський

діалект найближче збігається з італійською мовою. Однак Беллі писав саме на діалекті прекрасні речі, а італійською мовою — речі абсолютно бездарні. Теж, очевидно, вперся чоловік, та так вперся, що й сам Бог іноді покидав його, як тільки він переступав межю. По цей бік межі — Беллі великий поет милістю Божою, а по той бік межі він перетворювався в жалюгідного писака.

Рідна мова! Треба мати всю нашу російську наївність, недосвідченість, соціальну неосвіченість, всю нашу пегасівщину, весь вульгарно-майданний практицизм, котрий ми сповідуємо щодо багатьох священних питань духу, щоби робити здивовані очі і дивуватися: для чого це нормальній людині сповна розуму і пам'яті неодмінно вpirатися і наполягати на тому, що мовиться “світ”, а не “свет”. Дурість, химерія.

Мадяри он скільки літ ведуть боротьбу за мадярську команду в угорській армії, а всього ж мова команд складається із 70 слів. Через цих сімдесят слів падають міністерства, відкладаються важливі реформи, тріщить по шву ріки Лейти політична карта Європи. В угорському парламенті серед мадярів сидять сорок депутатів із Кроації і свято бережуть своє право говорити з трибуни хорватською, себто мовою, яку ніхто, крім них, не розуміє і вживання якої в парламенті здавалося б не лише некорисним, а навіть шкідливим для хорватської справи. Ці ж таки хорвати зчинили бунт, коли угорське начальство спробувало запровадити в деяких урядових закладах Загребя поруч із хорватськими вивісками — мадярські. Були вуличні демонстрації, сутички з військами, лилася кров... Дурість, химерія! — кажемо ми, ми — захолусні обивателі захолусної країни. А чи не розумніше було б подивитися на справу з другого боку і збагнути, що з фактами не сперечаються?

Адже тут перед нами ціла низка яскравих фактів, як масових, так і індивідуальних. Ось біснуються цілі народи задля сімдесяти слів або десяти вивісок чужою мовою, ось великі поети, котрі враз втрачають дар Божий, як лише спробують вчинити в собі маленьку, крихітну, ніби й невинну підміну: скажуть “свет” замість “світ”, “buona sera” замість “bona sera”. Це все факти, неспростовні явища життя, які не зміняться від того, чи будемо ми їх ганити, чи хвалити. Не ганити чи вихвалити їх треба, не ставити двійки чи п'ятірки світовому порядку і його проявам, а чемненько вчитися на них розуму.

Повз факт Шевченкового ювілею ми проходимо з поштивим поклоном, і нам навіть не спадає на думку, що це факт виняткової ваги, перед яким, якби ми були розумні, досвідчені і передбачливі, варто було б переглянути деякі суттєві елементи нашого світогляду. Що таке Шевченко? Одне з двох. Або на нього можна дивитися як на витівку природи, як на безрукого художника чи акробата з однією ногою, щось на кшталт рідкісного допотопного експоната в археологічному музеї. Або ж треба дивитися на нього як на яскравий симптом національно-культурної життєздатності українства і тоді треба широко розплющити очі й добре вдивитися у висновки, які звідси випливають.

Ми самі тут, на Півдні, так старанно насаджували в містах зросійщення, наша преса так бідкалася тут щодо російського театру і поширення російської книги, що ми втратили з поля зору справжню, арифметичну дійсність, як вона виглядає за межами нашого курячого світогляду. За цими містами гойдається суцільне, майже тридцятимільйонне українське море. Загляньте якимось не лише в центр, у якийсь Миргородський чи Васильківський повіт, а загляньте в його околиці — в Харківську чи Воронежську губернію, біля самої межі, за якою розпочинається російська мова, — і ви будете вражені, яким недоторканим і чистим залишилося це суцільне українське море.

Є на цій межі села, де по цей бік річки живуть “хохли”, а по інший — “кацапи”. Споконвіку живуть поруч і не змішуються. Кожна сторона балакає по-своєму, одягається по-своєму, зберігають свої звичаї, одружуються лише на своїх, цураються одні одних, не шукають взаєморозуміння. Поїхав би туди П. Струве, автор теорії про “національні відштовхування”, перед тим як говорити про єдину трансцендентну “общєрусскую” сутність. Такого виразного “відштовхування”, кажуть, немає на польсько-литовському чи польсько-білоруському етнографічних кордонах.

Знав свій народ український поет Шевченко, коли читав мораль нерозумним дівчатам: “Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями, бо москалі — чужі люде...”

...Я не вважаю ні нормальним, ні вічним антагонізм між “великоросом” і “малоросом”, який втиснуто в протонародні назвиська “хохол” і “кацап”, навпаки, я переконаний, що за наявності демократії не лише українство, а й усі народності Росії прекрасно

вживуться з росіянами на ґрунті рівності і взаємного визнання. Більше того, я вірю, що велику і благородну роль у цьому відіграє саме російська демократична інтелігенція...

Одначе не можна заперечувати, що “відштовхування” від “іно-родця” є однією з ознак наявності національного інстинкту, особливо там, де національна індивідуальність через зовнішній гніт ні в чому іншому, особливо — позитивному, проявитися не може. У таких випадках “відштовхування”, котре спостерігається на етнічних кордонах, мивоволі залишається найкращим доказом того, що пригноблена народність стихійно чинить опір перелицюванню свого ества, що істинні шляхи її нормального розвитку тягнуться в іншому напрямку. Такий стихійний настрій будь-якої великої й однорідної маси, такий і стихійний настрій тридцяти-мільйонного українського простолюддя, скільки б не лжесвідчили протилежне всілякі експерти з національних перевертнів. Такі “експерти” настільки компетентні в оцінці національних почуттів того народу, від якого вони відпали, наскільки компетентний дезертир в оцінці патріотизму і бойового духу тієї армії, з якої він дременує.

Український народ зберіг в недоторканості те, що є головною, непереможною опорою національної душі, — село. Народу, корені якого чітко і густо вп'ялися на гігантських просторах в рідну землю, нічого боятися за свою національну душу, що б там не коїли в містах над бідними паростками його культури, над його мовою і його поетами. ...Те, що нині вважається мужицькою говіркою, буде в них через два покоління мовою газет, театрив, вивісок і, можливо, державною.

Ось що означає ювілей Шевченка для кожного, хто вміє послідовно мислити і зазирати в завтрашній день. Ми, на жаль, цими талантами не багаті. Український рух, який росте у нас під самим носом, вважається в нас чимось на кшталт спорту: ми його ігноруємо, ігнорували до цього Шевченкового ювілею і будемо, мабуть, ігнорувати й після. Чи то сліпота самовдоволення, чи то закостенілість думки керують нашими діями, і в результаті ми допускаємось непрощеної політичної помилки: замість того щоби рух, грандіозний за своїми наслідками, розвивався за підтримки найвпливовіших кіл передової громадськості і звикав бачити в них свою опору, своїх природних союзників, ми змушуємо цей рух пробиватися своїми поодинокими силами, гальмуємо

його успіхи замовчуванням і неувагою, дратуємо і штовхаємо в опозицію... Росту руху це не зупинить, але споганити цей ріст, спрямувати його в небажане русло — ось чого варто остерігатися.

Найважчі наслідки для майбутніх стосунків на велетенському Півдні Росії можуть тут народитися, якщо ми вчасно не похопимося, не зрозуміємо і не врахуємо всієї великості того масового феномену, про який нагадує нам ювілей Шевченка...

Викажу одне міркування, яке в мене давно склалося... Наш Південь став улюбленою ареною чорносотництва. Депутати Півдня — головна опора реакції. Чистий, опосередкований лібералізм будь-якого розливу їм неприйнятний — міщанство не йде за лібералами, якщо ті не здогадаються дати їм у придачу ще щось. На соціалістичну пропаганду тутешнє міщанство просто не здатне відгукнутися, економічні ідеали цього середовища завжди реакційні. Єдине ідеальне гасло, котре здатне підняти тутешні міщанські маси, очистити і облагородити їхній світогляд, — це гасло національне. Якщо вони сьогодні йдуть за правими, то не тому, що праві проповідують рід достатку і їжакові рукавиці, а тільки тому, що праві зуміли торкнутися в них націоналістичну струнку... Я не компетентний судити, наскільки готова яка-небудь Слобідка-Романівка до сприйняття української національної свідомості, але я стверджую лише одне: вижити звідти “союзників” вдасться або українському рухові, або нікому.

Коли ми із звичайного обов'язку вишановуємо ювілей Шевченка, ми сором'язливо розповідаємо одне одному, що небіжчик був “народним” поетом, оспівував біди простолюду і в цьому, бачте, вся його цінність. Ні, не в цьому. “Народництво” Шевченка є справою десятою, і якби він все це написав російською, то не мав би ні в чиїх очах того велетенського значення, яке надають йому з усіх сторін.

Шевченко є національним поетом, і в цьому його сила. Він національний поет і в суб'єктивному сенсі, тобто — поет-націоналіст, навіть з усіма недоліками націоналіста, з вибухами ворожнечі до поляка, до єврея, до інших сусідів... Але найважливіше те, що він — національний поет за своїм значенням. Він надав і своєму народові, і всьому світові яскравий, неспростовний доказ, що українська душа здатна до найвищих польотів самобутньої культурної творчості. За це його так люблять одні, і через це його так бояться

інші, і цей страх був би не меншим, якби Шевченко був не народником, а аристократом у стилі Гете чи Пушкіна. Можна вилучити всі демократичні нотки з його творів (саме це робила цензура!) — і Шевченко залишиться тим, чим його створила природа: сліпучим прецедентом, котрий не дозволяє українству відхилитися від шляху національного ренесансу. Це значення Шевченка добре збагнули реакціонери, коли зчинили напередодні ювілею такий вереск про “сепаратизм”, “державну зраду” і близькість “стовпотворіння”.

До “стовпотворіння” та інших жахів далеко, але що правда, то правда: шанувати Шевченка просто як талановитого російського літератора за якимсь номером не можна, вшановувати його — це значить визнавати все, що пов’язано з цим іменем... Вшановувати Шевченка — означає зрозуміти і визнати, що немає і не може бути єдиної культури в країні, де живуть сто і більше народів; зрозуміти, визнати, посунутися і дати законне місце могутньому співбрату, другому за силою в цій імперії».

Я нічого з думаного і написаного сто років тому публіцистом Зеєвим коментувати не буду. Навіть з віддалі нашого часу присікатися нема до чого. Ніби це вчора написав та розмістив в Інтернеті нормально мислячий український націоналіст. Але після читання кожного абзацу, осмислення кожної думки Зеєва зупиняюся, щоб згадати: це писав у царській Російській імперії ідеолог семітизму, чистокровний єврей, вагомий авторитет єврейства. І ще одна думка: за винятком того, що Україна таки стала незалежною державою, має парламент, Президента, уряд, армію (які вже вони не є, але є), має державну мову (котра постійно перебуває під атаками манкуртів з депутатськими значками і без), по суті, нічого не змінилося. Ми досі дуже обережно, ніби озираючись на готових щомиті влаштовувати істеріку імперсько-російськомовно волаючих вірнопідданих чорносотенців, вживаємо прогресивний термін «національна ідея». Культурна, мовна, освітня, економічна. Найбільша і невивправна вина Віктора Ющенка в тому, що відразу після Майдану, коли суспільство було до цього спрагле, він так і не наважився чітко, вголос, зрозуміло й чесно сформулювати цю ідею для всієї держави. І послідовно втілювати її. Незважаючи на завивання антиукраїнської зграї вдома і за сусіднім кордоном. Не наважився, не зміг або не захотів. Якби наважився, якби зміг,

то, можливо, не залишав би нині президентське крісло з жалюгідним рівнем суспільної довіри і мав би право назавжди бути в історії українським народним Президентом. А так... Якби... якби... якби...

Козацька країна.
Вчора.
А назавжди?

Так, у своїй рідній домівці, у своїй рідній державі ми називатимемо поіменно наших ворогів і недругів. Одначе ми в першу чергу на увесь голос поіменно називатимемо наших друзів і побратимів. На жаль, не бідні ми ні на безпричинних, психіатричних українофобів, та, на щастя, ми, українці, багаті на тих, хто нас розуміє, а тому знаходить причини, щоб полюбити. Маємо і перших, і других. Богові дякуємо за доброзичливих друзів.

По правді кажучи, ми – тюхтіюваті й недбалі до власної історії. Найяскравіша сторінка української душі й українського вільного духу – козаччина – майже не зафіксована очевидцями й учасниками. Розумію, що в більшості руки були зайняті шаблями чи списами, але ж була і меншість. Хіба Іван Виговський, чи Іван Демкович, чи ще дванадцять писарів генканцелярії не могли залишити нам свій літопис слави і трагедії Богдана Хмельницького? І Бог велів зробити це генеральним канцелярським писарям Війська Запорозького. Зафіксувати деталі, вести хроніку подій, адже кожен день дарував щось вражаюче, незвичне, героїчне і зрадницьке. Звичайно, ми б сьогодні мали розгадки й пояснення багатьох загадкових подій, їхніх мотивацій та втрачених уже підтекстів. А так маємо вічні загадки...

Головний, пізніший козацький літописець Самійло Величко сказав про наших писарів та хронікерів: *«Славу нашу сховано під плащем їхніх нікчемних лінощів. Отож гідні похвали подвиги наших козако-руських предків описали не наші ледачі історики, а чужоземні...»*.

Отож маємо подякувати іноземцям, котрі зареєстрували цілі періоди в житті української нації, описали і зберегли. Один з них – донедавна ще замовчуваний, тому маловідомий в Україні араб, архідиякон Булос Ібн аз Заїм аль Халябі, а для нас – Павло Халебський – вірний син патріарха Макарія III, патріарха Антіохійського, де починав свій духовний шлях святий апостол Петро.

Один з найавторитетніших тодішніх духовних лідерів православний патріарх Макарій вирішив року Божого 1654-го (зважає, що після Переяславської ради пройшло лише півтора року)

відвідати дві православні країни – Україну та Московію, щоб навіч побачити своїх парафіян, поблагословити їхні землі, їхню набожність, їхні душі і їхні храми. За секретаря у цій подорожі він взяв свого юного сина Павла.

Вони пройшли шлях від українського прикордонного містечка Рашкова на Дністрі (сьогодні це село Кам'янського району у невизнаній Придністровській Республіці) до Путивля над Сеймом (нині Сумщина). Після цього Макарій із почетом відвідав Московію і знову через всю Україну (цього разу від Путивля до Рашкова із заїздом в інші міста та містечка) повернувся назад, у Волощину та Молдову, а звідтіль – у Констанцу й додому.

Свої записи двадцятип'ятилітній Павло Халебський видав під назвою «Опис подорожі патріарха Макарія», де тодішній Україні наділено стільки любові, захвату, широкого замилювання, що якби це стосувалося поляків, чехів, угорців, зрештою, росіян – ця книга давно б стала в них підручником патріотизму, видавалася велетенськими тиражами, коментувалася найвидатнішими істориками, політиками, президентами. А українці, головні герої цієї книги, відкривають її для себе через цілих триста п'ятдесят років. Подорожні нотатки Халебського давно видали росіяни, котрі в «Описі подорожі патріарха Макарія» постають у дуже, сказати б, невігідному світлі об'єктивного, неупередженого іноземця з іншого етнічного світу й іншої цивілізації. Видали й поляки, яких Павло щосили шпетить за недружність до України. Видало багато інших слов'янських народів.

А ми відкриваємо її лише завдяки щасливому випадку. І цей український «випадок» має ім'я Микола Рябий – незаперечно видатний український письменник і патріот, мій великий товариш і земляк з тієї ж таки Південної Вінниччини, яку описав Павло Халебський.

Тільки його впертий і невичерпний національний ентузіазм та воляча працьовитість повернули українцям те, що мусило б нам належати в десятках поколінь і зробити нас кращими, духовнішими, патріотичнішими, з більшим почуттям національної гідності. Микола Рябий не лише переклав цю унікальну книгу на прекрасну, соковиту українську мову, а й відкоментував із сучасної позиції, крізь новітню історичну «оптику»,

ненав'язливо, шляхетно доповнив історичними екскурсами, уточненнями, коментарями все те, чого просто не міг знати навіть дуже допитливий і освічений подорожній у чужій країні. Для цього прозаїкові з Вінниці Миколі Рябому треба було перескородити всю історію козаччини, стати співавтором араба Павла Халебського і в такий спосіб подарувати українцям нову і прекрасну сторінку нашої історії.

Схиляюся, брате Миколо, перед тобою. Знаю, що це коштувало тобі кількох ненаписаних романів про наше буйне Поділля, коштувало кілька літ життя і здоров'я, але результат вартий того. Хоча, Миколо, знаю, що результат іще далеко не той. Твою та Халебського працю під назвою «Україна — земля козаків» видано жалюгідним тиражем (це тобі не російський україноненависник Олег Платонов, якого масовано тиражують московські попи та лужкови), видано з велетенськими труднощами, бо в Україні не знайшлося ні урядовця, ні олігарха, котрі виділили б гроші на масове видання цього унікального свідчення іноземця про Україну в червні-липні 1654 року.

Та все одно, Миколо, ти видав цю дивовижну книжку, як ляпас нинішній псевдоукраїнській владі. І вдячність від безвладних українців тобі безмежна.

А тепер до суті цього документа, бо де ж ви придбаєте і прочитаєте цю працю, якщо вона видана мізерним накладом і в торгівлю, власне, не надійшла.

Тож читаймо. Це про нас. Лишень нагадаю про час написання щоденника Халебського: 1654 рік. Україна щойно пережила дивовижне потрясіння — могутню національно-визвольну війну проти Польщі, котра тоді була чи не наймогутнішою державою в Європі. Річ Посполита не лише цілковито окупувала всю тодішню Україну, а й здійснювала нестерпний тиск національний, принукою ополячуючи українців, гніт релігійний, нав'язуючи нам католицизм, тиск соціальний — польські магнати заволоділи всіма українськими ґрунтами, а до того ще знущання психологічне — загонистий польський гонор і самолюбство діяли кожного українця. Тому гучні перемоги Богдана Хмельницького рішуче випростили український дух перед усім світом.

Однак визвольна війна закінчилася фактично нічим: зміною метрополії з Варшави на Москву, а не проголошенням суверен-

ної Української держави. Після Переяславської ради минуло лише півтора року. Нове, ще жорстокіше і нахабніше, уярмлення України Московією лише розпочиналося, московитські намісники лише починали свою окупаційну експансію.

Сотні тисяч буйних козацьких голів полягло у жорстоких бойовиськах під Жовтими Водами, Корсунем, Білою Церквою, Пилявцями, Збаражем, Берестечком, не повернулось до родинного гніздів'я майже все дуже чоловіцтво, кілька років земля оралася і засівалася жінками, дідами та дітьми.

Мені принаймні здавалося, що батьківщина наша тогочасна лежала в румовищах, була всіяна дерев'яними хрестами на братських могилах, незорані і незасіяні поля мали наганяти сум і безнадію на всю глибину зіниць, у вцілілих дворищах — виснажені вдови, а на вулицях — безпритульні діти...

Аж ні! Ви переконаєтеся, що тоді, навіть в очах іноземця, після такої вселенської біди наша нація не втратила віри в себе, не втратила віри в Бога, не втратила своєї національної гідності, що вона й тоді була чи не всуціль освіченою, глибоко моральною й окремішньою, бо лишень півроку тут приживалися московитські загарбники, ще обережно прибираючи Україну до своїх загребущих рук.

І все ж... Що побачив араб Павло Халебський. Ось його вступ до щоденника:

«Блажені очі наші за те, що бачили, блаженні вуха наші за те, що чули, блаженні серця наші за пережиті нами радість і захват у країні козаків».

Я цитуватиму лише ті місця, що стосуються тодішнього образу нашої з вами батьківщини, побуту, звичаїв, моралі, соціального стану. Халебський бачить Україну вперше, хоч перед цим бачив уже Волощину і Молдову, після цього — Московію, а після цього знову Україну. Отже, було що порівняти ні на йоту неупередженому іноземцеві з далекої Сирії.

Прикордонний Рашків

«Серед тих, хто зустрів нас, були, по-перше, сім панотців у фелонах з хрестами, бо у місті сім церков, затим диякони з багатьма корогвами й свічками, потім сотник, тобто комендант фортеці й міста, військовий отаман, козацтво й півчі, які, немовби з єдиних уст, співали приємними голосами стихирі. Усі падали ниць перед патріархом, поки не увели його до церкви. У домівках нікого не залишилося, навіть малих дітей, — усі повиходили зустрічати нашого владика патріарха.

Та ніщо так не дивувало нас, як врода маленьких хлопчиків і їхній спів, що линув із самого серця, у гармонії зі старшими.

Справді, спів козаків утішає душу й відганяє журбу, бо він приємний, іде від самого серця й неначе з єдиних уст. Вони дуже люблять співати за нотами ніжні й солодкі мелодії.

Починаючи з Рашкова й по всій землі русів, тобто козаків, ми помітили пречудову рису, що збудила у нас подив: усі вони, за винятком небагатьох, навіть більшина їхніх дружин і доньок, уміють читати й знають порядок церковних служб та церковні піснеспіви; крім того, панотці не залишають сиріт напризволяще, аби ті невігласами вешталися вулицями, навчають грамоти.

Як ми завважили, у цій країні, тобто у козаків, безліч удів та сиріт, бо, відколи появився гетьман Хміль, і досі не припинялися страшні війни. Упродовж усього року, вечорами, як зайде сонце, ці сироти ходять попід хати просити милостиню, співаючи хором гімни Пресвятій Діві, й так пречудово, що той спів полонить душу навіть на великій відстані. За свій спів вони отримують з кожної хати милостиню грішми, хлібом, іншим харчем або чимось таким, що придатне для прожиття, поки не закінчать навчання. Ось чому більшина з них письменна. Число освічених особливо зросло, коли появився Хміль (дай, Боже, йому довго жити!), котрий звільнив ці краї й визволив ці мільйони незліченні православних з-під ярма ворогів православної віри проклятих ляхів.

А чому я називаю ляхів проклятими? Та тому, що вони повелися мерзенніше, ніж лукаві ідолопоклонники, завдаючи мук щирим християнам, аби знищити саме ім'я православних. Вони не тільки забороняли їм будувати храми й проганяли панотців, які знали таємниці віри, а й гвалтували їхніх благочестивих дружин і доньок. Бог, бачачи їхню пихатість, підступність і жорстокість у

ставленні до своїх братів християн, послав на них свого вірного слугу та раба Хмеля, котрий помстився їм, завдав рішучого удару їхньому чванству та гонорові...»

Звичайно, я знайомлю вас, українці, лише із фрагментами записів Павла Халебського — цього педантичного, допитливого і щирого у своїх думках та спостереженнях араба, котрий фіксує все, що бачить у козацькій державі, яку він називає «землею козаків». Він часто робить історичні екскурси, як правило, дуже точні й документально вичерпні. Ось один із них:

«Розповідають, що польські вельможі покинули всі свої палаци й вирушили на війну з Хмелем. Ставши табором і напнувши намети, вони поводитись так, ніби вийшли на веселу прогулянку, пославши сказати Хмелеві: “Ось ми вийшли тобі назустріч зі своїми дружинами, дітьми та усією пишнотою, золотом, сріблом, каретами, кіньми, зі всіма нашими скарбами та слугами домашніми!” Це було справді так, бо вони сиділи у своїх наметах, бенкетували, зухвало глузували над хлопом Хмелем: “Ми всі з’явилися перед тобою, просимо до нас, забори скрині з коштовностями, ось вони всі тут!”

Бог, бачачи їхні погордоці й марнославство, надоумив Хмеля, що та як учинити. І ось однієї ночі козаки підкралися туди, де паслися коні поляків, і, перебивши всіх вартових, захопили всіх коней. Повернувшись до свого табору, наробили прапорців стільки, скільки мали коней, тобто в кожного вершника в руці був значок, а всього до шести тисяч знамен і ще до п’ятдесяти тисяч маленьких бубнів. Отож вони рушили й напали вдосвіта на ворогів, коли ті спали, вважаючи себе в безпеці. Козаки загукали посеред табору й ударили в усі бубни; ляхи прокинулися, побачили, що їх з усіх боків оточують прапори, кинулися шукати коней, та слуги, які залишилися живими, розповіли, що сталося вночі. Тоді вони втратили будь-яку надію на порятунок, і гнів Божий покарав їх, бо вони заходилися бити один одного. Козаки докінчили розгром, усіх вистинали упень і захопили їхнє майно та скарби. Великий гетьман польський сховався було під воза, слуги прикидали його кізяками, проте він не уникнув козацької кари: козаки відкопали його, пошаткували на капусту, глузуючи з нього: “Учора ти сміявся над нами й просив нас заволодіти майном твоїм та багатством, а нині тебе твої ж таки закопали в гній, небораче”.

Таким чином козаки визволили всю країну й повернули її собі, а Хміль, урядуючи над ними, виявив небачені доти зразки хоробрості й військового хисту. Бог дарував йому силу й сприяв його справі від початку й до кінця його діянь і мечем своїм завдав нищівного удару лядським великим гордошам і впертості».

Якби ж то так, любий нам і досі молодий арабе православної віри. Якби ж то Бог дав нашому Богданові і силу, і сприяння його справі (ні, нашій національній, нашій українській долі!) від початку й до кінця. До кінця – особливо. На жаль, переяславський кінець був для нас трагічним і фактично на три з половиною століття вкинув наш народ у морок, у колоніальну безпросвітність, завів наш дух у підпілля. Лише поодинокі одчайдухи нагадували світові і мовчазному українському простолюдові про те, що нація ще жива: Мазепа, Тарас, Куліш, Костомаров, Леся Українка, Франко, Грушевський, Міхновський... Але ти, Павле Халебський, не міг про це знати, бо після Переяслава збігло лише півтора року, і ти зафіксував нам Україну ще вільну, живу, енергійну, хоч по великій визвольній війні її мали б населяти лише вдови, діти та немічні діди з бабусями.

Отож Павло веде в наступне українське поселення – містечко Дмитрашків (нині село Дмитрашків Піщанського району, Південна Вінниччина). При слові «Дмитрашків» моя душа стрепенулася – це сусідній з моїм рідним район! Це – поруч. Отже, так жили мої предки на тій землі, де я народився.

«Коли ми вийшли на гору й, поминувши фортечну браму, рушили міськими вулицями, то побачили чоловіків, жінок і дітей у такій безлічі, що це нас приголомшило (Бог нехай благословить і примножить їх!). Голови нам ішли оберта від густого гурту дітей усілякого віку, які сипались, немов той пісок. Ми завважили в цьому благословенному народі побожність, богобоязливість та благочестя просто-таки дивовижні».

Ні, не втримаюсь, таки заінтригую вас: Макарій і Павло побувають і в моєму рідному селі.

«О цій порі наші брати козаки терпіли великі страждання, і найсміливіші з-поміж них тікали з-під влади ляхів на острів у

гирлі великої ріки Дніпро, яка впадає у Чорне море. Тут вони збудували велику неприступну фортецю, де знайшли пристанище й хоробрі юнаки з чужих земель, але без жінок, і нині їх зібралось близько півсотні тисяч.

Польський король (Владислав) потай з ним домовився, що Хміль учинить повстання, а він, король, допомагатиме йому військом, щоб знищити польських магнатів, стати самодержцем, правити самому, а не догоджати шляхті. Як ми казали, магнатів було багато, і кожен володів успадкованими від предків великими землями. Були серед них такі, які мали понад сто тисяч жовнірів і не менше, — до десяти тисяч. Але у своїх прагненнях вони ніколи не доходили згоди поміж собою і кожен діяв як сам хотів, через те вони й загинули один по одному.

Що ж учинив Хміль? Узнявши з собою свого сина Тимоша, він, років вісім тому (насправді — шість. — М. Р.), подався до козаків, які жили на острові (Буцькому. — М. Р.), і змовився з ними. Вони зраділи й одіслали його до хана татарського, аби також змовитися з ним. Приїхавши до татар, він пообіцяв їм багату здобич, але вони йому не йняли віри та й побоювались його. Тоді він залишив у них свого сина заручником, і вони уклали з ним клятвену угоду і, ставши заодно, послали з ним близько двадцяти тисяч вершників. Козаків з острова приєдналось близько п'яти сотень, бо решта ще боялися. Союзники напали на ляське приграниччя. Правитель того терену, довідавшись про це, вислав проти них близько сорока тисяч жовнірів. Козаки напали на те військо та з Божою поміччю перемогли, причому полонили більшу частину й захопили багату здобич. Татари страшенно зраділи цьому, відіслали полонених у свою країну й пішли вкупі з козаками воювати з пихатими ляхами далі. І Бог дарував козакам перемогу над ними. Вони заволоділи чималими землями, бо так попередньо домовилися з кримчаками: "Землі й маєтки нам, а полонені вам!"».

Це був щоденниковий відступ Павла Халебського, його проникнення в нашу історію, якою він щиро зацікавився під час подорожі. Це була жива, ще гаряча тодішня сучасність, яка жила не лише в душах, а й на устах українців. Як бачимо, вона, як правило, точна навіть через три з половиною століття... Микола Рябий лише додає якісь вкрай важливі для розуміння сучасників штрихи та деталі, і картина від того стає ще об'ємнішою.

«Ми вирушили з Дмитрашкова через міст перед дерев'яною фортецею. Промандрувавши півтори милі, приїхали до торгового містечка під назвою Гарячківка».

При згадці про Гарячківку моє серце затріпотіло, тепла хвиля солодкого спогаду прокотилася усім моїм еством. Так-так, це сусідня Гарячківка, за горбом, за вісім сьогоднішніх кілометрів, звідки мої однокласники щоденно приходили в Городківку до школи, приносячи до класу гарячківське болото на кирзових чоботях та гарячківські сливи-угорки. А хто мав велосипеда — вважався найщасливішим, бо міг брати «на раму» та «на багажник» аж двох дівчат... Та хай говорить двадцятип'ятилітній архідиякон сирієць Павло Халебський, він же — Булос Ібн аз Заїм аль Халябі, в перекладі Миколи Рябого:

«...Коли ми під'їздили, назустріч нашому владичі патріархові також прийшли за місто всі його мешканці, старе й мале та жіноцтво. Вони зазвичай ставали двома рядами; коли наш владика патріарх підступав до них упритул, всі колінкували перед ним, поки він їх не поблагословить і не помине, аж тоді вони підводилися. Усі чоловіки в цій країні ходять з палицями в руках.

Після того як наш владика патріарх поцілував ікону й хрест, вони, співаючи стихирі, рушили попереду нас і під густий подзвін увели до своєї Свято-Михайлівської церкви. Потому запросили нас до трапезної, а нашим коникам укинули наші.

Ми пробули тут недовго. Нас провели аж за місто».

М'ясківка... Моя Городківка

Павло не помилився. Це справді було сотенне місто Брацлавського полку, яке відвідав патріарх Антіохійський Макарій III зі своїм юним сином Павлом. У моїй пам'яті Гарячківка — звичайне село з типовим колгоспом, фермами, старезною, недіючою, з вибитими вікнами церквою на пагорбі, обдертим клубом, купинами гною і вуличками, повними пилюки чи болотиська. Тільки й того, що залишилася історична назва, не посягнули «радянізатори». Ні, народилася нова риса гарячків-

ців у більшовицькі часи: хто що б не вкрав у колгоспі, може навіть серед дня, центральною вулицею спокійно нести чи везти додому, ніхто його «не бачитиме», а тому й нікому не донесе. Це у них – святе і досі. Тільки вже нічого красти...

Наступна зупинка... Мені аж зводить дух... друге моє рідне село. Мій батько Сашко (в Теклівці його називали Сяньком) вважався великим грамотієм зі своїми тодішніми чотирма класами освіти. Він виріс круглим сиротою, бо його батько Семен, розповідали, мальований красень, але непосидючий, бо щось у його характері було мандрівне, недомашнє, одружився на теклівській вродливиці Марії, але, не дочекавшись народження первістка... помандрував далі, і слід його в нашій родині назавжди загубився. А моя бабуся Марія підтішила мого батька лише до п'яти років і полишила його напризволяще. Тому й мусив мій тато бути хапким до життя, самому заробляти на хліб, самотужки опанував дуже популярну тоді (та й тепер) бухгалтерську науку. Свого колгоспу в маленькій Теклівці не було ніколи, тільки бригада, та батька, який навіть якийсь час викладав на курсах колгоспних бухгалтерів, запросили у колгосп рахівником у великому сусідньому селі Городківці, куди згодом переїхала наша родина, де я жив і вчився від четвертого до десятого класу. Тому-то вважаю Городківку (в розмові люди й досі називають її М'ясківкою) своїм другим рідним селом після Теклівки.

Це й нині велике, гучне село з велелюдним ярмарком, двома середніми школами, новим цукрозаводом і недолугим, «псевдомодерним» мікрорайоном з п'ятиповерхівками. Городківка славиться своїми духовими музиками, без яких не обходяться жодне весілля чи похорон у самій Городківці та в усіх окільних селах. Навіть якщо у неділю десять весіль – знайдеться і труб, і музикантів, щоб охопити всіх. Я теж школяриком опанував професію «духовика» у шкільному оркестрі, з яким навіть вперше в житті їздив до Вінниці, а тоді, зайнявши перше місце в області, – до Києва на республіканську шкільну олімпіаду. Пригадую, щоб посилити звучання оркестру в Києві, керівник запросив молодого хлопця з дорослого колгоспного оркестру. Оскільки нам видали для виступу короткі сині шортики, тільки під час останньої репетиції наш керівник помітив, що у колгоспного музиканта витатуювано над коліном голу ді-

вицю і литки в нього були страшенно волохаті. Він слухав наш виступ за сценою, у своїх домашніх штанах...

Городківка вельможно розкинулася на високих пагорбах. Тут багато сонця і відчуття свободи. Тут всі говорять дуже голосно, не боячись донощиків і влади. Городківка ніколи й не покладалася на владу, бо зажди готова була виживати самостійно. Вона першою в Україні вудила такі домашні ковбаси, які пахли за десятки кілометрів навіть при непопутному вітрі. Коли тато з мамою ішли з базару з Городківки, я, малий, у Теклівці чутливими ніздрями вловлював, чи несуть вони з ярмарку запахуше диво, котре можна було відломити і їсти навіть без хліба. Вже студентом Одеського університету, зайшовши на знаменитий Привоз, я міг вгадати, де продають городківську ковбасу, ще з порога.

Городківський люд завжди був напрочуд підприємливий і живучий. У шістдесяті роки чоловіки їздили до Ленінграда, закупували там кілька сотень цинкових ночов і, розшивши їх, вкривали хати, бо цинкової бляхи не було в продажу. У нас рясно родили овочі та фрукти. В інших селах все це гнило й викидалося, а в Городківці збудували консервний цех і тисячі банок відправляли до голодного Сибіру, отримуючи звідти кожухи, валянки, ліс.

Кажуть, що до війни у Городківці було унікальне явище — єврейський колгосп. Уявити мені цей колгосп важко, але ж є ізраїльські кібуци... В Городківці збудували одну з перших в Україні гідроелектростанцію на річці Шумилівці. Велетенський ставок був оазою нашого дитинства, а матері лякали нас: годі купатися, бо верба в гузиці виросте...

Городківка має і власну українську мову. Щоб означити дуже красиву людину, тут не скажуть «дуже», а з видихом промовлять: «тяжко гарна», себто така вже гарна, що їй чи йому аж тяжко від тієї гарноти і краси. Тут не скажуть «пішли до мене та вип'ємо по чарці», а скажуть «пішли та з'імо якогось борщу».

Тут є своя мудрість. Мій тато любив повторювати: «Не сперечайся з дурнем, бо між вами не помітять різниці» чи, скажімо, таке: «Нема нічого гіршого, як свиня худа, жид бідний, а жінка п'яна».

Тут, на городківському кладовищі, могила мого батька, який загинув пізньої осені на буряковому полі, під колесами трактора, яким керував п'янющий тракторист.

Про Городківку я можу розповідати довго і детально, та передам слово Павлові Халебському, він у цій ситуації має більше прав, як я:

«Цього і в наступні дні шлях наш пролягав лісом, де росли дуби й інші високі дерева. Ляхи, пануючи в цьому краї, мали з лісів велику вигоду, використовуючи деревину для будівництва фортець, міст і осель. Козаки, визволивши свою країну, розподілили землі й угіддя поміж собою й тепер постійно працюють у лісі: рубають дерева, викорчовують і спалюють пні (на поташ, який був тоді у великій ціні, бо з нього виробляли порох, — коментує М. Рябий), а нову ділянку засівають хлібом.

Усяке місто й містечко в козацькій країні повні люду, особливо маленьких дітей. Мабуть, у кожному місті їх понад сорокп'ятдесят тисяч або ще й більше. Ці діти, численніші від трави, усі вміють читати, навіть сироти. А сиріт і вдовиць дуже багато, бо їхніх батьків і чоловіків убито в безперервних війнах. Вони, тобто козаки, мають, одначе, гарний звичай: одружують своїх дітей юними, і через те козаки численніші од зірок небесних та піску морського.

У кожному місті чи селі неодмінно бачиш великий зариблений ставок, утворений дощовими водами і перегаченими річками. Гать або ж греблю кмітливо вимощено в'язанками хмизу, ущільненими гноєм та соломюю; в греблі пороблено протоки, протічна вода рухає млини. Пристрої, що їх застосовують козаки для обертання млинових коліс, просто-таки дивовижні; ми бачили млин, що його змушувала молоти жменя води. Знай, читачу, що, починаючи з Волощини та Молдови, у країні козаків, аж до землі московитів, усі шляхи пролягають серединою міст і містечок, і подорожній в'їздить в одні ворота, а виїздить у протилежні, потаємних же доріг поза містами узагалі нема. Це дуже важливо для їхньої оборони.

Проїхавши ще дві милі, ми дісталися до іншого торгового містечка, яке має дерев'яну стіну й фортецю, а назва його — М'ясківка. Нині копають довкола цих міст рови, з огляду на те, що учинили ляхи в ніч перед Великоднем. Назустріч нам також вийшли усі городяни, панотці в ризах, з корогвами й свічками, під спів дітей, і полковник Михайло, який стояв за межами міста з дванадцятьма тисячами козаків, пильнуючи кордон країни ляхів, Молдови й країни татар. Нас завели до церкви в ім'я Матері Божої. У місті є ще й друга церква — Свято-Миколаївська.

Отак по всій землі козаків — усі ці містечка лежать на великій одне від одного відстані. О, яка це благословенна країна! Не відміряєш і такої відстані, як від Халеба (з цього містечка автор подорожніх нотаток. — М. Р.) до Хан Тумана (поселення за одинадцять кілометрів од Халеба. — М. Р.), як стрінеш дорогою десять чи принаймні п'ять містечок. Це отак — на великих шляхах, а на тих, що відгалужуються у праву й ліву руку, то там поселень без ліку. Кожне місто неодмінно захищене трьома оборонними дерев'яними стінами, дбайливо утримуваними; зовнішня стіна — це частокіл з гострих паль проти кінноти, щоб не могла увірватися; дві інші, з ровами поміж ними, зведено в передмісті. Над самим містом панує фортеця з гарматами в бійницях; отож, коли ворог усе ж проникне крізь усі три стіни, захисники міста можуть зачинитися у фортеці та оборонятися далі. Дорога до фортеці веде через вузький міст понад ровом, схожим на став, і через фортечний вал. Коли виникає небезпека, мости руйнують, тому вони не бояться. У М'ясківці ми заночували».

Микола Рябий: *«М'ясківка над річкою Марківкою, колись багатою на рибу та судноплавною, як і Рашиків та Дубосари на лівому, східному, березі Дністра, — дуже давнє українське поселення. На це, зокрема, вказує існування в різних місцинах багатьох цвинтарів, на жаль, уже зрівняних із землею, давно забутих. Колись тут гомоніло місто Шумилів. Після одного бойовиська, коли з обох боків — нападників і захисників міста — було нашатковано цілі гори людського м'яса. Шумилів став М'ясківкою; поляки ж, осівши тут, перейменували поселення на М'ястківку, від слова “м'ясто”.*

Наше Південне Поділля, описуване Павлом Халебським, прикривало Україну-Русь з південного заходу: від татар — по річці Кодимі, притоці Південного Бугу, на якій третій гетьман Остап Ружинський, реформатор козацької справи, учинив татарам і туркам, за “Історією русів”, справдешнє побойще, женучи їх потім до самого Акермана, грізної турецької фортеці; від ляхів та волохів — по річці Дністру.

На початку літа року Божого 1654-го під М'ясківкою стояв табором славетний Брацлавський полк на чолі з полковником Михайлом Зеленським. Уродженець М'ясківки Михайло Зеленський за Данила Нечая командував м'ясківською сотнею, деякий час був кам'янецьким полковником. Данило Нечай, як відомо, загинув на

зимові М'ясниці 1651 року в містечкові Красному, неподалік од Тиврова, й похований у Сухій Долині. Брацлавським полком після Нечаєвої загибелі командували Левко (Уманський), Грозенко, Іванчул, Тимофій Носач. Гетьман Богдан Хмельницький призначив Тимофія Носача генеральним обозним, а брацлавським полковником — Михайла Зеленського. Брацлавський полк Михайла Зеленського, як і Вінницький Івана Богуна, Уманський Семена Оргіяненка, Кропивенський Филона Джеджалія та інші, відмовився присягати на вірність московському цареві. Козацький полковник Михайло Зеленський, як свідчать історичні джерела, уславився під час оборони Буші, де героїчно загинула уродженка Рашкова Мар'яна, дружина сотника Зависного, а також Стіни, Умані.

Більшовицькі переінакишувачі “придумали” прадавньому поселенню назву ще “сучаснішу” — Городківка, як сусідньому селу Княже — ймення Радянське. Нині — це велике село Крижопільського району Вінницької області.

З новітньою історією М'ясківки-Городківки тісно пов'язано імена українських письменників Миколи Трублаїні, Володимира Яворівського, нинішнього голови Національної спілки письменників України; народного депутата України, скульптора Анатолія Бурдейного, автора першого в Україні пам'ятника Василеві Стусу, відкритого два роки тому у Вінниці; керівника знаменитого духового оркестру, лауреата багатьох почесних відзнак Івана Мазуркевича; професора Костянтина Вишневського...

До п'ятої річниці державної Незалежності України тодішній керівник агрофірми “Колос” Володимир Кубаль здійснив мій заповітний задум. На сільському майдані, поряд з пам'ятником загиблим воїнам-односельцям, місцеві будівельники насипали високу козацьку могилу, на маківку, до хреста під бляшаним дахом, проклали сходи, а в зелений схил обіч сходів вмурували плиту з написом: “Синам України, які змагалися за її волю та добробут у супротивних станах, а всіх їх, праведних і грішних, примирила Вічність. Мир прахові вашому у політій вашою кров'ю предківській землі. Скорботна Мати-Україна. Споруджено громадою села Городківки на відзнаку п'ятої річниці державної Незалежності України. 24 серпня 1996 року”. Нехай скромний, але це перший в Україні пам'ятник Національного Примирення, Національної Згоди, які, на моє переконання, мають стояти в кожному українському місті й селі».

А тепер нехай далі говорить сам Павло Халебський, автор книги «Україна — земля козаків». Я уявляю, як зволожаться очі українського поета з Вінниці Анатолія Бортняка, який почує, що його рідний Жабокрич також відвідав православний араб триста п'ятдесят років тому.

*«...Ми виїхали з Жабокрича; панотці в ризах, з корогвами, про-
вели нас за місто, як це в них заведено. Дорогою ми переправилися
через велику річку, на ній пороблено греблі, щоб збирати воду для
млинів та розводити у ставах рибу, і ми тому вельми чудувалися.*

*Проїхавши дві милі (п'ятнадцять кілометрів. — М. Р.), ми діс-
талися до торгового міста, значно більшого й кращого від тих, які
вже поминули, назва його — Ободівка.*

*Ободівка має чимале високе укріплення. Ми в'їхали таким же
чином, як уже оповідалося, — мостом через став у середмісті.
Назустріч нам вийшли за звичаєм панотці в ризах, з хрестами й
корогвами, а також урядовці міста та все його населення, навіть
діти й жінки. У місті стоять дві дерев'яні церкви: в ім'я Успіння
Пресвятої Богородиці й Святого Михайла, величаві й високі, з ба-
нями та дзвіницями, що привертають увагу ще звіддалеки. Нам
випадало відвідувати величаві храми, теплі й прохолодні, з мно-
жеством скляних вікон, які тішать око; їх збудовано нещодавно,
уже за гетьмана Зиновія Хмеля (хай продовжить Господь життя
його!).*

*У честь найповажніших святих у країні козаків даються й
імена, як чоловікам, так і жінкам».*

Я бував в Ободівці багато разів. Це — корінне українське село. Тут мовчать про любов до України, тут її просто потужно і надійно люблять. Мене заманив сюди Віталій Шевчук — молодий директор провінційної швейної фабрики, котра шила не модні костюми, а солдатське галіфе, труси, робочі рукавиці, простирадла та наковдреники. Мене вражали одвага і демократизм цього подільського одчайдуха, котрий зухвало воював із комуністичною «братвою». Місцеві чиновники його таки «з'їли». Педантично, цинічно, «чьотко». Віктор виїхав до Португалії на короткочасні заробітки та згодом забрав свою дружину з двома синами. Там і осів, вряди-годи подаючи свій голос

та об'єднуючи там українців у діаспорну національну силу. З ректором Київської мистецької академії, ніжним художником нашої Подолії Андрієм Чебикіним ми бездарно рибалили в Ободівці, розповідаючи один одному веселі історії, а риба тим часом тягала наші вудки ставком. Старезна напівзруйнована фортеця дивилася на нас своїми підсліпуватими бійницями та загидженими камерами, як старчиха на чужих дітей.

А все одно в образі Ободівки відчувалася давня гідність колишнього райцентру, глибина її історичного коріння, її українськість. Та повертаємось у часи Хмельниччини. Слово Павлові Халебському:

«Ми вирушили з Ободівки в середу вранці, 14 червня, і мандрували поміж садами, яким нема кінця-краю, і ріками в праву та ліву руку. Розмаїті посіви заввишки у людський зріст розливалися на всі боки, наче широчезне море.

Проїхавши одну милю (сім з половиною кілометрів. — М. Р.), ми прибули в доволі велике місто з просторою дерев'яною фортецею, оборонними стінами довкруг, ровами й виставленими в бійницях гарматами; назва його — Баланівка. Довкола кожного міста, тобто на околиці, зведено дерев'яну стіну з паль, а всередині — ще одну. Понад фортечною брамою в Баланівці височить дерев'яний брус із зображенням розіп'ятого Ісуса Христа (нехай прославиться ім'я Його!) та знаряддя мук Його, тобто молотка, кліщів, цвяхів, драбини. Розп'яття встановлено ще ляхами.

У Баланівці також вийшли нам назустріч.

Знай, читачу, що на вхідних дверях кожної з церков козацьких висить ланцюг на взір отого, що ним приковують за шию бранців. Ми запитали, навіщо він, і нам відповіли, що кожному, хто не приходить до церкви удосвіта, після того як покличе богомольців дзвін на надранню, накладають на шию оцей ланцюг на увесь день, і грішник... не має змоги поворухнутися. Це його покута.

Більшину цих укріплень, загалом — усі, збудовано для захисту від татар, які нападають зненацька. Зрихтувавшись у похід, татари зазвичай не ознайомують його учасників, куди саме вирушають, аби звістка про це не розповсюджувалася. Татари долають відстань п'яти-шести днів шляху за один день кінним загonom. Кожен верхівець має чотирьох-п'ятьох запасних коней і, коли якийсь з них охляне, пересідає на іншого румака. Пройшовши отаким робом на відстань місячного шляху, татари ховаються в

байраках і степах, ночами несподівано нападають і тікають, бо геть нездатні до тривалої війни. Отак вони чинять у цій країні.

Коли тут панували ляхи і кожен магнат володів десятками — від двадцяти до півсотні — поселень, а їхні мешканці були панськими кріпаками, їх присилювали працювати вдень і вночі на спорудженні цих укріплень, копанні ровів і ставів, інших земляних роботизнах. За гетьмана ж Зиновія Хмеля (дай, Боже, йому довго жити!) все це стало в добрій знадобі тим, хто тяжко намучився й настраждався на отих роботизнах.

... Тут стоїть гарна церква. Фортеця ж і всі інші оборонні споруди згоріли, бо це містечко з тих, що їх безбожні ляхи спалили в ніч перед Великоднем. А що Ободівку було добре укріплено, то мешканці довколишніх поселень тікали сюди. Ляхи облягли містечко, а люди до оборони не були готові, то нападники перемогли. Усіх порубали мечем. Їхня мученицька смерть (а загинули тисячі!) збіглася з днем муки Господа нашого Ісуса Христа.

Не зупиняючись, ми проїхали ще одну милю й прибули до містечка Талалаївки, яке спіткало таке ж лихо. Незабаром ми добулися до іншого поселення, поблизу першого, названого Орадівкою (нині село Уманського району Черкаської області. — М. Р.). Укріплення його спалено, а самих мешканців залишилося дуже мало. Нам краялося серце за цих людей, які вийшли зустрічати нас за своїм звичаєм і провели до великої церкви в ім'я святого Михайла. Досі ми не бачили в козацькій землі подібної за височінню та пишнотою її п'яти бань. Милували око різьблені опори церковної галереї та поренчата дзвонарні надбрамної дзвіниці. Церква хоча й нова, та люди в ній не моляться, бо ляхи її споганили.

Ми ревно оплакували оті тисячі, замордовані ляхами.

О безбожники! О нелюди! О жорстокі серця! Чим завинили перед вами жінки, дівчата, діти, немовлята, щоб їх убивати? Якщо маєте мужність, знову станьте до бою з побожним ватажком козаків (нехай довго триває його життя!), який зробив вас по-сміховиськом усього світу, перебив ваших вельмож і державців, винищив ваших лицарів, піддав вас зневазі й глумові. Його імено — Хміль.

Яке це чудове імено — завзятий! Самі ляхи прозвали його Хмелем, а слово “хміль” у них означає “завзятий”. Так його назвав король. Козаки ж “охрестили” його Хмелем за назвою рослини, що у них росте; цвітом і листям вона схожа на квасолу, але в'ється

по деревах. Вони висівають її по всій цій країні на своїх городах і в садах, де вона в'ється по довгих тичинах, що їх вони ставлять для цієї мети. Плоди збирають після того, як зів'яне цвіт, поцяткований зеленим "ластовинням", заправляють житню брагу, з якої женуть міцну горілку. Взимку стебла хмелю звичайно висихають і використовуються на паливо, а коли настає весна, на Великдень, він пускає паростки й розвивається. Тому вони й порівнювали з хмелем козацького гетьмана, бо під час посту він припиняє війну, знімає меч і мирно живе у себе вдома. Отоді й з'являються ті, що не мають ні голови, ні віри, палять, руйнують, убивають, а він сидить спокійно. Лише після Воскресіння Господнього, з настанням весни, Хміль видобуває меча, і до нього збирається п'ятсот тисяч козаків — воїнів за віру православну, готових на самопожертву з любови до Господа, а не задля платні чи якихось вигод.

Хміль нині може пишатися цим перед царями всієї землі, бо має під рукою п'ятсот тисяч козаків, які служать без будь-якої платні. На його поклик вони прибувають до нього на допомогу зі своїми харчовими припасами та всім іншим військовим спорядженням. І всі вони, і він од Великодня до Великого посту живуть у степах, у розлуці з дружинами й дітьми, у цноті й цілковитій чистоті.

У такому стані вони перебувають з року в рік, ось уже вісім літ. Який це благословенний народ! Який він численний! Як ревно він береже православну віру! Яка вона у нього велика! Скільки тисяч їх полягло у битвах чи під час несподіваного нападу, скільки тисяч татари забрали в полон, і все ж вони налічують нині таке множество війська (нехай буде благословен їхній Творець!). Нас провели до величавої високої церкви з банею, вкритою пофарбованою в зелене бляхою. Збудовано її з дерева, і вона вельми простора, вся розмальована. Церкву осявають зсередини численні лампади з чудовими свічками зеленої барви. Над притвором милує зір дзвіниця. Хори прикрашено поручнями, за ними стоять півчі й співають за нотними книгами, голоси їхні відлунюють, наче грім».

Козацька столиця

«Умань — перше велике місто в країні козаків; будинки в ньому високі й ошатні, більшіна належала ляхам, іудеям та вірменам, численні вікна з різнобарвного скла, всередині помешкання над ними висять ікони. Городяни дуже мальовничо убрані. У місті дев'ять церков, прегарних, з високими банями... За ляхів це місто було центральним, столичним, тут залишилося багато їхніх палаців, схожих на царські.

Коли читають Євангелію, то на початку й наприкінці співають “Слава Тобі, Боже, слава Тобі!”, і той спів гучить так піднесено, музично, немовби його супроводить орган.

Що ж до пречудового співу “Достойно є”, то всі присутні панотці з криласними хлопчиками сходяться посеред церкви і співають цю молитву хором, щиро й задушевно. Поминаючи Богородицю, усі доземно кланяються, чоловіки, навіть пастирі, простоволосі.

Вони приходили гуртами, випереджаючи одні одних, аби стати під патріарше благословення й поцілувати хрест у правиці нашого владика. Коли ми проїздили шляхом, то вони, загледівши хрест на тичині, полишали косовицю, поверталися обличчями до сходу з жінками й дітьми та творили хресне знамення; чоловіки й парубки полишали коси й наввипередки бігли, щоб патріарх поблагословив їх. Зустрічні подорожні зсідали з коней чи виходили з карет заздальгідь, ставали на узбіччі рядами, шапкували, поки не проїде попри них наш владика патріарх. Вони доземно кланялися, відтак підходили, цілували хрест, патріархові правицю й відходили.

За звичаєм нам улаштували зустріч, бо щоразу, як ми виїздили з того чи іншого міста, один з верхівців, які нас супроводили, щодуху мчав уперед, везучи листа від пана полковника до всіх його підлеглих з наказом підготувати житло, страви й напої в достатній кількості для всіх мандрівників: нас з нашими служками, наших супутників — ігуменів монастирів та їхньої челяді, а також тримати наготові коней для наших повозів та накосити для них свіжої трави, бо, як уже згадувалося, у цій країні всеньке літо, аж ген до жовтня, буває зелень, і ми вельми дивувалися весняним квітам у таку пору».

Звісно, я зачитую лише окремі фрагменти з книги Павла Халебського «Україна — земля козаків», хоча «якби ми вчилися так, як треба», то кожен українець мусив би мати цю книжку у себе вдома і щоденно читати бодай кілька рядків з неї. Для себе і для своїх дітей та внуків. Бо ж не так багато у нас таких дивовижних документів. Ось Павло вдивляється у Маньківку на Черкащині, прямуючи на зустріч із гетьманом Богданом Хмельницьким.

«Нас усечасно зустрічали в передмісті, за їхнім звичаєм з хлібом, аби він родив удосталь, коли ж ми сідали до столу, також передовсім подавали хліб. Мешканці міста з корогвами й хрестами вийшли нам назустріч на деяку відстань од брами, як уже оповідалося. Бувало, коли наближались корогви та хрести, наш владика патріарх з благоговіння до них виходив з карети за своїм повсякчасним звичаєм і, в мантії, ішов далі пішки, поки не увіходили до храму, звідки так само пішки діставалися до нарихтованого для нас житла, — там, край воріт, підіймали хреста на тичині.

Знай, читачу: у землі козацькій нема вина, натомість уживають ячмінний відвар, дуже приємний на смак. Ми пили його замість вина, що ж було діяти? Та цей ячмінний відвар вельми помічний для шлунка, освіжає, особливо літньої пори. Що ж до медівки, яку також варять, то вона п'янить. А з жита, схожого на пшеницю, женуть горілку, жита в козаків удосталь, і воно дешевше.

Поминувши браму, ступаєш на широкий майдан, і ось перед тобою височить препошаний палац, немовби витесаний з велетенського могутнього прадерева, що у вогні не горить. Насправді його складено з міцних і вогнетривких дубових брусів, обтесаних і гладенько відгембльованих, припасованих так щільно, що не видно найменшої шпарини, тому й здається, що стіни вгору й ушир зроблено з одного шмата деревини, а кожен такий брус завдовжки понад півсотні ліктів, а завтовжки чотири лікті. Кожну зі стін цього величезного палацу складено з чотирьох таких брусів рівнобіжно до землі від підвалин до даху. У палаці легко заблудитися — так багато тут усіяких покоїв, один над одним поверхами. Що ж до печей, у яких палять узимку, і димарів, то вони височезні, набагато вищі від кипарисів, доходять знизу аж до горішніх покоїв. Поблизу цього палацу стоять величезні стайні.

Сходинками я піднявся до другого, горішнього, палацу, що над фортечною брамою. Це, властиво, не один, а кілька палаців. І в одному, і в другому замку безліч вікон зі всіх боків. Архітектура цих замків нагадує будівлю на горі Святого Симеона в нас і в окрузі аль-Мааррат. Усередині вони дуже пишні, вишукано оздоблені різьбленням. З горішнього поверху видно, може, на відстань одного дня шляху, видно всіх, хто звідусіль прямує сюди усіма шляхами. Тепер ці палати лежать у руїнах і ніби оплакують своїх булих володарів.

Зійшовши донизу, ми подалися оглянути фортечну церкву. Після ляхів козаки називають її Свято-Миколаївською, вони саме оновлюють церковні бані. За своєю архітектурою, розмірами, надто ж височінню, величавістю вона — з числа найдовершеніших храмів. Основа її хрестовидна, обидва криласи заглиблено. Вівтар благоліпний, великий. Там, де катедра (нагірне місце), баню підтримують чотири могутні пілони; вирізьблені з дерева, позолочені, вони ніби викуті зі щирого золота.

О, який це благословенний народ! І яка благословенна це країна! Велике достоїнство її в тому, що тут нема жодного чужинця іншої віри, а самі лише чисто православні, вірні та побожні. Яка ревність, властива святій душі й чистій вірі, воістину православної!

Блаженні очі наші за те, що вони бачили, блаженні вуха наші за те, що вони чули, блаженні серця наші за пережиті нами радості і захват у країні козаків!

Звільнившись із панської неволі, козаки живуть тепер у радощах, веселощах, на волі; збудували соборні церкви, оздобили їх чесними та божественними іконостасами та образами, корогвами й хрестами. Як ми помітили, церкви козацькі одна від одної гарніші, величніші, навіть у селах. Люди почали відверто сповідувати свою віру, ще ревніше, з більшою охотою віддаються вченню, читанню і мелодійним церковним співам.

Уставши вранці у понеділок, 19 червня, ми промандрували дві милі й приїхали до іншого великого міста, яке лежить між горами, з укріпленнями й фортецею, спорудженою на одній із гір, понад урвищем, з великим ставом у долині, на греблі його стоять чотири млини з дивовижними рушійними пристроями, як і в інших козацьких млинах: потік води падає згори та обертає зовнішні колеса, а вісь крутить млинові камені, що мелють пшеницю. Бачили також пристрої — м'яла для подрібнення жита і ячме-

ню, причому товкачі то піднімаються, то опускаються в ступі. З житньої дерті викурюють горілку, з ячмінної — варять пиво. Придумане також терниці для льону на сорочки. Між колесами іззовні прилаштовано великі дерев'яні кадуби, де за ляхів валяли сукна. Назва цього міста — Буки».

Ця назва мені не чужа. Це й сьогодні дивовижне за своєю красою село з кам'яними каньйонами у середньовічному стилі, зі стрімкими дорогами, вписаними в ландшафт хатами, з гайдамацьким духом свободи, нестримним розмахом. Мені легко уявляється це село, бо я бував там не раз, бо це батьківщина мого багатолітнього друга, депутата трьох попередніх скликань Володимира Бортника. Коли ми приїздили в Буки, його мама, звичайна буківська селянка, викладала нам не лише вареники з тонюсінького тіста, а й такі професійні висновки про український парламент, котрий вона дивилася по телебаченню з ранку до вечора, що ми вже не рибалили, а обговорювали сказане нею.

«...Відтоді, як ми ступили на землю козаків, і до нашого виїзду з неї ми за їхнім звичаєм безкоштовно користувалися каруцями (волоська назва повозу. — М. Р.) та кіньми для перевезення наших тяжарів од міста до міста, бо наші коні охляли на цьому довгому шляху.

Увечері ми в'їхали до великого міста, також укріпленого, з водоймами й садами, бо ця благословенна країна схожа на гранат, привабливий ззовні й поживний усередині. Назва міста — Лисянка. Місто має чотири церкви. У церкві великого Троїцького монастиря ми бачили ікону Владичиці в образі невісти у вінку. На всьому ж шляху сюди ми бачили її зображення у вигляді цнотливиці, незайманої діви з рум'янцем на личку. А ще в цій церкві свічник зроблено з оленячих рогів, подібних до тих, у яких Христос явився Євстафію та говорив з ним.

З цього міста ми надіслали до Богом береженого гетьмана Зиновія Хмельницького листа, яким за звичаєм сповіщали його про свій приїзд, бо він з військом стояв за чотири великі милі від Лисянки.

Пустившись далі, ми проїхали ще дві великі милі просторим лісом, долиною поміж двома горами, шляхом вузьким та баяорис-

тим. Управу та ліву руку видко було доглянуті садиби, хати, десь близько трьох сотень. Долину перегачено греблями, і утворився каскад ставів, зариблених, порослих лататтям, куширем. На греблях, густо обсаджених вербами, шумлять млини.

Ніщо нас так не дивувало, як достаток козаків, множество свійського птаства, а саме: курей, гусей, качок. У полях та перелісках побачиш фазанів. Вони гніздяться й несуть яйця оддалік від людських осель, ховаючись у недоступних місцинах, а через те що фазанів розмножилося понад міру, то їхні гніздовиська руйнують. У цій країні не знають ні тхорів, ні хижаків, ні плазунів, а якщо й трапляються гадюки, то вони шкоди не завдають, за винятком однієї, яку ми бачили дорогою з Волощини й убили її. А через достаток нема в країні козаків ні злодіїв, ні грабіжників.

Знай, читачу, що люди в цій країні живуть у вельми тісному сусідстві з домашньою худобою та свійським птаством. Нас вражала вдача цих людей. Чи не в кожній козацькій оселі дивуєшся достаткові, а найдужче — кількості дітей до десятка й понад те, з такою білявою чуприною, що ми називали дітей дідусями. Різниця між ними у вікові — один рочок, вони йдуть драбинкою один по одному, що нас вельми розчулювало. Діти вибігали з осель на вулицю подивитись на нас, та радше ми тими дітьми щиро милувалися: з одного краю стоїть найвищенький, а з протилежного — найнижченький, нехай благословить їх Творець!

Що нам ще сказати про цей благословенний народ? У походах і битвах убито їх сотні тисяч, і татари тисячі забрали в полон, і чума, якої не відали раніше, за ці роки також забрала тисячі в сади Божественні. Та, попри все це, вони численні, як мурашки, і незліченніші від зірок. Можна подумати, що жінки козацькі заходять у тяж по три-чотири рази на рік і повивають по трое-четверо немовлят. А вся справа в тому, як нам казали, що вода в цій країні помічна для жінок, не полишає жодної безплідною, властивості цієї води добре відомі й досліджені.

Що ж до їхньої домашньої худоби й свійської птиці, то ти побачиш, читачу, у дворі кожного господаря (хай благословен буде Творець!) десяток видів: по-перше, коні, по-друге, корови, по-третє, вівці, по-четверте, кози, схожі на газелей, по-п'яте, свині, по-шосте, кури, по-сьоме, гуси, по-восьме, качки, по-дев'яте, індики у безлічі в декотрих, по-десяте, свійські голуби, яких тримають на горищах. Господарські двори стережуть пси.

Неабияк дивували нас різноманітні породи свиней усілякої масті. Вони бувають чорні, білі, червонясті, рудаві, жовтаві й сірі; коли масті перемішуються, то свині дивовижно рябі, а деякі й смугасті. Як часто ми спостерігали за поросятами й сміялися! Нам жодного разу не пощастило утримати в руках бодай одне-ке порося; безперечно, в їхніх черевах гзяться чорти, бо вони вислизують, як живосрібло. А верещать, аж виляски розлягаються! Зазвичай ріжуть кабанів, а льошок залишають. Випасають свиней свинопаси. Що ж до птаства, то курей, гусей і качок утримують окремо. Про їхні розмаїті посіви, напрочуд рясні, скажемо за іншої нагоди.

Кожну оселю оточує садок; вишні, сливи та інші дерева утворюють живопліт. Грядки засаджено капустою, морквою, редькою, петрушкою, салатою та іншою городиною.

Вибравшись вузьким шляхом із лісу, ми проїхали ще одну милю (а всього чотири цього дня) і наблизилися до великого міста з укріпленнями та фортецею під назвою Богуслав. Перепливли човнами велику ріку, ім'я якій — Рось.

Усі шестеро панотців богуславських уже очікували нас, у ризах та з корогвами, а також дитячий хор і миряни. Понад військом маяла корогва христоролюбивого хороброго гетьмана Хмеля з чорної та жовтої шовкової тканини смугами з нашитим на ній естом.

У середу рано-вранці нам сказали, що гетьман їде вітати нашого владика патріарха. Ми вийшли з оселі зустрічати його на узбіччя шляху до фортеці, де для гетьмана улаштували резиденцію. Він під'їхав од міської брами з великим почтом, серед якого ніхто не зміг би його упізнати, бо всі були в пишних шатах і при коштовній зброї, а на гетьманові сидів короткий, зручний для верхової їзди простий козацький жупан з густими гудзиками, а на поясі висіла звичайна зброя».

Хміль справжній

«...Загледівши звіддалеки нашого патріарха, гетьман спішився, це саме учинив і його супровід, підступив до патріарха, тричі уклонився і, поцілувавши поли його мантії, припав до хреста в його десниці. Наш владика патріарх поцілував його в голову.

Де очі ваші, господарі Молдови й Волощини?.. Де ваша пиха?.. Жоден з вас — не рівня будь-кому з гетьманових полковників!.. А Господь справедливо й слушно осипав гетьмана подарунками й наділив щастям мірою, недосяжною царям.

Гетьман тут-таки узяв попід руку нашого владика патріарха і рушив з ним зі сльозами в очах крок по крокові до фортеці, поки не увів досередини.

О читачу! Ти міг би бути свідком мудрості його промов, його лагідности, покірливости, смирення й сліз, бо він був вельми радий нашому владичі патріархові, надзвичайно його полюбив і сказав: “Удячний Богові за те, що удостоїв мене перед смертю побачити твою святість!”

Вони багато про що розмовляли, і все, про що просив гетьмана наш патріарх, він покірливо сповнив. Серед іншого мовилося про волоського господаря Костянтина та бояр. Вони перебували у великому страхові перед гетьманом, чекаючи, що він зненацька упаде на них зі своїм військом, покарає за все те, що учинив над козаками господар Матвій, розбивши Тимошів загін, багатьох умертвивши та взявши до неволі. Вони дуже прохали нашого патріарха поклопотатися за них перед гетьманом, умовити його написати їм заспокійливого листа. Гетьман уволив його волю й надіслав волохам такого листа. Новий господар Молдови також дуже боявся, що гетьман відомстить молдованам за смерть свого сина Тимоша та за інші мерзенні вчинки щодо козаків. Гетьман простив і їм, надіслав свого листа у відповідь на їхню супліку».

На мить перерву документальну оповідь Павла Халебського, бо мені, мабуть, як і вам, братове українці, після отакого наближення до «живого» Хмеля напрошується, невідступно стоїть за плечима, пронизує свідомість прекрасна, але й трагічна паралель із нинішнім днем України. Історики давно вже сушать голови над загадкою: а чи розпочав би Богдан могутню національно-визвольну війну за Україну, якби його не принизив гоноровитий поляк, чигиринський підстароста Чаплинський, напавши на хутір Суботів? Навіть якщо за цим усім стояв польський король Владислав, який прагнув позбутися монопольного впливу магнатів на польську владу та нахабства зарозумілої і пихатої шляхти, котра тероризувала і короля, й Україну. Король подарував «реєстровому» Богданові права на

Суботів, але Даніель Чаплинський зумисне спровокував його, спершу жорстоко побивши сина Юрася, а тоді й захопивши Суботів і позбиткувавшись над родиною Хмельницького.

І в той же час ряд істориків, а особливо Павло Загребельний у своєму романі «Я, Богдан», схиляються до думки, що саме надмірна сентиментальність, м'якість, довірливість безстрашного військового стратега всеєвропейського масштабу Хмельницького спричинилися до поразки під Берестечком і призвели, зрештою, до Переяславської ради і до Великої руйни в Україні.

А тоді легендарний кошовий Калнишевський у 1775 році, у трагічні дні початку ліквідації Запорозької Січі Катериною, вв'язався у довгі, безнадійні перемовини з російським генералом Текілієм. Калниш був типовим українським «миротворцем», котрий годує крокодила в надії, що той... з'їсть його останнім. І за два тижні Січ впала. Тепер вже остаточно і назавжди. Самого Калнишевського запроторять на двадцять п'ять років у соловецьку яму-темницю. Сам кошовий ні на мить не відступиться від України, його дух вразить і вражатиме багато поколінь українців. Однак хай і останній, але таки бій із підступними «союзниками»-окупантами мав би більший історичний сенс. Адже козаки вміли і перемагати, і помирати, не втрачаючи честі. Текелій нищив Січ, вивозив гармати, а Калнишевський ще вів переговори...

Чи не здається вам, дорогі мої українці, що так само довго «заводили» і налаштовували на конкретні дії і Віктора Ющенка? Можливо, аж занадто довго, поки не вивітрилась надія, що він таки усвідомить себе Президентом України.

Доброта, всепрощення, поблажливість до ворогів... Це наша сила чи слабкість? Наш генетичний ключ чи фатальний збіг епох і випадків? Це наша доля чи наше прокляття? Це заповіт Божий чи кара Бога? Задумаймося над цим. Мусимо задуматися, бо вже в багатьох поколіннях українців це творить нашу спільну та кожного зосібна долю.

А поки що читаємо далі Павла Халєбського:

«Відтак гетьман почав розпитувати нашого владику патріарха про те, що його хвилювало.

Після цього ми обдарували Хмеля, принісши на тацях, засланих за їхнім звичаєм рушниками, уламок каменя з кров'ю Господа

нашого Ісуса Христа зі святої Голгофи, дзбан зі свяченим миром, шкатулку з мускусним милом, пахуче мило, халєбське мило, шкатулку з цукерками, ладан, фініки, абрикоси, риж, горнятко з кавовими зернятами, тобто з кавою, бо він любить каву, китайську корицю (кассію) та коштовні — великий і малий — килими.

Навпроти гетьмана сиділи генеральна старшина й десятеро з його полковників.

Усі вони за їхнім звичаєм голять бороди. Козак — це якраз той, хто голить бороду й кохає пишні вуса, а полковник — це те саме, що паша чи емір.

Цей Хміль — муж поважного віку, але щасливий Божим благословенням, а тому він — проводир справдешний: щирий, спокійний, мовчкуватий, не цурається людей, усіма справами займається особисто, помірний у їжі, питві та одягові, наслідуючи спосіб життя найвеличнішого з царів Василя Македонянина, як про це оповідає історія. Кожен, хто побачить його, дивуватиметься йому, мовлячи: “Так ось який він, цей Хміль, чиє ім’я та слава набули світового розголосу!”

Як нам оповідали, у європейських країнах складали в похвалу йому поеми та оди про його походи, війни з ворогами православної віри й перемоги. Нехай зовнішність його й непоказна, але з ним Бог, а це вже велика річ. Молдовський господар Василь був кременезний, суворий з лиця, показний, владний, слово його виконувалося беззаперечно, він славився в усьому світі, володів великими маєтностями й скарбами, а проте все це не допомогло йому, і як у перший свій похід, так і вдруге, і втретє, і багато разів він удавався до втечі.

Який контраст, Хмелю, між гучним іменем твоїм, діяннями й зовнішнім твоїм виглядом! Воістину Бог з тобою, Він, Котрий поставив тебе, щоб визволити свій обраний народ од поневолення ляхами, як у давнину Мойсей вивів ізраїльтян з єгипетської неволі; той потопив військо фараонове в Червоному морі, а ти знищив і вибив ляхів, гірших за єгиптян, своїм гострим мечем. Хвала Господові Богу, Який здійснив через тебе, Хмелю, усі великі чини!

Якщо траплялося, що хто-небудь приходив до нього зі скаргою під час учти чи хотів щось повідомити, то гетьман завжди говорив стиха, аби нікому не заважати, — такий повсякчасний їхній звичай. Запросивши до трапези, він посадовив нашого владику патріарха на покутті, а сам сів на нижчий ослін, оддаючи тим

самим шану йому, не так, як господарі Волощини й Молдови, які самі вмощувалися на покутті, а патріарха садовили нижче себе.

Довелося бачити, як подавали горілку до столу мисчинами. Козаки зазвичай черпали коряками і пили таку міцну, що вона горить у вогні. А на цю гетьманову учту горілку подали вищого гатунку в срібному поставцеві. Він спочатку припрошував пригубити нашого владика патріарха, слідом пив сам і частував кожного з нас. Господи, подивись на цю душу з праху земного! Дай, Боже, йому тривалого віку! Він не утримує ні підчашого, ні подавальників, які наливали б і подавали йому питво і страви, як це водиться у царів і правителів. Відтак було подано до столу розмальовані череп'яні вагани з рибою соленою та вареною та іншими стравами. Не було ні срібних тарелів, ні келихів, ні срібних ложок, ні іншого начиння, хоча кожен з його старшин має по декілька скринь, напханих тацями, келихами, ложками та іншим начинням, срібним і золотим, відвойованим у ляхів. Але усім цим нехтують, перебуваючи в таборі чи в поході, коли ж удома живуть тихо-мирно, тоді інша річ. Пополудні гетьман попрощався з нашим владикою патріархом, провісив його за фортечну браму, і сів у свої повіз-однокінку. Він не має королівських карет, оздоблених коштовними тканинами й запряжених цугом баскими кіньми, хоча в гетьмана таких тисячі. Він тут-таки поїхав під зливою, подаючись до свого війська. На ньому був білий дощовик. Перед заходом сонця він, попросивши вибачення, прислав нам грошей на дорогу й листи до урядовців підвладних йому міст, аби нам усюди надавали житло, харчі, питво, коней і повози, а також листи до царя московського та воєводи путивльського.

Знай, читачу, що держава ляхів складалася з трьох частин: одна частина — та, яку відібрав у них і опанував гетьман Зиновій Хмельницький; вона пролягла з півдня на північ і зі сходу на захід на місяць шляху, вся наповнена людом, укріпленими містами-фортецями, як гранат зернами; друга частина — та, що досі залишається в руках поляків; третя частина — між цими двома, яку гетьман дотла спустошив: спалив міста й інші поселення, перебив там чоловіків, причому більшіна мешканців стали татарськими бранцями, і перетворив її на безлюдну пустелю, кордон між ним і ляхами на відстань кількох днів шляху.

Знай же, що у Хмеля вісімнадцять полковників, тобто пашів, кожен з них править округою з багатьма містами й фортецями з

множеством люду. Четверо-п'ятеро з цих вісімнадцяти полковників мають під своєю владою кожен сорок, п'ятдесят і навіть шістдесят міст. Вони повинні утримувати військо в шістдесят, п'ятдесят, сорок тисяч; найменший серед них має під своєю рукою тридцять-сорок міст, а війська — двадцять-тридцять тисяч. Ті, що нижчі за рангом, мають під владою кожен по двадцять поселень і не менше, а війська — по двадцять тисяч і не менше. Усі загони, що налічують понад півтисячі козаків, стають під гетьманову руку, коли засурмлять у похід. Вони досконало навчені усіляких військових мистецтв. Нині в гетьмана близько ста тисяч хоробрих молодиків, вправних у верховій їзді, володінні зброєю. Раніше це військо складали просто селяни. Вони не мали військового досвіду, але поступово його набули. Згадані ж парубки змаленства навчалися верхової їзди, стрільби з рушниць, луків, метання списів, гартувалися в хоробрості.

Треба зауважити, що козаки не отримують платні. Посполиті сіють хліба скільки хочуть, потім жнуть його і ввозять до своїх засіків. Ніхто не бере з них ані десятини, ані чогось подібного — від усього цього їх звільнено, всі в країні козаків не знають, що таке податки. Але Хміль оддає на відкуп утримувачам митниць увесь митний збір з купців на кордонах своєї держави, а також прибутки від продажу меду, пива, горілки за сто тисяч динарів (червінців). І цього вистачає йому на цілорічні державні витрати. А населення податків не сплачує.

Оці відомості про Хмеля й козаків, описані докладно, старанно й правдиво після багатьох розпитувань та перевірки я зібрав, пересвідчуючись у їхній достовірності, з чималими труднощами. Скільки ночей, забувши про відпочинок, я просидів над цими нотатками.

Що ж до згаданої фортеці Богуслава, то вона дуже міцна, оточена двома стінами й двома валами. Вежі її численні, а з полуденного боку фортецю захищає цілком висока гора. Попід нею тече згадана ріка Рось, з води виступають величезні скелі. У фортеці побачиш великі й пишні палаци, що належали ляхам, поблизу — їхній костел. Наш владика патріарх дозволив освятити його й правити в ньому, бо козаки раніше руйнували, зрівнювали із землею всі їхні костели, думаючи викоренити в такий спосіб саму пам'ять про ляхів; через те вони покинули напризволяще їхні величні житла та інші будівлі, перетворили їх навіть у нужники — ненависть до релігійних ворогів найдужча».

Золотий Київ

Після зустрічі з Богданом у Богуславі патріарша делегація побувала в Кагарлику, у Трипіллі, Обухові, Василькові, надовго зупинилася в Києві. Тогочасний Київ, а особливо наша національна святиня (так бездарно занедбана нині й опущена до вуличних «навкулачок») Києво-Печерська лавра, описаний Халебським з такою ніжністю, з таким щемким сентиментом і арабським педантизмом, що цьому можна було б присвятити кілька передач. Одначе наш Київ не обділений увагою тодішніх і пізніших літописців та істориків, тому уникну спокуси надовго «затримуватися» тут. Лишень опису Києва Павлом Халебським вистачило б на кілька програм. Тому лише окремі місця. Наближення до Києва:

«Та ось загледіли озеро, в якому розводять рибу, а на берегах стоять млини. Нам сказали, що це – угіддя Печерського монастиря. Ще й не доїхавши до цієї місцини, ми звіддалеки завважили осяйні бані монастирських церков і храму Святої Софії.

Патріарха запросили до монастирської карети, яка своїм зовнішнім та внутрішнім оздобленням (позолотою, червоним оксамитом) не поступиться царській, і нас повезли до монастиря. Ми їхали поміж неоглядними садами, в яких сила-силенна горіхів, шовковиці та винограду. Під їхнім затінком видніються житла господарів, всього близько чотирьох-п'яти тисяч осель, стільки ж садів, і все це – власність монастиря».

Або ось це місце:

«...Черниці співали й читали поперемінно “Достойно є” та інші молитви такими приємними мелодійними голосами, аж серце розчулювалося й сльози наверталися; цей піснеспів, зворушливий, задушевний, перевершує чоловічий. Ми були захоплені чистотою голосів і співу, особливо ж – дів, як дорослих, так і малолітніх. Усі вони уміють читати, обізнані з філософією, логікою, захоплюються творчістю».

Тут Халебським захоплено відтворено тодішню Києво-Печерську лавру і її Ближні та Дальні печери, зустріч з митропо-

литом Київським та всієї Землі козаків Сильвестром Косовим, відтворено Поділ, храми Софіївський, Михайлівський, Успіння Божої Матері, Вознесенський жіночий монастир, Лаврський друкарський дім...

«З нього виходять усі їхні церковні книги усілякого дивовижного вигляду й кольору, а також малюнки на великих аркушах, пам'ятки країн, святі ікони, вчені трактати тощо. За звичаєм патріархів ми надрукували в цьому домі багато відпускних грамот з іменем нашого патріарха їхньою мовою (виділено мною. — В. Я.) червоними літерами та з парсуною святого апостола Петра».

Не втримаюся, щоб не подати картину тогочасного Подолу очима Павла Халебського:

«Будинки в долишньому Києві ошатні, високі, поставлені в зруб, з деревини, обтесаної з усіх боків. Коло кожної хати, наче коло палацу, росте великий сад, тут побачиш плодові дерева, які лише в цій країні прижилися: сила-силенна шовковиці білолистої та червонолистої, але ягодами цими нехтують, багато горхів, винограду.

А на доглянутих огіркових грядках вони висівають крокус, руту й гвоздику усіляких барв.

Купці привозять сюди оливкову олію, мигдаль, оливки, риж, родзинки, смокви, тютюн, червоний сап'ян, шафран, прянощі, перські килими та бавовняні тканини — у великій кількості з турецьких володінь, що їх відділяє від Києва сорок днів шляху.

Жіноцтво торгує на мальовничих ярмарках та в чудових крамницях виробами з тканини і особливо хутра; молодиці пишно вбрані, заклопотані своїм ремеслом, і ніхто не пасе їх ласим поглядом. Нам оповідали, що в країні козаків існує звичай: коли заскочать на перелюбстві чоловіка або жінку, негайно виступають проти них цілою громадою, розтелешують і ставлять під рушничне дуло. Цього закону ніхто не може уникнути.

Не дивно, що в цьому долишньому місті багато роботи для козацьких малярів. І є серед них і справдешні умільці, які володіють досконалим хистом змальовувати людей такими, якими вони є, а також зображувати у всіх подробицях страждання Господні...»

Ось таким поставав Київ перед очима Павла Халєбського, нагадаю, араба-сирійця, людини, власне, з іншого цивілізаційного світу, до речі, на той час дуже розвинутого світу. Здивувати Павла чимось було нелегко. Однак ми, українці, в сімнадцятому столітті, по великій і жорстокій війні та румовищі, мали чим викликати захоплення у чужинця. Поруч з описом нашого тодішнього побуту, звичаїв, етнічного образу він постійно проникає в політичні обставини тогочасного українства.

Ось ніби ненароком історичний екскурс під час перебування на подільському ярмарку:

«Єзуїтам мало було того, що вже мали ляхи, заповзялися винищити увесь рід козаків, загарбати Печерський монастир і Святу Софію, перетворити на свої костьоли й кляштори. Тоді Хміль спалахнув гнівом, як ото пророк Ілля, помстився їм, визволяючи обраний народ Божий з рук невірних і мерзенних людців, у яких багато голів, та нема тої, що до булави, і визволив його від рабського гноблення безбожними іудеями й від влади лихих вірмен-єретиків. О невірні! О вороги істинної віри! Ви настановляєте ворогів віри панам над християнами, правителями над обраним Божественним народом православним, аби, гноблячи його, свавільно навертати у свою віру, аби, поневоливши його й терзаючи через його ворогів, примусити прийняти вашу релігію. Але апостоли за давніх часів проповідували тільки народам заблуканим і невірним та ізраїльтянам; ви ж чинили тоді всупереч проповіді святих апостолів і дали ворогам Божим єретикам вивищитися над православними, аж Господь розгнівився на вас і винищив багато тисяч з вас, давши силу кожному з козаків примусити тікати сотні вас, а сотням — тисячі, а вас, пихатих, піддав презирству і знищенню, як обіцяв устами древніх своїх пророків. Він визволив козаків з рабства, і вони стали кращими, обраними синами. Через своє терпіння вони, зрештою, стали спадкоємцями Його Царства; вас же Він зробив поживою їхніх мечів, а в майбутньому житті — народом заблуканим і лихим, згідно з тим, як Він обіцяв, що буде нечуйним до пихатих і дарує свою благодать покірливим, лихі ж стануть клеветами проклятого сатани».

Я змушений вибачитися перед стольним, патріаршим Києвом. Йому слави не бракує і без Павла Халєбського, котрий присвятив йому добрих півсотні сторінок і безмір людської допитливої уваги.

«У восьму неділю по П'ятдесятниці наш владика патріарх відслужив обідню в церкві Успіння Пресвятої Богородиці на прохання мешканців долишнього Києва. (Нагадаю, що це та церква, в якій пізніше відспівуватимуть душу Тараса Шевченка під час перевезення його тіла з Петербурга до Канева. — В. Я.) Були великі урочистості. Святий престол прикрасили василечками й іншими квітами. Наш владика патріарх роздарував антидор усім присутнім у церкві богомольцям, навіть хлопчикам і дівчаткам. Знай, читачу, що доньки київських вельмож носять на голові віночок з чорного оксамиту, розшитий золотою ниткою, оздоблений перлами й коштовним камінням, на взірець корони, вартістю двісті злотих — більше чи менше. Доньки бідняків сплітають собі віночки з усіляких квітів.

Ми виїхали з долишнього Києва в понеділок 10 липня та опинилися за міською околицею, на березі славнозвісного Дніпра, більшого за Дунай. Ми повантажилися на великі судна вкупі зі своїми повозами й кіньми та пливли за течією близько двох годин, милуючись краєвидами правого берега, монастирями на Київських горах, а саме: Михайла, Миколи, Печерським, тим, що його збудував молдовський господар Василь, церквами, печерами. Потім ми ступили на землю лівого берега.

Далі їхали вузьким шляхом пущею, озерами та піщаними косами й кучугурами, неоглядною пущею, де ростуть самі тільки сосни; схожі на кипариси, вони вражають уяву».

Зверніть увагу, що це йдеться про сьогоднішню Русанівку, Лівобережжя, Лісовий масив, Дарницю, Биківню. Продовжує свідчити Павло Халебський:

Лівобережжя

«Увечері, здолавши дві милі, прибули в невеличке містечко, назва якого — Бровари. Містечко має гарненьку церкву в ім'я Петра й Павла, а при ній — двір, заселений ченцями, бо це — маєтність Печерського монастиря.

Ми вирушили з Броварів у вівторок, 11 липня. Промандрували дві великі милі й прибилися до великого міста, обкопаного двома ровами з протічною водою, з іншим укріпленням та замком. Воно

називається Гоголів. У місті дві церкви: одна — в ім'я Преображення Господнього, друга — Різдва Пресвятої Богородиці. Стоїть також католицький костюл, ще не добудований. Наш владика патріарх звелів мешканцям Гоголева добудувати його, освятити і, назвавши церквою Святого Юрія, провадити в ній службу Божу.

За милю від Гоголева зустріли поселення на ймення Русанів, воно має церкву, поблизу розливається широчезне озеро, на березі стоять дуже великі млини й сукновальні. За півмилі ми приїхали у невелике поселення з мальовничою фортецею на ім'я Ядлівка. У містечкові пречудова церква Різдва Пресвятої Богородиці. У Ядлівці ми заночували».

Тут мушу перервати араба Павла своїм, сказати б, ліричним відступом чи й — наступом. Випадково (вірю, що справді випадково) моє життя склалося так, що воно географічно чіпко прив'язане до подорожі Павла Халебського. Він розпочав її з Південного Поділля, побував з ночівлею в козацькому сотенному місті М'ясківці (нинішнє велике село Городківка Крижопільського району на Вінниччині), де минуло моє дитинство, де я пам'ятаю кожен стежку, кожен камінь і пагорб, де я закінчив середню школу, де могила мого батька, котрий трагічно загинув на буряковому полі.

І треба ж таке! Відвідавши Південну Вінниччину, Черкащину, Київщину, Київ, Павло Халебський... знову потрапляє в рідні для мене краї. Справді рідні. Древня козацька Ядлівка «з мальовничою фортецею», у якій навіть заночував патріарх Маркарій III зі своїм сином, в миру Булосом Ібн аз Заїм аль Халябі, архідияконом Павлом Халебським у православ'ї, та із супровідним почетом і козацькою охороною, — це і є те саме село Перемога, в якому я тридцять років тому купив маленьку, врослу в землю майже по вікна мазанку. Тут, у цій хатині, вирости мої діти Святослав і Леся, тут я спорудив лелече гніздо, і лелеки обжили його у першу ж весну. І коли вони тепер затримуються в далекій своїй дорозі — у нас на душі неспокойно. Одного разу вони не прилетіли, і померла моя великодушна теща. Я пишу ці рядки, а Лель і Леля, відпочивши після виснажливого перельоту, вже радісно кланкають у гнізді. Тут я написав кілька своїх романів і повістей, тут я щосуботи й неділі готую для вас цю

програму, тут побували всі мої друзі з України та з дальших світів, тут усі мене знають і я знаю майже всіх.

Тут я збудував звичайний трикімнатний будиночок, у якому пам'ятаю кожну цеглину, крокву, сволок, цвях і кожну дошку, бо у вісімдесятих все це було неможливо купити, а лише «дістати» за пляшку чи трилітрову банку самогону на якійсь державній будові. Сюди, в Перемогу, за шістдесят кілометрів від Києва, я «заманив» і мого товариша академіка-патріота Віталія Дончика, який літує тут, садить город, допомагає найкращим випускникам місцевої школи вступити до ВНЗ (через те так багато українських філологів у Перемозі) і пише літературознавчі книги.

Чому ж древнє село, яке, за історичними переказами, зазнавав козак Ядло і воно ніколи не знало кріпаччини, втратило таку дзвінку й рідкісну (єдина на всю Україну!) назву Ядлівка і має тепер таку казенну, для багатьох просто незрозумілу – Перемога, яких в Україні кілька десятків?

Причиною тому стала Друга світова війна. У місцевих лісах завелася партизанська група в основному з тутешнього люду. Командир цього загону згодом (у вісімдесятих) був розвінчаний і позбавлений нагород. Однак партизани іноді робили свої вилазки, як казав один дотепник: «Самогон і сало закінчилися – пора йти на бойове завдання». Однієї ночі вони сп'яну обстріляли сільрадівську хату з німецькою вартою. Лишень продірявили в кількох місцях бляху, але цього було достатньо, щоб уже наступного дня карателі вигнали всіх ядлівчан до броварського концтабору, а село спалили дотла, вціліла тільки церква Різдва Пресвятої Богородиці. У ній по війні була школа, згодом – клуб, а в часи Незалежності – знову відродилася церква. Частина ядлівчан була запроторена до Німеччини, частину розстріляли, а більшість було переселено до Трансністрії, на мою Вінниччину.

Отож по війні живі ядлівчани повернулися на це згарище, до середини шістдесятих жили в землянках, а хтось із райкомівських запопадливих перейменувальників причепив Ядлівці назву Перемога. Я не проти цього прекрасного і святого поняття, але витерти з української історії зафіксовану навіть у книзі сирійця Павла Халебського «Україна – земля козаків» назву Ядлівка – це святотатство. Скільки разів я просив місцеве на-

чальство: поверніть селу його рідну назву, я підтримаю вас у Верховній Раді, прийміть на сільській сесії таке рішення. Ну, колишній сільський голова був всуціль завантажений компартийними стереотипами, клявся, що ніколи в житті не підніме над сільрадою синьо-жовтого прапора (такі підняв, боячись втратити посаду). Тому звертаюся до сьогоднішньої голови та сільських депутатів: відновіть історичну справедливість. Хоча б із вдячності арабському літописцеві.

Московія

Говори, архідияконе Павле, до мого народу, говори. Говори, і він почує тебе навіть крізь три століття. Не може, не має права не почути. І замислиться, що ми втратили в Переяславі, звідки почалося те, що маємо зараз. Якби не трагічно-фатальна помилка Хмеля, не втомлюся повторювати, ми були б зараз європейською країною з древніми традиціями демократії та культури, розвинутою економікою... Що й казати, болять душа і серце.

Ось архідиякон Павло Халебський наближається до Путивля, до кордону із землею московитів.

«Знай, читачу, що по всій країні козаків, у кожному місті й у кожному селі, відразу коло мосту чи в середмісті, збудовано для їхніх бідняків і сиріт притулки, знадвору на цих будинках висить безліч образів. Хто до них навідується, подає милостиню — не так, як у країні волохів та молдован, де вони зєбрають по церквах і заважають людям молитися, через те що їх багато; а скільки в країні козаків нещасних, один Усевишний Бог відає; це здебільшого осиротілі діти, голота; здається, найжорстокіше серце сповниться співчуття, як погляне на них. Нас дивувало, як вони опинилися в такому становищі за часів гетьмана Хмеля, коли запанували правосуддя й справедливість. Яким же було становище їхне за ляхів, які дерли з кожної душі по десять грошів щомісячно?

Путивльський воевода пан Микита прислав одного зі своїх челядників розізнати про нашого владика патріарха в цих поселеннях. Тоді наш владика патріарх надіслав через нього листа з благословенням його панові, сповіщаючи, що загостює в нього завтра. З ним же відправили тяжарі при наших служках, бо, як ми

вже згадували, ми брали безкоштовно від міста до міста повози й коней, бо наші коні укалічили, стали непридатними для подальшої подорожі.

Ми... зупинилися на ночівлю посеред чистого поля в повному спокої та безпеці; наші для коней було вдосталь, і так безпечно, що кожен мандрує самотою, хоч би мав із собою вози щирого золота».

На хвилинку перерву монолог Павла Халебського, щоб ми позаздрили українцям, нашим предкам із сімнадцятого століття: ще тільки заходилося на союз України з Московією, без Білорусі, а в Україні з «возом золота» не боялися ночувати посеред степу, а сьогодні авторка слов'янського «лжесоюзу» Наталя Вітренко з Володимиром Марченком везли пару десятків тисяч доларів для підтримки ентузіазму їхніх прихильників на Херсонщині, зупинилися, розімлівши, відійшли у кущі на півгодинки, залишили машину на узбіччі — і в них вкрали всю партійну касу. Вибач, Павле Халебський, що перебив тебе отакою українською «сучасністю». Продовжуй:

«Місто Путивль виразно забовваніло звіддалеки. Ми перетнули кордон землі козаків і прибули на берег глибокої ріки, названої Сеймом, яка вже є рубежем землі московитів».

Усе! Україна, як рекли наші предки, уже «за шеломянем». Павло Халебський з батьком та прислугою пірнули в московитські простори, побували в московитських містах і селах, були в Москві, мали зустріч із царем московитів Олексієм. І стали верстати зворотний шлях через землю козаків — Україну.

І ось перший запис знову на українській землі, підсумкове, разюче і до краю шире враження про країну московитів вже знову у Путивлі:

«Тепер уже козаки везли нас далі від міста до міста на своїх повозах, поки не привезли до Прилук. З міста пішки вийшов зі своїми козаками назустріч нам полковник (їдеться про Петра Дорошенка, майбутнього видатного гетьмана, оспіваного в одній із найпопулярніших українських пісень багатьох поколінь “Засвіт встали козаченьки”. — В. Я.). Ми зупинилися в знайомому помешканні й незабаром потрапили у вировисько великого ярмарку, який буває тут на празник Івана Хрестителя. Сюди з'їхалося багато купців, зокрема й грецьких, з Румелії, понавозили шовкових та

бавовняних виробів, перських килимів, хусток, мусліну, білих вовняних габ та іншої всячини. Ярмарки в країні козаків улаштовуються круглорічно, за будь-якої пори; на кожен празник у тому чи тому місті неодмінно буває ярмарок, як це повелося ще за ляхів. Ми не тільки милувалися мальовничим видовиськом, а й купили на ярмарковій коней».

Дорогий Павле, ти не повіриш, але навіть у часи комуністичної окупації України, коли кожна необхідна людині річ була недосяжним дефіцитом, – у Прилуках завжди кипів ярмарок, куди з'їздився люд з Чернігівщини, Київщини, з Полтавщини, Сумщини, Білорусі. Від моєї Ядлівки це всього сімдесят кілометрів, і я з дружиною та друзями не раз раювали у вировиську прилуцького ярмарку, купуючи дзвінки дубові діжечки під соління огірків, помідорів, капусти, вишиті кролевецькі рушники, косу із замашним кіссям, домашнє масло та ряжанку, заморожені в'юни, дешеві білоруські шкарпетки та вудженину. Говори, Павле, говори:

«Цієї ночі ми спали на березі Дніпра цілковито задоволені й спокійні, бо тієї самої миті, як загледіли Печерський монастир, що вилискував банями звіддалеки, і як тільки обвіяли нас нахощі цієї квітучої землі, наші душі затрепетали з радощів і веселощів, серця наші розкрилися і ми ревно та вдячно молилися Господові Богу».

А ось найголовніший, базовий висновок при порівнянні двох країн, які відвідав араб Павло. Повторюю, неупереджений чоловік з іншої цивілізації.

«Упродовж цих двох років перебування нашого в Московії замоч висів на наших серцях, а розум було до крайнощів пригнічено й скуто. У цій країні ніхто не може відчувати себе хоча б трохи вільним і задоволеним, oprіч хіба що корінних обивателів, але усяк, як-от ми, хоч би він став володарем цієї країни, ніколи не перестане ніяковіти духом і тривожитися серцем. Навпаки, країна козаків була для нас немовби нашою рідною землею, а її мешканці стали для нас добрими приятелями та людьми, як-от ми самі» (виділено мною. – В. Я.).

Запам'ятайте ці слова, українці! Вони сказані не українським (а ще, не приведи Боже, буржуазним!) націоналістом,

а безстороннім іноземцем, арабом, котрий забрів у наші краї волею випадку й оповідає лише те, що побачив на власні очі. Запам'ятайте! І вище тримайте свою українську голову. Навіть у сьогоднішні часи сум'ять.

Ще один фрагмент життя тогочасного Києва:

«Під урочистий подзвін усіх дзвонів наш владика патріарх поїхав своєю каретою до собору помолитися на прощання. Сюди зішлися усі мешканці, і він прочитав над ними відпускні молитви й поблагословив їх, бо всі вони сповнені великої віри до патріархів та їхніх відпускних грамот, і ніхто з них, ні вельможі, ні панотці мирські й монастирські, ні молодиці, ні бабки, ні дівчата, ні навіть маленькі хлопчики не поминули, аби він помолився над ними і поблагословив, та отримати з його рук відпускну грамоту, отож ми дивувалися з їхньої набожності, пошанівку й старання.

Деякі жінки, чії чоловіки були п'яницями й маловірними, дбаючи про їхні душі, брали відпускні грамоти не тільки для себе, а й своїх чоловіків, бо вважали такий дар найвеличнішим і найцілющим. Що може переважити такі чудові релігійні почуття, властиві не тільки киянам, а й воїстину усім козакам у кожному місті й селі? Ми не мали наміру пробути серед них довше, та ми не могли інакше, бо вони пливли до нас плавом, запрудивши не тільки покої й двір нашого постою, а й всі ближні й дальні підступи до нього, пливли з ранку й до вечора, безупинно й невідступно, і понаносили за їхнім звичаєм стільки хліба, що ми вже й місця для нього не знаходили.

...Проїхавши понад шість миль, дісталися великого міста, яке суперничає з Києвом своєю розкішню та відоме в усіх цих краях як княжа столиця й місцеперебування гетьмана. Ім'я його — Переяслав. Це місто — столиця й метрополія усіх міст і земель козацьких по цей бік Дніпра. Місто, як оповідають, ніколи від часу свого заснування не було підкорено, бо його не здобували силою зброї, але завжди за угодою... Коли ми підїздили до Переяслава, назустріч нам вийшов полковник (Павло Тетеря) з царською корогвою, музиками, які гримали в литаври, вигравали на польських флейтах, духовенством і всіма переяславцями з корогвами; хресною ходою, вельми пишно й урочисто, провели нас до нової великої церкви в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці... Коли ми виходили з церкви, на знак великих радощів бабахнули з козацьких гармат, аж земля загойдалася.

Затим ми проїхали ще сім миль і прибули до міста, де постійно перебуває гетьман Хміль, а називається воно Чигирин.

Відтоді, як переправилися через Дніпро, ми бачили обабіч шляху гори піску, тут піщані коси та кучугури вивисуються в людській зріст, наші коні геть охляли й падали. Усі околиці чигиринські також піщані.

Коли ми наблизились до міста, молодший гетьманів син вийшов з процесією духовенства нам назустріч, і нас провели до дерев'яної довгастої церкви на честь Успіння Пресвятої Богородиці, що поряд з гетьмановим домом. У неділю тут, на гетьманове прохання, ми відслужили обідню. Після служби Божої гетьман запросив нас до свого дому на обід.

У Чигирині, крім згаданої церкви... стоїть ще чотири церкви. Сама ж фортеця не має собі рівних у країні козаків за своєю височинню, величчю гори, на якій фортецю збудовано, обширом та надміром вод і мочариськ, що оточують Чигирин. Через те фортеця дуже міцна, нині деякі поруйновані мури поновлюють. У фортеці стоять декілька гармат, дивовижно гарних, з написами, гербами й іншими знаками, гетьман привіз ці гармати з країни ляхів, і вони виліскують, наче зі щирого золота відлиті.

Ми запитали, чому гетьман не мешкає в ліпшому місті, ніж це, і нам відповіли, що гетьман обрав Чигирин для своєї резиденції через те, що той лежить на кордоні з татарами, між якими й крайною козаків відстань у п'ятдесят днів путі безлюдними й пустельними степами. Чигирин — серединна місцина, Дніпро від нього — лише за дві милі. Нам повідомили тут, у Чигирині, що нині ця країна здатна виставити триста тисяч козаків, кожен з яких має власну зброю.

У суботу, 2 серпня, гетьман Хміль приїхав відвідати нашого владика патріарха, після чого ми вирушили з Чигирина і через дві милі й дісталися величезного мосту, перекинутого над озерами, болотами, островами й великими ріками, він іде попід чигиринською фортецею й веде через такі місцини, що змушують подорожнього тремтіти з жаху.

Подолавши цей міст, ми прибули до поселення під назвою Суботів, де зазвичай жив небіжчик Тиміш, гетьманів старший син.

Суботівці вийшли назустріч нам хресною ходою... Тут, у Свято-Михайлівській церкві, Тимошева гробниця.

Тимошева удова, донька молдовського господаря Василя, декілька разів відвідувала нашого владика патріарха. Одягнута вона була достоту як черкаська самітниця, у суконному, обшитому хутром очіпкові на голові, її супроводили черкаські та молдовські дівчата, одягнуті, як і вона, ніби черниці. У неділю вранці ми учинили після надранньої в її присутності поминання Тимоша. Над його гробницею за їхнім звичаєм висить велика короґва, на ній написано вельми правдоподібний портрет гетьманича — верхи на коні, з мечем у правиці та булавою в лівиці, а на передньому плані — мапа Молдови, країни, яку він пішов здобувати.

Нині, далеко від свого батька, матері, братів, свого народу, живе Тимошева вдова серед чужих людей, у двіркові свого чоловіка, який устиг спорудити довкола нього укріплення, а гетьман, його батько, будує нині на пагорбі, навпроти двірка, аби побільшити його пишноту, кам'яну церкву в ім'я святого пророка Іллі».

Як Бог дасть мені здоров'я і тихого творчого часу — напишу роман чи повість про віце-гетьманшу, невістку Богдана і вірну жону Тимоша Хмельниченка, молдованку, дочку молдовського господаря Василя Лупула Розанду. Дивовижна постать у нашій історії, неповторна жіноча особистість! За її руку і серце навіть була війна між Україною та Молдовою, однак вийшла вона заміж за Тимоша не як рабиня, не як бранка, а сприйняла це як Божий перст, поклик долі. Порівняйте її з нашою Роксоланою (навіть імена переґукуються!). Трагічна паралель. Не пригадую, в котрого історика я вичитав, що згодом Розанда полишила Суботів і переїхала до прикордонного з Молдовою, вже згаданого нами, українського Рашкова, звідки й почав свою мандрівку Павло Халебський. На її маєток вночі налетіла бандитська ватага. Нібито вона мужньо відбивалася шаблею до останньої миті свого стражденного, але благочестивого життя.

«Цими днями до козаків дійшла чутка про те, що кримський хан сів на коня й виступає проти них. Вони неабияк утішилися цій новині, готуючись належно зустріти хана. Коли ж наш владика патріарх поблагословив їх, прочитав над ними молитву, знову бабахнули з усіх рушниць. А як проводжали нас, то тричі ставили своїх коней дибки, вважаючи, що це дає їм здоров'я та безпеку.

У понеділок, 18 серпня, ми подякували Богові за благополучну мандрівку землею козаків, виїхали з Рашкова, козаки провели нас і на прощання відсалютували з рушниць».

Спасибі тобі, друже Павле, що ти денно і нічно записував усе, що бачив і чув у моїй благословенній, найріднішій на цій велетенській земній кулі, серед цього багатолікового людства, країні. Дякую тобі через три з половиною століття за твій дивовижний педантизм та цікавість, неупереджений зір і розум.

Після твоїх відвідин у долі моєї нації було всіякого. Були ганьба і слава, були зрадники і лицарі-одчайдухи. Було жахливе колоніальне рабство, але й були колосальні спалахи нашого невмирущого духу. Були в нашій стражденній історії Маланчук і Щербицький, але ж були Калнишевський, Мазепа, Шевченко, Франко, Стус, Гончар, Вячеслав Чорновіл... Були спроби описаних тобою московитів (точніше, їхніх царів та вождів) винищити нас братовбивством, голодоморним геноцидом, концтаборами, сибірами, ядерними чорнобилями, але ми, брате Павле, є на своїй землі, так ніжно описаній тобою. Є і будемо тут завжди. Будемо тут нашими дітьми, внуками, правнуками. Ми станемо землею, але все одно будемо тут, бо тут — Україна!

Вірю, що колись помісна українська, державницька церква таки занесе тебе у свої святці і тим увіковечить твою нетлінну працю.

Амінь!

P. S.

Іван Чайка, учень 10 класу, місто Дрогобич Львівської області:

«Здорові були, пане Яворівський! Пише Вам постійний слухач Чайка Іван із давнього і дуже красивого міста Дрогобича. Мені 16 років, з дитинства почав захоплюватися історією, брав участь у міській олімпіаді з історії, де зайняв друге місце. Цього року я надіюся взяти перше, адже цілий рік ретельно готувався, прочитав багато історичних книг. Особливо серед історичних періодів мені подобається ера козаків та розквіт Римської імперії.

Слухаючи Вашу передачу, я дуже зацікавився книгою “Україна — земля козаків” Павла Халебського (і Миколи Рябого), але

вона вийшла дуже малим тиражем. Не допомогли б Ви придбати її, щоб я більше дізнався про своїх легендарних предків?

Я буду вступати на історичний факультет, але батьки не дозволяють мені, вони вважають, що професія історика не є перспективною. Але я вважаю, що це – моє покликання. Комуś треба нести правду в народ, як Ви, пане Яворівський, адже упродовж 350 років імперія знищувала нас мільйонами, користувалася нашими багатствами. Хочу сказати, до слова, що навіть сьогодні, коли Україна – незалежна держава, вони зазіхають на наші права і вольності. Я читав “советські книги”, у них Росія писала українську історію для себе. Так не має бути. Ось тому я обов’язково буду істориком».

Я вірю, юний Іване, що Вашого листа якщо не почули по радіо, то прочитають тут викладачі істфаку і Дрогобича, і Львова. Тож прошу їх запам’ятати це красиве ім’я абітурієнта – Іван Чайка. Я хочу, Іване, щоб Ви стали таким українським істориком, аби навіть Ваші батьки переконалися, що український історик – це суперпрестижно. А книга «Україна – земля козаків» незабаром вийде і буде в книгарнях.

Україна – Росія:
«по-братски»
чи порівну?

Інтернетне видання «Форпост» оприлюднило міркування директора Українського інституту Росії (не дивуйтеся, є такий науковий заклад на нашому політичному та науковому хуторі, знайшовся, є!) Василя Лаптічука. Прецікавий чоловік завівся у нашому постколоніальному заповіднику. З несподіваною сміливістю думок, проникненням у суть українсько-російських взаємин, відважністю висновків, державницькою рішучістю у баченні проблем становлення Української держави та відродження українського духу в цій державі. Таких відвертих думок явно бракує в нашому політичному житку та в інформаційному просторі України.

А ще як врахувати потрясіння кожної патріотичної української душі щодо поведінки Росії в Грузії, то оприлюднені перед цими подіями думки Василя Лаптічука мені видаються вкрай потрібними українцям у сьогоднішній ситуації. Навіть для тих, хто ладен сперечатися з ним, директором Українського інституту Росії **Василем Лаптічуком**. Ось деякі місця з його публічних міркувань. Вони зрозумілі навіть без моїх коментарів.

«Кожен наш співвітчизник, котрий вважає себе громадянином України і є небайдужим до стану її зовнішньої безпеки, не може не бачити, як росіяни використовують деякі наші політичні сили для досягнення власних національних інтересів в Україні, котрі, як правило, є шкідливими або й небезпечними чи навіть руйнівними для нашої державності. Одні за російські гроші поширюють агітацію або бігають кримськими степами з антинатовськими хоругвами, інші — за перспективу російської політичної підтримки на наступних виборах — роблять основним партійним гаслом щось на кшталт “НАТО — ні!”. Є просто утриманці, котрі з року в рік дурять російських роботодавців про свій нібито вплив на політичне життя України.

Росіяни — ще більші бюрократи, ніж ми. І ще більше схильні до корупції. І працюють, не опускаючись до делікатності у відносинах із продажними українцями — вони їх, по суті, традиційно зневажають. Тому й використовують цих новочасних наймитів грубо й публічно. А використовуючи, вони “палють” їх поодиночі й

цілими партіями. Росіяни традиційно безжальні до українців і до зрадників, а коли в одній особі бачать і зрадника, і українця — то й поготів. За роботу “по Україні”, за відповідні витрачені (й частково украдені) кошти вони один перед одним виправдовуються насамперед публічними проявами антиукраїнства. Пам’ятаєте, як прямо перед камерами Гліб Павловський радів, коли таки “вичавив” із кандидата в президенти Віктора Януковича статус російської мови як державної? Його не хвилювало, що після цього Янукович втратив частину своїх прихильників, йому було важливо, щоб у Кремлі потішилися його дресирувальними здібностями... Кожен український політолог, “взявши бабло” в росіян, мусить відчайдушно й неодмінно публічно ненавидіти Україну.

Кожна партія, щось пообіцявши росіянам, мусить оголосити війну незалежності й демократичному життю України. Проросійські політики й партії в Україні — це політичні камікадзе, вони, по суті, одноразового використання. За “русскімі блоками” й вітренківцями підуть з політичної авансцени й інші проросійські сили в нашій країні. Російська політика щодо України має переважно тіньовий за формою й однозначно ворожий і протиправний за змістом характер, а українські реалії такі, що у нас ЗМІ про все охоче розповідають і все показують. Російська зовнішня політика страх як боїться світла й викриття. Росіяни не готові працювати за умов гласності й демократії».

Не втримаюся, на мить перерву розумного й чесного у висновках аналітика. Лише для кількох фрагментів-ілюстрацій на підтвердження його думок. Поміркуймо: чи міг без могутньої зовнішньої підтримки відбутися антидержавний шабаш-заколот у Северодонецьку? Чи без могутнього тіньового фінансування квітло б так антиукраїнство у Криму? Організоване, структуроване, чітко кероване? А «русинський рух» у Закарпатті і Буковині? У його тіні всюдисущі журналісти помітили вже призабуту зловісну фігуру Медведчука-старшого і... Балогимолодшого. Так само, як помітили того ж Медведчука у той самий час у кремлівських коридорах. Скажіть: чи міг «державний діяч» (преса кепкувала: «президентозамінник») Віктор Балоба дозволити, щоб в області, де він досі вважає себе князем «всія Закарпаття», відбувалося щось подібне, та ще й, кажуть, не без участі брата? Сумніваюся...

«...Враховуючи аналогії у пострадянському розвитку України й РФ, можна стверджувати, що СБУ, по суті, є видозміненим аналогом КДБ, котрий ніхто не розганяв і не люстрував. Випускник Київського університету ім. Тараса Шевченка Михайло Саакашвілі для державної безпеки Грузії вчинив мудро: він порозпускав низку неефективних корумпованих правоохоронних органів і створив нові, на нових демократичних і професійних засадах. І вже є результат. Зокрема, повністю або частково припинено розвідувально-підривну діяльність проти цієї маленької, проте гордої республіки (без урахування Абхазії й Південної Осетії, де Кремль пустив метастази). Ми бачили по телебаченню перелякани обличчя затриманих російських шпигунів та перекошені від люті обличчя їхніх московських начальників.

Не знаю, можливо, СБУ щось таке й робить, проте російська політична агентура почуває себе у нас комфортніше, ніж удома. Дивлячись на потуги деяких російських дипломатів у справі недопущення нормального функціонування української мови, написання нами власної правдивої історії, спробах захистити власну економіку й територію, приходиш до висновку: це саме ті особи, котрі ще в КДБ СРСР боролися з українством. Вони й досі працюють там само і роблять те саме! Можливо, ми чогось не знаємо, проте, здається, СБУ, переходячи від популяризації архівів НКВС 30-х до літературно-критичного аналізу творів дисидентів 70-х, плавно наближається до завершення своєї місії...

Зрештою, 101 генерал в СБУ (за штатом — 72) на кілька тисяч співробітників про щось та каже. Підозрюю, що ці персони, як це було в СРСР і тепер є в РФ, й досі обідають, ховаючись від офіцерів, у т. зв. генеральських їдальнях. Для довідки: у штаб-квартирі НАТО генерали обідають за одним столиком із сержантом чи капітаном. І поки з цим та іншим не розбереться керівництво держави, про вступ у НАТО чи ЄС годі й думати.

Крім того, переконаний, що в СБУ чи його “бруньці” — Службі зовнішньої розвідки України — досі працюють випускники школи КДБ в Росії. “Чекісти” традиційно мають гарячі голови, холодні серця й липкі руки. Припускаю, що в російсько-українських відносинах вони можуть консультиватися зі своїми однокурсниками в Москві, котрі наразі обіймають керівні посади в ФСБ й СЗР РФ. А саме ці структури є сьогодні тараном для воріт української дер-

жавності. На мою думку, зовнішню безпеку держави більше, ніж, наприклад, СБУ, захищають вільні ЗМІ та звичайні громадяни відкритого суспільства. Не вдаючись у деталі, пропоную ЗМІ взяти інтерв'ю в керівників українських аналогів російських ФСБ і СЗР і запитати про кілька конкретних речей:

Скільки там генералів і скільки з них працювало в КДБ СРСР?

Скільки в керівництві спецслужби України випускників Вищої школи КДБ у Москві та Червонопрапорного інституту розвідки ім. Андропова?

Скільки персональних автомашин використовується керівниками? (В армії Словаччини лише одне персональне авто — возить начальника генштабу армії.)

Яке грошове утримання генералів (реальне, а не за окладом), наприклад, за рік? Яке аналогічне утримання у лейтенанта й майора розвідки чи контррозвідки?

Яка статистика звільнення молодих співробітників?

Яку нерухомість і автомобілі мають генерали або члени їхньої родини (порівняйте із зарплатами)?

Ці дані не є жодною таємницею. Не виключаю, якщо ви доб'єтесь від українських генералів правдивих відповідей (в ідеалі — через депутатський запит), суспільство жаснеться, а спецслужби, можливо, доведеться радикально реформатовувати. У тому числі з урахуванням досвіду балтійських держав і Грузії».

Я знову посмію перервати думки українця Василя Лаптіїчука. Не для коментарю, він тут просто зайвий, оскільки позиція Василя Лаптіїчука максимально відкрита. Я лише для того втрутився в хід його міркувань, щоб сказати: пане Василю, я відразу подав такий запит до СБУ. І що ви думаєте — невдовзі отримав залізобетонну лукаву відписку, що її навіть цитувати соромно. З тієї «відмороженої» канцелярщини випливає, що в СБУ все дуже чинно і скромно. Як і всюди, де у нас «пасеться» чиновництво. І в генеральських погонах також. Автори листа-відповіді на запит мають мене і всіх нас за сліпоглухонімих ідіотів... Яка спецслужба покаже платникам податків свій справжній бюджет? Та хоч би дієздатною була, а це... А тепер цитую далі, відчуваючи тиху гордість за те, що в українському середовищі є такі вчені, здатні саме так безкомпромісно й відважно ставити питання щодо утвердження й демократизації нашої держави:

«Як показує практика, рівень, перепрошую, зажерливості генералів відповідає рівню неефективності виконання ними державоохоронної функції. Їм більше подобається інтеграція з Росією, бо там таки збережено генеральські корита в повному обсязі. Навіщо ж їм НАТО, де доведеться не вигрібати з народного бюджету, а щосили працювати».

Василь Лаптіїчук не лише безкомпромісно фіксує основні українсько-російські проблеми, котрі набрали небезпечних розмірів і загроз нашої державності, а й вривається в їхню кореневу систему і ставить точні діагнози. Йдеться про нашу енергозалежність від Кремля, про Чорноморський флот в українському Севастополі, про блюзнірську «позаблоковість» України, про мову і державні кордони. Ось бачення Василем Лаптіїчуком цих проблем:

«Звичайно, енергоносії Україні слід купувати за найнижчими ринковими цінами, котрі, проте, не повинні бути причиною втрати Україною незалежності або частини суверенітету. Україна має достатньо важелів впливу на Москву, проте не користується з цього й продовжує, зашорена, йти у канаві, котру спеціально для неї риють у Росії. Росіяни дуже бояться, що в Києві таки додумаються, яку політику слід вести з РФ, і раз і назавжди покладуть край цим доволагазовим економічним і політичним спекуляціям. (Це коли в Києві пасивну зовнішню політику реагування на ініціативи ззовні буде замінено на активну наступальну з перенесенням гри на поле противника. А для цього для початку слід позбавити МЗС, РНБО, СБУ й СЗРУ від випускників вищих партійних шкіл та співробітників КДБ СРСР.)

Чорноморський флот:

Росіяни знають, що в Севастополі в лавах російської армії воювали й гинули переважно українці, тому й кричать по всіх закутках, що це місто “російської слави”. Зі страху, що Україна в односторонньому порядку розірве договір про базування в Севастополі ЧФ РФ й вимагатиме достойної компенсації як за систематичне порушення російською стороною цього договору, так і за екологічні збитки, Кремль на упередження шантажує українців нібито можливістю виходу РФ з “Великого договору”. У них є державні структури, котрі прогнозують, планують і діють на упередження в національних інтересах. А ще у них є ненависть до українців як вільних громадян, рідкісний цинізм і

безмежне нахабство, котре можна зупиняти лише силою й на кордоні.

Кордони:

Якби в Україні була політична воля, а її чільники не змагалися між собою за право отримувати дивіденди з російського газу, Україна вже давно б установила кордони в односторонньому порядку. Як на суші, так і на воді. Естонія встановила і тепер живе заможню, безпечно й щасливо. Вступила в НАТО та ЄС. І тамтешні росіяни змирилися з життям у “фашистській” державі! Таки там краще. І непросту естонську мову вивчили! А в Таллінні не дуже ї переживають, що російські дипломати називають Естонію “ворожою державою”. Для росіян кожен, хто вирветься з їхнього ярма, є ворожим. Проте, якщо ви ставите росіян на місце, вони відразу ж змирюються, бо – азійський менталітет – поважають силу і зневажають слабкість. Рівності росіяни не визнають у принципі.

Російська мова:

Це мова частини населення України, частини українського народу. Звичайно, на місцевому рівні в місцях компактного проживання етнічних росіян слід її використовувати. Ми ж не звірі. Це росіяни панічно бояться української – вона “загрожує їхній національній безпеці”. У РФ, де проживає близько 10 мільйонів українців, немає жодної української школи. У 30-х роках минулого століття в Краснодарському краї, заселеному переважно українцями (інша назва – Малиновий Клин), було 746 українських шкіл, 12 місцевих педтехнікумів і 2 педінститути готували викладачів української мови та літератури. Нині – жодної україномовної установи. Один із принципів міжнародних відносин – принцип взаємності. Проте, повторюсь, ми ж не звірі... Українську мову слід просто зробити престижною, щоб володіння нею було звичайним громадянським атрибутом, а вивчення стало перспективним. Батьки швидко зорієнтуються. Зробіть найпрестижніші державні ВНЗ й безплатну освіту винятково українською – і через 11 років проблеми вже не буде.

Україна не є “позаблоковою державою”:

Юридична чинність Декларації про державний суверенітет України 1990 року приблизно така ж, як і “Руської правди” Ярослава Мудрого або універсалів УНР 1918 року. Адже потім був Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, де

немає й згадки про нейтралітет. У Конституції 1996 року немає жодного слова про блоковість або позаблоковість. Росіяни та їхня прислуга в Україні просто перебріхують, створюючи “інформаційну атмосферу” для тиску на нашу державу та рекрутства в “наймити”.

Сьогодні багатьом мислячим людям зрозуміло, що вступ України до НАТО вирішить питання нашої національної безпеки. Росіяни не розглядають НАТО як ворожу міжнародну організацію. Загрозою для них є збереження нашою державою та Грузією суверенітету й територіальної цілісності. Тому натовська парасолька над Україною означатиме крах сотень років встановлення на нашій землі рабства азійського штибу. Вступ України в НАТО й забезпечення її недоторканності означатиме кризу національного мислення в РФ, політичне приниження й зміну влади. Оскільки дві третини росіян, котрі сьогодні вороже або недружньо ставляться до України, не пробачать нашої незалежності жодному зі своїх вождів, якими б популярними сьогодні не були вони в Росії...

А щодо дрібніших протиріч (у стосунках із Росією), то вони є й будуть у всьому, що стосується нашої реальної незалежності, відродження нашої культури й поновлення нашої мови. Наша правдива історія є загрозою для національного мислення (більшості) росіян. Саме наше існування для них є загрозою. Ми є з 1997 року “зовнішньополітичним пріоритетом № 1” у РФ. У союзницькій щодо СРСР фашистській Німеччині були дуже подібні “пріоритети”. Саме наше існування є головним “протиріччям” у ставленні Росії до України. Таким чином, якщо бути прагматиком і реалістом, а не боязко хапатися за облудні стереотипи радянського минулого, то сьогодні Російська Федерація з дивовижною послідовністю й наполегливістю створює собі нішу “історичного ворога” – України. І багато в чому йде слідами свого історичного союзника – Німеччини (маю на увазі другу половину 30-х років минулого століття). Російською “Судетською областю”, як очікується, може стати Севастополь. Проте росіяни в захваті від починань “вождя нації”, як тепер ним є ВВП (Путін), але уникають замислюватись над їхнім логічним кінцем.

Так звана “монголо-татарська орда”, монгольське походження якої вже спростовано й російськими істориками, була прописана на постійно переважно в європейській частині теперішньої РФ. По суті, це предки сьогоднішніх корінних росіян (і нічого га-

небного в цьому немає!). Перед миролюбною Монголією ще треба вибачитися. У певному сенсі, нічого не змінилося. Нещодавно Росію витіснено з частини Європи. Це для неї стало зайвим уроком “шкідливості” побудови цивілізованої держави європейського зразка. Росіяни вибрали “хана”, котрий пообіцяв, що “мочитиме” всіх, і не де-небудь... Що й природно. Найбільшими ж ворогами є той, хто виказує ознаки слабкості, проте не скоряється. У Центральну Європу й Балтію вже зась. Там НАТО. Головний об’єкт походу – знову Київська Русь-Україна.

Як ви гадаєте, що могло б зупинити орду на кордоні київських земель – умови торгівлі кумисом, базування на Дніпрі частини обозу, тюркські слова в обігу українців чи згуртований захист українського ополчення спільно з союзниками із Заходу, котрі вже знають, що таке ординці? Щоправда, я особисто, пам’ятаючи про неодноразовий поділ у минулому столітті між Росією й німцями території країн, що розташовані між ними, більше розраховував би на власні сили.

А причин для “політичного протистояння” Москва знаходитиме щоразу більше й більше. Якщо Київ задовольнить одну російську забаганку, Кремль виставить три нових. Вони по букві змушуватимуть нас переписувати власну історію, по слову витіснять з мови українські лексеми, змусять вірити в Бога лише по-російськи у контрольованих ФСБ парафіях, поставлять на утримання українців російських вояків, вивезуть у Сибір українців заробляти для Кремля гроші, переберуть контроль над підприємствами й землею... Зрештою, перегляньте двосторонні відносини з часів віроломного загарбання України Росією після загадкової смерті Богдана Хмельницького – Батурина, валуєвські укази, Голodomор, концтабори. Це ті знакові сліди, котрі незмінно залишає на Україні російський чобіт. І щоразу, коли ми боязливо спробуємо захистити позитивне ім’я якогось національного героя або просто ворухнутися, росіяни казатимуть, що це загрожує їхнім національним інтересам, і тиснутимуть ще сильніше. З такими сусідами слід або зникнути, або бути готовими захиститися».

Тут я просто змушений вдатися до короткого коментарю. Директор Українського інституту Росії Василь Лаптіїчук, пишучи про потребу захищатися від політичної, економічної, духовної, а то й силової агресії, чітко означає реалії. Йдеться не

про кількість боєздатного війська, його оснащення та патріотичний дух, не про готовність у будь-яку хвилину вступити у військовий, неминуче – кровопролитний (як у Грузії) конфлікт. Україна, хоч вона у кільканадцять разів більша від країн Балтії, від Чехії, Словаччини, Румунії, більша від Польщі й Угорщини, не має права залишатися наодинці з Росією (а нині ситуація є саме такою!). Тому кожен українець повинен усвідомити єдиний цивілізований і надійний вихід із ситуації: бути в системі колективної оборони. Себто – бути членом НАТО.

Багато хто з вас дивився пряму трансляцію велетенського мітингу у Тбілісі, на якому виступав і наш Президент (я давно вже не відчував такої гордості за свою державу). Чи могли б лідери Литви, Естонії, Латвії та, зрештою, і Польщі так вільно стати на підтримку вільнолюбної, гордої Грузії, якби... якби вони не були під гарантованим захистом НАТО? От чому балачки Януковича, Симоненка, Кисельова, Герман, Богословської, Дмитра Табачника, Єфремова про міфічний «нейтралітет» України – це лукава провокація з антиукраїнських кушів. Наше місце – під надійною парасолькою колективної безпеки з іншими цивілізованими націями, котрі не зазіхають на наш суверенітет, нашу територію і на нашу свободу. Ім'я цьому надійному дахові – НАТО. А тепер повернімось до думок (одну з них я повторю вдруге) директора Українського інституту Росії Василя Лаптіїчука:

«...Так що українцям, якщо ми хочемо жити в мирі, слід бути готовими до війни. Або відмовитися від власної історії, власної ідентичності, європейського майбутнього й платити орді данину та утримувати її залоги на нашій території.

Є такий голлівудівський фільм – “День незалежності”. У ньому американці ввіймали одного з агресивних інопланетян – таку собі потвору – і знайшли спосіб, щоб той заговорив з ними. Американці запитали, чого чужинці хочуть від землян. Перше і єдине слово, котре потвора вимовила, було “помреть!”. У ставленні росіян до українців це можна було б перефразувати: “Умреть як українці!” Як хохли, малороси, зросійщені й такі, що визнають російську національність престижнішою або вищою, ми росіянам навіть потрібні. Їм треба розбавляти азійську кров, будувати, творити й мати гарматне м'ясо. Проте, повторююсь, українці як окрема нація в суверенній державі є найглибшою й найсерйозні-

шою загрозою для Росії. І дай, Боже, щоб ми з-під цього Молоха вирвались (виділено мною. — В. Я.)».

Так остаточно визначає свою державницьку позицію патріотичний і безстрашний українець Василь Лаптіїчук — директор Українського інституту Росії. І як українець, для якого догорі отча земля, доля нації, до якої я належу, моя Батьківщина, мій український рід і свобода мого народу, а все це для мене об'єднано у святому слові «Україна», — я цілковито солідаризуюся з таким українцем. Як і іншими, кому не байдуже, навіщо жити і для чого працювати.

Олександра Будник, село Плодове Херсонської області:

«Добрий день, Володимире! Часто слухаю Вашу передачу, болить душа за наш обдурений народ, жалко нашого Президента Віктора Ющенка, що прийняв разграбовану державу і, вибачайте на такому слові, дурний народ! Але написати хочу не про це, а про НАТО.

Часто показують, як Вітренко чи комуністи стоять із плакатами “Геть НАТО!”. А чому не показують, як “радянське НАТО” чавило танками людей у Чехословаччині, вулиці було залито кров'ю, а чому не показують, як чавили людей, які повстали проти режиму і вийшли із плакатами в Угорщині! Мій сусід служив, очевидець, то каже — заплющував очі і стріляв по людях, бо був такий приказ із Москви! А що робило “радянське НАТО” в Афганістані, в Карибському морі...

Я не бачила, щоб брюссельське чи американське НАТО їхало у нас по вулицях і чавило людей! А чому не показують, як “радянське НАТО” трощило танками своїх же людей у Новочеркаську, — я вже забула точно назву того міста, де люди вийшли з плакатами, коли підвищили ціни на масло! Треба йти до людей і розказувати правду. Ви знаєте, колись політики їхали у села, на ферми, заводи, у школи і розказували, які ми всі багаті, а американці — бідні! Пам'ятаю, колись один журналіст розказував про західних артистів, що не вірте, коли показують, як американський артист виходить на сцену дуже багато вдягнений, — то все не його, бо, як тільки закінчиться концерт, за кулісами з нього усе знімуть, бо капіталісти експлуатують акторів і нічого їм за те не платять.

А що вийшло? Наші люди нині їздять в Америку і заробляють, хоч і тяжко працюють, а наші батьки тяжко працювали

за паличку, та й ми, їхні діти, недалеко пішли, лишилися бідними. Нехай розкаже Петро Симоненко, до якого саме комунізму вели нас 80 років і де у світі та держава, яка живе при комунізмі. Пам'ятаєте такий вислів: “Робить по можливості, брать — по потребності!” Ото ми й виконали тільки один лозунг — добралися, що вже немає чого брати!

І ще одне забула написати: ще коли були вибори Президента, то російська церква писала листівки, я прийшла у храм, а там стосами лежать листівки — Ющенко в есесівській формі. Так мені душа заболіла — скільки ж ми будемо стояти на колінах перед Москвою? І сьогодні у церкві то грязь на Філарета ллють, то щоб у Євросоюз не вступати! Господи, люди, схаменіться! А у Вас, Володимире, хай не меншає сили духу».

Михайло Герасимчук з Чернівців:

«Сьогодні точиться багато розмов, куди рухатися Україні. На Захід, у НАТО, євроструктури чи до Росії?! Останні десятиліття показали, що Україні потрібно йти тільки на Захід, в НАТО та інші європейські структури, бо з Росією ми вже були сотні років! Точніше — були під Росією, а не з Росією. І що ми досягли? При царській Росії нищилися українська мова, українська культура, нищилося все українське, навіть Запорозька Січ — і та була знищена царатом! А в XX столітті, за комуністичного режиму, продовжувалося нищитися усе українське ще більше! Мільйони українців було розстріляно й закатовано у тюрмах і таборах! Мордовія, Соловки, Воркута, Магадан, Сибір, Урал, Норильськ і сотні інших місць були заселені українцями, котрі від голоду, холоду і непосильної праці навіки у тих краях поклали свої голови. Нашого сусіда, наприклад, вислали тільки за те, що в нього хата була покрита бляхою! Та ні одна з країн, з якими межує Україна, не знищила стільки українського народу, як це зробила Росія! Я не маю на увазі російський народ. Йдеться про очільників Росії! А голodomори! А Афганістан! Це все робилося під керівництвом Москви! А тому, обираючи, куди рухатися, вибору в Україні насправді немає, бо шлях є тільки на Захід, на Сході — тіннями чатують на нас ті жертви, які вже заплатила Україна за роки співжиття із Росією!

Україна — європейська держава, саме тому її місце у Європі і в НАТО. Якщо ми будемо в НАТО, то Росія вже ніколи не нападе на

нас, як це було, наприклад, у 1918 році, коли Ленін спрямував війська в Україну і знищив Українську Народну Республіку. А що таке НАТО і європейські структури? Це – висока культура, розвинена цивілізація, передові технології, високі зарплати і пенсії. То варто Україні відмовлятися від усього цього? Я думаю, що не варто! Ось чому європейські країни, а також прибалтійські держави вступають у НАТО, прагнуть, хто ще не вступив, вступу у Євросоюз. Тому що там уряди хочуть добра своїм народам, ведуть свої народи туди, де краще! Я пам'ятаю, коли після розвалу радянської імперії було створено так зване СНД, тоді Єльцин сказав, що двері в СНД відкриті для всіх держав. Та пройшло он вже стільки років, а я щось не чув, щоб хоч одна країна Європи або ж Азії чи Африки виявила палке бажання вступити в СНД! І чомусь усі країни сміливо й охоче йдуть і навіть просяться у НАТО і Євросоюз!

А наші комуністи, регіонали, соціалісти лякають український народ вступом у НАТО та Євросоюз! Кажуть, що не треба цього робити ні в якому разі, бо нам буде там погано! Тільки чомусь ніхто не говорить про те, що автори цих залякувань сидять у Кремлі. Вони бояться вступу України в НАТО, бо тоді втратять сферу впливу на Україну, ще їй доведеться Чорноморський флот забрати з українських земель, і маяки віддати Україні, і ще багато чого, що нам по праву належить, а як же Росії тоді без того всього жити???

А чого ми досягли у співжитті з Росією? Найнижчий рівень життя у Європі! А коли б були ми в Євросоюзі, то пенсія б у нас була не 400 гривень, як зараз, і зарплати також були б вищими, як це нині у колишніх комуністичних країнах – Чехії, Словаччині, Польщі, Угорщині, Болгарії. Тому, шановні регіонали, комуністи, соціалісти, не лякайте наших людей НАТО і Євросоюзом, люди ж усе розуміють. Більш того, вони відчули свою непоборну силу на Майдані 2004 року і ніколи не дадуть антиукраїнським партіям знищити Україну! Тільки нашим владцям не треба чубитися між собою, тоді в нас будуть високі пенсії й зарплати! І Україна буде передовою, самостійною, процвітаючою, заможною європейською державою! І нам усім потрібно забути старі образи, об'єднатися заради досягнення цієї мети!

Наша українська мова століттями нищилася, спочатку царатом, потім комуністичним режимом. Російській мові – ніщо не загрожує, бо є Росія, котра ніколи не дасть їй згинуть! А України

іншої немає, тому ми повинні дбати в Україні про збереження і про майбутнє мови української!»

На щастя, пане Михайле, на щастя, ми з Вами вже у більшості в нашій Україні. Через триста п'ятдесят років – ми знову в більшості! А примітивних, осліплених від злості стрельцових – все менше і менше. Теж на щастя, пане Михайле! Наша Українська Доля повертає до нас обличчя.

Севастополь – Крим – Україна

На тлі подій минулого року, спровокованих російською владою, чесним, мислячим, не очманілим від шовіністичного чаду росіянам в Україні, у Грузії, в усьому світі та і в самій Росії, найм'якше висловлюючись, дуже некомфортно на душі. Їх можна зрозуміти: після Єльцина, котрий, ніби покутуючи за гнітючу тоталітарну поведінку Росії, роздавав суверенітети («беріте скоко можете!») і вимагав, щоб кожен росіянин щоранку запитував себе: «Что ти сделал для Украины?», сьогодні в Росії щоранку запитують: «Что ты сделал против Украины?» І, звичайно, проти Грузії, прибалтів, Молдови та ін.

В Україні багато совісних, глибоко моральних і мудрих росіян. Сьогодні я хочу надати слово одному з них, етнічному росіянинові **Анатолію Філатову**. Судячи з підпису, цей чоловік не обтяжений ні вченими званнями, ні громадськими, ні виборними регаліями. Але як мені хотілося б, щоб бодай дешиця його розуму й совісті дісталася дуже багатьом з нинішніх «народних» депутатів парламенту. Цитую:

«“Герой битвы за Тузлу”, а ныне постоянный представитель России в НАТО Рогозин вновь, с настойчивостью хорошо отдрессированного попугая, обозначил позицию своего начальства относительно Крыма, Севастополя, НАТО и “братской” Украины: “Украина затрецит по швам, если только «оранжевые» реально попытаются втянуть страну в НАТО. Что касается базы в Севастополе, то она никуда не денется. Ей просто некуда уходит... Крым в Альянс точно не собирается. Народ может восстать и на востоке страны... Крымский полуостров Никита Хрущев передал

Украине в ознаменование вечной дружбы и исторического воссоединения Украины с Россией... Вопрос в том, воспользуется ли Россия этим юридическим нюансом”.

...Еще не забылся последний залет в Севастополь с очередными громогласными заявлениями доблестного изобличителя коварных хохлов и ревизора их земельного кадастра, а по совместительству вождя Москвы г-на Лужкова – Юрия Длиннорукого, как его называют на исторической родине. Трепетные надежды отдельных оптимистов на то, что письменное (!) предупреждение СБУ утихомирит разыгравшегося градоначальника, были им проигнорированы с азартом и особым удовольствием. Последовавшие вслед за этим заявления-разъяснения высших чиновников из Москвы, ласково пожуривших своих украинских коллег за недопонимание глубины мыслей кепконосного выразителя чаяний большинства российского народа, прозвучали явной насмешкой над “грозными требованиями”. Лужкова и подпевающих ему всяких там Затулиных можно было бы и не слушать, но уж очень авторитетные субъекты РФ подключились к эксплуатируемой ими “крымской теме”. Это и МИД, и Минобороны, и Госдума, и сам Путин. Весьма умиляет то обстоятельство, что нашему “главному стратегическому партнеру” вовсе не нужно никаких юридических обоснований его претензий на Севастополь и Крым.

Он на уровне посылок “Вот хочу! Вот мое!” упорно давит на чисто эмоциональные аспекты: Крым завоевывался Россией, а Украине подарен пьяным Хрущевым; Севастополь – российский, город русских моряков, русской славы. Т. е. везде Россия, российский, русский. Так, может, всем нам пора определиться наконец в терминах и понятиях?»

Отут, люди добрі, я прошу вас цілковито зосередити свою увагу на вбивчих аргументах етнічного росіянина, громадянина України Анатолія Філатова. Запам’ятайте їх назавжди, бо вони невдовзі (та й нині!) можуть знадобитися нам. Запам’ятовуйте, братове, запам’ятовуйте. Адже так аргументовано, глибоко, доступно не говорили навіть українські історики. Запам’ятовуйте.

«...Крымский полуостров завоевывался и первоначально отстраивался не конституированной в 1993 году Российской Федерацией, а Российской империей, в состав которой, в качестве по-

лноправной, входила территория, выделившаяся впоследствии в результате исторического процесса в самостоятельное государство — Украину. Кстати, этот же исторический процесс породил и нынешнюю Российскую Федерацию, что позволило отдельным тамошним политикам, активно занимающимся крымской тематикой, дорваться до кормила власти, ибо в других условиях им бы вряд ли что-либо отломилось.

В этой связи хотелось, чтоб они хотя бы для себя лично определили, что же делали предки тех “жлобствующих хохлов”, когда шел процесс завоевания и обустройства Крыма. Воевали на стороне турок? Наблюдали за происходящим со стороны? Или как подданные Российской империи проливали кровь за присоединение к ней новых территорий? Причем, как свидетельствуют даже школьные учебники, делали они это и в составе регулярной армии империи, и в отдельных казацких частях.

Следует также учесть, что развитие в тот период транспортных связей позволяло для ведения военных действий и строительных работ в Крыму привлекать в основном население и ресурсы только близлежащих территорий, входящих в состав Украины. Ведь именно невозможность перебросить из глубины метрополии дополнительные воинские резервы была основной причиной первой сдачи Севастополя и поражения Российской империи в Крымской войне 1854—1856 гг. от ограниченного по численности и снабжаемого только морским путем десанта союзников. Так при чем тогда к Крыму территория, на которой, после распада СССР, образовалась Российская Федерация?

И далее, конкретно о героическом Севастополе. Почему это город русской славы, город русских моряков? А почему не город славы и грузин, и белорусов, и украинцев, и евреев, и... смотри перечень наций и народностей, проживавших в Российской империи, а затем в СССР? Люди всех национальностей служили в армии, на флоте, воевали в Крыму. Строили, защищали и восстанавливали Севастополь. Значит, как воевать и строить — так вместе, а как слава — так только русская? Да... Завидная логика.

И так во всем. Передегивая, подменяя понятия, присваивая заслуги многих народов только одному, московские политики, по моему мнению, подкладывают уж очень большую свинью русской нации, и в частности лично мне как полноправному ее представителю.

Никто не собирается оспаривать то обстоятельство, что во всей Крымской эпопее русских в процентном отношении было задействовано больше. Но если исходить из оценки по процентам, то национальность жителей планеты Земля — “китайцы”, а мы все остальные являемся нацменами. В этом случае, если придерживаться логики “великороссов”, все достижения человечества необходимо отнести исключительно к заслугам именно китайской нации. А это значит, что места в мировой цивилизации всякие там “велико...” сами себе просто не оставили.

Любителям же исторических изысканий, заикнувшимся на понятиях “Крым”, “Россия”, “Хрущев”, “1954 год”, хотелось бы предложить направить свою энергию на исследование вопроса о законности расчленения в 1918 г. Таврической губернии и присоединения ее части — Крымского полуострова — к РСФСР. При этом хотелось бы обратить их внимание на то, что окончательно Таврическая губерния сформировалась в 1802 г. (Указ Александра I от 8. 10. 1802 г.) и в ее состав, кроме Крымского полуострова, входили Бердянский, Мелитопольский и Днепровский уезды, расположенные на материковой части Украины. И вот от этого исторически, политически и экономически сложившегося территориального объединения, просуществовавшего в таком виде более века, был отторгнут Крымский полуостров и, в виде полуанклава, присоединен к РСФСР. Все это было сделано на основании заявления самопровозглашенного в январе 1918 г. в Севастополе так называемого “Таврического центрального комитета Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов”, паразитировавшего на недовольстве моряков Черноморского флота и прикрывавшегося их военной силой. Состоял упомянутый орган в основном из “профессиональных революционеров” типа Я. Тарвацкого, А. Слуцкого сотоварищи, прибывших после их освобождения Временным правительством из тюрем на поправку здоровья в Крым и, ввиду нежелания заниматься общественно полезным трудом, приступивших к организации расстрелов и распределению территорий.

Как сами члены комитета (в дальнейшем они гордо нарекли себя “Совнаркомом”), так и поддерживающие их моряки Черноморского флота в основной своей массе для Крыма были совершенно чуждыми и никаких интересов его коренных жителей не выражали. Решение о провозглашении 22 марта 1918 г. Совет-

ской Социалистической Республики Таврида в составе РСФСР (просуществовала 32 дня) приняли чисто волюнтаристски. Ни о какой законности, ни о праве этой группы лиц выступать от имени жителей Таврической губернии и ее части (Крымского полуострова), решать их судьбу и делать подобные заявления, тем более ни о каком референдуме (плебисците) речь просто не шла. А надо бы. Ведь тогда действовал тот самый “Декрет о мире”, который, до принятия Конституции СССР, прямо указывал механизм территориальных изменений — через референдум (собственно, в то же время было создано еще одно “государственное образование” — так называемая “Донецко-Криворожская Республика”, фантомная боль от “утраты” которой до сих пор гложет нутро донецких политиканов и бросает их на продолжение авантюры данного типа — вроде провозглашения в 2004 году ПисУАРА). Вот где широкое поле для уничижительной критики, демонстрации благородного гнева и ораторского искусства г. Лужкова (в случае его объективности, конечно) по поводу преступных действий кучки самозванцев.

О том, что это объявление о вхождении Крыма в состав РСФСР не воспринимали в тот период серьезно даже сами большевики, говорит, в частности, то обстоятельство, что В. Ленин, поняв перспективность курортного дела, 15. 04. 1919 г. направил именно в Совнарком Украины телеграмму с предложением обеспечить сохранность находящихся в сфере ответственности Киева лечебных курортов, указав наряду с городами Одесса, Голая Пристань и Бердянск также Саки, Евпаторию, Севастополь, Балаклаву, Ялту, Алуку, Гурзуф, Алушту, Феодосию и Керчь. А подпольную работу и партизанское движение в Крыму, до окончательного поражения врангелевцев в ноябре 1920 г., организовывал и непосредственно осуществлял ЦК КП(б) Украины.

Объективности ради следует упомянуть и провозглашение Военно-революционным комитетом 6 мая 1919 г. Крымской Советской Социалистической Республики (просуществовала 75 дней). Но этот акт юридического значения для определения принадлежности Крыма к РСФСР тем более не имел никакого.

И это все, господа! Больше никаких заявлений-провозглашений, дававших право РСФСР присвоить себе Крымский полуостров, не было. А было одно право — право захватчика, право военной силы. Попытки обыграть ситуацию с другой стороны — мол, Украина

не возражала против такого разделения территорий – совершенно несостоятельны, ибо она в тот период была оккупирована Красной Армией, а руководили ею наместники из Москвы.

В этой связи односторонние решения Российской Советской Социалистической Республики по Крыму, в частности Декрет ВЦИК и СНК РСФСР от 18. 10. 1921 г. об образовании Крымской АССР в составе РСФСР, Указ Президиума ВС РСФСР от 29. 10. 1948 г. о выделении Севастополя в самостоятельный административно-хозяйственный центр (именно хозяйственный, а не территориальный, о чем постоянно бредит г. Лужков) и др., не имеют, как принято говорить, никакой юридической силы, ибо изначально были противозаконными, поскольку относились к неправомерно присвоенной территории.

Если же рассматривать вопрос включения Крыма в 1954 г. в состав УССР (фактически это было возвращение полуострова в исторически, экономически и территориально сложившуюся структуру), то официальная передача Крымской области была проведена строго на основании Конституции СССР и в полном соответствии со статусами, которые в тот период имели РСФСР и УССР в едином государстве – Советском Союзе. Попытки перенести нормы международного права, тем более – нынешние законы Российской Федерации, на отношения, существовавшие в тот исторический период между союзными республиками внутри СССР, вызывают, по крайней мере, сомнения в элементарной юридической грамотности инициаторов темы или их порядочности, если хотите».

Навіть зажерливі російські царі, котрі часто відпочивали в Криму, не намагалися приватизувувати Крим, адміністративно долучаючи його до Росії, а більшовицькі «расширителі русского пространства», як бачите, пішли на цю авантюру, котра відгукується велетенською тривоگوю українців у дні сьогоднішнього. Та ще й додали до цього криваву трагедію кримських татар, позбавивши їх батьківщини протягом однієї доби.

Територіальні конфлікти між сусідніми країнами не дивина навіть у сьогоднішньому цивілізованому світі. Одначе рідко хто одважується позначати шлях до їхнього розв'язання потоками крові. Росія з віроломним нахабством і викликом всьому світові демонструє саме цей шлях. Спершу у Чечні. Світ не відреагував

на фактичний геноцид маленької чеченської нації. І це додало Путіну нахабства діяти ще зухваліше. Якщо Ічкерія офіційно не мала суверенної державності, то Грузія – визнана всім світом держава. З європейською культурою, потужною національною свідомістю, демократичними виборами парламенту і президента, з легальною опозицією. Держава є членом Ради Європи, членом ООН, СНД.

А ось істина: Грузія не є членом, а лише прагне до НАТО та Євросоюзу. І цього достатньо, щоб Росія окупувала значну частину її території, розгромила збройні сили, зруйнувала кілька міст, поклала в могили близько трьохсот, залишила без даху над головою близько мільйона грузинів і зробила нещасною всю грузинську націю.

Хто наступний? Страшно й подумати!

Продовжимо говорити максимально чесно про цю найнебезпечнішу українську проблему – проблему Криму – з насправді державницької позиції етнічного росіянина, громадянина України Анатолія Філатова. Наголошую, що це не цілковито зрозуміла для вас позиція Володимира Огрізка, чи Володимира Яворівського, чи Михайла Косіва, чи Левка Лук'яненка, а етнічного, свідомого свого національного кореня росіянина, котрий прийняв громадянство України. Різні серед нас живуть росіяни. Дуже. Одні за кілька десятиліть (особливо ті, котрих завозили ешелонами з Росії у вимерлі після голодомору 33-го українські села, а в Галичині – енкаведисти з родинами!) не прийняли ні нашу мову, ні наші звичаї, ні наші державницькі прагнення. Прийняли тільки наш хліб, ковбасу, сало та нашу, незважаючи на все попереднє, волячу терплячість і добродушність. І сьогодні вони створюють «п'яту колону» всередині України, ні, вони прагнуть в Україні створити ще одну Росію, ніби тієї, великої і справжньої, їм мало.

Вони намагалися це робити триста п'ятдесят років. Цілеспрямовано, нахабно, щосили витрясаючи з України все українське, перетворюючи її на безлику і безхребетну «малоросію», себто другу Росію, але маленьку, іграшкову, щоб, заковтнувши її, ніхто й не згадав, що була тут Україна. Не вдалося!

Ну гаразд, Україна три з половиною віки була російською колонією, її постійно розчавлювали (часто за допомогою власних перевертнів і яничарів!), але незнищений дух нації таки

вилився в акт відновлення нашого державницького суверенітету. Хай і повільно, але Україна воскресає. Чого ж вам іще треба? Маєте свою російську незалежність, ви проголосили її раніше від нас. Живіть собі, багатійте, покажіть світові свою хвалену російську працьовитість, «удаль» і розмах. Навіщо вам Україна? Такого миролюбного сусіда, як ми, бажав би мати кожен...

Ні, вони нав'язують нам свою мову в ролі другої (а якщо насправді, то — першої!) державної. Вони видають жителям Криму свої паспорти, знаючи, що в нас єдине громадянство, вони провокують нас Тузлою, вони не хочуть виводити із Севастополя свій флот, вони не хочуть визнати й означити наші кордони з нами, вони викидають велетенські гроші на утримання маргінальних антиукраїнських партій і партійок, зрештою — вони до судоми ненавидять нас.

Та, на велике наше щастя, є й інші росіяни серед нас. Справжні побратими у найгірші наші часи. Сердечні і розумні наші друзі. Один з них — Анатолій Філатов.

«Что касается определения Крыма как подарка, сделанного СССР, так это даже не смешно. Как известно, указанная территорияльная единица находилась тогда в таком плачевном состоянии, вызванном, кстати, и изгнанием за ее пределы целых народов, что Украине, в ущерб своим другим регионам, пришлось вложить в Крым уж очень большие силы и средства. Почитайте статистику тех послевоенных лет. Весьма впечатляет. Почему-то не очень афишируется и то обстоятельство, что, передав Украине депрессивную Крымскую область, РСФСР территориально в накладе не осталась. В тот же период за счет Украины она значительно увеличила свои приграничные области. При этом к РСФСР отошли территории, практически идентичные по площади Крымскому полуострову, но с большим по численности населением, высокоплодородными черноземами и с более развитой инфраструктурой. Так кто и кому тогда сделал подарок?»

Це дуже важливий аргумент. Якось, виступаючи в Криму, в місті Саки, я натрапив на групу професійних крикливих провокаторів. Вони до хрипоті викрикували: «Нас Хрущов па п'янке падаріл хахлам! Ето — незаконно! Ми, рускіє, етім уніжени і требуєм справедливості!» Вони так допекли мені, вигукуючи ці завчені фрази, що я змушений був відповісти: «Що ж ви

за такий народ, росіяни, що ваш російський цар, росіянин за походженням, Микита, по п'янці дарує вас, як стадо, а інший цар, Путін, – на похмілля хоче забрати вас назад?» Вереску було – хай Бог милує. А справжню ціну цього «подарка» ви вже знаєте. Зі слів росіянина Анатолія Філатова. Він продовжує:

«...Но это все история. А нынешнее положение таково. В разрозненных, но удивительно четко дополняющих друг друга заявлениях московских политиканов различного пошиба, вызывающих действия руководства их Черноморского флота, при яростной поддержке прикормленной части жителей автономии, все яснее просматривается то, что Украине только пока разрешено считать Севастополь и Крым своей территорией. И это разрешение будет действовать до тех пор, пока, под прикрытием базирования ЧФ РФ, в результате массивной идеологической обработки и подкупа населения полуострова, не удастся создать в достаточном количестве пятую колонну (в Севастополе этот процесс уже показал вполне ощутимые результаты), а российский бизнес непосредственно или через подставных лиц не приберет к рукам “контрольный пакет” крымской недвижимости.

А вот тогда, господа, уже можно будет легко организовать на полуострове волнения, мягко переходящие в бунты, протащить “нужные” референдумы и, в конце концов, вырвать Крым из состава “братской” Украины по абхазскому или косовскому варианту. Как получится».

Ці слова росіянин Анатолій Філатов писав ще перед кривавими подіями в Грузії і перед тим, як Росія прагнула анексувати частини території суверенної, визнаної світом у своїх кордонах держави на ім'я Грузія. Розчавивши непокірну, багатостраждальну Чечню, трагедію якої фактично не помітив світ, Росія пішла далі. Якщо Ічкерія існувала в російських кордонах, вона не набула статусу державності, то Грузія з усіх поглядів і світових стандартів є суверенною державою. Не зупинилися, наражаючись на політичний опір всього світу, нехтуючи думкою планетарної спільноти. Що ж думає з цього приводу справжній російський інтелігент Анатолій Філатов?

«А наиболее уязвимой в этом вопросе Украина будет именно в состоянии нейтрального государства, куда нас так упорно толкают всем известные пламенные “патриоты”, как они себя гордо называют. Ибо, будучи в этом статусе, сами мы с такой

напастью однозначно не справимся, а другим странам до нас, как ничейных “нейтралов”, никакого дела просто не будет. Разве что посочувствуют, принимают какие-то резолюции...»

Тепер ви розумієте, братове українці, куди нас заманюють солісти гурту «отпетих мошенников» — комуністи під деригуванням Симоненка, верескливі регіоналки і регіонали Богословська та Герман, Колісниченко та Кисельов, Чечетов і Сухий, виштовхнуті вами на політичне узбіччя соціалісти Мороз, Бокий, Мендусь, Барановський? Вірю, що зрозуміли. А якщо ні, то слухайте Анатолія Філатова:

«Напрашивается только один выход. Сохранить свой суверенитет на всей нынешней территории Украина сможет только в системе коллективной безопасности. В НАТО, например. О том, что это действительно может нарушить планы стратегов Российской Федерации по Крыму, свидетельствуют истерика и прямые угрозы, с которыми они набросились на наши намерения присоединиться к ПДЧ. Можно вспомнить заявление Путина о нацеливании ракет на Севастополь и что Украина — это не государство, решение Госдумы о разрыве с нами “большого” договора и множество аналогичных “теплых и ласковых” оценок и пожеланий в адрес независимого субъекта международного права, одного из учредителей ООН (кстати, РФ таковой не является!), который вправе сам определять свою внешнюю политику.

Или не вправе? И откуда этот постулат, что Украина в НАТО — враг России? Почему тогда Германия, Франция, да та же Болгария в НАТО не враги России? В чем причина этих двойных стандартов? А может, все дело в том, что от Украины в НАТО уже ничего не “откусишь”? Крымский полуостров, например. Ведь более чем примечательную реакцию вызвало невинное предложение нашего МИДа российской стороне разработать график вывода ЧФ из Севастополя к 2017 г., так как дальнейшее его пребывание уже будет нарушать Конституцию Украины.

Если отбросить словесную вуаль, то ответ заключается примерно в следующем: “Какой вывод?! Какой график?! Берите копейки, которые мы пока предлагаем, иначе уйдем вместе с Севастополем! Да и с Крымом в придачу”. А какой изумительный шабаш в унисон Москве устроили “истинные защитники” суверенитета Украины в ВР, в Крыму и в контролируемых ими населенных

пунктах по поводу попыток руководства нашей страны вести по НАТО самостоятельную и независимую от указок из Белокаменной политику! Вот это как раз и было великолепным тестом на определение, интересы чьей же страны защищают все эти герои из Партии регионов, КПУ, крикливые маргиналы типа Прогрессивной социалпартии Украины, а также разношерстные крымские “русские” группировки и откуда вся эта братия, в конце концов, подкармливается.

А раз эти малосимпатичные субъекты в своей истерике достигли такой степени накала, что уже не в состоянии даже имитировать лояльное отношение к Украине, значит, наша страна хоть и с трудом, но движется в правильном для себя направлении. Вот это и вселяет определенный оптимизм.

Истинно дружеские отношения между нашими странами могут установиться довольно скоро. Как только “старший брат” уяснит для себя, что отобрать у “младшего” уже ничего нельзя», — міркує росіянин, який живе серед нас, живе нашими болями і надіями, який є українцем у справжньому політичному сенсі цього слова, Анатолій Філатов. І таких росіян в Україні багато. І якщо вже говорити про братерство наших народів, то воно справжнє лише з такими росіянами.

Іван Запорожець, селище Клавдієве Бородянського району Київської області:

«Шановний наш патріоте України, Володимире Яворівський! Пише Вам такий же патріот, як і Ви, Запорожець із Київської області. У Вас є можливість захистити нашу Україну і її самостійність, тому що вороги України — комуністи та агресивна партія Вітренко — зі шкіри пнуться, агітують за радянську владу, за Росію, проти НАТО, проти Європи, а люди деякі сприймають це як правду. Не всі знають, що НАТО — це оборонний союз незалежних держав, і якщо Україна буде членом НАТО, то у нас буде гарантія незалежності, то у нас буде своя професійна сильна армія, то ми увійдемо у європейську спільноту і набудемо європейських стандартів, а це — найкраща гарантія життя, адже недарма більшість країн Варшавського договору тепер ввійшли в НАТО у Європі і жити стали набагато краще, ніж у бідній, тоталітарній Росії.

Ми уже жили у цім гуртожитку і знаємо, що це таке! Росія, не дивлячись на те, що має дуже велику територію, не цурається

прихопити то японські острови, то Калінінградську область, то Північний Кавказ. Зараз зазіхають на Придністров'я, де за підказкою Москви було проведено референдум, планують такий же референдум провести у Південній Осетії. Можуть добратися і до Криму, адже, не дивлячись на те, що суд присудив, що маяки – це українська територія, маяки нам не повертають!

Для того щоб Україна була міцною європейською державою, щоб на нас ніхто не зазіхав, нам потрібно вступити до НАТО та до європейського співтовариства, а для цього треба більше агітувати, щоб люди знали, що НАТО – це гарантія нашої оборони, це – колективна європейська оборона, а Росія – це бідність! Старі люди пам'ятають і голод, і розруху, і дефіцити товарів і продуктів. Ми не хочемо більше бути колонією!»

Ігор Лосєв з Києва:

«Останнім часом найвищі посадовці Росії почали публічно заявляти, що після 2017 року, коли закінчується термін дії українсько-російської угоди по ЧФ, російські війська не підуть з Криму. У російській Думі постійно циркулюють проекти територіальних претензій до України, вилучення зі складу Української держави Криму та Севастополя. Отже, Росія намагається регулярно провокувати нестабільність на півдні України, спираючись на свою військову присутність на Кримському півострові. Кожен рік, кожен місяць і кожен день перебування російського флоту на наших теренах може мати для України непередбачувані наслідки. Нині реалізувати виведення ЧФ з українських портів доволі важко, враховуючи активний енергетичний шантаж з боку Москви. Але є інші можливості.

Оскільки наша держава прагне вступити до НАТО, то є сенс запропонувати керівництву Альянсу або уряду США в інтересах боротьби проти міжнародного тероризму розташувати військово-морську чи військово-повітряну базу на півдні Криму. Вона б урівноважила російську військову присутність в Україні та могла гарантувати тимчасовий український нейтралітет між Заходом і Сходом, між НАТО і Росією».

Якщо хтось із моїх опонентів спробує навіть росіянина Анатолія Філатова звинуватити в нелюбові до Росії, то я наведу деякі тези з останніх номерів російських «патріотических» жур-

налів «Русская мысль», «Имперское возрождение», «Русский дом». Є в них і про нас з вами, про Україну. Якийсь Юрій Федоровський із Луганщини силкується довести, що запорозькі козаки ніколи не були... українцями. На цілковитому серйозі! На цілковитому. Запорозькі козаки, мабуть, таки були «руськіми музиками». «І нечево дискутувать, хохли!»

В іншому журналі російський історик Іван Лаппо, що віддав Богові свою грішну душу ще в 1944 році, намагається переконати сьгоднішнє покоління росіян у хворобливих амбіціях українців *«во что би то ни стало доказать этнографическую абсолютность “украинского народа” от народа рускаво і требованіє отделенія ево от общево с рускім народом государства»*. Ще в іншому виступає якийсь «руській історик со Львова Л. Соколов». Де він раптом взявся у Львові, цей «самопальний» іноземний історик, – годі й придумати. І як це він вижив у краю «оголтелих бендеровцев», які й досі зі «шмайсерами» шастають по лісах? Одначе він стверджує, що ніяких українців ніколи не було, що нібито українці – це вигадка польських націоналістів, котрі для розширення Речі Посполитої в такий спосіб хотіли відірвати від Росії «єйо ісконную малоросійскую землю». Ще в іншому політичний (аван)турист з Росії Дмитрій Данілов, проїздом відвідавши Львів, робить висновок, що це місто – «не українское, а чересчур австро-венгерское». А ненависть львів'ян до росіян він бачить у тому, що «на заданіє ім воприси отвечалі на украинском языке». Свій пасаж Данілов завершує так: *«А для меня символ Украины — это одноэтажный магазин... и пожилая женщина в халате и тапочках, которая смотрит на огромный террикон угольной шахты “Россия”»*. Ви ж розумієте, якби шахта називалася не «Росія», а «Грузія», чи «Литва», чи «Молдова» – це вже не був би символ України для Дмитрія Данілова.

Думаючи про наші стосунки з Росією, я приходжу до висновку: жорстокішої та аморальнішої метрополії від Росії в усіх колишніх імперіях не було за останні кілька століть. Розсипалися імперії під натиском історичної справедливості та від опору колоній, їхнього прагнення свободи і самостійного національного життя. Процес розлучення завжди був болісним, він відбувався із втратами і потрясіннями. Одначе розпадалася могутня Британська імперія, відпускаючи на волю свої колонії, і фактично не мала до них претензій. Більше того, запи-

тайте кіпріотів, і вони з приязню відгукнуться про колишніх метрополістів-британців, бо ті охоче інвестували та інвестують великі кошти в курортний бізнес, закупають у них фрукти та овочі, підтримують незалежний Кіпр на міжнародному рівні, вчать кіпрських студентів. Мирно розпалася Австро-Угорщина, і Відень не зазіхав і не зазіхає ні на Польщу, ні на Угорщину, ні на Чехію, ні на Галичину, не прагне завернути їх назад, в імперську кошару. Навпаки, з комплексу провини великі цивілізовані нації допомагають колишнім підлеглим швидше звестися на ноги, збудувати власну державу. Навіть Югославія, котра ділилася в крові і лютій ненависті, де серби з Мілошевичем силою зброї намагалися зберегти свою метропольну зверхність, сьогодні змиралася з роллю рівноправної з іншими балканськими націями і не заважає жити та розвиватися ні Словенії, ні Македонії, ні Хорватії, ні Чорногорії – нікому.

А Росію просто мучить свобода вчорашніх її колоній. А наша свобода особливо. Залишили собі золотий та алмазний фонд, все майно за рубежем, ядерну зброю, заощадження українців, борги інших країн, присвоїли собі роль спадкоємця Союзу і живіть собі, наші дорогі сусіди, живіть, виганяйте злидні зі своєї хати, багатійте на нафті і газіві, приходьте до нас у гості, але витирайте ноги і шануйте наші звичаї.

Вірю, що так воно й буде. Хочеться, щоб за нашого життя.

Голод...
Голодомор...
Геноцид!

Народний літопис

Після того як десятки парламентів інших країн визнали штучний голодомор 1932–33 років в Україні геноцидом українського народу й української нації як головного ворога тоталітарної сталінської системи Верховна Рада України нарешті таки спромоглася наприкінці минулого року офіційно узаконити нашу найбільшу національну трагедію. Нагадаю, що вірменський геноцид спершу визнали самі вірмени, звинувачуючи в злочині турків, а вже потім їх підтримали інші нації. Так само зробили і євреї, адресуючи злочин Німеччині, і їх підтримав увесь світ. Наголошую на цьому: і вірмени, і євреї називали конкретного винуватця, маючи на увазі конкретний народ, конкретну націю і державу. Ми ж, українці, як завжди, обережно обійшли Росію, як спадкоємицю Союзу, в межах якого і діяв людиноненависницький сталінський режим.

Отож навіть за таких «пом'якшуючих» обставин за закон не проголосували регіонали, хоч на Сході (на Донеччині особливо) і Півдні, який вони нібито представляють, голод лютував з найстрашнішою силою і забрав майже половину українців. Не проголосували. Тупо і безсовісно. Комуністам ми не дивуємося. Ті навіть національну пам'ять продають як товар.

Ось що писав у донесенні своєму уряду італійський консул із Харкова 31 травня 1933 року:

«Голод далі чинить таке велетенське винищення народу, що важко зрозуміти, чому світ залишається байдужим до такої катастрофи і як інтернаціональна преса, що так активно закликає до міжнародного осудження Німеччини, винуватої у “страшних переслідуваннях євреїв”, мовчить про страшний голод, організований радянським урядом, у якому євреї відіграють велику роль...

...Мабуть, треба зліквідувати українську проблему протягом кількох місяців, із жертвами від десяти до п'ятнадцяти мільйонів осіб. Нехай ця цифра не здається вам перебільшеною. Я тієї думки, що, либонь, її вже досягли. Це велике нещастя, яке скошує мільйони осіб і винищує дітей цілого народу, вбиває в дійсності лише Україну, Кубань та Середню Волгу...

У селі Гарово, що за п'ятдесят кілометрів від Харкова, з 1300 мешканців, що там жили, залишилося тільки 200...

Із Сум один комсомолец пише до своєї дівчини у Харків, що там батьки убивають своїх найменших дітей і з'їдають їх...

Закінчую: теперішнє нещастя спричинить колонізацію, переважно московську, України. Воно змінить її етнографічний характер. Мабуть, у дуже недалекому майбутньому не можна буде більше говорити про Україну... тому що Україна в дійсності стане московським краєм.

З найбільшою повагою Королівський консул Граденіго».

Ця жахлива сторінка нашої історії жорстоко замовчувалася шістдесят років. Принаймні три покоління нічого не знали про комуністичний геноцид своїх батьків, дідів і прадідів. Тому мусимо, братове і сестри, донести, закласти у пам'ять нам, нашим дітям і внукам всі деталі і весь трагічний масштаб того злочину. Тому й прошу вас надсилати мені свідчення для нашої народної історії голодомору 1932–33-го та 46-го років. Цю історію ми мусимо написати самі.

Котюжанський свідок

Отож починаємо. Вбивчий, детально виписаний документ від Якова Менакіра, мого земляка з Вінниччини, з села Котюжани Мурованокуриловецького району. Він опублікував це тоді, коли СРСРом керував смертельно хворий, озлоблений на весь світ кагебешник Андропов, коли лютувала цензура і, звичайно, «ніякого голода в поміне не било, ето вимисел українських буржуазних націоналістів».

Яків Менакір опублікував своє свідчення в Америці, у журналі «Сучасність». Воно було прийняте як документ при розгляді питання про український голодомор в американському парламенті. Тому й наведу його якомога повніше.

«На початку весни 1930 року, після майже щоденних зборів, що їх проводили з осені 1929 року, колгосп у селі Котюжани був нарешті створений. Щоправда, в тому колгоспі об'єднали лише з півсотні селянських родин. Решта селян, а їх було майже дев'ят-

сот родин, вперто не бажали вступати до колгоспу. Здавалося, що нема такої сили, яка спромоглася б зігнати селянина з рідної землі і запхати його до колгоспу.

Минуло літо 1930 року. На колгоспних землях зібрали мізерний урожай зернових і ще мізерніший — технічних культур. Ще за тих найперших років колективізації було запроваджено так звану “першу заповідь” — обов’язкові поставки державі, а вже що залишиться, те використовувати як насінний фонд та розподіляти на трудодні колгоспникам. Виконуючи цю нову “заповідь”, скасовували стару “не убий”. Колгоспні посіпаки-вискочки вивезли до державних комор майже весь урожай. На трудодень колгоспникові видали лише по 250 грамів горохово-сочевичної суміші.

Індивідуальний сектор, як тоді називали тих, що не вступили до колгоспу, зібрав набагато кращий врожай, ніж у колгоспі, але все-таки цей врожай був помітно менший, ніж звичайно: давалися взнаки розкуркулення і загальний стан заляканості і відчаю, викликаний терором.

Таким приблизно був стан у моєму селі Котюжани під осінь 1930 року. Та кінець тридцять другого вже “вирівняв” усіх — колгоспників та односібників, “куркулів” та наймитів, умертвивши голодною смертю третину мешканців села Котюжани. Більшовицькому осередкові села було “спущено згори” вирішальні завдання:

1. Вишукати і забрати до колгоспної комори все зерно, придатне на насіння.

2. Не пізніше весни 1932 року остаточно завершити цілковиту колективізацію селянських господарств, остаточно викоренити в селянства думку про особисте господарство, знищити економічну незалежність селян. Обмежити до мінімуму зв’язок селянина з землею, за будь-яку ціну зламати дух селян, перетворивши їх у слухняне знароддя партійної сваволі.

Для виконання злочинних вказівок із Кремля у Котюжани, крім місцевого більшовицького осередку, надіслали від Мурованих Курилівців та обласного центру Вінниці спецуповноважених.

Якщо спробувати виокремити з часу кривавого злочину більшовицької влади окремі деталі, то це виглядатиме так:

1. Заборонили католицьку церкву. Приміщення забрали під комору, майно розкрали або знищили. Священника о. Казимира з родиною вигнали з рідної хати, створивши там школу.

2. Священника української православної церкви о. Йосипа розкуркулили й вислали з села. Власний будинок і садибу о. Йосипа колгосп привласнив.

3. Розкуркулили 80 селянських господарств. Родини “куркулів” вигнали з їхніх хат, частину родин заслали на Сибір, у багатьох сім'ях заслали лише голову родини. Хати, землю і все майно “куркулів” привласнив колгосп. Серед цих розкуркулених були, скільки я можу пригадати, такі родини: Безпрозваний Максим — родина з 8 осіб, його брат Юхим — родина з 11 осіб, дві родини Мельників — з 6 та з 8 осіб, Цибульський — родина з 12 осіб, Крисько — родина з 4 осіб, Петровський — родина з 7 осіб, ще один Мельник (Андрій) — родина з 7 осіб, Бас Артем — родина з 6 осіб, Фіяло Петро — родина з 8 осіб. Звичайно, більшості прізвищ розкуркулених і засланих я тепер уже не пригадую.

4. Від осені 1930 року до весни 1932 року в селі провадили суцільні труси всіх селянських хат (колгоспників так само, як і одноосібників) з метою вилучення всіх запасів зерна та харчових продуктів. Під час трусів не додержувались найменших ознак законності, ніхто й не чув про ордери на обшук, про можливість прокурорського нагляду, свідків, протоколів, опису конфіскованого майна — нічого подібного просто не існувало. Практично селяни не мали права оскаржити дії грабіжників.

5. Від осені 1929-го до осені 1933 року в селі була лише одна влада — більшовицький осередок. Це була водночас і партійна, й державна, й судова влада, і прокуратура, і виконавці вироків. До осередку входили найбільше 16 більшовиків. Вони діяли цілком незалежно від закону, що формально існував в СРСР, і користувалися цілковитою підтримкою з боку їхньої партії.

6. Беззаконня, виселення найкращих селянських родин, прагнення знищити приватне господарство кожного селянина, суцільний грабунок протягом кількох років, вилучення всіх харчових запасів — усе це не могло не призвести до масового голоду. Якщо декому на перший погляд здасться, що більшовики не передбачали голодної смерті мільйонів селян, то таке припущення не витримує жадної критики. Більшовицький осередок ретельно виконував усі накази згори і вперто йшов до того, що плянувалося, — до голоду. Треба було бути сліпоглухим або божевільним, щоб не розуміти, до чого це призведе. У висліді цих дій у селі Котюжани восени 1932 року почався голод, дедалі більше масовий, і до осені

1933 року винищив третину селян. Нема жадної змоги перелічити всіх загиблих від голоду. Пригадую лише декілька прізвищ дітей-сиріт, які вціліли, а їхні батьки загинули голодною смертю: Безпрозваний Броніслав – 9 років, Бондаренко Станіслав – 5 років, його сестра Розалія – 7 років, Луна Палагія – 9 років, Луна Маріна – 8 років, Граф Дмитро – 9 років, його сестра Надія – 6 років, Гончарук Тимофій – 9 років, його сестра Ганна – 6 років, Овчарук Марія – 7 років, її сестра Надія – 5 років, Овчарук Григорій – 12 років, його брат Олекса – 7 років, Хода Марія – 8 років, її брат Микола – 6 років, їхні сестри Марія – 4 роки – та Ганна – 2 роки, Ковальчук Марія – 6 років, Лисяк Христина – 10 років, її сестри Оксана – 8 років – та Ганна – 5 років, Петлюра Марія – 7 років, її брат Іван – 2 роки, Швець Марія – 10 років, її брат Василь – 9 років, Гончарук Марія – 14 років, її сестра Явдокія – 9 років, Гончарук Наталка – 7 років, її брат Іван – 5 років, Цибульський Іван – 6 років, Гончарук Станіслав – 12 років, його сестра Розалія – 8 років, Байда Фелікс – 10 років, його сестра Марія – 15 років. Це прізвища дітей-сиріт, що автор цих рядків запам'ятав, живучи разом з ними в сільському патронаті. Понад сто дітей-сиріт було прийнято восени 1933 року до колгоспного патронату, де мені, круглому сироті, довелося перебувати до 1940 року, поділяючи з ними сирітське дитинство та юність. Дехто з них ще живе в селі Котюжани, пропрацювавши все життя в тому колгоспі, організатори якого згубили їхніх батьків, братів, сестер...

Як формувалася, діяла та існувала ця керівна сільська банда, об'єднана спільними злочинами над своїми ж односельцями? Партиійний осередок у селі Котюжани складався з шістнадцяти членів та кандидатів, і його постійно очолював Павло Полотнюк. Комсомольський осередок був трохи більший – близько тридцяти осіб. Не всі члени партії та комсомольці були завзятими прихильниками колективізації. Деякі з них належали до заможніших селян, так званих “середняків”, і намагалися співпрацю з владою зберегти себе й свою родину. Опинившись у зраї злочинців, вони слухняно виконували накази.

Місце, де збиралися сільські більшовики й комсомольці, було незвичне. Вони уподобали кілька кімнат у великому палаці поміщика. Там перебував Котюжанський робфак, на якому навчалися переважно молоді жінки й дівчата. Цю молодь більшовики часто ви-

користували як статистів на всіляких зборах, на які важко було зігнати селян. Таким чином на цих зборах вдавалося залучити кілька десятків голосів на підтримку тих ухвал, які ставилися на голосування.

Серед партійців та комсомольців не було таких, що відмовлялися від доброї чарки та закуски. Усе це вмів добре організувати директор робфаку Олександр Соколов за рахунок столовки – їдальні для студентів робфаку. Інколи пиятику влаштовували коштом невеликої групи заготівельників Одеської заготівельної контори; вони діяли в тій місцевості і Котюжани мали за штаб.

Усі ухвали партійного осередку обговорювали вночі, коли село спало. У палаці збиралися більшовики й комсомольці, ухвалювали рішення, а потім відбувалася пиятика. Ранком, ще вдосвіта, згряя похмелялася і розповзалася селом виконувати ухвалене рішення – найчастіше черговий злочин. Так було від початку 1929-го і майже до кінця 1938 року. Правилком було те, що хтось із членів зграї, споївши голодну студентку робфаку, фактично гвалтував її, залякував, щоб не здіймала галасу. У таких випадках ученицю (найчастіше вагітну) тихо виключали з робфаку й витурювали з села, а партійний чи комсомольський активіст, певна річ, виходив сухим з води. Усе це відбувалося й тоді, коли в селі царював голод і селяни, наче мухи, вмирали щодня десятками, іноді цілими родинами.

У середині 1933 року (саме на цей час голод досягнув апогею) Котюжанський робфак перестав існувати. У його приміщенні влаштували державний дитячий будинок. Сюди почали привозити дітей-сиріт, батьки яких нібито померли з голоду.

Дуже дивною здавалася та обставина, що до цього дитячого будинку чомусь не приймали дітей з Котюжан та навколишніх сіл. Привозили дітей здалеку, з місць, віддалених від Вінницької області. Довгий час цієї таємниці ніхто не міг розгадати. 1936 року в дитячому будинку почалась якась незрозуміла метушня з дітьми: одних привозили, інших відвозили за межі області.

1939 року дитячий будинок був цілком укомплектований дітьми дошкільного віку. Трохи пізніше, уже за німецької окупації, з'ясувалася загадка Котюжанського дитячого будинку. Починаючи від 1934 року, сюди привозили дітей розстріляних “ворогів народу”.

З'ясувалося, що жодна дитина в будинку не записана під своїм справжнім прізвищем: прізвища вигадували, щоб діти не зна-

ли своїх батьків. За задумом більшовиків, ці діти мали вирости “справжніми радянськими людьми”. Ймовірно, НКВС мало плани в майбутньому добирати собі серед цих дітей яничарів. З 132 малят, яких виховували в Котюжанському дитячому будинку, під час німецької окупації вижило 124. Шістьох малят потрачували як євреїв і розстріляли 20 серпня 1942 року, двоє померли з голоду. Уцілілі діти-сироти, колишні вихованці Котюжанського дитбудинку, донині живуть під чужими іменами й прізвищами...»

Зупинимося на якийсь час у цитуванні цього моторошного документа – свідчення очевидця, щоб перевести подих і подумати...

Наша трагедія ще й у тому, що свідки голодомору-геноциду над українцями одійшли за межу буття і забрали з собою головні свідчення, бо залишати їх на папері чи в пам'яті дітей було тяжким криміналом і загрожувало тюрмою або й стратою. Якову Менакірові поталанило (отже, й нам, нині сущим) – він опублікував в Америці свої свідчення у 1983 році, коли його пам'ять ще тримала і деталі, і прізвища. Ці спогади цікаві своїм незаперечним документалізмом, точністю, конкретними іменами, фактами, образами справжніх, на отому найнижчому, сільському рівні виконавців. Тому перед нами постає уявлення про злочинну систему в дії. Від Сталіна до п'яного більшовика, котрий безкарно гвалтує голодну сільську робфаківку. Читаємо далі...

«...Мільйони українських селян за роки колективізації боролися, чинили опір і воліли краще йти на заслання, на смерть, ніж підкоритися більшовицькому насильству. Тоді ще не знали приказки: “Краще бути мертвим, ніж червоним”, але скільки людей віддавали перевагу смерті перед підкоренням більшовизмові! Тепер у багатьох частинах Європи і світу не лише селяни, а й робітники, а особливо – інтелігенти і навіть промисловці, часто проголошують гасло: “Краще бути червоним, ніж мертвим”. Чи бажать вони, щоб їхні країни перетворилися на Україну 1933 року?

Які досягнення має котюжанський колгосп через п'ятдесят років, у 1983-му, організований ціною смерті двох тисяч селян? Колгосп не збудував жодного нового великого приміщення. Контора колгоспу, комора, корівники, свинарники, майстерні – все це розташоване в камінних будівлях, побудованих ще поміщиком Ценіним.

Сільський клуб займає кам'яницю колишньої католицької церкви, сільська школа — приміщення, побудоване перед революцією. Сільська рада розташована в хаті католицького священика. Сільська торговельна кооперація опанувала приміщення, що його колись збудував якийсь непман. Сільська медична амбулаторія та лікарня туляться в приміщеннях двох розкуркулених власників сільських млинів Альберта й Карпа, німців з походження.

Дитячі ясла й садок розташовані в селянських хатах Франка Козаченка та Андрія Мельника, також розкуркулених 1930 року. Отже, за більше як п'ятдесят років жодної нової великої будівлі.

За всі роки існування колгоспу там ні разу не зібрали врожаю, який бодай наближався б до середнього показника, який мали хлібороби з такої самої площі, з тих самих ґрунтів до більшовицької колективізації.

1979 року наш Мурованокуріловецький район здобувся на найвищі результати. Як повідомляла районна преса, з одного гектара було зібрано в середньому 28 центнерів зернових. Селянин-одноосібник збирав по п'ятдесят центнерів! Але й цей так званий "рекордний урожай" 1979 року обраховували не в коморі, а на лахах. Його слід було ще зібрати й довести до комор та елеваторів. При цьому в СРСР втрачають щонайменше 20 відсотків зерна, а буває, що й 50. Я бачив, як біля заготівельного пункту "Заготзерно" під відкритим небом лежали гори зерна. Втрати зводять нанівець працю колгоспників. Але це мало хвилює тих, хто вирощує хліб. Давно загинули або померли генерації селян, у яких ще боліло серце за хліб.

Тепер ніхто ні про що не дбає: нема господаря на своїй землі — все належить державі, яка для українського селянина є чимось чужим і далеким, як турецький султан триста років тому. Колгоспник іде по хліб до крамниці, де купує "цеглину" — формований хліб, що за якістю не йде в порівняння з тим, що його колись пекли вдома. Нема селянина, справжнього селянина, яким він був колись. Є сільський житель, сільський механізатор або сільський скотар. Колгоспники, працюючи на колгоспній праці, не поспішають. Та й притягти до колгоспної праці нелегко, молодь тікає з села, працюють старші люди, яких щороку стає менше. Так звана "перемога колгоспного ладу" обернулася великою поразкою для України. Не лише для селянина, а й для всієї української нації. Спробуй году-

вати величезний державний, партійний, кагебівський, військовий апарат, коли харчів стає щораз менше. А ще ж ліземо воювати в чужих країнах...

Десятиліття, що минули з часу голодомору в Україні, – почальна наука світові. Біда в тому, що світ не зробив належного висновку з цієї науки. Залишається справедливим старий мудрий вислів: “Історія навчає того, що вона нічого не навчає...”».

Нагадую: це свідчення і думки єврея з моєї рідної Вінниччини, який у 1983-му, коли сама згадка про «голодовку» в СРСР могла коштувати людині свободи або й життя, їх оприлюднив в Америці. Коштом і за підтримки тамтешньої єврейської громади. Незбагненний парадокс: правдиві свідчення про винищення українців дають і публікують євреї, котрі (треба вчитися) ні на мить не забули, як їх вбивали фашисти. Я, на жаль, не знаю, чи живий досі Яків Менакір, але в будь-якому разі схилию голову перед його великою людяною працею.

Але це історія одного, навіть не дуже великого, українського села. А що ж заповідіано цілому нашому народові, який мирно жив на своїй землі, ростив дітей і хліб, тихенько мріяв про власну красиву й заможну державу?

Олександр Старокожко із селища Котельва Полтавської області:

«Я буду вам дуже вдячний, якщо приймете мене як свідка штучного голоду. Хоч мені у той період було усього шість із гачком років, я помню, як сьогодні, що в 1932 році літо було дуже дощове, урожай був хороший. Люди, селяни, на своїх городах сіяли в основному жито, просо, гречку, коноплі, також – різні овочі. Усі у селах жили з свого городу, бо у колгоспах люди працювали безплатно, щоб не потрапити у гулаг. У 1933 році урожай був іще кращим, дощі йшли регулярні, пригадую, батько ловив під літнє повноводдя на сінокосі рибу кімлею, у траві, яку не успіли скосяти. І те зерно, що люди виростили на своїх городах, сталінські активісти-посіпаки в людей відібрали і всі продукти забрали. Вижила наша сім'я завдяки батьку і мамі, які якимось таки ховали, закопували те зерно у горшках, у глечиках, навіть у пляшках, і активістам усього не вдалося знайти».

Віра Пармінова, пенсіонерка з Києва:

«Хочу розповісти про те, як голод 32–33 років винищив і розігнав по світу всю нашу хліборобську родину. За те, що мій батько відмовився записатися в колгосп, спершу у нас відібрали землю (десять десятин), потім реманент, корову, коня, овечок, кабана і навіть курей. Тільки душі лишилися за пазухою. Забрали все до зернини і навіть теплий хліб витягли з печі й розкидали, а борщ вилили на долівку.

Всю нашу сім'ю вигнали з хати за ворота, щоб ми йшли світ за очі в чому стоїмо. Бабуся тоді пішла до батьківської хати, де колись дівувала, зайшла в повітку, лягла в ясла і не підвелася, поки там не померла з голоду у свої 45 років. Коли приїхав їздовий її забирати, то побачив серед двору ще двох мертвих хлопчиків 10–12 років. Поблизу лежав порожній вулик, їздовий вкинув у нього дітей, а потім висадив того вулика на груди мертвої бабусі. Усіх їх вкинули в одну яму й засипали землею разом з іншими трупами. Отака правда, Володимире».

Іван Чайка, 1925 р. н., місто Біла Церква:

«Пам'ятаю 1932 рік, село Блощенці Білоцерківського району, де проживала наша родина. Якось увечері, на Покрову, у вікно постукав батьків брат Яків, який жив поряд. Він повідомив, що завтра нас будуть розкуркулювати, а батька відправлять на каторгу. “Який же я куркуль? Самі злидні”, – зітхнув батько. “Що вдієш? – відповів Яків. – З району план дали і його виконають. Ти, Василю, будеш переховуватися у мене, щоб не відправили у Сибір”.

Була неділя. До нашого двору підїхала підвода. Три здоровених чоловіки прямували до хати. Один ніс мотузку, другий – металевий спис, а третій – порожні мішки.

“Де куркуль-хазяїн? У Сибір його! Де зерно заховали?” Він схопив маму за коси, щосили вдарив її головою об піч, потім стягнув мене з запічка. В хаті усе летіло шкереберть. Металевим списом довбали долівку, піч, лежанку, шукаючи зерно, якого в нас, звісно ж, не було. Поскидали з покуття образи, понівечили їх. Зі скрині забрали все мамине придане: рушники, сорочки, плахту, батькову білизну. Понад дві години стукали, грюкали, трощили все в коморі, у дворі, в клуні. Усе награвоване повантажили на підводу. Забрали відерце житнього посліду і маленький горщик квасолі. Навіть примітивні жорна та дідова стара ступа не вціліли. Потім

забили вікна і двері дошками, а нас із мамою вигнали на вулицю. Перед нами, вишкіривши зуби, стояла голодна смерть. У батька майнула думка – тікати в Росію. Там жила його сестра, може, допоможе.

Отож ми голодні і роздягнені вирушили на станцію Сухоліси. По дорозі зайшли до маминих батьків у с. Чепеліївку, щоб вони дали нам хоч щось на дорогу. Дід Степан (сліпий був) узяв мене на руки і сказав тремтячим голосом: “Не в добрий час народився ти, онучку”. І з його незрячих очей закапали сльози. Вони віддали все, що в них було, і ми, попросившись, відправилися на станцію, де таких втікачів було багато.

Їхали довго, часто в товарних вагонах з вугіллям. За невеличкий окрасець хліба батько позбувся чобіт, які йому подарував дід. Після довгих мук прибули в Самару, а там і в село Пекелянка, де мешкала тітка. Побули у неї один день, а потім її чоловік заявив: “Кулаков я содержать не буду”. І вигнав. Що робити? Батько на окраїні села викопав яму, приладнав дашок і сказав: тут і будемо зимувати.

Від голоду занедужав тато, не міг ходити, опух, на тілі появилися рани, почав втрачати зір. Мати за сім кілометрів від села влаштувалася вантажницею на зерноскладі. Щовечора, повернувшись додому, вона витрушувала онучі, з яких випадало кілька зернин. Це і був наш порятунок. Пам’ятаю, як мати в темряві припадала до батькових грудей, плакала і благала не помирати. Ніколи не забуду, як з його очей котилися сльози. А потім промовила: “Іди, сину, між люди, проси милостиню. Може, якось врятуємося від голодної смерті”. І я пішов. “Подайте, Христа раді, милостиню...” Це були перші слова, які я вивчив російською. Від них я ще й тепер жахаюся.

Милостиню я ніс хворому батькові, а самому так хотілося хоч скуштувати. Батько відмовлявся, змушував мене їсти, казав, що йому однаково помирати. Ми ділилися. Так і перезимували. А навесні трохи полегшало: почали виповзати з нір ховрахи. Я освоїв техніку полювання на них. За день міг зловити 2-3 ховрашки – цього було достатньо, щоб прохарчуватися. Помітно почав одужувати тато, він пішов теслярувати, щоб заробити грошей і повернутися в Україну.

І ось ми їдемо на нашу українську батьківщину. Ось наша станція Сухоліси. Та цього разу вона безлюдна. Проходячи Сухолісами і

Чепеліївкою, ми не зустріли жодної живої людини. Нарешті двір дідуся Степана: вікна вибиті, двері забиті дошками, валяються оголені кістки. Ми здогадалися – дідусь і бабуся померли від голоду. Мати впала на коліна, ридючи, зверталася до Бога. Та Всевишній її не чув. Таких, як вона, було тисячі і тисячі... Знесилені, убиті горем, ми пізно ввечері дісталися додому. Якийсь нічний птах вилетів з хати. Пахло цвіллю і пустою. Це була перша ніч на Україні. Вже вдома. Це був тридцять третій».

Людмила Горбачова з Дніпропетровська:

«Цвинтар у селі Григоро-Бригадирівка, що на Полтавщині. Ми, односельці, зібралися тут, щоб відправити панахиду за тими, хто помер страшною смертю в 1932–33 рр., і поставити, хоч і з запізненням, пам'ятні хрести. Ніхто не може назвати точне число померлих у нашому селі. Кажуть, що 700–750 чоловік. Разом згадали кілька історій з того часу. Ось одна з них.

Весною 33-го в нашому селі був голова сільради, якого чомусь прозвали “Скаженим”. Як його прізвище – ніхто не запам'ятав. У хату, яка була пустою, він звозив діточок, і своїх, і чужих. Узяв ключі від комори, де було заховано багато борошна, пшона, квасолі, і підгодовував їх. Куховарила там моя тітка Варка. А коли дозріло жито, він гоном гнав людей, які ще могли ходити, і просив: “Ідіть, їжте колоски і приносьте своїм, рвіть щавель, виживайте, благаю вас”. А люди все одно мерли. Щодня він навідувався в кожну хату і просив, щоб живі виповзали надвір їсти зелень. Так він намагався рятувати людей. Потім він десь подівся, але всі згадували та й досі згадують його теплим словом. А весною 2003 року моя старенька мама, яка пережила голод, почувши по радіо, як Петро Симоненко заявляє, що ніякого голодомору не було, дуже довго плакала...»

Ось так пишемо ми, українці, ще суші на рідній родючій, Богом дарованій землі, тепер таки нашої, ще одну сторінку української історії. Сумної, але – нашої, рідної.

Через сімдесят три роки (у нас наче на скрижальях української долі викарбувано період у сімдесят років, через які ми здобуваємо право сказати правду про наші трагедії!) українці вголос заговорили про найбільшу свою національну генетичну катастрофу тридцять другого – тридцять третього років, про

тотальний, спланований голодомор нації, яка має найкращі ґрунти на планеті, найкращі погодні умови і найтерплячіший та найпрацелюбніший, найневибагливіший народ.

Десятиліттями мої застрашені батьки, які дивом вижили у моїй манесенькій, всього на сімдесят хат, Теклівці (вижили тільки тому, що не було в селі «донощиків», а об'їждчик зумисне звіддалік об'їздив теклівчан, котрі серед ночі брали із засніженого поля кукурудзу та мерзлий цукровий буряк!) пошепки, далекими натяками, озираючись, розповідали нам про страшенний голод. І тридцять третього, і сорок шостого.

У сусідньому селі Городківці, куди ми ходили до школи, була стара хата, яку далеко обминали не лише ми, дітлахи, а й дорослі. «Федорина пустинь» називали цей двір. Федора у тридцять третьому зварила свого внука, який жив у неї після смерті його батьків. Наїлася і втратила розум. І повісилася на акації. І ніхто її не шукав, бо вимерли і родичі, і сусіди. Птахи склювали її тіло. Тільки весною хтось помітив, як гойдається білий скелет на акації.

Сьогодні вже розкрито й оприлюднено безліч вбивчих, неспростовних доказів саме геноциду, не буду тут їх наводити. Місяця безперервного часу не вистачить. Сказали своє слово чесні, неупереджені історики, совісні політики не лише в Україні, а й у всьому світі. Та найголовніше – вихопилася на волю правда з уст народу.

Стали публічними сотні тисяч свідчень очевидців. Видано сотні документальних книг, кінофільмів. Опубліковано бандитські розпорядження кремлівського сатани Джугашвілі та його садистичної зграї на всіх державних рівнях (аж до хутора). Мої батьки розповідали, що в нашому Крижопільському районі у тридцять третьому люди були щасливими, якщо їх саджали до тюряги, бо там... давали бодай баланду.

Американський парламент ще двадцять п'ять років тому утворив професійну комісію з дослідження фактів важкого голоду в невідомій тоді нікому російській колонії на ім'я Україна. І комісія, котра складалася з байдужих до нашої трагедії американців, установила – це був голодомор, а згодом і змушена була визнати його свідомим геноцидом української нації.

Ситий, задоволений життям британець Роберт Конквест у роки *великого українського мовчання* про голодну смерть кож-

ного четвертого українця (щодоби в Україні помирало від голоду двадцять п'ять тисяч людей) покидає все і пише про далеку якусь, але стражденну і незнищенну Україну дві документальні дослідницькі книги – «Великий терор» та «Жнива скорботи».

В українській землі похований святий для українців американець Джеймс Мейс, у якому не бігло ні краплі української крові (кажуть, що переважно мав кров індіанську), – науковець, який присвятив своє життя дослідженню голодоморного геноциду українців. Він довів, що це був свідомий, спланований злочин комуністичних вождів-терористів. Мейс вивчив нашу мову. Більше того, він полишив своє добре облаштоване американське життя і на початку дев'яностих, коли ми стали підніматися з колін, приїхав на постійне проживання в бідну, розтрудожену, як вулик, Україну. Взяв собі за дружину українську патріотку поетесу Наталю Дзюбенко, активно брав участь у становленні Української держави. Страхиття українського геноциду надірвали його чутливе серце, і він помер три роки тому.

Та й тисячі ваших листів, які цитував і буду ще цитувати, не залишають місця для політичних шарлатанів: геноцид у вигляді голодомору тридцять другого – тридцять третього років був.

Шарлатани на замовлення

І ось нам минулого тижня роздають у парламенті «самопальну» брошуру якогось чергового «професора» Г. (повного імені немає, тільки «Ге») Ткаченка «Миф о голодоморе». Від імені «Всеукраинского общественного объединения “Интеллигенция Украины за социализм”». З передмовою ще одного «професора» з промовистим прізвищем Є. Безродний.

Я думаю, що представляю в парламенті українську інтелігенцію, але вперше чую про існування такої псевдоінтелігенції в Україні, від імені якої просторікують два оплачувані безродні брехуни, чий розум охоплено потужним склерозом, який вже неможливо вилікувати, його лише можна забути.

Беру будь-який абзац передмови:

«Чтобы отвлечь внимание украинского народа от того, что произошло за 15 лет “самостійності”, правящие круги пытаются

компрометировать советскую систему хозяйствования. Фальсифицируется история страны. В эту кампанию включился и Президент Украины В. А. Ющенко. В своем обращении к народу 26 ноября 2005 года он назвал голод 32–33 годов экспериментом, который мыслился ради одного – “уничтожения сознательно украинского человека”. По словам Ющенко, “полигоном для эксперимента было избрано село – колыбель украинской нации”. Глава державы еще добавил: “Это была настоящая война против нации... Удар пришелся на основу нашей духовности – семью, веру в Бога и любовь к земле...”

Автор этих строк, проживая в то время в селе Ольховчихе Чистяковского района Донецкой области, на себе испытал все тяжести... Но власти делали все возможное, чтобы помочь людям.

Советское государство принимало все меры, чтобы спасти село. Серьезный продовольственный кризис зимы тех лет удалось смягчить путем значительных государственных поставок.

При этом нельзя забывать о преступной “самодетельности” кулачества. Не имея возможности в условиях коллективизации открыто выступить против колхозного строя, кулаки и буржуазно-националистические элементы (чуєте, куди він гне? – В. Я.) пролезли в колхозы и вели там диверсионную работу: подрывали трудовую дисциплину, портили трактора и другие машины, отравляли скот, расхищали колхозное добро и т. п.

Осложнялось положение и тем, что социалистические преобразования советского хозяйства осуществлялись в нашей стране впервые, без наличия готового опыта и в сжатые сроки. В некоторых районах имело место умышленное искривление партийной линии. Однако главная причина снижения сельскохозяйственного производства в 32–33 годах – капризы природы, засуха.

Поэтому представлять голод в 32–33 годах как “голодомор”, “этноцид”, “геноцид”, “преступление против украинского народа”, “организованное уничтожение миллионов людей” – является не только ложью, противоречащей исторической правде, но и гнусной спекуляцией на великой трагедии...»

Зупинюся, бо серце заходиться нестерпним болем перед мільйонами убієнних голодом українців, і не лише українців,

на нашій землі. Можливо, вони, мільйони українських невинних душ, чують це жорстоке святотатство, це антилюдське блюзнірство зі своєї великої вічності, з українського неба, що плаче їхніми невинними сльозами. Можливо, чують і не можуть збагнути, звідки беруться на вже нібито вільній українській землі такі моральні примітиви без совісті і пам'яті! Таке враження, що сімдесят років пройшли не крізь них, а десь далекими окільними шляхами. Ніби вони пересиділи в печері весь цей час.

У той час, коли мільйони українців у скорботі засвічують свічі пам'яті у своїх вікнах, виходять на скорбні майдани, правлять молебні по небіжчиках, котрих і ховали десятками, як скотину, а комуністичні посіпаки вимагали ще й забувати їхні імена, коли кожне чесне серце здригається від печалі, вони, блазні від науки, танцюють на українській Голгофі, з українських кісток і семи мільйонів черепів. Якщо вони ненавидять мертвих, то уявіть, як вони ненавидять нас живими. То мусимо жити, українці! Мусимо! Навіть і для того, щоб дати відповідь згаданим цинічним шарлатанам. Ви тільки подумайте, що вони верзуть на замовлення (в чому я ні на мить не сумніваюся) запилюженого парламентського грамофона з однією платівкою — Петра Симоненка...

«Известно, что голод как следствие засухи и недорода хлебов поразил многие регионы Советского Союза — Украину, Северный Кавказ, Западную Сибирь и Казахстан. Повсюду эта тема осталась лишь предметом научных исследований узкого круга специалистов и воспоминаний старожиллов, переживших те трагические дни. В Украине же она прочно вошла в идейный арсенал манипуляторов сознания, с помощью которой формируется национальная подозрительность, пугающий образ внешнего врага и которая полагает обманывать и грабить доверчивый народ».

Чули, українці, як вони ненавидять нас, що вони про нас думають, як вони оцінюють наше моторошне національне горе, котре вже має узаконене ім'я — геноцид? Вони хотіли, щоб про мільйони убійних штучно створеним голодомором на ідеальних чорноземах, про тисячні братські могили без хрестів і без імен небіжчиків, про підсічений генетичний корінь нації гово-

рили тільки «узкий круг специалистов» (тобто лише вони, манкурти й антихристи!), «старожилы», а не ми з вами, а не український народ, котрий не втратив совісті і почуття гідності.

Я наводжу оригінал документа найвищого рангу, документа, невиконання якого коштувало життя кожному, хто б одважився засумніватися в ньому. 1932 рік. Сталін посилає розпорядження Кагановичу в Україну. Цитую:

«Самое главное сейчас — Украина. Дела на Украине из рук вон плохи... в двух областях Украины (кажется, в Киевской и Днепропетровской) около 50-ти райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным... Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять».

Все одразу стало на свої місця: Сталін і його посіпаки просто боялися нас із вами «потерять». Не життя чи смерть кожного українця, а саме боязнь «потерять Україну». Історики та демографи всього світу стверджують: у 1933-му році, в апогеї голодного геноциду, тривалість чоловічого життя становила 7 років. Жінок — 10 років! На Північному Кавказі (брехливий історик-блазень не хоче прямо сказати, що йдеться про українську Кубань!), у Західному Сибіру (знову ж йдеться про український Зелений Клин), у Казахстані, де були місця скупченого проживання українського етносу, проти якого спрямована акція, — так-от навіть у цих місцях поза межами України, де українці могли загубитися серед росіян і таки роздобути якийсь харч, тривалість життя була в кілька разів вищою. У цих районах не заборонялося продавати і купувати хліб, а в Україні жорстоко за це карали. Дозволялося лише задарма здавати його ненажерній і жорстокій державі Сталіна. У 86 районах України було введено геноцидну систему «чорних дощок», що означало фактичні концтабори, приречені на вимирання. Все ще більше стане на свої місця, якщо процитувати Сталіна 1925 року: *«Основу национального вопроса, его внутреннюю сущность все-таки составляет крестьянский вопрос. Именно этим объясняется то, что крестьянство является основой национального движения».*

В «Очерках истории Коммунистической партии Украины» зафіксовано, що на кінець 31 року *«було конфісковано близько 200 тисяч куркульських господарств, їхнє майно було передано*

у суспільні фонди колгоспів. Найбільш злісна й активна частина куркульства була переселена в інші райони країни. Один мільйон 200 тисяч жителів України депортовано до Сибіру та Казахстану». Одначе професор Г. Ткаченко через сімдесят три роки переконує нас: *«Итак, главная причина голода в начале 30-х годов прошлого столетия — диверсии кулачества»*.

Це тоді, коли фактично все більш-менш заможне селянство було виселено з України або знищено.

Володимира Маленковича в прихильності до суто українських національних проблем звинуватити важко. Він обстоює лише «общечеловеческую демократію», позбавлену національного обличчя. Але і він змушений говорити правду: *«Протягом одного року в Україні загинуло стільки ж українців, скільки євреїв в усіх країнах, які потрапили під чобіт Третього рейху, за всі роки Другої світової війни. У 1933-му кордон (між Україною та Росією. — В. Я.) був, і його добре знали українські втікачі, яких там зустрічали кулі солдатів НКВС, і російські мешканці прикордонних сіл — ті, що бачили за десятки метрів від себе трупи розпухлих від голоду українських селян. По той бік кордону»*. Це таки голос правди. Суворої і неупередженої.

А тепер знову маячня агресивного неука-комуніста «Ге» Ткаченка: *«Кулачество, чтобы сорвать коллективизацию, прибегло к методам физического и психологического террора, направленного прежде всего против организаторов и активистов колхозного строительства. Сложнее складывалась ситуация в Украине, где кулачество выступало в единстве с буржуазными националистами, которые по природе своей запрограммированы на насилие»*.

Тепер нічого не треба шукати між рядками, текст сам видав авторське і, звичайно ж, сталінське україноненависництво. І Сталін, і примітивний професор бояться нашого національного духу. Та так бояться, що готові не лише оббріхувати нас, ненавидіти і нас, і Україну, а й жорстоко, всіма методами винищувати українські гени. Навіть у цій короткій цитаті комунопрофесор не приховує, що Сталін взявся винищувати українське село тільки тому, що воно було носієм, незнищеною базою українства, українських духовних цінностей, національних традицій, а заможний український селянин, котрий працював до сотого поту, мав іще й солодке відчуття свободи, незалежності, власної і національної гідності. Навіть автор паскудства

на ім'я «Миф о голодоморе» змушений обмовитися, що 20 відсотків селян були позбавлені у ті роки виборчих прав.

Місто вже було зросійщеним і люмпенізованим, національна людина в цьому «казані» швидко розчинялася, уподібнювалася карикатурному «гомо советікусу». Така людина вже не становила небезпеки для більшовицької системи та її стереотипів поведінки. Тому й енкаведисти, міліціонери та примітивні «швондери-активісти» замкнули кожне село на «замок», перетворюючи його на концтабір смерті.

Ось витяг зі злочинної постанови Раднаркому УРСР та ЦК КП(б)У: «...У зв'язку з ганебним зривом кампанії хлібозаготівель (у 86 районах України. — В. Я.)... виставити ці райони на чорну дошку та застосувати до них такі репресивні заходи:

1) припинити постачання цих районів промисловими товарами та стримати всю державну торгівлю, для чого закрити в тих районах державні та кооперативні магазини і вивезти з них всі наявні товари;

2) заборонити торгівлю товарами широкого вжитку, яку до того часу провадили колгоспи та індивідуальні господарства;

3) стримати всі кредити цим районам і відібрати назад все, що було видано раніше;

4) замінити особистий склад місцевого адміністративного та господарського керівництва, усунувши звідти всі ворожі елементи;

5) провести те саме в колгоспах, звільнивши звідти ті ворожі елементи, які брали участь у зриві хлібозаготівель».

Самовидці

Тепер, через сім десятиліть, ми здобули право відреставрувати, відновити національну пам'ять про грандіозну, жорстоко замовчану українську трагедію. Тому я це робитиму, доки вистачить сил. Потім може бути пізно.

Анатолій Гречанівський з Тернополя:

«Пише до Вас уродженець міста Гребінка, що на Полтавщині. Я від 1948 року проживаю в Західній Україні, спочатку жив у Стрию Львівської області, а потім переїхав у Тернопіль. Я завжди слухаю Ваші “20 хвилин”, і кожного разу вони своєю гіркою

українською правдою викликають у мене болісні відчуття за ті безмірні кривди, яких завдали нашому народові віковічні поневолювачі — спочатку царат, а потому комуно-більшовицька влада.

Мені 82 роки, і період трагедії — геноциду-голодомору українців у 1933 році пам'ятатиму завжди. Я у свої вісім років назавжди запам'ятав ті трагічні події масового вимирання нашого люду від диявольськи спланованого Москвою штучного голоду, що охопив всю Україну. До 1928 року ми — наша сім'я із семи осіб — були селянами, мали 6 гектарів поля, корову, реманент. Того ж року родину загнали у колгосп “Ленінський шлях”, відібравши у нас все, залишивши порожню хату. Голодних, опухлих людей я бачив щодня, десь із початку 1933 року. Щодня можна було знайти померлих від голоду людей, що лежали або ніби сиділи, але були мертві. Разів два на тиждень від хати до хати їхали “буксирні” команди, які забирали в людей геть все їстівне, а не тільки зерно (якого давно в людей не було).

Крім цієї підводи, регулярно їздила ще одна підвода. Цю супроводжували 2 чоловіки, які за пайку хліба підбирали мертвих людей по вулицях, на перонах станції, в посадках... У 1927 р. моя старша сестра вийшла заміж, її з чоловіком направили на роботу в Челябінську область. Отож всі ми, шість душ, в той 1933 рік були опухлі з голоду.

Наша хата стояла по вулиці Шевченка, 26 — це зовсім близько до самої станції (до вокзалу десь 55 метрів). Щодня через нашу вузлову станцію (захід — схід, північ — південь) проходило багато різних поїздів. Мені запам'ятався найбільше пасажирський поїзд “Москва — Одеса”. Я, щоб не вмерти із голоду (я був тоді у першому класі), ходив до нього, та й до інших поїздів, щоб випросити шматок хліба. Деколи дехто із пасажирів щось давав. А ті пасажирки, що їхали з Росії до Одеси (або Черкас), були здивовані, що в нас такий голод. У 1933 році, 28 червня, померла моя мама. Батько її поховав по-людськи.

Боляче з того, що багато українців, знаючи про цю (і не тільки цю) українську трагедію, і далі стоять на сторожі ненависників усього українського. Допоки українці не будуть відстоювати нашої української правди, в Україні до того часу не буде добра! Українці, не будьте байдужими до української правди! Не будьте лукавими! Любіть своїх українців, шукайте порозуміння!»

Йосип Свірський із Житомира:

«Уважаемый Яворивский! Я — украинец. До призыва в армию жил в селе Нехворощ Андрушевського району Житомирської області і, звичайно, говорив по-українськи. Но с момента призыва меня в армию во время Второй мировой войны (между прочим, призвали несовершеннолетним) меня вынудили забувать українську мову. Когда я голодал и пух с голоду, о мне никто не вспоминал. А когда вопреки планам большевистских мракобесов выжил, обо мне вспомнили — и марш, марш на фронт, защищать “любимую социалистическую Родину”! В армии всеми возможными и невозможными способами заставляли меня говорить, читать и даже думать по-русски. И преуспели. Мне стыдно. Вибачте мене старого.

Взяться за перо меня побудили многочисленные выступления врагов Украины, отрицающих, что голодомор 1932–33 годов, организованный большевистскими преступниками в Украине, является геноцидом украинского народа. Я хоть был тогда мал, но детская память хорошо все запомнила.

Мне представляется, что не следует отрывать сам период голодомора от прочих действий московской большевистской банды. Складывается мнение, что все годы существования Советского Союза верхушка большевистской партии, а следовательно и всей империи, враждебно относилась до українців и делала все возможное, чтобы как можно больше придавить, уничтожить нас физически.

У нас в селе была водяная мельница, дизельная мельница, совместно с крупорушкой и маслобойкой, пять ветряных млинів, стали появляться у людей и молотарки, соломорезки и прочая необходимая техника. Люди работали, обеспечивали себя всем необходимым и при этом исправно платили налоги государству.

К примеру, у моего деда по маме, Корзуна Павла, было пять дочерей, всех он их вырастил, выдал замуж, каждой дал немаленький посаг. При этом дед не был богатым, он был, я бы сказал, крестьянином середньої руки. Он очень много работал. У нас и деда было по одной лошади, как говорят у нас, спрягалися. Был воз, сани, инвентарь для обработки земли. Власти, очевидно, были неспособны организовать товарный обмен между селом и городом. Они не могли или не хотели покупать у крестьян единственное их богатство — хлеб! Все они помнили период продрозверстки, когда у крестьян забирали все бесплатно и насильно.

Вот и вернулись к этой преступной практике, но в иной форме. У людей забирали скот и прочий инвентарь. Была зима, эту скотину не было где держать, чем ее кормить. Те, кто исполнял эти бредовые планы, не знали, как руководить этими колхозами, по каким законам. Местные власти наперегонки соревновались, кто больше загонит крестьян в колхоз. Власти объявили борьбу с кулачеством.

Похоже, что именно в эти времена зародилась и впоследствии зацвела буйным цветом мода на доносы. Никто фактов, изложенных в анонимке, не проверял. Просто пришли “буксиры” — так в селе называли тех, кто исполнял указания властей. Вышвырнули нашу семью из хаты на улицу. Была зима. Помню, я прибежал к ним, а на улице, на связках какого-то барахла, сидела моя тетя Таисия, держала на руках двоих малолетних детей, а “буксиры” все выносили из хаты. Затем хату замкнули, все забрали, а хозяевам сказали “убираться отсюда, а то окажетесь в Сибири”. Семья пошла поневѣряться по родичах.

Я бы очень хотел посмотреть на апологетов большевистско-московской банды, этих всех симоненков, цыбенков, александровских и прочих янычар, как бы они себя вели, если бы сейчас пришли к ним в дом вооруженные люди, начали у них все забирать, а их выбросили на улицу зимой.

Мама рассказывала, что ее вызывали вечером в сельсовет (к нашему несчастью, у нас умер отец) и требовали писать заявление о вступлении в колхоз. Когда она отказалась, ей связали руки, вставили в ноздри носа два карандаша, шла кровь. Эта процедура у властей называлась “посадить на кол”. В конце концов, маму загнали в колхоз. У нас отобрали все. Мы стали нищими.

В каждом селе всегда найдутся лентяи, пьяницы, нищие, вообще — никчемные люди. Нашлись они и у нас в селе. Вот таких собрали, внушили им, что они плохо живут не потому, что они лентяи и пьяницы, а потому, что у них все забрали зажиточные крестьяне. Натравили их, дали волю действовать по их усмотрению, но хлеб найти. И началось. Врывались в дом вооруженные босяки. Забирали все! К примеру, у нас в коридоре на полке стояла деревянная старинная миска. В ней было килограмма полтора фа-соли. Нашли, высыпали в мешок, забрали.

В селе начался голод. Я не буду описывать подробно, как лежали мертвые тела на улице под забором. Как нам, детям, было

строго запрещено выходить на улицу без взрослых, потому что в селе были случаи людоедства. Вымирали целыми семьями.

У нас через дорогу жила семья Дениса, не знаю его фамилии. У нас всех их называли Денисы. Семья большая. Пятеро детей. Все девочки. Старшая из них к тому времени уже родила своего ребенка. Сам хозяин семьи был тем же самым “буксиром”. Ходил с металлическим штырем и везде искал спрятанный хлеб. Когда уже было все забрано и в его услугах отпала надобность, власти выбросили его, как изношенный лапоть. Семья вся вымерла до ноги от голодной смерти.

Від голоду в нашому селі померло більше, як погинуло во Другій світовій.

Не могу не рассказать об одном эпизоде из тех страшных событий. Об этом уже значительно позже рассказала мне моя тетья Таусия. Весной 1933 года умер мой дед по маме. Четыре зятя, голодные, истощенные, общими усилиями выкопали яму — на нашем сельском кладбище. Когда на другой день привезли деда на кладбище, в яме, которую выкопали зятья, уже лежало несколько трупов людей. Что делать? Не доставать же их оттуда!!! Решили на эти трупы опустить и деда. Только взяли лопату, чтобы закопать яму, слышат слабый женский стон — “обождите!”. Смотрят — идет женщина, еле передвигая ноги, и на руках несет завернутого в рядничку мертвого ребенка. Просит положить в яму. Говорит, что нет ни сил, ни средств выкопать яму, а дома еще четверо голодных детей. Положили ребенка, помолились и всех засыпали землей.

Передо мной, да, наверное, перед всем украинским народом, стоит вопрос: кто понесет хотя бы моральную ответственность за это невиданное преступление против целого народа? Непосредственных виновников геноцида уже нет в живых. Но по территории всей бывшей великой империи, в том числе и в Украине, стоят величественные памятники, которым поклоняются последователи изуверского строя, в том числе и многие украинцы-янычары, готовые за кость с барского стола продать все: и родину, и народ. Эти последователи — разные симоненки, витренки, марченки, александровские — тужатся рассказать, что никакого геноцида украинского народа не было. Ссылаются на Организацию Объединенных Наций и ее определение геноцида. Считаю, что ООН поступила поверхностно. Голодомор в Украине не имеет аналогов в

мировой истории, когда руководство страны продуманно и планомерно занялось уничтожением своего народа. ООН надо вернуться к этому вопросу. Необходимо принять закон, наказывающий за отрицание голодомора 1932–33 годов. Необходимо запретить Коммунистическую партию Украины как авторов и исполнителей бесчеловечных деяний. Цель их — уничтожить украинцев.

Осенью 1947 года (я уже служил срочную службу в Красной армии) властью было принято решение демобилизовать солдат 1924 года рождения. Между прочим, остальные страны всех воевавших во Второй мировой войне демобилизовали, оставив в армии минимальное количество служащих, но только не в Советском Союзе! Сталин и его компания держали под рукой пяти-миллионную армию. И это в нищей, разоренной войной стране! Как же, великий вождь все еще мечтал о мировом господстве, а для этого надо было много пушечного мяса! Скажем, я прослужил в армии семь лет срочной службы! Здесь прошли мои лучшие годы. Меня учили стрелять и ходить в атаку. Никто не думал о том, что я буду делать, когда в конце концов окажусь дома! Меня ведь за семь лет ничему нужному в мирной жизни не учили! И так же держали два с половиной года тех, кто прошел войну. Так вот, в городе Минске сформировали эшелоны солдат, в основном из Поволжья. Меня включили в команду по охране эшелона. Мы приехали в Казань. Там солдат отпустили на все четыре стороны, а мы должны были вернуться в Минск. Но почему-то нас отправили не через Москву, а с Казани на Харьков и потом уже в Минск. В Казани свободно продавали хлеб и другие продукты, и у кого были деньги, те купили себе в дорогу продуктов. Когда мы приехали в Харьков, поезд обступили голодные и изнеможенные люди, толпы людей буквально становились на колеи, выпрашивая хотя бы кусочек хлеба.

Возникает вопрос: почему в Белоруссии, Москве, Казани был хлеб и другие продукты, а в Украине народ умирал с голода? Это же была одна страна и одна большевистская власть! Могут ли мне ответить на этот вопрос сегодняшние защитники того преступного режима?

Я целиком и полностью поддерживаю идеи Президента Виктора Ющенко относительно вшанування пам'яті жертв голодомору, но считаю, что этого недостаточно, надо больше рассказывать о том, что именно происходило. Например, товарищ моего сына

(ему сорок лет) не имеет ни малейшего представления о том, что происходило в 1932–33 годах! В нашем доме живет много пенсионеров, большинство из них, конечно, не пережили той трагедии, многие из них заявляют: что за голод, сейчас вот тоже люди в нужде, от голода умирают. Они не понимают, что тогда у людей НИЧЕГО не было есть, вообще НИЧЕГО, а не просто не хватало денег на сыр, “бумажную” колбасу или дешевый маргарин. Я понимаю, на пенсию в достатке не проживешь, но я не слышал, чтобы кто-то ел листья липы или крапивы и безумно радовался и такому обеду!

Ось так я вніс і свою лепту до правди про геноцид українців».

Микола Дмитренко з селища Краснокутське на Харківщині:

«Моя сім'я складалася з 6 чоловік — батько, мати і нас четверо. На вулиці, яку тоді називали Свячений Яр, було 39 хат. Вели господарство одноосібно. Влітку 1932 р. хліб молотили молотаркою. По черзі від одного сусіда перевозили до іншого, а обмолочували гуртом. А наприкінці осені прийшли активісти і весь хліб, що був у нас, забрали й повантажили на підводи. Забрали все і з погребів. Мати сказала, що нам не буде що їсти. Почався страшний голод. Батько був чоботарем, а мати швачкою. Це, можливо, і врятувало нас. Хоча мати не вижила, померла наприкінці 33-го. Ми, діти, лежали пухлі. Коли сьак-так пережили зиму, весною почали рвати спориш, сушили, товкли в ступі і з цього борошна пекли галети.

На моїй вулиці за один рік з голоду померло 36 чоловік. По-іменно: моя мама Параска, сім'я Шкворців — 14 чоловік, Холод — 3 чоловіки, Панчішній Василь, у Фільова Володимира — 3 дітей, сім'я Наливайків — 12 чол., у баби Мухарки — чоловік і син. Ось що розповіла моя тітка. Вона проживала в селі, що нині називається Петровське. В ньому було 42 хати, знали один одного поіменно. Проживало там 320 чоловік. За рік вимерли майже всі, залишилося 12 душ. Цвинтар був поруч, але нести покійників було не під силу, тому хоронили біля власного дому. У моєї мачухи Насті була дочка Шура — померла, померла вся сім'я.

Ось що розповіла подруга моєї сестри Людмила Дрозд: “Ходила я в 3 клас, жила поблизу цвинтаря, де був цегельний завод. Часто з подругою навідувалися на цвинтар. В одній ямі, куди звозили мертвих, ворушився дід. Ми запитали, чого він там, на що він від-

повів: щоб другий раз не їхати, то кинули заздалегідь. Ми допомогли йому вилізти з ями. Після цього він прожив ще 10 років”.

А що наші українські комуністи говорять? П. Симоненко спочатку заперечував голодомор, а коли про це жахіття засвідчили архівні документи, почав стверджувати інакше, що, мовляв, голод був, але внаслідок неврожаю. Не брешіть, пане-товариш Симоненко. Бо не загоїлися наші рани, вони ще довго болітимуть».

Олена Микитюк, село Гельм'язів Золотоніського району Черкаської області:

«Пише Вам проста сільська жінка родом із Вінниччини, на даний час проживаю на Черкащині, недавно переїхала до дітей. Я часто слухаю Ваші виступи по радіо і телебаченню. Великий уклін Вашим батькам за те, що народили такого сина. Бо як слухаю Вас, то мені відразу хочеться жити і сподіватися на краще життя, нехай навіть і не для себе, а для наших дітей та онуків.

Я – одна із тих, хто може підтвердити, що 1932–33 роки були геноцидом нашого народу. З розповідей моїх батьків пам'ятаю про це велике і важке горе. Жили ми тоді, та й досі живе там моя родина, у селі Яструбинці Іллінецького району. У період цих років у нас також вимирали цілі сім'ї. По нашій вулиці жила тітка Марія, у неї було четверо дітей, то вона двох з'їла, а двоє старших вижили і виросли, і вона жила ще досить довго. Я народилася у 1941 році, то як я підросла, вона ще була крепка баба. На той час у нашій родині було двоє дітей. Батьки ходили на роботу, а дітей гляділа наша бабка. Кирниця була одна на три вулиці. Одного разу бабця наша пішла по воду і пішов за нею мій старший брат, йому було чотири роки. За ним побіг і собака. Поки бабця набирала воду, то від кирниці недалеко була хата, то ті люди закликали мого брата, а за ним пішов і собака, вони собаку зловили і забили, брат став дуже кричати, збіглися сусіди і побачили таке лихо. У двох мішках лежали людські голови, руки і ноги. Викликали голову сільської ради і кілька свідків, знайшли в них у печі людське м'ясо, а в діжці – засолене. А заманювали до себе заробітчани, які наймалися у нас у радгосп на роботу. Тоді робочим давали з муки похльобку, то люди годилися йти за таке працювати. А вони їх брали на квартиру. Отаке було горе!

Я пам'ятаю 1947 рік. Також був страшний голод, але не настільки. У нас на той час була корова, молоко пити не давали

нікому, бо його треба було здавати державі. То старша сестра носила молоко на прийомний пункт, а звітки іноді приносила дідичку перегону. Мама ставила, щоб він кис, а тоді робила сир. Одного разу для нас було велике свято (нас тоді вже було п'ятеро дітей) — батько звідкись приніс торбинку жита. Старші діти змололи на жорнах, і мама нам наварила вареників. Я тепер для своїх як не стараюся — і мука біла, і сир з молока, і на кислому молоці замішую, але все-рівно вони не такі смачні, як були ті, житні! Не дай Боже нашим внукам таке пережити! На даний час, хвалити Бога святого, є хліб і що до хліба, а до розкошів ми не звикли, то жити можна! І я вірю у те, що все буде добре! Тримаймося, бо ми цього варті!»

Іполит Брикунець із Нового Села Ізяславського району на Хмельниччині:

«Мені 85 років. Коли я згадую останні хвилини помираючого з голоду батька, який перед смертю просив шкурунку хліба, а мати оббігала все село, щоб дістати йому бодай крихту, та так і не знайшла, бо в селі всі голодували, — в моєму серці не стихає біль, до якого долучається глибоке обурення цинізмом і безсоромністю комуністів, які і в наші часи за старою звичкою продовжують брехати і заперечувати голодомор 32–33 років минулого століття, що був сатанинським злочином сталінського режиму — геноцидом власного народу. Мабуть, тому, що небагато нас, свідків і жертв цього страхітливого злочину, залишилося на білому світі, комуністи розраховують, що їхня брехня не буде засуджена і покарана і що їм вдасться молодому поколінню напустити туману облудної брехні і їм повірять, бо старі люди помруть, а з ними помре і пам'ять.

Вони не відають, що є ще генетична пам'ять народу, яка не вмере ніколи. Німі могили невинно убієнних заговорять, і все це відгукнеться болем у серці кожної чесної людини. Спасибі нашому Президенту і тим патріотичним депутатам, що законом захистили нашу болісну історичну пам'ять.

Пригадую літо 33 року. Сидів я голодний на призьбі сусідньої хати поруч зі своїм ровесником Мішею Шупачковим. Той їв якусь юшечку з невеличкого горнятка, лукаво поглядаючи у мій бік, мовляв, у мене є, а в тебе нема. І хоч був я дуже голодний, але гордість моя дитяча не дозволяла просити. В той момент до нас підійшло

дівча років п'яти, що забрело із с. Ліщани. Ніколи не забуду її блакитних оченят, з яких по худенькому блідому личку котилися сльози, коли вона просила у Міші: “Дай хоч ложечку, бо помру!”
Не дав.

Я пішов до хати і довго плавав. Коли вранці вийшов на вигін, дівчатко лежало мертво, підігнувши під себе босі ноженята... Тоді діти вмирали як мухи. З 40 дітей, яких було набрано до 1-го класу в 1929 році й укомплектовано два класи, в 1933-му — ледве на-збиралося на один клас, решта вимерла. І досі пам'ятаю, який на смак корж з насіяної на густе решето гречаної полови, змішаної з лободою. Діти ходили як тіні. Рвали у лузі і їли щавель, збирали равліків у лісі, випікали їх із черепашок і їли. Рвали лободу, цвіт акації. На бурякових плантаціях вимочували цибулинням мелясу, яку наливали в коритця, щоб ловити на неї шкідників — довгоно-сика і бурякову свинку. А макуха була для нас ласощами. Смачна, скажу я вам, річ. Рекомендую їсти цю їжу тим, хто хворіє на ностальгію за “світлим минулим”.

Про відчуття голодної людини писалося багато. Так, Максим Горький критикував Володимира Винниченка за те, що той, змальовуючи почуття голоду, порівнював його з чимось скімлячим у животі, як цуценя, що Винниченко сам ніколи не знав, що таке голод. Почуття голоду, повчає Горький, це такий стан, коли людина і сиру землю їла б — “чорну, жирну”. Проте, на мою думку, і Горький не знав, що таке голод і що відчуває помираюча від голоду людина.

Почуття голоду — це такий стан, коли людина вже не хоче їсти; коли вона з безмежною тугою в серці відчуває, як покидають її останні сили, які зникають, мов вода, що випаровується на палючому сонці. Я був у такому стані. А вижив завдяки тітці Ярині і дядьку Павлу, котрий працював у колгоспі бригадиром будівельної бригади і, маючи статус “бідняка”, уникнув так званого “розкуркулення”.

Батько мій повільно вмирав. Лежав у чужій хаті (нашу ком-незамівці зруйнували) на ліжку, притрушеному старою соломою, журно дивився у стелю. Коли починався приступ кашлю, випльовував мокроту разом з кров'ю. Ніколи не забуду виразу його очей, у якому була і безмежна туга, і сувора ласка, і турбота за майбутню долю своїх дітей... Хоронили батька похмурого літнього дня. Не було в нього порядної одежини, щоб нарядити. Сільські столярі нашвидкуруч збили домовину, яка виявилася замалою. Коли заби-

вали віко, то цвяха довелось бити просто в чоло. За домовиною йшли три старенькі бабусі і ми з мамою...

Наступного дня після похорону зібралися у мого дядька Павла Бойка більшовицькі активісти, щоб “замочити” чергову “акцію” боротьби з куркулями (вони мали звичку влаштовувати пиятику в чужій хаті). Я сидів на печі і спостерігав за ними. Піднімаючи чарку, голова комнезаму Тарас сказав: “Ще одного куркуля, ворога радвледи, ми спровадили на той світ”.

Жахливі картини мого дитинства і досі сняться ночами. Бо пам’ять людська незгладима. Не втомлюйтесь, Володимире, роби-ти цю свою святу працю — відроджувати пам’ять нашої нації».

Ганна Дячук з Нововолинська на Волині:

«Я народилася на Вашій і моїй Вінниччині, у селі Чечелівці Гайсинського району, і прожила там усе своє дитинство. Потім ви-йшла заміж на Волинь, ото й живу тут. Родилася я вже після 32–33 років. Тих років я не знаю, а от 1947 рік добре пам’ятаю: як їли гнилу бараболю, липове листя і кропиву. Мама розказували про 1932–33 роки, бо вони були свідком того лиха, яке сталося на нашій вулиці Кобзаря із нашими сусідами, які жили із нами хата в хату. У сусіда, Петренка Василя, пропали маленькі каченята. І він подумав на сусідів отих наших — щось вони йому підозрілі були, і пішов до них пошукати своїх каченят. Коли дядько Василь поліз на горище, то замість своїх каченят знайшов рученята дитячі, то він тихесенько зліз із горища, мовби нічого й не бачив! І пішов відразу у сільську раду. На той час мій тато, Бендус Артем, працював у сільській раді виконавцем, то вони взяли свідків і пішли до тих сусідів шукати. Знайшли вони там таке, що й розказувати важко. Там знайшли і варене, і печене, ще й залишки. Виявилось, що перед тим днів зо два ходила по селу маленька дівчинка із сусіднього села. Просила у людей щось поїсти. Коли підійшла до цих наших сусідів, то вони запросили її до хати, ніби хотіли її нагодувати... А тепер комуністи доказують, що то був неврожай!»

Мама розказували, що врожай був нормальний і мали своє збіжжя. Та прийшли добрі люди і залишили від того збіжжя тільки солому, а зерно забрали, й жменьки не лишили!

Отак заставляли йти в колективізацію. Мама не хотіли йти в колгосп. Після того зняли із їхньої хати бляху і вкрили нею клуб! А наша хата лишилася без даху!

Отака була біда у ті роки, і це — не одинока історія. Та нехай усе це страшне залишиться на совісті у тих людей, які усе це насправді знають, але стверджують, що не було такого! Нехай розкаже комуніст, звідки бралось в Одеському порту те зерно, яке вивозили і викидали у море!»

Ніна Задорожна, місто Київ:

«У нас була дуже велика родина. Частина її втекла на Донбас від “колективізації”. А у 1932–33 роках Полтавщину охопив великий голод. У людей забирали все, і навіть наварену їжу виливали собакам. Сім’я мого дядька загинула майже вся від голоду. Залишилася тільки мала дівчинка, яку чудом хтось підібрав, вона вижила і до 1936 року була в когось наймичкою. Виїхати із села під час голодомору було неможливо — ні туди, ні звідти нікого не випускали. І тільки в 1936 році моя тітка поїхала в село, але нікого живого з рідні уже не було, тільки відшукала цю дівчинку і привезла до моїх батьків. Мені тоді було тільки три роки, але я на все життя запам’ятала її приїзд — чорна, страшенно худя, злякана, відлюдькувата. Потім розповідала, як помирали страшною смертю її рідні, як збожеволів батько, як їх, померлих, скидали, ніби скотину, до ями і як потім загортали землю. Я після тих розповідей до сьогодні не можу бачити по телевізору ситі пикі тих, що кричать: ніякого голодомору не було! А то вони засіли у Верховній Раді, як у своїй вотчині, уже багато років, і яка від них користь Україні — ніякої, тільки палиці пхають у колеса! За всі злодіяння комуністів давно вже пора поставити питання про заборону компартії, а не обирати їх щоразу до Верховної Ради, щоб вони продовжували керувати нами!»

Олександр Джузь, місто Миргород Полтавської області:

«Хлібозаготівельний план 1932 року був необмеженим, і восени для “трудоднів” — нічого не лишилося. Колгоспники відчували небезпеку і вдалися до “самозаготівель”, і в їхніх дворах почали усе перетрушувати й перекопувати, за знайдене зерно віддавали під суд. Уже в жовтні 1932 року із сіл району до Миргорода почали звозити осиротілих дітей, батьків яких за непокору при хлібоздачі забирав “чорний ворон”.

І тоді Миргородська рада узаконила притулок для голодуючих дітей району і обнесла будівлю й подвір’я по вулиці Єрківській ко-

лючим дротом, щоб ніхто зі сторонніх не міг потрапити туди. Населення Личанки, Приліпки, Стадні й найближчих хуторів як могло допомагало тим дітям — хто міг, заготовляв дрова, варили таку-сяку затірку, постійно брали додому знесилених дітей для лікування.

Я часто навідувався на те подвір'я. Стану біля колючої огорожі і дивлюся, як снують ходячі тіні дітей віком від двох до сімнадцяти років. Скільки їх за руки і за ноги за зиму повитягували у двір мертвих — ніхто не рахував. Так вони і залишилися безіменними. У мене досі стоїть перед очима страшна картина: весною, коли зазеленіла трава, дітей погід руки почали виводити на подвір'я, а вони — охлялі геть за зиму — ставали на коліна і лікті і, мов козенята, паслися на траві.

А потім майже всі ті, хто допомагав рятувати тих дітей, у 1937–1939 роках були репресовані. За ухвалою “трійки” в Полтаві священника Леонтія Кузьменка, головного бухгалтера курорту “Миргород” Павла Шинкаренка (вони з дружиною Марією щовечора випікали хліб для тих дітей), коваля колгоспу “Країна Рад” Василя Батієнка, директора школи № 5 Івана Вовченка, вчителів Михайла Коробку, Леонтія Перебийноса, Кузьму Писаренка й інших відправили на Сибір. Із них повернувся тільки Василь Батієнко — реабілітований 1956 року...

Ось такий є у Миргороді сумний будинок. Варто у ньому обладнати музей...»

І справді варто, добродію Олександрє, бо це є прикладом української людяності. Українцям її не бракувало у найтрагічніші, геть не пристосовані до життя періоди нашої історії. Світлого чола і серця вам на щодень...

Вже на початку п'ятдесятих українці, котрі потрапили за кордон, рятуючись від енкаведистських фільтраційних таборів та сталінських репресій (це були або військовополонені, або «остарбайтери»), на прохання далекоглядного українця М. Вербицького писали свої свідчення про пережитий ними голод. У 1952-му в Лондоні було видано книгу «Найбільший злочин Кремля — запланований штучний голод в Україні 1932–1933 років». Свідки ще добре пам'ятали пережите ними особисто. Тому й ознайомлю вас, сьогоднішні українці, з їхньою живою правдою.

Свідчить житель села Шамраївка тодішнього Великополовечького району Київської області **Нестор Кругляк**:

«Перед колективізацією моє село Шамраївка мало близько 3000 дворів над річкою Роставицею.

У визвольній боротьбі з 1917 до 1921 року брало участь майже все населення села, за що з приходом більшовиків зазнало великих репресій. В околицях села довго оперував український партизанський загін Шкарбаненка, навіваючи жах на всіх комуністів Білоцерківщини. Це продовжувалося до 1928 року, після чого Шкарбаненко був нібито убитий у Сквирі органами ГПУ.

Головою сільради довгі роки був уродженець нашого села Р. Винниченко, але над місцевим головою сільради сиділи московські комуністичні “очі” – Жолтов, Фурсов, а міліціонером села був Жуков – усі росіяни. Поки діяв Шкарбаненко, вони боялися й сиділи тихо, а Жолтов, що робив засаду на Шкарбаненка, дістав від останнього два заряди в обличчя і упав на місці трупом.

Колективізацію в нашому селі розпочато в 1929 році. У цей час у голови сільради Винниченка ГПУ зробило трус, а його нібито кудись забрали, слід за ним зник. На його місце прислали росіянина Ковальова. Це був дегенерат-садист. Коли він знущався над своєю жертвою, завжди сміявся. Під час розкуркулення він з приємністю викидав з хати на сніг напівголих дітей. На його обличчі не було зла – був сміх і насолода. Це був рафінований кат.

За неповний рік з нашого села було вивезено на Північ майже 300 родин. На селі стогін, плач, лють, але спротиву нема: справа безнадійна.

Крім масового терору щодо селян, ГПУ винищило всю сільську інтелігенцію. Священника Наума Харченка більшовики розстріляли ще в 1920 році на його власному подвір’ї, на очах сім’ї. Священника Української автокефальної православної церкви Федора Севериненка заарештовано і заслано. Священникові церкви московської орієнтації Леву Сидоренку наказали виїхати з села з сім’єю на Сибір. Завідувача семирічки Вовка, педагогів Вишнівського та Незабутовського розстріляно, коли відбувався процес СВУ у Харкові. Новохацького у тій же справі засуджено на 10 років. У тюрмах та концтаборах Новохацький захворів на сухоти і був звільнений, але, не доїхавши додому, вмер на станції Біла Церква. Батько привіз лише труп молодого юнака.

На селі неподільно панує чужа сила — різні тисячники — росіяни, прізвищ яких вже не пам'ятаю, крім одного, уповноваженого представника з Москви Івахіна, що очолював хлібну викачку у 1931 році. Він був низького росту, надміру товстий, з обличчям вгодованої свині. Після діяльності уповноваженого Івахіна весна 1932 року була тяжка. Часто можна було побачити, як під тинном, скорчившись, лежала мертва людина. Село було зруйноване: розібрані клуні, повітки, поламані тини; частина хат стояла розкрита, без дахів, вулиці заростали бур'янами.

Прийшов найжахливіший 1933 рік. Вже з березня щоранку по під хатами йшов десятник, питав, чи є мертві. Трупи складали на підводи і вивозили на кладовище до масових могил.

Смертність досягла найвищого пункту, колидесь у середині квітня видали по 1 кг гречки. Люди їли її непомеленою (не було чим і коли), а багато що одразу, сирію. Від цієї необібраної гречки протягом наступного тижня вмирало до 300 людей денно. Одного дня до комори з зерном, яка належала Шамраївській цукроварні та була під озброєною охороною, почали збиратися люди, щоб напасати й розбити комору. За півгодини прибув загін білоцерківського ГПУ, і люди мусіли розпорошитися.

У сусідньому селі Пустоварівці була гуральня, що виробляла спирт з картоплі. Одного ранку з навколишніх сіл у лісі біля гуральні зібралось до 4000 людей. Коли натовп наблизився до кагатів з картоплею, охорона розгубилася, але назустріч кинувся на коні секретар місцевого парткому, прізвище якого не пам'ятаю. За одну хвилину натовп стер його. Як розповідали очевидці, ніхто нічого не міг знайти ні від коня, ні від "хороброго" секретаря парткому. З села Пустоварівки за це розстріляно близько 100 чоловік.

У нашому колгоспі був старший конюх, що під час голоду ділився з людьми всім чим міг. Харчів для коней не було, і коні дохли або не могли звестися на ноги. Його засудили на п'ять років за саботаж.

Протягом 1932—1933 років у нашому селі Шамраївці Великополовецького району на Київщині вимерло від голоду близько 3000 людей».

Свідчення **Тараса Якименка**, селянина села Будища Лисянського району, Черкащина. Село, де юний Шевченко служив у пана Енгельгардта і тайкома почав малювати.

«Правдивість стверджую присягою перед Богом і перед людьми — перед тими, що замучені, і перед живими.

Наше село до революції мало 260 дворів, 1330 душ населення. В селі був дідич Павло Єнко, який після перерозподілу землі одержав 5 десятин і швидко став зразковим селянином-господарем.

Після поразки визвольної боротьби 1917–1920 років навколо нашого села ще довго тримався протибільшовицький партизанський рух. 1921 року шалів голод, селяни ходили пухлі і було 28 смертних випадків від голоду.

Павло Єнко був розкуркулений у першу чергу, і хоч ціла громада його боронила як чесного громадянина-хлібороба, все було даремно: його розграбували та разом з дружиною й двома дітьми в числі інших розкуркулених повезли на Північ.

Всього розкуркулено 32 господарства. Решту примусово об'єднали в колгосп під назвою “Рання зірка”. Незабаром цю назву визнали “петлюрівською” і колгоспу дали назву “Широка нива”. Пізніше і цю назву було замінено на колгосп “Большевик”. Церкву зачинили ще 1927 року, і священник виїхав з села; з церковної будівлі зробили спочатку зерносховище, а пізніше клуб.

З тисячників пам'ятаю двох росіян Шликова та Ломакіна, що на чолі місцевого активу відзначилися найбрутальнішою жорстокістю. Обмежуся лише одним прикладом із Грицьком Норенком. Норенко — 40-літній селянин, зразковий господар, мав жінку та п'ятеро дітей, на п'яти десятинах поля. Серед січневих морозів до нього прийшла група активу на чолі з уповноваженим Шликовим, який, увійшовши до хати, сказав до активу: “Вплоть до печьоного!”, себто забрати все, аж до печеного хліба включно.

Ніякі зойки і плач родини нічого не помогли: забрали все, що було рухоме і нерухоме, і вигнали з власної хати із дітьми від 2 до 13 років. Батько дітей не виводить. Тоді Шликов бере дітей і по одному викидає через вікно у сніг, а хату замикає. По селу наказ: “Кто пустіт до себя в хату, тому завтра будет то же самое”. Батько з матір'ю забирають дітей, ідуть у ліс недалеко села і там викопують печеру, щоб оселитися, хоч і це невільно. За пару днів забирають Грицька. Незабаром усі діти гинуть від голоду і холоду. Осамітнена, виснажена, убита горем мати покинула печеру, і труп її лежав на скованій льодом річці. Такий був кінець цілої сім'ї цього славного, чесного хлібороба... За що? Скільки знищено таких сімей в Україні?

Мій дід був панським кріпаком. Батько був робітником – будівельником – і цей фах передав мені. Незважаючи на мою бідність, 28 жовтня 1932 року мене попередили, що я призначений до репресії як “неблагонадійний елемент”. Я зразу ж пішов з дому. Цієї ж ночі до моєї хати вривається група на чолі з московським уповноваженим Сінельниковим. Корова, свиня, решта хліба і все нескладне селянське рухоме майно – все було виметено. У чотирьох голих стінах лишилася моя мати, котра незабаром померла.

І переді мною, і після мене з села пішли у світ за очі сотні селян, рятуючись від терору та голоду. Населення нашого села зменшилося приблизно на третину. Зимом 1932–1933 років забрали все до зернини і з колгоспу, і з хат; забрали не лише хліб, а й квасолю, пішно, незалежно від того, чи вступив до колгоспу, чи ні.

Саме під час голоду 1933 року окупаційна влада почала у нас перебудовувати вузькоколіїні залізниці до Бужанської та Почапинської цукроварень на широку колію. Люди, що вже півроку не бачили хліба та жили “Божою россою”, кинулися на цю роботу, бо там давали по 500 грамів хліба та по 30 грамів цукру на день. Для цього треба виконати норму, себто викидати вісім кубометрів землі. Непівжива людина такої норми виконати не могла. Увечері хліба нема, бо привезуть завтра. Голодні люди мерли і на роботі, і по дорозі з неї.

Ранком їде підвода, збирає трупи на віз і звозить до великих ям. Трупи скидають хто як умер: дехто лежачи, а деякі сидячи. Коли яма повна – загортають, а часом і голова виглядала зверху. Померло багато і сільських попихачів, що допомагали грабувати: Меланченко, Бабченко та інші, яких не пам’ятаю, їх навіть не хотіли загібати, так що сільська управа мусіла власноручно закопувати. Коли зелене колосся почало наливатися, люди сушили його, щоб натерти зерна і рятуватися від голоду. За це було багато людей засуджено по закону від 7 липня 1932 року, і ніхто тих людей вже не бачив.

Навесні 1930 року надруковано в газеті “Правда” велику статтю “Головокружение от успехов”, в якій Сталін виправдував себе і обвинувачував місцеві органи влади. Довідавшись про цю статтю, селяни протягом одного дня розібрали своє майно і вийшли з колгоспу. На це влада зреагувала репресіями і загнала знову всіх до колгоспу. У нашому селі існувала СВУ (Спілка ви-

зволення України), з якої ГПУ виарештувало понад 20 чоловік, а декому вдалося уникнути арешту втечею з села. Переважна більшість членів СВУ була з бідняків. Дальша доля арештованих нікому невідома.

Восени 1930 року прибули тисячники на чолі з московським упо-вноваженим хлібозаготівлі Верстіним. Верстін мав необмежені права як щодо села, так і щодо кожної людини. Село розділили на 11 “участків”. “Штаб” накладав на окремі господарства “тверде завдання”, і називали їх “твердоздатчиками”. Цим людям були “доведені до двору” такі завдання по здачі хліба, м’яса, городи-ни, що вони не могли їх виконати. Коли комусь вдалося якось ви-конати “тверде завдання”, то на другий день він одержував нове і однаково не міг вийти зі стану боржника державі.

Тоді з наказу Верстіна пущено в рух “бригади”, що переривали все не лише в хаті, а й на подвір’ї і в городі. У селянина Гарасима Сушка, наприклад, знайшли кілограмів зо два крупів, що їх мати заховала для своїх дітей, і за це його засудили на п’ять років. Лю-дей забирали до штабу і тримали цілу ніч, вимагаючи здачі “твер-дого завдання”, їх били, садовили напівроздягнених до холодного приміщення, обливали водою. Від таких тортур у “штабі” з на-шого кутка померло два порядних селянина, Левко Коваленко та Марко Плужник.

Під час голоду 1933 року в нашому селі вмерло голодовою смер-тю 850 людей, в тому числі вмерло цілими сім’ями 80 родин».

Згадує селянин **Устим Богуславський** із села Зеленьки Миро-нівського району на Київщині. У цьому краї, на найкращих чорноземах з часом працюватиме знаменитий академік Ре-месло, котрий виведе прекрасні сорти української пшениці. А тоді...

«Після відступу українського війська прийшли московські війська, а слідом за ними продгрупа, що грабувала село, забира-ючи збіжжя і худобу. Як реакція, з навколишніх сіл та хуторів утворився партизанський загін під проводом П. Микитенка. Партизани вели завзяту боротьбу, але проїснували лише до кінця 1922 року.

Розкуркулення і колективізація провадилися зимою 1929 ро-ку. На цей час наше село мало 1189 дворів, з них розкуркулено 356 господарів. Вигнано з села приблизно 1500 людей, частина з

яких десь умерла, а частина, можливо, врятувалася. Вмерла з голоду і половина сільського активу, а один сільський активіст, що чимсь не догодив московським посіпакам, Оврам Безитанний, дійшов до людодства».

Селянин **Іван Мельниченко**, народився 1903 року в селі Нова Кочубіївка Чутівського району на Полтавщині:

«У 1930 році примусово колективізовано меншу половину села. Решта – були розкуркулені, робітники, одноосібники або ті, що десь повтікали. Тих, що робили будь-який спротив, – судили й вивозили. У цей час мій батько і мати лишилися на селі як “одноосібники”, а я виїхав до Казахстану. 1932 року батька за-судили за невиконання хлібоздачі на три роки, хату, господарство продали за 300 карбованців, а його самого відправили до Полтавської в’язниці. На запитання батька до суду, який же він куркуль, коли ціле життя працював у наймах, суддя відповів: “Хоть ты и не кулак, так твой дом выглядит по-кулацкому”.

Продержавши батька у в’язниці три місяці, його випустили як старого і хворого (мав 71 рік). Прийшовши до села, він з матір’ю пішов до своєї порожньої хати. І тут же прийшла міліція виганяти. Батько упирався. Та вони витягли і його, і матір за ноги на вулицю. Батьки пішли попідтинню, аж поки я не забрав їх до Казахстану, вже з пухлими ногами...

Під час голоду 1933 року моя сестра, що жила на хуторі Бедрати, за три кілометри від нашого села, мала вже пухлі ноги, але не вмерла, бо дуже мудро ховала зерно по стріхах. Мертвих сусідів, щоб трупи не валялися, стягала до льоху та привалювала землею».

А тепер знову повернімось до сучасності. Тобто до того, як бачать суцї нині українці цю страшну трагедію, ту дику зброю, що її скерувала у серце мого народу комуно-сталінська зграя. Уже зовсім літні й молодші, розумні і не дуже, з совістю і трохи ні. Бо ми такі...

Марія Синельник з Луганська:

«Я чула по радіо вже кілька разів, що Ющенко погрожує каталажкою своїм громадянам, якщо ті не будуть визнавати факт геноциду 1933 року. Не розумію, чого вас усіх так трясе, чого ви не

живете спокійно самі і нам не даєте спокійно жити. Я не помилюся, якщо скажу, що це сіпання ніколи не закінчиться! А дарма. На вулиці капіталізму (так і написано в листі! – В. Я.) – ваша влада. Демократія. Кожен має свою точку зору. То як же йти проти власної совісті? Нас такого не вчили ні батьки наші, ні наша радянська школа. І ось на старість маємо!

Тоді скажіть мені, будь ласка, як це влада робітників і селян сама проти себе геноцид зробила? Як називається те, що наші громадяни копаються у смітниках уже 17 років? Може, це моя вигадка? А безпритульні діти і бомжі – це також моя вигадка? А яку каталажку треба приготувати тому гаду, що забрав гроші на ощадній книжці? Росія, Білорусь уже розрахувалися зі своїми людьми, а Україна тільки пам'ятники бандерівцям ставить!»

Зупиню на півхвилини цей потік свідомості чи й підсвідомості людини із законсервованою совдепівською пам'яттю. Щоб не прижилася і у вас ця псевдоінформація. Ні Росія, ні Білорусія не повертали своїм громадянам заощаджень у всесоюзному «Сбербанке», котрий мав лише свої філії в Україні та Білорусії. Основні заощаджені кошти осіли в Москві, але Росія навіть своїм громадянам їх не повернула. Україна першою спробувала із власних ресурсів зробити це. І за три-чотири роки таки розрахувалася б зі своїм народом, але ж ви знаєте причини зриву цього задуму. Поперек дороги стала пані соціалістка Семенюк-Самсоненко. Не сама, не сама...

«Чи знає Ющенко, що після 1991 року я не купила катушки ниток, не те щоб щось більш-менш стояще! Хай Ющенко подивиться: усе, що на мені, усе із мусорки! Хіба це не геноцид?! Ніхто не знає, як я усі ці роки голодувала. Геноцид на Україні настав тільки з 1991 року. А 1933 рік був голодний, це так, але ж був неурожай! Як казав мій батько: “Дочечко, ось така пшеничка вродилася, косилка не брала!” А той, хто аж тремтить, боїться повернення радянської влади, хай думає інакше! А нас не треба вчить! Я знаю, що після ПЕРЕМОГИ пішла в школу, хоча старші діти уже в 1944 році навчалися. Так захотів поганий товариш Сталін, бо він, той Сталін, будував школи, а не власні дачі! Не вчить вченого їсти хліба печеного! І балакайте, та не забалакуйтеся!»

Ось так думає ця жінка. І їй відповідає автор наступного листа. Справді новий, по-новому мислячий українець.

Володимир Левіщев із Вербівки Хмельницького району, Вінниччина:

«Добрідень, пане Володимире! Постійно слухаю Вашу передачу і наreshtі наважився написати. Мене звати Володимир, мені 30 років, з чотирьохрічного віку живу із дідусем і бабусею. Тато помер (я його навіть не пам'ятаю), а мама виїхала в Естонію. Контактів з нею ми не маємо.

Наскільки мені відомо, у нас ще багато таких людей, які стверджують, ніби Україна не пережила Голодомору. Це й зрозуміло. Багато населення України проживало у містах, де проводили політику дезінформації та приховували справжню правду про те, що робилося у селах. Я вже не кажу про те, що було масове переселення із Росії в Україну, аби асимілювати українців і таким чином зробити єдиний народ – “руський”, або “совєцький”. Тому багато хто з тих, хто зараз проживає в Україні, не знають усієї правди, яку знають ті, хто вижив, вцілів Божим дивом у ті страшні часи.

Те, що бачила моя бабуся, запам'яталося їй на все життя, і вона розповіла мені: її батько, худий, аж кості видно, і померлі троє меншеньких братиків, бо нічим було годувати, і дуже багато трупів, які везли на підводах на цвинтар. Я думаю, що непотрібно таке замовчувати, потрібно всім розказувати правду про той “розвинутий соціалізм” і “комунізм”, в якому змушували жити наш народ.

Нині російський президент та російський уряд пояснюють, що такий голод був не лише в Україні, а ще у Казахстані, на Поволжі. Але голод – це одне... А сплановане винищення людей – це зовсім інше. Коли людей зумисне, свідомо виморюють голодом, у них забирають не лише до хліба, а й сам хліб – як це пояснити?

І мені й досі дивно і незрозуміло, чому до цього часу не заборонили такі партії, як комуністична і соціалістична. Чому у такій малесенькій країні, як Литва, спромоглися, відважилися заборонити комуністичні символи, а у нас до цього часу ще панькаються із ними. Шановний пане Володимире, зберіть довкола себе однодумців, покінчіть з цим минулим раз і назавжди. Бо вони завжди будуть зводити наш народ, задурюючи йому голову тим

раєм, який вони мали збудувати! І прошу про це Вас не тільки я, а ще мільйони чесних і свідомих українців, які знають і розуміють, що таке комунізм! Бо дійсно, слухаючи щоразу того Симоненка чи Мороза, хочеться спитати: які ж ви комуністи і соціалісти? Звичайні магнати, багатії, лицедії і демагоги! Скільки ж ви розстріляли чи відправили на Сибір, на Магадан або Соловки справжніх, чесних, розумних українців. Які ж ви комуністи? Де треба совість тримати, щоб на чийось кістках будувати своє щастя? Мені дуже хотілося б, щоб ті, які проголосили себе правонаступниками радянських комуністів, нарешті відповіли за всі ті злочиння, які вони вчинили за всі роки існування комуністичної партії. Я знаю, що є міжнародний трибунал, який судить за злочини перед людством, і от я думаю, що йому давно вже час зайнятися нашими так званими “комуністами” і “соціалістами”. За все повинні відповісти: і за розстріли чесних людей, і за Голодомор, і за Чорнобиль, і за знущання над людьми».

Ганна Кривуца, селище Варва Чернігівської області:

«Шановний пане Володимире, хочу Вам написати, як у Варві під час голодомору моя мама лежала на підлозі важко хворою, під неї сховали вузлики з крупою, а прокляті комуністи прикладами хвору маму перекинули, забрали ті вузлики та розсипали по вулиці. Мій батько збирав по селу і звозив на кладовище у яму мертвих. А одна дівчина, Галя, стала кричати “жити хочу!!!”, то мій батько її непомітно кинув у куці і сказав: “Мовчи! Бо закинуть назад у яму, бо стоять он з автоматами!” Вона вижила тоді, а в 1946 році народила дівчинку, щоправда, сама померла. То ту дівчинку Ніну доглядала жіночка Гапочка. Зараз та дівчинка Ніна у Києві, працює лікарем, чи жива вона, хтозна, а дівоче її прізвище було Юрченко. Вибачайте, хотіла, щоб Ви, Володимире, знали й таке».

Ніно Юрченко, озвіться, чуєте, як у Варві бережуть пам'ять про Вас?

Віра Кобилянська, село Бандурівка Олександрійського району Кіровоградської області:

«Доброго дня, шановний Володимире Олександровичу! Завжди із цікавістю слухаю Вашу передачу. Тема голодомору була для мене

болючою із дитинства, багато чула про це від матері та рідних. У школі у ті часи про це не говорили. Я народилася на початку Другої світової — у 1939 році. Голоду 1933-го не застала, але напишу, що чула від людей нашого села, наших близьких сусідів.

Жила собі сім'я, було у батьків три доні та двоє синів. Лихо не минуло їхню сім'ю, усе їстівне забрали. Забрали хліб увесь до зернини, городину і ту не залишили. Що робити, як жити? Сім'я ж — сім душ, хлопчики зовсім маленькі. Поки тепліше було, то щось там шукали у полі, запаси гризунів, щось напівгниле, що лишилося на городі, а як прийшла зима, то все снігом замело. Дівчатка — старші, то розуміють усе і хоч їсти не просять, а хлопчики — малі, то все плачуть і їсти просять, простягають до матері руки. А матуся віддає їм останнє — юшку із мерзлої картоплі і буряків.

Якось зібралася вона до міста, збрала у хаті усе, що можна було продати. Люду голодного у місті — багато, той — ледве йде, той — йшов, упав і помер. Траплялися і шахраї, звісно, які людей дурили і останнє відбирали. Через те вона ні з чим з міста повернулася. А діти — чекали, зустрічають. Вони плачуть, і вона з ними разом усі очі виплакала, та що з того...

Прийшла весна, а люди все мерли як мухи. Очевидці казали, що всюди — у дворах, на вулицях — лежали трупи. А ті, хто вижив, блукали чорні, як примари, із затьмареним розумом і почуттями, одне лише бажання у них лишилося — їсти. Страшною мукою стало життя. Прокидалися тваринні інстинкти. Повзали по землі, щось там шукали, коріння, перишу траву, цвіт акації — усе в рот, і від того також було багато біди. Хто сильніший був, той йшов на річку, як пощастило вловити якусь рибку — то найдок на всю сім'ю...

Та повернуся до отієї нашої знайомої родини — їм тато рогозу приносив, варили, їли. Дитячому організмові б хліба, борошенця, молочка, то, може б, і вижили, а так лежали, як ті снопики, зів'яли, а в очах сірим туманом — голод. Мати робила для них що могла, але від смерті голодної не порятувала.

Ще Вам розповім і за свою родину. Дідусь і бабуся мої у голод свого синочка поховали. Лише 23 роки. Щойно одружився. Як був той голод, то він дуже застудився — працював у колгоспі. Зерно возив у березні на залізницю через річку, коні слабі впали, він хотів підняти, намучився, застудився, а організм — виснажений, у хаті — їжі ніякої. Уже то й весна була, уже все й квітло й було, а він помер. Кажуть, що ледве вийшов із хати, акація цвіла,

то він підняв руку квітку зірвати і впав назавжди. Мали батьки ще двох синів та доню — мою маму. Старший загинув на війні, а молодшого війна пізніше наздогнала. Був старший до війни на Донбасі військовим, поранений, помер у полоні, про це рідні тільки наприкінці війни дізналися. Був він комсомольцем, комуністом, мав чисту совість і дуже добрий був. Син молодший також був у полоні, тікав, повернувся зовсім хворим, щоправда, одружився, мав сина і доньку, проте молодим помер. Ось така доля. Та й мама моя рано вдовою зосталася, усе життя тяжко працювала, померла у п'ятдесят шість років...

Зараз зростає нове покоління, у наших дітей родяться гарні діти, онуки, живуть у вільній Україні, і досить нам терпіти усім оті страшні муки!

Пробачайте, коли що не так. Усе це з перших вуст написала. Про все це ми маємо пам'ятати, забути — не маємо права!»

Людмила Панова з Харкова:

«Уважаемый господин Яворивский, с интересом и удовольствием слушала Ваши передачи до этого, но написать Вам меня вынудила Ваша тема голода 1932—33 годов, хотя я и не уверена, что мое письмо будет озвучено...»

Вашого листа було озвучено на всю Україну, пані Панова. Часто алогічного, часто суперечливого у тезах та висновках, ще частіше якогось антиукраїнського, ворожого не лише до Розуму, Пам'яті, Правди мого народу, а, таке враження, навіть до українського повітря, що ним дихаєте.

«...Я — жительница Слобожанщины, 1940 года рождения, родилась и выросла в поселке Эсхар, где была построена электростанция по плану ГОЭЛРО. Родители и все их родственники жили на Слобожанщине, и никто не говорил на украинском языке, потому что все были русские и села тоже были русские (Андреевка, Михайловка). Родители уехали из деревни после раскулачивания и работали в 1928—1930 годах в Харькове и на Эсхаре. Родственники, оставшиеся в деревне в 1932—33 годах, все умерли от голода. Мама смогла спасти лишь свою младшую сестру. Мой дед по отцу забрал паспорт своего сына, уехал в Харьков, а сын его вместе с семьей умер от голода. От голода умерли все родственники, то есть, когда я родилась, у меня не было ни бабушек, ни дедушек, вообще никаких родственников! И теперь я задам Вам вопрос: это

был геноцид украинской нации, как утверждает Ющенко? Мы в семье всегда всех помнили и ставили свечи, и делали это всегда, а не по призыву Ющенко! Мама нам все эти ужасы рассказала, когда мы подросли и она поняла, что мы нигде и никому болтать лишнего не будем, что не подвергнем тем самым свою жизнь опасности!

Между прочим, в жизни моей мамы было очень много жуткого и страшного. Она пережила раскулачивание, голод, смерть всех родственников. Затем — война и жизнь на оккупированной территории с тремя детьми и младшей сестрой, когда негде было жить и нечего было есть. Затем возвращение отца и снова преследование семьи, поскольку во время войны наш отец побывал в плену. На электростанцию на работу не взяли (военизированное предприятие не для “врагов народа”), участок земли с флигелем, где мы жили, отобрали местное начальство (лакомый кусочек), и снова голод 1946—47 годов, когда ели оладьи из травы с добавлением муки из желудей.

Но то был тоталитарный режим. А что сейчас? Лучшие разве? Опять жить в страхе, что тебя будут преследовать, что попадешь в тюрьму, если ты не признаешь желание Ющенко объявить 1932—33 геноцидом? Он зарабатывает себе международную премию за события, которые были 75 лет тому назад!

За многие годы моей работы было много поездок и случаев, когда я гордилась тем, что я с Украины, и не думала, что я не украинка (я — русская, владеющая украинским языком). А за годы независимости как все изменилось: без знаний украинского языка ты уже не имеешь никаких прав, хоть всю жизнь прожил на Украине и твои предки в “энном” поколении тоже тут жили! А теперь ты обязан говорить и думать о событиях, которые произошло 75 лет тому назад, иначе попадешь в тюрьму! Не слишком ли? Как к этому относятся настоящие украинцы, каковым я Вас раньше считала?»

Ви зрозуміли саму себе, пані Панова? Ваша родина вимерла від голодомору, а Ви хочете стверджувати, що його не було. Закон про відповідальність за заперечення геноциду ще не прийнятий, але я переконаний, що його таки треба прийняти, щоб такі, як Симоненко, Ваша Александровська, зрештою, такі, як Ви, не мали права заперечувати очевидну трагедію українського

народу. Карають же євреї за заперечення гітлерівського геноциду. Ах, Ви – росіянка, і Вам це чуже! То так і кажіть. У нас про все можна говорити вголос. Навіть те, про що варто промовчати.

І хто це Вам сказав, що без знання української мови Ви не маєте жодних прав? А двічі перший віце-прем'єр Азаров? А «вічний» депутат, Герой України Звягільський, який навіть виконував обов'язки голови уряду? А Кучма, який вивчив українську тільки після того, як уже став Президентом? Лукавите, пані, дуже лукавите. Спробували б Ви сказати таке полякам, чи румунам, чи чехам. То більше що живете серед нас «в энном поколении» і не спромоглися вивчити нашу мову.

А ось ще одне свідчення. Землячки російськомислячої Людмили Панової. І хоч **Олена М'ярига** з Мерефи під Харковом також пише по-російськи, мислить вона по-українськи, бо це її Батьківщина:

«Уважаемый писатель Владимир Яворовский! Простите, что я, украинка, пишу на русском языке. Мне так легче изъясняться, простите за ошибки. Заставило меня сесть за перо неверие некоторых людей, которые отрицают голодомор 1932–33. Я не хочу касаться сегодняшних событий в стране, знаю – мне и моей семье никогда не было легко, если учесть, что я – дитя репрессированных родителей. Но сейчас речь не об этом.

Хочу засвидетельствовать то, что мне рассказывала моя мама Колодяжная Мария, 1902 года рождения. Все события происходили в Харькове и в городе Мерефа. Папа Колодяжный Афанасий работал на Харьковском вагоноремонтном заводе на Ивановке. На работу ездили товарными вагонами, а иногда шли пешком. Выходили в час ночи, чтоб попасть к 8 часам на работу. Иначе будут судить. По дороге везде валялись трупы. За 200-300 г хлеба стояли огромные очереди. Кто не мог выстоять в очереди, падали прямо под ноги от голода. Это было так часто, что уже никто не удивлялся.

Страшное зрелище. Утром и под вечер ездила машина с группой людей, которые подбирали трупы и вывозили. Мама со своей подругой решили поехать в село выменять хоть стакан кукурузы. Но все села были раскуркулены. И они голодные, холодные вынуждены были ехать домой. Поезд уже ушел, ибо ходил раз в сутки. Их застала ночь. На краю села стоял домик на отшибе, и они зашли

туда. Хозяйка дома неохотно пустила их переночевать. Приехали ее сыны, сели на земляном полу и сразу же уснули.

Мама проснулась от какого-то шума, вроде бы где-то капает вода. Разбудила подругу, прислушались. Капало в шифоньере. Думали, как поступить: не заметить или посмотреть? Решили тихонько открыть дверцу и взглянуть. Господи! Ужас какой! Висят два трупа вниз головой, и кровь стекает на поддон. Как мама с подругой выбрались оттуда и как сбежали — одному Богу известно. Сыновей этой хозяйки судили. Но це вже було потім».

Здавалося б, це наша, суто українська тема, наш біль, наші сльози, наша чорнюща історична прірва. А сусіди, близькі чи далекі, хочете — співчуйте, схиляючись на наше плече, хочете — будьте байдужими. Це робота для вашої совісті. Але не збиткуйтеся над нашою журбою і над сльозою нашою не на-сміхайтеся.

Право президента Росії приїздити чи не приїздити на скорботні роковини зумисного голодомору 32–33 років у хлібній Україні. Кремлю можна було дипломатично відмовитися, пославшись на зайнятість економічною кризою чи перейменування вулиць у зруйнованому дотла Грозному. Бо ж такі зловісна ідея виморення в найпершу чергу України голодом народилася в кабінетах Кремля. А натомість звідти пролунав ще й єзуїтський коментар. Президент Російської Федерації пояснив свою відмову приїхати на відзначення роковин голодомору тим, що «на Україні трагічні події початку 1930-х років використовуються... для досягнення сьогохвилинних кон'юктурних політичних цілей. Ми чітко бачимо, що в останні роки ця тема (так званого “голодомору”), поряд із наполегливими спробами отримати запрошення в “підготовчий клас” НАТО, зроблена ледве не центральним елементом української зовнішньої політики», — офіційно зазначає Медведєв у листі до Ющенка. «Ми також констатуємо намір частини політичної еліти і керівництва України використовувати ставлення до цієї проблеми як свого роду “тест на патріотизм і лояльність”...».

Гіркий це патріотизм, пане Медведєв. Дуже гіркий. Майже смертельний. Одначе це наша пам'ять. І ніхто не має права позбавляти нас права на цю пам'ять. Без неї ми вже не українці, а пил на вітрі. Тому й знову надаю слово свідкам.

Цей лист членів Всеукраїнського об'єднання ветеранів **Л. В. Кривенди, В. Т. Богатенка, Ольги Богатенко, Т. Д. Шмика, Г. Я. Чаленка, І. Я. Штика, М. І. Возненка** з Білої Церкви має свою складну біографію. Навіть драматичну. Я отримав його і готував зачитати в одній зі своїх радіопередач, коли генерал Герасимов ще був живий. Та Герасимов помирає. І я, звичайно, листа ветеранів відклав, дотримуючись елементарних постулатів християнської моралі. Та Бог вже давно визначив подальше місце перебування душі цього агресивного антиукраїнця, тож колективний лист білоцерківських ветеранів уже можна зачитати без купюр:

«Шановний Володимире Олександровичу! Прийміть щирі вітання від ветеранів Білоцерківщини. Дякуємо Вам, що Ви є. Будучи членами ради ветеранів, ми хочемо через Вас висловити наше обурення, яке викликав у нас виступ генерала-комуніста Герасимова у Верховній Раді. Він розпинався там про “видумки українських націоналістів” про нібито “націоналістами видуманий голодомор”. Боже! Який цинізм...

Фашисти вибачились за війну, заплатили людям за всі місяці праці, а червоні людиноненависники знищили мільйони українців і кричать, що цього не було... Він говорить від імені ветеранів, а ми – ветерани – наводимо декілька прикладів з життя ветеранів Білоцерківщини.

Ольга Богатенко, ветеран війни: “Наша сім'я з семи чоловік до 1929 року жила не бідно. Під час НЕПу розжились, бо батьки були молоді, здорові, грамотні, працюючі. Важко працювали, маючи вісім десятин землі, мали все необхідне для життя сім'ї. Такого господаря голодом не замориш – ось для цього була придумана колективізація. Худоба, реманент, збіжжя, побудовані в 1926 році будинок і сарай – все пішло в колгосп. Там його розтягли п'янички. Один з керівників цього шабашу був уповноважений з Москви Соловйов. За те, що батько був розумніший від цих уповноважених, – його на Соловки, а дітей серед зими і стареньку матір, жінку з чотирма дітьми прямо на сніг серед зими. Приютила нас, голих і голодних, мамина сестра, маючи своїх п'ять дітей.

Щоб врятувати дітей, мати поїхала за пшоном до Росії, міняючи одяг сестри. В Росії були повні магазини хлібом і іншими продуктами, але їх українцям не продавали. А якщо десь виміняли, то на вокзалах і на кордоні з Росією їх арештовували і кидали

до в'язниць. Були випадки, коли на кордоні зупиняли потяг і продукти, забрані в українців, викидалися прямо в грязь. Тоді мати поїхала до Махачкали. Там були люди прихильніші до українців. Мати привозила звідти пішоно. Мололи на жорнах, добавляли всяку зелень і мали млинці”.

Іван Штика — учасник бойових дій 1941–1945 рр.: “...Батько швець, мати доглядала шістьох дітей. В 1931 році до хати завітала озброєні так звані продзаготовці під керівництвом пітерця Соловійова. Вигребли все з комори, підвалу, навіть з горщиків. Коли помітили, що діти на печі лежать на ряднині, зняли дітей, бо під нею мати заховала декілька кілограмів зерна, — забрали все. Соловійов на цьому не заспокоївся. Сидів біля батька до півночі і, погрожуючи пістолем, вимагав грошей. Батько не витримав погроз і віддав останні копійки, які були приготовлені на зиму для утримання сім’ї. За зиму я з батьком вивіз на цвинтар усіх своїх сестричок і брата. А весною я з мамою похоронили в рові — загальній могилі — і батька.

На 60-ті роковини голодомору я з сусідами поставив високий дубовий хрест на загальній могилі померлих. Можемо Герасимову поставити цей хрест на могилу, а землякам, що померли від голодної смерті, — поставимо гранітний, щоб наші правнуки не забули про невинно убієнних”.

Такі розповіді типові, бо в кожній хаті або частково, або всі вимерли під час **ГОЛОДОМОРУ**. Ще живі свідки тих страшних років, а Герасимову голодомору не було. Як можуть українці забути ці страшні роки російської окупації України? Хочеться звернутися до українців з нагоди вшанування наших співвітчизників. Шануймося, українці, бо ми велика нація, яка зазнала багато горя за часів окупації, і час нам уже випрямити плечі і самим вирішувати нашу долю!

Хіба не ясно нам, чому за нас і сьогодні вирішують, з ким нам бути і з ким дружити?! І членством в НАТО нас залякують задля того, щоб ми і надалі працювали на сусіда. А насправді тільки в НАТО ми б відчували себе захищеними від зайд, які й сьогодні не проти того, щоб вивезти все з України. Українці, будьте козаками! Бо
...не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окрадену, збудять...”».

А ось свідчення **Надії Бортнікової** з Донецька.

«Завжди з нетерпінням чекаю і слухаю Вашу передачу. Вболіваю за Україну, радію разом з Вами і сумую разом.

Моя мама, Радченко Галина, пережила голодомор 32–33 років і голод 47 року, коли я народилася. Коли я стала старшою, просила маму, щоб вона записала все, що пам'ятає про голодомор. На що вона відповіла, що навіть говорити про це небезпечно. Та зараз вона розповіла мені все, а я як змогла записала. Ось її розповідь мовою оригіналу:

“Вся наша сім'я испытала той страшный голод. Я родилась і жила до восьми років в Курській області (тепер Белгородська), на хуторі Нікольский Хотмыжского сельсовета. Это 80 километров от Харькова. Мои батьки були українці, ми балакали по-українськи, та і жителі хутора говорили и говорят по-украински, хотя в школе не изучали. Формально я по национальности русская, бо национальность мне определили в детском доме, где я оказалась после смерти родителей. Теперь о главном, про голодомор.

Я родилась в 1924 году и хорошо помню те страшные годы. Наша семья состояла из пяти человек: отец, мама и трое детей, я — старшая. Осталась в живых только я. Помню, что у нас была корова, но потом ее забрали. Родители работали в колхозе. В 1932 году на трудодни ничего не дали. Уже к концу 1932 года начался настоящий голод, в каждой хате кто-то умирал. В конце года в один день умерли мои два брата пяти и семи лет, где-то через месяц умирает мама. Кто хоронил, я не помню, отца не было, он ушел в город найти какую-нибудь работу и привезти продукты.

Я зосталась одна. Ходила просить милостыню, но давали редко. Однажды я пошла на колхозное поле, там убирали кормовые буряки, я тоже стала носити їх. Ко мне подошел мужчина и сказав: «Девочка, иди домой и скажи, пусть придет мама работать». Я заплакала и сказала, що мама померла. Тогда он дал мне несколько буряків. Я їх зварила і їла, і чуть не вмерла. Началось людоедство, об этом говорили в селе, и я боялась ходити просити еду. Пришел отец без продуктов и, наверно, чтобы спасти меня, повез в Харьков. Я уже не помню, как мы дошли до станции пять километров лесом, ведь мы были голодные и пухлые, как сели в поезд. В Харькове отец из вагона выйти уже не смог — умер. А когда

я вышла из вагона одна, меня забрали и повели куда-то в тупик. Там стояли товарні вагоны, и в них були дети, наверное, собирали партию. Не помню, сколько времени мы находились в этих вагонах, кормили один раз в день, давали полтарелки какого-то супа и один сухарик.

Через какое-то время перевели нас на Холодную гору (в Харькове есть такое место), поселили в Салтовские бараки, так их называли. Перед тем как перевести, отвели в баню, а когда мы уходили оттуда, ко мне подошла женщина и попросила поддержать ребенка, сказав, что она отойдет на минутку. Но больше она не пришла, а я с этим ребенком пришла в барак. Какое-то время он был со мной, не плакал, и я даже не знаю, был он живой или мертвый. Потом его у меня забрали, а со временем я поняла, почему эта женщина отдала мне этого ребенка. Надеялась так спасти его от голодной смерти.

Бараки были деревянные, не отапливались, была еще ранняя весна, было холодно, и не каждый мог выжить, причем почти не кормили. В бараках были деревянные тапчаны, постели не было, мы спали на голых досках. Рядом был барак, куда сносили детей, которые умирали от голода и холода. Вечером подъезжал грузовик, вилами грузили мертвых и куда-то увозили. Мы, дети, все это видели, но никто не плакал — это было привычно. Кто этого не видел и не испытал, пусть не берет грех на душу и не говорит, что геноцида не было. Они не представляют, сколько умирало детей даже в середине 1933 года! Я говорю о детях, потому что я жила в этом мире и это видела своими глазами.

И только тех, кто выживал в этих бараках, переводили в детприемник. Так я оказалась в Харьковском детприемнике. В конце августа 33-го нас переписали, кто и откуда, и направили по своим областям. Меня перевезли в Белгородскую область, в Борисовский район, в детский дом № 1 имени Н. К. Крупской. В Борисовке — снова смерти, кормили очень плохо, и слабые не выживали. Мне «повезло» — я заболела дизентерией, и меня поместили в дизентерийный барак, там лечили и кормили каким-то бульоном и жареной кровью (это мне запомнилось). Когда я вернулась в детский дом, то многие знакомые дети уже умерли. Хоронили здесь же, во дворе, в скверике. А когда в 1934 году весной убирали территорию, то выкапывали трупы, многих узнавали. И только в 1934 году от голода уже не умирали.

В детском доме я прожила семь лет, с августа 1933-го по август 1940-го. Закончила семь классов и поехала учиться в индустриальный техникум в город Серго (в настоящее время город Стаханов Луганской области). В 1941-м, когда я сдавала экзамены за первый курс, началась война. Учащиеся разошлись и разъехались по домам, а мне некуда было ехать, я оказалась без крыши над головой и средств к существованию. Снова голод, но это уже другая история...

До последних дней своей жизни я буду помнить о тех страшных годах, когда видела тысячи смертей, а чудом осталась жива. Это еще одна частная история о голодоморе, рассказанная для тех, кто еще сомневается. Свідчу про це Радченко Галина, 85 лет, Донецк»».

Іван Шароварський, котрий зараз мешкає у Львові. Про себе сповіщає: очевидець геноциду українців, інвалід Другої світової війни, контужений на фронті, двічі тікав із примусових робіт у Німеччині. У листі використано також спогади очевидців геноциду **Василя Ковальчука** та **Володимира Морцюги** — всі родом із села Западинці на Хмельниччині.

«Вельмишановний Володимире Олександровичу! Ці спогади про голодомор ми готували до друку в газеті, але нам відмовили, бо... забагато, мовляв, матеріалу. Можливо, Ви зможете це використати у своїй передачі?»

Народилися ми у 1926 році у мальовничому подільському селі Западинці на Хмельниччині, яке у 2001 році відзначило свій 550-й ювілей. Розташоване село у міжріччі Збруча і Смотрича. Так вийшло, що по Збручу проходив радянсько-польський кордон. Наші родичі, ті, що проживали на Правобережжі, потрапили під польське ярмо, а ми — під радянське. Добре жили селяни до голодомору. Батько, мати і дорослі діти обробляли 8 гектарів землі. Було нас семеро братів і одна сестра, двоє братів у голод померли.

Коли Україна здобула у вісімнадцятому році незалежність, то батько у складі Січових Стрільців на своєму коні поїхав захищати молоду державу (гадаю, що то був корпус Січових Стрільців Євгена Коновальця, який входив до петлюрівської армії), він брав участь у бойових діях проти більшовицьких завойовників у липні 1919 року на полях нашого села і довколишніх сіл. Але батько захворів на тиф і приїхав додому лікуватися. Хтось доніс, що бачив

батька у петлюрівському одязі, який він закопав під яслами у хліву, де стояли корови. Прийшли НКВДисти і почали вимагати від мами, щоб вона віддала їм ту форму. Били її шомполами так, що лишилися рубці на все життя. Батько вилікувався, але від нього заразилася мама Марія і померла.

Селяни непогано жили, вирощували хліб, більшу його частину здавали державі, платили податки, у святкові дні та в неділю ходили до церкви. Але почалася примусова колективізація селян. У колгосп пішли тільки найледачіші, а тому й безземельні селяни та любителі “бурячанки”, на “казьонку” у них не було грошей.

Для пришвидшення колективізації у село прийшов звідкілясь активіст товариш Тябут. Бувало, прийде він до нашої хати, вимагає в тата самогонки, а коли нап’ється, збирає нас, дітей, розповідає, як він Пітер брав у революцію, співає якісь незрозумілі пісні “не для тебе весна придет, все вокруг зацветет, а для тебя родная Кольма и тюремная койка...” То уже пізніше з’ясувалося, що Ленінград і Москва направили в Україну десятки тисяч таких активістів для форсування колективізації і знищення куркулів і про те, що куркулів було знищено втричі більше, ніж їх нараховувалося!

У першу чергу активіст Тябут із тих безземельних селян і “випивох” організував осередок Комітету незможних, виготовив для комнезамівців залізні палиці, з якими ходили вони по подвір’ях і городах одноосібних селян, шукаючи закопаного зерна та овочів.

Пам’ятаю, що в той час був дуже щедрий врожай: возили ми з батьком возом-драбиняком снопи, заповнили ним засіки великої стодоли до самого даху. Вирішили комнезамівці знищити нашу церкву. Скинули хрести, стали розбирати і палити дерев’яні конструкції, і коли кидали у вогонь образи святих, бачив я, як дві бабусі впали на землю непритомні.

Із сільради почали приносити повідомлення про здачу хліба державі по контракції, говорили, що хліб потрібний для голодуючих дітей на Волзі. Батько і старші брати молотили збіжжя і вивозили на станцію. Виконали один план хлібоздачі — дають другий, виконали другий — дають третій, і так вивозився увесь хліб на станцію. Щоби залишити собі якийсь посівний матеріал, батьки трохи зерна приховували або в землю закопували, але ходили по подвір’ях комнезамівці, тикали у землю залізними палицями,

якщо щось знаходили — вивозили у колгосп. Уночі приїжджають НКВДисти, забирають господарів у Кам'янець-Подільську тюрму і там розстрілюють. Яюсь каже мені мама (батько одружився вдруге, але то була не мачуха, а мама): “Сідай на постіль коло вікна, дивись на дорогу за бригадою, а я змелю на жорнах якоїсь крупи”. Бригада — це ті комнезамівці, що під'їжджають підводою і шукають хліб у хаті, в коморі і хлівах, на подвір'ї, на городі. Я, малий, трішки посидів біля вікна, занудьгував і побіг бавитися із малечею. Приходить до хати сусід — комнезамівець Оздоба Міхал та й каже мамі: “Ганю, що ти робиш, он під'їжджає бригада, а ти мелеш на жорнах! Вони ж тобі жорна поб'ють, зерно заберуть, Івана (батька) розстріляють, а тебе із дітьми на Сибір вишлють.” Він пожалів усіх нас і попередив маму. Ми хутко жорна заховали. Комнезамівці шукали хліб навіть у снопках, якими була вкрита наша хата. Один із них — Залуцький — знайшов пригірці гречки, поніс її у жмені до воза і висипав у мішок.

Особливо важко було пережити ранню весну. Хтось зберіг у схованці картоплю, хтось буряки, хтось ячмінь і таке інше. Мінялися селяни між собою, бо ж сіяти треба, а яка спокуса була з'їсти посівний матеріал, а ще його треба було вберегти від всюдисущих комнезамівців. Міняли селяни один фунт ячменю на п'ять фунтів картоплі або на 10 фунтів цукрового чи столового буряка. Діти як ішли до школи, то, хто мав, брали із собою печений бурячок, а там ділилися скибочками.

Було у нас троє дуже розумних коней. Щоби залізти на коня, кину щось поїсти, сідаю йому на голову, і він підкидає мене на себе. Поїду на наше поле, спутаю коней, лягаю на конюшину спати. Ранком мати вже варить юшку, батько запрягає коней, щоб їхати на польові роботи. Один із братів пригонить із пасовиська корову, сестра йде з відерцем доїти нашу годувальницю. Слава Господу Богу, що дав нам корову, бо якби не вона — страшно подумати, як би вижили під час голодомору. Двоє своїх коней ми тоді були змушені з'їсти, шкіру від них здали державі.

У 1933 році я пішов у перший клас. Школа була у хаті розстріляного сусіда Боднаря Йосипа, сім'ю якого вислали. Ще два класи розмістилися у хаті священника, сім'ю якого також вислали. Директор школи Мельник, щоби зберегти життя учнів і щоби діти ходили до школи, організував гарячі сніданки. Бувало, прийдеш до школи, отримаєш мисочку зупки, в якій плаває галушечка

чи шкварочка, вип'єш ту зупку, витираючи рукавом сльози, які котяться прямо у миску. Здається, що з'їв би ще три добавки. Були у нас діти, які виживали саме на цих сніданках, але згодом за благочинну діяльність Мельника також було розстріляно. Трьох наших сусідів — Хаєцького (його хата через дорогу), Боднаря Йосипа (у межу із нашим городом) і Надвичного (вище від нас за три хати) було розстріляно, їхні дружини потім збожеволіли і наклали на себе руки, а діточки “розлізлися межи людьми, як мишенята”...

Постраждали також інші родичі. Довго переховувалися від арешту дядько Олексій Капітан із села Скіпче, але вислідили НКВДисти і в Кам'янець-Подільській тюрмі розстріляли. Згодом розстріляли і його дружину Клаву, мої двоюрідні брати Леонід та Володимир лишилися сиротами. Поїхали наш батько за 50 км у тюрму просити, щоб відпустили невинних батьків до їхніх дітей, та йому кажуть: “Что, туда же захотел?” Батько кілька разів возили у ту тюрму передачі, то передачі у нього брали, але родичів наших у живих вже не було.

Майже половина нашого села загинуло від голоду та розстрілів. Їхніх імен і прізвищ не пам'ятаю, пам'ятаю тільки, де чия стояла хата. Померлих від голоду людей спочатку хоронили у труні, а тоді без труни на сільському цвинтарі, який був просто поділений на дві частини — для православних і католиків. Був ще цвинтар для тварин на хуторі Висілок, там збереглися якісь печери. Переповідали, що ще повстанці Кармелюка у тих печерах переховувалися, але тоді там ховали хворих на сказ тварин. Так ті мешканці хутора, які не могли принести свого мерця на кладовища, ховали мертвих у тих печерах на тваринному цвинтарі.

Ходили із хати в хату прохачі, переважно діти, в обірваній одежі, із торбинкою за плечима, просили щось поїсти. Мама завжди давала, що було, — сухарик, печену картоплину, столовий буряк, жменьку пшона. Одні відразу ж накидалися на їстівне, інші клали у торбу й ішли далі. Той рік був гарний врожай на гарбузи, і батько їх сховав від комнезамівців. Мама клала у баняк траву, зверху гарбуз — і в піч. Ми ділилися тими гарбузами із жебраками. Пам'ятаю, прийшла до хати якась сім'я, ми почали розпитувати, звідки вони. З'ясувалося, що з Чугуївського району на Харківщині. Мама заплакала й сказала: “Боже милостивий, пів-України проїшли, шукаючи кусок хліба...”

Ходили ми по городах, збирали мерзлу картоплю. Пам'ятаю, вона була дуже солодка, але несмачна. А коли збирали врожай, то люди зі стерні збирали колоски, то таких ловили, приводили у сільраду, тоді гнали у район, а там за 10 колосків давали десять років тюрми!

У крамниці не було ні одягу, ні взуття. Щоб купити сірники, мило, гас, треба було здати державі багато яєць, шкіри тощо. Ще раніше збирали наші батьки у селі “золоті п'ятаки”, перепливали Збруч, спілкувалися зі своїми родичами у Польщі, закупляли там різну мануфактуру – корт, перкаль, рубчик, плюш, – з якої потім шили одяг. Але пізніше прикордонну смугу обплутали колючим дротом. Заохочували жовтень і піонерів виявляти і затримувати в прикордонні шпигунів і передавати їх прикордонникам. Так було заведено, що на Великодні свята діти отримували від батьків новий одяг. Як приходила дитина до школи в одязі із домотканого полотна, пофарбованого бузиною, ми знали, що батьки цієї дитини не мали можливості привезти мануфактури із Польщі.

Весною 1933 року із сільради прийшло повідомлення на ім'я батька. В ньому йшлося про те, що до такої дати батько повинен вступити у колгосп. Мама, плачучи, переконала тата не вступати. Приїхали підводи із сільради, розібрали нашу стодолу і перевезли у колгосп. Визначили другу дату вступу батька у колгосп і попередили: за непослух тато буде розстріляний, а сім'ю вишлють у Сибір. Коли прийшла та клята дата, то батько, плачучи, завантажив на воза два плуги (один залізний, а другий дерев'яний зі сталевим лемешем), теліжку, борони, гаки та інший інвентар, запряг останнього із трьох коней і відвіз усе це до колгоспу. Там батько, мати, сестри і старші брати працювали од зорі до зорі. Отримували восени по 100 грамів зерна на трудодень.

Бігали ми на Надзбручанські гори дивитися, як живуть українці по ту сторону Збруча. Було чути дзвони церков села Гусятина, ми бачили, як святково вдягнені люди йдуть до церкви. Видно було черепичні дахи будівель, пофарбовані паркани, польові клини одноосібників. Ми стояли і плакали, розуміючи, що і тут, і там панують на наших землях загарбники, але ті, що по ту сторону Збруча, – більш гуманні, не доводять населення до голодомору й терору. А у нас стоять глиняні хати, покриті соломомою, подвір'я позаростали бур'янами, вишневі садочки позасихали!

І мене особисто дивує, як це нині у Верховній Раді червоні депутати заперечують факт геноциду українців 1932–1933 років. Чи то Господь відняв у них розум, чи то злорадствують вони, вводячи людей в оману. Можливо, ці будівничі диктатури пролетаріату поцікавляться дійсними фактами проведення геноциду їхніми попередниками і перестануть творити зло на землі!»

Павло Теницький, пенсіонер, учасник Великої Вітчизняної війни, село Синяк Білопільського району, Сумщина:

«Розповім Вам такий випадок з 1933 року.

На хуторі Зелений Яр (тепер с. Зелене) Білопільського району Сумської області жив Степан Чечіль.

Було у нього троє дітей – три сини. І от після рейду “ударників”, які вигребли усі продовольчі запаси, щоб не вивозити своїх дітей на кладовище, як це зробив сусід Микола Твердохліб зі своїми п’ятьма дітьми, які померли від голоду, Степан Чечіль вирішив відвезти своїх дітей у дитячий будинок. При живих батьках у дитячі будинки не приймали, тому він надумав відвезти їх у місто Суми нелегально, в надії, що там їх підберуть добрі люди і відправлять у дитячий будинок.

Степан старшого сина (1924 року народження) залишив вдома, а двох менших (1926 і 1928 року народження) посадив на воза і повіз до Сум. Діставшись центру міста, завернув у провулок, швиденько висадив дітей, сам стрибнув на воза, вдарив пугою коня. Діти вчепилися рученятами у задок воза, бігли, плакали і кричали. Тоді він став пужалном бити їх по пучках, вони попадали, а він чимдуж погнав коня в Зелений Яр.

Степан Чечіль працював у колгоспі плотником. Десь перед вісною мій батько покликав його робити сарай, оскільки наші господарські будівлі забрали у колгосп, а нам залишили одну хату. По закінченні роботи, за вечерею, дядько Степан, показавши на нас із братом, сказав, що і в нього були такі солдати. І, утираючи гірку слезою, він нам розповів про той трагічний вчинок.

Записав і засвідчив Теницький Павло».

Микола Бабич, м. Бровари біля Києва:

«Доброго Вам здоров’я, пане Володимире. Слухаю Вашу передачу про голодомор і хочу розповісти про те, що я пережив. Народився в 1927 році в селі Браниця Бобровицького району Чернігівської області, там і пережив цю голодовку. У мого батька, як і в інших одно-

сельців, була корова і кобила, їх силою забрали у колгосп. Перед тим як почали усупільнювати худобу, деякі хазяї продали конокрадам хороших коней, а для задачі у колгосп купили клячі. Були сусіди, що доносили про це у район, і тих вивозили з села назавжди.

Навесні 1933 року із району приїхали ветеринари і визнали, що усі коні хворі і їх потрібно пристрелити. Під лісом, урочище Боркова, був скотомогильник. Потім вовки розтягували цих коней. Поля залишились неорані, заросли бур'янами. Батько із сусідами говорили: “Це вороги все роблять”. Пам'ятаю, що тих, хто давав вказівку розстрілювати коней, також розстріляли, щоб не було свідків. Це був секретар Чернігівського обкому КПБУ Маркітан, у якого при обшуку знайшли 12 пар чобіт. Ці чутки поширювались по селу не знаю звідки, але батько і сусіди були здивовані, бо у батька з матір'ю були одні чоботи на двох. Далі почалось все те, про що Ви вже розповідали, хоронить було нікому. На снях мертвих вивозили на кладовище, а там вовки за ніч все розтягували, ліс поруч.

Сусіди один одному повідомляли, що іде бригада конфіскаторів, тому ховали торбочки і у піч, і під піч, але знаходили скрізь. У нас у дворі була купа гною, і батько закопав мішок жита у цей гній, а як бригада пішла, він відкопав. Мати варила це жито, і тому ми вижили, а потім пішла кропива, лобода та дика конюшина. Молото жито не було на чім, бо жорна бригада розбивала.

Бригади складались із добровольців, сільських покидьків, то, звичайно, вони голодовки не знали, бо забирали все, що траплялось. Їх навіть міняли із одного села в інше. Пам'ятаю, у нас заядлий був із Ярославки цього ж району на прізвище Куліда, про якого сільські діди склали частушки: “Ой горе та біда, ходить, грабить Куліда”.

Невже і цих українців, «господін» Медведєв, Ви звинуватите в тому, що вони проявляють надмірні «патріотизм і лояльність»?

Таїса Михалюк, місто Біла Церква Київської області:

«Послухавши листи Ваших слухачів, вирішила й собі поділитися спогадами про голодомор 1933 року. Напишу про все, що пам'ятаю особисто, — за нашу родину, яка жила у період радянського часу під “мудрим” керівництвом комуністичної партії і зазнала радянського “раю”. 1932 року два мої дядьки — Костянтин Йосипович і Матвій Йосипович Денисенки, жителі села Ольшаниця Рокитнянсько-

го району Київської області, — були вислані до Сибіру і загинули на лісорозробках, а в будинку мого дядька з того часу й до сьогодні знаходиться ветеринарна лікарня. Батько мій після військової служби не повернувся у село і з 1900 року проживав у Києві. Коли дядьків вислали, то батька, як брата куркулів, кілька разів звільняли із роботи. Батько працював службовцем на залізниці, а доброзичливці із Ольшаниці сповістили на службу, що він — брат куркулів. Так що й тоді, так само як і тепер, були зрадники! Але про це треба писати окремо. А я напишу про голодомор! Мені було 7 років, і я не зможу дуже детально описати все, але багато що пам'ятаю, не дивлячись на те, що батько часто нам говорив: діти, на вулиці ніколи не розказуйте того, що почули вдома, забудьте! Якщо щось розкажете, то мене заарештують і посадять у в'язницю.

У розмовах я чула, що село вмирає із голоду, що посіпаки із місцевих забирають останні зернини і залишають помирати із голоду хліборобів. Пам'ятаю два прозвища — Мотуз Іван (повуличному) та Чередниченко Дуняша. Мотуза повісили окупанти під час війни — не встиг він стати їм у пригоді, бо ж запроданці завжди зрадниками залишаються!!!

А люди ж від голоду божеволіли! Яценко Ілько до самої смерті щось собі мугикав під носа, а як у нього питали “що ти там співаєш?”, то він відповідав, доки мав силу, що “я не співаю, а плачу!” Говорили про те, що сховища зерна на станції Ольшаниця були заповнені вщерть, але там стояли вартові із рушницями. А люди вмирили від голоду і були настільки безсилі і слабкодухі, що не кидалися грабувати ці сховища! Село Ольшаниця пристанційне, окрім заготзерна, була ще й картоплебаза, і лісництво. То люди, які працювали у цих установах, вижили, а хлібороби — вимерли. Дехто вижив завдяки річці Гороховатка, в якій були молюски, яких ловили і їли.

Зараз багато із тих, хто народився вже після голоду, беруть на себе сміливість патякати про голод і запевняти, що в 1933 році був неурожай, тому і стався голод! Неправда, бо то була цілеспрямована акція проти Українського народу і по-іншому як геноцид її назвати неможна! Селяни, яким вдавалося добратися до Києва, випросивши щось поїсти, помирали під будинками. І коли я просила у мами щось поїсти, то чула, що ми маємо фунт хліба по карточці, а до хліба — суп і кашу! А дядько, який у нас учора випросив кусочок хліба, лежить мертвий біля сусіднього будинку. Це закарбувалося у моїй пам'яті на все життя.

По селах люди вбивали своїх дітей, їли мертвих людей. У Києві, на Печерську, одна жінка торгувала м'ясними виробами. З'ясувалося, що вона заманювала дітей, вбивала і виготовляла м'ясні страви, які продавала. Це все було, і від цього — нікуди не дінешся. А вигадувати різне тільки для того, щоб виправдовувати тих, хто заподіяв зло українському народові, не варто! Бо є ще люди, які мають по 85—90 років, пережили той час і не померли, але ще й досі бояться говорити правду!»

Замисліться і над цим листом, дорогі мої українці. У ньому немає ні крику, ні волянь, ні проклять, у ньому говорить поранена, підпільно перенесена в сучасність пам'ять згорьованої українки. Яка ж вона пекуча, наша з вами українська пам'ять.

Надія Панченко, місто Черкаси:

«Пише Вам очевидець голодомору, Надія Єреміївна Панченко, 1926 року народження, жителька Черкас.

Я часто слухаю Ваші передачі по радіо про голодомор, про сучасний стан в Україні і впевнена, що вони дадуть можливість молододому поколінню взнати і не забути ті страхітливі роки життя. Можливо, із запізненням, але я таки вирішила поділитися своїми спогадами про часи голодомору. Чітко запам'яталися події тих років, які відбувалися у колишній Одеській області (тепер Миколаївська), у Новоукраїнському районі, в селі Мала Помішна.

Весна 1930 року. Розгасла, з водою і льодом сільська дорога, тато йшов на роботу до колгоспу “Зернова фабрика”, а я за ним, ступаючи в його слід, щоб не загрузнути у болоті. Сонце пригрівало, пахло прілим кінським послідом. Батько був дуже зажурений. Це тепер я розумію, що в ті дні влада забрала всю худобу, вигребла все з двору і вигнала нас із рідної хати — батьків і нас, п'ятеро дітей. Потім стали переносити пожитки в напівзруйновану оселю, що була недалеко від рідної хати, там ніхто не жив — ті люди померли! Тато там зробив ремонт, обмазали, покрили очеретом, чим мали засадили город. Мама від наруги і потрясіння дуже захворіла і злягла. Та на відремонтовану нами хату знайшлися хазяї, а нас знову вигнали — в люту зиму.

1930—1931. Поселилися у пустій хаті біля школи. Була сніжна люта зима, а ми, діти, босі, напіводягнені, щодня бігали у степ, щоб знайти в'язочку сухого бур'яну — протопити у печі. А старша сестра ходила у степ і під снігом шукала й викопувала буряк, якщо

знаходила — була велика радість! Одного дня прийшли два чоловіки і одна жінка із ключками, якими скидали солому зі скирт, подовбали стіни, підлогу, навіть лежанку, на якій ми сиділи. З печі викинули два буряки і забрали, а нас, переляканих, загнали на піч...

1932—1933. Надворі була сильна завірюха. Перед заходом сонцям під'їхав тато конячкою із гарбою, і ми знову почали збирати свої пожитки. Знову вигнали з третьої хати. Уже стемніло, як ми майже порожньою гарбою проїжджали мимо своєї колишньої хати (в ній жили вчителі), а мама, як зараз бачу, худенька, зігнута, у чорному пальто, хустині, помаленьку пішла понад річечкою, зайшла у свою садибу з городу, щоб попроситися із рідною домівкою, яку будували своїми руками для життя, для дітей. Вночі під'їхали до якоїсь хати, і тільки вранці я вже побачила, що вона вся засипана снігом — без даху, без дверей, стояла неподалік колгоспної кузні. Але й тут татусь приклав свої покалічені руки і навів порядок.

Весна 1933 року. Мама зовсім злягла і почала пухнути, а потім і ми. В один сонячний день, коли біля хати протряхла латка землі, сестри вийшли садити лушпайки із картоплі, які тато десь дістав, а сам сів біля лавки і лагодив мені якесь взуття, бо я була боса і не виходила з хати. Мама лежала дуже хвора на печі і протяжно застогнала. Тато стурбовано глянув убік і сказав: “Надя, скоч на лежанку, запитай, що мама хоче...” Я до неї: “Мамо, що вам треба?” — та вона вже не обізвалася. Запам'ятала, що біля неї стояла мисочка з галушками із вустюків...

Мертвих людей на кладовище не було чим вивозити. Коли поверталися із кладовища, я плакала і просила їсти, хтось дав мені кусник гнилого буряка — подарунок на похорони...

Так нас п'ятеро дітей залишилося із батьком, який сам ледве ходив. У ту ж весну його запросили у колгоспну кузню, щоб із купи залізня відремонтувати інвентар до посівної, і виписали із комори трохи борошна, олії, по 0,5 літри молока — це врятувало нас від голодної смерті. А як воно було потрібно нашій мамочці...

У тата були золоті умілі роботящі руки, він був потрібний усім односельчанам як коваль, швець, лікар...

Пробивались паростки трави, бур'янів — ми і всі люди усе це шукали, вигрібали з землі молоді корінці, так їх і їли сирими, а як бур'яни підросли, то рвали їх і варили. До цього часу пам'ятаю той смак!

А край степовий — немає ніде ні дерев, ні кущів, а тільки голі степи, бур'яни та наводили жах крики сичів. Люди біля хатинок-

землянок... Хто лишився живий, ледве-ледве рухався біля своїх розвалюх, бо з хати поздирали стріхи із соломи і поїли. Пам'ятаю, коли на колгоспних ланах появилися перші колоски, їх крали, хоч за це жорстоко карали вершники!

1934. Ми перебралися вже в четверту хату, у якій до того жив Йосип, у нього вимерла уся сім'я з голоду — батько, мати, чотири хлопці — ровесники нам, тільки менший Парфентій втік і вижив десь...

1935. Знову переїзд до н'ятої, зруйнованої хати над ставком. Улітку, коли ми всі зібралися біля батька, він привів фотографа і ми сфотографувалися. І залишилася у нас єдина дорога пам'ять про рідну людину.

1937. Після канікул я залишилася жити із татом уже в шостій хаті, у тьоті Каті, у якій були два хлопці. Вересень місяць, я почала ходити у н'ятий клас, а сестра — у десятий. Тато працював механіком-мотористом в МСТ і в жнива рідко бував вдома, по селах ремонтував молотарки, віялки. Приїздив раз на тиждень помитися, переодягнутися, і ми завжди чекали його, сидючи на призьбі під хатою до пізньої ночі. Але так і не дочекалися.... Його забрали прямо із роботи у Новоукраїнську тюрму, куди нас на другий день машиною із МТС привезли. Будинок великий, багато вікон — я ще такого не бачила! Із вікон, із-за ґрат, щось кричать, а під стінами будинку — багато людей, плачуть, гукають. Ми із сестричкою ходили по коридорах від одного дяді до другого, просилися, плакали, щоб побачитися із татом, а його не було.

Уже час за обід звернув, я зовсім стомилася, Оля залишила мене біля чергового міліціонера, а сама знову кудись пішла із проханням. У цей час відкрилися бокові двері і виштовхнули до нас тата. Він схопив міцно мене, обняв, а потім прибігла Оля. Обнімав нас, а ми кричали, плакали. Повторював: "Не плачте, рідненькі, я скоро буду вдома, я ні в чому не винен, скоро розберуться і випустять, а ви слухайтеся одна одну, жалійте, вчіться добре!"

Вартовий крикнув: "Годі! Сідай, пиши!" І батько сів писати, поглядаючи на нас. Я набагато пізніше зрозуміла, що він писав. Доручення, щоб нам видали його заробіток. На рукаві і грудях сорочки у нього були сліди крові. Знову обняв нас. А ми його, рідненького. "Я скоро буду вдома!" Його відірвали від нас, підштовхнули у двері, а він все повертав голову до нас, і так розпрощалися навіки.

Йому було 50 років. Хворів, кашляв. Був один лист від нього із тюрми. Цей лист зараз – у його онучки. Я зняла копію з нього і відіслала усім сестрам, щоб і вони залишили своїм дітям і внукам.

21 січня 1976 року нашого тата, Коломійця Єремія Івановича, реабілітовано (“за недоказанністю совершення им преступления”). Не вміщається у серці той біль, ті страждання, поневіряння, та наруга, яку пережили наші батьки за те, що любили Україну, любили працю і на землі день і ніч працювали, щоб всім жилося гарно!

Заповіт батька ми виконали. З п’яти сестер – чотири педагоги, одна – економіст, виростили дітей, тепер ростуть онуки, правнуки, гідні пам’яті наших батьків, вірних Україні...»

Валентина Лазебник із Черкас:

«Шановний Володимире, доброго дня! Звертаюся до тебе на “ти”, оскільки старша від тебе – народилася наприкінці 1933 року.

Моя мама Зінаїда обурювалася (лише в своїй хаті), що ніхто ніде й ніколи не згадував ті страшні роки. А батько боявся й рота розкрити, бо він і під час окупації сидів у кутузці, як комуніст, і після війни – радянська влада звинуватила його в тому, що сім’я наша жила на окупованій території. А евакуюватися він не міг, бо був хворий туберкульозом хребта. Та ніхто про нас не турбувався, не давали нікому ні підводи, ні машини.

Родина мого дідуся, Івана Шуляки, жила до так званої революції у Токмаку Запорізької області. Дідусь працював на кондитерській фабриці. Мав велику сім’ю – п’ятеро дітей. Отож зароблені гроші, частину – золотом, клав у державний банк, а тому через деякий час лишився ні з чим! Нервові потрясіння підірвали його здоров’я. Повіривши радянській владі (влада обіцяла дати землю), дідусь вирішив їхати до села Жаб’янки Лисянського району тепер Черкаської області. То були вже 1930–31 роки. Занедужав голова сім’ї і помер, залишилася бабця із дітьми сама. Два старші сини подалися на Донбас. Мою маму віддали заміж за молодого чоловіка-вчителя. “Хоч із голоду не помреш, – казала бабця Ониська. – Він одержує державний пайок і має жалування!”

Йшов 1932 рік. Уже чорним крилом витав голод над Україною. Щоб якось вижити, дві молодші мамині сестри (Надя, 13 років, і Оля, 8 років) час від часу навідувалися до Зіни, яка в той час жила із чоловіком у Петровській Гуті і могла дати їм хліба. Шлях був неблизький: минувши Лисянку, піднятися на

Чернечу гору, а далі дорога йшла лісом. Дівчата боялися, бігли щодуху тим лісом. Розповідали, що за ними женеться якийсь чоловік з червоним обличчям. Пізніше того чоловіка спіймали, у нього у погребі знайшли діжки із солоним людським м'ясом, його засудили. Мама розповідала, що в селах тоді діяли активісти. Вони довгими шпичаками ширяли по підніччю, зривали підлоги — шукали, що де хто заховав: зерно, квасолу, пшоно, горох, інші продукти. Журженці — багате село. Чимало тут було сімей заможних, з діда-прадіда землеробів, ось їх усіх і зараховували до куркулів. Цілими сім'ями винищували цих трударів. А ввечері ці люди (здебільшого парубки із лінєвих сімей) збиралися у сільській раді і підбивали підсумки зробленого, а потім весело вечеряли білим хлібом, салом і горілкою.

Йде селом чоловік. Унав. І вже не підніметься! Їде селом підвода і підбирає знесилених голодом. Дехто ще живий, проситься не забирати його. Але "санітари" не звертали на те уваги, кидали усіх на віз, щоб ще раз потім не їхати, а тоді усіх разом — до загальної ями. Як думаєш про таке, то так відразу виникають перед очима оті мерзотники, котрі теревенять, що голоду не було або що то був недорід. Таке можуть говорити лише сучасні павлики морозови — петі симоненки!

А щодо комуністичної партії, то я вважаю, що її варто забронити, оскільки вона заплямувала себе чорними ділами, і ці плями нічим уже не змиєш!

Володю, розкажуй про це побільше! Успіху тобі у твоїй справі!»

Дякую Вам, добродійко Валентино, за Ваше свідчення. Воно — з глибини народної пам'яті, так довго замовчуваної, а виявилось, живої і сильної. Ми і тут виявилися нацією напрочуд живучою і сильною. Як бачите — нічогісінько не забули у своїй історії. Вижили і нічого не забули. І хай Бог пробачить Марії Синельник з Луганська її безпам'ятство і гріховну неправду. Хай пробачить...

Яке ж ти невмируще, наше багатостраждальне українське село! Яку ж силу треба мати, яке глибочезне коріння, який високий градус терпіння, щоб пережити усе те, що випало на твою долю. Пережити і жити далі, наперекір всьому. Тебе нищили всі кому не ліньки, нищили чужинці і нищили свої ж таки, «рідні» байстрюки і пройдисвіти, відриваючи від рідної землі справжніх

господарів під виглядом розкуркулення. Тебе свідомо і сплановано винищували голодом, а ти все одно годуєш нас своїм запахущим хлібом. Тебе у холодних товарняках вивозили в далекі Сибіри, а ти й там давало собі раду, а ти й там створювало для себе маленьку Україну із зеленими садами, білостінними хатами і мальвами біля вікон. Ти постачало нації письменників і співаків, художників і філософів, мислителів і дипломатів. Три твоїх останніх президенти — теж селяни із заходу, півночі і сходу. З тебе виходили у світ, але ніхто не повертався до тебе назавше.

Здавалося б, у незабутньому дев'яносто першому настав на решті твій час. Держава не вимітає зерно із твоїх комор, ніхто силою і лайкою не гонить тебе на поле чи на ферму за липового трудодня. Ніхто не змушує платити податок за кожне дерево, здавати яйця чи вовну. Маєш свободу, хазяйнуй як хочеш.

Однак виявилось, що свобода твоя нічим не підкріплена, що тебе знову надурили й ошукали ті ж такі вчорашні чи новоявлені погоничі, райкомівські і сільські спритники, що стали неопоміщиками не із власної праці, а через твою надмірну довірливість. Тебе знову обсіли злидні і безнадія. Одні топлять свій біль у самогоні, інші понуро доживають віку, треті тікають до міста чи в дальші світи. У моїй рідній Теклівці залишилося всього сорок сім жителів, тільки двоє дітей, жодного робочого місця, вони навіть не знають, хто орендує їхню землю. І це — на золотих подільських чорноземах, де встромив у землю люшню — і виросте віз. Отак...

Тож дай Боже вистояти тобі, наше невмируще українське село, і в це лихоліття... Ми, кого ти народило, не одвертаємося від тебе.

А вам, українці, приношу добру новину: нещодавно Конгрес Сполучених Штатів Америки майже одногосно визнав організований комуністичною партією на чолі зі Сталіним голодомор в Україні 32–33 років геноцидом і вшанував хвилиною мовчання пам'ять убієнних голодом українців. У цьому документі сказано: «Майже 10 мільйонів українців загинули в 1932–1933 роках з волі тоталітарного сталінського уряду колишнього Радянського Союзу, який зумисне спровокував в Україні голод, щоб зламати опір цієї країни проти колективізації і комуністичної окупації. ...Радянський диктатор Сталін

наказав закрити кордони України, щоби від штучно створеного голоду ніхто не міг врятуватися і щоб не допустити надходження голодуючим міжнародної допомоги».

Не винищили нас вони. Ми, українці, – є. І будемо завжди.

Ну ось ми і спробували відновити ще одну сторінку українського голодомору. Вона вже стала реальністю. Я чекаю ваших нових свідчень. Пишіть їх. Навіть якщо це з останніх сил. Господи, молю тебе: не забирай пам'ять у ще сущих свідків-українців. Не втрачай нас, Господи!

Трагічна
велич Донбасу

Великий розділ цієї книги, як раніше й цілу серію радіопередач, я присвячу (і роблю це зі складним почуттям радості й сумної тривоги) Донбасу – одній із найзагадковіших українських земель, котра була і залишається детонатором у старій та новітній історії відродження України.

Поведінка Донбасу часто була, та є і нині, парадоксальною, непередбачуваною, навіть алогічною. Згадайте бурхливий 89-й. Літо. Шахтарі Донбасу сідають на майдані перед обкомом партії в шахтарському одязі і розпочинають перший могутній, багатоденний страйк проти тодішньої компартійної влади. Це був нечуваний за своєю сміливістю виклик прогнилій, всуціль корумпованій системі. Як народний депутат СРСР я приїздив до них із Володимиром Черняком, ми спустилися в шахту імені Засядька, спілкувалися із членами страйкому, котрий діяв чітко, системно і непохитно ставив свої вимоги до влади.

І хто б міг передбачити, що ці одчайдухи, сміливці, котрі за-для свободи готові були йти до радянської в'язниці в разі поразки шахтарського повстання, за п'ять років будуть лише «пішаками» в організованому «червоними директорами» пішому поході на Київ, щоб вижебрати в уряді свою законно зароблену платню, заграбастану шахтним та обласним начальством. Вони йшли вже як принижені прохачі, йшли до українського уряду, що його якийсь час очолював їхній, донецький, директор шахти Юхим Звягільський. Місцева влада вже зросталася з місцевими бандитами, вони разом обдирали шахтарів, в усьому звинувачуючи українську Незалежність, налаштовуючи проти неї донецький простолуд.

Тому нам важливо сьогодні пильно вдивитися в політичну та економічну історію Донбасу, цього порівняно молодого краю, породженого Диким полем. Все, що писалося досі дослідниками про Донбас, було ідеологічно закодованим, примітивно залізаним на угоду більшовицьким вождям і вождикам та комсомольським вожденяткам.

Однак нам поталанило тим, що ми справді велика і цікава для світу країна, котра довгий час перебувала на узбіччях світової історії, а відновивши свою державність, буквально заінтригувала багатьох зарубіжних істориків, котрі уже «випасли» свої

історичні лани й жадібно прагнули відкривати щось нове. Це добрі амбіції, і дай Боже, щоб їх було більше. Вони вносять у дослідження української історії свою неупередженість, свіжий погляд, позбавлений ідеологічної оптики, чим іноді хибують наші вітчизняні дослідники. Це й зрозуміло: стільки століть перебріхування нашого історичного буття шовіністичними істориками, котрі дивилися на нас як на малоросів. Їх не бракує й сьогодні серед тих, хто захищав свої докторські дисертації на тему «успішної і переможної колективізації» чи про «роль Комуністичної партії в боротьбі з довгоносом». Тому природною є інша крайність патріотичних, українських істориків – сказати б, надмірна романтизація нашої історії. Істина в такому випадку лежить десь посередині.

Ось чому нам важливий погляд чужинців.

І такий знайшовся. Японець Гіроакі Куромія.

Довідка: він закінчив Токійський та Принстонський університети. Можете уявити його рівень освіти та інтелекту.

У роздумах про Донбас сучасний і минулий я буду ще не раз звертатися до цієї, для нас уже легендарної, особистості, робитиму публіцистичні відступи (а можливо, й наступи) в сучасність, у ті найновіші епізоди історії Донбасу, яких Куромія не охопив. Я вплітатиму в думки Куромії листи наших сучасників із Донеччини.

Та мені хочеться, щоб ви, мої українці, швидше доторкнулися до способу думання, до градусу правди, до об'єктивності бачення подій – до всього того, цінного для нас, українців, що пропонує у своїй праці японець Гіроакі Куромія. Цитую з його книги «Свобода і терор у Донбасі»:

«Гостя Донбасу, навіть сучасного індустріалізованого Донбасу, вразить широкий, відкритий степ, що розкинувся від обр'ю до обр'ю. Донбас — це частина території, яку називали “Диким степом” (Диким полем). За аналогією з американським виразом “Дикий Захід”, цю територію можна було б назвати “Диким Півднем”. Хай там як, вона дістала таку назву, бо історично була театром безперервних воєнних дій. Географічні особливості зробили степ диким, небезпечним регіоном: він простягається на захід від Монголії до Карпат і проникає в середину дунайського регіону. У давні часи він давав монгольським кочовикам прекрасну

дорогу без найменших природних перепон діставатися аж до Карпатських гір. Тому, за Георгієм Вернадським, “у певному розумінні степ можна уподібнити до моря. Половецька орда здійснювала щорічні об’їзди степу, простір навколо наметів кочовиків був закритий для будь-якого чужинця, проте решта степу була нічиєю землею, принаймні періодично”».

Куромія ще не раз буде повертатися у своїй книзі до образу Дикого поля, аналізуючи його вплив на характер мешканців Донбасу і водночас надаючи йому могутнього політико-психологічного символізму. Як-от зараз...

Залізний тік козацтва

«На політичний розвиток Донбасу вплинуло його географічне розміщення в Дикому полі, принаймні в уяві Москви. Цей вплив був помітний у трьох аспектах. По-перше, ще живі були бойові традиції козаків. По-друге, Донбас (і степ загалом) був притулком для багатьох утікачів від політичних і економічних утисків. По-третє, в багатонаціональному степу були неминучими між-етнічні конфлікти.

Козаки створили в Дикому полі військові громади, які склалися з тих, хто втік від польсько-литовського і московського гноблення, мріючи про вільне, незалежне і краще життя на новій землі. У вільному степу життя примусило їх стати “вільними воїнами”, вони боролися і проти своїх ворогів на півночі, і проти татар і турків у степу. Бути вільними воїнами на практиці часто означало воювати як найманці, об’єднуючись із тим чи тим табором залежно від політичних, воєнних, економічних та інших вимог.

Окрім участі у воєнних діях, козаки жили з рибальства, полювання, торгівлі, хліборобства і грабунків. Саме життя було водночас брутальним, диким, безжальним і героїчним. Хоч якою була міфологія козаків, вони, врешті, цілком увійшли до складу Російської імперії упродовж XVII—XIX ст., коли Москва поширила свою владу на степ. У цьому довгому і складному процесі треба було і давати, і брати, як у матеріальному, так і в символічному розуміннях. Що стосується запорозьких козаків, 1775 р. їхнє вій-

сько остаточно скасувала Катерина II. (Дехто втік на Південь, в Османську імперію, проте багато запорозьких козаків були переселені, щоб стати Чорноморським військом на Кубані у Північному Кавказі).

На початку XIX ст. донське козацтво, найбільше військо в Російській імперії, цілковито відійшло, як і інші козацькі формування, під царський контроль. В обмін на вірність і військові послуги воно отримало певний ступінь самоврядування під юрисдикцією військового міністерства, і навіть після того, як у більшості міст і сіл європейської частини Росії внаслідок скасування кріпацтва було запроваджене громадське самоврядування (земства), донське козацтво було звільнене від цієї експансії цивільної влади аж до 1917 р.

Козацька верхівка стала дворянами та урядовцями. Козакам загалом був наданий особливий юридичний статус (вони стали окремим станом), і що найважливіше, козакам не треба було платити подушну подать і відбувати трудову повинність чи сплачувати податки грошима. Одне слово, козаки стали важливою військовою силою імперії. За іронією долі, саме тому революціонери вбачали в козаках опору контрреволюції.

Однак Москва й боялася притаманного козакам палкого прагнення незалежності. Участь запорозьких козаків у повстанні селян (гайдамаків) 1768 р. на Правобережній Україні (Коліїщина) стала приводом для розпуску їхнього війська. Вихідцями з донського козацтва були багато керівників широких селянських бунтів: Стенька Разін (1672 р.), Кондратій Булавін (1707–1709 рр.), Омелян Пугачов (1792–1794 рр.). Стосунки між царями і козаками були такими важливими, що коли Микола I призначив першого верховного отамана, він приїхав зі своїм сином до Новочеркаська, столиці донського козацтва, для церемонії представлення. Після Миколи I кожний наступний цар старався здійснити принаймні один офіційний візит на Дон, де існувала найбільша і найдавніша козацька громада. В увігледі простих людей козаки також “уособлювали прагнення кращого світу і своєрідної анархістської свободи”.

Козацькі бойові традиції найповніше виявилися під час громадянської війни, що вибухнула після Жовтневої революції 1917 р. Донбас став театром воєнних дій, де, як описано у знаменитому романі Михайла Шолохова про Дон, багато донських козаків боролися на боці білих. Бойові традиції козаків допомогли і червоним, як

розповідається в романі Шолохова та оповіданнях Ісаака Бабеля, проте навіть червоні козаки неохоче підкорялися більшовицькій владі. Про це яскраво свідчить доля героя громадянської війни, офіцера козацької Червоної армії Пилипа Миронова, чиє незалежне мислення викликало підозри в Москві, тож його заарештували і стратили.

Як і інші прикордонні регіони, російсько-український Південь мав тенденції до відокремлення. Він традиційно приваблював старовірів і сектантів, які шукали тут свободи. За словами одного кубанського козацького отамана, росіян завжди вабив Південь. 1919 р. цей отаман звернув на це увагу командира білої армії Денікіна, який утік на вільний Південь із Півночі, захопленої більшовиками.

Козацької войовничості або їхньої легендарної сили боялися навіть у 1960-х роках. При першій звістці про знаменитий страйк 1962 р. у Новочеркаську, на краю Донбасу, радянське військове командування Північного Кавказу відреагувало заявою: “Взбунтовались казаки”. Гнів народу проти Москви був таким, що люди побили жінку і вирвали їй волосся лише тому, що вона мала прізвище Хрущова, як радянського лідера в Москві.

Навіть на колишній землі запорозьких козаків громадянська війна, здається, оживила їхні бойові традиції у формі широкомасштабної анархістської селянської війни (махновщини), яка захопила Донбас. Упродовж громадянської війни, яка тривала з 1918-го по 1921 р., більшовики закидали українським селянам те, що в них “надзвичайно чітко викристалізувалася індивідуалістична свідомість і міцні анархістські тенденції”. Українські селяни, що не приєдналися ані до радянської влади, ані до білої армії, були не схожі на своїх російських колег. А загалом козацька спадщина становила основу української національної свідомості і, в очах Москви, породжувала сепаратистські прагнення вільної, незалежної України.

Отже, за радянської влади академічні дослідження українського козацтва були дуже обмежені, а “інколи були практично табу”. Всі українські політичні групи, зокрема й молода Українська радянська республіка, використовували козацьку символіку. І коли нещодавно вималювався і став реальним шанс здобути незалежність, козацьке минуле стало “фокусом національного самоототожнення”.

Як показує утворення козацького війська, Дикий степ відіграв важливу роль в історії України й Росії. Багато козаків були спершу втікачами, шукачами свободи. Поет Тимко (Хома) Падура (1801–1870) співав:

Козак пана не знав звіку,
бо зродився на степах.

Упродовж років до козаків приєднувалися у степу численні селяни, які рятувалися від політичних та економічних утисків на Півночі. Наприклад, знаменита опричнина Івана Грозного завдала країні великої руйнації, і багато селян знаходили притулок у степу. Почасти у відповідь на вимогу поміщиків стримати переселення їхніх селян у вільний степ, на Південь та в інші регіони Московська держава в XVI–XVII ст. запровадила кріпацтво.

Степ приваблював також різного роду злочинців і переслідуваних політично чи релігійно людей, які шукали собі притулку, тут “вони почувалися як риби у воді”.

Економічний розвиток у степу, особливо у другій половині XIX ст., привабив сюди багато народу з Центральної Росії та України, які шукали тут вільнішого і кращого життя. Наявність економічних можливостей спонукала до переселення сюди і багатьох євреїв, причому вони заселяли й землі на захід від області Війська Донського, що були в межах зони осілости.

Після розкріпачення 1861 р. зміцніли господарства дрібномаєтного дворянства і куркулів. Справді, селяни, більшість із яких були українці, обробляли значно більші земельні наділи, ніж російські селяни на Півночі, і напередодні 1905 р. заборгованість у сплаті викупу за землю в Донбасі була набагато меншою, ніж, скажімо, в Тулі. Саме тому місцеві українці загалом значно неохочіше йшли на роботу в шахти і на заводи. На Півдні завжди були свої специфічно південні риси, як зауважив письменник Костянтин Паустовський: “Важко було зрозуміти одразу, хто на селяв Юзівку. Незворушний швейцар готелю пояснив мені, що це «підлипали» — скупники поношених речей, дрібні лихварі, базарні перекупки, куркулі, шинкарі і шинкарки, що гуртувалися біля околиць робітничих і шахтарських селищ”.

Так само “вільний” степ не завжди відповідав своїй репутації в політичному аспекті. Наприклад, формально демократичне врядування донських козаків у формі кругів і отаманів було значною

мірою міфічним, утративши ту маленьку частку реального, що була в ньому до того, як козаки опинилися під владою Москви.

Романтичний образ степу також не був властивий Донбасу. Той, хто приїхав у Донбас, був би розчарований, не знайшовши тут “солодкої гіркоти полону”, яку традиційно пов’язують зі степом. Донбас пахнув пилюкою і димом. Скрізь було “те саме – степ, заводи, шахти, степ”.

Міфологія (і образ) вільного степу вплинули й на політику. Точнісінько, як козаки, жителі вільного степу – некозаки – здавалися Москві непокірними борцями за свободу і незалежність. Справді, їхня репутація зовсім не підбадьорювала центр. Саме тут, у степу, здебільшого під проводом козаків, відбулися головні селянські повстання в XVII–XVIII ст. У XX ст. історія повторилася, підкріплена цього разу новими елементами в містах (робітничим рухом). Для Москви образ вільного степу був більше, ніж просто міфом.

Слід бути обережним, наголошуючи на силі міфу, культури і традиції. Тридцять років тому Берингтон Мур застерігав від твердження, що “культурна і суспільна неперервність не потребує пояснення”: “Щоб зберегти і передати систему цінностей, людей б’ють, карають, саджають у в’язниці, кидають до концтаборів, засипають лестощами, підкуповують, роблять із них героїв, захочують читати газети, ставлять до стіни і розстрілюють, а іноді навіть навчають соціології”.

За винятком слів, що людей вчили соціології, зауваження Мура можна застосувати до російсько-українського степу, змінивши ролі: царський уряд вживав жорстоких заходів, щоб знищити дух вільного степу, коли прагнув приєднати прикордонні козацькі держави до своєї імперії.

Навіть за радянського режиму степ загалом, і Донбас зокрема, давав притулок безправним політично, особливо куркулям, у яких конфіскували майно і які рятувалися від колективізації та голоду... Жах і привабливість Донбасу добре описав письменник Борис Антоненко-Давидович, який приїхав сюди 1929 р. Широкі відкриті простори донбаського степу, поцятковані високими териконами, так відрізнялися від Донбасу його фантазій, що не викликали в ньому жодного почуття, жодної “історичної романтики”, так тісно пов’язаної з Диким степом. Проте йому здалося, що тут зароджується якась нова історія, якась нова особлива романтика.

Можливо, тут навіть поставала нова Україна. Попри всі утиски радянської влади, Донбас утримував аспект свободи.

Частиною “дикості” степу були міжетнічні конфлікти. У степу перебувало стільки різних етнічних груп, що він став полем битви постійних міжнаціональних воєн. Навіть уже тоді, як Російська імперія завоювала Південь і колонізувала його переважно слов'янським населенням, степ (і Донбас теж) усе ще зберігав багатоетнічний характер».

Я лише на мить перервав плин думки японця Гіроакі Куромії, щоб звернути вашу увагу на цифри, які він наведе зараз. Вони – колосальний аргумент в дискусії з такими псевдоісториками Донбасу, як Корнілов, котрого українські телевізійники часто випускають на екрани як провокатора. Запам'ятайте ці цифри.

«Згідно з першим всезагальним переписом 1897 р., “етнічний” склад населення Донбасу (в Бахмутському, Слов'яносербському і Маріупольському повітах) був такий (у відсотках): українці — 52,4; росіяни — 28,7 (ще раз для вас повторю: українці — 52,4, росіяни — 28,7! — В. Я.); греки — 6,4; німці — 4,3; євреї — 2,9; татари — 2,1; білоруси — 0,8; поляки — 0,4».

Хто б міг, дорогі мої українці, подумати, що у двох тодішніх відсотках татар були предки Рината Ахметова, котрий через сто років приватизує значну частину Донбасу і стане одним з найбагатших людей Європи? Надам слово сьгоднішнім донбасяням.

Надія Гуленко з Алчевська на Луганщині:

«При радянській владі хоч як, а всі одержували заробітну плату вчасно, і люди знали, що його ніхто не має права скривдити, чи вигнати з роботи, чи вигнати з роботи і не заплатити. Всі учні, які хотіли вчитися, вчилися, і ніякої платні за те не брали, і кожен міг поступити вчитися, а потім їх всіх посилали працювати туди, де вони хотіли. Але були і тоді такі гади, які при розподілі брали хабаря, щоб залишити його там, де він хоче. І це були комуністи, такі, як і тепер.

Вони купляють у нас все. Та ще за мову, яка різниця, російською чи українською розмовляють, я можу і так, і так, ніхто ніколи нас не силував розмовляти російською, якщо ти розмовляєш, то сам собі вирішуй.

Внучку поклали у пологовий будинок на зберігання, у неї був низький гемоглобін, їй робили там щось, і треба було 45 грн. заплатити, а у них не було. У неї забрали паспорт. Народила дитя. Треба уже випускуватися, а їй не дали паспорт. І як я не просила віддати їй документи, вони не давали, сказали здати кров чотирьом чоловікам. Зареєстрували дівчинку, і треба було там якісь гроші за роди виплатити, не дали і копійки їй на дитя».

Далі цитую **Гіроакі Куромію**:

«Яким етнічно різним був Донбас, можна побачити на прикладі українського поета Володимира Сосюри (1898–1965), який народився в місті Дебальцеве на Донбасі. Серед своїх предків він мав щонайменше шість націй: серби, угорці, євреї, українці, французи і карачаї».

Бачите, цей доскіпливий японець не лише знає нашого Володимира Сосюру, а й докопався до його родоводу, натякаючи, що головне в особистості не етнічна кров, а етнічна душа.

«Вышел в степь донецкую...»

«Говорити про свободу в самодержавній Російській імперії чи в сталінському Радянському Союзі видається суперечністю. Але ця книжка показує, що в той час, коли політична жорстокість була невіддільною частиною історії Донбасу, парадоксальним чином Донбас, степова земля, на якій колись панували козаки, символізувала свободу в народній уяві і у сприйнятті Москви (і Києва). Зі своїм глибоким підпіллям (і в прямому, і в переносному значеннях) шахти Донбасу були притулком для тих, хто прагнув волі. Приваблений волею і можливостями цього прикордонного регіону, тут осідав строкатий люд з усієї країни і з-за її меж, а безжальна економічна експлуатація та міжетнічні сутички були частиною повсякденного життя Донбасу. В цьому розумінні Донбас можна порівняти з Сибіром, американським Заходом чи навіть середньовічними європейськими містами».

Перерву на хвилину потік думки японця Куромії про наш, таки український, хоч і цілеспрямовано зросійшений під приводом швидкої інтернаціоналізації спершу царатом, а тоді й комуністами Донбас. Цей край і справді був своєрідною землею обітованою для кількох поколінь українців. Два моїх села на найпівденнішому Поділлі, де я народився і виріс, — Теклівка і Городківка (в історичних документах — М'ясківка), — мали в Донбасі начеб свої філії. Там завжди була якась частина і Теклівки, і Городківки, хоч перша була величеньким хутором без сільради, церкви, електрики і твердої дороги, а друга якийсь час була навіть центром повіту. Під час колективізації та розкуркулення кілька теклівчан та багато м'ясківчан, щоб не заgrimіти в далечезний і проклятий Богом та простолюдом Сибір, тікали в близький і все-таки по-українському теплий, прикубанський, а колись таки українсько-козацький, дикостепівський Донбас, себто — Донецький басейн, що навznak розкинувся між Дінцем і Доном. Донець і Дон однаково рідні українцям, бо пам'ять нашого народу ще тримає донську і задонську Україну, я вже не кажу про Україну подонків, котрі опускалися до самісінького дна.

Наш городківський сусід Михайло, який вимовляв лише по півслова, а другу половину смачно з'їдав («я ка» означало «я кажу», «ни хо» означало «не хочу»), тому його прозвали Васом, забувши, що він таки Василь. Вперше я побачив його і почув в середині п'ятдесятих, коли він приїхав у Городківку після семи років відсутності. Найголовніше, що приїхав на машині «Побєда», яку в Городківці мав лише голова колгоспу, але нас, хлопчаків, до неї не підпускали на гарматний постріл. А тут, у сусідському дворіші, у тітки Га (що мало означати Ганна) появилася така сама машина, яку він великодушно дозволяв мені мити, витирати сукняною полою зі старого маминого пальта, за що Вас одного разу взяв мене з собою, їдучи до Крижополя.

Тітка Га літала у дворіші, як ластівка, щастя вихлюпувалося з її єства не лише на наш куток, а й на все село. Батьки мені тоді й розповіли історію Васа.

Він був непитушим, але на їхньому з Га весіллї хтось до ситра у його граненій склянці долив багатенько горілки. Після чергового «гірко!» розгарячений Вас випив цей коктейль до дна. Кажуть, що стояла липнева спека, Васа швидко розвезло, він вгледів у гурті весільних гаволовів свого клятого суперника, в

якого ледве відбив Ганну, коли ті вже ніби й жили як чоловік із жінкою. Таки відбив. Вас посунув з кулачиськами, а вони в нього були як пудові гирі, на свого недруга. Той кинувся тікати, але Вас догнав його аж в кінці городу, в молодій кукурудзі, завалив на землю.

На щастя, чиїсь руки відтягли Васа, бо інакше він би вгамувався лише тоді, коли тіло суперника охолело. Він вибив йому всі передні зуби, поламав ребра й одірвав вухо. Щоб подалі від гріха, весільні гості непомітно повислизали із двору. Кажуть, що до вечора вся Городківка вже гула про весілля Васа й Га. Родичі зв'язали Васові руки й ноги, він швидко заснув, але щось його швидко пробудило і витверезило, він збагнув, що сталося, що йому за це буде (а суперник мав хрещеного батька в міліції). Як тільки смерклося, Вас ледве розняв руки Га на своїй шиї, легенько відштовхнув її – і подався у світи, тобто – на Донбас. І це його врятувало від неминучої тюрюги. Вас довго не озивався, хоч, кажуть, ніби передавав через «легальних» шахтарів-земляків з окільних сіл трохи грошви для Га.

Десь із півроку вони раювали з Га у Городківці, шовечора об'їздили село на «Победі», та коли кінчилися гроші, Вас затужив за Донбасом, за шахтою, за зарплатою. Посадив Га у «Победу» і знову погнав на Донбас. Кажуть, що кілька разів вони приїздили в Городківку у відпустку, але потім пробігла чутка, що Васа дуже покалічила шахта, і він доживав віку, лежачи в ліжку.

А тепер далі — японець **Куромія**:

«Цікаво, що навіть у розпал сталінізму Донбас зберігав деякі елементи вільного степу, надаючи притулок людям, позбавленим громадянських прав, вигнанцям, утікачам, злочинцям та іншим. Дехто з них були такими необхідними для забезпечення функціонування промисловості Донбасу, що, коли політично неблагонадійних осіб виселяли з міст і сіл Донбасу та всієї країни, їм дозволяли працювати на донбаських шахтах. Коли внаслідок війни та інших лих з'явилося безліч злидарів і безпритульних, Москва, знову ж таки, скеровувала їх у Донбас або ж спроваджувала їх туди як небажані і небезпечні, на погляд влади, елементи. Тому в очах Москви Донбас був політично підозрілим. Коли Сталін вирішив винищити своїх політичних ворогів (реальних і потенційних), Донбас неминуче став об'єктом масового терору. Справді, є до-

кази, що Донбас був серед регіонів країни, які найбільше постраждали від сталінського кривавого терору.

Ті, хто шукав анонімності, віддавали перевагу Донбасові. Уцьому аспекті Сибір, який також утілював свободу, міг би бути не менш привабливий, ніж Донбас, проте Сибір символізував і рай, і пекло. І хоча до революції в Сибір їхало багато переселенців (зокрема, українців), після революції він став радше символом вигнання, каторжної праці і смерті, надто для українців, які охоче шукали щастя в значно ближчому Донбасі.

Упродовж усієї своєї історії Донбас був політично некерованим. Сили політичних метрополій, які намагалися заволодіти серцями й думками Донбасу, щоразу зазнавали поразок. Найвиразніше це виявлялося під час кризових періодів — революції і громадянської війни, в роки Другої світової війни і тоді, коли розпався Радянський Союз. На відміну, скажімо, від сусіднього Дону, який 1917 року висунув свої політичні ідеї (такі, як “козацька республіка” і “радянська республіка”), Донбас відкидав будь-які політичні угруповання. Політичну атмосферу Донбасу вважали отруйною і небезпечною всі партії. Лев Троцький, смертельний ворог Сталіна, найкраще описав політичну історію регіону: “В Донбас можна їхати тільки з (політичним) протигазом”».

Ну що, українці, не шкодуєте, що я запропонував вам погляд японця, котрий виховався в іншому світі, на острівному архіпелазі зі своєю естетикою, своїм неповторним баченням світу, на наш Донбас? Вдумуймося, осмислюймо факти, які він наводить гіпероб’єктивно, та його значущі, часто символічні висновки. Куромія не симпатизує ні білим, ні червоним, ні комуністам, ні демократам-патріотам, він намагається чесно зрозуміти Донбас. І тут мимоволі згадується незабутній Григорій Тютюнник, котрий хлопчиком, під час окупації, пішки пройшов увесь Донбас у пошуках солі. Це йому належить крилата думка: щоб зрозуміти — треба полюбити. Отож повертаємося до сторінок книги Куромії.

«Це простір, прикордоння, де внутрішнє прагнення свободи, дика експлуатація і щоденне насильство змагалися між собою за владу. Подібно до інших спільнот, степ з усією своєю сув’яззю свободи і терору був уявною спільнотою. І подібно до інших спільнот, ця спільнота також обростала міфами! Особливість Донбасу по-

лягає в тому, що, хоч як по-різному сприймали його різні прошарки людності, він зберігав свою традиційну славу краю свободи і терору.

Сталінський терор був жахливим. Його застосовували комплексно і широкомасштабно, писати про нього дуже боляче, його аналіз відлякує істориків, а проте ця книжка доводить, що не слід заперечувати безпосередньої ролі Сталіна в терорі.

Головним пунктом у цьому питанні є створення образу “ворога”. В уяві Москви Донбас був переповнений “ворогами”. І сприйняття Москви, цілком імовірно, було слушним, що й доводить ця книжка. Проте політичній владі бракувало ефективних засобів, якими вона б могла визначити політичний настрій населення, попри, здавалося б, усемогутню таємну поліцію з її розгалуженою мережею нагляду. Це тому, що фактично вся критична політична думка пішла в підпілля. Починаючи від голодомору 1932–1933 рр., Москва, прагнучи викоренити невидимих, уявних “ворогів”, створила новий образ ворога — образ класово нейтрального “ворога народу” замість образу “класового ворога”, нав’язаного марксистською ідеологією.

Приклад Донбасу свідчить, що люди створювали власні образи “ворогів”, використовуючи офіційний політичний курс у своїх цілях. Людність, яка упродовж кількох поколінь зазнавала утисків, сприймала “ворога” як об’єкт свого невдоволення і гніву. Традиційні забобони виринули на поверхню і утвердилися в народі під новою назвою “ворог”.

Невже «настоящий» виходець з Донбасу Петро Симоненко чимось заперечить дитині країни, звідки сходить сонце? Вперед, пане Петре, вперед із червоними прапорами! Ви ще не таке почувете від цього «слішком уж учыоного япошкі» Гіроакі Куромії, котрий, я в цьому впевнений, читав навіть «Короткий курс ВКП(б)», бо все знає, чортяка, перепатрошив з японським педантизмом усі архіви, всю світову літературу про СРСР. Все розуміє в душі і долі Донбасу, бо — полюбив більше, ніж дехто з тих, хто там народився.

«Шахтюр в яму спускається, з білим світом прощається»

Досі історію Донбасу писали, як правило, ідеологічні найманці, писали, як диктант, а навіть не як переказ, то більше, як самостійний твір. І тому в одних працях Донбас поставав як шматок російської землі, випадково приписаної до Малоросії. В інших – це денационалізована громада без власного коріння, без національних ознак – такий собі люмпенізований «гомо советікус», котрий живе під землею, а на поверхню піднімається тільки для того, щоб негайно підтримати всі авантюри більшовиків. У ще інших політичних шарлатанів, як, скажімо, легальний україножер Корнілов, котрий на всіх приватизованих екранах буквально хизується своєю ненавистю до всього українського, стверджується, що Донбас – це абсолютний еталон нового етнічного утворення, над яким попрацювали комуністичні інтернаціоналізатори, – «советській человек», якому не потрібна мова, культура, душа, а лише «способ общенія».

А звідки ж тоді взявся, як не від українського кореня Донеччини, український національний поет Володимир Сосюра? Звідки, як не з Донеччини, вийшов національний мислитель, автор книги «Інтернаціоналізм чи русифікація?», котра у сімдесятих роках минулого століття пробудила свідомість у багатьох українців, за що автор був запроторений до в'язниці, академік і Герой України Іван Дзюба? Звідки лицар національної честі і національної свободи, крицевий в національних ідеалах Василь Стус, закатований у советському ГУЛАГу якраз перед тим, як мала зійти віща зоря над Україною? Звідки Іван та Надія Світличні – брат і сестра, чие духовне світло, чия українськість присвітили нації дорогу в комуністичному мороці? Звідки великі українські поети сучасності Леонід Талалай, Василь Голобородько, Олег Орач, Світлана Заготова, котра, утвердивши себе як російськомовна поетеса, впевнено і талановито перейшла на українську і ніби рівніше запрацювала, задихала її поетична душа? Звідки вони? Не з Дикого поля, а з нашого, українського Донбасу, за яким лежить Кубань, котра досі співає таких українських пісень, які ми тут, у серцевині України, позабували. Є над чим думати, братове українці.

Та продовжую цитувати японця, котрому личить звання почесного українця, Гіроакі Куромію. Наголошую, що часто Куромія говорить про Донбас як про Донецький басейн, котрий захоплює і частину нинішньої Ростовської області з центром у місті Шахти. Тому коли він іноді називає саме такий Донбас українсько-російським, то це не політико-етнічне, а чисто географічне тлумачення. Не забуваймо про це. Одначе нас цікавить саме український Донбас у баченні японця Куромії, котрий опанував безліч архівних документів та свідчень очевидців і учасників історії Донбасу.

«Бувши частиною того, що колись називали Новоросією, Донбас міститься на південному сході України (сучасні Донецька і Луганська області) і простягається в Південно-Західну Росію (частину Ростовської області), його межі чітко окреслюють середня і нижня течія ріки Донець (доплив Дону) й Азовське море. У вузькому розумінні Донбас означає вугільно-сталеливарний промисловий регіон, що сформувався в цій зоні і за розмірами близький до штату Вермонт у Сполучених Штатах. Це був російський (і український) Рур. Напередодні 1917 року, року революції, центр Донбасу, куди входили такі великі міста і селища, як Бахмут, Юзівка, Луганськ і Маріуполь, належав до Катеринославської губернії, а його східна частина з головними містами і селищами Макіївка, Таганрог і Олександрівськ-Грушевський належала до області Війська Донського.

Донбас (тут точніше було б Куромії написати через рисочку “Дон-бас” – у розумінні Донецького басейну. – В. Я.) ніколи не був єдиною адміністративною одиницею, що створює додаткові труднощі для істориків при визначенні статистичних узагальнень. Однак його населення дуже швидко зросло коштом інтенсивних міграцій, відколи Донбас увійшов до імперії і сформувався як етнічно строкате прикордоння, об’єднане економічними факторами. Після більшовицької революції вугільна промисловість у зоні міста Шахти в Північнокавказькому краї Російської республіки адміністративно підпорядковувалася керівництву українського Донбасу. Коли 1928 р. було оголошено, що у вугільних шахтах міста Шахти викрито “економічну контрреволюцію”, радянський уряд визнав, що такі випадки зафіксовані в усьому Донбасі, тобто по обидва боки кордону.

Клімат Донбасу помірно континентальний. Проте природні умови суворі. Радянський дисидент Петро Григоренко, син якого помер у серпні 1934 року від дизентерії в Сталіному, назвав цей клімат “убивчим”. Усі, хто побував у Сталіному, підтвердять слова Григоренка.

Суворий клімат робили ще гіршим похмурі соціальні умови. Російський інженер, який на початку 1890-х рр. отримав призначення в Рутченкове, поряд з Юзівкою, залишив таке враження про Донбас:

“А нудьга, одноманітність украй сірого життя були нестерпні. Навколо рівний, як дошка, степ, навіть без жодного яру, взимку сліпучо-білий, ранньою весною чорний зі сніговими проталинами, чудовий тільки на початку літа, коли «воронець» (дика півонія) заливає його червоним, а спів сочень жайворонків розносився по ньому, як дзвін. Проте і цю красу псувала шахта з її умисною прозайчністю, що так не пасувала до весняного степу, надто ж величезні купи білувато-сірої породи, що диміла смердючою сіркою, де в білуватому димі завжди метушилися силуети людей, які перекидали вагонетки з породою. Пригадую дивне відчуття «неволі», що часто охоплювало мене в перші роки моєї служби в копальнях, особливо гостре навесні. Виникало шалене бажання втекти, туга краєла серце”.

Макіївка на західному краї області Війська Донського — важливий осередок вугільної і металургійної промисловості. Саме тут 1895 р. австрійський земельний банк і французька компанія “Со-сьєте Женераль” заснували Макіївську вугільну компанію. Французький католик у липні 1908 р. описує свої враження від Донбасу і Макіївки:

“Це дивний край. Земля така ж чорна, як і вугілля, яке з неї видобувають. Дерев і трави немає, і це більше схоже на пустелю, ніж те, що я бачив за Йорданом. Єдина рослинність тут — незвична трава з покрученим листям сірувато-зеленого кольору. На ґрунті з широкими складками де-не-де розкидані глибокі яри, розміті дощовими потоками, що стікають по родючій землі і зникають, майже не залишаючи слідів вологи. Повітря гаряче й сухе, а сильний вітер, який прилітає зі степу, мабуть, перетворює взимку це місце на пекло.

З настанням весни вулицями Макіївки біжать струмки. Якби ще тут було кілька гондол, можна було б легко уявити, що ти —

у Венеції. Після «потопу» багно було всюди — багно Макіївки може уявити собі тільки той, хто бачив його на власні очі”.

За якихось тринадцять кілометрів на захід, в Юзівці Катеринославської губернії, менишовик Георгій Денік мав таке саме враження, коли приїхав сюди після революції 1905 року:

“Найсильніше враження від Юзівки в мене залишилося після того, як я загруз посеред вулиці у багнуці і ледве з неї вибрався. Вулиця була небрукована і так залита болотом, що я просто потонував у ньому. Я довго борсався і врешті, гребучи руками, виплив із цього болота. Навесні і восени до Юзівки було неможливо дістатися два-три тижні. Невдовзі болото поступалося пиловим бурям”.

Але, попри суворий клімат, один іноземний гість Макіївки оптимістично дивився на її майбутнє:

“У цій відносній пустелі відчувається напружене життя. Степом біжать телефонні дроти і кабелі, які передають світло й електрику. Лише в кількох великих містах є ці вигоди. Звичайно ж, Макіївка — офіційно тільки село, але в цього села є майбутнє. Мені розповідали, що десять років тому тут і пса нечасто можна було побачити. А сьогодні тут майже 25 тисяч жителів і більше собак (всі чорні), ніж я бачив будь-де, окрім хіба що Константинополя. Я впевнений, що за тридцять років населення Макіївки зросте понад 200 000 чоловік”».

Уявіть собі, мої допитливі читачі, скільки праці треба було докласти японцеві, аби познаходити в архівах ці неупереджені враження людей, котрим довелося побувати на тодішньому Донбасі. Як не зняти перед ним шапку? Цитую далі...

«Проте інші свідчення були не такими прихильними. “Цивілізаційний вплив” сучасності був майже непомітний; навпаки, сучасний промисловий розвиток врешті відтворив дикий характер степу. Один гірничий інженер ділюся своїми враженнями про життя у 1890 р.: “Неохайність і бруд у бараках були такі жахливі, що, коли я вирішив у перші ж дні оглянути їх, наземний десятник грізно застеріг мене: блохи. Справді, вже після відвідин третього-четвертого барака мене замучили комахи і я з жахом помітив, що халяви моїх високих чобіт були мов живі”.

Інший доброзичливий спостерігач зазначав 1913 р., що Юзівка “була страшенно брудною і нездоровою”, а Горлівка, ще одне

поселення на північ від Юзівки, була “зовсім клоакою”: “Я ніде не бачив такого темного і безпросвітнього життя, як у Горлівці”. За словами письменника Костянтина Паустовського, який жив у Юзівці під час Першої світової війни, це було “безладне і брудне селище, до якого прилягали халупи і землянки. Скупчення цих землянок називали по-різному: Бедновка, Собачевка, Кабиздоховка. Похмурий гумор цих назв якнайкраще визначав їхній безрадінний вигляд”.

Художник Н. Касаткін, який жив в Олександрівську-Грушевському 1894 р., так описав свої враження від міста: “Туди й сюди між чорним містом і чорними шахтами снують чорні чоловіки, жінки й діти”. Вся картина була чорною.

Схоже враження залишилося 1917 р. і в гостя з недалекого Каменська: “Шахтарі в навколишніх районах жили дуже вбого... У цьому шахтарському селищі все було чорне, навіть улітку. Грязюка на вулицях була чорнюща, як рідка сажка після проливного дощу, і така глибока й густа, що не тільки перехожі, а й коні ледве витягали з неї ноги. Обличчя людей і їхніх дітей також були чорні, бо мила не було. Вони жили в маленьких примітивних халупах, у яких кишіли воші”.

Микита Хрущов розповідає нам таку жахливу історію: “В [Рутченковській] шахті, де я працював після громадянської війни, був туалет, але шахтарі так запаскудили його, що треба було заходити туди на дубах, якщо ви не хотіли в кінці робочого дня принести лайно додому, у власну квартиру. Пригадую, якось мене послали встановити гірниче обладнання, і я побачив, що гірники жили в бараках на двоповерхових нарах. Чоловіки, що спали на другому поверсі, досить часто мочилися на того, хто спав внизу”.

Тоді, як і тепер, повітря було таке забруднене, що люди через це часто хворіли. Небо палахкотіло вночі різними кольорами від постійних викидів диму з фабричних труб.

Такою ж великою бідою, як і забруднення повітря, була нестача води, від чого страждав Донбас і до, і після Жовтневої революції.

Часто води не бувало цілими днями (навіть сьогодні той, хто приїде в Донбас, може зіткнутися з цією самою проблемою). Фекалії просочувалися в шахтні водні відстійники, якими через брак чистої води користувалися жителі Донбасу. А звідси й постійні спалахи холери та інших епідемій у Донбасі. Життя в Донбасі було таким, що “тридцятип’ятирічний чоловік мав вигляд п’ятдесяти- або п’ятдесятип’ятирічного”».

Перерву на мить думки прискіпливого до всього японця Куромії на тему відсутності води у Донбасі. Донеччанин Григорій Немиря – професор-міжнародник і народний депутат від БЮТу, товариш Куромії – згадує в передмові до книги «Свобода і терор у Донбасі»: *«Пам'ятаю, як він, поселившись в аспірантському гуртожитку, з'ясував, що в ньому немає гарячої води. “Гаряча вода влітку – це розкіш”, – відповіли мої колеги-історики. Але навіть вони не знали, що відповідати, коли одного дня зникла й вода холодна. Пережив він і пограбування в спальному вагоні поїзда “Київ – Донецьк”, прокинувшись уранці з порожнім гаманцем»*. Та не одвернувся від нас цей дивовижний японець. Тому читаймо його, українці:

«Щодо кількості смертних випадків на один мільйон пудів видобутого вугілля Донбас на початку двадцятого століття значно випереджав Німеччину чи Сполучені Штати.

Ця шахтарська частушка передає сумну реальність:

Гудки тривожно загуделі,
Народ на штрек валит толпой,
А коногона молодого
Несуть з разбитой головою.

Та сама думка звучить у частушці записаній у Сталіному у 1920-х рр.:

Шахтьор в яму спускається,
З белим світом прощається.
Он там ходить со свечою,
А смерть носить за плечою.

Робота на вугільних шахтах була такою небезпечною, що фаталізм був не просто покірливістю та способом боротьби зі страхом, розрадою од відчаю. Безтурботність була частиною мужньої культури шахтарів, і дехто, наприклад, легковажно запалював цигарки в шахтах, де траплявся газ, чи біля комор з динамітом.

Ще одна тогочасна частушка передає народне уявлення про життя шахтаря:

Мамашенько, я пропала —
За шахтьора жить попала:

Шахтьор — чорний, шахтьор — грязний,
Вічно п'яний, безобразний.

Пияцтво було для шахтарів найпоширенішим способом втечі від важкої реальності. За словами багатьох дореволюційних спостерігачів, шахтарі жили тільки роботою й алкоголем. Часто шахтарі безтямно пропивали свій заробіток. Як писав про донбаських шахтарів у 1890-х роках один інженер, “бичем шахтарського життя було сильне пияцтво після одержання щомісячної платні; на деяких шахтах робота припинялася на 2-3 дні”.

Навіть за радянського режиму з усіма його “освітніми” програмами шахтарі виправдовували пияцтво, вони нібито п'ють, щоб притлумити втому і змусити тіло працювати, а в холодну погоду — щоб зігрітися. Керівництво шахт, за гострої нестачі готівки, давало робітникам алкоголь замість заробітної платні, преміальних і плати за понаднормові години. Тому більше половини їхнього заробітку йшло на горілку, торгівля якою, на відміну від торгівлі продовольчими та іншими товарами, була добре налагоджена в Донбасі».

Щоби «дитя» Донбасу Петро Симоненко не потяг до суду дитину країни, з якої сходить нам сонце, Гіроакі Куромію за, скажімо, «згушення фарб», «накльоп на пролетаріат» тощо, я попрошу першого не поспішати. Гіроакі розповість ще й про Донбас під комуністами. А перед тим...

Василь Клевцов із Маріуполя:

«...Где Вы откопали этого трудолюбивого “япошку”? Я не верю, что такой есть в действительности, мне кажется, что это Вы его придумали на зло нашим историкам-щелкопёрам, которые щелкают липовые диссертации об интернационализме в Донбассе. Это Вы сами сочинили эту историю. Зачем мы нужны какому-то японцу? Нет, неужели действительно он приехал из Японии и написал книгу о коммунистическом терроре в нашем Донбассе? Я часто слушаю Ваши передачи, не со всем соглашаюсь с Вами, но верю Вам. Повторите по радио, что такой японец действительно существует и что он написал эту книгу на украинском языке. Если Вы честно подтвердите это, я быстро выучу українську мову і буду говорити українською мовою на зло “каца-

пам". Я українець, із донських казаків, но обрусевший. Клевец — це "молоток" по-козацькому. А я — Клевцов. Хотя бы намекайте, что такой японец есть в действительности. Всіх благ Вам, шанований депутате».

Шановний Василю! Натякаю Вам всіма можливими засобами: ось переді мною лежить ця книга, видана у видавництві Соломії Павличко «Основи» у 2002 році. Адреса видавництва: Київ-133, бульвар Лихачова, 5. Зверніться до них, і вони Вам поштою вишлють цю книгу, бо в мене вона в одному робочому примірнику. Тираж її невеличкий, я намагатимусь перевидати її великим накладом, щоб більше українців прочитали її, Василю.

Принагідно звертаюся до скоробогатків, мільйонерів та мільярдерів Донбасу, яких можу нарахувати понад сотню (і розбагатіли вони на тіньово приватизованому багатстві, створеному кількома поколіннями гірників, металургів, колгоспників, машинобудівників, хіміків: скиньтеся бодай своїми кишеньковими грішми і видайте цю книгу масовим тиражем. І роздайте в кожному донецьку родину безкоштовно. Ви ж знаєте, що донеччан тримають в інформаційному гетто, годуючи лише спеціально приготованим інформаційним харчем.

А написати таку книгу я б просто не зміг. По-перше, не володію тим величезним історичним матеріалом, який опанував Гіроакі Куромія, перелопативши скирди архівних документів та історичної літератури. По-друге, він віддав цьому дослідженню десять років свого життя. У мене такого часу немає за депутатством, літературою і ось цією публіцистичною програмою та вашими листами. І останнє: знати мову, Василю, — це означає вільно розмовляти і писати нею. Куромія вивчив українську на рівні її розуміння, себто все розуміє, читаючи і слухаючи її. «Свободу і терор у Донбасі» він написав англійською, якою вільно викладає в американському університеті. Переклали рукопис на українську Галина Кьорян та В'ячеслав Агеев. На обкладинці — документальна, вбивча фотографія: худа, виснажена жінка в кирзачах з маленькою дитиною тягнуть стару тачку, в яку повантажено все їхнє майно. Вони щойно від'їхали від порога рідної хати, з якої їх викинув енкаведист, котрий стоїть у дверях цієї халупи. Я натякнув Вам усе що міг, Василю.

Інтернаціональний націоналізм Донбасу

Отож говорить японець **Гіроакі Куромія**:

«У Донбасі говорили багатьма мовами, проте основними були російська й українська. Донські козаки розмовляли “козацькою мовою” – російською з елементами української...»

Деякі менш освічені мешканці Донбасу розмовляли (і певною мірою розмовляють і досі) російсько-українським суржиком. Часто люди в українсько-російських прикордонних регіонах не ототожнювали себе ані з українцями, ані з росіянами, називаючи себе “первертні” або “первертьши”. Однак міжетнічне співіснування майже неминуче означає міжетнічні конфлікти. У промисловому Донбасі татари, мусульмани часто були для слов'ян жертвами. У 1902 р. на вугільній шахті Якобенка російські шахтарі, роздратовані чутками, що їхні низькі заробітки пояснюються напливом татарських робітників, вдерлися до їхніх бараків, побили і порізували їх».

Лист сьогоднішнього донбасянина **Василя Сенчила** з Горлівки:

«Шановний Володимире Олександровичу!

Коли мої знайомі скаржаться на злиденне життя, то я їм відповідаю так: ми самі винні в цьому, бо обираємо до парламенту більшість антиукраїнців та їхніх лакеїв (типу симоненки, вітренки, грачі, чародєєви, морози...), які робили і роблять усе можливе, щоб Україна була без українців, адже у документах у нас уже графи “національність” немає, це вони зробили уже свою чорну справу!

Ось коли ми порозумнішаємо і в парламенті у нас буде конституційна більшість яворівських, теренів, філенків, косових, тягнибоків... саме такі депутати будуть дбати про добробут українського народу, про велич Української Держави! Тоді депутати не дадуть олігархам-зłodіям в законі обкрадати український народ. А то сьогодні недоторканні отримують по 20 тисяч гривень щомісячно та ще й пільги мають на десять тисяч! Про це прилюдно говорив депутат Ляшко, його за це можуть побити комуносоціалісти, бо вони ж вважають себе захисниками обездолених!

Я думаю, що настане час і люди вийдуть на майдани із гаслами: “Україна без недоторканих мандатоносців!” Якщо, звичайно,

бандюковичі не прикуплять депутатів, щоб було триста голосів, тоді вони внесуть зміни до Конституції, щоб Президента обирав парламент. І оберуть двічі несудимого “проФФесора” Януковича Президентом довічно. Ось тоді – прощай ЄС. Ми швиденько опинимось під лаптем московським. А тоді історики напишуть, що жив колись у центрі Європи великий Український народ, засновник Трипільської цивілізації, який першим окультував пшеницю, жито, але був... занадто шляхетним, тому і було його винищено московською ордою. Невже оті колісниченки, лук'янови, толочки бажують такого ганебного кінця для власного народу?

Дай Вам Боже козацького здоров'я та довголіття для боротьби із нашими ворогами за волю українського народу!»

Повертаємось до Куромії:

«Стосунки між росіянами і українцями були інколи напруженими. В сільській місцевості вони жили дуже схожим життям, проте села були або російськими, або українськими і майже не змішувалися. Здається, в містах і робітничих селищах стосунки були ще напруженішими. Росіяни і українці мали одні для одних образливі назви (“хохлы” [жмут волосся на поголеній голові козака] для українців, “кацапи” [звична образлива назва, що означає “цап”], “грачі”, “кугути” для росіян тощо). Російські шахтарі постійно ворогували з місцевими українцями, головним чином через жінок.

В дореволюційному Луганську існувала постійна ворожнеча між його трьома районами — самим містом, де жили російські робітники, лівобережним селом Кам'яний Брід і правобережною Гусинівкою, де жили ремісники (багато з яких були євреями). Вони так ненавиділи одні одних, що було небезпечно перетинати кордон іншого району: вас могли примусити “плазувати по пилюці й по болоту”, насміхалися б із вас як тільки можна і врешті б побити. Здається, місцеві українці в багатьох випадках брали гору: четверо-п'ятеро українців могли побити аж до двадцяти п'яти росіян; якщо українець у Луганську був вихідного дня в доброму гуморі, він ішов у район робітничого класу “бити кацапів”. Він міг вдертися до церкви під час служби і почати бійку.

Внаслідок промислового розвитку виникла велика кількість робітничих селищ і колоній. Це були типові селища, що містилися на території певного промислового підприємства, де майже всі були пов'язані з цим підприємством і воно керувало майже всім».

Так ось звідки пішла ця страшна і примітивна практика будівництва селищ, прив'язаних до одного заводу, фабрики, шахти чи рудника. Комуністичний режим підхопив цей фактично антилюдський метод і набудував тисячі таких, наспіх, під сиюхвилинну виробничу потребу, робітничих селищ, які сьогодні постали гігантською проблемою для України. Рудник чи шахта вичерпали свої поклади, і селище чи містечко одразу стає мертвим. У ньому немає більше робочих місць, смуток і покинутість, вони стоять у промислових регіонах як смертні привиди. Світ давно відмовився від такого рабського прив'язування населення до одного підприємства.

Далі цитую добродія **Гіроакі Куромію**:

«Внаслідок пияцтва виникали повсякденні бійки. Здається, биття дружин було звичним явищем навіть після Жовтневої революції, як про це розповідається в частушці, записаній у Сталіному 1920-х рр.:

В землі гроші огрібає,
У неділю водку п'ють,
Він в неділю водку п'є,
В понеділок жінку б'є.

За останні три місяці 1928 р. в Макіївці до міліції подано 600 скарг від жінок, яких побили їхні чоловіки. У Луганську биття жінок було поширеним явищем, але жінки не могли поскаржитися, бо, якби вони це зробили, їх побили б іще жорстокіше.

Багато спостерігачів засвідчували, що жорстокості чоловіків дорівнювала й жорстокість жінок. Письменник Костянтин Паустовський спостеріг таку сцену в Юзівці в роки Першої світової війни:

“...Жінки ще встигали лихословити так, як уміють лихословити тільки міщанки на Півдні,— з наївним нахабством, брудно і по-злому. Кожна з цих жінок була, звісно, «найперша у своєму дворі»”.

Незважаючи на плітки і лузання зернят, жінки ще встигали битися. Тільки-но дві жінки зі звірячим вереском чіплялися одна одній у коси, відразу збирався натовп, що голосно реготав, і бійка перетворювалася на азартну гру — на переможницю ставили по

дві копійки. Банкували старожитці-п'яниці. Гроші збирали у дірявий кашкет. Жінок зумисне нацьковували і драгували. Бувало, що в бійку поступово втягувалася вся вулиця. Виходили розперезані чоловіки. В хід ішли свинчатки і кастети, хрускали хрящі, лилася кров. Тоді з “Нового світу”, де жила адміністрація шахт, і заводів клусом мчала козацька чота і розганяла учасників бійки нагайками».

Отож японець Куромія педантично й неупереджено, зіставляючи факти, доходить висновку: колишне Дике поле, козацький степ, що став прихистком у першу чергу для українських одчайдухів, сміливців, гайдамаків, кармалюків, що вірували в єдиний культ – культ свободи, незалежності, непокори – спершу російським монархам, а згодом безродним більшовикам-комуністам, перетворювався на штучний, спролетаризований конгломерат, приречений лише на стихійні, безсистемні, непередбачувані вчинки. Деякі з цих рис притаманні й нинішньому Донбасові. Він дуже часто і нині нагадує героя Довженкового фільму. Пригадайте: худющий ратай оре худющим конем. Від знемоги кінь падає в борозну. Чоловік від безсилля і злості починає шмагати батурою по виснажених ребрах коня-товариша. І тоді кінь повертає голову із засльозеними очима і каже людським голосом: «Не туди б'єш, Іване».

У мене особисто часто виникає враження, що Донбас не там шукає винуватців своїх бід. Не туди «б'є». Саме так він поводить себе на виборах, голосуючи так, ніби донбасяни й досі під компартійним, невольничим прицілом.

«Часто можна було побачити наприкінці 1920-х рр. серед донбаських шахтарів: один барак виходив проти іншого барака, рязанці проти орловців. Такі випадки нерідко закінчувалися смертю. Діти наслідували розвагу дорослих і били одне одного ледь не до смерті. Насправді бійка була одним із видів розваг, принесених із села.

Тоді, як і сьогодні, злочинність у Донбасі була високою порівняно з іншими промисловими регіонами. І тоді, і сьогодні широко побутувала віра в те, що Донбас приваблює багатьох злочинців. У дореволюційні роки в Донбасі повсюди діяли злочинні банди, наприклад у Юзівці найбільшими були банди Малахова і Сибіряко-

ва, які постійно билися між собою. Народ опоетизовував життя бандитів. Наприклад, у 1920-х роках серед молодих шахтарів були популярні “чисто хуліганські пісні”, що містили багато слів зі злочинського жаргону.

Попри все своє насильство, Донбас жив за своїми власними моральними законами. Як писав один дореволюційний мешканець містечка в Східному Донбасі, “їхній [донбаських людей] кодекс моральної поведінки був високий, крадіжок майже не було ані в місті [Каменську], ані в сусідніх шахтарських селищах, хоча на шахти завжди приїздило багато нових людей”.

Один російський інженер писав про донбаських шахтарів:

“Здавалося, що в самій своїй сутності ці люди не мали чогось головного, міцного і основного — можливо, селянський господарський побут не дав їм аніякого господарського «виховання», цього головного, основного кореня селянської психіки; вони вражали елементарним невіглаством — здавалося, що ані релігія, ані побут не залишили в їхніх душах жодного сліду, багато в чому це були зовсім темні і якщо не порожні, то нічим не зачеплені душі, що жили більше інстинктом, аніж розумом”.

1897 р. населення Донбасу становило менше 700000, проте воно зросло до понад двох мільйонів 1920 р. і майже до семи мільйонів 1959 р.».

«Пролетарский Донбасс всегда поддерживал коммунистические идеи»

Петро Симоненко

Лист **Ніни Компанієць** із м. Добропілля на Донеччині:

«Мені 71 рік, я прожила життя під каблучком комуністів, бо багато років з ними працювала. Бачила, як вони, директора і зами, боролись за те, щоб набити кишеню багатством і для своїх дітей. Цього не можна передати. Я до цього часу згадую ті страшні післявоєнні роки, нас у мами було троє, а батько загинув на фронті. Були часи відбудови, і як же знущались над народом, коли їх вели в сільраду, щоб вони підписались на позику, люди впадали в істеріку, бо були голі і холодні, так і моя мама сиділа в сільраді по 4-5 годин (ми жили поруч), до нас люди заходили звідити непритомні. Це була страшна компанія».

Гіроакі Куромія:

«Хоча в шахтарів Донбасу були вияви певного патріотизму, в революційну добу вони проявили очевидну необізнаність чи байдужість до національної політики. Інтереси людей Донбасу полягали в захисті їхньої свободи та території, що її гарантувала. Їх не цікавила ані “класова” ідеологія (представлена більшовиками в російських столицях), ані “нація” (представлена українськими націоналістами в Києві). Очевидний брак політичних поглядів у жителів Донбасу спантеличував та дратував і більшовиків, і націоналістів, а їхнє прагнення свободи викликало спалах терору з боку контрреволюціонерів.

Шахтарі часто організовували великі збори для самосуду над інженерами та майстрами, так само як чинили селяни зі злочинцями та порушниками правил і звичаїв громади. Наприклад, у серпні 1917 р. майстра Об'єднаної вугільної компанії Василя Майкута засудили за те, що він вимагав дотримання порядку на роботі. (Такі вимоги робітники вважали зазіханням на свою важко здобуту свободу.) Після тривалих суперечок натовп робітників сказав Майкуту, що єдиний вихід для нього — це зняти свій робочий кашкет (“фуражку”, символ вищого статусу), низько поклонитися на всі боки і просити у робітників прощення. Майкуту пощастило — він вловив мить для втечі, однак уже не зміг повернутися на шахту. Іноді самосуд закінчувався розправою. На шахті Ясинівка, наприклад, робітники вбили помічника управителя шахти.

Багато спостерегачів зазначали, що в таких місцях, як донбаські шахти, де письменність була мінімальною, а елементів сучасної політики та громадянського суспільства майже не було, розквітали плітки і демагогія. У Гришиному, наприклад, загальний настрій був настільки антибільшовицький, що більшовики не могли відкрито вести політичну діяльність. Над більшовиками, якщо їх упізнавали, чинили самосуд навіть без найменшої на те причини. За словами одного свідка, так було на значній території Донбасу. Антивоєнна кампанія більшовиків була такою непопулярною серед шахтарів та селян, що в Юзівці юрби людей карали більшовиків самосудом. На Донбасі антибільшовицькі сили затаврували більшовиків як німецьких шпигунів, що прагнули поразки Росії і усунення від влади царя. Вони постійно згадували Ленінів “опломбований вагон”. Така демагогія, за словами спо-

стерігачів, “збивала робітника з пантелику, він гнувся і направо, і наліво. В ті дні [березень 1917 р.], хоч би що йому скажуть, усе правильно і він усім аплодує”. Мітинги робітників часто мали “погромний настрій”: “Бий більшовиків!”

Більшовицьких агітаторів зустрічали побоями, їх треба було рятувати від самосуду натовпів, де панували “погромні” настрої. У Юзівці, меншовицькому центрі, як її назвав В. М. Молотов, шахтарі з кирками переслідували своїх товаришів, які були більшовиками, примушуючи багатьох активістів зректися своїх поглядів.

Улітку, наприклад, на мітингу шахтарів у місті Олександровську-Грушевському стався такий інцидент. Голова місцевого революційного комітету, юрист, виступав на мітингу. “На ньому був блискучий циліндр, на огрядному тілі виднів чистий гарний костюм, а на помаджені вуса стирчали, як коркотяг”. Голова говорив дуже гарно, і публіка уважно його слухала, але коли він сказав: “Кожен повинен бути готовий до нових жертв в ім’я невимрущої ідеї революції та в ім’я нашої перемоги у війні з Німеччиною”, — настрої натовпу змінилися. На платформу до промовця вискочив шахтар із чорним від сажі обличчям. Він закричав: “Понюхай оце! — розмахуючи кулаком перед носом промовця. — Не треба нам твоїх ідеалів і війни! До...” А далі гострими барвистими словами була назване місце призначення... “Правильно! До біса це жирне пузо!” — загукав натовп, і мітинг закінчився несамоутишим галасом.

Згодом, у вигнанні, Лев Троцький намагався досягнути цей начебто суперечливий процес пошуків політичної ідентичності на Донбасі:

“Чудовим прикладом є присяга, яку на початку липня 1917-го дали 2000 донецьких шахтарів, на колінах, простоволосі, в присутності п’ятитисячного натовпу і за його участю. «Ми присягаємося нашими дітьми, Богом, небом, землею і всім святим, що є для нас на землі, що ми ніколи не віддамо кров’ю здобуту 28 лютого 1917 року свободу, вірячи в есерів та меншовиків, присягаємося ніколи не слухати лєнінців, тому що вони, більшовики-лєнінці, ведуть своєю агітацією Росію до загибелі, тоді як есери і меншовики разом, в одному союзі, кажуть: земля — народу, земля без викупу... Ми присягаємося йти вперед за цими партіями, не відступаючи навіть перед смертю». Скерована проти більшовиків, клятва гірників вела насправді прямо до більшовицького перевороту...

Директором копалень (в Еристовому) був чоловік на прізвище Коноплянников. Там працювало близько п'яти тисяч шахтарів. Це був революційний центр. Він зміг переконати шахтарів, що «він, Коноплянников, і тільки він є втіленням революції, правди і справедливості». Він переконував шахтарів, що кожна партія, серед них і більшовики, — «вороги народу і революції».

Коноплянников із вікна двоповерхового будинку виголошує промову перед шести-семитисячним натовпом шахтарів.

«На коліна, цілуйте землю!» — крикнув владно гучним голосом бравого командира Коноплянников. Шеститисячна маса, як підкошена трава, стала навколішки. «Підніміть руки і присягайте, повторюючи мої слова».

«Присягаємо!» — вилітає з шести тисяч шахтарських горлянок і гучною луною ще раз віддається в лісі. «Присягаємо! Всі помремо за Коноплянникова. Всі помремо! Нікому не викажемо. Не зрадімо. Помремо!»

Виявилось, що це була репетиція: мітинг зазнав нападу з боку «озброєного загону Тимчасового уряду». Шахтарі вірно захищали свого отамана і відбили атаку».

Після того як у Петрограді сталася Жовтнева революція, Донбас потрапив під перехресний вогонь із Новочеркаська та Києва. Київ став центром руху за незалежність України, який представляла Центральна Рада, а Новочеркаськ, столиця Дону, набув ролі столиці контрреволюції, чи російської Вандеї.

Київський “націоналізм” спонукав Донбас відділитися від України. Щоб протистояти створеній у Києві Центральній Раді, яка в січні 1918 р. проголосила незалежність України, в лютому 1918 р. промислово найрозвиненіша східна частина України та промисловий район Дону утворили Донецько-Криворізьку Радянську Республіку зі столицею в Харкові. Ця республіка була бюрократичним витвором. Навіть В. Ленін був проти формування республіки, бо це розділило б український фронт. Республіка сподівалася, що, проголосивши незалежність від України, вона захистить себе від окупації з боку німецької армії, яка, згідно з Брест-Литовським договором підписаним з Україною, прийшла зайняти українську територію. (З таких самих причин була створена в ті часи і Донська Радянська Республіка.) Такі сподівання не виправдалися: у квітні й на початку травня 1918 року більша частина Донбасу була окупована і республіки не стало».

Карикатурність маріонеткової Донецько-Криворізької республіки очевидна й зрозуміла навіть японцєві Куромії. Та, як виявилось, її нежиттєздатність, як у метелика-одноденки, нічого не навчила наших авантюрних сучасників, котрі спробували повторити цей фарс у двадцять першому столітті в Сєвєродонецьку. І лишень завдяки безхребетності української влади вони не лише ходять на волі, а й «возсїдають» у законодавчому органі суверенної України. Тож у кого ще не пройшов конфедеративний чи й «самостійницький» свєрбїж – хай читають Гіроакі Куромію. Слухайте і ті, хто і восени дві тисячі сьомого віддав голоси за комуністів, точніше, за тих, хто вважає себе спадкоємцем авторів геноциду над українцями. Читайте неупередженого японця:

«Червоний терор був не менш диким, ніж білий. Особливо це виявлялося на козацьких землях на сході Донбасу. Червоні грабували козацькі станиці, хапали місцевих жителів, відправляли їх до Луганська і там убивали. Їм відрізали вуха й носи, виколували очі, розчленовували. В Луганську ЧК (радянська таємна поліція) розстріляла всіх колишніх офіцерів, знайдених у місті.

У Каменську, що на схід від Луганська, багато тіл лежали на вулицях по кілька днів, аж поки їх прибрали. Один свідок розповів таку жахливу історію:

“Одного дня повстали червоні козаки і шахтарі-червоногвардійці витягли місцевого губернатора — отамана — з домівки і порубали шаблями на вулиці, разом із кількома схопленими білими офіцерами. Серед них був полковник «Кровопивця» [бив своїх денщиків]. Офіцерам випала страшна смерть. Один із них, вродливий, ставний, сильний, із чорним волоссям і гордовитим обличчям, намагався закрити голову руками, але його зап'ястки розрубали навпіл. Упавши обличчям на землю, офіцер кричав, розмахуючи обрубаними зап'ятками; він наче плив у власній крові, змішаній із дорожньою курявою. Отаман сидів, притулившись спиною до похиленого тину перед своєю хатою. Він притискав свої широкі долоні з розчепіреними товстими пальцями до розрізаних грудей, немов бажуючи втримати душу в понівеченому тілі. Очі на блідому обличчі з густими вусами були широко відкриті. Сльози рікою лилися з них і стікали по вусах. Обличчя полковника «Кровопивці» було кривавим місивом, рот, розсічений ударом навкїс, наче жахливо посміхався. Один козак вилаявся: «Так ти смієшся, сучий

сину», – і сильно вдарив його прикладом рушниці. Після цього удару полковник почав іржати, як кінь.

«Добийте їх!» – викрикнув хтось із натовпу. У відповідь почувалося: *«Замовкни, брудна псино! Хочеш, щоб і тебе так покарали?»*».

Я знову і знову нагадую: все, що наводить у своїй книзі «Свобода і терор у Донбасі» японський історик Гіроакі Куромія, – все суворо й педантично задокументовано, все оперто на конкретний документ з архіву чи з праць вітчизняних, а особливо зарубіжних дослідників. Кожна сторінка його, Куромії, історії Донбасу всипана посиланнями на джерела, зносками. Отож для тих, хто спробує спростовувати Куромію, буде не просто спростовувати історію, спростовувати правду. Звичайно, наступний факт зустрічали в архівах, читали радянські історики, але у працях своїх обминали, як мінне поле. Читайте й думайте:

«Спільну могилу вже вирили самі засуджені. Вона була довга, як траншея, але не дуже глибока й неширока. Під верхнім шаром ґрунту була яскраво-жовта глина. Після дощу глина була липка і важка, і в деяких місцях у могилу стікали струмки жовтої води.

Панувала тиша, яку порушували лише постріли рушниць розстрільної команди. Здавалося, наче і виконавці вироку, і засуджені були приречені на якусь брудну й нудну роботу і поспішали якнайшвидше покінчити з нею. Коли надходила його черга, кожен засуджений швидко, по-солдатському роздягався і, поклавши складені речі на землю, йшов у заношеній, брудній білизні до свого останнього притулку, намагаючись не вступити босими ногами в холодні дощові калюжі. На краю могили дехто говорив щось пошепки, і ніхто не знав, чи то було останнє прокляття, чи остання молитва. Дехто по-православному хрестився, а потім усі швидко падали в могилу».

Нас усіх сімдесят років вчили, що «революційний пролетаріат Донбасу зустрів Велику Жовтневу соціалістичну революцію як схід сонця після дуже довгої ночі». Ми сьогодні визнали голодомор 32–33 років – геноцидом. Однак якщо дивитися правді у вічі, то весь період більшовицького режиму для українського народу й українців особливо був періодом геноциду. Куромія це досліджує безстрашно.

Без хліба

Спершу сьогоднішній голос із Донеччини: **Любов Петриченко** з міста Кременна Луганської області:

«Слушаю вашу передачу, возмущена, сколько лжи, лицемерности. Вы, Владимир, постоянно в своем выступе ругаете коммунистов и союз. Вас Советский Союз выучил великим деятелем, вы не боитесь Бога, если верите в него, говорит ложь. Мы при коммунистах жили отлично, был закон, не боялись ничего. Что мы видим за 10 лет проклятой независимой демократии? Страшные болезни, голод, холод, безработицу.

Все эти бедные, нищие люди будут голосовать за коммунистов, социалистов, которые нас защитят от голода и всей тяжелой жизни, которую мы в настоящее время испытываем. И еще очень благодарим депутатов левых и правых, что они сняли с посадки Медведевчука».

А тепер – **Куромія:**

«Із закінченням громадянської війни настав суворий голод, який виник внаслідок того, що економіка була зруйнована, радянська влада конфіскувала зерно... Найсильніше голод ударив по Волзькому басейні, проте тяжко постраждала і велика частина України, зокрема Донбас. За словами свідка Н. Бородіна, “люди мерли, як мухи восени”. Коти і собаки “зникли з вулиць: або їх з’їли, або їх тримали під замком ті з небагатьох, у кого була їжа. З річки Донець навіть зникла риба, казали, що вода отруєна трупами, які скидали в річку... За шматок хліба часто вбивали”. Скрізь ходили чутки про торгівлю людським м’ясом. Наприклад, у колишньому Олександрівську-Грушевському, перейменованому в лютому 1920 р. на Шахти, на ринку поблизу залізничної станції затримали стару жінку за підозрою в тому, що вона продавала людське м’ясо.

За словами Н. Бородіна (який опух від голоду і купував у неї та їв приготоване м’ясо, про що він згодом дав свідчення), її хату обшукали і “знайшли дві діжки, в яких лежали посортвані і засолені частини дитячих тіл, а також оскальповані голови”. Бородін пише, що люди розповідали, що “ці продавці людського м’яса заманювали безпритульних волоцюг із потягів, які проїздили повз станцію, вели до себе додому і вбивали; їх викрили тільки тоді,

коли вони почали нахабно красти дітей у сусідів. Я втік звідти, коли натовп почав бити старого чоловіка і його жінку, Останнє, що я бачив, це чоловік, який стояв навколішки на снігу, червоною від крові. «Вбийте їх! Вбийте їм мізки!» — кричав натовп, а жертви верещали, як свині”.

У Каменську чинили суди над людодідами.

В Макіївці ситуація була така сама. Отець Неве, який пережив цей страшний період у Макіївці, писав у лютому 1922 року:

“Ми бачимо сцени, які нагадують опис облоги Єрусалима у Йосифа Флавія. Матері вбивають своїх дітей, а потім накладають на себе руки, щоб більше не страждати. Скрізь ми бачимо людей зі змарнілими обличчями і розпухлими тілами, людей, які ледве волочать ноги, яким доводиться їсти здохлих котів, собак і коней. Ми мало не почувася винними, коли їмо шматок хліба, і бачили так багато жахливих речей і чули про них від інших, зокрема і про людодіство, що наші почуття отупіли. А до жнив ще довгі два місяці...”

У Донецькій губернії лише в першій половині квітня 1922 року зафіксовано, що 1075 дітей і 1038 дорослих померли голодною смертю. В Єнакієвому лікарняна підвода щовечора їздила вулицями, підбираючи трупи і напівмертвих людей, чиї вії ще тремтіли”».

Нагадаю, що це лише голод 1921–1922 років. Своєрідна більшовицько-комуністична репетиція перед організацією та виконанням головного (далеко не єдиного) їхнього вселенського злочину перед нашим народом — геноциду 1932–1933 років. Про це згодом, а зараз неспростовні факти цинічного, безбожницького грабунку-мародерства більшовиків навіть у «пролетарському» Донбасі:

«У Донбасі були закриті вісім церков в Артемівську (Бахмуті) і в навколишніх селах, п'ять — у Петровському (Горлівці), вісім у Рикові (Єнакієвому) і в його околицях — загалом щонайменше сорок дві (всі церкви були православними). Крім того, перестало діяти шість синагог, тридцять п'ять молитовень (в основному баптистських), дві римо-католицькі церкви і три монастирі. Згадує отець Неве: “Все духовенство міста зібрали в місцевій раді, де нам повідомили, що влада конфіскує у церков, храмів і синагог увесь церковний посуд і цінні речі й заплатить ними за зерно, яке купить за кордоном. Єдиною цінною річчю, яку я мав,

було розп'яття, але вони не взяли його, бо воно було виконане не в російському стилі, внизу, в ногах нашого Спасителя, був лише один цвях замість двох»».

Анархічне, безсистемне відчуття свободи Донбасу і донбасян пішло в підпілля, лише вряди-годи, радше під чаркою, виявляючи себе. Як у цій частівці, котру наводить Гіроакі Куромія:

«Шахтер ходит по ночам,
Не вважаєт богачам;
Хоть какому богачу
Назад рьло сворочу.

Дехто з колишніх козаків відкрито виявляв свою ворожість до більшовиків і дивився на Україну, як на рай:

Ми герої-козаки,
Камуністи-дураки.
Ми комуну разобйом —
На Вкраїну жить пойдьом.

Доноси, як згадує Бородін, “стали вбивчою і дуже зручною зброею для тих, хто був надто бридливим, щоб заляпувати власні руки кров'ю своїх особистих ворогів. Обидва табори заохочували доноси і дуже легко розстрілювали «ворогів» на яких вказували їм пальцем «вірнопіддані»».

Наступна глава книги японця Гіроакі Куромії — про пік комуністичного геноциду над українцями — голодомор 32–33 років. У Донбасі. У тому Донбасі, котрий сьогодні має свою партію, яка вважає, що на Донеччині геноциду не було. Куромія ствержує однозначно: був! У Донбасі — просто-таки садистський голодомор.

Геноцид: убивство людей і генів

Отож кінець двадцятих — початок моторошних тридцятих років. Українська Донеччина. **Гіроакі Куромія:**

«Криза спричинила нестачу хліба у містах, де 1929 р. широко запровадили карткову систему. Коли, з використанням сили,

сяк-так вдалося побороти кризу, В. Куйбишев гордовито заявив: “Воля партії творить чудеса... і вже починає творити і творитиме чудеса...” Використання сили розкололо партійне керівництво. Для М. Бухаріна та інших “правих” це означало кінець громадянського миру з селянством... Вони запропонували свій розв’язок кризи, але не силовими методами, а імпортом зерна. Але, на думку Сталіна та його прихильників, такий розв’язок був лише паліативом: якщо вирішимо проблему нинішнього року, що діяти наступного?

В одному селі неподалік Артемівська на другий день після святкування річниці Жовтневої революції Я. Труфанов, український селянин, який працював у Червоноармійській копальні і мав з батьком 17 десятин землі (і тому його вважали куркулем), вийшов на майдан перед сільрадою разом з братами Перепечаєнками, щоб висловити протест проти колективізації. Труфанов накинувся на секретаря сільради Т. Терещенка і представника робітничої бригади Висоцького: “Гадів комуністів повішаю! Ви грабуєте селян, забираєте хліб і майно! Я вам покажу, як грабувати!” Труфанова заарештували. Молодший Перепечаєнко запротестував: “Навіщо знущатися над людиною, яка правду каже?” Перепечаєнків також заарештували. Труфанова засудили до восьми років позбавлення волі, а Перепечаєнків — на три роки кожного.

Таємна поліція (ГПУ) брала безпосередню участь у цій кампанії розкуркулення й вирішувала долю кожного селянина та його сім’ї. Серед розкуркулених було чимало селян із бездоганим політичним минулим, колишніх червоних партизанів. Бозна-скільки селян були замордовані, багатьох із них на шляху до місця заслання забили до смерті конвоїри, багато селян просто не витримали жорстокої депортації, що тягнулася місяцями.

Жорстокість розкуркулення й колективізації спричинила “збройні бунти” селян. 1930 р. в селі Євгенівка на Донбасі численна група озброєних чоловіків (комуністів, комсомольців, міліціонерів) вночі арештувала тих, хто не хотів йти в колгоспи. Другого дня селяни зібралися біля сільради і почали вимагати звільнити заарештованих. Поліну, сімнадцятирічну доньку заарештованого І. Маковецького, яка, плачучи, благала звільнити батька, застрелили на місці. Озброєні активісти не дозволили родині Маковецьких навіть поховати Поліну. Натомість уночі її тіло було кудись вивезено.

Тих, хто не хотів іти в колгосп, — байдуже, неможливі чи селян середнього достатку, — називали куркулями і зганяли в яри, де вони, голі й голодні, видовбували собі землянки. Тим часом колгоспні зверхники грабували й пропивали (виділено мною. — В. Я.) їхнє майно. Ночами повсюди стріляли, міліція весь час перебувала у стані бойової готовності. ГПУ з тривогою повідомляло, що деякі куркулі, заслані на Північ, повертаються додому. 1931 р. підпали і збройні напади були звичайним явищем у донбаських селах».

Я повторював і повторюю знову: ті цитати, ті факти, ті висновки, які ви читаете, — це результат роботи японського (наголошую ще раз: я-пон-сько-го!) розуму, японського, абсолютного об'єктивного, інтелекту, це погляд острівного японця, котрий з однаковою зосередженістю споглядає цвітіння сакури і події на нашій з вами стражденній українській землі. Гіроакі Куромія стерильно відсторонений від наших сьогоднішніх, а то більше вчорашніх проблем, драм, трагедій, злетів нашого духу. Він — лаборант. Історія йому подає первинні матеріали, сировину, а він з холодним розумом рафінує, схрещує, уніфікує і фасує в пігулки пережите донецьким людом — для нащадків. І тому зроблене, досліджене і підсумоване Гіроакі — якщо не абсолютна істина, то принаймні максимальне наближення до неї. Тому й засвоюймо, братове українці, засвоюймо вже готове.

Ось почерк Ваших попередників, пане Петре Симоненко, від кривавих діянь яких Ви і сьогодні, наприкінці 2007-го, не здатні відмовитися і покаятися. Я акцентую: те, що скаже про голодомор японець Гіроакі Куромія, припре Вас до холодної стінки з Вашим нібито «неурожаєм» мільйонномогильного 1933 року двадцятого століття від Різдва Христового. Ви, Мартинюк, Александровская, Герасимов, Голуб, Ткаченко, Цибенко, Матвеев, Мироненко, Соломатін, сьогодні ходите до церкви, переконаєте виборців, що має бути «свобода віросповідання», що, можливо, навіть є Бог? Тоді слухайте і думайте, чи можна вам вірити:

«Від квітня 1929-го по квітень 1930 р. в Артемівському окрузі закрито тридцять шість церков і синагогу в Рикові. Комсомольські активісти зі “Спілки воєвничих атеїстів” ходили по хатах, відбирали ікони й палили їх на вогнищах на базарах. У Донецьку американський інженер бачив, “як виснаженого, за-

харчованого священика, який хотів сісти у трамвай, облювало п'ятеро комсомольців, а один з них копнув його ногою в груди, тож той упав непритомним...”

Багато греків і німців (Донбасу) здебільшого марно намагалися втекти за кордон».

Гіроакі Куромія помічає цікаву, саме донецьку деталь того часу. Донбас стає прихистком і для антибільшовицького, переслідуваного комуністичною владою люду, і для кримінальних елементів. Цитую:

«Найбільшою проблемою для влади було виявлення цих людей, бо вони поводитися тихо і приховували свої справжні прізвища, часто ставали ударниками, а згодом — стахановцями. Багатьох робітників брали без жодної перевірки, інші мали фальшиві документи. Багато робітників жило і працювало на Донбасі, постійно боячись, що їх викриють».

У мене давно «сидить» у комп'ютері дивовижно ширий, розумний, з присмаком гіркоти і мудрості лист студента-міжнародника з Маріуполя **Василя Світличного** про президентські вибори 2004-го на Донбасі. Цей лист ніби чекав свого часу. Не застарів. Василя залучили до роботи на Януковича, вести цікаві для студента соціологічні опитування. Читаю фрагменти:

«Враження двоїсті. З одного боку, які в нас чудові люди — за три дні мене частували пивом, цукерками, фруктами, запрошували до кафе під час мого анкетування.

З другого боку, виявилось, що абсолютна більшість — за Януковича, далі ішов Симоненко, Мороз, Вітренко... А ось Ющенку випала роль — не позаздриш — боялися і говорити, бачачи прізвище у списку політиків, починали проклинати укупі з Тимошенко. Найстрашнішою виявилася тенденція вживлювання у підсвідомість жахливого та цинічного девізу “Хоть бандит — но НАШ!!!”

Про минуле прем'єра знали всі і давно, тепер з'явилися пояснення (а нас вчили нав'язували їх виборцям), що сидів — значить, знає життя, бувалий, такий, як усі... Почалися перші суперечки з викладачами, друзями, верзуть щось неймовірно про Ющенка — в хід пішли брудні технології, чорний PR — виходжу з гри, з того часу стаю симпатизантом “Сили народу” — починаю з будь-якого приводу заводити розмову про необхідність голосувати за Ющенка, розвіюю міфи про нього.

Перший тур пройдено. Однокурсниця висловлюється: “Пога-но агітували, так багато голосувало за бандеру!!!” О, спалахую, дожилися!.. Місцеві ЗМІ, журналісти змагаються у найбільшій брехні, бруд вривається у серця і душі людей. На останній сторінці газети анекдоти. Основний сюжет такий: Юценко страшний – га-га-га! Наступний анекдот: той, хто за Юценка, – теж страшний – га-га-га!

Основна ідея – огрубіння розуму і серця моїх співвітчизників...

...Третій день Майдану... Е ні, нічого я не розумів раніше – Україна стала на герць за свободу, віру, правду, майбутнє...

Гурилок розмови студента по телефону: “Шо, еще на Майдане стоят? Расстреляли б их уже, что ли”. Схаменіться, люди!..

Молодь підтримала Януковича, бо не мала альтернативи – її не збирали на інших зборах, а тут – і символіка, і хоч якийсь регіональний, але патріотизм. Якщо нова влада запропонує альтернативу – знайдеться відгук і серед нас.

Вважаю, що зараз вкрай необхідно сформулювати власне, українське інформаційне поле. Світогляд жителя Донбасу формують московські або ж місцеві приватизовані олігархами газети й канали. Пане Володимире, нехай Бог дарує вам здоров'я та щедро поблагословить на Вашій нелегкій стежці, боріться за наші розуми і душі, хай з Вами прибуде натхнення, сподіваюсь, почуємось у Вашій наступній передачі».

А тепер читаємо далі японця Куромію. Він наближається до нашого найстрашнішого українського горя – до голодомору-геноциду 32–33 років двадцятого століття:

«В лютому 1928 р. гниле м'ясо свідомо продавали в Артемівську. Робітники тяжко нарікали, що партійні обіцянки кращого життя виявились лише казками комуністів-дармоїдів.

Тупість деяких керівників-комуністів явно настроювала проти них багатьох людей. Після “Шахтинської справи” багато партійних функціонерів були направлені в Донбас на інспекцію. Один з них, Молотов, разом з місцевим начальством відвідав житла робітників. Там він зустрів дружину шахтаря й запитав, як їй живеться. Вона відповіла, що в її кімнаті цементна підлога і через це померла перша дитина, а тепер захворіла друга. Молотов сказав, що це дуже погано, і вже збирався іти, як жінка закричала: “Товаришу Молотов, треба настелити підлогу!” Молотов згодився, що треба, й пішов геть.

Зневагу до робітників ясно видно з оповідки про одну донбаську шахту, де керівник-комуніст часто плював на підлогу під час своєї доповіді. Один з прибиральників приніс плювальницю, але той вперто і далі запльовував підлогу, ігноруючи плювальницю. Він не розумів, що після зборів доведеться прибирати підлогу.

Восени 1928 р. бухгалтер Щиглівського родовища біля Сталіного Мироненко, почувши, що високий партійний чиновник В. Чубар читатиме промову у Сталіному, не полінувався пройти вісім кілометрів по болоту, з'явився на зустрічі й разом з іншими гостро звинувачував партію в “утисках робітничого класу і бракові демократії в країні”. Партія звернулася до ГПУ, щоб те вжило відповідних заходів. Згодом, коли на святі Першого травня 1929 р. Мироненко виголошував промову перед натовпом робітників, його заарештували. Що далі сталося з Мироненком, невідомо.

Спекотним літом 1930 р. майже в жодній лазні на шахтах не було води. В деяких районах запасів харчів було лише на півдня. Восени ГПУ видало наказ, що “всі мусять повернутись на шахти і працювати”.

Щоб досягнути цього, вони позвільняли всіх урядовців вугільного тресту і поставили головою М. Дейча (працівника ГПУ)... Дейч оточив себе агентами ГПУ, і вже з самого початку його перебування на посаді директора вугільного тресту відбулися сотні арештів шахтарів, і ці арешти змусили інших шахтарів, що боялися арешту, повернутися на шахти.

Інший американський гірничий інженер згадував, як узимку 1930–1931 рр. “неможливо було отримати вугілля для звичайного домашнього господарства та опалювання, хоча прямо біля шахти лежали тисячі тонн готового на експорт вугілля”.

1930 р. на похороні шахтаря, що загинув під час аварії на шахті, чоловік з орденом Червоного Прапора звернувся до робітників шахти “Іван” поблизу Сталіного: “В СРСР... людей калічать у шахтах! Геть СРСР!” Як матроси броненосця “Потьомкін” 1905 р., робітники Донбасу обурювалися, знаходячи хробаків у страві, яку давали в їдальнях.

На шахті “Марія” член партії Єгоров збирав підписи на проханні до ГПУ звільнити робітника, звинуваченого у тому, що він начебто був білогвардійським офіцером. На робітничих зборах він

пристрасно сказав: “Вас усіх, гадів, треба за це перестріляти!” Голодні робітники навіть дійшли до того, що звинувачували Сталіна у своєму голоді: “Треба запитати Москву, можливо, є заморочення в Сталіна”. 1930 р. Я. Голиченко, робітник Мілерово-Шахтинського району, писав М. Калініну: “Ніхто нічому не вірить”, і “народ озлобився, проклинає Сталіна”.

У 1931 р. проблема постачання харчів і далі була гострою. М'ясо не продавали взагалі, а якщо й продавали, то з хробаками. Борошно було такої поганой якості, що від нього хворіли. Хоч як дивно, але в червні 1931 р. Сталін оголосив, що порівняно з голодом 1928–1929 рр. постачання продуктів споживання поліпшилось і влада змогла експортувати зерно, і то навіть у більшій кількості, ніж будь-коли після революції. 1932 р. 5,2 мільйона тонн зерна і борошна пущено на експорт. Настав голод».

Навіть через сім десятків літ тупого, каторжного мовчання, трагічної німоти, стримування душі, після того, коли найголовніші свідки, котрі дивом вижили на лободі, кропиві і макусі, на щасливому випадку і випадковій крихті хліба, відійшли в інший світ, де нема голодоморів і геноцидів, де нема космополітичних більшовиків і запападливих стукачів, — все одно постає у своїй повноті Правда. Бездержавність України створювала для комуністичного режиму унікальні умови для того, щоб приховати від світу цю велетенську трагедію, свідомо спрямовану на знищення українського народу. Голодна, вже напіввимерла, закопана в ярах та в яругах, як худоба на скотомогильниках, доведена до канібалізму Україна була оточена по всьому периметру військовими загонами, щоб жодна людина не вихопилася з території приречених на страшну, великомученицьку голодну смерть. Військові не лише не випускали жодну живу душу зі смертельного кільця, а й не впускали туди стороннього людського ока. А в той час єдиний куплений Сталіним журналіст-мерзотник із «Нью-Йорк таймс» Волтер Дюранті, жируючи у Москві, знаючи, що Україна конає від голоду, послав у світ супероптимістичні «лубочки» про «хепі-хепі» життя в Радянському Союзі. Цей цинізм страшний ще й тим, що у приватній розмові цей брехливий американець знав і говорив: «Україна стекла кров'ю... У Радянському Союзі безпосередньо від нестачі продуктів чи через пов'язані з цим причини померли, ймо-

вірно, 10 мільйонів людей». Обдурені ним американці присудили йому Пулітцерівську премію за репортажі з Москви. І лише зараз Національна спілка письменників України звернулася до американського комітету, котрий присуджує цю премію, з вимогою через сімдесят п'ять років, коли правда про голодомор в Україні постала на повен зріст, скасувати своє рішення стосовно аморального сталінського лакузи Волтера Дюранті. Варто було б нинішній українській владі подати свій голос за встановлення справедливості.

Україна справді була перетворена комуністичною ордою на герметично закриту резервацію смерті. Єдина, хто серцем, всіма інстинктами відчувала страшну біду, яку чинять над українським народом, і подавала свій голос на захист, – українська політична еміграція за кордоном. Вони з усіх сил намагалися допомогти нам. Ось слова голови Національної жіночої ради професора **Софії Русової**:

«Українські жінки, об'єднані на еміграції в Національній жіночій раді, безсилі подати нещасному населенню жодну допомогу. Українська еміграція відгороджена від свого народу страшними більшовицькими загорожами – ні звідти до нас, ні від нас на Україну не перелетить і пір'ячко. Наша кореспонденція з рідними накликає на них жорстокі переслідування».

А ось тогочасна львівська газета «Нова зоря». Цитата зі статті «Нищать українську націю. Боронімося!»:

«Східна сторона Збруча виглядає на справдішну воєнну лінію, за котрою фізично винищують наш нарід до самого кореня. Хто втікає на сей бік, той паде трупом на границі, тільки рідкі виїмки добігають сюди, як живі кістяки».

Та тільки за цю правду варто шанувати галичан, яких, до речі, буржуазний польський уряд Пілсудського (за всієї зневаги до українців!) не посмів морити голодом. Йому і в голову таке не могло прийти.

Японський історик Гіроакі Куромія – абсолютний антипод продажному американському писарчукові Волтерові Дюранті...

«Питання кількості жертв голодомору досі є предметом дискусій, і, можливо, ми ніколи не дізнаємося точного числа жертв; ясно лише, що кількість загиблих обчислюється мільйонами. Найтяжче постраждали саме зернові регіони (за винятком Казахстану, де основною причиною смерті була брутальна політика

утвердження осілої серед кочових народів). Різні регіони постраждали по-різному; умисний геноцид, **особливо українців** (виділено мною. — В. Я.), був політичною метою голодомору. Голод був, як влучно назвав свою книжку Роберт Конквест (взявши назву зі “Слова о полку Ігоревім”), жнивами скорботи, що тяжко вдарили по Донбасу.

У Москві знали, що країна під загрозою голоду. Повернувшись з України, Молотов доповідав Політбюро, що “ми справді зіткнулися з привидами голоду, причому у важливому районі, з якого мали би брати зерно”. Цей привид не злякав Сталіна. Сталін хвалився, що 1931 р. вдалось експортувати рекордну кількість зерна й борошна — 5,2 млн. тонн; але навіть в голодні 1932–1933 рр. 1,8 млн. тонн зерна й борошна продано на заморських ринках. У ці голодні роки продукти тваринництва також експортовано у великих кількостях».

Я додам до сказаного Куромією ще деякі факти: літні львів'яни наприкінці сімдесятих минулого століття, таємничо огледівшись, чи ніхто не підслуховує, розповідали мені, що в тридцять третьому на власні очі бачили, як під магазинами, на вулицях, лежали у стосах мішки із зерном та борошном, на яких красувався жирний серп і молот. Хліб у Галичині, що перебувала тоді під Польщею, був дуже дешевим, стверджували вони. Документи свідчать, що лишень до Німеччини було експортовано з СРСР майже два мільйони тонн першокласного зерна.

Є нові свідчення і з польського боку: у 1932–1933 рр. поляки годували українським зерном і українськими буряками свиней, бо все це було дуже дешевим. Є задокументовані свідчення очевидців про те, що в той час, коли в Україні помирало двадцять п'ять тисяч людей щоденно, в тій-таки Україні працювали на всю потужність спиртзаводи, звідки експортувалися за кордон і спирт, і горілка.

«З весни до літа 1932 р. Сталіно було під загрозою тифу й дизентерії, які, спалахнувши, швидко поширювались; це був ще один наслідок голоду, бо смерть забирала не тільки людей, а й коней, чиє м'ясо потім з'їдали голодні люди.

Олексій Кейс, який тоді жив на Донбасі, згадує:

“У 32 році — страшний суд. Розпочався страшний голод. Знають, тоді вже почали по дорогах бачити мертвих. А як весна

33 року настала, то вже була весна смерті. То була вже весна смерті. На залізницях, по дорогах. Оце йшов потяг Зверєво — Київ. Тож люди всі виходили до поїзда. Думають, може, хто кине кусок хліба. То понад дорогою, як ото снопи лежать, — люди”».

На мить перерву Куромію, щоб нагадати українцям, що Єнакієве — батьківщина лідера регіоналів, двічі голови уряду, Президента України Віктора Януковича. Нагадаю й інше: жоден із представників Донбасу від Партії регіонів, повторюю — жо-ден! (опріч двох галичан, що прибилися до них) — не проголосував за закон про визнання голодомору 32–33 років геноцидом українського народу. Не проголосував ні сам Янукович, ні його син, ні Ахметов, ні Рибак, ні Азаров, ні Чечетов, ні Касьянов, ні старий Звягільський, ні Раїса Богатирьова, ні Болдирев, ні Єфремов, ні Тихонов, ні Вечорко — ніхто з «донецьких». Тож хай послухають ці політичні невігласи чесного представника іншого народу, дуже далекого від нас, японського історика Гіроакі Куромію. І бодай покаються, якщо мають трохи совісті. Не перед нами, а перед мільйонами донецьких небіжчиків, котрі відійшли на той світ із мрією про крихту хліба, яку сталінські посіпаки вирвали з їхніх рук.

Їсти! Їсти!! Їсти!!! Їс-с-ти-и!!!

«Одного разу він (Олексій Кейс. — В. Я.) зі своїм братом ішов по вулиці в Єнакієвому: “...дивимося — під парканом лежить жінка... І вона так не лежить, а так напівсидить-напівлежить. Мертва. Ми підійшли, а біля неї дитинка. І жінка мертва, а дитинка жива. І вона така — до одного року. І воно витягло в мамі груди і смокче. А мати ж мертва. Ну, і ми з братом стали і плачемо. Значить, не так нам шкода тієї мамі, як шкода тієї дитини, що вона не знає. Смокче й не розуміє, що там же ж нема нічого. І тут їде truck, санітарна машина, яка підбирає ті трупи. А вони там ходили постійно, бо дуже багато було трупів. І вони хапають за ноги ту жінку, нагору, та дитину туди, в truck, де мертві лежать. Повезли туди на звалку, на цвинтар отак. То була картина, я вам скажу. Жінку й дитину...

В Єнакієвому... з-під поли продають і хліб, і м'ясо... Як хто продає м'ясо, то його міліція зразу атакує. І беруть те м'ясо на аналіз, чи воно не є людське і чи воно не є собаче. Бо ж були такі, що хотіли на тому нажити капітал... Продасть те м'ясо, а купить собі кусок хліба”.

У селі Шапарське в Новопсковському районі було 212 родин колгоспників і 18 родин одноосібників; з них 190 зовсім не мали харчів. П'ятсот чоловік лежали хворі з голоду. З першого січня до двадцятого лютого 1933 р. сімдесят чотири чоловіки померло від голоду; більшість померлих — дуже молоді та старі. Скільки ще померло після 20 лютого, невідомо.

В селі біля Луганська не залишилось жодної тварини: собаки, коти, птахи — усі були з'їдені. Велику рогату худобу часто викрадали і їли навіть мертвою. Мертвих тварин поїдали голодні собаки й птахи, а їх, своєю чергою, поїдали голодні люди. Деякі коні були заражені сапом. Все це спричиняло багато захворювань. Поширення тифу на Донбасі мало характер епідемії. В Маріуполі, розташованому на узбережжі Азовського моря, багато людей померло від споживання мертвої риби, знайденої на пляжах. У Донецькій області всього за п'ять днів (27 лютого — 3 березня) зареєстровано чотири тисячі смертей. Голод навіть не подавав ознак згасання.

Василь Мівутенко казав, що Донбас був Меккою і Надіром для голодних. У лютому 1933 р. в Харцизьку, найбільшому залізничному вузлі Донбасу, вокзал був забитий людьми, що тікали на Донбас із різних районів України: Києва, Вінниці й Полтави:

“Я щодня проходив повз станцію, ідучи на роботу, і бачив цих одягнених у лахміття, брудних, спухлих від голоду людей з усім пожитком, запханим у мішки. Вони підходили до мене і просили хліба чи чогось поїсти. Міліціонер весь час відганяв їх від станції, але вони завжди повертались. Дехто вішався на деревах чи в сараях залізничників, які жили в місті.

Навесні приплив голодних збільшився. Вже в березні вони, чорні, як привиди, блукали не лише по станції, а й по всьому Харцизьку. Приміщення вокзалу і платформа не могли їх усіх вмістити. Вся підлога була покрита ними, а ті, хто не міг вміститися, лежали й помирили на вулицях під огорожами парків. Щоранку о сьомій я помічав купу брудних, уже мертвих тіл, тоді як поряд їхні родичі сиділи абсолютно байдужі до того, що діється навколо. Міліція

розганяла місцевих робітників, щоб вони не бачили тіл і не говорили з голодними, а іноді збирала трупи і кудись вивозила їх. Щодня з вагонів, які прибували на станцію, теж виносили трупи померлих.

У квітні голодні заповнили увесь Харцизьк. Вони лежали на кожній вулиці, на кожнім перехресті, з витягнутими руками просили милостиню: «Ви ж самі бачите, чому ми просимо». Голодні люди помирали прямо на вулицях, і далі затискаючи в руках поодинокі монети, що їх вдалося вижєбрати».

Мівутенко далі розповідає про жахіття, свідком яких він був у радгоспі “Горняк 5” біля Харцизька:

“Одного дня, йдучи туди, я почув стогін з чагарника біля дороги. Я підійшов і побачив великого вродливого чоловіка з сивим волоссям, близько шістдесяти п’яти років. Він лежав на голій землі, накритий селянським піджаком, з широко розтуленими вустами і заплющеними очима. Все обличчя йому обліпили мухи.

Я відігнав мух, озирнувся, чи ніхто не бачить, і запитав: «Діду, ви звідки?» — «Я з Вінниччини... Чув, що тут, на Донбасі, є хліб... Я приїхав, щоб врятуватись від голоду... Дайте, будь ласка, трохи ріденького супу, не хліба, бо помру, якщо з’їм зараз хліба...» — прошепотів у відповідь старий. Я прийшов у радгосп і розповів все це адміністрації. Вони пообіцяли послати старому супу, але я знаю, що ніхто не простежив за тим, щоб йому занесли суп, бо всі боялися брати на себе відповідальність: адже тим, хто перебував на офіційних посадах, заборонялося допомагати голодним. Наступного дня міліціонер з Харцизька знайшов тіло старого в кропиві”.

Ці розповіді бліднуть проти багатьох жахливих актів насильства, що тоді траплялися. Наприклад, у Маріуполі 1933 р.:

“Одного дня, чекаючи в черзі за хлібом, я помітив дівчинку-селянку років п’ятнадцяти, в лахмітті, з дуже голодним поглядом. Вона простягала руки до кожного, хто купував хліб, просячи декілька крихт. Нарешті вона дійшла й до крамаря. Цей чоловік, мабуть, недавно приїхав з іншої республіки, бо не вмів чи не хотів говорити по-українськи. Він почав лаяти дівчину, кажучи, що вона занадто лінива і має йти працювати в колгоспі, потім вдарив її витягнуту руку тупим краєм ножа. Дівчина впала і випустила крихту хліба, яку тримала в руці. Тоді крамар підійшов ближче, копнув її ногою і закричав: «Вставай! Іди додому і працюй!» Дівчина застогнала, потягнулась і померла. Дехто в черзі

почав плакати. Крамар-комуніст помітив це і пригрозив: «Дехто стає занадто сентиментальним. Зараз ми побачимо, хто тут ворог народу!»

В іншому місці Донбасу чоловіка, що не встояв перед спокусою вкрасти огірок на залізничній станції, було розстріляно на місці»».

Двадцять перше століття. Лист із Донбасу. **Іван Сидоров**. Стахановець з м. Білозерська. Я не правлю жодного слова.

«Депутатові Верховної Ради, апостола людському, письменнику та фантазеру Володимире Яворівському та його команді. Звертається до Вас ветеран Донбасу, учасник Стаханівського руху, свідок відродження й падіння великого Радянського Союзу, Сидоров Іван Денисович. Добридень, шановні, виховані депутати Верховної Ради! Виховані радянською владою! Скільки ж держава вклала у вас засобів та праці, щоб виховати таких невдячних “зо-зулят”, які без жодного пострілу зруйнували велику й могутню державу – Радянський Союз!

Скоро усе людство Радянського Союзу буде відзначати разом зі мною День Перемоги. То я звертаюся до усіх визволителів – відкрийте свої очі і подивіться на свої слов'янські держави! На що ви їх перетворили! Особливо це стосується мого регіону! Святого регіону моїх предків, який вони 800 років охороняли від татаро-монголів! Донбас був святиною і гордістю усіх громадян Радянського Союзу, це була годівниця для 130 націоналістів-колонізаторів, які за 85 років радянської влади спустошили усе багатство, усе те, чим пишалися мої пращури. Лишили тільки “ріжки та ніжки”! Якщо не вірите мені, будь ласка, приїжджайте, подивіться! Ви все побачите на власні очі! Там, де ми, першопрохідці, будували заводи, фабрики, шахти, – одні руїни! Наш улюблений президент Кучма зі своєю Верховною Радою розікрав і здав у металобрухт усю нашу працю і все наше життя! Від фашистів звільнилися, а свої національні колоністи подовжують розкрадати! Донбас у жалобі за тими, кого вбили... Донбас знекровлений, усі населені пункти – зруйновані, сільські господарства стоять на колінах, напризволяще у селах кинули старих людей, які благають у Бога одного – смерті! Нехай комуністи зі своїм гербом “серп та молот” прагнули стати володарями земної кулі, але ж вивозили за кордон усі багатства й навіть культуру!

Що ж відбувається зараз? Спливло 18 років, Донбас раніше міг прогудувати усю Україну, нині ж – усе зруйновано, шахтарі за

радянської влади були гордістю держави, зараз перетворилися на бомжів! А наші горе-політики усе прямують до Європи, не бачачи, на що перетворився Донбас!

Часто чую по радіо пісню “Де моя Україна?”. Нема України! Існує лише така держава на географічній карті, і хочуть її словом “воля” та своєю “мовою” оживити і відродити. Усе, потяг пішов, показавши нам свого хвоста! Повернення уже не буде! Подивіться на Донбас — одні ж терикони стоять, і ці породи, як єгипетські піраміди, будуть нагадувати нашим політикам, які ж ми були варвари за радянської влади! Як барани, усе бігли вперед, не озирючись назад, і ось до чого ми прийшли — до порожніх людських душ. Пішло у небуття наше минуле, наша духовність і все святе, що було, бо ми перші відмежувалися без матінки-природи!

Володимире, а Ваша світлість — усі письменники, історики, поети, інтелігенція — це ж паразити! Своїм образом життя ви просто осоромлюєтеся перед суспільством! Тарас Шевченко — ідол, бог, а дідусь Ленін — що, ні! То відкрийте правду: хто написав ще до революції заповіт: “і вражою (чиєю???) кров’ю землею окропіте”? “І мене в сім’ї великій, в сім’ї вольній, новій...” Так подивіться на Україну! Хто довів її до революції? Скажіть своїм колегам, що досить паразитувати, треба гуртуватися й припинити писати доноси один на одного, доводити, хто кого від кого звільнив!

18 років незалежності минуло. Донбас, який за радянських часів був святиною і годував “зозулят”, дожився до того, що зозулята вирости й кинули напризволяще годувальника, як сироту! А скільки ж було виховано науковців! Тепер — одні бур’яни всюди, куди нога не ступить. І так — по всій Україні! Наша молодь опустилася до рівня камінного віку, голі виходять на сцену й крутять “п’ятою точкою”! Де наша духовність! І хоч один політик (чи президент) присоромив їх! Ви тільки й знаєте, що останні копійки забирати з ветеранів Донбасу та всілякими можливими і неможливими способами утискати права людини!

Я не знаю, як назвати те, що відбулося, але диво все ж таки відбулося! Називається воно Помаранчевою революцією! Суспільство почало прокидатися й побачило, до чого можуть призвести руйнації! Так що давайте єднатися — усі партії та рухи, збережемо мир для наших онуків на землі!»

Страшний лист, правда? Цілковита «каша» в голові колишнього стахановця. На жаль, у значної частини донецького люду отака мішанина в думках і позиціях, як в Івана Сидорова. Він ридеє за Союзом і вітає Помаранчевий здвиг, ставить поруч Леніна і Шевченка, пророкує смерть своїй Батьківщині... Навіть чужинець, японець Гіроакі Куромія, тримає чіткішу позицію. Та повертаємось до геноцидного голодомору в Донбасі:

«На Донбасі, як і по всій країні, були непоодинокі випадки канібалізму. 19 лютого 1933 р. в одному селі Новопсковського району колгоспниця Домна Хрипун, разом зі своєю шістнадцятирічною донькою, вбила одинадцятирічну доньку, щоб з'їсти. В селі Білокуракіне того самого району селянка М. (справжнє ім'я не вказується) десь поділа свого чоловіка, який, за її словами, просто зник. У лютому 1933 р. померло двоє її дітей і М. разом з двадцятирічною донькою з'їли їхні тіла. В березні вони убили і з'їли шістнадцятирічного сина М.

28 березня Лука Бабенко відрубав голову, руки й ноги свого брата, який помер з голоду, викинув їх у річку і з'їв усе інше. Ірина Хрипунова задушила дев'ятирічну онучку і приготувала страви з її м'яса. Антон Хрипунов з'їв восьмилітню сестру, що померла з голоду. В іншому селі сім'я Хмизів вбила дружину свого сина Катерину. Її голову відрубали і дали голодним свиням в колгоспі, а тіло Хмизи зварили і з'їли. У Сталіному й інших частинах Донбасу ходили чутки, що в м'ясних пирогах, які продають на ринку, знаходять людські нігті й пальці».

Прийми, Господи, хоч зараз їхні невідмолені священиками душечки. Десять мільйонів. Десять...

«Скрізь поширювався страх. В уражених голодом районах батьки боялися випускати дітей на вулицю вночі, щоб їх не викрали і не пустили на м'ясо. Взагалі, видається, що підстави для цього страху були, а сам страх ще більше посилювали чутки. Казали, що «багато товстих, особливо дружини членів партії, боялись ходити ночами, бо були привабливішими для ковбасників, ніж худі люди, в яких тільки шкіра й кістки»». А ось інше свідчення: «Одного дня я (вісімнадцятирічна дівчина) пішла в центр шахтарського міста і побачила, що одні люди ганяються за іншими, пухкими й дебелими. Я тоді ще не знала, що вони роблять. Згодом мені пояснили, що якби мене зловили,

то вбили б і з'їли". Голодні батьки, не маючи змоги прогледувати дітей, з розпуки приносили їх на станції і ринки, де й залишали.

Під час голоду, як і завжди в кризових ситуаціях, жінок експлуатували у першу чергу. Наприклад, робітник МТС із дружиною вижили в голод лише тому, що дружина згодилася спати з начальником станції, за що кожного ранку отримувала трохи борошна. Після смерті Сталіна робітник згадував цю історію і плакав у присутності дружини і гостя, який записував це. Такі і навіть кричущіші випадки були досить поширені. Можливо, внаслідок цього з'явилась така частушка:

Всю пшеницу — за границу,
Овес — в кооперацию,
Баб — на мясозаготовку,
Девок — в облигацию.

Голод часто руйнував сім'ї. Жінки, традиційна опора сімейного життя, не могли витримати звірств, скоюваних проти сім'ї. Все життя стало божевільним, і обставини змушували жінок руйнувати сім'ї з розпачу чи божевілля.

Наприклад, через масову смерть дітей у 1932–1933 рр. і велике зменшення народжуваності наприкінці 1930-х років, коли ці діти мали б іти до школи, донбаські школи не мали перших класів».

Іван Носуля з Луганська:

«...Кажуть, у 1932–33 роках був голодомор. Другі кажуть, що голоду не було. Треті — голод був через неурожай. То я хочу написати, як тоді все було у моєму селі Лантратівці Троїцького району Луганської області. Ні від батьків, ні від селян я не чув, що урожай в 32-му був поганий. На току нашого ТСОЗу "Червоний орач" стояли величезні стоги хліба. Молотили дуже довго. На молотбї усі люди працювали від темна до темна. Якість жнив була дуже погана. На стерні залишалось дуже багато колосків. А збирати їх було заборонено. Батьки нашого бригадира Хоружого Василя (на прізвисько Сватушка) збирали ті колоски після збирання урожаю. Всі знали, що вони жодного колоска для себе не взяли! При обшуку у нього знайшли мішок пшениці, за що його судив обласний показовий суд аж зі Сталіного! Суд відбувався у класі нашої школи. Ми, учні, заглядали у вікна. Ліворуч від судді сидів Василь Павлович —

худий і замучений, а був колись кремезний чолов'яга. Кляса була переповнена дядьками...

А ще добре запам'яталося, як мати одного разу прийшла за-
журена із роботи і сказала: "Вивезли увесь хліб. Нічого не дали!"
Уже восени люди почали помирати з голоду. А наш сусід (через
одне подвір'я) Лантрат Грицько пив і гуляв. Казав, що умирають
дураки, бо не вміють жити! Він у слободі Сватове (тепер місто
Сватове) щось вдало наторгував. Та цього вистачило ненадовго!
Вдалої торгівлі більше не було. За зиму вимерла вся його велика
сім'я. Старших його хлопців я пам'ятаю — це Стефан, Савка,
Гнат, Кіндрат, а менших — не пам'ятаю. Усі хлопці були фізично
здорові, жодна пошесть не приставала! То з усіх їх вижив один
Стефан — жонатий був. Останнім умер сам Грицько. Я бачив його
у лавці, він був схожий на мерця, але стояв і милувався біленьки-
ми алюмінієвими каструлями й зеленими емальованими. Мабуть,
сподівався вижити і придбати такі красуні!

Вимерла уся сім'я мого брата. Він був глухонімим після того,
як його вдарило крилом млина. Жінка — баба Варя і два сина —
Іван і Грицько. Він був найпершим майстром-бондарем, знали його
і за межами нашої слободи! В його подвір'я переселився наш сусід
через дорогу — Коваленко Павло.

Помер і мій товариш по школі і вулиці — Хоружий Альоха, а
також його батьки й менший брат. Не діждалися молока від ко-
рови. А коли пішло молоко від неї — вижили два старші брати —
Іван і Василь.

Вимерла уся сім'я Хоружої Христі, вона у Лантратівку при-
їхала із Полтави. Там служив старший син баби Панчихи, там
оженився і помер. Залишив Христі п'ятеро дітей. То баба Пан-
чиха запросила їх переїхати у Лантратівку. Думала, що на всю
сім'ю дадуть їм землю. Померла і баба Панчиха. Вижив тільки її
син Володько. Одержала баба землю на кладовищі, з якого тепер
не лишилося й сліду, бо під час війни хрести порубали на дрова, на-
віть ті, що недоторканими стояли століттями!

Померла вся сім'я Сокирки Ілька (по-вуличному Пхайченка).
Його син Микола навчався разом зі мною в одній клясі. Їх розкур-
кулили. Це я бачив на власні очі. Іду я по вулиці, а назустріч —
гурт вершників з червоними прапорами. Співають "Смело ми в бой
пойдём..." І завернули у Пхайченків двір. Я й собі зайшов до них у
хату. Старша сестра Миколина плакала, а в маленькій кімнатці

на печі плакав Микола і менші діти. Один чоловік стягував їх із печі. А уповноважений Кравченко, в довгому кожусі, нерівномірно пофарбованому у темно-зелений колір, у шкіряному капелюсі з опущеними вухами, кричав: “Не жалей кулацких дітей, бей їх!”

Мій однокласник Сашко Лозовий жив на другому кінці слободи, на Заглиниці. Про його сім'ю я нічого не знав. Він сказав мені, що всі вони — померли. Був дуже слабкий, ішов з паличкою. Після узнав, що і Сашко помер.

В Лантратівці була тоді чотирирічна школа. В п'яту класу нас перевели до школи у село Бабичеве (Водяна). Там були три п'ятих класи. У кожній класі було понад 30 учнів. Уже восени багато учнів перестали ходити до школи. Відвідував я школу місяців півтора. Ходити далеко. Їсти нічого. Змушені були зарізати коро-ву Зорьку, яка давала найжирніше молоко у селі.

Як тільки сніг зійшов, я брав два відерця і виливав ховрашків на Багачці (велика балка). Там їх було дуже багато. Ввечері їх смажили і їли зі шкіркою. М'ясо було смачне. На навчання вже не було сили. Усередині вересня прийшов до нас додому із гуртом учнів учитель новий — Анатолій Михайлович Штерн і сказав, щоб я завтра йшов до школи. Перевели мене у шостий клас. Він викладав українську мову і був улюбленим учителем. З трьох наших минулорічних п'ятих класів лишилося усього 19 осіб! Решта — померли, троє — виїхали до Єнакієвого: Самотоєнко Василь і його сестра Марія, а також — Ляшенко Єгор. Раніше, рятуючись від голоду, туди виїхали два його старші брати — Левко і Петро. Батько Єгора — Петро та мама померли, тож старші брати й забрали молодшого до себе. В шостому класі нам сказали, що тепер не класа, а клас, не відсоток, а процент, не плян, а план, не пролетаріят, а пролетаріат, не фльота, а флот, не хемія, а хімія! І що таким чином раніше, мовляв, українські націоналісти хотіли одірвати український пролетаріат від російського!

Весною 1933 року стояла тепла сонячна година. Побачив я, як на вулиці у бік Кальнівки (так у нас називали Троїцьке) стовпилися люди. Це сусіди били молоде подружжя за те, що вони з голоду щось у них брали! Я бачив, як Марфа Давиденкова витягала з-під скрині свого півня зі зв'язаними ногами, а потім почала тягати за косу молоду жінку. Її чоловік стояв на вулиці. Його били, а він мовчав. Підійшов Мітро Вовк (Дмитро Коваленко), почав бити його кулаком по морді, той упав. Під час цієї розправи із Кальнівки

їхали двоє міліціонерів на двоколісному возі, запряженому конем. Глянули на цю okazaю і поїхали далі. Я тоді страшенно боявся міліцію, бо вони на роботу виганяли голодних людей. Я тоді часто задумувався, хто ж головніший: Ленін чи міліціонер?

У шостому і сьомому класі ми співали пісні про Постишева: «Вперьод, реб'ята, іде наказ! Павло Петрович вітає вас!» Автора цього шедеврy я вже не пам'ятаю!

Оце я написав тільки маленьку частку того, що пам'ятаю. Писав про сусідів і добре знайомих. Про те, що бачив на власні очі. До 1935 року я жив у Лантратівці. Після доля кидала мене не по одному материку і континенту. Зараз наближаюся до порогу на той світ. Хочеться, щоб сучасне покоління знало про ті страхиття, які випали на долю мого покоління. І знання ці не хочеться забирати із собою.

Вибачайте за поганий почерк. Мені рідко доводиться щось писати, та й рука вже в не в силі тримати перо як слід. Хочу Вам, Володимире, щиро побажати: по нелегкій життєвій дорозі, перепони успішно долаючи, йти! Міцне здоров'я, світлий розум, почуття гумору та ніжную добрую душу років до ста зберегти! Досягти висот у галузі гуманності і культури! Успішно творити шедеври літератури».

Яка світла і могутня пам'ять у Вас, Іване! На імена, на вуличні прізвиська, на події, навіть на вражаючі деталі людського буття. Листи з такими житейськими подробицями навіть у моїй пошті бувають нечасто і справді є безцінними.

Хочу нагадати для українців, особливо південних та східних, котрі в більшості своїй і досі не скинули шори комуністичних стереотипів, що й американці Конквест та Мейс, і японець Куромія — найвидатніші зарубіжні дослідники голодного геноциду в Україні, організованого сталінсько-більшовицьким режимом, — наголошують саме на антиукраїнському спрямуванні цього страшного злочину. Наголошую, що всі вони поняття «націоналізм» вживають у загальноєвропейському, деполітизованому, сказати б, «узвичаєно людському» сенсі цього слова — яскравий, задекларований, а не приховуваний патріотизм як вияв великої любові до отчої землі, до духовних та матеріальних цінностей своєї нації. І то зовсім не принижує інші нації. Саме такий природний націоналізм зберіг поляків як націю від

онімечення та оросійщення. Та фактично всі нації, котрі мають свої держави, вижили, вистояли перед загрозою бути завоєваними або ж денационалізованими лише завдяки своєму природно сильному, стійкому, розумному націоналізмові. Тож, українці мої дорогі, не біймося цього слова, сміливіше вживаймо його і розумно сповідуймо його значення.

Зацитую вам американця, першого сміливця, котрий сказав світові правду про геноцид українців, — **Роберта Конквеста** з його книги «Жнива скорботи...»:

«...У 1932–1933 рр. сталося те, що можна охарактеризувати як терор голодом, або голод, штучно створений владою проти колективізованих селян України та значної частини заселеної українцями Кубані (разом із деякими регіонами Подоння й Поволжя), здійснюваний шляхом установаження для них аж надто великих, непосильних норм хлібоздачі, вилучення до останку харчів, а також ужиття заходів, аби жертви голоду не дістали допомоги ззовні, навіть з інших регіонів СРСР. Ця акція значно згубніша для життя, ніж попередня колективізація 1929–1932 рр., супроводжувалася масовими гоніннями на українську культуру, інтелігенцію, церкву. Уявну впертість українських селян, які не здавали зерна (вони його не мали), неоднозначно розцінювали як “націоналізм” — відповідно до твердження Сталіна, що національна проблема є за своєю суттю селянською проблемою. Тож український селянин терпів подвійно — і як селянин, і як українець. Так проти українського селянства поєдналося два чинники: протистояння партії селянству і протистояння партії українству».

Читайте, панове депутати-регіонали, котрі не визнали і досі нашу національну трагедію, знайте, що сказав не український націоналіст, котрий ввижається вам у кожному українцеві, а сказав американець Роберт Конквест ще тоді, коли в нас і згадування про про комуністичний терор голодом було крामолою! А тепер ще й читайте, якщо не розівчилися, японця **Гіроакі Куромію**, котрий неупереджено дослідив історію Донбасу в книзі «Свобода і терор у Донбасі»:

«Українці потрапили під підозру, бо Москва їх боялася. Багато свідчень доводять: українці вважали, що їх карають голодом, який створила Москва і який, на їхню думку, не зачепив саму Росію. В рапорті німецького консульства у Києві за січень 1934 р. зазначено, що українці вірять в розповсюдження голоду радянською

владою, “щоб поставити українців на коліна”. Цю думку виражає й одна українська частівка:

Ленін грає на гармошку,
Сталін ріже гопака, —
Дожилася Україна —
По сто грам на їдока.

Ця хвиля чисток проти українців не могла не виявитись і на Донбасі. 1933 р. нібито “контрреволюційні” групи українських націоналістів були... знищені таємною поліцією в Луганському інституті народної освіти, журналі “Літературний Донбас”, на шахтах Лисичанська, заводах Макіївки, Слов'янська та ін. Нападаючи на українських “ворогів”, П. Постишев наголошував, що ворог може навіть бути членом партії, отже, партквиток — це ще не гарантія безпеки...»

Я дозволю собі додати до сказаного Куромією дві вбивчі цитати, котрі він не використав. Нагадаю, що, незважаючи на вже два жорстокі голоди, на узурпацію влади напівграмотними, озлобленими на весь людський рід ледарями і п'яницями, Україна таки переживала своє національне відродження. А тепер перша цитата Сталіна з його листа до Кагановича у серпні 32-го, коли вже розпочинався голодомор: «Поставить себе целью превратить Украину в кратчайший срок в настоящую крепость СССР, в действительно образцовую республику. Денег на это не жалеть. Без этих и подобных им мероприятий... повторю — мы можем потерять Украину».

І ще одна цитата комуністичного бандита, присланого Сталіним в Україну з російської глибинки, вбивці мільйонів українців П. Постишева: «В 1933 году мы, образно говоря, наступили ногой на осиное гнездо националистической контрреволюции».

А тепер знову слово **Куромії**:

«Підземний світ був світом робітників, і чужих тут не приймали. Робітники сприймали спуск під землю своїх керівників з ворожістю, як варязьку спробу запровадити нові порядки. Тому, крім завжди наявної небезпеки нещасного випадку під землю, керівництво боялось і беззаконного світу темряви, де завжди лякали небезпека насильства.

Вільний степ Донбасу і далі притягував шукачів волі; численні голодні втікачі долали безліч перешкод, аби добитися до Донбасу

і знайти в ньому який-небудь притулок. Таким чином, багато робітників, студентів і навіть продавців були колишніми куркулями чи їхніми дітьми, що втекли на Донбас і змінили прізвища.

Незважаючи на політичні, економічні й соціальні негаразди, Донбас і далі мав славу вільного степу. На погляд Сталіна і його спільників, свобода степу з його козацьким минулим була потенційною базою антимосковського повстання. Справді, Дон і Кубань чинили затятий опір державним заготівлям зерна і, зрештою, були жорстоко покарані Москвою за начебто саботаж і потаємну боротьбу проти радянської влади.

У 1932–1933 рр. у містах Донбасу, як і по всій країні, була запроваджена паспортна система. Не видаючи паспортів сільському населенню, уряд намагався обмежити пересування людей, а точніше — зупинити наплив голодних із сіл до міст, закриваючи таким чином міста від впливу голоду. Запровадження паспортів також означало, що міських жителів, які його не мають, можуть вислати з міста.

Найжорсткішим заходом радянської влади став сумнозвісний указ від 7 серпня 1932 р., що вводив нове покарання для голодних, котрі крали “соціалістичну власність” (навіть кавуни на полі). Покаранням була смерть, але за наявності пом’якшувальних обставин її могли замінити десятирічним ув’язненням. За цим законом з 7 серпня 1932 р. до 1 травня 1933 р. на Донбасі розстріляно 301 особу, а 8728 засуджено до різних термінів ув’язнення та вправних робіт.

Кримінальна статистика не відображає справжньої картини хаотичного щоденного насильства в голодному Донбасі. Хоча сади й городи охороняли озброєні сторожі, багатьох з них вбивали озброєні напасники. Іноді напасників вдавалось убити, і виявлялося, що це члени партії чи робітники-ударники. Самотні жінки (вдови, солдатські дружини) також часто ставали жертвами насильства. Сільське начальство ночами вдиралося до них у будинки, гвалтувало їх і конфіскувало всі харчі, що були в хаті.

На Донбасі на владні відносини часто впливав етнічний фактор. Багато українських селян свідчать, що всі керівники та начальство були іншої національності, в основному росіяни. Важливо не те, чи це правда, а те, як українці сприймали росіян. Навіть ті, хто здійснював колективізацію, розкуркулення та хлібозаготів-

лі, були українцями, селянам вони видавалися урбанізованими, а отже, русифікованими. Для українських селян утиски, результатом яких був голод, стали просто ще однією спробою Москви посилити владу росіян. Москва, своєю чергою, боялась українського націоналізму як сепаратистської сили, яку, як і в часи революції та громадянської війни, підтримувало населення сіл, де жила переважна частина українців.

Інші народи також страждали через своє походження. Однією з причин могло бути просто те, що серед них було більше заможних селян, ніж серед українців чи росіян. Але лише цей фактор не пояснює того страшного терору, який був спрямований проти національних меншин, навіть якщо тієї пори почали загалом скасовувати національні територіальні одиниці. Грецьких і німецьких селян піддали масовому розкуркуленню. Майже одну десяту частину грецьких селян депортували».

Я звертаюся до нардепа від Донбасу, грека за національністю, пана Скудара, який теж не голосував за Закон про геноцид: чуєте, що робили з Вашими предками?

«В одному з грецьких районів 30 відсотків населення вимерло з голоду. В спустілих районах оселилися росіяни. Як результат, у середині 1930-х років міжетнічна ситуація на Донбасі стала, як влучно сказав один історик, “вибухонебезпечною”. Яку небезпеку могли становити режиму греки, збагнути важко».

Микола Зубенко з Донецька:

«Я не буду, як мовиться, за всіх розписуватися, але чомусь думаю, що люди чекають на зміни! На краще, звісно! І не тільки матеріально. Людина хоче бути людиною. А вона у нашій країні перетворена у Ніщо! І всі ті, хто доклав і докладає до цього, і сьогодні головують, мерують, начальствують, керують, очолюють, судять, прокурорять, директорують, завідують, організують, ректорують. Так, може, деякі мої словотвори незграбні, але ж вони характеризують такі ж і дії!

Можливо, я дуже вже короткозорий і не бачу цих змін. Але відчуваю, що спраглий люд, як і спрагла земля, чекає благодатної зливи. А вона поки що оминає наш заповідник! Це тільки щодня по радіо (з Києва) чую: нова влада, нова влада... А до Києва — далеченько... А дороги в Україні, кажуть, не завжди відповідають

стандартам! А тому все оте, що йменується словом “НОВЕ”, ще десь у далекій дорозі. А може, буде другий заїзд. У якісь там інші 100 днів... А поки що Н. Вітренко чи не щотижня проводить агітаційно-роз’яснювальну роботу. Бачив у кількох місцях намети з написом “Народная оппозиция”, де йде “сбор средств на проведение акций” і збір підписів за Донеччину без Ющенка, де юрмляться люди, часто у черзі, ставлять підписи, переважає — це коли я спостерігав — молодь...

І ще... Я виступаю проти будь-яких нагород! А це тому, що вони і в Радянському Союзі, і в державі Україна перетворювалися на посміховисько! Бо їх мішками роздавали! Жити ставало з кожним днем гірше, а нагороджених ставало все більше і більше! Якщо вже й нагороджувати, то за щось унікальне, неповторне, незрівнянне, неперевершене!»

Куромія:

«Українці й українізація уявлялися Москві серйозною загрозою російській політичній гегемонії. Колективізація й індустріалізація стимулювали рух багатьох українців на Донбас такою мірою, що змінили етнічний склад Донбасу на їхню користь. Ця тенденція підбадьорила націоналістів і занепокоїла Москву. Пролетарські й в основному російські міста України тепер заповнили українські селяни, чия політична лояльність не могла не бути під підозрою. Село було головною підтримкою українського націоналізму, але ідеологію та ресурси виробляло й постачало місто.

Урбанізацію та індустріалізацію часто асоціюють з виникненням сучасного націоналізму, і це слушно у випадку Донбасу. Люди весь час рухались, і представники різних верств і географічних регіонів перемішувались у містах. Це зробило питання національної свідомості дуже важливим в українських містах. Москва постала перед загрозою ерозії, користуючись її жаргоном, пролетарських міст, спричиною не лише малою буржуазією, а й націоналістичними селянами.

Етнічна напруга була дуже явною в містах і селах Донбасу. Росіяни називали українців “хохлами”, українці росіян — “кацапами”. Росіяни вимагали, щоб українці говорили російською, і чули у відповідь, що вони в Україні, а не в Росії. У Красному Лучі (колишній Криндачівці) були випадки бійок українських шахтарів з російськими. Вже наприкінці 1920-х рр. рівень українізації Донбасу був дуже значним і ще зростає. Письменник Антоненко-

Давидович, який побував на Донбасі 1929 р., був щиро вражений ходом українізації в Юзівці (Сталіному), яка раніше “здавалась безнадійно зрусифікованою”. Хоча майже всі українські таблички були з помилками, він з радістю помітив, що українізація прогресує з низів, із шахт і заводів. Коли в російські школи привезли вчителів із західних регіонів України, російські робітники почали протестувати.

Хоч яка там була причина, але загальний наступ на українізацію і український національний комунізм почався 1933 р., якраз у розпалі голодомору. Терор був спрямований не лише проти “шишок” у містах і селах. Українських вчителів часто звільняли з роботи і заарештовували як “класових ворогів”. 1933 р. 10 % українських вчителів забрано зі шкіл як політичних ворогів. На Донбасі майже всі українські школи перевели на російську мову викладання; технічні школи всі використовували лише російську, а українську вважали іноземною. Багатьох людей, що здійснювали українізацію, репресовано».

Отож ми мусимо знати, що комуністами було задумано страхотливу, народобивчу провокацію заради захоплення влади на одній шостій земної кулі. Вони наобіцяли українцям землю та українізацію — дві святі речі для українця у двадцятому столітті. Отримавши землю, працелюбні українці почали виповзати із злиднів, заводили коня, корову, плуга, хліб і до хліба. Вже впевнений у собі український селянин повертав собі гідність. Людську і національну. Тому українізація зросійщеної України відбувалася швидко, з розмахом і на чолі з націонал-комуністом Скрипником.

Матеріальне й духовне відродження України перелякало на смерть Сталіна та його денаціоналізовану (як і він сам!) челядь. І вже через кілька років в українців жорстоко одібрали землю через розкуркулення та колгоспізацію. Українізацію зупинили голодним геноцидом.

Та й після цього ми з вами, браття українці, — все одно є. Назавжди!

Третє коло пекла. Репресії

Ми знову повертаємось у наш український Донбас — у нашу ніжну любов і в наш тривожний біль на ім'я Донеччина. Любов і біль, виспівані українцями Володимиром Сосюрою, Василем Стусом, Василем Голобородьком, Леонідом Талалаєм, Олегом Орачем, Еліною Свенціцькою, Світланою Заготовою... Це я лише про кількох справжніх поетів. А ще ж Борис Грінченко, Іван та Надійка Світличні, Іван Дзюба...

Любов і біль, бо Донеччина — це кровина нашого козацького, степового духу, степової вольниці. Без його нестримної широти, відкритої ніжності, нелукавості і, сказати б, бідовості, стражденності важко уявити сьгодні український збірний характер. Це при тому, що вона майже півтора століття перебуває під пресом зросійщення.

Водночас Донбас — це і наш біль, наша тривога, бо його гайдамацьку непередбачуваність, його «підземну безоглядність», повстанчу емоційність та намисливість часто використовують політичні чи й бізнесові шарлатани і пройдисвіти з Москви чи самого Донбасу, котрі щоразу ошукують його робітничі душу та розум.

Вольний степовий козацький дух, що про нього з теплою щоразу згадує несхильний до емоцій, педантичний вчений з Японії Гіроакі Куромія, ніби нікуди й не подівся. Але з покоління в покоління донеччан не тільки дурили, розводили їхню бунтівну кров кров'ю інших народів, щонайменше двічі морили страшним голодом... Не менш страшним і жорстоким випробуванням для особливого донецького світогляду став час комуно-сталінських репресій. При цьому Донбас досі голосує за продовжувачів справи Сталіна, за нинішніх комуністів. Нагадаю лишень, що наприкінці 1939 року Сталін прибирає голову НКВС Єжова і його швидко визнають німецьким шпигуном й розстрілюють. Офіційна причина: він нібито несправедливо розстрілював сотні тисяч радянських людей. Далі окремі місця з книги **Куромії**:

«Проте, за свідченням Дмитра Волконогова, 12 грудня 1938 р., вже усунувши Єжова, Сталін з Молотовим підписали ще один наказ про розстріл 3167 осіб.

В Україні у 1937–1938 рр. заарештовано 267579 осіб і 122237 засуджено до розстрілу. У Сталінській області було щонайменше

33774 політичні справи, більшість із них — у 1937–1938 рр. Якщо врахувати, що деякі справи стосуються кількох людей, то отримуємо кількість репресованих 40000–50000 чол. У Ворошиловградській області було близько 40000 справ. Скільки людей розстріляно на Донбасі, невідомо, хоча один місцевий історик підрахував, що лише у Сталінській області розстріляно близько 27–30 тисяч чоловік. Попередня й неповна перевірка даних показує, що у Сталінській області в 1937–1938 рр. 9 367 страт здійснено тільки серед трьох національних меншин — німців, поляків і греків. Застосувавши цей коефіцієнт до кількості репресій у Ворошиловградській області, отримуємо 50000 розстрілів в українському Донбасі».

Я хочу додати до сказаного Куромією вбивчу для мене та й для кожної не позбавленої моральних цінностей людини деталь у поведінці Сталіна. У 1938-му він ще репресував радянських німців як «поплічників фашизму», «ворогів», «агентів імперіалізму», виселяв їх у глибину Росії, заганяв у резервації, розстрілював тисячами. Саме за те, що вони німці. Тисячі інших німців закатовано за вигадане шпигунство на користь Німеччини.

І раптом, всього через кілька місяців, у серпні 1939-го він санкціонує пакт Молотова — Ріббентропа. Велетенська, залякана репресіями (а Україна — ще й страшним голодоморним геноцидом та боротьбою з українським «націоналізмом»), виснажена і все ще відстала тоталітарна комуністична імперія щойно налаштувала свою неоковирну, примітивну ідеологічну машину на антинімецький, антигітлерівський лад. І раптом — шок! Після підписання несподіваної, незрозумілої для мільйонів радянського народу угоди Сталін влаштовує банкет у Кремлі для гітлерівського посланника Йоахіма фон Ріббентропа. Вчорашній найлютіший ворог — Гітлер стає найближчим союзником Сталіна і радянських людей. Одиниці мислячого люду, котрий вижив під час терору, називають це зрадою, але за ними швидко холоне слід.

Можете уявити собі передінфарктний стан радянських «сокирних» пропагандистів: тепер треба вихваляти нового союзника Гітлера і Німеччину, бо інакше знову станеш... «ворогом народу».

Точно така ж історія повторилася з ось-ось ще ворожою Японією. Це були два найзапекліші вороги сталінського Со-

юзу: Німеччина та Японія, дві небезпеки для Сталіна, зі сходу та заходу. Японців так само, як і німців, виселяли з Примор'я та Сибіру в глибину Росії. І вишукували серед радянського простолоюду «японських шпигунів», «агентів японського імперіалізму», засаджували до тюрюг та розстрілювали. І раптом напровесні 1941-го — стоп! Угода з уже братньою Японією. Сталін навіть вперше за його правління проводжав якогось там японського міністра закордонних справ Мацуоку аж на вокзал і начебто шепнув йому на вухо, що вони обидва — азіати. Кажуть, що тут же, біля вагона, Сталін навіть обняв (ви чули? — Сталін обняв!) німецького посла Шуленберга, а гітлерівському військовому аташе Кребсу сказав уголос: *«Ми з вами будемо друзями, що б там не сталося!»*

І знову треба перелаштовувати ідеологічну радянську артилерію «на дружбу і любов до Японії».

Та повертаємось до праці **Гіроакі Куромії**:

«Можна з великою часткою вірогідності сказати, що Донбасу (Сталінській та Ворошиловградській областям) дісталось лиха більше, ніж іншим регіонам України: на Донбас припадає майже одна третина всіх страчених в Україні...

Терор на Донбасі міг бути ще жорстокішим, враховуючи значну кількість втікачів із сумнівним політичним минулим, які тут проживали. Багато втікачів змінювали ім'я та прізвище, приходували чи розривали родинні зв'язки. Саме це трохи пом'якшило терор: родичів “ворогів народу” часто репресовували, а на Донбасі розшукати їх було нелегкою справою. Багато донеччан вірило, що Москва взагалі винищила б їх усіх, якби не загроза цілковитої руїни промисловості. Навіть у найтяжчі часи Донбас, здається, зберігав елементи колишньої свободи вільного степу.

Люди жили в злиднях. Хлопчик, батька якого заарештували в Мариуполі, у відчай писав вдові В. І. Леніна до Москви у грудні 1937 р.:

“Бабушка Крупская за что я так мучиюсь с своим братом 10-ти месичным. Папу забрала НКВД незнаем за что сидит уже 3 месеца не извесно за что. Мама больна лежит в больнцы, помажьте моему горю. Мама моя восьпитовалась в деддоме не ужели и мы должны рости в деддоме и у нас есть Папа и Мама котрые должны нас воспитать сами. Вова Козлов

Мой адрес: г. Мариуполь, село — Володарское.

4 квартал, Папа мой сидит г. Мариуполь”.

Вова Козлов навіть забув зазначити батькове ім'я. Цей лист — один із десятків тисяч, які отримувала Крупська. Вона не мала аніякої влади. Навіть невідомо, чи цей лист взагалі до неї дійшов...»

Вибачте, Куромія-сан, але мушу уточнити Вашу побіжну думку про Крупську. Це справді трагічна, ще не досліджена постань в історії російської імперської влади. Вона була глибоко нещасною і в громадському, і в особистому, і, як стверджують окремі дослідники, в інтимному житті з Володимиром Ульяновим. Цей шлюб не приніс їй ні щастя, ні задоволення. Всі казочки про «доброго дедушку Леніна» вона відчувала на собі. У нових, які були за сімома печатами, матеріалах з його біографії Ленін постає як жорстокий фанатик, котрий давав особисті вказівки сотнями розстрілювати без суду священників, задушити в сповитку молоду Українську державу, вибухав нетерпимістю до своїх опонентів. Ленін одним розчерком пера відмінив усе російське законодавство, скасувавши навіть прийняте в усьому світі право на матеріальну спадковість, зруйнувавши тим одвічний зв'язок поколінь. «Удосконалений» Сталіним стиль репресій та масового винищення народу і цілих націй був запропонований комуністам саме Леніним. До прикладу ось його розпорядження А. Парсеку у серпні 1918-го: *«Временно советую назначать своих начальников и расстреливать заговорщиков и колеблющихся, никого не спрашивая и не допуская идиотской волокиты...»* У тому ж серпні 1918-го він повчав свою подругу Є. Бош, котра робила революцію в Пензі: *«Необходимо... провести беспощадный массовый террор против кулаков, попов и белогвардейцев; сомнительных запереть в концентрационный лагерь вне города».* Зверніть увагу: це — лише серпень 1918-го. Тільки десять місяців після жовтневого перевороту. Тому, що Крупська була дружиною цієї людини, — можна лише співчувати. І те, що Сталін ізолював її, викинув взагалі із громадсько-політичного життя, — це була в першу чергу «заслуга» її чоловіка Леніна.

Сьогоднішні комуністи культивують міфологію, що, мовляв, найжорстокіші репресії другої половини тридцятих років — то справа енкаведистів, що вийшли з-під контролю партії. Ось тримаю в руках копію документа. Бланк Харківського обласкому КП(б)У від 3 листопада 1935 р.: *«Доручити комісії в складі*

т. т. Буценко, Карлсона, Арова, Одинца розробити календарний план для очищення заводів від поляків, німців, троцькістів, націоналістів, насамперед тих, що посідають командні керівні посади».

На той час Сталіним уже було введено особливий, найкритичніший в історії людства, нібито судовий орган «трійка», куди входили за посадами — перший секретар обкому партії, начальник обласного НКВС та облпрокурор. Без будь-якого, навіть декоративного, судді. Тримаю в руках документ від 8 жовтня 1935 р.: *«Лично — совершенно секретно. Т. Кацнельсон. Направляя Вам материалы ЦК КП(б)У по делу завода № 55, ЦК КП(б)У предлагает как можно быстрее арестовать всю эту свору и еще глубже прощупать все кадры завода № 55 и следствие вести ускоренным порядком. Секретарь ЦК УП(б)У П. Постышев».* Тисячі таких неспростовних документів уже опублікував видатний український дослідник ленінсько-сталінського терору в Україні Сергій Білокінь, і я принагідно висловлюю йому вдячність за проведену роботу.

Не втримаюся, щоб не зачитати для вас зразок тогочасного доносу. Вишуканого, сказати б, «творчого» чи «інтелігентного». На бланку книжкової фабрики «Держполітвидав» у Києві. Червень 1938 р. *«Обл. Н.К.В.Д., 4-е отделение, тов. Лавриненко. В Харькове, в Гос. Издательстве “Мистецтво”, Пушкинская № 44 печатались плакаты кандидатов в депутаты Верховного Совета УССР. Художник Маренков, редактор Колисниченко и тех. редактор Розенберг. Над портретом кандидата флер с изображением товарища Ленина и товарища Сталина. Прошу Вашего внимания на разрисовку усов товарища Сталина. Впечатления, что нарисован козел с рогами, лапами и хвостом. Пишу для сведения. Зав. спецчастью Рошаль. Приложение: плакат».*

Невідомо, що було далі з цим «сільно бдітельним», якому у вусах Сталіна привидівся дідько чи цап з рогами й хвостом... Думаю, що йому подякували за пильність і... розстріляли, щоб таке навіть не привиджувалося при розгляді персони Сталіна.

А ось потрапив на очі лист до мене з останньої пошти. З Донбасу. Як реакція на почуті програми з книги Куромії.

Григорій Черкашенко, місто Білоозерськ Донецької області:

«Шановний пане Яворівський! Хочу висловитися на тему: осуд міжнародною спільнотою діянь комуністичних режимів, про що я

почув по радіо. Було сказано, що за публічний політичний суд класиків комунізму поки що ніхто не береться! То я вважаю, що у зв'язку із цим осуд комунізму буде неефективний, адже саме на тезі про “геніальність” класиків комунізму тримається отой тупий фанатизм комуністів, який накоїв стільки бід і продовжує це робити! Лише розвінчавши вчення “геніїв-основоположників”, можна позбутися комуністичної химери у нашому житті! Зауважимо, що саме вплив комуністів спричинився до неефективності перебудовчих процесів уже в незалежній Україні!

Про які ж помилки “класиків” я говорю!? По-перше, поняття про гроші і грошові відносини, про те, що у майбутньому розумним людям гроші не знадобляться, бо гроші — це лише засіб для експлуатації і не більше... Для більш-менш розумної людини зрозуміло, що насильницьке обмеження грошових відносин ніяких проблем у суспільстві не вирішує, швидше, створює нові...

Читаючи колись твори Леніна (я перечитав усе повне видання, намагаючись знайти раціональне зерно), я був здивований кількістю помилкових тверджень. Звісно, я викинув ті книги, як сміття... Думаю, мовчати про це — не варто, бо мовчання буде злочинном, уже з нашого боку!»

Ось і такий Донбас є в Україні. Після усвідомлення всього того, що зробив комуністичний режим із цим вільнолюбним краєм.

Та повертаємось до книги **Гіроакі Куромії**:

«Одного разу, переглядаючи список на розстріл, Сталін сказав: “Кто будет помнить через десять-двадцать лет всех этих негодяев? Никто. Кто помнит теперь имена бояр, которых убрал Грозный? Никто... Народ должен знать: он убирает своих врагов. В конце концов, каждый получил то, что заслужил”. Молотов відповів: “Народ понимает, Иосиф Виссарионович, понимает и поддерживает”.

Через десять років, критикуючи Івана Грозного в розмові з Сергієм Ейзенштейном і Миколою Черкасовим, Сталін, мабуть, виправдовував себе: “Иван Грозный был очень жестоким. Показывать, что он был жестоким, можно. Но нужно показать, почему **нужно быть** жестоким. Одна из ошибок Ивана Грозного в том, что он недорезал пять крупных феодальных семейств. Если он эти пять семейств уничтожил бы, то вообще не было бы

Смутного времени. А Иван Грозный кого-нибудь казнил и потом долго каялся и молился. Бог ему в этом деле мешал. Нужно было быть еще решительнее”.

На Донбас, притулок для позбавлених громадянських прав, була спрямована найвища хвиля терору. Політичні та економічні керівники Донеччини були заарештовані, десятки тисяч невинних людей — страчені. Дані, які ми маємо, дають змогу зробити висновок, що удар по Донбасу був найнищівніший в Україні».

Я навмисне зупинив розповідь Куромії, щоб привернути вашу увагу до його наступної думки, абсолютно новаторської, якої їй досі бояться історики. Ось вона:

«Терор проти “ворогів народу” вів, зрештою, до самопоразки, бо категорія “ворогів” стала всеохопною. Якби терор не зупинили, він би знищив геть усе населення».

До цього я додам одне своє, нетрадиційне, звичайно, міркування, яке декого кине у гнів, а то й зубний скрегіт. Сталін і Гітлер мають багато спільного: своїми геополітичними апетитами, своєю манією величі, замахуванням на володіння усім світом, печерною аморальністю, крайнім авантюризмом, повною атрофією совісті, кількістю злочинів. Одначе Гітлер чинив це, як правило, над іншими народами та націями (кількість засаджених до в'язниць німецьких опозиціонерів порахує учень першого класу), а сатанинський масштаб голодоморів, терору, розстрілів, здійснених Сталіним, спрямований у першу чергу проти свого, власного, радянського народу, ним же уже поставленого на коліна. Я не кажу про те, що переможений і доведений до самогубства німець Адольф Шікельгрубер залишив на полях війни вісім мільйонів німців, а переможець, денаціоналізований грузин Сосо Джугашвілі, за останніми підрахунками істориків, — близько сорока мільйонів радянського люду. Це я на замітку членам загону «імені Павлика Морозова», що легально діє в Україні під патронатом Зюганова. **Куромія** пише:

«Вбивство Кірова стало важливою віхою подальшого розвитку політичного терору в усій країні, і в Донбасі зокрема.

Одразу ж після вбивства Кірова Сталін одноосібно ввів у дію закон, що дозволяв прискорену страту звинувачених у тероризмі (виділено мною. — В. Я.). Згідно з одним твердженням, за цим законом

лише в грудні 1934 р. по всій країні було страчено 6501 людину. У Ленінграді не тільки вбивцю Ніколаєва і його дружину, а й сотні інших людей, непричетних до вбивства, було засуджено до смерті і страчено. Коли виявилось, що агенти НКВС не вельми охочі виконувати накази Сталіна, Сталін викликав Ягodu, тодішнього голову служби безпеки, і попередив його: “Дивіться, пиду наб’ємо!”

У січні 1935 р. Сталін розіслав закритий лист до партії, в якому пов’язував зінов’євців із фашистськими агентами, прирівнював колишніх опозиціонерів до білогвардійців і закликав покарати їх як контрреволюціонерів.

Невдовзі після вбивства від тридцяти до сорока тисяч жителів Ленінграда було вислано з міста як “соціально чужі елементи”. Навесні і влітку 1935 р. на Донбасі було страчено багато звинувачених у “куркульстві” й “бандитизмі”. Але тепер категорія “ворогів” охоплювала всі групи населення, зокрема й більшовиків.

Одразу ж після вбивства Кірова багатьох членів партії було арештовано, засуджено і заслано. Згідно зі статистикою одного дослідження, на Донбасі в 1934–1936 рр. такої долі зазнали 1021 “троцькіст”. Лише на металургійному заводі у Сталіному в 1934–1936 рр. викрито не менш ніж десять “троцькістських” груп. У першій половині 1935 р. старих більшовиків на шахтах, заводах і залізницях Донбасу оголосити “троцькістами”, “зінов’євцями”, членами “Робітничої опозиції” і ліквідували їх.

За всіма ознаками, Україні дісталось найбільше від цієї хвилі репресій: найбільшу кількість “шпигунів” було заарештовано 1935 р. саме в Україні. Не був винятком і Донбас: 1 грудня 1935 р. у зв’язку з кампанією перевірки партійних документів заарештовано як “шпигунів”, “троцькістів”, “націоналістів”, “фашистів і терористів” та подібних до них 560 осіб тільки в Донецькій області. А загалом за період з 1933-го по 1936 рік кількість членів партії на Донбасі скоротилася вдвічі: із 166000 чол. до 83000».

Я не запитую, братове українці, що скажуть на це Симоненко, Александровська, Голуб, Мартинюк, Гмиря, Кілінкаров, я запитую у тих, хто і цього разу, у 2007-му, володіючи інформацією про голодомори та політичний терор в Україні, все одно голосував за «наслідників дела Леніна – Сталіна»: ви й на таке закриваєте очі? Це ж не Вячеслав Чорновіл, чи Левко Лук’яненко, чи Ярослав Кендзьор сказали, а нейтральний, не-

упереджений ні до кого японець Гіроакі Куромія. Спробуйте відповісти йому. Я надам вам слово. Спробуйте. А поки що...

«Особливо показовими... були репресії етнічних меншин як можливих “н’ятих колон”. Україна була найвразливішою. Навіть до вбивства Кірова українське керівництво боялося, що кошти та інші форми допомоги з Німеччини етнічним німцям, які надходили в часи голодомору, були насправді “відкритою політичною фашистською кампанією”. Через вісім днів після вбивства Кірова, 9 грудня 1934 р., Політбюро ЦК КПУ у відповідь на циркуляр ЦК ВКП(б) розіслало спеціальну секретну телеграму в області, в якій вимагало подати докладний огляд німецьких та польських округів в Україні, погрожуючи депортацією за кордон чи в далекі закутки країни за “щонайменші спроби антирадянської діяльності і пропаганди”. Через вісім днів розіслано ще одну телеграму — про “депортацію антирадянських елементів” з прикордонних військових зон. Упродовж 1935 р. десятки тисяч “нелояльних до радянського уряду” людей, надто етнічних поляків і німців, були депортовані із західних прикордонних регіонів. “1935 р. остаточно урвалися контакти радянських німців із зовнішнім світом”. У квітні 1936 р. вийшов таємний наказ про депортацію з України етнічних поляків.

Упродовж двох тижнів після вбивства Кірова в Києві були допитані тридцять сім українців, яких звинуватили у причетності до “Українського білогвардійського терористичного центру”. Серед звинувачених було двадцять три “широковідомих письменники, громадські й культурні діячі” (серед них глухонімиий поет О. Влизько). Семеро були галичанами, які “приїхали жити на Радянську Україну”. Двадцять сім звинувачених, більшість яких ніколи не були за кордоном, засудили до розстрілу і стратили за “перехід кордону Радянської України з Румунії і Польщі з наміром здійснити тут терористичні акти”. Українці з Галичини (яка тоді перебувала під владою Польщі) були так само під підозрою, як і етнічні поляки та німці.

Деяких членів комуністичної партії заарештували як українських націоналістів. На шахтах Донбасу робітників заарештовували за читання української “націоналістичної” літератури (Винниченка, Куліша) і за портрет Скрипника, який виявили в одній кімнаті в гуртожитку. В Кадіївці кілька чоловік репресовано за протест проти ведення зборів російською мовою і за начебто сказану фразу: “Україна в ярмі”».

Нагадаю, що мова йде про 35 рік. Лише два роки після того, як Україна ще й не отямилася після голодного геноциду, втративши десять мільйонів свого люду, після масових випадків людодійства, після того, коли цілі села і райони були закопані у ярах при дорозі, без домовин, без прощань, без священників і, звичайно, без тризни. Нам, українцям, потрібні були десятиліття, щоб повернутися до нормального, людського стану, скинути з себе страх і безнадію. А більшовицькі садисти тут-таки розпочали другу хвилю винищення тих українців, які дивом врятувалися від голоду. Тепер уже викошували місто та напівмертві вже села. Це була розплата за нашу спробу відродити свою національну гідність.

Гіроакі Куромія:

«...Більшість населення навчилися тримати язика за зубами й утримуватися від ризикованих коментарів. Службу безпеки змушували йти на все, щоб відкопати прихованих “ворогів”. Насправді справи в архівах КДБ Донбасу засвідчують, що більшість із них сфабрикували слідчі, провокатори й таємні інформатори. Ці люди говорили за уявних ворогів — справа за справою — і ніде нема чітких доказів, лише плітки з других чи третіх уст або ж зізнання, здобуті під примусом.

Невдовзі після вбивства Кірова на Донбасі заарештували комсомольця Добитька, який начебто заявляв: “Вбили Кірова — цього мало, треба було вбити Сталіна”. Луганського робітника Несмачного заарештували, бо під час розмови зі своїми товаришами він начебто сказав: “Убили Кірова — шкода, що не Сталіна”. Шахтарі з Горлівки потрапили за ґрати, бо співали “контрреволюційних пісень” про те, що “Кірова убілі — хлібніє кніжкі отме-нілі, Сталіна уб’ют — народи заживут”.

Реакція молоді Донбасу, згідно з доносами до каральних органів, була зовсім небезпечною. Школярі в Сталіному говорили: “Тепер черга за Сталіним, скоро Сталіна не буде”. Один хлопчина, батька якого вигнали з партії, зловтішно сказав про Кірова: “Так йому й треба”. Якийсь Петренко, учень сьомого класу 49-ї школи в Сталіному, син червоного партизана, під час розмови про скасування карткової системи начебто заявив: “Хлібні картки скасовані, бо злякалися після вбивства Кірова. Робітники однаково їдять поганий хліб”. Окрім того, Петренко начебто сказав на

уроці: “Наші міліціонери гірші, ніж фашисти, вони теж б’ють і знущаються з робітників, а в допрах заковують і катують”.

Міліція старанно нотувала навіть невинні вислови горлівських школярів, як-от: “Аби їх більше вбивали, у нас не було б уроків”. Міліція повідомляла, що комсомольці на Артемівській шахті в Горлівці розважались обговоренням, як би вони вбили Сталіна, якби їх послали до Москви. Деякі з них передбачливо мудрували, що вбивство Сталіна нічого не змінить, бо до влади тоді прийде Каганович.

Жарти та анекдоти стали дуже небезпечними. Гурт молодих колгоспників у Рівному на Донбасі, які час від часу збиралися по-пийчати, співав:

Ленін їдет на баране,
Цибулина у кармане.
Сельодкою поганяє,
Пятілетку виконяєт.

Увесь гурт був визнаний контрреволюційною групою. Інший випадок: М. Гребцов, член партії з 1928 р., начальник відділу постачання шахти, був звинувачений у тому, що, п’яний, загадав присутнім таку загадку: “Яка різниця між Ісусом Христом і Сталіним?” Коли ніхто не відповів, Гребцов начебто сказав: “Ісус Христос їздив на одному віслюкові й годував його, а тов. Сталін їздить на всіх і не годує”. Гребцов потім доводив, що почув цей жарт від когось іншого, але його однаково запроторили до в’язниці».

У доповнення до цієї і без того моторошної картини Донбасу періоду сталінсько-більшовицьких репресій наведу фрагмент із листа до мене Катерини Бублик з Луганська. Випадок з її власного життя:

«Після війни розказували нам про наше щасливе дитинство. Я ж наслухалась і десь, мабуть, класі п’ятому, написала листа: “Москва, Кремль, Й. В. Сталіну”. Запитувала в нього, де ж воно, наше з мамою щастя, за яке наш тато поклав свою головочку у 30 років, не доживши 12 діб до перемоги. Листа кинула у поштову скриньку в своєму селі. Дякую Богу! І царство небесне поштарям і директору школи, що перехопили той лист! Викликав мене директор у кабінет і питає: “Хто допоміг таке писати?!” Кажу — сама, і то була правда! “А мама знає?” Кажу,

що ні. Якби знала, то добряче мене побила! Він повірив мені. Порвав того листа. Згодом мені розповіли, що було б, якби той лист дійшов у Кремль».

Ще одна думка нашого з вами японця **Гіроакі Куромії**:

«“Чингісхан перебив багато людей, кажучи, що «смерть переможених необхідна для спокою переможців»”. Сталін підкреслив цю фразу, читаючи якусь книжку з історії Росії. Видається спокусливим знайти в цій фразі логічне обґрунтування Сталіним великого терору.

...Схоже, що Сталін завоював увесь народ і тепер збирався добити його».

Не вдалося йому це, пане-добродію Куромія. Не вдалося навіть всеможному садистові Сталіну. Отож вже не вдасться нікому.

«Вороги народу»

Але період страшного, всепроникного комуно-сталінського терору другої половини тридцятих, який ще називали «єжовщиною», хоч самого Єжова невдовзі теж арештували і розстріляли, був ще попереду.

«Політична еліта Донбасу була винищена великим терором. Саркісов, який кілька років правив Донбасом (перший секретар обкому партії. — В. Я.), та найближчі до нього люди були розстріляні. У квітні 1937 р. його зняли з посади секретаря обкому партії і призначили директором “Донбасвугілля”. В липні цього ж року його та майже всіх колег заарештували як “ворогів народу” і всіх розстріляли. З сімдесяти шести членів обласного комітету партії в травні 1937 р. на червень 1938 р. залишилося тільки шість.

Наступник Саркісова, Е. К. Прамнек, жив у страху і відчаї. На пленумі ЦК КПУ у вересні 1937 р. він заявив: “Ось уже третій місяць чистимо, чистимо ці «нужники», де заховалися вороги, і ніяк не можемо це сміття вигребути”. Але письменник О. Авдєєнко, якому колись Прамнек зізнався у своїх труднощах, пише, що наодинці він казав, що працювати неможливо: “З ким працювати? Всі перші й другі секретарі міськомів і райкомів виявилися ворогами народу. Майже всіх членів бюро репресовано. Директори підприємств виявилися або «шкідниками», або «шпигунами»”. Прамнека зняли з

посади у березні 1938 р. і невдовзі заарештували. Як латиша, його звинуватили у шпигунстві на користь Латвії (тоді ще незалежної країни) і Німеччини. На суді він доводив свою безвинність, але все одно був розстріляний у липні того самого року».

Візьму перерву для репліки. Я дуже хочу, щоб Петро Симоненко — сьогоднішній «вождь і вчитель» Компартії України і престолонаступник попередніх діянь комуністів, — а також його виборці задумались над таким парадоксом. Уявімо на єдину мить лідерів донецьких комуністів Саркісова та Прамнека (до речі, земляків Симоненка). Уявімо цей морок, страх, лихі передчуття, безвихідь, близькість смерті. І розуміння, що вже ніщо тебе не врятує: ні те, що зрадиш тисячі інших, що будеш вірний, як собака, партії і Сталіну, що перевиконаєш неможливі плани в області чи районі, що сам засадиш тисячі людей до тюрюги і тисячі поставиш до стіни обличчям. Тебе ніщо не врятує, бо ти змушений був (бо таки спершу хотів!) брати участь у цьому пекельному вирі, ти багато знаєш, тому тебе треба прибрати. Закон банди, а не політичної партії. Сміливіше уявімо цих трагічних і нещасних людей, котрі кожної миті чекали, що ось розчиняться двері або їхнього кабінету, або дому і на порозі стане, можливо й дуже знайомий, вчора ще твій підлеглий, енкаведист. Крапка. Звідти не повертається ніхто. Там суд — тільки з одностороннім рухом.

А тепер уявімо сьогоднішніх комуністів — «борцов за народное счастье» у визначені для цього дні і години під куполом Верховної Ради. І хоч би трішечки ризику, просто так для розігріву крові, для адреналіну. А дідька! Все надійно схоплено до кінця життя: син — банкір комерційного банку (комуністи з банків завжди розпочинали), сваха — ось поруч, у депутатському кріслі, теж недоторканна, у союзі з мільйонерами мають свою комуно-капіталістичну владу, мають по кілька розкішних вілл по всій Україні (навіть там, у тих карпатських лісах, де водяться «бандерівці», не страшно!), мають повнісіньку свободу слова, щоб вільно вимазувати дьогтем і Президента, і Прем'єра, й живих та мертвих патріотів України. Оце життя! Трагічним Саркісову, чи Прамнеку, чи мільйонам інших тодішніх, як правило, справжніх, не кар'єристичних комуністів таке життя могло лише маритися у вигляді абсолютного раю. Повертаємося до **Куромії**:

«Керівництво Донбасу ще від 1935 р. звинувачували в тому, що в регіоні перешкоджають запровадженню стахановських методів праці. Але стахановський рух мав свій зворотний ефект, бо перевиконувати норми силкувалися за всяку ціну, нехтуючи правилами техніки безпеки. Питання безпеки на робочому місці було вкрай гострим для кожного, надто в таких галузях, як вуглевидобування і металургія, де траплялося дуже багато нещасних випадків. Мисливці на “ворогів народу” зі шкіри пнулися, щоб кожен нещасний випадок інтерпретувати як акт шкідництва».

Я втрутився в думки Куромії, щоб нагадати Україні, що в той страхітливий період історії Донбасу прокурором Донецчини був не хто інший, як лихої слави Р. Руденко, котрий не лише вижив у тому кривавому вирі, а й згодом був представником обвинувачення від СРСР на Нюрнберзькому процесі, згодом — Генеральним прокурором СРСР і тисячами садив невинних людей (особливо — військовополонених!), а іще згодом (не повірите!), в часи «хрущовської відлиги», — займався реабілітацією жертв сталінського терору, до якого був дуже відкрито причетний. Оце вуж! А починав у Донбасі. Та так починав, що й Сталін помилював і висунув вище.

«Багато гірників Донбасу, надто ж стахановці, начебто вірили у всі ці безглузді обвинувачення та зізнання (у нібито зумисному шкідництві й диверсіях. — В. Я.) й брали активну участь у звинуваченні своїх колишніх керівників. Дехто насправді вірив словам Сталіна. Частівка, яку записав один етнограф на Донбасі 1937 р., передає такі народні настрої:

Председателі шахткома,
Ви не задавайтеся,
А с робочімі всегда
Лучче обращайтесь.

Получіл получку в строк,
Числа двадцять пятого,
А колдоговор гласіт
Получать десятого.

В шахте весело работать,
Заработать можно.

Як у касу подойдешь,
Становітся тошно.

Я ходила у рудком,
Просила путьовку.
Председатель говоріт:
“Гоніте п'ятьорку”.

Шістдесятидворічного безпартійного українця Т. Г. Кадолбу, помічника теслі на шахті № 17/17-біс “Сталін-вугілля”, заарештовано в листопаді 1937 р. начебто за поширення антирадянської троцькістської пропаганди серед шахтарів. У його справі в архіві КДБ всього десять аркушів. Його допитували лише одного разу, 19 листопада, і він категорично заперечував усі звинувачення. В його папці є запис цього короткого допиту:

— Ви підтверджуєте це?

— Ні, я не провадив антирадянської агітації.

— Ви брешете й не кажете правди. Слідчий наполягає, щоб ви чесно розповіли про свою антирадянську агітацію, спрямовану проти партії та радянського уряду.

— Так, я кажу правду: я не вів антирадянської пропаганди.

— Ви уникаєте чесної відповіді на запитання. Слідству відомо, що ви розповсюджували плітки серед робітників про майбутню війну, після якої Україна буде незалежною, а людям повернуть їхню землю, де вони й працюватимуть, як раніше. Слідство наполягає, щоб ви давали вичерпні відповіді на поставлені вам запитання.

— Я повторюю, що не вів ніякої антирадянської агітації”.

Із цієї справи видно, що Кадолба був не дуже письменним, ледве міг написати своє прізвище. Однак 1 грудня 1937 р. його засудили до розстрілу.

На час арешту, 21 грудня 1937 р., п'ятдесятип'ятирічний І. І. Шрайбер, німець за походженням, був бригадиром на шахті № 152 в Красному Лучі. Шрайбера звинуватили в антирадянській пропаганді й проведенні релігійних відправ серед етнічних німців. Він відкидав усі звинувачення, однак був засуджений до розстрілу 12 січня 1938 р. і розстріляний того самого дня. Шрайбер помертньо реабілітований.

І. В. Беліков, двадцяти семи літ, на час свого арешту 17 червня 1938 р. був безпартійним, працював покрівельником на шахті ім. Орджонікідзе в Макіївці. Белікова звинуватили в тому, що він

абияк крив дахи і таким чином завдавав шкоди шахті. Він визнав себе винним і був засуджений до розстрілу 3 липня 1938 р., вирок виконали того самого дня. Белікова реабілітували 1989 р. помертно.

І. Є. Акользіна, напівписьменного конюха із шахти ім. Ворошилова в Сталіному, заарештовано 2 серпня 1938 р. нібито за спробу організувати групу колишніх розкуркулених козаків з метою шкідництва. Акользіна засуджено й розстріляно 28 серпня 1938 р. 1989 р. його помертно реабілітовано за браком доказів.

Численні міфічні контрреволюційні організації викривали в колгоспах, радгоспах, МТС — скрізь і повсюди. Пожежі (одвічна проблема села), загибель худоби, недбала сімба та збір урожаю, поламана техніка, інші малі та великі лиха — все могло стати приводом для репресій, надто сільських керівників. Як і прості робітники, прості селяни ставали жертвами терору разом зі своїми керівниками.

28 травня 1938 р. заарештували сорокашестирічного українця (можливо, німецького походження) І. І. Клінка, колгоспника з Красноармійського поблизу Сталіного, як активного члена фашистської повстанської організації. Клінк (під тортурами) визнав вину і був розстріляний 9 жовтня 1938 р., того самого дня, коли оголосили вирок. Помертно реабілітований».

Куромія називає у своїй книзі десятки таких вбивчих прикладів, які й сьогодні морозять мою душу. Всі вони взяті зі справ НКВС, котрі зберігаються в Донецьку, ми ж знаємо, що найголовніші, найкривавіші справи вивезено до Москви і вони переховуються нині у так званому Президентському закритому фонді, куди мають доступ лише окремі російські владці.

Японських військових і зараз звинувачують у багатьох злочинах часів Другої світової війни: розстрілах мирних людей, знущанні з військовополонених, навіть підготовці до бактеріологічної війни. Але японці, як і німецькі фашисти, були тоді окупантами, тероризували, наганяли страху і покори не на свої, а на завойовані народи. А що зможуть подумати і сказати зараз ті ж земляки Куромії, коли прочитають його книгу про Україну, Донбас, про існування яких на мапі світу, очевидно, знають дуже приблизно. Сталінський режим системно й методично винищував власний народ. І не руками якихось закордонних

найманців, а власними. Українець катував і розстрілював українця, росіянин – росіянина, білорус – білоруса, більшовик – більшовика... Насправді це не Гітлер з Геббельсом вигадали концтабори, вони перейняли винахід у Леніна – Сталіна і з німецькою педантичністю відлагодили цей пекельний конвеєр. Але автори – Сталін і його зграя. Можливо, тоді допитливі японці збагнуть, чому в сучасній Україні так катастрофічно мало активної, мислячої, шляхетної, діяльної еліти. Вона, ця еліта нації, знищувалася у кількох поколіннях, систематично, якщо хочете, на генетичному рівні. Доказів цьому безліч. Є вони й у **Куромії**:

«На початок 1938 р. в Україні було заарештовано 111675 чоловік. Згодом НКВС України вимагав дозволу репресувати ще більше “ворогів”. Лише з 19 вересня по 14 жовтня 1938 р. 22508 чоловік отримали розстрільний вирок.

Українців, які становили переважну частину населення Донбасу й України, мисливці на ворогів вважали потенційними націоналістами, а отже, потенційними сепаратистами і ворогами. (Хрущов згодом згадував, що Каганович “полюбляв твердити, що кожен українець — потенційний націоналіст”.) Як і його попередники, жертвою сталінського терору став народний комісар освіти В. П. Затонський. У листопаді 1937 р. його заарештували, бездоказово звинуватили в участі в “антирадянському Українському націоналістичному центрі” і розстріляли в липні 1938 р. Керівництво компартії України було дуже проріджене терором. З одинадцяти членів Політбюро, обраних на травнево-червневому з’їзді партії, десятеро репресовано; зі 102 членів і кандидатів у члени ЦК та 9 членів ревізійної комісії 100 репресовано. Не всі вони були українцями, але неукраїнців (як поляк Косіор і росіянин Постишев) підозрювали в духовній залежності від України. Комуністична партія Західної України була розпущена в липні 1938 р. “постановою Комінтерну за наказом Сталіна, а більшість її членів були «запрошені» до Москви, де й розстріляні”.

Українську інтелігенцію, як і інтелігенцію з інших етнічних груп, піддавали жорстоким репресіям, письменників масово тероризували. З 1930-го по 1953 р. загинуло 80 відсотків (від усіх тодішніх. — В. Я.) письменників. З 259 письменників, про яких є вістки, 17 розстріляно, 8 покінчили життя самогубством, 175 кинуті в табори (скільки там було розстріляно й померло — неві-

домо), 16 просто безслідно зникли, і лише 7 померло своєю смертю. Цілі науки — українознавство і краєзнавство — були знищені.

Щонайменше 24233 українців заарештовано як націоналістів лише за перші шість місяців 1938 р.

Масовий терор тривав аж до кінця 1938 р. Лише у вересні 1938 р. в одному Ворошиловграді розстріляно щонайменше 1016 чоловік. У Донецьку в жовтні — половині листопада розстріляно 1488 людей. На цьому список не закінчується. Цей перелік можна продовжити, аж поки знудить, до безкінечності.

У листопаді 1938 р. Сталін усунув Єжова, і в лютому 1940 р. його розстріляли як шпигуна. Тоді (цитуючи відомого проектувальника у радянській авіації, Яковлева) Сталін сказав: «Єжов мерзавець! Разложившийся человек... Звонишь к нему в наркомат — говорят: уехал в ЦК. Звонишь в ЦК — говорят: уехал на работу. Посылаешь к нему на дом — оказывается, лежит на кровати мертвецки пьяный. Многих невинных погубил. Мы его за это расстреляли»».

Господи, чи є межа людському цинізму й жорстокості? Чи ж є?

Донбас. Сталіно...

Часовий проміжок між сталінським терором 1937–1938 рр. і війною, вступом німців у Донбас такий насичений подіями, в ньому так багато політичних та людинознавчих спостережень, що я вирішив присвятити йому цілий розділ. До того ж ми так рідко говоримо про Донбас об'єктивно, без гіперболізованих пристрастей, що варто замислитися над думками-висновками японця, котрий мислить загальнолюдськими категоріями:

«Укладення пакту Ріббентропа — Молотова спричинило дезорієнтацію і цинізм серед солдатів. Польська операція 1939 р. дала радянським солдатам можливість побачити інше, “буржуазне”, суспільство, і вони гарячково металися по крамницях, скуповуючи другорядні товари у великих кількостях: будильники, скатертини, жіноче взуття. В тилу ситуація була не кращою. Наприклад, у Слов'янську на час польської операції двоє солдатів, що мали охороняти наготоване до відправки спорядження, зникли разом із тим спорядженням. Їх більше ніколи не бачили.

І в цивільному житті, й у військовому драконівські правила стали нормою. У грудні 1938 р. був запроваджений закон про звільнення з роботи в разі трьох порушень чи запізньєнє. 1939 р. ввели трудові книжки для контролю робочої сили. В червні 1940 р. скасовано колись украї розхвалене досягнення радянської влади — семигодинний робочий день: без будь-якої компенсації його подовжили до восьми годин. Мало того, робітників тепер міцно прив'язували до робочого місця: їм суворо забороняли кидати роботу без дозволу, за порушення заборони карали дво- або чотирирічним ув'язненням. Запізнення без дозволу теж становило злочин, і за нього карали, даючи до шести місяців виправних робіт.

Володимир Богдан згадує, що в кінці тридцятих серед робітництва Донбасу “цинга, рахіт та інші хвороби, спричинені нестачею вітамінів, косили дітей сотнями й тисячами. П'ятдесятивідсотковий рівень виживання вважали за нормальний для більшості сімей”.

Жили у злиднях. У сусідки В. Богдана Катерини Рихіної було четверо дітей. Жили без батька, Катерина працювала на шахті. Двоє маленьких дівчаток, Зоя і Марія, мали талант приходити гратися якраз в ті оселі, де лаштувалися обідати. Їх натренував у цьому “мистецтві” дванадцятирічний брат Ілько, який сам був мастаком у таких справах. Цей хлопчина був уособленням виживання. Він вимінював, позичав, залякував, крав, купував — вдавався до всього, аби лиш допомогти сім'ї вижити, — і не почував жодних докорів сумління. Спостерігаючи збоку, моя мати казала, що ця боротьба за виживання водночас і розважає, і розриває серце».

*Цей донецький Ілько нагадав мені дитинство деяких донбасян, котрі потім стали багатіями всеукраїнського, а дехто — європейського масштабу, але, на жаль, забули про своє минуле і про своїх донецьких ровесників назавжди. Та знову **Куромія**:*

«Життя жіноцтва на Донбасі було особливо важким. До школи № 20 у Сталіному учень Фалін завжди приходив нечупарним. Учитель викликав його матір до школи. Фаліна сказала, що в неї шестеро дітей і робота, тому немає часу доглянути всіх. Вчитель запитав: “Навіщо було плодити стількох дітей і пускати у світ жебракувати?” Фаліна відповіла, що вже мала дванадцять абортів.

У квітні 1940 р., незадовго до запровадження “червневого закону”, комісар вугільної промисловості Бахрушев скаржився уря-

ду, що від січня майже не було вермішелі, круп, борошна... У багатьох робітничих сім'ях не було хліба. У їдальні шахти № 5 в Артемівську за основну страву був чай.

“Червневий закон” спустошив усю країну. Один уважний іноземний спостерігач у Москві записав:

“Керівництво підприємств було в паніці від страху. Кількість засуджених зростала до астрономічних цифр... Люди нічого іншого вже не помічали. Поразка Франції, повітряна війна за Англію, окупація держав Балтії і перетворення їх на радянські республіки, анексія Бессарабії та Північної Буковини — значення цього всього блідло порівняно з боротьбою проти «ледарів і підричних елементів». Боячись спізнитися, люди ще поночі вибігали на вулицю, питаючи в перехожих, котра година...”

Лише за “червневим законом” Сталінський обласний суд розглянув 12 150 справ за два місяці. Тисячі наземних робітників змушені були, відбуваючи покарання, працювати під землею. По всій країні з червня 1940 до червня 1941 р. три мільйони осіб (приблизно 8 % працездатного населення) були віддані під суд; із них півмільйона — ув'язнені.

У серпні 1940 р. на шахті ім. Дзержинського в Дзержинську директор Трофимов віддав під суд машиніста Старовойтова за порушення трудової дисципліни. Старовойтов у цей час перебував у лікарні. Проте його однаково засудили до року ув'язнення. Коли він одужав і повернувся на роботу, його заарештували й посадили до в'язниці. На тій самій шахті одному вибійнику дали відгул через хворобу його дружини. Він, виклопотавши дозвіл, ще два дні не виходив на роботу, щоб поховати її. Незважаючи на це, суд ухвалив ув'язнити його на чотири місяці. Таких випадків безліч.

У другій половині 1940 р. 38 тисяч чоловік прибуло на Донбас із Бессарабії та Північної Буковини. Багато з них не розуміли російської мови і тому часто ставали жертвами “червеневого закону” 1940 р. Керівники часто не могли пояснити новачкам правила техніки безпеки, через що аварії, в тому числі й зі смертельними випадками, стали серед них непоодиноким явищем. Таким було “хрещення вогнем” для нових громадян Радянського Союзу.

Тисячам нових робітників із Західної України на Донбасі жилося не краще. Вони, як і жителі Буковини та Бессарабії, були потрібні для роботи на Донбасі. НКВС уважно стежив за ново-прибулими, боячись впливу українських націоналістів. (Міліція

Донбасу й далі репресувала українців, хоча вже обачніше, ніж три-чотири роки тому. Наприклад, давнього жителя Макіївки, вчителя Арсена Погорілого, який завжди був лояльним до сталінізму і підтримував смертну кару для “ворогів народу” аж до свого арешту 1940 р., звинуватили в належності до Спілки визволення України (СВУ) і носінні вишиванки.) Як і їхні брати по нещастю з Бессарабії та Північної Буковини, західні українці скоро відчули на собі всю жорстокість і брутальність життя на Донбасі. “Топса-са-са до Донбаса, а з Донбаса на голяса”».

Я втручаюся в думки Гіроакі Куромії лише для того, щоб його твердження про те, що пакт Ріббентропа – Молотова викликав «глибоке розчарування і цинізм» серед народу, а особливо серед армійців, підсвітити актуальним нині поглядом. Відзначаючи століття від дня народження українського генерала-патріота Романа Шухевича, слід нагадати, що він до останнього подиху командував Українською повстанчою армією тільки на своїй, українській землі; знаючи, яка сила-силенна регулярного енкаведистського війська зі всього Радянського Союзу пре проти його патріотичного народного ополчення, дислокованого в лісах Волині, Галичини та Карпат, розуміючи, що не переможе цю орду, він до останньої миті боровся за ідею незалежної Української держави. Колоніальна Україна гаряче підтримала цю ідею в 1991-му. Так-от цьому легендарному лицареві комуністичні та антиукраїнські яструби дорікають, що він у кінці тридцятих і на самісінькому початку Другої світової мав певний «політичний роман», політичні стосунки з німцями. Нагадаю – будучи польським, а не радянським підданим. Я про це детально розповім згодом. А поки що... завдяки цьому українські радикальні патріоти, вже знаючи про злочини комуністів у Великій, Східній Україні, вдаючи лояльних, проголосили у червні сорок першого незалежну Україну. Та коли німці збагнули суть акції – майже всі члени цього уряду були заарештовані, а Бандера засланий до концтабору. Оце, власне, і все «співробітництво» з німцями.

Але ж стоп! Стривайте, горлохватисті симоненки, голуби, александровські і не так вже й багато інших! Прикусіть свого язика. А пакт Ріббентропа – Молотова! А обійми першого комуніста Сталіна з Ріббентропом і обіцянки «дружить до гроба» з Гітлером! А мільйони тонн вивезеного до Німеччини україн-

ського хліба з голодної України, а вивчений у радянському танковому училищі Манштейн, а випробування німецьких танків на радянських танкодромах, німецької зброї на радянських полігонах! Що це, панове комуністи та регіонали? Що це в порівнянні із вчинком українського патріота Романа Шухевича, котрий, перебуваючи між німецьким молотом і советським ковадлом, шукав шляху для порятунку і свободи своєї української батьківщини? У чому ви його можете звинувачувати?

А тепер — знову незалежний японець **Гіроакі Куромія**:

«Людність стереглася виявляти своє ставлення до політики, однак існує чимало доказів поширення антиурядових настроїв. Люди співали про пакт Ріббентропа — Молотова, через який у них забирали більшу частину продуктів, які вивозили до Німеччини:

Україна хліборобна
Німцю хліба дала,
А сама голодна.

Галина Рущева, чий батько був шофером Я. С. Гугеля (колишнього директора “Азовсталі”) і був репресований разом із ним 1937 р., пригадувала, як співала в ті часи хвалебну пісню про Сталіна в шкільному хорі. Вдома вона проспівала пісню матері (яка вижила, змінивши ім’я та прізвище). Мати зблідла і сказала: “Ніколи не співай про Сталіна. Він погубив твого батька. Погубив і наше з тобою життя”».

«За Родіну! За Сталіна!» Катастрофа...

Порушивши радянсько-німецький договір про ненапад, розуміючи, що Сталін готується до завоювання всієї Європи, підтягуючи війська до західного кордону, Гітлер дав команду німецькій армії напасти на СРСР 22 червня 1941 р.

«Німці просувалися швидко. Перший період війни був катастрофічним для Радянської армії. За поразки Сталін стратив кількох армійських командирів. З 22 червня до 10 жовтня 1941 р. органи НКВС заарештували 657364 військовослужбовців, які відбилися від своїх частин чи зумисне вдалися до дезертирства. Де-хто намагався знайти притулок на Донбасі, влаштовуючись пра-

цювати на шахтах. Більшість дезертирів повернуто на фронт, але 25875 були затримані за різними звинуваченнями: шпигунство, диверсія, зрада, дезертирство і т. п. Із цих заарештованих 10200 розстріляли, 3321 – перед шеренгами солдатів.

Із відступом Червоної армії одне за одним падали великі промислові міста. Київ німці окупували 19 вересня 1941 р., і вже наприкінці вересня ворог підступив під обидві російські столиці. В жовтні уряд евакуювався до Куйбишева. Просуванню німецьких військ, зокрема на Україні, сприяли місцеві жителі. Це особливо помітно було в Західній Україні, яку Радянський Союз приєднав нещодавно і де коріння націоналізму було глибшим, ніж у радянській східній частині. Репресії, з яких почалося радянське панування, не сприяли популярності режиму. Вбивства, здійснювані органами НКВС перед відступом радянських військ, також були на користь Німеччині. Лише у Львові союети стратили понад 10000 чоловік.

Українським націоналістам, які спочатку підтримували німців, невдовзі довелося зіткнутися з жорстокою дійсністю. Їхні мрії про незалежну Україну фашисти розтоптали, а багатьох із них заарештували чи спонукали діяти в підпіллі.

Влада назвала війну “Великою Вітчизняною” за зразком “Вітчизняної війни” 1812 р., в якій Росія воювала проти Наполеона. Навіть в Україні партія почала наголошувати на значенні українськості. Наприклад, 6 липня 1941 р., через три дні після відомої промови Сталіна, росіянин Хрущов, тоді керівник компартії України, звернувся до українців: “Товариші робітники, селяни, інтелігенція великого українського народу! Брати й сестри! Сини й дочки великої України!”

Можливо, Сталін і сумнівався, чи не забагато людей заарештовано і страчено. Коли почалася війна, один механік зі Слов’янська сказав своєму приятелеві, що керівники країни “хоробрі й відважні, коли воюють із нами”. Відтак він замовк. Йому дуже поталанило, бо його приятель не доніс на нього.

Просування німецьких військ дало населенню Донбасу, як і решті окупованих територій, політичні альтернативи, яких жителі Радянського Союзу вже давно були позбавлені. У Слов’янську, де росіян було більше, ніж українців, один колишній політичний активіст згадував, що не було нікого, хто був би ладен захищати країну. Це, звісно, перебільшення, але, коли у вересні німці почали

наближатися до Донбасу, люди вдавалися до вчинків, які були неможливі ще кілька місяців тому.

1 вересня на шахті “Комсомолец” у Горлівці було запроваджено карткову систему. З якихось причин деяким робітникам карток не видали. Розгнівані робітники з дружинами почали бити вікна в приміщенні комітету партії, напали на заступника парторга шахти Карпеченка і тяжко його поранили.

На шахті “Кам’янська” в Кадіївці група розгніваних робітників напала на директора шахти й офіцера НКВС. На шахті 1-біс шахтарі з домогосподарками знищили овочевий склад, комору, шпиталь, дитячі ясла — всі ті місця, куди часто ходили їхні господарі. 21 жовтня керівництво Горлівки запанікувало перед німецькими військами, які стрімко наступали, і втекло з міста, перед цим висадивши в повітря хлібзавод і склади з борошном, залишивши населення напризволяще.

В селах біля Красного Лиману, наприклад, було наказано евакуюватися протягом 24 годин, але транспорту не надали. Всю велику рогату худобу з колгоспів евакуювала армія, наче вона була ціннішою, ніж люди. “Антирадянські елементи” скористалися із ситуації, організували селян, били міліцію й армійських офіцерів. Організаторів заворушень розстріляли. Такі самі випадки траплялись і в інших містах та селах.

Коли ворожі війська стрімко наблизилися до жаданого Донбасу, дві дивізії шахтарів (найімовірніше, літніх робітників), виставлені для оборони, збунтувалися. Озброєні шахтарі повернулись додому.

Влітку 1941 р., коли Червона армія відступала, два робітники літнього віку пиячили в день зарплати і обговорювали військову ситуацію. Вони співали:

Наши летчики отважные,
А самолетики — бумажные.

Обидва отримали по десять років.

Наближення німецьких військ поставило під сумнів саме існування держави, і московське керівництво, здавалося, вважало терор єдиним правильним вирішенням проблеми.

У Макіївці, Костянтинівці й Краматорську багато робітників, не маючи інформації про хід війни, приходили на збори, але секретарі парторганізації не з’являлися. Поширювалася пані-

ка, населення не мало відповіді на найболючіші питання: “Чому не евакуюють наших дітей? Невже хочуть, щоб в останній момент керівництво виїхало, а лишили нас на розграбування?” У Дебальцевому всі пильнували за прокурором міста. Коли дізналися, що він наказав своєму водієві завжди тримати біля свого будинку вантажну машину наготові, вибухнуло обурення. Великий будинок в центрі міста, де жило керівництво, спорожнів: його мешканці перебрались у менші квартири, щоб привертати до себе менше уваги. Коли один із керівників евакуював свою сім’ю, почалися заворушення. Ситуація деморалізувала навіть членів партії. У Слов’янську секретар міськкому партії Поляков ходив по квартирах комуністів і запитував, чи вони консервують овочі на зиму. Заперечна відповідь означала, що комуністи збираються евакуюватись. Якщо ж комуніст маринував овочі, сусіди робили те саме.

Справді, сім’ї керівників були вивезені в першу чергу, а місцеві керівники зловживали владою, щоб забезпечити свої родини продуктами, призначеними для місцевого населення. Звісно, ті, хто залишився, були дуже озлоблені.

Не дивно, що евакуація заводів Донбасу відбувалася погано, чимало сил втрачалося на руйнування промислових об’єктів і знищення в’язнів у тюрмах Донбасу. У Сталіному вибухи на шахтах і заводах безперервно лунали протягом трьох днів, починаючи з 19 жовтня. Один свідок згадував: “Ще один вибух струснув землю навколо Холодного Яру (шахта), і чорний дим почав підійматися з новою силою. Вогню не було видно — тільки дим. Увечері можна було побачити заграву, але вдень лише дим”.

На шахті № 4/21 у Сталіному робітники, жінки (чоловіки яких пішли на фронт) та діти протестували проти мінування родовищ. Власті прислали підрозділи НКВС і Червоної армії. Солдати відмовилися стріляти, лише підрозділ НКВС відкрив вогонь по бунтарях. Відтак почалися масові арешти. Серед ув’язнених був старий робітник Нікулін. Він попросив цигарку у співробітника НКВС, за що був застрелений на місці. Багатьох заарештованих перевезли від лінії фронту до Ворошиловграда. Разом із приблизно півтора тисячами в’язнів (переважно дезертирами з Червоної армії та бійцями, які скаржилися на нестачу набоїв) їх розстріляли перед відступом радянських військ із міста. В самому Сталіному у жовтні 1941 р. розстріляли в’язнів (серед них були й стахановці)

тривали кілька ночей. Серед убитих були й поранені солдати-червоармійці, яких не могли евакуювати в тил. Один житель міста згодом згадував:

“У цьому місті, в тюрмі НКВС, комуністи стратили 180 чоловік і поховали їх у двох ямах, викопаних у тюремному дворі. Трупи, особливо обличчя, були залиті негашеним вапном.

Мого брата ув'язнили на три місяці за спізнення на роботу. Після вісімнадцятиденної праці на тюремному заводі його звільнили і через місяць забрали в армію, бо вже був липень 1941 р.

Згодом наша мати з його дружиною впізнали тіло по документах, які були при ньому, спідній білизні та пальцю на лівій руці”.

Деяких в'язнів зі Сталіного при наближенні німців перевели до Сніжного, селища на схід від Сталіного. Під озброєним конвоєм їх загнали у глибоку балку і змусили копати ями. (Свідок, тоді ще малий хлопець, досі згадує їхні змучені й сумні обличчя.) Після цього в'язнів розстріляли.

Більшість мешканців Сталіного відмовилися чи принаймні не змогли покинути місто. Тих, хто залишився, вважали “зрадниками”, і спеціально залишені підрозділи (партизани) нещадно їх тероризували. Згідно з даними міської управи за німецької окупації, з 465000 жителів Сталіного лише 65000 покинули місто...»

Лист із Києва від **Юрія Галабурди**:

«Почув з Вашої передачі, що тільки японський вчений наважився і дав собі працю дослідити справжню трагічну історію українського Донбасу. Дай йому, Боже, здоров'я! Може, після цього замовкнуть бандити-брехуни-зłodії з отих Регіонів, які завжди ховаються за “пролетарським” Донбасом, а самі продовжують обкрадати його до нитки, знущатися, тероризувати, дурити, лякати “націоналістами”.

За свої 70 літ я багато що бачив і пережив разом з моїми дорогими волиняками (родом я з Дерманя, що на Рівненщині). Не раз чув на свою адресу “бандеровець”, мовлене з ненавистю на Донбасі, де я працював. А для багатьох у Києві, де я живу і працюю з 1969 року, навіть для деяких моїх співробітників з академічного інституту, я – націоналіст. Обома цими званнями я пишаюся до глибини душі. Мої мама і тато були справжніми націоналістами. Певно, я не “дотягую” до їхнього рівня, кажу це з соромом, але стараюсь.

Мій тато, отець Андронік, мав зв'язок з ОУН. Про нього, мабуть, десь дізнався німецький сільський староста, як виявилось згодом, підпільний більшовик. От він і продав німцям тата, а ті його розстріляли в Ізяславській тюрмі Хмельницької області, коли йому було всього 28 років. Ось Вам ще один приклад диявольської спілки комуністів і фашистів.

Моя мама Надія була в “Просвіті”. Мала чудовий голос і неабиякі артистичні дані, співала в хорі, виступала в аматорському драмгуртку села. Та все те разом зі здоров'ям розчинилося у мороці важкого колгоспного життя. Менше року не дожила матуся, щоб побачити над рідним Дерманем наш синьо-жовтий прапор. Пробачте за цей розлогий відступ, але все те мені дуже болить, коли уже в незалежній Україні мільйони людей не розуміють того щастя жити у своїй державі, за яку заплачено дорогою ціною.

А зараз про Донбас і Харків. Донбас 60-х років минулого століття я знаю. Дорогий він мені, адже в ньому я стрічав своє 20-ліття. По своїй молодості тоді я не зумів усвідомити, як він зростає, співає, поступово падає у бездуховну прірву. Коли-не-коли одержую тепер листи з Донбасу від товариша по роботі Кочура Григорія. В ті далекі вже роки ми спілкувалися тільки українською мовою. І ось тепер цей полтавець пише мені лише російською, до речі не дуже грамотно. І так мені від того недобре. Та й прізвище яке у нього — Кочур! І ось Ви усім нам являєте японця Гіроакі Куромію — велета духу, честі і справедливості. Він усім нам, як першокласникам, розповідає про наш український колись Донбас і як він докотився до нинішнього стану. Треба обов'язково перевидати книгу Куромії “Свобода і терор у Донбасі”! Хай би про це подбав віце-прем'єр Григорій Немиря, який написав передмову до цієї книги. Я б її надіслав Кочуру Григорію, щоб він читав та іншим розповідав правду про Донбас. Може б, тоді робітничий люд не голосував за регіоналів і комуністів.

Те, що трапилося в Харкові у 1951 році, приголомшило мене, пропекло мою свідомість. Я не можу про це забути ні на одну мить. У тому, ще сталінському, році велика група студентів Харківського університету відмовилася складати екзамени російською мовою. За це 33 (!) із них були розстріляні, а 800 (!) — репресовані. Ось у який спосіб Харків ставав “русским городом”. Саме так про це написав у своїй статті професор Львівського університету Василь Лизанчук. Я вірю в цей факт. Про цей злочин комуністів

повинен знати і пам'ятати кожен громадянин України. Про нього слід заявити з трибуни Верховної Ради, щоб знав увесь білий світ. Може б, тоді певні депутатські сили не порушували раз по раз питання про двомовність в Україні на законодавчому рівні.

На завершення скажу так: я глибоко вірю, що цей антиукраїнський шабаш, який нині гуляє по Україні, все одно закінчиться. Все-таки у нашій державі завдяки таким людям, як Ви, пане Володимире, розвиднюється, а значить, світло переможе темряву. Вірю, що скоро в нашій країні стануть до праці свої, українські, Джеймси Мейси, Гіроакі Куромії і схожі на них титани духу, а отже, в Україні настане її світлий і вічний ДЕНЬ».

Куромія – «Альтернатива»:

«Багато жителів Донбасу спочатку сприймали німецьку окупацію за альтернативу радянському режиму. Але німці одразу показали, що вони не кращі. Вони повсюди винищували мирних жителів, грабували міста й села. За порушення визначених німцями правил поведінки людей карали так само жорстоко, як нещодавно — більшовики. Німці дозволили приватну торгівлю, перейменували деякі міста (Сталіно знову стало Юзівкою) й вулиці (вул. Рози Люксембург стала Олійною) і віддали окремі наділи землі в приватне користування. Але нацисти не вдавалися до широкомасштабного знищення колгоспної системи, чим дуже розчарували селян. Колгоспна система вельми прислужилася німцям: як і совєти, вони скористалися нею для виробництва зерна та іншої продукції. Люди, як і раніше, жили надголодь. Крім того, незважаючи на суворі покарання, зокрема й публічні страти, німці не змогли приборкати злочинність у містах. За кілька місяців населення пройнялося ненавистю до окупантів: радянський режим тепер здавався привабливішим, ніж іноземна окупація. Раніше дехто з людей діставав зі сховку ікони й потай молився за прихід німців. Коли ж фашисти взялися грабувати їхні домівки, ці люди втямили, що таке окупація, і зреклися віри в Бога. Інші ж трималися за ікони, бо вважали, що, коли повернуться білі, з іконами буде безпечніше.

Нацисти тільки збільшили кількість проблем, з якими вони зіткнулися на окупованому Донбасі, коли взялися до ще однієї операції: почали вивозити сотні тисяч людей на примусові роботи до Німеччини. Окупаційна преса всіляко доводила, якою нелюдською

була праця за радянського режиму, й закликала людей їхати працювати до рейху, де на них чекають райські умови. Публікували повідомлення про ентузіазм, із яким місцеве населення відгукувалося на заклик їхати працювати до Німеччини. Спершу їхали переважно волонтери, але невдовзі стало відомо про brutальне поводження, з яким вони зіткнулись і в дорозі, і в самій Німеччині. Надалі робочу силу вже відправляли примусово. Німці хапали людей на ринках і вивозили до Німеччини. Це спричинило посилення антинімецьких настроїв.

Кажуть, що війна, мовляв, не дає альтернатив, але насправді вона дала радянським громадянам вибір, просто в ньому було важко зорієнтуватися. Як влучно зазначив М. Я. Гефтер, «це [1941–1942 рр.] був період спонтанної десталінізації. Сталінська тоталітарна система, зіткнувшись з агресією й окупацією, розпадалася. Люди зненацька опинилися перед необхідністю ухвалювати власні рішення, самим відповідати за себе.

Події тиснули на нас і змушували кожного стати цілком незалежним»».

Російський Сталін-Джугашвілі

І після всього по-справжньому сатанинського, сподіяного в тому числі і проти росіян, — вони ще у 2007-му мало не визнали його головним великим росіянином. Більшим за Пушкіна чи Гоголя (авжеж!), за Ломоносова чи Сахарова...

«Цікавість до всього українського, а іноді й до українського націоналізму почала виявлятися навіть у населення поспіль русифікованого Донбасу. Своєрідно інкорпорувавши Західну Україну й Північну Буковину, Сталін об'єднав більшість українських земель, які були розділені більше трьох століть. Міграція робочої сили з нових земель на Донбас зблизила дві групи українців із різною історією. Коли почалася війна, Москва пішла на поступки різним соціальним силам, які раніше зазнавали репресій як ворожі елементи. Один з таких прикладів — договір між Кремлем і Російською православною церквою 1943 р. Другий приклад — Москва почала зважати на національні почуття й традиції. Щоправда, дедалі більше ототожнення Сталіна з Росією виразно виявлялося ще в тридцятих роках. Як засвідчує доповідь Хрущова 6 липня 1941 р.,

певні поступки, принаймні формальні, були надані й українським національним почуттям. Хай там як, війна швидко відокремилася Україну від Росії.

Український націоналізм став однією з альтернатив, доступних жителям Донбасу. Ідеологія націоналізму йшла переважно із Західної України. Стосунки нацистів з українськими націоналістами (особливо з Організацією українських націоналістів, ОУН, заснованою 1929 р.) — питання доволі складне й дражливе. Окремі українські націоналісти були такими самими расистами й фашистами, як і їхні аналоги в Німеччині, Італії чи деінде. Вони, безперечно, були колабораціоністами. Нацисти використовували їх як протизвагу советам. І все ж, коли стало ясно, що німці не підуть на створення незалежної Української держави і почалися репресії проти націоналістів, чимало націоналістів повернулися проти фашистів і повели війну на два фронти — і проти Німеччини, і проти Росії. Під час війни націоналісти засиляли із заходу свою агентуру на схід, щоб створити політичну базу в промисловому центрі України.

У 1930-ті роки українців із націоналістичним підґрунтям під корінь винищили на Донбасі. Проте селяни Донбасу, як і всієї України, ще з громадянської війни 1918—1920 рр. навчилися ставати на той або той бік залежно від обставин і вступали в спілку з націоналістами, коли їм це було вигідно. Сили безпеки мали б репресувати майже всіх, щоб викоренити щонайменші натяки на політичні відхилення в Україні. Володимир Сосюра, який згодом став відомим українським радянським поетом, може бути яскравим прикладом такої політики (див. розділ 3). Один свідок стверджує, що колишніх прихильників Петлюри часто можна було зустріти в окупованому Донбасі під час Другої світової війни. Миколі Стасюку, міністрові Центральної Ради в 1918 р., вдалося вижити, за радянського періоду він працював озеленювачем, а за окупації став редактором нової української “Маріупольської газети”. Він допомагав ОУН-Б (фракції послідовників С. Бандери в ОУН), і Маріуполь став опорою українського націоналізму на Донбасі. У Сталіному українському підпіллі допомагала дружина колишнього міністра в уряді Петлюри Шимановича, яка повернулася з Сибіру.

Арешти й страти українських націоналістів були звичним явищем у Донбасі. Одного дня, наприклад, у Маріуполі німці стратили

двадцятьох активістів ОУН. Попри всі перешкоди, ОУН вдалося вкоренити своїх активістів у Горлівці, Краматорську, Костянтинівці, Маріуполі, Сталіному, Гришиному, Слов'янську та інших містах Донбасу. У Краматорську був створений осередок “Просвіти” — традиційної організації, яка займалася поширенням української культури. У Маріуполі голова шкільної освіти “запропонував наголосити на важливості рідної мови, любові до батьківщини й поваги до старших”. “Майже всюди” в Донбасі за окупації велася “тиха війна” між росіянами та українцями за більший вплив на місцеву адміністрацію. Ще в листопаді 1941 р. офіцер військової розвідки на Донбасі відзначив, що він “чув, що якийсь Степан Бандера, «вчений», буде очолювати уряд України”. Уже на той час Степан Бандера був широковідомий як український націоналіст.

Активісти ОУН із Галичини, як повідомляла радянська розвідка, залучали до своїх лав переважно інтелігенцію: вчителів, лікарів — і молодь, яка утворювала “значні формування” в Донбасі. (“Значні” в розвідки могло, однак, означати якийсь десяток осіб, розкиданих деінде. Наприклад, “групу з дванадцяти осіб у Краматорську на Донбасі один із лідерів партії вважав «великою»”). До них прилучалися й дезертири з Червоної армії, а згодом приєднався антирадянський батальйон, організований німцями з військово-полонених і відправлений до Сталіного. Люди часто пересувалися Україною, міняючи дрібне майно на харчі, й іноді поверталися додому з націоналістичною літературою. Народ загомонів про Україну. Гасло “Україна була і буде незалежною” почало з’являтися і по селах. Вісімдесятирічний митрополит Харківський Феofil, який діяв в окупованому Донбасі, пристрасно оголосив у газеті “Нова Україна”: “У давні часи, під час найбільшого розквіту культури на Україні, коли вона була набагато культурнішою, ніж Росія, й стояла культурно на рівні західних держав, — церква на Україні була центром культури... [нам слід] влаштувати на Україні найкраще і побожне, спокійне й задоволене життя”.

Однією з найгостріших проблем для галичан був брак спільної мови. Оскільки, на відміну від мельниківців, прихильники Бандери намагалися здобути широку народну підтримку в Донбасі, питання комунікації набуло великого значення. Галицький діалект був майже зовсім незрозумілим для зрусифікованих східняків. Навіть ті, хто розмовляв українською, не визнавали цього, наполягаючи, що вони розмовляють “місцевою мовою”. Можливо, правда

була за ними, бо їхня мова насправді була російсько-українським суржиком. Вимушені користуватися російською, яку вони знали погано, активісти ОУН припускалися багатьох мовних помилок. Спілкування не складалося, і тому загітувати їм вдалося небагато. У Сталіному, за інформацією націоналістично настроєного вчителя, який діяв під рукою провідника ОУН “Євгена” (найімовірніше, це Євген Стахів), у його осередку було всього сім активістів. В. Г. Гладкий, головний механік металургійного заводу в Сталіному, був згодом звинувачений у допомозі ОУН. Українець Гладкий підтвердив, що справді допомагав ОУН, бо вона закликала населення до боротьби з німцями».

Справді, у Великій Україні, себто у Центрі, на Сході, Півдні і Півночі України, був цілковито, під самісінький корінь, знищений комуно-сталінським молохом не лише національний рух, а й найменший натяк на національний дух чи й побутове українство. Навіть самоусвідомлення себе українцем вважалося важкою кривою і каралося в’язницею, а то й розстрілом. Здавалося, що ми приречені на зникнення з етнічної карти світу назавжди, без права на відродження. Тільки — ви-ро-дже-ння!

Отож ми, східняки, мусимо довіку бути вдячним українцям західним (галичанам, волинякам, гуцулам, бойкам і лемкам) за те, що вони, теж у нестерпних антиукраїнських умовах, зберегли нашу національну пам’ять і віру у відновлення української державності. Інша нація давно б воздала їм найвищу шану, возвела в ранг національних героїв, а «інтернаціоналізовані» Сталіним, Хрущовим, Брежнєвим та Сусловим українські манкурти і дрімучі обивателі досі поливають брудом імена вояків Української повстанчої армії, котрі, усвідомлюючи, яка страшнюча енкаведистська орда суне супроти них, протримали визвольний прапор у руках аж до другої половини п’ятдесятих років. **Куромія** дослідив:

«...Рапорти активістів ОУН із Донбасу часто суперечливі. З одного боку, вони подавали картину постійного зростання впливу організації: люди готові до боротьби. З другого боку, в них відчувається відчай: населення Донбасу ніколи не чуло про УПА (Українську повстанську армію); більше половини чоловічого населення — це спекулянти, дезертири, “шкурники”, які бояться повернення більшовиків і сподіваються на перемогу Німеччини;

жінки ждуть лише закінчення війни й повернення своїх чоловіків; більшість селян була б рада забути про все, якби з небес зійшов цар і повернув “давнє спокійне миколаївське життя” та якби хоч диявол дав їм землю і пообіцяв, що не буде податків; сільська молодь була пристосуванською: пронимецькою, коли перемагали німці, і прорадянською, коли Червона армія їх відкидала; якесь окреме село могло бути дуже націоналістичним, тоді як в усіх навколишніх селах ніхто навіть не чув про ідеї націоналізму.

Післявоєнна націоналістична література перебільшує вплив на населення Донбасу, якого змогли досягти націоналісти. Один з активістів ОУН на Донбасі з любов’ю згадує, як люди, навіть росіяни, переховували його, чужинця з Галичини, ризикуючи своїм життям. Звіти оунівців в один голос повторюють, що населення хоче третього шляху, не більшовицького і не німецького. Навесні 1943 р., коли німці вже відступали, “майже всі” в Сталіному бажали перемоги третьої сили, тобто української незалежності. При цьому люди вважали, що самі “українці без чужої допомоги нічого не зможуть зробити з залишками більшовиків”. Дехто був переконаний, що американці й британці їм допоможуть і що англійці обов’язково прийдуть на Донбас, тому що Гюз та інші англійці організовували промисловість Донбасу ще в царські часи. Після роздумів меншість казала, що німці кращі за більшовиків, а більшість вважала, що росіяни все ж кращі, бо вони “свої — руські”, а німці — іноземці.

Українська альтернатива подобалась і неукраїнцям Донбасу: росіянам, грекам, татарам, вихідцям із Кавказу. В Рутченковому була підпільна “група москалів-робітників”, яка співпрацювала з ОУН. Вони вважали себе громадянами України і хотіли разом боротися і проти німців, і проти більшовиків. При цьому вони амбівалентно ставилися до оунівської версії українського націоналізму. Справді, відомо, що деякі робітники висували в той час незалежні гасла: “Українська радянська влада без большевиків”, “Радянська Україна без большевиків і без диктатури комуністичної партії”. Сам Стахів пізніше згадував, що головним клопотом для населення Донбасу були суспільні та побутові негаразди, від вирішення яких залежала його участь в українському визвольному русі. А саме ці проблеми були другорядними для активістів ОУН. Основна причина невдачі ОУН у наверненні робітництва й молоді Донбасу до націоналізму полягала в тому, що націоналісти дотри-

мувалися екстремістської ідеології Донцова. Коли ж вони визнали за необхідне відмовитися від неї, вже було пізно.

Хоч і запізнілий, відхід ОУН від націоналістичної ідеології на Донбасі був справді значним явищем. На агітацію Стахова, який ідеалізував іспанський режим Франко, слухачі відповідали, що його націоналізм фашистський. У спілкуванні з місцевим населенням Стахів і відійшов від вузького українського націоналізму, звернувшись до ідеї демократичної України без дискримінації національних меншин. Стахів і донині вдячний донеччанам за цю зміну своїх переконань. У цій “виховній” ролі Донбасу найяскравіше виявився палкий і незалежний дух вільного степу.

Інші суспільні групи, надто ж козаки — місцеві, донські, й ті, які повернулися з-за кордону, — часто зголошувалися на службу в поліції. (Цікаво, що, згідно з нацистською ідеологією, козаки не були *Untermenschen*, неповноцінними людьми.) Козаки були раді знову отримати зброю. Але рапорти ОУН засвідчують, що їхнє ставлення до німців було цілком пристосованським: вони співробітничали, поки нацисти перемагали, а коли німці почали програвати війну, козаки масово дезертували. Те саме можна сказати і стосовно “українських козацьких батальйонів”, сформованих на Донбасі та в інших місцях; вони мали вибір: померти від голоду чи воювати на боці німців. Деякі з них виявили симпатію до української національної справи.

Колишні куркулі були ще однією групою, яка мала певну підтримку німців. Під час окупації куркулі поверталися до рідних донбаських сіл і вимагали повернути свою колишню власність, часто з допомогою сільських старост і німців. Деякі з них співпрацювали з поліцією, беручи участь в арештах і допитах комуністів та їхніх симпатиків.

Співробітництво з німцями людей, які потрапили під радянські репресії, не дивує. Сталін не зупинявся ні перед чим, щоб знищити чи ізолювати будь-кого, якщо була бодай найменша причина в чомусь його запідозрити. Оскільки майже всі, хто активно допомагав німцям, утекли разом з окупаційними військами, зараз важко встановити, хто ж був колабораціоністом. А проте всі радянські таємні служби досліджували це питання.

Було ще чимало інших випадків, коли з різних причин межа між злочинцем і героєм була розмита. Багато поліцаїв насправді були агентами НКВС. Ця небезпечна гра практикувалася так часто,

що один історик навіть зауважив, що “кількість людей, які зі своєї волі діяли в цих структурах, суттєво зменшується”. Хай там як, комуністи, які проникли до гестапо й поліції, мали наказ виявляти й знищувати зрадників.

На Донбасі не раз траплялося, коли героїв перетворювали у зрадників. У Ворошиловградській області під час окупації досить успішно діяв партизанський загін Ткаченка. Коли місцеве партійне керівництво дезертирувало, партизани почали діяти на свій розсуд, за що й поплавилися після визволення Ворошиловградщини від фашистів 1943 р. На слідстві не допомогли навіть свідчення командирів Радянської армії. Ткаченка та його героїчних побратимів катували і змусили-таки зізнатися в буцімто активному співробітництві з німцями, чого насправді не було. Видається, що дехто з партійного керівництва, яке перед наступом німців утекло, повернувся і “допоміг” партизанам потрапити під слідство за звинуваченням у колабораціонізмі. У результаті влітку 1943 р. чотирнадцять партизанів було страчено».

Саморобний міф

Кілька повоєнних поколінь вірили у вигадану Фадєєвим брехливу легенду про краснодонських комсомольців. Гіроаки Куромія і тут розставляє правдиві акценти, вірячи лише неспростовним фактам з архівів, а не побрехенькам про «керівну роль компартії» в «Молодій гвардії».

«Показова й справа краснодонської підпільної організації “Молода гвардія”, прославленої в однойменному романі О. О. Фадєєва (1945 р.). Коли влітку 1942 р. фашисти наближалися до Краснодона, партійні органи й таємна служба залишили в місті групу комуністів й агентів. Однак керівники групи втекли, прихопивши чимало грошей і коштовностей, призначених для забезпечення діяльності підпільників; під час втечі були навіть загублені секретні документи групи. З тих, хто лишився, частина взагалі нічого не робила, а частина начебто вдалася навіть до активного співробітництва з німцями. Тим часом молоді комсомольці-патріоти, які лишилися в Краснодоні, почали організовувати свої підпільні групи. Одна з них називалася “Молода гвардія”. Вони, по суті, не мали зв’язку з комуністами, оскільки парторганізацій в окупованому Краснодоні, влас-

не, взагалі не було чи, в кращому випадку, вони майже не виявляли активності. Молодь не мала досвіду в підпільній діяльності, і через якийсь час майже всі члени групи були заарештовані, катовані й страчені. Після визволення міста спеціальна комісія вирішила, що керівником групи був Кашук, він же О. Кошовий, і що В. І. Третьякевич виявився зрадником, який і продав товаришів. (Того, й того німці стратили.) Мати О. Кошового підтвердила цю версію, яка виставляла одного героєм, а іншого — негідником. І Фадєєв, і партійне керівництво, яке повернулося з безпечного тилового фронту, прийняли цю версію. А кільком колишнім членам групи заборонили бодай що-небудь розповідати про підпільників.

Насправді саме вишколений і посланий в Краснодар органами НКВС Третьякевич був організатором і керівником групи. Досі не з'ясовано, чи в групі взагалі були зрадники. Кількох підпільників, зокрема й Кошового, поліція захопила випадково. Один із підпільників, якому вдалося вижити (і який особисто знав Третьякевича, а отже, й опинився під слідством як “зрадник”), посвідчив, що деякі члени групи, серед них і Кошовий, були спекулянтами і злодіями. Їх зловили, коли вони продавали продукти, вкрадені з німецької вантажівки; вони навіть не помітили, що у вантажівці була й зброя. Незважаючи на реальність, радянське керівництво вирішило назавжди зберегти міф роману О. Фадєєва. Третьякевича реабілітували 1960 р., але правди все-таки публічно не розкрили. Тим часом сім'ї Третьякевичів усіляко дорікали люди, які вірили офіційній версії. Тільки віднедавна місцеві історики почали висвітлювати всю історію краснодонців на основі документів з архівів колишнього КДБ.

Так, війна дала населенню Донбасу альтернативи, але насправді скористатися будь-якою з них було великим ризиком. Вижити могли тільки хитрі, винахідливі і гнучкі».

Так думає Куромія.

Розплата. За Перемогу

Скінчилася Друга світова війна. Здавалося, що все найжахливіше — голодомор 32–33 років, сталінський терор другої половини тридцятих, який винищив усе найрозумніше, найсмі-

ливіше, найсовісніше і найпатріотичніше, пекельна п'ятирічна (ще одна п'ятирічка!) війна, котра викосила ще мільйони того люду, який вижив у кривавих комуністичних жорнах, — все залишилося позаду. Можна нарешті жити, спокійно дивитися в небо, не боячись ворожих літаків у ньому, чути, як співають травневі солов'ї й клеочуть на гніздах лелеки. Можна любити і жити, справивши тризну по десятках мільйонів «нагло убієнних». Здавалося... Та читаймо правдивого японця:

«У Краматорську органи НКВС розстріляли двадцять жінок, що вийшли заміж чи були в близьких стосунках з окупантами. У Слов'янську, Краматорську, Костянтинівці та інших місцях радянські жінки, що народили дітей від німців, були розстріляні разом із своїми дітьми службою безпеки. Перемога не була визволенням для всіх радянських громадян. За свідченням одного американського інженера, 1945 р. в Донбасі “чутки про те, що американці чи британці захоплять Україну, сприймали з надією”.

Після визволення Москві необхідно було тероризувати населення всіх окупованих територій відразу. Фактично Сталін таки депортував цілі малі народи (кримських татар, інгушів, калмиків, карачаєвців та багатьох інших), які він вважав колективно відповідальними за співпрацю з німцями окремих їхніх представників.

На реконструкцію промисловості Донбасу радянська влада привезла й лишила без нагляду чимало злочинців. Повідомлялося, що 1945 р. близько ста тисяч репатрійованих були мобілізовані на шахти. Деякі місцеві урядовці скаржилися, що серед мобілізованих були колишні зрадники і власовці».

Може, саме тому в Донбасі і сьогодні є такий агресивний у ставленні до України та її незалежності прошарок «велікоросов», котрі мають і сьогодні своїх «агентів впливу» у парламенті.

«Хай там як, Донбас зі своєю великою потребою в робочій силі притягував дуже різних людей. Розповідали, що всі беруть участь у грабунках. Навіть у людних місцях Донбасу людей часто били й грабували серед білого дня. Особливо приваблювали грабіжників поїзди. Щоночі людей лякали постріли з автоматів. Злочинності сприяла ще й велика кількість безпритульних на вулицях».

А ось у наступний фрагмент дослідження Гіроакі Куромії вдумайтеся особливо уважно. Ви дістанете відповідь на болюче запитання українців західних та центральних, та й багатьох

східних і південних: чому, знаючи, що людина має кримінальне минуле, що відсиділа в тюрязі, донбасяни все одно приводять її у владу, ставлять над собою? Ось варіант відповіді від неупередженого японця **Гіроакі Куромії**:

«Образ вільного степу, з усіма його проблемами, відновився у Донбасі по війні. Донбас, неначе магніт, приваблював найрізноманітніших злочинців та авантюристів. У повоєнні роки кожен десятий житель Сталіного посидів у в'язниці. Донбас швидко став відомий як місце, “де можна швидко заробити гроші”. Люди збиралися на ринках, там їх і грабували. Місцями виникали бійки. У Сталіному ассирійці знову монополізували взуттєвий бізнес, а євреї — перукарський. Життя було небезпечним і голодним. Великий створений війною дисбаланс між статтями зробив жіноче життя особливо тяжким. Багато дітей залишилось без батьків. Хай там як, дітям вдавалося гратись у цьому похмурому світі, використовуючи німецькі черепи як футбольні м'ячі й розкопуючи могили німців з надією знайти щось цінне, особливо хрести».

Ви вже, мабуть, переконалися, що Гіроакі не оминає найтонші, донедавна ще заборонені і не досліджувані нюанси української повоєнної історії, про яку в нас сказано жалюгідно мало. Його цікавить тільки правда, а не гола ідеологема. Він стоїть над політичними пристрастями, але не вище фактів.

«Як виявилось, повоєнні роки не були “часом жити”. Як пізніше згадував Роберт Такер, що тоді працював в американському посольстві в Москві, це був час “готуватися до ще однієї великої війни. Отже, ще три або чотири «п'ятирічки» («п'ятирічка» символізувала жертву)... Росіянин, в чийй квартирі я сидів, слухаючи по радіо промову Сталіна, при цих словах опустив голову на складені руки. Я думаю, що люди в усій Росії зробили те саме. Це був кінець надій на вільне від напруги і злиднів тридцятих років життя після війни. Післявоєнний період був визнаний потенційно новим передвоєнним періодом. «Холодна війна» почалася».

Михайло Костира з Києва:

«Добрый день, уважаемый Владимир Александрович! Слушая Ваши емкие передачи о голодоморе и Донбассе, я не мог не написать Вам, ведь Донбасс — это моя вторая Родина, я давно хотел написать Вам как живой очевидец всех этих ужасов и страхов, но два года уже, как потерял зрение. Весной прошлого года я заме-

нил хрусталик, то появилась возможность наконец-то написать. Вижу — и пишу! Извините, что на русском.

Родился я в 1927 году, хутор Вовча Купянского района. Этого хутора давно уже нет. У родителей нас было шестеро: девочек две и мальчиков четыре. Отец работал в колхозе зоотехником. Образования не имел, выходец из бедной крестьянской семьи. Весной 1932 года был осужден... за двух мертворожденных лошадей.

Просидев в Купянской тюрьме три года, отец там умер голодной смертью. Мама носила ему передачи, но они до него не доходили. В тюрьме тогда столько людей умирало от голода, что их просто складывали в сарай. Маме разрешили отца поискать, но все умершие были настолько одинаковые, что она его не смогла найти. Среди этих трупов некоторые еще шевелились. Где могила отца, мы так и не знаем.

Наступили для нас жуткие дни. Мама, мой старший тринадцатилетний брат работали в колхозе, а я, пятилетний, ходил в детский сад в соседнее село. Как-то, возвращаясь домой, я зашел в придорожное поле, рожь там была выше меня ростом, нарвал колосочков и принес их домой в пазухе. Дома мама сварила эти зерна в чугушке, где зеринка за зеринкою гонялась. Только успели мы это варево разлить по мисочкам, как появились каратели. Мы мисочки порассовывавали: кто в подувайло, кто под кровать. Комиссия все нашла, слила в свою кастрюлю и унесла в контору. Разве этот факт не подтверждает то, что система работала на уничтожение населения Украины?

Вскоре после того, как умер в тюрьме отец, мы похоронили мою сестру Надю. Урожай был собран, но людям от колхозного зерна не досталось ни грамма. Наступила зима. Чем кормить пятерых детей, чтобы они не умерли с голода? Мама после работы, по темноте, брала топор, лопату, торбу и шла в поле, разгребала снег, вырубывала из мерзлой земли не везде собранную картошку и свеклу. Затем свеклу пекли на плите, а мерзлую и гнилую картошку варили. Топить было нечем, и мы, старшие дети, ходили в поле собирать бурьян. В колхозе тогда не было чем кормить лошадей, они подыхали, но резать их не разрешали, боялись ответственности. Их закапывали на скотомогильнике. Но наступала ночь, люди приходили туда, откапывали эти трупы и ели. И чтобы не было подозрения, что лошадей вырезали специально, то их начали обливать всякой химией, типа карболкой, но люди все равно

откапывали и ели. Помню, что от этих лошадиных кишок, требухи, сладкого перемерзшего буряка и гнилой картошки у меня были глисты до 20 см, выходили через рот. В нашем хуторе даже был случай, что мать зарубила своего уже взрослого сына и съела, не говоря уже о том, что поели всех кошек и собак.

Мы начали пухнуть. Особенно я. Зимой 1933 года, в один день, умерли два брата, младше меня. А весной пришел черед старших. Старшему, Ване, тогда было 13 с половиной лет, сестре Тане — восемь с половиной, а мне — шесть. Чтобы не дать нам помереть, мама, прослышав, что в городе Славянске Донецкой области (тогда Сталинской) есть детские дома для детей-сирот, решила рискнуть нас отправить туда. И вот рано утром, пухлых, голодных, раздетых, без куска хлеба, вывела нас троих за село, показала, в каком направлении идти, и благословила в далекий путь. Сейчас это расстояние на машине можно преодолеть за каких-то 2 часа, мы же шли тогда, наверное, месяца полтора. Ели весеннюю траву, какие-то листья, попрошайничали, рылись на помойках. Если ночь наставала в пути, то спали в старых скиртах соломы, в лисьих или волчьих норах.

Однажды брат среди ночи поднял нас с сестрой и говорит, что ему очень страшно, видимо, близко волки. Мы пошли к селу, где встретился сторож, он нас положил в конюшню. Утром узнаем, что в селе были волки и задрали лошонка.

Вот так и добрались мы до города Славянска.

Несколько дней скитались по городу, по базару, по дворам. Однажды ночью подняла нас милиция и отвезла в приемник. О том, что наша мама жива, мы не говорили, а то нас бы отправили назад, на Харьковщину, на голодную смерть. Вот так мы и стали детдомовскими детьми. Мама, проводив нас в дорогу, пошла на станцию Кузеловка, оттуда, на товарных поездах, добралась до Лисичанска. Брат сбежал с детдома, добравшись домой, в Вовче, и узнав, что мамы нет, поехал на Донбасс ее искать. Ему, кстати, повезло. Они встретились.

Таня в детдоме ходила в школу и, научившись писать, написала письмо маме. Когда об этом узнали, сразу стало ясно, что мы — не сироты, и нас обоих отправили домой. Весной 1937 года из Славянска сопровождающий — горбатенький такой мужичок — привез нас из детдома и официально сдал в милицию Лисичанска, оттуда нас передали маме. Если честно, то встреча с мамой...

это была ломка детской психики. За время жизни в детдоме я привык к няням и воспитателям в белых халатах, к дневному сну, времени занятий, врачебным проверкам и русскому языку. Встретила же нас замученная женщина-украинка в телогрейке, на ногах — бурки в шахтерских галошах, и оказалось, что это — НАША МАМА! Мы сели в телегу, усланную соломой, и уехали на хутор, который назывался “Нове життя”. Это было бывшее панское имение — дом, в котором на тот момент жило 10 семей. В нашей комнатухе — печка, столик, кровать и два стула, пол земляной, общая площадь вряд ли доходила до 9 квадратных метров. Наша мама была хорошей свиаркой, стахановкой. В то время это было очень почетно. Но днем и ночью она пропадала на свиарнике, за нами ей некогда было смотреть.

Мы с мамой и сестрой военные тяжелые годы переживали втроем. В начале войны была эвакуация скота за реку Донец. Затем ходили копать пехотные траншеи по склонам и шпильях сел. Несмотря на мои 14 лет, столько пришлось перекопать. В октябре 1941 года наша территория уже была оккупирована. Но в ноябре немцев потеснили, и линия фронта переместилась к железной дороге Красный Лиман, в 7—10 километрах от нас. В нашем хуторе находился саперный батальон, а в нашей однокомнатной квартире находился его штаб. Нас было три человека и штабистов пять человек — комиссар, комбат, политрук, писарь — я их до сих пор помню! Так мы с ними прожили 8 месяцев до летних наступлений немцев в июле 1942 года. Нас должны были эвакуировать всем хутором в Саратовскую область, откуда местных жителей-немцев вывезли на север. Но на подводах нас успели только вывезти за Донец, а на окраине Северодонца выгрузили. Через сутки кольцо немцы замкнули, и мы видели, как тысячи наших солдат попали в плен и их гнали в Лисичанск, в лагерь.

Мы были в оккупации с июля 1942 года по сентябрь 1943 года. Полицаи гоняли ночью молодежь к линии фронта копать по правому берегу Донца для немцев блиндажи. Наша территория переходила по несколько раз из рук в руки, отступая, немцы наш хутор сожгли, и больше он так никогда и не восстанавливался, мы долго жили в землянках. В марте 1943 года был сильный ночной бой в районе трех сел, сотни трупов наших бойцов остались на поле боя и ни одного немца. Видимо, немцы, отступая, забрали своих. Несколько дней хоронили убитых солдат мы — мальчики и

женщины. Трупы свозили на санях лошадами или несли вручную в Мышарово, где женщины очистили от снега две силосные ямы, и там всех их и закапывали.

После войны я окончил Лисичанский горный техникум, работал на шахтах Луганщины. А потом уехал на Север, на шахты “Воркутауголь”, где посмотрелся на каторжную работу и жизнь политзаключенных ГУЛАГа, РечЛАГа, ВоркутЛАГа, так как непосредственно работал с ними. Видел их ужасный быт, жалкое питание, каторжный труд. На моих глазах прошел сталинский режим, смерть Сталина и перемены после этого. Основная масса заключенных и поселенцев были украинцы из западных областей Украины, много из Прибалтики, немцы пленные и немцы из Поволжья, китайцы и турки, получившие политубежища в Союзе как коммунисты, но которых в начале войны было решено изолировать. Были заключенные по “Шахтинскому делу”, отсидевшие по 20-25 лет.

Несмотря на огромную обиду, искалеченное детство, потерю отца, невинно осужденного, и смерть в нашей семье троих детей во время голодомора 1932–33 годов, мы, оставшиеся в живых, вопреки смыслу, все равно были “идейными”, вступали в партию, но главное — были тружениками, полезными для Украины, которую всегда любили.

У меня — трое детей, пять внуков и пять правнуков, и дай им Бог жить во благо Украины.

Извините еще раз за русский язык».

Ось таку ще одну главу дописав до книги Гіроакі Куромії «Свобода і терор у Донбасі» Михайло Костирия, кореневий донбасянин, який є уособленням трагічного парадоксу кількох українських поколінь. Цей парадокс полягає в тому, у чому чесно зізнається автор листа: сталінські посіпаки його батька закатували у в'язниці. Ні за що. Братів і сестер виморили штучним голодомором. Перед його очима пройшли тисячі насправді ні в чому не винних жертв жорстокого більшовицького режиму у ГУЛАГах, а він, як і мільйони інших українців, затамувавши образи, заглушуючи голос пам'яті, ставали «ідейними». Ні, це не докір. Ще раз повторюю — трагічний парадокс нашого терпіння.

Сьогодні свободу і Україну ми не віддамо нікому!

Мороз «холодної війни»

Куромія:

«Кінець війни і початок “холодної війни” супроводив тяжкий голод у країні. На відміну від голоду 1932–1933 рр., голод 1946–1947 рр. ударив по міському населенню Донбасу принаймні не менше, ніж по сільському. Відновлення зруйнованих шахт і заводів здійснювалося ціною значних жертв серед робітників. Як і раніше, люди гинули через недостатні засоби безпеки на шахтах. Майже нічого не зроблено для вирішення хронічної проблеми Донбасу — нестачі питної води. Людям нічого не лишалося, як використовувати брудну воду; і здоровим, і хворим доводилося користуватись тими самими кранами і тим самим посудом, що створювало ризик розповсюдження інфекції. Москва не відповідала на прохання про допомогу. Виплату заробітної плати затримували на місяць і більше, через що робітники не могли прогодувати себе й свої сім'ї.

На Донбас припадав і великий відсоток засуджених за “хуліганство” в Україні. (Хуліганством називали дрібні кримінальні правопорушення, але воно могло означати і вбивство.) У 1950-му в Сталінській області зафіксовано рекордну кількість кримінальних справ: 1319, за нею йде Ворошиловградська: 701. Таким чином, на Донбас припадало 32,8 відсотка від загальної кількості по Україні. Більшість зловмисників — це молоді робітники, багато з них жило в переповнених гуртожитках».

А ось ще одна дивовижна за своєю сміливою правдивістю думка японця Гіроакі Куромії. Не говорено у нас про неї вголос. Хіба що пошепки. Це, так би мовити, «позитив» Другої світової...

«Війна породила критичні погляди в населення, розширила його світогляд і заохотила людей думати інакше. Проживання під владою німців десятків мільйонів радянських громадян, а також те, що військовополонені, солдати та остарбайтери побачили й спробували життя на Заході, стало зовсім новим чинником у політичному житті Радянського Союзу. Люди почали вимагати кращого життя і стали менш боязкими у вияві своїх політичних поглядів. Маршалу Конєву вистачило мужності заступитися за начебто

беззахисного Жукова. Можливо, таких сміливців, як Конєв, було небагато, але архіви засвідчують, що радянські громадяни після війни почали висловлюватися вільніше, ніж раніше.

Дев'ятнадцятирічна колгоспниця Віра Золотарьова у Ворошиловграді розповідала про розчарування, яке вона пережила, потрапивши 1945 р. на рідну землю: “Коли я вступила на територію СРСР, то неначе потрапила в брудну яму”. Двадцятип'ятирічна В. Гайдар зазначила: “Німці мене не кривдили, можна було б і далі там працювати. Я дуже шкодую, що поїхала звідти”. Анна Шелемська скаржилась: “У німецькому таборі було краще, ніж удома”. Робітник шахти № 2/2 в Боково-Антрациті Ульянов поділяв невдоволення Шелемської: “Робота на Донбасі — це каторга й обман робітників. Коли я був у Німеччині, то й умови праці були кращі, ніж тут”. Двадцятирічний колгоспник В. Половник знайшов розв'язок проблеми забезпечення продуктами: “У Німеччині колгоспів немає. Німці живуть добре. Якби не було колгоспів і у нас, то й хліба було б більше”. В. Норейко, повернувшись додому з Німеччини, розповідав: “За кордоном вже давно йдуть вибори. Там існує справжня демократія, бо декілька партій безперешкодно висувають своїх кандидатів. У нас же вибори не будуть демократичними, бо існує всього одна партія”.

Інші розповідали таке саме. Робітник шахти “Чистякове-Антрацит” Овчаренко в липні 1945 р. сказав: “Дурнями будуть бійці, якщо демобілізуються, здадуть зброю і пойдуть додому. Треба, щоб вони зі зброєю в руках вимагали від Сталіна відповіді — за що вони 4 роки воювали і кров свою проливали? За 100 грамів пайки, що призначається інвалідам Вітчизняної війни?”

Ворошиловградський робітник Н. Стрельцов також був настроєний песимістично: “Тепер нам гарного життя не бачити, та й перед війною не життя було, а мука. Побачили ми трохи життя до початку п'ятирічок, а там почалися п'ятирічки, потім війна, тепер знову п'ятирічки, і так нам буде до самої смерті”.

Учитель із Ворошиловграда Е. Коломойцев у жовтні 1945 р. сказав: “Поки існуватиме радянська влада і при її керівництві перебуватиме нинішній керівник, до того часу в нас буде таке життя. Тільки його смерть врятує народ від радянського рабства”.

По війні населення і Донбасу, і всієї країни почало потай слухати передачі “Голосу Америки” та Бі-Бі-Сі. Іронічно, що табори ГУЛАГу, в яких перебували сотні тисяч іноземних військовополо-

нених (німців, поляків, японців та інших), також стали місцем знайомства з іншими культурами...

Ставлення Сталіна до українських національних прагнень полягало не тільки в абсолютних репресіях. Попри свій глибокий скептицизм, вождь прекрасно розумів, що деякі поступки українським національним почуттям були потрібні, щоб виграти війну. 1944 р. Сталін завдав собі клопоту скликати засідання Політбюро для обговорення сценарію фільму О. Довженка “Україна в огні”. Сталін відкрито критикував роботу Довженка як антиленінську (в сценарії навіть не згадано Леніна) і націоналістичну. В 1930-х роках це означало б розстріл. “Націоналіст” Довженко був прикро вражений, але не визнав помилки й не просив у Сталіна ласки. 1944 р., можливо, як маневр для забезпечення репрезентації України як окремої держави в новоствореній Організації Об’єднаних Націй, Сталін навіть запропонував створити окреме українське міністерство оборони. Його створили, але Сталін його завжди ігнорував. У міністерства не було ніякої влади.

Невідомо, чи ці дії засвідчували, що Сталін пішов на компроміс, але йому довелося змиритися з їхніми наслідками. Після визволення Донбасу радянські органи безпеки швидко ліквідували кілька українських націоналістичних організацій. А проте після війни десятки тисяч західних українців шукали роботу або були мобілізовані для роботи на Донбасі. 1953 р. один з партійних керівників Донбасу навіть із гордістю заявив, що робітничий клас Донбасу “українізовано”. Водночас така масова міграція на Донбас надала українським націоналістам рідкісну можливість посилити тут свою активність. 1951 р. МДБ (наступник довоєнного НКВС) скаржилось на неспроможність рекрутувати інформаторів серед численних українців Донбасу.

Сталін та його уряд боролися з озброєними українськими сепаратистами переважно в Західній Україні. Це була безкомпромісна війна, що призвела до багатьох тяжких жертв: лише з січня 1944 р. до червня 1945 р. серед націоналістів були вбиті в боях 93166 чоловік, а серед советів — понад 10000».

Очевидно, під поняттям «вбиті в боях націоналісти» Куромія розуміє не тільки активних бійців УПА, а й розстріляних підпільників, зв’язкових, родичів вояків, тих, хто давав їм прихисток чи носив до лісу харчі. У совдепівсько-енкаведистській

статистиці всі вони числилися «націоналістами, вбитими у боях». «Західняки» підтверджують, що найбільше військових «подвигів» «малинові кашкети» вчинили саме у війні на знищення проти беззбройних людей.

«Війна тривала ще кілька років. Греко-католицьке духівництво України було піддане масовим арештам, а 1946 р. цю церкву розпущено указом радянського уряду. 1946 р. радянські органи безпеки вбили старого українського більшовика О. Шумського за спробу повернутися в Україну.

Сепаратизм був підданий анафемі, Сталін жорстоко викоринював його, але водночас йому довелося примиритися з національними почуттями українців, які він експлуатував під час війни. Це примирення виявлялось і в поширенні “українізації” серед політичного керівництва України. 1940 р. частка українців у Центральному Комітеті комуністичної партії України становила всього 40 %, але невдовзі швидко збільшилася до 68,8 %. “Українізація” відбила перехід від держави, що “спиралася на клас, до держави, що спиралася на націю”. Це збільшення національного представництва в органах влади допомогло новій еліті і “певним чином задовольнити українські національні почуття і протистояти русифікації”».

А ось як «відкопує», легалізує одну з найболючіших українських проблем Донбасу наш з вами японець-істиношукач Гіроакі Куромія. Проблема, що не дає Україні здійснити якісний прорив вперед ось уже кілька років. Проблема, яку з часів далекого, забутого повоєння нинішні політичні вуркагани і шулери лукаво підкинули сьгоднішнім донбасянам і східним та південним «малоросам». Ось ця проблема у баченні Куромії:

«Трохи інша тенденція виявилася в Східній Україні, зокрема й на Донбасі: це був розвиток місцевого патріотизму, або регіоналізму. На думку Джона А. Армстронга, населенню Східної України “імпувала концепція місцевого децентралізованого врядування”. Це, звичайно ж, був один з наслідків війни, коли Україна жила без контролю Москви».

Отже, «східний регіоналізм» у Донбасі був наслідком страшної війни і безконтрольності з боку Москви. Яке ж походження нинішнього донецького регіоналізму і його партії в роки відновлення української державності? Невже внаслідок посилення контролю Москви над донецьким керівництвом, вибачте —

донецьким капіталом? То так про це й треба говорити, шановні мої донбасяни.

А оце місце з праці японського справді історика Куромії я наводжу спеціально для відомого в Україні єврея Дмитра Табачника. Теж, до речі, історика. Але, на відміну від Гіроакі, антиукраїнського псевдоісторика, ідеолога Партії регіонів, котрий ностальгує за мертвим Союзом.

«Повідомлення про “змову лікарів-євреїв” офіційно заохотило антисемітизм. Наприклад, міліція зі Сталіного доповідала про “погромні настрої” в місті: “Євреї сидять на шиї в народі, паразити, працювати не хочуть, треба їх душити”. Вибійник Базік із шахти “Кочегарка” заявив, що всіх євреїв треба бити. В середній школі № 22 в Макіївці п’ятикласники побили школярку-єврейку Розенберг і переслідували ще одну, Кайфман, називаючи її “жидівкою”. Вчителька Бріно не змогла вести урок, бо кілька учнів увесь час обзивали її “жидівкою”. В Алчевську пацієнти побили єврейських лікарів палицями. В Костянтинівці люди запитували, чому євреїв не депортували, як татар і німців».

Радість. Помирають і «безсмертні»

Японець Гіроакі Куромія вже привів нас у фактично суцільний день Донбасу, в історію, яку пам’ятають всі українці старшого покоління, бо все це пережито ними, воно не омертвіло, не відкотилося в небуття, а живе у свідомості. Тому й наш інтерес до того, як його побачив, зрозумів і дослідив мешканець Країни Східного Сонця, особливий, бо не кожному дано збагнути Донбас. Навіть тим, хто народився і живе в ньому ціле життя. Останні розділи дослідження його **Куромією**:

«Смерть Сталіна в березні 1953 р. врятувала життя багатьом. Спершу євреї, скажімо, в Сталіному боялися, що після смерті вождя прокотиться хвиля погромів: коли майбутній дисидент Анатолій Щаранський (він виріс у Сталіному) повернувся додому того дня, коли оголосили про смерть Сталіна, він побачив, що його мати плаче, і “тільки згодом зрозумів справжню причину її сліз: вона боялася погромів. Раніше мама побувала на міській площі, де люди звичайно збиралися послухати новини. Мама з жахом побачила, як якийсь чоловік підійшов до старої єврейки, вдарив її по

обличчю і закричав: «Проклята єврейка! Ти вбила нашого Сталіна й тепер плачеш?» Натомість батька Щаранського, ветерана війни, смерть Сталіна втішила. Щаранський згадував, що його батько казав синам, що Сталін “убив багатьох безневинних людей” і що “нам дуже поталанило, що цей страшний різник помер”.

Післявоєнна відбудова Донбасу притягувала до вільного степу багато людей. Населення Донбасу зростало швидше, ніж будь-де. 1945 р. населення Сталінської області становило 1998000 чол., а до 1959 р. зросло більш ніж удвічі — до 4262000 чол. За цей самий період населення Ворошиловградської (Луганської) області також збільшилося майже вдвічі: з 1244000 чол. до 2452000 чол.».

А ось донецькі події, про які багато хто почує вперше — так старанно приховувала їх від оприлюднення компартія. На «замітку» Петру Симоненку, для реставраційних робіт пам’яті.

«У червні 1957 р. в Хрестівці (тепер Кіровськ), Харцизького району, Сталінської області одного дня у вибої загинув шахтар. Домовини потрібних розмірів не було, тому покійника довелося зігнути, щоб помістити в малу. Шахтаря поховали в брудному робочому одязі. Адміністрація шахти пропала гроші, які виділили на одяг і поховання. Вона скористалася з похорону, поставила лави й почала продавати накрадені в шахті речі людям, що зібралися на похорон. У той час, коли понад двадцять тисяч молоді жило в переповнених бараках, ще однієї смерті було досить, щоб спричинити бунт. Міліція заарештувала одного московського комсомольця, який помер у в’язниці. Коли стало відомо, що міліція забила його до смерті, молодь Хрестівки, серед якої були й комсомольці, захопила місто. Жінки зруйнували місцевий відділ міліції. Дехто захопив і переховав зброю. Декілька сотень повстанців озброїлись залізними прутами. Міліційну підмогу, надіслану з Харцизька, кількатисячний натовп відбив. Потім надіслали роту вояків, які почали стріляти по людях. Тридцять осіб, серед них і жінки, були поранені. Молодь потурбувалася про поранених, зупинила автомашини й наказала відвезти жертви до лікарні. Зрештою, триста чоловік були віддані під суд. Їх звинуватили в організації “контрреволюційного заклоту”.

Серед бунтівників було багато “людей, висланих із Західної України”. Начебто лідер повстання двадцятирічний Борис Луговий боровся й за ґратами: його звинуватили в створенні у

в'язниці української “націоналістичної організації” й засудили до додаткового терміну. Після цього бунту КДБ ліквідував ще кілька “антирадянських” організацій молоді в Донбасі. Найвідомішим був “Реалістичний робітничий гурток демократів”, начебто організований вісімнадцятирічним слюсарем зі Сталіного Є. Дониченком. За словами керівника управління КДБ по Сталінській області Лукіна, Дониченко, наслукавшись антирадянських західних передач, вирішив організувати групу молоді, коли зрозумів, що в Радянському Союзі немає демократії».

Національне питання по-донецьки

Ви, мабуть, помітили: про що б не писав історик Куромія, — про політику, про економіку, про свободу чи репресії, про жорстоку комуністичну м'ясорубку чи повстанський дух донецького простолюду, — він ніколи не обмине українського національного питання, бо для японця, як і для європейця, як і для американця, саме це питання проходить через епіцентр людського серця. Лиш у нас упродовж трьох з половиною століть воно було за стома замками і відлякувало кожного своїми кримінальними наслідками. Читаємо:

«Українське питання в Донбасі також не зникло внаслідок русифікації Донбасу в повоєнні роки. Хоча радянська влада визнавала незмінність національних особливостей, вона ніколи не переставала запроваджувати русифікацію. В 1960-х роках ця двозначність спонукала М. Янковського та М. Павлюченка, двох шахтарів Донбасу, попрохати в щоденній партійної газети “Правда” пояснень. Вони запитували, які погляди є в партії на питання, чи має українська мова загинути, чи її треба розвивати:

“Наприклад, ми б хотіли розмовляти по-українському, але не знаємо, чи це буде правильно... А ми любимо всі національності, як і нашу, українську”.

Партія не відповіла двом шахтарям. У 1960-х і 1970-х роках місцеві інтелектуали намагалися поширювати українську мову в Донбасі і потрапили під арешт.

У Донбасі й далі існували дві основні проблеми, наче нічого й не змінилося з часів революції, а то й дореволюційної доби (до речі, як

і сьогодні. — В. Я.): незадовільні умови життя та праці, брутальне ставлення начальства. Наприклад, постійна нестача води не давала робітникам змоги навіть помитися. У 1962—1963 рр. Донбасом прокотилася хвиля страйків (услід за відомим повстанням у Новочеркаську, на південь від міста Шахти, де військовий підрозділ розстріляв двадцять три чоловіка). По Донецьку розповсюджувалися листівки, розклеювалися плакати з гаслом: “Нас обманювали й обманюють. Будемо боротися за справедливість”. Головним словом було “справедливість”. Не тільки літні робітники, а й молодше покоління намагалося її здобути. Взимку 1963—1964 рр. після страйків у Донбасі почав з’являтися білий хліб. В інших регіонах, де люди не страйкували, білого хліба не було. Попри це, нестача хліба залишалася важливою проблемою і змушувала голодних робітників “відкрито ремствувати”.

Ніщо, навіть масові страйки і протести, не могли змінити ставлення до робітників. Американський кореспондент Кевін Клоуз, який працював у Донбасі в кінці 1970-х — на початку 1980-х років, занотував деякі характерні інциденти.

Вісімдесятирічна Ольга Фаміна “пропрацювала шістнадцять років сортувальницею вугілля й вийшла на пенсію в 57 років”, але жила в злиднях з мізерною пенсією. Фаміна “пішла до райкому партії й попросила допомоги, пояснивши, що живе в чужій квартирі в Новій Колонії й заслуговує на щось краще.

— У тебе є стіл? — запитав урядовець.

— Так, є.

— У тебе є ліжко? Доволі з тебе! Забирайся геть!

Вона знепритомніла на вулиці й пролежала місяць у міській лікарні, одужуючи від нервового перенапруження”.

В інший розповіді Клоуз повідомляє, як донецька влада повелася з робітничим активістом Олексієм Нікітіним. Цього колишнього комуніста й гірничого інженера вигнали з партії в 1970-х роках і спровадили до психіатричної лікарні за критику заходів безпеки на шахтах Донбасу. Секретар міськкому партії А. Кубишкін накинувся на Нікітіна.

Він прирівняв Нікітіна до козацьких повстанських ватажків Стеньки Разіна та Омеляна Пугачова, яких стратили російські царі. Але Нікітін не мовчав: “Я виріс серед народу, і якщо захист його вимагає втрати моєї голови, то я готовий!” Нікітіну далі погрожував В. Дегрярьов, секретар обкому партії: “Якщо пхати-

меш свого носа в наші справи, я змішаю твою кров з вугіллям, а твоє тіло перемелю на добрива!” Нікітіну поталанило, і його не перемололи на добрива, але 1980 р. його знову заарештували й відправили до психіатричної лікарні. 1984 р. його випустили з тюрми помирати.

У 1970-х роках Донбас дав багатьох членів Вільної асоціації профспілок радянських робітників, створеної з робітничих активістів з різних частин країни. Як і Нікітін, її керівник В. Клебанов, також інженер-гірник із Донбасу, з кінця 1960-х років боровся за покращення життя робітників і за свою діяльність потрапляв до психіатричних лікарень».

До речі, і в роки після відновлення незалежності України Донецчина першою народила незалежну профспілку гірників, очолювану Михайлом Волинцем. Однак за це він потрапив не до психушки, а до українського парламенту, де ось вже близько десяти років обстоює й Україну, і шахтарські проблеми. Та читаємо Гіроакі Куромію. То більше що він говорить про невідоме нам. І довідуємось ми про це не від донецьких депутатів, а від далекого японського дослідника.

«У вересні 1979 р., немов щоб покарати Донбас, уряд підірвав ядерну бомбу в шахті “Юнком” у Єнакієвому».

Нагадаю, що це батьківщина Януковича, і він, найпевніше, знає про цю трагічну історію, але жодного разу, наскільки мені відомо, про це публічно не згадав.

«Всіх жителів тимчасово евакуювали, але через день після експерименту всім шахтарям довелося й далі працювати на шахті. Навіть через дванадцять років радіаційний рівень у місті був у три-чотири рази вищим за природний.

Вибух ядерного реактора в Чорнобилі 1986 р. теж тяжко позначився на шахтарях Донбасу. У Донецькій області було всього 980 ветеранів війни в Афганістані, але чорнобильських ветеранів — шахтарів та інших робітників, як мобілізованих, так і волонтерів, які працювали на ліквідації аварії в Чорнобилі й отримали високі дози радіації, працюючи без жодного захисту, — нарахується аж 22000 чоловік».

А ось епізод із новітньої історії Донбасу. Я був тоді у Донецьку як народний депутат СРСР і все це бачив на власні очі.

«Вибух страйкового руху 1989 р. був несподіванкою для того-часних спостерігачів, але він видається природною реакцією на ослаблення партійного та урядового керівництва під час перебудови. Ще 1991 р. Девід Сатер, московський кореспондент “Financial Times”, який відвідав Донбас разом із Кевіном Клоузом наприкінці 1980 р., повідомляв: “За чотири дні розмов на автобусних зупинках, у спустошених парках біля шахт і в комунальних квартирах, де зі стелі капає вода, шахтарі довели, що умови, які спричинили робітничі заворушення в Польщі (рух «Солідарності»), існують і в Радянському Союзі, у значно загрозливішій формі”. Страйки 1989 р. були спонтанними й широкими; наприклад, страйкували всі шахти Донецька. Їхні основні нарікання були економічними, варіюючись від дефіциту споживчих товарів до низької зарплати та незадовільних житлових умов. Вони відкидали компартію, ліквідуючи де-не-де партійні осередки і створюючи страйкові комітети, але майже (а то й узагалі) не виявляли цікавості до “створення «якоїсь іншої партії» чи альтернативної профспілки типу польської «Солідарності»”. Від самого початку страйків різні політичні групи надсилали представників на Донбас, щоб схилити страйкарів до політичних вимог».

Ми з Володимиром Черняком не схиляли їх ні до чого, лиш висловлювали їм свою солідарність. І тільки.

«Українські групи також були активними. Наприклад, Українська Гельсінська спілка діяла тут від перших днів страйку. Те саме робив Рух. Але шахтарі відкидали антимосковські українські групи, так само як і решту груп. 1990 р. лідери Руху бачили, що шахтарі Донбасу ще байдужі до їхніх ініціатив, і тому почали називати шахтарів “ковбасоїдами”, бо один шахтар колись сказав (публічно), що “нам однаково, каким язиком говоріть, аби біла ковбаса”.

1991 р. настрої робітників Донбасу швидко змінилися на користь української суверенності і, врешті, української незалежності. Почуття глибокого відчуження від Москви разом з упевненістю, що Москва просто експлуатує Донбас, схлило шахтарів до думки, що їм було б краще в незалежній Україні, що незалежна Україна не експлуатуватиме Донбас так, як експлуатувала Москва. На референдумі в грудні 1991 р., на тлі неминучого колапсу Радянського Союзу після серпневого путчу в Москві, русифікований

Донбас зі значною часткою російського населення проголосував переважною більшістю за самостійність України. У Донецькій області проголосувало 76,73 відсотка громадян і 83,9 відсотка підтримали незалежність. У Луганській області відповідні цифри становлять 80,65 і 83,86 відсотка.

Донбас завжди був проблемою і для Москви, і для Києва. Він зберіг свою славу і певною мірою й дух вільного степу, де людиність далеко від політичних метрополій вперто захищає свої інтереси, часто поводяться як опортуністи або найманці, щоб лиш утримати уявну свободу. Парадоксально, але Донбас досі зберіг елементи Дикого поля, де жорстока експлуатація людей була нормою.

Один із членів страйкового комітету заявив, що «середня тривалість життя представників основних професій — прокладачів тунелів, машиністів, вибійників та інших шахтарів — становить близько тридцяти восьми років. Люди доживають всього до тридцяти восьми років».

З листа Ганни Піщаної з Макіївки Донецької області:

«От пишуть, що Красная армія — погана, що Муравйов дітей вигнав, розстріляв: ідіть, воюйте, протів кого? Свого народа! Щось тепер пишуть про бой під Крутами, про голодомор, що дітей послали у Афганістан, де багато дітей наших полягло за що? Котрі прийшли, вернулися, но ніякого обраченія, не обрачали вніманія, а еслі б советська власть була, може, легше було б, може, було б менше упрікали — ми вас не посілали!»

Куромія:

«Багато спостерігачів дійшли думки, що зрозуміти політику Донбасу дуже складно. Справді, в Донбасі було і є багато суперечностей. Вільний степ був ще й краєм експлуатації й нетолерантності. Якби Троцький дожив до недавніх подій у Донбасі, він міг би сказати, як і раніше: “Не можна йти в Донбас без (політичного) протигаза”».

Ось так, мої українці, а найбільше українці донецькі (незалежно від мови спілкування та етнічних коренів), педантичний японський історик Гіроакі Куромія, котрого зацікавила історія далекого та майже невідомого для японців народу — українців, відкрив для нас український Донбас. Із його трагедіями, жагою

свободи, вибуховою емоційністю, часто примітивним і загодя проганим вирішенням своїх, як правило, соціально кучих, проблем. Із його глибинною козацькою українськістю і водночас із його агресивним антиукраїнством, котре розхиляє нашу молоду державу в її основах.

Куромія: декласована безнаціональність. Вірус сліпоти

(Замість висновків)

Звичайно, Західна Україна вражає нашу уяву своєю трагічно-прекрасною історією десь від часів ще Данила Галицького аж до боротьби Української повстанської армії за відновлення української державності, аж до перших відважних мітингів наприкінці вісімдесятих минулого століття. Маленька Галичина не дала себе ні австріїзувати, ні полонізувати, ні русифікувати. Вона зберегла свій національний стрижень наперекір кривавій советизації, котра коштувала мільйонів людських доль і життів, вона клала найпатріотичніші серця і голови за те, щоб «не вмерла України ні слава, ні воля».

Історія Донбасу на цьому тлі виглядає дещо сіро, невиразно, буденно – це боротьба за шматок хліба, за збільшення платні, за примітивну безпеку шахтарської праці, навіть за питну воду, якої завжди бракувало в Донбасі. Донбас майже ніколи не ставив вищих духовних, політичних вимог і тому так нічого і не досяг, бо й сьогодні бореться за шматок хліба, за вищу платню, за бодай примітивну безпеку гірницької праці, за ту ж таки питну воду і за свою, регіональну владу, проти якої і повинен би боротися, бо від неї залежить його і хліб, і вода, і безпека...

Примітивна більшовицька пропаганда завжди намагалася пролетарський, виснажений важкою працею в темних підземеллях Донбас використати як свій форпост, начеб денационалізований край у протистоянні з Україною. До того ж це було вигідно Росії.

Куромія відкрив нам очі і вперше показав інший Донбас: до крайньої тупості затурканий і войовничо вільнодумний, геть

розчавлений русифікацією і невігубно український, примітивно-міщанський і невичерпно шляхетний. Донбас — притулок у лихий день, і Донбас — мала батьківщина козацького духу на всі часи.

Часом, коли бачу колони автобусів з донецькими і луганськими номерами на правобережному боці мосту Патона у Києві, юрби понурих людей переважно у сірому й чорному одязі, величезні купи сміття, порожніх пляшок біля них... Коли бачу потім цих людей під біло-синіми (фабричної роботи) прапорами на Майдані і не можу ні у кого з них дізнатися, чого вимагають... Коли ці люди в очі голосно кажуть, що сто гривень у день на дорозі не валяються... Йй-богу, хочеться махнути рукою і просто не думати про їхнє, цих нужденних грішми й духом людей, існування на цьому зворохобленому світі. І про їхнього, не обтяженого інтелектом чи культурою, енакієвського вождя, якого між собою вони називають «папіком».

Але згадую сотні, ні — тисячі листів зболених за долю України, гнаних і зацькованих у своєму рідному краї донецчан, школяриків, котрі звернулися письмово до Президента з проханням визнати подвиг вояків УПА, спраглих за українськими словом, піснею, просто правдою Громадян моєї вже незалежної Держави... І смуток разом із тривогою відступають. Щоб допомогти цим людям мислити самостійно, треба спершу їх зрозуміти. Цю важку, просто титанічну й подвижницьку роботу виконав за нас японець Куромія, віддавши цьому десять років свого життя. Ось його висновки. Чесні й неупереджені з точки зору справжнього історика, відважні з точки зору людини:

«“Клас” і “нація” — дві важливі концепції політичного мислення, що сформувалося як реакція на просвітництво, — не підходили й не підходять до реалій політики в Донбасі. Марксистам було дуже важко в Донбасі навіть у часи пролетарської революції і громадянської війни (чи класової війни) в 1917–1920 рр.; так само було й націоналістичним партіям у часи, коли вони розквітали в інших місцях після розпаду імперської Росії і Радянського Союзу.

Визначальним для політики на Донбасі був (і досі є) могутній дух свободи й незалежності. Незалежність не відкидала можливості прагматичного альянсу з ворогами та зовнішніми силами, і ця поведінка спостерігачам часто видається безчесною, корис-

ливою і безперспективною. Цей дух — продукт історії. Донбас належить до регіону, що колись називався Диким полем, нічиєю землею. Нічия земля приваблювала шукачів свободи, і Дике поле стало вільним козацьким степом. Навіть після того, як вільний степ завоювали, кордони усталили, Запорозьке козацтво скасували, а Донське увійшло до Російської імперії, контроль метрополії над колишнім прикордонним регіоном залишався слабким, а дух свободи стійко тримався.

Починаючи з другої половини XIX ст., розвиток промисловості, серед усього іншого, відкрив регіон для масової міграції, відродивши таким чином прикордоння в символічному розумінні. Донбас почав приваблювати всіляких шукачів свободи і щастя.

Навіть у сталінські 1930-ті роки й пізніше Донбас ніколи не втрачав слави безпечного притулку для втікачів. І перед, і після Другої світової війни Донбас приваблював чимало людності, яка хотіла розпочати тут нове життя. Це твердження стосується зокрема людей, позбавлених громадянських прав: куркулів, священників... Москва навіть допомагала Донбасу залишатися “вільним степом”, скидаючи туди небажані соціальні елементи, намагаючись захистити від них великі міста. Так трапилося у 1939—1940 рр., коли людей із приєднаних до Радянського Союзу земель посилали на Донбас як дешеву робочу силу, і в післявоєнні роки, коли Донбас приймав усіляких утікачів, злочинців, військовополонених тощо.

Донбас радянські люди уявляли собі немов якийсь “вихід”, і великою мірою він був цим виходом.

Але вільний степ був вільним не для всіх. Серйозна міжетнічна напруга і жорстока економічна експлуатація стали повсякденною реальністю. Як помітив, наприклад, Шаранський, антисемітизм, серед інших етнічних упереджень, мав на Донбасі глибоке коріння; як засвідчують постсталінські робітничі рухи, явна економічна експлуатація і цілковите знецінення людського життя, а не націоналізм чи ліберально-демократичні ідеали, надихали донецьких шахтарів на політичну боротьбу. А проте лиха слава Донбасу, де процвітали експлуатація та дискримінація, не відбивала бажання шукати тут щастя й свободу, подібно до того, як Сполучені Штати, Новий світ, країна свободи й широких можливостей, і досі приваблюють усіляких імігрантів, незважаючи на расизм і злочинність».

Це щодо свободи у Донбасі. Радше уявної, примарної. Свободи «після чарки» чи у приступі гніву, як виплеск затурканної, втомленої буднями душі. Донбас так і не здобув цієї свободи. Тут доречна глибинна мудрість, котра, вірую в це, доповнить дослідження Гіроакі. Той, хто бореться лише за хліб, — не матиме ні хліба, ні свободи. Хто бореться за свободу і хліб — може мати лише хліб. Хто бореться тільки за свободу — буде мати і свободу, і хліб. Донбас, як правило, боровся тільки за хліб. Через те не має ні свободи, ні хліба. І тому його протестністю вдало користуються політичні шарлатани і наперсточники. І сьогодні також.

Тому поруч із духом свободи в Донбасі хазяйнував терор, який так чесно і безстрашно дослідив Гіроакі Куромія.

«Терор був ще одним аспектом життя у “вільному степу”. Жорстокість повсякденного життя на Донбасі вражала гостей із метрополій та інших “поважних” людей. У певному розумінні, панування насильства було реакцією на слабкість урядової влади і зовнішнього контролю. Насильству ще більше сприяв сучасний індустріальний розвиток, який посилив традиційний антисемітизм, поглибив старі розколи в суспільстві і створив нові. 1917 р. соціальна напруга вилилась у вибух насильства. Зникнення будь-якої ефективної політичної влади під час громадянської війни спричинило вакханалію політичного терору з боку всіх сторін, що брали участь у боротьбі».

Лист із Донбасу **Олега Карпенка**, місто Маріуполь:

«Шановний пане Володимире! Не так давно у Верховній Раді розглядався проект закону про дві нові державні нагороди — “Орден Свободи” та ще якусь. Я чув, як і Ви там виступали у залі зі своїми застереженнями. Було також чути, як хтось запитував у залі, а що таке “свобода”.

І тут я згадав про своє звернення до Президента з цього приводу. Колись я пропонував зробити нову нагороду. На рівні Героя України, якою б була можливість нагороджувати громадян нашої держави за видатні вчинки чи діла, які б надали слави нашій державі і батьківщині України. Бо прояв “героїзму” — це таке дійство, коли людина ризикує своїм життям, чи проливає свою кров, чи навіть віддає життя. А то наші теперішні так звані

“герої” не те щоб ризикувати життям, але взагалі жодного не мали і не мають відношення до героїзму. Досить згадати хоча б директора величезної шахти, де вже з півтори сотні загинуло шахтарів (мабуть, коли дожене до двох сотень, то уже й другу можна буде давати медаль!)... Чи та колись українська співачка, що приїхала з Москви за нагородою і не промовила жодного слова українською (не вірите — підніміть записи тих урочистостей)... Чи багато олігархів, які успішно роблять свій бізнес на фактично належних їм підприємствах (а у чому тут героїзм і до чого тут Україна?)...

Так ось, мені тоді відповіли із Секретаріату Президента, що зараз якраз розробляються нові нагороди. Ну, то я і заспокоївся, думаючи собі, що там же фахівці і вони візьмуть до уваги і мою пропозицію. Та де там! Що вони розробили — ми почули на тому обговоренні законопроекту. Як були дурниці, так, мабуть, і лишаться! Що то за “Слава”? І кого нею нагороджувати? Мабуть, нову владу за її нові діла???

А ще подумав я таке. Там, біля Президента, багато пригрілося різного люду, кожен з яких має таємну надію і собі схопити високе звання. Та й Симоненко, мабуть, не відмовиться від такого “цастя”, бо чого-чого, а ганебної слави він наробив нам на цілий світ. Тому, мабуть, нам ніколи не побороти отой комуністичної спадщини щодо процесу нагородження, як шуткують, непричетних.

Слава Україні!

Куромія: Донбас — притулок «небажаних елементів»

«...Сталін добре скористався незагоєними ранами терору в своїх політичних цілях. У цьому аспекті Донбас сприяв політиці Сталіна.

А проте, виконуючи роль притулку для шукачів свободи, Донбас завжди був під політичною підозрою і зазнав тяжкого удару під час сталінського великого терору. Друга світова війна призвела до нових хвиль кривавих розправ з обох сторін. Я спробував показати людські страждання і всю трагедію Донбасу в ці бурхливі роки, хоча це майже неможливо уявити.

Німецька окупація Донбасу під час війни тільки збільшила підозри Москви. Після визволення населення знову відчуло на собі терор радянської влади. Але той масовий терор, який запровадив Сталін у тридцятих роках, уже був неможливим, бо підозра падала на все населення, яке жило й працювало за окупації. І хоча Сталін мав шанс і можливість здійснити загальний терор, марність і небезпека такого заходу були очевидними. Крім того, люди вже навчилися чинити опір тому, що вважали несправедливим. По війні, на відміну від 1937–1938 рр., їх уже не так легко було залякати і змусити, навіть під тиском, визнати свою провину в злочинах, яких вони не коїли. Донбас, що познайомився з політичними альтернативами під час Другої світової війни, а згодом приваблював і приймав усі “небажані елементи” (колишніх остарбайтерів, радянських та іноземних військовополонених, українських націоналістів, а також злочинців та шукачів волі), відіграв важливу роль у післявоєнному процесі де-сталінізації.

Незалежність Донбасу була проблемою не лише для Москви, а й для Києва, політичної столиці України. У 1917–1920 рр., хоча контроль Москви ослабився, а потім навіть зник, Київ ніколи не досягав успіху у спробах впливати на Донбас. Коли в роки Другої світової війни Москва знову втратила владу, Донбас набув особливого значення для українських націоналістів. Проте населення не сприймало їхніх ідей...

Робітничі активісти повоєнного Донбасу, як-от Нікітін та Клебанов, наполегливо зберігали незалежність, відмовляючись політизувати свою справу, розчаровуючи як московських дисидентів, так і українських націоналістів.

Коли радянська імперія розпалася, Донбас одразу став найпроблемнішим регіоном для Києва. Справа навіть не в тому, що Донбас має дуже значну частку російського населення чи дуже зрусифікований мовно та культурно. Хоч як би Київ намагався розбудувати націю, Донбас діяв як антистолична козацька земля, що чинить спротив цій розбудові. Це створює трохи іронічні політичні труднощі для Києва, бо теперішнє національне відродження засновують на козацькому міфі, а Донбас у такому разі видається “найукраїнськішим” з усіх регіонів України.

Ця історія свободи і терору — це не щось унікальне, властиве тільки Донбасу. Багатьма аспектами вона може стосувати-

ся інших регіонів Лівобережної України, що належали до вільного козацького степу. А проте в сталінські роки жоден інший український регіон навіть не наближався до Донбасу за рівнем привабливості для шукачів волі. Звісно, докладне вивчення інших прикордонь колишньої імперії, наприклад — Сибіру, могло б мати як результат десь таку саму розповідь: величезний і негостинний Сибір був регіоном, куди потрапити так само важко, як і втекти з нього, він був краєм заслання та ув'язнення не меншою мірою, ніж землю свободи».

Та хай думки Гіроакі доповнить лист із моєї пошти. **Тетяна Маловічко**, Макіївка на Донеччині:

«Мені 30 років, і всі я прожила у Донбасі. Я слухаю у Вашій передачі сторінки книги японця Куромії “Свобода і терор у Донбасі”, і мене вражає дивовижно цікавий виклад історії нашого краю. На жаль, ті історичні і політичні умови, які склалися на початку ХХ століття і про які згадає Куромія, не пройшли марно! Серед населення Донбасу і досі побутує думка, що Донбас — ніколи не був українським! Для них історія регіону починається наприкінці ХІХ — початку ХХ століття, і коли я кажу, що не треба перевертати історію із ніг на голову, мене гнівно називають “націоналісткою” (хоча я себе вважаю швидше інтернаціоналісткою).

Та не в тому річ. Наведу два такі приклади. У міському транспорті слухаю розмову двох жінок. Одна каже іншій, що українська мова — непотрібна, незрозуміла, що “украинский какой-то тупой, недоделанный, примитивный язык, я его не понимаю...” Це тут такий критерій — “я не понимаю”! Друга жінка слухала усе це із тихою згодою.

Інший приклад. У залізничному вокзалі один чоловік на всі боки брудно характеризує Президента Ющенка та не менш брудно Юлію Тимошенко. Йшлося, зокрема, про політику держави щодо вшанування пам'яті жертв голодомору і визнання голодомору геноцидом. Я не знайшла жодного пристойного слова, яке могла б зараз повторити. На жаль, сучасний Донбас мало відрізняється від Донбасу кінця ХІХ — початку ХХ століття, коли йдеться про людську культуру. На кожному кроці — криміналітет, брудна лайка. Та, що найбільш гірко, тотальне придушення незалежного мислення і масове рабське пристосування до злиднів!

Розумієте: люди не хочуть жити так само добре і культурно, як, наприклад, на заході України! Наша основна задача — захід змусити жити не краще від нас, поставити його на коліна, як самі стоїмо! Блюзнірство усюди, незрозуміла пихатість і, хай пробачать мені мої донбасяни, тупість!

Звісно, мене все це зачіпає і болить. Так, я російськомовна, так само, як і всі, хто живе на цій території. Апелювати до якоїсь свідомості сучасного сов'єтизованого населення Донбасу — немає сенсу! Тут треба мати неабияку гідність, щоб у брудній і пустій суперечці не опуститися до рівня мавпи, якщо не вдалося уникнути цієї суперечки!

Тяжко жити і знати, що ти в цьому краї — одиначка і нікому не цікава людина! Пробачте мені за такий, сповнений відчаю, лист, але сподіваюся, що хтось на нього таки й зверне увагу».

Цей лист молодій донбасянці — ніби ще одна глава з книги нашого японця Гіроакі. Саме існуванню двох Донбасів, котрі сформувалися впродовж кількох століть (а найбільше у стопроцентному, жорстокому двадцятому!), присвятив свою мужню і благородну працю японець Гіроакі Куромія. Донбас духовний, вільний душею, коренево український — і Донбас затурканий, озлоблений, Донбас-перекотиполе без коріння, без духовної опори. Навіть назвати його проросійським язик не повертається. Ніякий. Безликий. Покинута напризволяще долею. А втім, сприймаймо висновки нашого японця **Гіроакі Куромії**:

«Праці, сфокусовані на Москві чи Ленінграді, тяжіють до утвердження безперервного існування радянського режиму впродовж понад сімдесяти років. У випадку Донбасу та інших західних регіонів Радянського Союзу це не зовсім правильно — режим зазнав краху під час війни. В ті часи людям доводилося самим вирішувати свою долю, хоча варіантів вибору було дуже мало і всі непривабливі. Мало того, немає свідчень, які б підтверджували, що навіть у часи найбільшого терору люди не уявляли собі якихось альтернатив сталінізму.

Чи всі “контрреволюційні зауваги”, нібито висловлені вус-тами радянських громадян і ретельно записані службою безпеки (ми цитували їх досить широко), справді колись звучали, невідомо, але принаймні хтось (агенти служби безпеки, інформатори, слідчі) їх вигадав, створив, сфабрикував. Сам Сталін не вірив, що

люди не можуть уявляти собі таких можливостей. 1937 р. Сталін признався Димитрову, що хотів знищити всіх, хто начебто був противником його режиму, навіть якщо тільки “подумки”. Сталінський терор був розправою над свідомістю. Донбас був притулком для всіх, хто тікав від закону, і тому Сталін мав усі причини вважати, що там можливе геть усе. Диктатор тероризував Донбас тому, що цей регіон символізував свободу».

Гіроакі Куромія закінчує свою працю словом «свобода», а не словом «терор», хоч у заголовок його книги винесено два цих поняття. Свобода для японця Гіроакі — вища цінність. Терор — це лише антипод, трагічна поразка свободи.

На жаль, донбасівською реальністю був лише терор. Свобода була і залишається донині лише мрією. Звідси і всі його трагедії.

Володимир Косенко, місто Сніжне (село Бражине) Донецької області:

«Здрастуйте, мій тезко Володимир! Ось нарешті я насмілюся Вам написати листа. Буду писати суржиком, тому що радянська влада не вчила українській мові. Як був я ще у школі, то помічав, що мене принижують учителі, тому що батько сидів у тюрмі в післявоєнні роки, а потім, непонятно як, погіб у шахті — на голові дві рани у районі виска, і затилок пробитий. Я добре помню похорони і слова матері — “я не хочу, у нього — теж діти...” Ніхто нічого не розкажує, як він загинув. Після школи я пішов у армію, за брата, по його повістці, бо шахтарям була відстрочка. У так званій радянській армії я також не бачив ніякої справедливості, як у тюрмах пахани на службі у хозяєв зон. Потім, після армії, я пішов робити у шахту електрослюсарем, начальство змушувало нарушати правила безпеки, закрублюють апаратуру! Я з цим не погоджувався, протестував, тому платили мені менше, аніж іншим. Але листа я Вам пишу не для того, щоб розказати свою біографію, а щоб показати, як пропадають люди, як роблять їх рабами менти погані, іще советськіє...»

Україна стала незалежною. Мій земляк освободився із тюрми, він вчився із моєю сестрою. У тюрму попав по своїй дурості, був суд, дали спочатку шість років, потім передивилися діло, дали три роки хімії. А натворив він по хуліганству: пугав діда із бабою, то розбив шибку, підпалив віник, потім на горищі забрав

кусків із десять мила і сумку сахару. Думає, не вгадають хто. Як був суд, то ті бабка із дідом і просили не садити, але посадили. Потім, як освободився, прийшов, а в його домі живуть чужі, не пускають у його ж хату, їхні родичі – у міліції служать. Його поселили у якомусь сараї – ні вугля, ні брикету. Я пішов на його заштиту, сказав, щоб його пустили додому, але п'ятеро міліціонерів нагло витягли, побили. Потім я цього хлопця пустив до себе додому, дав йому обмитися, дав нову рубашку, заставив постригтися і побритися і відправив до начальника міліції. Звати цього хлопця Соколовський Анатолій Трофимович, а фамілії того бандита – начальника міліції – я не знаю. Так той начальник міліції одправив цього хлопця до якогось руського на ферму працювати – свиней кормити, у раби здає, іншим словом. Потім той хлопець почав займатися вугіллям, той хазяїн говорив йому добувати вугілля із терикону, то десь у цьому териконі того хлопця і засипало. Ось так він погіб. Мати у нього умерла, коли він сидів, брат десь живе на Далекому Сході, в домі того хлопця й досі живуть родичі міліції.

Ще одне. Весною, ще перед виборами у Верховну Раду, я набрав листівок у наметі БЮТу і розклеював їх усюди, де міг і не боявся. Їх зривали, а я все нові клеїв. Потім я купив краски оранжевої і розписав усю нашу остановку великими літерами. Коли я садив із братом на городі картоплю, то як понаїхали 8-10 чоловік робити у мене обшук, кажуть, що... шукали у мене наркотики! А по-моєму, треба було знайти привід засадити мене. Я тоді нікому не скаржився, бо при владі були бандюги у формі, а оце лише тепер вирішив написати Вам листа, щоб Ви знали, як тут, на Донбасі, нам живеться. Навесні я пішов на пенсію, то мені кажуть, що не буде у мене ніякої спокійної пенсії, якщо буду критикувати місцевих. Але я все-рівно – козак-патріот своєї Батьківщини України!»

Передаю з Києва йому, цьому козакові-патріотові своєї Батьківщини України, слова своєї підтримки і пошани за гірку правду його людського буття і віру у свою Вітчизну. Там, у Донбасі, Володимире, деякі місцеві комуно-капіталісти протиставляють Вам галичан або взагалі західняків, яких іменують «западенцями» або й «бандерівцями».

Я лише двічі у своєму житті спускався в шахту – найглибшу на Донеччині, імені Засядька. Трагічну шахту, криваву. Вона ковтнула найбільше людських життів за останніх п'ятнадцять років.

Кілометр двісті метрів глибини. Та ще кілометр ходи пішки та їзди лежачи на транспортері до забою. Можливо, гірники, котрі спускаються в це пекло щодня, мають притуплені відчуття кілометрової товщі породи над головою, небезпеки, що чатує в кожному метрі вугільного пласта. А ще — холодна підступність тисячоліттями спресовуваного вугілля, його чорно-муаровий, як траурна стрічка, полиск. Ти, твоє життя, твоя особистість у таких глибинах — це лишень незахищена крихта матерії, котра забрела в товщу віків. Круті заверти вагонеткових рейок, протяги гарячого повітря, брудні калюжі, ковзання ліхтарів по вже вибраних штреках, тіні людей у темних нішах, гуркіт вагонеток і транспортерів. Треба напружувати уяву, щоб переконувати себе, що отам, на поверхні, через майже півтора вертикальних кілометри, — є інше життя. Пригадуєте: «Шахтюр в шахту спускається, з белим світом прощається». Тут, у вугільному пеклі, в земних глибинах, де щомиті стоїть за плечима смерть, шахтар заробляє на життя собі та родині, але ж скільки його залишається на поверхні, того справжнього життя? І чи є воно взагалі?

Звідси, братове українці, й характер, і поведінка Донбасу. Звідси й дієвість того поклику-символу: «Свій!» А якщо свій, то, яким би він не був, його треба підтримати! Звідси й відповідь на те, чому Донбас голосує за регіоналів, знаючи, що вони, точніше, їхня політична верхівка давно приватизувала нажите ними добро і нахабно далі обкрадає їх. Знають. Але вони — свої, донецькі, їм можна пробачити навіть злочини. Навіть злочини важкі, бо... з ким не буває...

Українська ідея.
Несумісність
із комуністичною

У велетенській кількості ваших листів, які ми з моєю помічницею, радіожурналісткою, кандидатом філологічних наук Аліною Акуловою ледве встигаємо перечитувати і систематизувати, все рідше і рідше трапляються автори-раритети чи, точніше, «історичні експонати» вже погаслого, списаного до архівів комуністичного минулого. Сімдесят років псевдовожді і партійні погоничі змушували десятки мільйонів людей галасливо, з усіх трибун, на всіх роздоріжжях говорити про світле комуністичне майбутнє, котре має наступити вже завтра, щоб сьогодні всі мислячі люди з гіркою іронією і болем говорили вже про комуністичне минуле. Причому минуле назавжди.

Для мене як для українця в дискусії про недавнє минуле майже все розставлено на свої місця. Це був час життя моїх батьків – тата Олександра Яворівського, народженого в глухоманній Теклівці, матері – Віри Сиротюк, народженої у тій-таки Теклівці на найпівденнішому Поділлі, на його буйних придністровських пагорбах, де колись закінчувалась Україна і тут-таки розпочиналось Дике поле. Це був трагічний і непристосований для життя час: ще раз згвалтована Україна (цього разу більшовиками), зі спровокованою братовбивчою громадянською війною, жорстокою колективізацією, спланованим голодним геноцидом, тотальними сталінськими репресіями, бездарною радянсько-фінською війною, в якій брав участь мій тато, другою світовою бійнею, де його було важко поранено, повоєнним голодом, постійними бідністю і страхом перед начальством всіх мастей і рангів. Тато й погинув трагічно на колгоспівському полі на копанні буряків, з вини п'яного тракториста, під гусеницями кагатоукладача. А мама ще дожила до чорного Чорнобиля, з усіх сил відмовляючи мене добровільно їхати в зону відразу після катастрофи. Може, тому й так передчасно померла.

Роки безнадійного «будівництва комунізму» – це також роки мого життя. Єдиного. Іншого не було і не буде. Поза грандіозними потрясіннями, бідами, бідністю, страхом, неможливістю

побачити, як живуть інші нації поза межами Союзу, зашореністю в єдиній прісній і брехливій ідеології — все одно в кожного з нас були прекрасні періоди буття. Нам кували зозулі й витьохкували до самозабуття соловейки, ми до одуру закохувалися, мріяли про щось потаємне і велике, ми тішилися і світилися урочим світлом, витішуючи своїх дітей і вірячи, що їм буде краще, як нам. Ми намагалися посадити свій сад і збудувати свій дім. Зрештою, навіть у неволі людина має що згадати, щоб зігріти собі душу. То що вже казати волю, хай і дуже обмежену?

Тому я не маю права, не маю бажання перекреслювати наше комуно-радянське минуле, бо це частка нашого життя, такого єдинорідного і дорогого для кожного з тих, хто там жив. Крапка. Однак ідеалізувати його, рюмсати по ньому, а то більше прагнути зробити неможливе, протилогічне — повернути його, реставрувати, загнати в нього наших дітей — це безглуздя, антиприродність, фікція.

Це нормально, якщо людина, особливо в літах, сумує за своєю молодістю, коли, як кажуть, вода була мокріша й глина м'якша. І ніхто не винен, що молодість ця минула під фальшиві оплески після фальшивих промов штатних ораторів на комсомольських чи партійних зборах. Ну сталося — простодушно повірила ця людина в убогий набір гасел, може, навіть у президіях посиділа чи побула начальником по партійній лінії. Не виключено, що вірить у цю збочену ідеологію й досі. Ну і нехай вірила б собі тихенько вдома, перечитуючи Маркса, Леніна чи «Краткій курс», але не заважала нормально жити, мислити та дивитися у майбутнє іншим. Це все можна зрозуміти й навіть вибачити. Не можу й не хочу ні розуміти, ні вибачати тим «позавчорашнім», котрі й сьогодні, зачувши слова «національний», «незалежність», «державність», «демократія», «європейський вибір», зеленіють від люті. Причому виливають цю лютю на наші голови агресивно, бездумно, публічно. Безкарно користуючись свободою слова, наданою ненависною їм демократією. Вони й далі вірять просторікуванню свого «птаха говоруна» Петі Симоненка, який насправді вже давно і вигідно торгує цією їхньою сліпою й глухою вірою.

Нагадаю: у величезній загальній масі листів на адресу моєї передачі останнім часом таких порцій жовчі значно поменшало. Але вони є, тому не маю права їх замовчувати. Але

дискутувати, щось доводити їхнім авторам, чесне слово, уже не маю сили. Нехай це зроблять інші, нормально мислячі, українці.

Віктор Захарченко з Тетерева на Житомирщині:

«Эй Вы, депутатишка! Это касается одного момента, о чем глут Ваши подельники. Относительно якобы неосвободительного похода СССР на Западную Украину и Белоруссию, а якобы сговора Союза с гитлеровской Германией, то обращаю Ваше внимание на логику! Если это был союз с Германией и агрессия ДИКТАТОРА, БАНДИТА, ТИРАНА — как Вы еще там называете — Сталина против Польши и аннексия части Польши, то восстанавливайте теперь справедливость и верните захваченную Сталиным Западную Украину Польше! Мы, украинский народ, против этого не возражаем! Строго говоря, эти бандеры нам ОХРЕНЕЛИ!

Якщо ці землі не насильно відібрані у поляків, а Сталін визволив, то він же вам — батько рідний і ви повинні звести його у святі і встановити його ЗОЛОТИЙ ПАМ'ЯТНИК! Отак-то! Або — або! СТАЛІНУ СЛАВА!»

Ганна Кириченко, село Успенка Онуфріївського району, Кіровоградщина:

«Пане Володимире, мені дуже подобається Ваша передача, і хочеться й собі написати листа. Сіла я писати, а тут по радіо виступає Симоненко і так уже “малює”, і навіть Бога згадує. І мені зразу спомнилися давні роки, як комуністи за Бога карали учнів, вечерю забороняли на Святий Вечір носити. Думаю, що Симоненко пізнавато народився, йому б жити у ті роки, коли комуністи ходили по дворах вишкрібувати у людей з горщиків що було, зоставляли людей на голодну смерть, то, може б, і він був побачив, як люди мерли із голоду, по сім душ в одній хаті лежало мертвих людей. А те, що йшло дорогою й упало, то несила було встать, там так і додихали. Матері їли своїх дітей, мого братика людожерами було вкрадено, та Господь його спас.

А скільки комуністи стріляли безневинних людей. Та скільки страшного можна згадувать! А Симоненко та той другий із ним пнуться до влади і до Росії, та ми ж недавно тільки вискочили із тої Росії, як плакали, раділи, що ми вже у своїм домі, а не в мачухи, що ми не раби, а на волі, вискочили голі й босі. А кому хочеться

назад у Росію, то ворота відкриті — ідіть, будь ласка! Ми й до-ріжку прометемо — ідіть і не колотіть український народ!

А за Ющенка я буду Бога молити, щоб не схибив, а ви, сини України, дружно беріться і боріться за Україну, за народ! Докажіть, що ви “не козли”, з’єднайтеся в одне і не будьте як лебідь, рак і щука. Я з Кіровоградщини, мені 87 років, кінчила тільки три класи, багато пережила, як усе описати, то була б книжка. Ганна Кириченко з села Успенка Онуфріївського району на Кіровоградщині, де Ви, Володимире, були і є зараз нашим депутатом».

Дмитро Совхолонець з Макіївки Донецької області:

«Здравствуй, Владимир, извини меня за неграмотность. Я слушаю твои передачи частенько, ты — большой борец за Украину, и надо таких борцов побольше. Но получается, что ты как бы борешься под охраной, а мы — без охраны, потому коммунисты нас съедят без соли, а если дать соли, то всех поедят, как было это в 1932–33 годах, вот нам тут и приходится молчать. Я — голодоморец, случайно выжил, а сколько бед — болезненно писать, но одно скажу — выбрал время и пошел в церкву, поставил свечи погибшим голодоморцам, своим родственникам. И что вы думаете, попик о голодоморцах и не заикнулся. У нас попики — русские и служат Партии регионов, чтобы они заняли власть, они уже забыли 32–33-й, как их тоже, между прочим, судили и выселяли в Сибирь. Владимир, у нас же даже на маленьких посадах управляют коммунисты, регионы или такие дряхлые пенсионеры, но обязательно — члены компартии!

Пенсионеров сильно обижают, особенно если ты не за коммунистов или регионы, то сидишь и думаешь, какому Богу молиться! Вроде бы официально свобода, а на деле — никакой свободы, что делать?

Владимир, ты там ближе к Президенту, то скажи ему, чтоб он снял со всех должностей коммунистов, а то они здорово обижают всех некоммунистов. Я вот как-то шел из магазина и имел неосторожность похвалить Юлию Владимировну, то соседи, члены Партии регионов, перестали здороваться.

Местные историки голодомор не подтверждают, потому что это их отцы и деды лично творили эту беду, да и Партия регионов постоянно галдит, что нечего тут подтверждать!»

Раїса Левчук, 59 років, місто Калинівка Вінницької області:

«Слухаю Ваші передачі, Ви читаєте листи від Ваших дописувачів. Завжди дивувалася, що є такі люди, які мають бажання писати і пишуть розумно, толково. Не знаю, чи зможу я так написати, але дуже мене вже допекло, ось і зважилася. Тому що є листи, які викликають почуття досади, тривоги і навіть жалю. Багатьом із дописувачів дуже вже хочеться назад у сталінський жах, у хрущовський комунізм, брежнєвський застій. Про ці епохи можна писати багато. Було щось і добре — там була наша молодість, надії, сподівання на те, що живемо у прекрасній країні, “где так вольно дышит человек”.

Але прийшли інші часи, наша Україна стала незалежною, і прийшло прозріння. Ой нелегке воно, інколи на очах пекучі сльози, невимовно шкода людей, які віддали свій талант, життя за те, щоб це прозріння наступило. У дні, коли відмічали річницю Стусового народження, я почула, що у 1972 році він перебував у застінках вінницького КДБ. Я вжахнулася: ми у цей час жили, ходили на демонстрації, збиралися у компаніях, веселилися, читали “Правду” і “Политическое самообразование”, народжували дітей і увязити собі не могли, що за стінами зовні дуже респектабельного будинку знищували нашу совість. Хіба можна жалкувати за часами, в які убивають геніїв! А коли це проста, звичайна людина — хлібороб або вчитель — їх же було знищено мільйони! Думати про це важко і дуже боляче!

От за яким життям так жалкують червоні адресати, от до чого нас ізнову закликають симоненки, вітренки і їхня компанія! І неймовірно, але є люди, які їх підтримують. Бог їм суддя».

Ніна Пучек, Київ:

«В Україні “еліта” — це ті, що не вміють розмовляти українською мовою. Я належу до маленьких пересічних українців. У Росії росіян називають “великий русский народ”, а в нас чомусь “маленькими українцями”. Та Бог із нею, тією елітою, лише б не нав’язували нам чужу мову та не тягли до Росії. Слухаю постійно Вашу передачу. Серце до болю стискається від жалю до тих мільйонів українців, що пішли із життя від рук червоної навали. Зараз вони пооб’єднувалися у ради ветеранів і паплюжать Президента Ющенка та голову уряду Юлію Тимошенко, бо знають, що вони — щирі українці, а тому й не люблять, бояться відповідальності за мільйони невинно убієнних.

Хочу трішечки розповісти про голодомор і репресії. Моя родина проживала із дідів-прадідів у селі Літки Броварського району Київської області. У моїх діда з бабою було шестеро дітей. Старшому, Миколі, у 1933 році було майже 16, моїй мамі – 13, а ще четверо – меншеньких – Альоша, Надя, Міша і Паша. Так їх називали до смерті моя мама і бабуся. Сім'я жила непогано. Дід чоботарював, була земля. І між іншим, і врожай був непоганий, хоч нам зараз хочуть довести протилежне симоненки, голуби і їм подібні.

Дивно, що і жінки у тій партії є і в них теж немає серця і жалю. У кожному українському селі на той час були добрі господарі і були лежні, які називалися більшовиками. Лінуючись працювати, згребли усе в трударів, організували колгоспи і почали користуватися всім, начебто воно їхніми руками зроблено. Потім Сталін одягнув їх у шкірянки, повставляв їм у лоби зірки і відправив цю червону зграю дограбовувати селян.

На жаль, у 70-х роках минулого століття не можна було про це говорити, а тому я мало що дізналася від бабусі. Біда в тому, що грабіжники відбирали не лише зерно, а навіть горщик із декількома ложками квасолі. Марно моя бабусечка Варка бігла за ними по городу, благаючи віддати, бо діти з голоду вмирають. Усе ж таки четверо меншеньких померло.

Альоша, згадувала моя мама, дуже просив їсти, лежачи на печі. Поки моя мама пішла шукати лободу, щоб зварити, то він уже помер. Часто мама згадувала своїх братиків і сестричок, і коли це було при бабусі, то вона плакала і просила: ой мовчи, дочечко, бо мені так важко! Ця правда стосується моєї родини по крові. А ще я хочу розповісти про родину мого чоловіка, бо маю копію документа. Так ось, цю родину – дід, баба, дев'ятеро дітей, – забравши все що можна, вигнали із хати. А діда ще й розстріляли. За що? А чому не розстрілюють усіх тих, що не від мозолів стали багаті, а від того, що в 90-х роках “маленькому українцеві” (а вони нас усіх такими зробили) дали папірець – ваучером назвали. Начебто хотіли зробити нас господарями, а зробили нас злидарями – так, як у 20–30-х роках минулого століття. Заводи і фабрики довели до занепаду, майно продали, нашими ж грошима викупили їх, лишивши нас без роботи, давши по три долари пенсії! А тепер ми називаємося “маленькі українці”, а вони – “еліта та олігархи”. Та й слава Богу, що вони не називаються куркулями,

а олігархами, бо куркуль — це трудівник, а олігарх — це злодій, і кара Господня його вже чекає. Бажання мого покійного свекра — повернути хоча б хату, яку його батько своїми руками збудував, нікого не пограбувавши, не увінчалоя успіхом. Сьогодні там живуть чужі люди, які знають історію цього будинку, знають, що господарів повитягували за рукави на вулицю, що вони страждали, тиняючись по чужих хатах. Та Бог їм суддя!»

Наталія Гук з Івано-Франківська:

«Я випадково почула на базарі розмову двох старших жіночок, одна з них — наша проста сільська жінка, а друга, так би мовити, наша “визволителька”. Суперечка зайшла про мову: “визволителька” змушувала сільську жінку розмовляти з нею російською, оскільки вона “не понимает бандеровского языка”. Почувши це, я не втрималася і втрутилася у розмову. Коли я запитала “визволительку”, з якого часу вона тут проживає, то вона відповіла: “Я здесь живу с 1945 года, ничего, скоро к власти вернуться наши...”

Я її перепитала: “І нам збиратися до Сибіру?” Ви знаєте, що вона мені відповіла? “Мы сюда с мужем приехали, чтобы уничтожить вас, бандеровцев, чтобы освободить от вас Украину!!!” Ви знаєте, мені стало моторошно від цих слів. Визволяли Україну від... українців!!! А нас вчили у школі, що це — наші визволителі.

Ви знаєте, пане Володимире, мені 37 років, а в мене склалася відроза до цих наших лжевизволителів, які прийшли сюди, на захід, лишень з однією метою — ненавидіти і зневажати нас! У 1946 році мій батько зі своїми родичами та двома сестрами був вивезений до Хабаровського краю. Ви запитаєте за що? А за те, що мій дід був старостою села, “совєти” наказали йому писати документ про розстріл однієї сім’ї, голова якої був в УПА. Звичайно, мій дід цього не зробив. Зрештою, ту сім’ю все одно розстріляли, а мого батька з родичами, маленьким хлопчиком вивезли до Сибіру, де померла його молодша сестричка у 10 років. То Ви скажіть мені, будь ласка, чи можу я любити таких наших “визволителів”?»

Дорога українко Наталочко. Числю себе й свою родину українськими православними християнами, але при всьому бажанні не можу закликати Вас любити таких-от людей. Та й ненавидіти затято не маємо права, бо ненависть почуття руйнівне і знищує воно в першу чергу тих, ХТО ненавидить. Як це остаточно сталося на старості літ з отією бабусею-

«визволительською». У такому віці це вже невиліковний діагноз. Як чинять у нормальних гуманних суспільствах із душевно хворими, хоч і не буйними? На них не звертають уваги. Якщо зараз спровадити цю «визволительську» та подібних на неї до «психушки» (хоч іноді здається, що там їм і місце), то чим ми будемо відрізнятися від комуно-радянського режиму, з яким так довго й важко боролися? Тамуймо природні біль і гнів, часом навіть ненависть, аби не уподобитися до них і зберегти здоровою власну душу. Але завжди пам'ятаймо, що між нами такі люди є...

Юрій Руденко, м. Люботин, Харківщина:

«Шановний пане Яворівський! Вибачайте, що російським суржиком, так життя склалося.

Один ведь в поле не воин, так и хочется сравнить это выражение с Вами. Но это не так. Вы из одиночек, кто открывает глаза на историю нашей державы, анализируете состояние дел на сегодняшний день. У Вас очень и очень тяжелая задача — поднять мышление нашего народа. Начинаю свое письмо с вопроса. Кто в конце концов и когда прикроет рот комунякам? Иначе их не назовешь.

Весь XX век, кроме страданий, ничего нашему народу не сделали. Народу, которому пообещали землю, но в 30-х годах отняли последнюю, загнали в колхозы на рабский, бесплатный труд. Зато экспериментов над своим народом было вдоволь. Безалаберный подъем целинных и залежных земель. Сколько крику было о подъеме Нечерноземья. Но так его и не подняли. А чего стоит борьба с алкоголизмом, когда вырубали в стране сотни тысяч гектар виноградников. А когда ввели в стране на предприятиях вневедомственный контроль и сразу остановились все фабрики и заводы! Кроме пропаганды и показухи, ничего не было!

Более 70 лет комуняки правили Великой страной, загоняя ее в глухой угол. И загнали, и развалили ее. Ведь Советский Союз развалили не националисты, как они вопяют, а сами комуняки. 70 лет комуняки правили страной, самой богатой страной мира, в итоге — крах. Государства, образовавшиеся на территории СССР, самые отсталые по жизненному уровню, да и неудивительно. Да потому что вместо того, чтобы изучать нужные специалисту дисциплины, мы каждую осень по два месяца убирали в колхозах урожай, а затем изучали историю КПСС, марксистско-ленинскую философию, политэкономия и научный коммунизм.

И последнее. Да, действительно до 1917 года украинский народ был и умен, и трудолюбив. Сейчас увь... Один пример из жизни Люботина. Городской рынок. Идет агитация предвыборная за кандидата в депутаты Верховной Рады Кононенко. Стоит огромная очередь мужчин. Это меня заинтриговало. Оказывается, наливают по 100 г водки и дают по варенику закусить. И вот очередной, “из умного народа”, выпив 100 г водки и закусив, поднял верх большой палец и произносит: “Вот это депутат!”

Выступайте, Володимире, агітуйте, сопоставляйте, аналізуйте. Ваше слово сприймається народом, так як половина населення України газет не виписує, а поламані телевізори стоять під ліжком. Желая Вам здоров'я и великих творческих успехов в благородном деле воспитания нашего народа».

Анна Пищана, місто Макіївка на Донеччині:

«Советська власть була хороша, закони хороші, кожен робочий знав своє місце роботи і дорожив нею! Ну послали в Афганістан реб'ят, но многі вернулися. Пам'ятники їм поставели.

У мене муж роробив 30 год чесно і добросовістно, віддав Родіне свій долг, воспитав 5 дітей, помочи ніякої не давали, а тепер такі гроші будуть платить їм, лиш би рожали... А тепер опишу про Західну Україну. Мати батька мого звідти родом! Красная Армія освободила їх! Я була у 1947-му у Западній. Поїхала у 1979-му – села не узнала! Село Велика Вільшаниця! Дома люди пови-строювали кирпичні, хороші. Питаю, як живете? Дядьо мені ответив, що якби робив у пана, то поховали б як нічого, а у Советську власть робив коло свиней, і пенсію получил, і по телевізору показали! І гроб Советська власть зробила. Канєшно, багатим не буде нравіться Советська власть!»

Василь Бурдін з міста Виноградів у Закарпатті:

«Вельмишановний пане Яворівський, багато разів я брався за олівець, щоб Вам написати, але останнім поштовокм до того став лист молодого, 30-річного, чоловіка. Мені, слава Богу, 76. Я народився у шаленому 1933 році, в березні. Мої батьки, українці спокон-віку, жили та той час, за рішенням влади, в місті Воронеж, поряд із Україною. Батько був фахівцем із цукрової промисловості і в той час займався цукровими заводами. Але коли я підріс настільки, що щось почав розуміти, то зауважив, що аж до 1940 року хліб не про-

давали у крамницях, а в торбах розносили по домівках, звичайно, за гроші й в обмеженій кількості. На тих торбах чорнилом було написано прізвище, кому та торба адресована. Я особисто вижив тільки через те, що моя мати захворіла на тиф і народжувала мене в окремій палаті, де її хоч трохи краще годували.

Воронеж — це поруч із Україною, тому наші люди дуже відчували, що українців навіть не пускали до нас і не давали щось купувати у нас. Нам хоч трохи хліба давали, нехай і за списками. Десь щось можна було купити на базарі. Але до початку війни (1941 року) українців у Воронежі не жалували, це я добре пам'ятаю, бо вже пішов тоді у перший клас.

Батько добровільно пішов у Радянську армію і був демобілізований лише в 1950 році. Німці зайняли Воронеж і нас під конвоєм повели у бік Києва. Я бачив, як комуністи закопували у нашому садку партійні білети, перевдягалися у цивільне і намагалися переплисти річку. Але взвод кадебістів розстрілював таких людей і не дозволяв місцевим жителям ховати їх (це було у липні, і стояла неймовірна спека).

Коли я підріс настільки, що щось почав розуміти, я на власні очі бачив виснажених українців, які жили із нами поруч. Вони розповідали, що як був голод, то урожай був дуже добрий, але в них забрали усе до останньої зернини і не дозволяли навіть поїхати до сусідів (в українську область), щоб щось дістати із їжі. І все творилося під егідою комуністичної влади. А як же тоді люди помилялися, коли йшли у бій під гаслом “За Сталіна!”, який їх же убивав в Україні!

Я цілком згоден із тим молодим чоловіком, що вже давно треба притягати до відповідальності компартію до міжнародного суду за геноцид, а в Україні заборонити її і її спільників — соціалістів!

Дуже вдячний Вам за те, що захищаєте Україну, наш народ і нашу незалежність! Велика Вам шана за це!»

Андрій Навозенко, пенсіонер, місто Чернігів:

«Ми з жінкою завжди слухаємо Ваші передачі, і в більшості ми з Вами згодні. А що робиться у сьогоднішній Верховній Раді, то це вже не парламент, а базарний балаган чи шапіто! Комуніст Симоненко злився з капіталістами Донбасу і аж задихається, аж “вискакує із штанів”, так бореться “за народ” і “за товаровиробника”!

Ви ще молоді і не пережили того, що ми пережили за влади комуністів! Я родом з села Сливки, яке виселили у зв'язку з будівництвом Київської ГЕС. Я знаю, як при колективізації комуністи повідбирали у людей коней, корів, вози, сани, землі — все це безкоштовно! А людям залишили присадибну ділянку, кому 25, кому 50 соток. І за цю ділянку кожен повинен був сплачувати такі податки, що вся та ділянка цього не коштувала!

Перед початком війни наложили такі податки, що батько мій казав: треба продати усе господарство, і то не виплатиш! А в колгоспі грошей не платили, а робили задарма! Оце так боролися “за народ”! А хто не виробив мінімум трудоднів, то відбирали ту нещасну ділянку! Ось тому-то на початку війни люди й здавалися у полон і не хотіли воювати за колгоспи! Думали, що німці придуть і роздадуть назад землі!

А коли побачили, як німці поводяться з нашими полоненими, то стали воювати “на смерть”. А після війни були такі нестатки, що їсти не було чого, одягнутися ні в що. Ходила така примовка: “Спасибі Сталіну — грузину, що нас обув в постолі та в резину!” За цю поговорку багато людей вислали у Сибір!

А тепер отая конотопська відьма Вітренко роз'їждає по Україні і підбурює народ проти Ющенка. І ще. Симоненко називає Ющенка націоналістом. А росіяни хто — не націоналісти? Ні, вони — патріоти, а ми — націоналісти! А Симоненко — яничар. Такого ще світ не бачив, щоб у законодавчому органі держави сиділи антидержавники!

Ось і все, Володимире. Простіть, що нескладно. Уже погано бачу».

Як прекрасно, мої українці, відчувати й усвідомлювати, що народ, до якого ти маєш честь належати, після трьохсотлітнього небуття хай і поволі, не завжди охоче, а все ж — прозріває, ширше розплющує очі на світ і на все, що відбувалося з ним колись і відбувається сьогодні. Народ виганяє у три вирви страх зі своєї душі, починає мислити чесно і безкомпромісно, називати речі своїми іменами, вичавлює зі свого розуму примітивні, запавутинені совківськими догмами стереотипи минулого. Починає працювати не лише інстинкт національного самозбереження, а й інтелект національної майбутності. Національний народ думає! У цьому сенс сушого дня.

Ось як це робить мій земляк **Микола Титячук** з міста Бара на Вінниччині:

«Тривалий час, аж до кінця 80-х років минулого століття, компартійне керівництво СРСР категорично забороняло визнавати, говорити і писати про страшну трагедію, яку спричинив злочинний курс Леніна-Сталіна та їхнього найближчого оточення. І лише на початку XXI століття, уже в незалежній Україні, суспільство усвідомило: проблеми репресій і голодомору 1932–33 рр. потрібно розглядати на державному рівні. Цьому сприяло розсекречення архівів. Щоправда, частина з них, на жаль, знищена.

У 1993 році в Україні вперше на державному рівні відзначили 60-річчя великої трагедії. Нас, людей радянської доби, вчили, що Ленін був “найгуманнішою” людиною на землі. І ми вірили. Але це була подвійна мораль, яку ми не могли в той час зрозуміти, бо все було надто засекречено. А коли розсекретили, стало відомо, що саме Ленін започаткував і був ініціатором та організатором перших червоних терорів і гулагів з перших років радянської влади. Для підтвердження наводжу (зі скороченням і мовою оригіналу) деякі письмові розпорядження Леніна, взяті з партійних архівів.

Ленін — керівникам Пензенської губернії: “Сомнительных запереть в концентрационный лагерь... провести беспощадный террор...

1. Повесить (неприменно повесить, дабы народ видел) не меньше 100 заведомых кулаков, богатеев, кровопийц. 2. Опубликовать имена. 3. Отнять у них весь хлеб. 4. Назначить заложников — согласно вчерашней телеграммы... Телеграфируйте получение и исполнение. Найдите людей потверже”. (Ленін. 11. 08. 1918 р.).

Із листів В. І. Леніна наркомунюстиції: “...Курский! По-моему, надо расширить применение расстрела... ко всем видам деятельности меньшевиков... Суд должен не устранять террор... а обновать и узаконить его принципиально...”

Ленін — Молотову для членів Політбюро: “Строго секретно. Ни в коем случае копию не снимать. ...Провести изъятие церковных ценностей с самой дешевой и беспощадной энергией... Взять в свои руки этот фонд в несколько сотен миллионов золотых рублей (а может быть, и несколько миллиардов). Политбюро даст детальную директиву судебным властям... чтобы процесс... был проведен с максимальной быстротой и закончился не иначе как расстрелом очень большого числа самых влиятельных и опасных черносотенцев. Чем большее число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше. 18. 3. 1922”.

Український народ пройшов через жахливе решето радянських репресій, голодоморів, тюрем і гулагів. Багато мільйонів наших співвітчизників залишилось там навечно. І колгоспи в ті роки теж були своєрідними гулагами місцевого значення, в яких колгоспники працювали майже безплатно, за так звані трудовні. Їм не видавали паспортів і не дозволяли виїжджати із села... Хто не виробляв встановленого мінімуму трудовнів, відправляли в спецколонії на примусові роботи для "перевиховання". А ще як витягували державну позику, селяни вимушені були давати натуральні податки м'ясом, молоком, яйцями, шкурами, платили також податок за кожне плодове дерево.

Всі ці мученики того періоду варті вічної пам'яті, і ми зобов'язані це зробити, щоб вона, ця пам'ять, збереглась і в наступних поколіннях, застерігаючи, щоб чогось подібного на нашій землі більше не повторилося.

На жаль, і в наш час інколи ще зустрічаються люди, які виправдовують репресії і не визнають голодомору. Як же треба не любити Україну і її народ, щоб мати такі погляди. Тож перед тим, як говорити казна-що, уважно ознайомтеся з радянськими розсекреченими архівами, які допоможуть пізнати і переосмислити гірку правду нашої історії. А Ви, земляче Володимире, не втомлюйтесь досліджувати "Що ж ми за народ такий?"».

Не коментую. Цей лист не потребує пояснень. Тут душа українця навстіж, хоч століттями вона була за багатьма таємними печатями: за вияв українськості, як правило, — кримінальне тавро або ж клятий Сибіряка чи Колима. А тепер, за всіх прикростей нашого буття, маємо озон правди, роботу розкріпаченого розуму. Це — вже інший народ. Це — відродження нації, яка через сімдесят п'ять років говорить правду про свій геноцид, про знищення нації штучно створеним голодом. Нація все одно вижила, вона жива, вона невмируща!

Марія Яворська з Білої Церкви на Київщині:

«Ми знаємо, що не так просто побороти зло, яке глибоко вкоренилося. У нас виникає запитання: чого хочуть комуністи? Вже ясно, що їхнє панування не повернеться, і чого їх терплять, як їх давно вже треба було гнати із парламенту! Вони вроді виступають за народ, але їх тривожить інше, вони не можуть змиритися, що вже немає гасла "СЛАВА КПСС!" і ніколи не буде! За радян-

ської влади вони також ніби піклувалися про народ, все розхвалювали, як добре живеться людям в Союзі. Всюди було розвішано портрет Сталіна з дівчинкою на руках і підписано “ЩАСЛИВЕ ДИТИНСТВО”.

А як згадаю своє “щасливе” дитинство... Воно було голодне, роздіте, безрадісне. Ходила в школу в глибоких галошах, ноги обмотувала ганчірками, з голими коліньми при 30 градусах морозу. Ми не знали, що є на світі панчохи, шкарпетки, трико, ми ходили у грубо-му домотканому полотні з конопель. По селлах люди дуже бідували, дійсно були рабами і кріпаками. Селяни не знали ні вихідних, ні відпускних, ні лікарняних, трудилися з ночі до ночі. Давали на трудодень по 100 грамів зерна, це було два клумачки, а треба було жити цілий рік! Моя мама отримувала 8 карбованців, а пізніше – 12!

У 1947 році я була студенткою у Львові, жила на 400 грамів хліба по карточках. Стипендії вистачало тільки викупити хліб. Буханка хліба тоді була на базарі 200 карбованців! Бувало, що я по три доби нічого не їла і сиділа на лекціях. Отаке було щасливе дитинство, юність і молодість!

...Ми з великим задоволенням слухаємо Вас, не ображайтеся на тих, що пишуть Вам погані листи. Це пишуть ті, які жирували при комуністах і при Кучмі, їх бере зло, що зараз їм це урвалося. Пробачайте, може, є помилки, мені уже 9-й десяток... Бажаємо вам всього найкращого».

Віра Іванова, м. Київ:

«Я – пенсіонерка зі стажем 42 роки, а пенсію одержую як усі пенсіонери. Та я – оптимістка і надіюся на краще життя, хоч би для наших дітей та онуків. Я вірю нашому Президенту Ющенку, від нього йде людське добро та совість. Пройде час, і народ України відчує себе людьми, тому що Кучмина влада принизила Україну і націю не тільки у своєму домі, а й за його межами. Я – колишній “комуніст”, з 18 років вірила тим ідеалам, тій брехні, якою обплутували, як навутинням, наш народ. І до чого нас привели? Не можу спокійно слухати виступи Симоненка, Александровської і багатьох інших, які не говорять, а кричать істеричним голосом, чи не пора таким, як вони, зійти з арени і дати патріотичним, розумним людям місце у парламенті!

Як вони набридли, скільки можна брехати, ми від них потомилися. Не можу забути 1986 рік, коли нас, під розписку, вивели з

дітьми на парад, щоб ми кричали їм “УРА!”. Як же вони покалічили наші душі, а тепер розпинаються, що їм шкода чорнобильців, а хто до цього призвів?

Наші батьки і наше покоління тяжко працювали задарма, а їм жилося і тоді добре, і зараз — ще краще! Ті ж самі комуністи розікрали за 14 років, розгребли наші, мозолями зароблені, статки. Я думаю, що тяжчого гріха немає, як мучити свій народ, і всі вони стануть перед Божим судом. Крадене нікому на користь не йде, все це прийдеться відстогнати!

Коли побачила по телевізору на День Перемоги, як комуністи несли портрет Сталіна, я згадала свою маму. Коли помер Сталін, у селах радіо не було, цю звістку батькам я принесла зі школи. До цих пір пам'ятаю мамині слова: “Дуже довго мучив народ, якби був помер хоч років на 20 раніше!” Ось як про “батька нації” говорив змучений народ!

Ющенкові бажаю скоріше приводити у владу патріотів, державників, особливо у районах, бо від нинішніх українським духом і не пахне. Вони лише докрадають те, що залишилось.

Бажаю Вам міцного здоров'я і щоб Ви ще довго, довго розповідали народові правду».

Владислав Бережко із Запоріжжя:

«Эй, Яворивский! Долго мы, жители Запорожья, слушали твою лживую болтовню, и ты нам уже надоел со своей хохлацкой мовой и бендеровщиной. То, что ты проповедуешь нам в своих “двадцатиминутках”, вызывает протест у любого интернационально мыслящего человека. Может, где-то в бендеровском Тернополе или Ровно твои бредни кому-то и интересны, но не в нашем славном козацком Запорожье! Хватит болтать о “голодоморе”, об ненужной никому “украинской мове”. Так вот вспомни, что делали козаки со своими врагами, и хорошенько подумай о своем будущем. Конечно, сейчас ты будешь намекать на “происки агента Москвы”...

В своих передачах ты свел всю оппозицию к борьбе донецкого клана за деньги. Но они-то как раз не оппозиция! Ты забыл про настоящую, идеологическую оппозицию — коммунистов. Именно они сейчас противостоят оранжевому фашизму. Так вот знай, что народ, объединившись с коммунистами, перебьет оранжевых буржуев, повторит достижения Великой Октябрьской Социалисти-

ческої революції. *И тогда Ющенко со своей ЦРУ-шной женой, с тобой и свитой придется либо бежать в США, либо отвечать за свои поступки.*

А теперь то, что касается лично тебя. Мы заявляем, что если ты в течении месяца не закроешь свою передачу, предваритель-но извинившись перед народом за свой провокационный бред, то у тебя будут серьезные проблемы. Твой домашний адрес уже известен, поймать тебя в каком-то пустынном киевском закоулке не так уже сложно. Несчастный случай... Нападение хулиганов с целью ограбления... Мало ли что? Так что пошевели мозгами и пойми свое положение. Ты явно доорался. Этот шизофренический вопль нужно прекратить. И мы это сделаем.

Союз молодых марксистов-радикалов Запорожья».

У подібних випадках, коли хтось дуже їй погрожував, моя покійна бабуся Ксеня говорила: «Стань навшипиньки, а краще виліз на дерево, бо так не страшно!» Розумні це розуміли і відразу добрішали. А цьому я б сказав: «Злізь із дерева, поговоримо. Злізь, бо це моя країна, моя земля... І дерево моє. І ще: вчені довели, що людина мислить словами, мовою. Якщо у молодих марксистів така мова, то годі уявити, які думки. Та Бог їм суддя. Нам своє думати й робити.

Олександр Німчик, райцентр Добровеличківка на Кіровоградщині:

«Мені 80 років. Колись я був членом КПРС, непохитно вірив у правильний курс партії, плескав у долоні, як усі... І тільки хрущовська відлига й горбачовська перебудова перевернули мій світогляд. Тепер, після 70 років інформаційного голоду, я зрозумів і переконався, якої матеріальної, фізичної та моральної шкоди завдала комуністична ідеологія народу. Я, дякувати Богу, прозрів. Отож хочу запитати у Вас, бо переконаний, що саме Ви, Володимире Олександровичу, можете дати належну оцінку фактам і подіям минулого та прокоментувати їх. Отже:

Чому не відбулося в Україні громадського суду над людиноненависницькою комуністичною ідеологією, носії якої вчинили тяжкі злочини проти свого народу: голодомор — геноцид української нації, насильницька колективізація, репресії, афганська авантюра? Адже така можливість була в перші роки незалежності. І ще один злочин комуністичного режиму, уже напередодні розпаду

СРСР, – з Ощадбанку України було вилучено 132 млрд. рублів грошових внесків українців і переказано в Москву. А це ж були гроші, зароблені потом і кров'ю, які зберігалися про всяк випадок – на випадок лікування та похорону.

Фашистську ідеологію Нюрнберзький процес визнав злочинною. До такої ідеології слід віднести і комуністичну. Бо в СРСР саме ця ідеологія застосовувалася для масового знищення людей. Міжнародна спільнота, зокрема ПАРЄ, засудила злочини комуністичного режиму. Свого часу генсек Компартії Болгарії Тодор Живков покався перед своїм народом за вчинені злочини, хоча й на 8 років був засуджений. А що ж у нас? Теперішні комуністи оговталися, свої дії виправдовують тим, що мають конституційні права на свободу совісті, об'єднання тощо. Я вважаю, що влаштовувати паради з портретами ідеологів-тиранів, як вони це роблять, не можна. Адже це елементи пропаганди й агітації, що несуть загрозу демократії. Тому на одній із сесій нового парламенту в порядку законодавчої ініціативи слід внести пропозицію щодо заборони комуністичної ідеології в Україні. Не хотілося б передавати у спадок це питання прийдешнім поколінням».

У минулому ми вже нічого не змінимо. Ми можемо лише виявляти своє ставлення до нього. Сьогодні, пане Олександр, я такий самий мудрий, як і Ви. Щойно підписав від імені Національної спілки письменників, яку очолюю, звернення про суд над злочинною комуністичною практикою, котра базувалася на демагогічній ідеології. І я, особливо після того, як комуністи і нині заперечують геноцид українського народу, за публічний, народний суд над вчиненим ними з нашим народом у двадцятому столітті. Одначе я переконаний: якби ми в 91 році спершу висунули тезу про суд над комуністичною системою, а вже потім ставили питання про проголошення Незалежності (Ви знаєте, що були й такі аматори, пане Олександр!), то ми б і досі були колонією у складі Російської Федерації.

Все одночасно зробити неможливо. Я нагадаю Вам, що патріотична Народна Рада, до якої я належав, мала всього сто п'ятдесят депутатів, готових віддати свої голоси за Декларацію, а згодом і за Акт проголошення Незалежності України. Решту голосів дали тодішні комуністи – секретарі обкомів, директори заводів, голови колгоспів.

На друге Ваше запитання ми, Блок Юлії Тимошенко та НУНС, вже відповіли. Після шістнадцяти років брехливих балачок люди почали отримувати свої, вже забуті, заощадження... До слова, ніякого Ощадного банку України ніколи не було, було республіканське відділення Ощадбанку СРСР.

Леонід Козік, селище Гришківці Бердичівського району на Житомирщині:

«Гадаю, комуністи появилися на цій землі тоді, коли появилася людство. Чи то від Бога, чи від природи разом з людьми працюючими, творчими, розумними, винахідливими народжувалися ледачі, бездарні, заздрісні. Вони не мали нічого, навіть власної думки. Адже думати — це теж працювати, а вони цього робити не вмiли і не хотiли. К. Маркс назвав їх пролетарями і закликав єднатися. Ленін назвав їх комунібільшовиками і створив комунібільшовицьку партію.

Ідеологія комуністів: “общественный строй, общественное производство”, що українською означає: “у колгоспі добре жить: один робить, сім лежить”. Комунібільшовики хотіли відібрати у заможної частини населення все, що вони мали, а ті не хотіли віддавати. Почалася громадянська війна. Перемогли, шляхом брехні про землю та українізацію України, комунібільшовики. Знищили, розікрали все, що тільки можна. Десятки мільйонів людей було знищено. Голод, холод, безпритульність...

Здобувши владу, вони не знали, що робити далі. Ленін почав залучати фахівців із старої гвардії інженерів, офіцерів, банкірів, бо більшовики були здебільшого безграмотними. Умова була одна — стати членом партії. Отож, не вірячи в комуністичну ідеологію, вони змушені були ставати її членами, бо жодна розумна, грамотна людина не могла бути керівником, навіть найнижчого рангу, не будучи членом партії. У 80-ті роки на підприємствах, обов'язково в бригадах робітників, повинен був бути партійний прошарок. Так поповнювалися ряди членів партії. 19,5 млн. членів компартії, які були на обліку перед розвалом Союзу, можна розділити на три групи: а) члени партії за переконанням, тобто комуністи зі своєю усталеною ідеологією; б) члени партії примусово; в) члени партії випадково, тобто всунув голову в капкан, а витягти без тяжких наслідків для себе і своєї родини неможливо.

В Україні на обліку було 3,6 млн. членів Компартії, сьогодні у партії Симоненка, як він сам стверджує, — лише понад 100 ти-

сяч, тобто 4 %. Де ж решта — 96 %? А це ті, що були членами примусово, випадково. Однак чому комунобільшовизм протримався понад 70 років? А тому, що того, хто мислив інакше, очікували Сибір, Магадан, Колима, ГУЛАГи, психушки і т. д. Добре, що це страхіття вже в минулому».

Ганна Мишко, село Вишневе Полтавської області:

«Добрий день Вам, пане Володимире! Перейду на російську мову, бо так для мене якось легше».

Зупиню на мить Ганну Мишко і дозволю собі запитати її: Ви, Ганно, живете у центральноукраїнському краї, м'яка, лагідна говірка якого лягла в основу сучасної української мови, живете в українському селі. Судячи з листа, живете там від народження, а не приїхали з Росії після жакливого голодомору 32–33 років, коли у вимерлі українські села завозили ешелонами росіян із Нечорнозем'я. Навіть, якщо Ви, пані Ганно, переселенка, то за стільки років життя серед кореневих полтавчан хіба не можна було вивчити їхню мову? Уявіть, що Вам би випало жити в Польщі, чи в Німеччині, чи в Румунії. Уявіть, уявіть, не бійтеся...

«Я прожила уже многие годы. Все было в жизни, но такой жизни еще не было! Мы теперь живем каждый день в психозе, и вряд ли будет конец! Началось все с перестройки. До того жили республики дружно, работали, припевали, танцували, строились, детей рожали. Детей в детских садах было за 40 в каждой группе, так же было и в школе. А теперь — детей в садике мало, воспитатели работают по неполной ставке много годов. Люди без работы, большинство пьют. Почему наши руководители дали указание колхозы распустить, более того — разграбить и по-ставить все “догоры дрыгом”!»

Це дуже серйозний докір «руководителям». Все ж було так добре, всі «танцювали», «припевали», між іншим, навіть «детей рожали», навіть в колгоспах, а «руководителі дали указаніє» розпустити колгоспи. Сталінські «руководителі» дали «указаніє» всіх загнати до колгоспів (як це було — Ви чули і в моїй програмі), а горбачовські — розігнали колгоспи. То що ж це, пані Ганно, була за така комуноорганізація, що як тільки війнуло свободою — вони й розлетілися. Всі без винятку. А найголовніше — їх блискавично розтягли ті ж самі колгоспники — онуки й правнуки тих, кого під дулами наганів заганяли туди

у двадцятих роках, а непокірних — до Сибіру. І розтягли Ваш колгосп у Вишневому не «руководітелі» з Києва, з Полтави чи Миргорода. Значить, це трималося на страхові, на принуці і за відсутності чогось кращого. Тому не оплакувати вже неіснуючі колгоспи треба, а робити селянина справжнім господарем і власником своєї землі, допустити селянина до дешевих і довготривалих банківських кредитів, щоб він мав із чого стартувати. Насиллям і примусом вже нічого не досягнеш. А Ганна Мишко далі про своє, нездійсненне:

«...Почему не ищут виноватых, пусть бы они снова восстали то, что разграбили, разокрали. А бизнесмены про землю не думают — сеют подсолнечник и кукурузу несколько лет, лишь бы торговать за масло и крупу. В колхозах разобрали скотники, птицефабрики и вывезли в другие места, так из ворованного и стали бизнесменами! Вот до чего довела Ваша независимость и капитализация!»

Отут, пані Ганно, Ви вже нічого замаскувати не змогли. Все стало явним — і шило, й мішок. Виявляється, що в усьому вина наша українська «незавісімость». Визволений раб не знає, як скористатися отриманою (не здобутою, а лише отриманою, як сувенір чи дощ з неба) волею, й ідеалізує в'язницю. Добре, що таких, як Ви, пані Ганно, все менше і менше, сьогодні Вас, слава Богу, уже можна легко перерахувати. Як музейні експонати минулого.

«Лучше было, когда все централизованно: цены и люди кругом были одинаковые, потолок у пенсий был, а зараз развели спекуляцию, кто какую цену придумает, тот такую и стягивает с людей!»

Почему Юценко молчит? Развели проституцию, наркоманию, пьянство. Нужно, чтобы был интерес работать в своей стране, вернуть жен домой спать со своими мужьями и рожать детей на Украине, а не за границей.

Юценку я бы посоветовала не рубить с плеча, он не хозяин своего дома, а хозяин всего народа, или гарант, как он говорит сам про себя, если он гарант своего народа, то должен с народом и советоваться, а не решать за народ, как ему и куда идти! Нужно никуда не ходить, а сидеть на месте и решать вопросы, как дальше жить. Нам ничего нового не нужно, нам дайте жить спокойно, по-старому. Кучма когда был у власти, то он тоже не знал, куда мы идем. Прежде чем вводит новшества какие-то там, вести куда-

то людей на поводу, надо было не разваливать страну, а если уже развалили, то сразу провести референдум, куда мы пойдём. А то Ющенко тянет в НАТО, ведь его туда кум из Грузии подталкивает и кума подговаривает, да и Польша тянет, а у людей Ющенко спросил? Жили-жили в Варшавском договоре, никто на нас не напал, а теперь нужно в НАТО, потому что нужна защита... От кого? Если б наш гарант не ездил по заграницам, то и жизнь наша была бы поспокойней, и с Россией не было никаких противоречий, и торговали б нормально, бо наибольшие покупает у нас Россия, продукты покупает, водку и вино. Сами враждуем, детей вовлекаем, это не та интернациональная дружба между народами, которую мы оставляем нашим внукам и правнукам! Нужно не ворошить прошлое, а воспитывать детей лучше всех народов, а не жить на нервах каждый день! Берите пример с Кубы! Эта маленькая страна не покорилась США, живет и развивается. Дружите со всеми республиками и с Россией, тогда снова все наладится! Старайтесь жить не по своим законам и прихотям. Депутатов не менять два раза в год, а пусть работают сколько положено!»

Я розумію, що в останніх словах пані Ганна, очевидячки, рве свою душу «в психозе» за соціалістів Мороза, оплакує їхню поразку на дострокових виборах! Є настанова і для мене, грішного. Персональне завдання. Знайте, що я мушу негайно зробити, щоб наша Незалежність сподобалася пані Ганні з Полтавщини.

«...Пане Володимире, а Вы должны не вести дискуссии, а собраться с журналистами и поехать по стране, побывать в колхозах, посмотреть, как люди живут, помочь вернуть людям то, что у них разграбили, вот тогда видна будет Ваша работа! Никто ж не хочет помочь людям, кругом все только прихватизировали, ничего народного нет! Вот тебе и независимость!»

Писать заканчиваю, но я прошу прочитать письмо не от меня, а от всего украинского народа, так думают все люди».

Звичайно, тут є кілька слухних думок, але вони обросли мохом совдепівського абсурду, політичних та й просто життєвих нісенітниць, які, не більше не менше, вона пропонує оприлюднити від імені «всього українського народу». Президентів чи Прем'єрові не можна від імені народу, а Ганні Мишко з села Вишневого — дозволено все, хоч вона і категорично проти демократії.

Це гірка правда: ми, українці, живучи в центрі цивілізованої, демократичної, заможної Європи, не маємо своєї правдивої, устabilьненої історії. Саме правдивої, а не занадто заромантизованої, прилизаної і водночас не вульгаризованої, приниженої нашими ворогами і політичними окупантами. Інакше написано вона просто не могла бути, бо навіть такими українцями, як Костомаров та Грушевський, вона писалася і видавалася під наглядом російської цензури, власне, в підпіллі.

А історія України у двадцятому столітті лише зараз пишеться. Громадянська війна і «советизація», колективізація, розкуркулення, голодомори і геноцид 32–33 рр., котрі забрали понад десять мільйонів українців; сталінський політичний терор, котрий винищив всю мислячу Україну, – ще, братове, три мільйони; Друга світова війна, котра викосила ще чотири мільйони нашого українського родоvodu; ще один страшний голод – сорок шостого-сьомого років, котрий поклав у братські безіменні могили ще два мільйони нашого люду. А ще казахська цілина вимела з українського дому мільйон переселенців, котрі тікали нібито на волю далеких азійських степів від колгоспного рабства в Україні. А ще «новостройкі комунізма» (чого вартий тільки один авантюрний БАМ!) – ще мільйон молодих українців, котрі швидко русифікувалися й забували, чиї вони діти. А ще Чорнобиль, котрий винищив унікальну етнічну складову древньої України – прип'ятське Полісся з його неповторною говіркою, поганським корінням, навіть святий Дух Господа пронизала радіація. Мертве місто, окуповані бур'янами та мишами, лисицями і пацюками села, здичавіла земля, на якій, здається, ніколи й не жили люди...

На цих трагедіях розпі'ято українську душу. А вона все одно жива.

Все найгірше, приписане нам Долею, українці, вже залишилося позаду. Попереду – наше найкраще. Теж передбачене Українською Долею. Тримаймося родини! Тримаймося України!

Українська
версія
свободи слова

Свобода слова. В історичному вимірі це поняття стало для нас зрозумілим і навіть звичним буквально «вчора». Якщо хочете, це здобуток не Віктора Ющенка і тим більше не Володимира Яворівського. Це наслідок перемоги Майдану, який хоч і викликає тепер внутрішній смуток і національне розчарування, але подарував нам одну реальну перемогу. Ми здобули до болю мало від того, чого досягти могли й мусили. Але свобода слова таки є, і вірю, що на неї зазіхнути уже не наважиться ніхто.

Дорогі мої українці зі Сходу і Заходу, з Півдня і Півночі, і, звичайно, зі стабілізаційного Центру, з правого та з лівого берегів Дніпра, хочу, щоб ви відчули — саме незалежність, наявність власної держави і власної влади дають нам можливість думати й говорити відверто геть усе, і за це ніхто тебе не покарає та не змусить замовкнути. Маємо до цього звикнути, аби не дозволити нікому забрати це право чи у нас самих, чи в наших дітей, чи онуків. Ми з вами намовчалися вже кілька століть, наша нація вижила тільки тому, що говорили окремі, найсміливіші з нас, котрих, одначе, запроторювали за це до сибірів, в'язниць та концтаборів. Тому — говорімо, братове й сестри.

Нагадаю, що наші сусіди росіяни такої можливості сьогодні не мають. Ні в газетах, ні на радіо, ні тим більше на телебаченні. Як би ми не ставилися до Савіка Шустера, погляди якого сформувалися на Заході, але він був змушений полишити Росію, де його програма була фактично заборонена і витіснена з ефіру. В Україні він її робить абсолютно вільно. Я часто чую від киян, що з їхньої точки зору, можливо, занадто вільно — йдеться про хронічне стягування в український ефір жириновських, лимонових, затуліних, корнілових... У нас і вдома цього «добра» вистачає, подіти нікуди. Розумію, що ведучому хочеться розгойдати емоції, закрутити драматургію. Я лише про те, що часто не зберігається часовий паритет для опонування їм українською стороною. Та ще раз повторюю: для такої передачі в Росії немає місця, бо опозицію на публічну сцену не випускають.

Ті можливості говорити з народом, що їх у нас мають комуністи, регіонали, вітренківці, литвинівці, у Росії навіть не снилися Каспарову, Явлінському, Хакамаді, Немцову, Афанасьєву, Попову, Касьянову і навіть Зюганову.

Тож говоріть, пишіть вільно, українці, і вас почують...

Зараз у моїй пошті на сотню українських, патріотичних листів трапляється хіба що один антиукраїнський, озлоблений, сказати б, жовчно-лютий. У таких випадках я намагаюся, часом із жалем до людської манії, часом із гнівом, часом з огидою, але оприлюднювати їх. Чи справедливо це? Знаю, що роблю це наперекір багатьом вашим порадам викидати таке «сміття» до кошика. Одначе оприлюднюю їх лише тому, щоб вони, ці поодинокі привиди вчорашнього дня або сутінків перехідної доби, не думали, що ми їх боїмося. Вже сьогодні вони або самотні в Україні, або залягли в підпіллі, одначе, коли людина-«кепка», котра править російським мегаполісом, приїздить до Севастополя з ножицями, аби перекроювати географічну карту України, — їх виявляється набагато більше. Вони блискавично легалізуються і «вегетативно» множаться, коли з тих чи тих причин слабне українська влада, коли висаджує у Федосії, де колись був невільничий ярмарок українців, десант платних фанатиків Затулін, чи коли Путін нарощує Тузлу, чи коли начальник генерального штабу російської армії клацає запобіжником автомата.

Тому й не маємо права робити вигляд, що їх дуже мало або й немає зовсім. Слухайте, добрі люди, і реагуйте. Я зберігаю текст і правопис повністю.

Людмила Стрельцова з Волновахи Донецької області:

«На протяжении всей жизни наше поколение жило в доброе советское время. Мы учились и пользовались благами советского времени, и молчали эти все, а теперь так быстро стали “украинцами”. Украина им дала большие льготы и пенсии, вот и строят они из себя патриотов. А я — справедливый человек, потому напишу все как было и как есть!»

В советское время нас никто не заставлял говорить по-русски или по-украински, люди говорили кто как хотел, свободно поступали учиться! Никто никого ни в чем не ограничивал! Так почему сейчас всех метут под одну метелку, навязали не украинский, а западенский язык. Я, например, такого ломаного украинско-западенского языка не могу понять. Моя нервная система не воспринимает такой язык, и мои дети — им 38-40 лет, — и мои внуки не понимают этого навязанного нам западенского языка! Все мы учились в русских школах, в высших учебных заведениях, как можно

так быстро перестроится? Тем более что все украинское повязано только с ухудшениями! Если в доброе советское время я за радио платила 50 копеек, то сейчас, в независимой Украине, плачу 1 гривну 80 копеек! Я не могу на украинскую пенсию прожить, потому что моя пенсия украинская меньше моей квартплаты, и я вынуждена была бросить квартиру и уйти жить в полуразваленную хижину, но и здесь меня достала Украина, я погибаю с голода и холода!

До того навязали нам эту всю западенскую мову, что даже по радио Донецка ведут передачу этой ненавистной мовой! За день не услышу русского слова! Только все эти ЧИ, ШИ, ЩИ — не могу больше переносить. А в январе вообще можно было с ума сойти — по радио одни молитвы целыми днями, зачем задуривать людям головы еще и религией?

А молодежь? Она сплошь и рядом никто нигде не работает, ходят, пропивают, прогуливают. Я живу и вижу, что творит молодежь! Какой беспредел! Да в советское время сидели б за то, что не работают, ведут паразитический образ жизни, а детей рожают, дети не учатся, бродяжничают, зачем это такое? Вообще есть кого у нас с правительства расстрелять за то, что сделали с страной! И это было бы справедливо! А то не нравятся им Симоненко и Витренко. Да они никому из людей не принесли никакого вреда и говорят справедливо и правду о русском языке и советском времени! Украинская власть придумывает дурные законы про выплату немисливо больших сумм на рождение “новых украинцев” — какая глупость, да никакое правительство таких глупостей не делало! Все ж понимают, что этого не нужно делать! А в советское время в стране был порядок. Хоть одна гражданка и писала вам, что много сидели в тюрьмах, а я скажу: значит, заработали, раз сидели! Почему ни меня, ни моих братьев-сестер, ни моих родителей, ни деда с бабкой не посадили? Потому что мы честно работали, не нарушали закон, не пили, детей на улицы не выгоняли. И сейчас мои родственники все в основном работают в России, работают честно, и никто их потому в тюрьму не садит! А ту гражданку, которая такое написала, саму надо в тюрьму посадить, чтоб различала, где плохое, а где хорошее!

А Вам, Владимир, надо внимательно прорабатывать письма, а только потом их читать во всеуслышание! Разбираться со всеми этими “украинскими патриотами”, потому что они пишут что попало, за деньги лапшу на уши всем вешают!>

Господи! Прости цій жінці її божевілля! Ти ж бачиш, що вона вільна від Бога...

Коментуйте самі цей, майже тваринний, а тому – неосудний, приступ ненависті до нас, українці. А я надам слово іншим. Сказати б – нормальним. У першу чергу представникам Сходу та Півдня, землякам зазомбованої комуністами Стрельцової. Це, власне, відповідь їй.

Віктор Золотий, село Василівка Снігурівського району на Миколаївщині:

«Доброго здоров'я Вам, вельмишановний Володимире Олександровичу! У своїй програмі разом із дописувачами з усієї України Ви порушуєте найрізноманітніші проблеми нашого життя. Я із сільської глибинки – навряд чи додам щось кардинально нове до Вашої пошти, але, можливо, деякі з моїх міркувань видадуться Вам цікавими.

Найбільша біда України – це відсутність у більшості наших людей історичної свідомості, національної самоідентичності, патріотизму. Якби були ми трохи іншими, то не мали б багатьох проблем, які є зараз у нас. Після багатовікового поневолення ми дуже повільно прокидаємося! Лише вперше за 17 років у Верховній Раді було створено коаліцію національного спрямування, але й та виявилася такою хисткою і фактично недієздатною.

Особливо негативно відбивається на житті суспільства відсутність патріотизму у багатьох наших керманців! Взяти хоча б нашу енергетичну залежність від Росії! Це – зашморг на шії України, і це всі знають. Ось тільки замість того, щоб його зняти, розробляючи власні енергетичні потенціали, ми – вперто сунемо свою голову у цей зашморг знову і знову, щоправда – щоразу за вищу ціну! Але ж подумайте, ми маємо газові поклади Чорного моря, потужність яких сягає мільярда кубометрів на добу, також чорноморський шельф містить нафти й газу більше, ніж Каспійське море! А родовища газу у Лиманському трикутнику – Слов'янськ – Старобільськ – Луганськ?! У 1993 році в Україну приїздив американський нафтопромисловець Ричард Харт, який, вивчивши усі дані й розробки наших тогочасних інститутів, зауважив, що у нас тут – море нафти і ще більше – метану. Він тоді пропонував співпрацю – 10 % добутої нафти йому, а 90 % – Україні. Йому відмовили – нібито з “патріотичних” міркувань, наша нафта нам самим потрібна. Ось тільки де вона ділася? А за

словами керівника Одеського відділення Національної академії наук України Георгія Лапіна, про наші багатющі підземні комори у Києві знають чудово, але на їхню розробку коштів нібито немає, натомість є кошти, щоб утридорога купувати чуже, ще й залежати від покупця!

З цього усього можна зробити тільки один висновок: проблем із енергоносіями в Україні насправді немає, проте є величезна проблема з антиукраїнським саботажем! Якщо ми боїмося американців, які можуть допомогти нам освоїти наші родовища, то чому не запросити норвежців, які мають досвід освоєння нафти й газу у Північному морі? Норвежці нас вже точно не збираються колонізувати!

Мабуть, Москві вигідно всіляко гальмувати розвиток енергетики в Україні, аж допоки та, із газовим зашморгом на шиї, слухняно не повернеться до статусу частини “єдиної і неділимної”. А у нас тут діє багато російських прихвоснів, які прикриваються демагогією про те, що насправді дбають і піклуються про український народ... І скажіть мені, чи є де ще в світі країна, в якій вороги нації і країни працювали б у парламенті цієї ж країни?! І щоб церква цієї країни вела у цій же країні відкриту антидержавну пропаганду?! А ви прислухайтеся тільки до того, що кажуть прихожанам московського патріархату — ведеться відверта антиукраїнська пропаганда, заклики до відновлення колишньої єдиної сильної імперії. Ми ще й пам'ятника Катерині II в Одесі поставили, бо нам мало пам'ятників комуністам у різних містах і селах!

Отож дуже потужні сили діють у межах нашої держави, а ми — такі слабенькі своєю роз'єднаністю, щоб можемо і не встояти, не зберегти незалежність нашої держави. Бо більшість живе за принципом “моя хата скраю”. Наші вороги встигли за роки незалежності вичавити із багатьох нас, українців, любов до рідного краю, свободи, знищити наше почуття національної гордості! Ми й народжуємось із почуттям меншовартості.

І все ж таки хочеться надіятися, що не все втрачено! Володимире Олександровичу, Ви є депутатом Верховної Ради ось вже упродовж багатьох скликань, то хочеться поспівчувати Вам і запитати, як Ви витримуєте упродовж такого довгого часу слухати і дивитися, як оці усі симоненки, шуфричі, гмирі, колісниченки, богословські та інші принижують українців? Я інколи дивлюся на

них по телевізору, то не витримаю і біжу, щоб мухобійкою дати їм по губах. Та поки шукаю, встигаю збагнути, що вони ж не самі у Верховну Раду прийшли, що ми їх самі туди обрали. Отож за такими думками — зупиняюся на півдорозі, і тому досі мій телевізор цілий. Але Вам не можна побігти до трибуни і дати по губах черговому доповідачу-брехуну, не можна залишити сесійну залу, вибігши з неї у відчаї, бо — треба боротися за Україну! Зберігати терпіння і вистояти! І — перемогти! Отож бажаю Вам і всім Вашим однодумцям здоров'я і витримки! Ми таки переможемо разом!»

З такими, як Ви, добродію Вікторе Золотий із зрусифікованої Миколаївщини, ми і вистоїмо, і цього разу таки переможемо раз і назавжди малоросійщину в собі.

Ніна та Володимир Мазури із села Кіровка Криворізького району, Дніпропетровщина:

«Пише Вам проста жінка-пенсіонерка, яка була учасником Помаранчевої революції. Тільки я в Києві не стояла, а воювали із чоловіком у селі, на виборах були членами виборчої комісії. Не писатиму, що тут було, Ви й самі здогадуєтесь, під яким тиском нам доводилося працювати. Та це вже давно минуло, тепер усі вимагають: то віддайте нам вклади, то виплатіть те, то третє, то десяте, а чому ж при Кучмі ніхто нічого цього не вимагав???

А тут — щоб зробили усе й виплатили негайно, терміново, і ніхто не думає, що розкрадали, вибачайте, при одній владі, розкрадали аж 16 років, а тепер за рік усе на блюдечку назад повернуть і віддайте!

Ми жили у Кривому Розі, працювали на “Криворіжсталі”, в 1997–2000 роках не давали зарплату, по 3-4 місяці сиділи, ходили пішки на роботу, бо не було 30 копійок на трамвай, хоч нам давали талони на обід. Були люди, що по року-два не одержували зарплату, тільки чомусь усі сиділи й мовчали, а тепер що трохи не так — відразу кричать: дайте! Ми зараз переїхали у село за 20 км від Кривого Рогу, живемо у селі уже п'ять років, маємо господарство, отримуємо 710 гривень удвох, і Ви знаєте — нам хватає! Тоді ми нічого абсолютно не могли купити, а тепер не розкошуємо, але купити таки хоч щось можемо. І по людях я бачу — беруть люди в кредит і холодильники, і телевізори, хто й меблі, то не так вже все й погано, то чому всі паплюжать Президента??? Так що

як би там не говорили, але жити все одно стало краще!!! До побачення, будемо й надалі слухати Ваші передачі!»

Дякую за увагу до моєї скромної праці, шановна, невичерпно оптимістична і справді шляхетна пані Ніно. Нехай вас не смутить те, що люди вимагають своїх внесків чи чесно заробленої платні, пристойного життя. Вони мають на це право. Але хіба винен теперішній уряд на чолі з Тимошенко, що отримав у спадок від бездарних правителів (за сумісництвом розтринькувачів державного багатства, «прихвизаторів» для кумів-сватів, а часом просто подільників), від Фокіна до януковичів-бакаїв-азарових, спустошену казну, загнані в економічне підпілля чесний бізнес і сільське господарство? Що будь-які спроби реформ (то більше непопулярних, болючих, але необхідних) зустрічаються «у багнети» комуністами й регіоналами. Хіба винен цей уряд, що на розбалансовану, покручену економіку України впала світова фінансова криза і боротися з нею доводиться під замовне улюлюкання антиукраїнців у парламенті? Та нічого, життєлюбна пані Ніно, переборемо й це. А Ви нас підтримуйте. Бодай морально.

Зінаїда Солоха, місто Запоріжжя:

«Величезна подяка Вам за те, що Ви надаєте можливість слухачам Українського радіо чути листи простих людей. Скільки болю, страждання у цих листах! Чого тільки не пережив наш український народ: і революцію Леніна, і репресії комуністичного режиму, і тортури над видатними людьми, і гулаги та інші табори. А також страхіття війни, відбудову зруйнованих або напівзруйнованих сіл та міст. І все це робилося майже на одному ентузіазмі холодних та голодних людей, що отримували жебрацьку подачку, якої вистачало тільки на те, щоб не вмерти із голоду та чим-небудь прикрити своє тіло. А скільки ж комуністичний режим знищив талановитих людей, скількох змусив втекти за кордон — і слава Богу, що вони там, за кордоном, змогли виховати талановитих українців — вихідців нашої многостраждальної землі.

Слава Богу, що завдяки їм світ знає, що є така чудова, прекрасна Україна, в якій живе працьовитий, талановитий народ. Та ще — й дуже терплячий! Та годі нам уже терпіти, пора розплющити очі і зрозуміти, хто при владі! Олігархи! Вони обкра-

дають народ, не дають нам жити по-людському! Коли стали банкрутувати заводи, фабрики, почалася приватизація дитячих садочків і навіть шкіл під офіси, банки, магазини, то повиганяли на вулиці працездатний народ, прибрали до рук усе, що було народним, а вчителі, медики, інженери — як могли, так і намагалися прогудувати свої сім'ї, багато хто опинився торгівцем на базарі! Оце таке життя стало... І я думаю, що біль цей — це біль не тільки мій, а багатьох українців, яким болить несправедливість, яким доводиться нині виїжджати за кордон, заробляючи гроші на дітей, а діти живуть під опікою бабусь і дідусів і не бачать своїх батьків...

Отак написала, як думаю. А в Україну я вірю! Як і Ви, Володимире!»

Ангеліна Уфимцева з Дніпропетровська:

«Доброго здоров'я Вам, Володимире! Я недавно вийшла на пенсію, пропрацювавши майже 40 років. Давно слухаю Вашу передачу. І не хочу плакати, але сльози котяться самі, стискає горло і душу за нашу Україну, яка стільки пережила і ще переживає, за нас, більшість із яких байдужі до свого українського (мови, історії, культури), до порядку у своїх під'їздах, дворах, у транспорті, будь-де, все чекаючи, щоб хтось прийшов і за них усе зробив. Гірко!

Ви навіть до кінця не знаєте, як у нас тут, у Дніпропетровську, більшість ненавидить все українське, душа болить дивитися, як покручені українці захищають не своє, рідне, а захищають чужинецьке. Я розумію, що "совецька власть" за багато десятиліть зробила свою чорну справу, обрусачивши Схід і Центр, я вже не кажу про Крим, який Росія то забирала, то повертала, коли їй це було вигідно, заселила кримські землі росіянами, депортувавши кримських татар та інших. Тому переселені росіяни не приймають українське, підтримувані сьогодні регіоналами і комуністами.

Більшість молоді, яка, в провінційних містечках, селищах і селах закінчивши українську школу, приїжджає до міста на навчання і роботу, починає говорити російським суржиком, забуваючи своє! Я теж через це пройшла, але, слава Богу, повернулася до свого українського коріння.

Вмикаєш телевізор — і по усіх каналах, за винятком УТ-1, всюди — російська мова! ФМ-станції радіо передають таку "чорнуху", що вуха затикаєш, їдучи в маршруті. "Українські депу-

тати” із високих трибун Верховної Ради говорять мовою сусідньої держави, увесь світський бомонд і шоу-бізнес — так само. Прикро, бо це ж люди, які повинні нести українську культуру, український патріотизм в народ, а виходить — навпаки. Так, трохи шкіл у нас в місті перейшли на навчання українською мовою, але учні, виходячи за стіни школи, відразу ж говорять російським суржиком, оскільки їхні батьки від цього суржику не збираються відмовлятися! Я це бачу і чую скрізь у Дніпропетровську!

Я з дитинства і майже до пенсії мешкала в селищі за 30 кілометрів від Дніпропетровська, хоча вчилася і працювала у місті, а згодом, перед пенсією, так склалося, довелося переїжджати до міста. І зараз, коли я прожила тут вже майже три роки, я зрозуміла, як сильно помилилася, що переїхала сюди. Майже не чути української мови, до своїх дворів, під’їздів і навколишнього середовища таке байдуже ставлення, що хочеться гукати: “Людоньки добрі, це ж ваша домівка!” Я в міру своїх сил за цей час багато зробила — насадила дерев, кущів, квітів, посіяла траву, пофарбувала вхід і під’їзд, слідкую за чистотою і порядком у дворі. Багато людей дякують: “Хорошо, что вы у нас есть!”, а декотрі лають. Але НІХТО не підтримав і не вийшов допомогти. Виходять у двір гуляти з онуками бабусі, молоді мами з малюками у колясках ламають і затоптують те, що я понасаджувала, а на зауваження відповідають грубістю і лайкою. Я розумію, що як людина сама не посадила, не полагодила, то можна й поламати і сплюндрувати без жалю.

Чому я так довго описувала все це? Тому що болить душа, що ж залишимо нашим дітям і онукам. У нас у місті тільки й чуєш: то там викупили дитячий майданчик, то там зелену зону парку займають під будівництво наступного “торговельно-розважального центру”, а тоді там роблять гральні автомати, які, до речі, тут у нас на кожному кроці. А далі що?

Тому я звертаюся до Вас як до народного депутата: приймайте і послідовно втілюйте закони на захист від пограбування землі і такі, що захищатимуть українське — мову, культуру, історію. Якомога більше розповідайте не тільки по радіо, а й по телебаченню правду про нашу історію, яку комуністи підганяли під свою ідеологію або затаюто замовчували і перекручували!

Наші місцеві телевізійні канали, за винятком одного (51-го), взагалі транслюють московські канали, а київський канал “Но-

вий” документальний цикл “Невідома Україна” демонструє о 2-й або о 4-й годині ночі. Мені часто не спиться, то я дивлюся ці фільми, але ж їх-то треба показувати вдень, щоб люди це могли побачити, а не вночі! Насправді — дуже цікаві розповіді про історію України. Чому і досі немає програми дій з українізації теле- і радіопростору, чому там працюють люди, які не люблять і не хочуть українського? Тих, хто хоче зробити Україну колонією Росії, треба усувати від влади. Або — як у Прибалтиці — ЧВР: чемодан, вокзал, Росія. Скільки можна терпіти нападки від Росії, яка не може вгамуватися, що втрачає Україну як хлібну колонію!

Ще хотілося сказати про Голодомор: яке неприйняття цієї правди я чую у Дніпропетровську, та особливо болісно тому, що чуєш це від людей старшого віку, батьків яких навряд чи обійшло це лихо. Тільки й чутно: Вітчизняна війна — так, це треба пам'ятати, а Голодомор — вигадка націоналістів...

Мої предки жили на хуторі і все це пережили, тому я знаю і пам'ятаю їхні розповіді про ті страхіння. Я останні роки дуже часто слухаю Українське радіо і хочу через Вас передати всім працівникам і журналістам велике спасибі і низький уклін за їхні змістовні і повчальні передачі, які навчають любити Україну і українське, спонукають думати й аналізувати, бути небайдужими до свого.

А Ваша передача, пане Володимире, дуже й дуже потрібна. Не зупиняйтеся, продовжуйте на благо нашої України. Знайте, що не всі на Сході і в Центрі України за януковичів і комуністів. Я і такі, як я, українські громадяни — Ваші вдячні слухачі — будемо гуртуватися навколо Вас. Слава Україні! Дякую!

Р. С. Доки я Вам писала листа, почула по радіо і телебаченню, що донецькі депутати проголосували за обмеження вивчення української мови, мотивуючи своє рішення тим, що вона “неудобная для бизнеса”. Робіть щось, Володимире Олександровичу!»

Ми, пані Ангеліно, в нашому комітеті Верховної Ради з питань культури та духовності підготували два закони: про функціонування мов в Україні та про функціонування державної мови в Україні. Якщо вони будуть прийняті — такий авантюризм, який проявили продажні донецькі лжедепутати, буде суворо каратися. Аж до позбавлення волі. Карали ж ще недавно за вживання, то за заборону вживати треба карати поготів.

Олександра Фарносова, 74 роки, м. Київ:

«Буду писать русским, потому что писать грамотно украинским уже отучили. Сама родом из Херсонской области, училась в украинской школе, из украинской семьи. Затем уехала в 1948 году учиться в Херсон, там все по-русски, как городские с нас смеялись, мы были людьми второго, а то и третьего сорта! Вот и стала учиться говорить и писать по-русски...»

Мне очень больно, что все годы мы только и говорим о юбилейных датах о голодоморе на Украине, но ничего не делаем! Где музей? С нас же смеются все украинцы за границей! Кто нас будет уважать, если мы не уважаем сами себя?

Мой дедушка Светловский Карпо был уважаемым человеком в Рубановке. До сих пор стоит колодец, который так и называется – “Светловского”, у нас там мало воды, но вода сладкая и святая. У него было 5 сыновей и 4 дочери, в феврале месяце всех выгнали из дома под скирду, с хаты все забрали, растаскали, а они в пургу пошли в Запорожье, где нанялись строить ДнепрогЭС, вырыли в горе землянки, устроились таскать землю тачками, давали 400 грамм хлеба. И так часть выжили, а большие – умерли от тифа и голода!..»

Прошу и даже требую больше говорить об этих извергах, которые отучили от родного языка, от веры в Бога, от всего святого, которое так близко нашему народу.

Была все дни на Майдане, носила деньги, носки, яблоки свои дачные... Дай Бог осуществить все задуманное...»

Іван Кічурчак, м. Краматорськ Донецької області:

«Шановний пане Володимире, пишу до Вас із Донеччини. Дуже корисні Ваші передачі по радіо для просвітлення Донецького краю, але, на жаль, небагато людей тут слухає Національне радіо. Не помилюся, якщо скажу, що тут це радіо просто не вмикали. Я думаю собі, чому ж оці секретні правдиві матеріали, які Ви озвучуєте по радіо, та не оприлюднити всюди, не розповісти по телебаченню, не надрукувати у газетах правду про нас, нашу історію. Невже це неможливо зробити навіть за Президента Ющенка?»

У нас, у Краматорську, у газетних кіосках не купити газет зі столиці України ні українською мовою, ні російською, не кажучи вже про те, що днем із вогнем не знайдеш газет національного

спрямування. Я впевнений, що в Криму – те ж саме. То де ж наша влада, що повинна контролювати доступ національної преси в усі регіони України, а також dbати про те, щоб національним було телебачення? Чи ця влада у нас нині також не національна? І як же Ющенко і Тимошенко хочуть об'єднати східні і західні регіони України, не даючи документальних, історичних матеріалів про українську національну боротьбу народу, так, щоб всі читали, бачили, дізнавалися, вивчали. Кричать про підписання договору Росії із Богданом Хмельницьким, а хто читав той договір, що саме у ньому написано? Його ж немає. Якщо ми як незалежна держава не зуміли завоювати інформаційний простір в усіх регіонах, щоб розповідати історичну правду про наше минуле і сьогодення, то гріш нам ціна! Цікаво тільки, що якщо такі рядові люди, як я, розуміють цю катастрофу, то чому цього ніяк не можуть зрозуміти правителі? З книжки “Я – син Лаврентія Берії” я дізнався, що тут, на Сході, під час війни було створено дві дивізії СС російські (29-ту і 30-ту), а українська одна – 14-та. Крім того, 15-й “Карапельний корпус” зі складом $\frac{1}{3}$ – німці, а $\frac{2}{3}$ – білоемігранти, армія Власова, російська “Освободительная армія” (РОА). Так, вони воювали проти СРСР і явно проти своїх, росіян! А наша Повстанська армія і 14-та дивізія воювали за незалежну державу Україну на своїй споконвічній історичній території. Та чомусь проти УПА, яка воювала проти німців і енкаведистів-окупантів, виступають росіяни, а проти власців, які воювали проти СРСР (тобто – проти Росії), вони і досі мовчать! Якби розказали тут, у нас, людям правду, то слово “бандерівець” для багатьох перестало б звучати як образа! Тільки ж у Краматорську – ніхто про це не говорить. Цю ситуацію зрозуміти можна: у нас у Краматорську працює російська політика!»

Мотрона Алісенко із Сум:

«Вельмишановний Володимире Олександровичу! Хотілося б вірити у Ваш оптимізм, що український НАРОД, саме Народ із великої літери, виживе у майбутньому. На жаль, виживають у першу чергу людиці, здатні лише збагачуватися та зневажливо ставитися до тих, за чий рахунок збагатилися.

Україна отримала незалежність. А чи це назавжди? Промисловість – розграбовано, приватизовано. Більшість – викинута напризволяще! Спасибі, що завалили базари зарубіжним мотло-

хом, то можна прикрити тіло чужим непотребом. У котрий раз запитання — що ж ми за народ такий, українці? Якось Ви зачитували листа дописувача, що купив корову із колгоспного стада, яка сахалася від людей і їла з-під ніг солому. Запитати, хто утримував її у колгоспі, хто розбавляв молоко річковою водою з пуголовками? Чи не той самий дописувач?

Я прожила у світі немало, народилася у рік голодомору, 75 років тому, зазнала нещасливого дитинства, знедолену юність. Батько, ще до мого народження, був на заробітках в Америці, повернувся на “вільну батьківщину”, де ледь не загинув від голоду та переслідувань. Якось працював на сінокосі, я, підлітком, принесла йому обід. Як верталася додому, у торбу мені поклали порожні пляшки з-під води, а щоб не побилися — переклали їх сіном. Дорога вела через хлібне поле. З одного боку стерня, з іншого — ще не скошена пшениця. Я, йдучи, вирвала колосок, розтерла, йду, жую, немов пряник. Від скирти відійшов мужик і покликав мене: “Йди-но, дівчино, сюди. Показуй, що в торбі!” Я віддала йому торбу. Він поколупався там і сказав: “Я думав — колоски”, — великодушно дозволив він мені йти. Щедрий народ, що й сказати!

Наведу ще випадок. Жінки рвали буряки на колгоспному полі й вибрали собі до борщу по кілька штук крупніших. Як у тій пісні — усе кругом колгоспне, усе кругом моє... Їх затримали пильні наглядачі, склали акт, списали на них усі колгоспні недоліки, дали по 10 років ув’язнення кожній...»

Роман Джаман з Івано-Франківська:

«...Знаєте, мене дивує, чому усі українські політики живуть ніби в якомусь іншому вимірі, ніби окремо від реального життя і бачать лише його частину! Вони вихоплять якусь одну сторону нашої проблеми і лише про неї говорять, забуваючи (чи не знаючи), що існують ще й інші, котрі ніяк не менш важливі, і всі вони — пов’язані між собою, і штучно розчленовувати їх не те що не потрібно, але й вкрай шкідливо для загальної справи!

Уявіть собі таку ситуацію: посеред дороги хтось забув закрити каналізаційного люка. Однієї днини у нього впала дитина, і всі газети, радіо і телебачення детально розповіли про це нещастя. На другий день — якийсь дідок випадково шубовснув туди, і знову — море сліз і купа заміток на цю тему. Третього дня туди впала... машина. І знову — стільки галасу у пресі. І так далі, і так далі...

Хоча потрібно було всього-на-всього усунути причину нещасних випадків, закрити люка... На жаль, у нашій державі життя частіше вибудовується за ось цим першим сценарієм!

В одній із передач про освіту у Вас проскочила думка про те, що діти із глухого села, хоч і не мають таких можливостей проведення “дозвілля”, як діти з міста, усе ж таки, коли йдуть у “цивілізацію”, то швидко наздоганяють міських у “розвитку” і творять справжні дива, шедеври! Сказано це було Вами ніби сором’язливо і з почуттям вини перед тими дітьми із глухих сіл. Проте найголовніше для життя вони вже одержують у своєму ще дуже вразливому віці! У них уже формується совість, сором’язливість, повага до старших, любов до природи. Дітям із міст набути усе це набагато важче! І то не випадково, а закономірно, що саме такі люди потім стають письменниками, композиторами, піснярями, які пишуть щемкі рядки про стежину у життя, про батьківську хату. Дитина міста такого не те що не складе, а вона вже й готового такого — написаного і заспіваного — слухати не буде! Їй це чуже, воно її не проймає, не сколихує у серці світлих почуттів, якихось спогадів. Ви подумайте, усе світле і прекрасне у нашій культурі — так чи інакше пов’язане із селом... А що може сколихнути серце корінного міського жителя — чи є така пісня, вірш, книга? Про асфальт, може, заводи, труби, рідну багатопверхівку?»

Дозволю собі на хвилинку зупинити хід Ваших думок, добродію Романе. Ви занадто прямолінійно зрозуміли мене, бо талановиті сучасний художник Роман Безпалків, актор Остап Ступка, композитор Мирослав Скорик, співачка Руслана народилися і виростили у Львові, композитор Євген Станкович, поет і пісняр Юрій Рибчинський, поетеса Світлана Йовенко, прозаїк Оксана Забужко, та ціле гроно імен можу назвати, народжені у великих містах України. Талановита, з глибинною системою почуттів і духовних цінностей людина проявить себе у мистецтві незалежно від місця народження, хоча село масовіше дарує нам таких людей, Романе. Повертаюся до Вашого листа:

«...Давайте задумаємося над таким фактом: для того щоб виховати яничар, туркам необхідно було вивезти маленьких хлопчиків до Туреччини і там виховувати по-своєму (зомбувати, сказали б ми сьогодні). Тепер же силоміць ніхто нікого не вивозить, проте сучасні яничари виростають прямо на рідній землі, молодь соромиться

свого, рідного, українського, дідівського! Думаю, що Ви це краще від мене бачите там у себе, у Києві! За турецьких часів усі добре знали, хто вивозить дітей і хто ворог, а ось нині — хто наш ворог і хто нас сьогодні зомбує — розібратися вкрай важко! До того ж програв, наприклад, у гонитві за “крутим” життям, то маєш — копицю релігійних сект на всі смаки й уподобання. Не підходить секта — на тобі цілу тьму партійок і партійних угруповань, розбирайся — обирай, якщо зможеш знайти серед них українську — шукай! І все то добровільно, без примусу, ніякого полону. Усе нібито своє, українське! От тільки коли турки робили із дітей наших яничарів — то був злочин! А коли під чийось керівництвом у середині країни формується яничарство, то це нібито свобода і демократія!

Чув Вашу розмову по радіо “Ера”, де Ви захищали свободу слова на телеканалах, хоч самі добре розумієте, кому вони належать і яка у них мета. Але ж це — демократія, говорили Ви. Кожен має право висловити свою думку, інакше — не можна! Тобто — нехай телебачення нищить наш народ як націю, а ми будемо говорити, що демократія понад усе! Невже під прикриттям демократії, яка у нас чомусь має риси повального безладу! — нищиться усе українське, компрометується усе народне, культивуються псевдоцінності, і лише дехто розуміє, що це — красива наживка яничарства, а всі інші — лаються, але... дивляться. Це те ж саме, що якби наші козаки колись за добру платню дозволяли безборонно туркам забирати наших хлопчаків, аби було із кого виростити яничарів!

Картинок із життя можна наводити безліч. Молода жінка тягне за руку ранкової пори заспану дитинку в садочок. Дитинці ще б у ліжечку теплому ніжитися, на бочок солодко перевертатися, але мамі треба на роботу, вона запізнюється, нервується, смикає бідне дитя, тягне за собою.

Дівчина із труднощами влаштувалася на престижну роботу. За рік вийшла заміж, завагітніла. Шеф лютує, йому — зайві клопоти, домовлялися, коли її брали на роботу, що має як мінімум три роки пропрацювати без “декрету”...

Хлопець працює у рідному селі, зарплата як для села — непогана, аж вісімсот гривень! Працює з восьмої ранку до восьмої вечора. На роботі так втомлюється, що додому приходиться із ніг валиться. Які концерти, вистави, розваги? Тут би хоч відіспатися... Та і яке “організоване” дозвілля у селі? Коли ж його про ту пару для себе думати?

Мати дає дитині пити пепсі-колу (чи іншу фарбовану воду, яку невтомно нав'язує нам реклама!). А ось поруч із хатою — криниця чистої води. Але її по телевізору не рекламують... І таких дрібних проблем — безліч. Звичайно, можна на все це заплющити очі і сказати, що це — особиста справа кожного. Але із такого дріб'язку складається життя українців. Нам показують Захід — гарний фасад, ріг достатку. Тільки чомусь мовчать про їхні проблеми. Нам здається, що там дрібних проблем — немає, то чому ж не жити, як вони... Але насправді наші проблеми і їхні — однакові, і невідомо, у кого їх зараз більше! То, може, ми не будемо їх доганяти, а подумаємо над тим, що у нас є своє, будемо його старанно розбудовувати? Може, це комусь треба, аби ми мавпували той Захід?

Що тут казати: і президент, і можновладці — є всякі. Та які б хороші не були вони, але мимоволі потрапляють в такі умови, коли змушені підтримувати створену до них систему зла, хоча б для того, щоб якомога довше владу зберегти, щоб задурити маси, які без цього зла уже свого життя не уявляють (їх же привчили кричати: дай, бо ми ж тебе обрали!). І мотається той президент, як пожежник на згарищі з відром води, туди хлюпне, сюди хлюпне, та хіба — відром загасиш?! Немає йому часу замислитися, як краще зробити, куди краще йти, бо з усіх боків смікають, кричать. А як подумати часу нема, то й зробиш помилку, — і тут вже радіють не тільки вороги, але й свої — руки потирають...

А народ — що? Народові досить нав'язати думку, що дітям депутатським освіти вищої треба обов'язково, а лікуватися депутати можуть тільки за кордоном, а жити треба у віллах поверхів десь так у три й у чотири. І ніхто уже й не запитує: а чому? Так треба. Депутатам — треба, а нам — ні? І їдемо у світи, за кордон, працюємо в таких умовах, на які тільки згодні раби і невільники, тільки на наших людей, на відміну від рабів, наглядців не треба! І більшість же не за окрасць хліба працює, а в ім'я того, щоби і собі мати хатиночку у скількись там поверхів, а дитині — вищу освіту, “як у людей”! А як заслаб чи помер ти на тій роботі — то твоє горе, тебе ж ніхто туди не гнав силою, а на твоє місце придуть інші... І не правий був зовсім Черчілль, коли сказав, що демократія хоч і не досконала система, але кращої ще не придумали! Не правий він, бо був же раніше у нашого народу Божественний, раціональний, практичний, без вигаданих надмірностей і привнесених непотрібних нікому благ, спосіб жит-

тя. Згадаймо ту ж толоку — коли усі разом для когось, дружно, весело! Бо то — найпотрібніше! Усе зайве — зась!!! Проте усе це хороше вже хтось давно частково стер або продовжує стирати у пам'яті нашій генетичній, бо комусь, мабуть, вигідно, аби замість споконвічних традицій часів козащини ми жили за чужими для нас європейськими штампами!

Народе мій! Уже досить нам плакати-ридати над своїм нещастям! Давайте зберемося ми всі гуртом, аби вийти із цієї пільми! Нехай дух наших прабатьків воскресить у нашій пам'яті все краще, що було колись! Щоби відновилися на нашій землі чудові і світлі традиції наших предків! Як це зробити? А ось і давайте, як кличе нас Володимир Яворівський, усі разом думати над тим!»

Ми три з половиною століття фактично перебували у стані анабіозу, безпам'ятства, відчуження від самих себе. Нагадували про наше існування лише відчайдушні одинаки: Мазепа, Шевченко, Франко, Леся, Міхновський, Донцов, Хвильовий, Малишко, Сосюра, Бандера, Гончар, Загребельний, Стус, Світличний, Вінграновський, Миколайчук, Вячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко... Поповніть цей ряд самі, люди добрі. Сьогодні ми мусимо зрозуміти, що ми не подивуємо світ ні своїми автомобілями (японці, німці й американці роблять це в стократ краще), ні телевізорами, ні костюмами Вороніна, ні салом з прянощами, ні навіть криворізькою сталлю. Ми цікаві світові тільки нашим оригінальним національним обличчям, себто національною культурою, національним мистецтвом, літературою, архітектурою, національною аурую, духом, рівнем патріотизму та національної гідності. Майже все це ми мали і в княжі, і в козацькі часи та під час коротесенького відродження на початку двадцятого століття. Однак все це вимолотила з нашої душі жорстока московська імперія, та і ми не дуже захищалися, продаючись за титули, ордени й медалі, а іноді й просто за поблажливість до наймита. Тому й мусимо, братове, і захищати, і зберігати, і примножувати все те найкраще, що властиве лише нам, і нікому іншому у світі.

Ми співаємо менше, як співали наші батьки. Матері наші йшли з колгоспівського проклятого поля, виснажені й голодні за порожній «трудодень», а співали, щоб зберегти душу і щоб ми, їхні діти, чули їхній голос, впізнавали здалеку. Ми вже спі-

ваємо лише при застіллі. А наші діти й за столом не співають, а вже як заспівають, то хай Бог боронить...

Ми ще обов'язково не раз повертатимемося до цієї теми, бо вона для нас головна. Вірю, що ми налагодимо в Україні економічне життя, ми вступимо до НАТО і Росія не зможе нас шантувати й принижувати. Я не маю ні найменшого сумніву в тому, що українці нарешті почнуть багатіти із власної праці тут, у родинному гнізді, а не по чужих світах. Одначе, якщо ми не збережемо свого українського духовного ества, національного обличчя, світ сприйматиме нас як ситий або не дуже натовп. Тому бережімо наше, рідне, українське.

Киянин Микола Кушнір:

«У результаті російської окупації в Україні утворився своєрідний “химерний етнос”, особливо на півдні і сході. Цей “химерний етнос” переконати у чомусь просто неможливо, як колись — турецьких яничар! Це — руйнація української природи і культури. Це — “малороси”, хохли, холої або завойований народ. Надія хіба що на розпад Росії як останньої імперії! У 1975 році у Тіксі (Якутія) нам, офіцерам, відверто сказав якут — кандидат фізико-математичних наук: “Нам все равно, с кем торговать — с Америкой или с Россией!” Росія не може не бути ГУЛАГом, бо інакше розпадеться, і в той же час Росія як ГУЛАГ — неминуче розпадеться... А тим часом у селі Брестовому Запорізької області... ви-мкнули українську радіомережу, а до служби у церкві — запросили московського попа! Сімдесятилітня пенсіонерка (моя сестра!) йде упросить, аби увімкнули радіо, бо для неї та її старшої сестри гучномовець — єдиний зв'язок зі світом! Влада безпомічна. То хіба така влада українська — чи окупаційна? Що за ставлення до людей? Моголи, та й тільки. Повертаймося до свого, рідного. В тому порятунку».

Ці два російськомовні листи до мене прийшли майже одночасно. І я прочитав їх один за одним. Перший із Запоріжжя, другий — теж зі Східної України, з Маріуполя. Повторюю: вони обидва російськомовні, але таке враження, що їх писали люди з різних, ворожих між собою держав або світів. Прочитайте їх уважно і зробіть висновки без мене. Ви здатні на це, дорогі мої українці. Це цікава робота для розуму і душі.

Ірина Лебедева, Запоріжжя:

«Здравствуйте, пан Яворивський! Хочеться верити, що моє письмо Ви озвучите в своїй передачі, тому що люди України повинні слухати не тільки націоналістичні думки, але й інші. Багато говорять всюди про голод 32–33 років. Так, був голод, був неурожай, але не тільки в Україні, але й в Поволжжі, Казахстані й інше. Люди помирали, це жахливо, і не дай Бог цьому повторитися, але чому мовчать, що в ці роки у нас будували ДніпрогЕС і багато заводів і фабрик, і люди працювали з ентузіазмом, віддавали всі сили, але їх треба було годувати!»

Ага, для того щоб не голодували будівники Дніпрогесу та «заводів і фабрик» – треба було голодомором загнати в братські могили десять мільйонів українських хліборобів! Людей, які могли годувати всю Європу! Цікава логіка бездушної жінки із Запоріжжя! До того ж Дніпрогес збудували до голодомору, малошановна Ірино Лебедева.

«...Наші предки віддавали життя ради своїх нащадків, ради процвітання нашої з Вами, к шкоді, колишньої Родины. Так, помилки були, але треба бути правдивими всюди і завжди і не переписувати історію, як комусь вигідно. І де була б Європа, якщо б не було 9 травня, радянського воїна, радянського народу! І де б були ми!»

Хотілось би чути в Вашій передачі про голод і вимирання українців в 1992–2000 роках, коли людей неможливо було навіть поховати. Що це було? Хто за це відповідає? У нас забрали все: гроші, здоров'я, радість, життя, нарешті-то, забрали!»

Отямтеся, пані Лебедева! Я не ідеалізую перехідний період, який так довго і бездарно затягнула влада в Україні. Але щоб були факти, коли небіжчика «неможливо було навіть поховати»... Його, як у тридцять другому, скидали в загальну яму? Назвіть хоч один факт такого варварства, і я вибачуся перед Вами. Не назвете. У Вас «життя, нарешті-то, забрали»? Як у тридцять другому: цілими родинами, селами? Вісім мільйонів за півтора року, за розпорядженням влади? Дайте мені відповіді на ці запитання, Ірино Лебедева. Я їх оприлюдню. Спробуйте.

І ще: мій покійний тато відбув на фронті до самого кінця війни, був поранений, про окопи, смерть товаришів через бездарність командування і взагалі каторжну працю та бруд війни

майже не розповідав. Мав бойові нагороди, але ніколи себе не вважав і не називав «советським солдатом», і тим більше «освободителем». Він був українцем, як і кожний четвертий в тодішній Красній армії, якого як гвинтика закрутили у величезну радянську військову машину. Тато чесно виконав важку солдатську роботу, щоразу озираючись за спину, де чатували всюдисущі (тільки не в шанцях під кулями) особисти-енкаведисти. Скажіть, чи був вибір у тих справжніх фронтовиків, чию криваву перемогу і славу тепер привласнили тилові кухарі, писарчуки, енкаведисти, денщики? Був. Або «впірьод за Сталіна», або дезертир – трибунал – штрафбат – вірна смерть – репресована родина. Так що не ліпіть, пані Ірино, до мого стражденного і великодушного народу своїх запліснявілих ярликів з компартійних агіток. Ці ярлики ми зриваємо й викидаємо на сміття, як будь-яку брехню. Хочете й далі у ньому порпатися – без нас!

«...А сейчас – что творится! Страшная инфляция, идет зомбирование народа национальной идеей. Позвольте спросить, почему я должна думать и делать то, что не хочу! Демократы, пришедшие к власти, должны все делать для народа, а что делаете вы? Почему нас лишили возможности смотреть российское ТВ? Почему вы забираете последние радости жизни?»

Страшная ностальгия по той жизни, что жили, и чем жили. Была радость и любовь, добро, люди с уважением относились друг к другу, была забота, дети росли добрее и уважали взрослых. Патриотизм был не словом, а смыслом жизни! Сейчас где это все? Где эти ценности? Только доллары, пиво, водка, секс, наркотики, погулять, работать не надо...

Богатые жируют, а мы существуем на мизерные пенсии. У меня мама – русская, а отец – украинец. Я – украинка, понимаю украинский язык и люблю его, прекрасно говорю по-украински, но хочу смотреть передачи на русском языке и смотреть российское ТВ и российские программы! И если мы действительно демократическое государство, Вы не имеете права попирать мои права и запрещать мне смотреть русское ТВ!!!»

Тільки маленька ремарка: не хвилюйтеся, пані комуністко! Ніхто не забороняє Вам дивитися улюблені Вами російські канали. Але мені, скажімо, вони не цікаві, прісні, брехливі й антиукраїнські. Я не хочу, щоб вони самі лізли до мене в дім і в душу, займали місце в українському інформаційному просторі. Якщо

мені потрібні іноземні програми (польські, британські, російські, естонські, чеські, німецькі), я поставив собі супутникову антену — і весь світ у мене перед очима. Повірте, тепер це зовсім не дорого. Сьогодні навіть якби хтось хотів заборонити якийсь канал — це неможливо технічно. Зробіть це з любові до Росії. І дивіться цілодобово. І ніхто не буде «попірать» Ваші права.

Ви тепер зрозумійте розумну, справді вільну у своєму громадянському мисленні жінку. **Аліна Барикіна**, Маріуполь Донецької області:

«Я — українка. Вчилася в українській школі до восьмого класу. Це була єдина школа в Маріуполі. А потім її перевели на російську, і нікто у нас не спрашивал, желаем мы этого или нет! И никто рот открыть не смел, что это — русификация, ассимиляция украинского народа! Как сейчас россияне орут, что притесняют русский язык! У нас в Мариуполе и поныне нет ни одной украинской школы! В этом году одну школу, № 9, перевели, говорят, на украинский язык, но все равно один русский класс — оставили. И напрасно, надо, чтобы дети в школе учились только на украинском!»

Умно в этом отношении поступили евреи. Один раввин рассказывал, как они своих детей языку учили. Ребенок учится день в школе, а потом — продленка. Детей в школе кормят, игры у них разные, но все время с ними говорят на родном языке, то есть дети постоянно слышат его и им пользуются! А потом домой приходят — и о своих школьных делах рассказывают родителям на “школьном языке”, ведь не секрет, что любовь и истинные знания языка можно привить только начиная с детского сада!

І треба зараз нам всі інститути перевести на “державну мову”, тогда все будут своих детей посылать именно в украинские школы. Так для нас в свое время сделала и Россия! Аспирантура — только в Москве! Все наши таланты уезжали туда защищаться! Люди молодые женились там на россиянках, становились гражданами России, молодыми русскими учеными, Украина теряла талантливую интеллектуальную элиту. Все возмущены тем, что мы все никак не можем поставить Россию на место. Маленькая Латвия, где коренного населения меньше, чем русских, и то смогла приезжих заставить заговорить на государственном языке! А у нас русские еще и командуют украинцами! А все по-

тому, что наша власть слишком мягкотелая и среди украинцев тоже полно предателей, особенно среди коммунистов!

Нам в свое время удалось отделиться от России, благодаря ГКЧП, все, и коммунисты в том числе, его тогда испугались! А сейчас они жалеют, что проголосовали за самостоятельную Украину. В России тогда ведь тоже была паника, замешательство, расстреляли свой “Белый Дом”, было им не до нас, потому так легко и выпустили из рук! А сейчас Россия на газе и нефти нарастила свои мускулы, появилась новая военная техника! Да она нас из своих объятий не выпустит никогда!

Так что надо не тянуть резину Украине, а поскорее утвердиться! Регионалы все хотят на Донбассе ввести русский государственный язык, непонятно только, с какой стати? По переписи населения, украинцев в Донбассе, в частности в Мариуполе, намного больше, чем россиян. 5 % — греки, немцы, армяне, вокруг — чисто украинские села, ну, еще греческие есть, и совсем немного — немецких колоний. Греки выступают сейчас за Россию, хотя двести лет назад их Катерина выселила в Приазовье, их объявили предателями в войну, их репрессировали, расстреливали, но они сейчас за Россию, поскольку — у них там бизнес и доход. Так как мэр Мариуполя — грек, член партии Януковича, то он вот уже десять лет сидит на городском троне и всех греков устроил пусть и небольшими, но начальниками в совбезах, горисполкоме, райисполкоме.

В Мариуполе собрались и аферисты многих национальностей, даже из Ирака к нам понаехали! Хорошо иметь бизнес в Украине — и рядовые украинцы на них работают за копейки, они на нас, в нашей же стране, смотрят как на дармовую рабочую силу. Кому не нравится тут спину гнуть, уезжают за границу — там горшки за престарелыми носят!

Куда смотрит власть?! Наши земли заселяют чужие нации, мы — выезжаем или вымираем! А депутаты воду в ступе днями толкут насчет изменения какого-то там закона или Конституции, все хотят отобрать друг у друга власть. Пока отберут, народа, над которым властвуют, не останется!!!

Насчет Крыма. Крым всегда славился засильем коммунистов, вот они и потребовали автономии! А если бы не было автономии, а была область, то тогда никто бы и не посмел даже говорить, что надо у Украины забрать Крым! Мне кажется, что если кто-то и имеет

требовать право автономии Крыма, то это — татары! А что касается “русского города” Севастополя, то он существует очень давно, а уже потом Потемкин там построил военную базу. Поэтому Севастополь — не город русских моряков, это древний украинский город! Да и в Севастополе большие служили украинцы. Россия, кстати, обосновала на территории Украины свыше двадцати военных поселений, которые строила, а потом и кормила Украина!

Украина имела огромное значение для всех — России, Польши, Австро-Венгрии. Троцкий сказал, что в Украине есть все: руды редкие, металлургия, донецкие руды, артемовские соли... Ленин говорил, что потерять Донбасс — это все равно что России потерять голову. Горбачев сказал, что без Украины Советский Союз стоит на одной ноге! Вот какое значение имеет Украина. А они все стараются приуменьшить ее, видно, для того, чтобы в нас самих развивался комплекс неполноценности! Ахметовы, Януковичи и прочие не должны лебезить перед Россией только потому, чтобы она дала им дешевый газ. Надо свои миллионы и миллиарды вкладывать в добычу и переработку нефти и газа тут, в Украине, для своих заводов и фабрик.

Товарищи украинские россияне! Я обращаюсь ко всем вам! Путин приглашает вас ехать в Россию и обещает вам и квартиры-коттеджи, и подъемные дает, только езжайте в районы от Ленинграда до Приморского края, до Сахалина. Между Москвой и Ленинградом — еще пустоет земля! Кому ненавистны украинцы, и украинский язык, и сама Украина, езжайте туда! И не “пудрите” нам мозги своим русским языком и тем, что Крым и Донбасс — части России. Вас ведь сюда (кто действительно россияне по происхождению) завезли на место вымерших во время голодомора украинцев (та малая часть, кто приехал по своей воли, из любви к Украине и ее культуре, и язык выучили, и уважительно к народу стали относиться, стали даже частью нашей культуры!).

Крым почему нам вернули назад? Земля там плохая, не смогли без крымских татар на ней хозяйничать. Пытались выращивать не персики, виноград или фруктовые сады, а исключительно нужный советской стране картофель! От такого хозяйничанья все заросло сорняками, а не картофелем, который там действительно не растет. Вот и отдали “ненужные” земли! Взамен на часть Слобожанщины — нынешнюю белгородскую плодородную землю.

Вообще, многие аспекты удивляют. В некоторых вопросах Россия просто обнаглела. Вот недавно праздновала юбилей российской (!!!) православной церкви. Так тысячу лет назад России не было, это — исторический факт! Зато российская православная церковь, оказывается, была, надо же, какой парадокс!

То объясните мне, почему наши депутаты до сих пор повторяют, как заученную еще при коммунистах фразу, — “дружественный нам российский народ”! Какая чепуха, ведь они ненавидят на самом деле нашего Президента, хотя и живут на нашей территории. У них единственный Президент — российский, а наш для них — “мазурик”. Все украинцы, живущие на западе или живущие на востоке, но говорящие по-украински, для них — бандеровцы, а Украина — не страна, а недоразумение! А чего ж это вы, товарищи россияне, к нам в Украину, в драных лаптях, в позапрошлом — прошлом столетии понаехали из такой хорошей, доброй, богатой России? И жили сначала здесь, в Юзовке, в нечеловеческих условиях! Даже не умывались, потому что мыла не было, а зарплату часто забирали водкой, закусывали чем под руку попадет. А теперь вспоминаете все время о матушке-России. Да, это ваша родина, любите ее, это — ваше право, но никто не давал вам права ненавидеть украинский язык, стремиться ассимилировать украинский народ!

В Мариуполе газету “Приазовский рабочий” как считаешь — одна грязь на Юлю, Президента, демократию и Украину, зато Янукович у нас такой хороший, а Россия — еще лучше! Почему нет такой газеты у демократических сил, почему нет украинских садилов и школ, вроде мы и не в Украине совсем живем? Слава Богу, хоть меньше стало российских каналов, а по украинским надумались наконец-то показывать “Невідома Україна”, хотя — в два-три часа ночи! Про Украину у нас говорить стыдно, зато про присоединение к России — норма! Хотя за сепаратизм судить должны! Вы же сами видите и понимаете, что Россия не собирается выводить свой флот из Крыма ни в 2017-м, ни в каком-другом году. У меня есть копия завещания Петра I, в котором он писал о поляках, что они — тщеславные, но, объяснял Петр I, одних можно похвалить, других — подкупить и таким образом держать русские войска в Польше до тех пор, пока они там не останутся навсегда! То же самое и в Украине теперь: будут держать до тех пор, пока не появится возможность остаться навсегда! И вооб-

ще, нам не стоить забывать, что у бандитов и богачей — родины нет! России еще лет десять надо, чтобы укрепить свои позиции и заковать нас навсегда в железные цепи, причем убедить многих, что жизнь в неволе, в цепях — это самый лучший вариант, то, о чем мы мечтали!

Нет у нас, увы, стратегического плана развития Украины. Одни четыре года побудут у власти, нахватают миллиарды, а потом — другая партия, и все сначала, в результате — никто ни за что не отвечает, после нас — хоть потоп! Никто не болеет душой за Украину, только скупают, крадут, делят, а такая “демократия” к добру не приведет! 50 лет междоусобицы братьев-князей большое государство в свое время развалило. Князья приглашали врагов для подмоги, чтобы помогли справиться со своим же братом, а потом те же враги себе земли обоих братьев забирали!

Разве имеет право политик несколько раз в день повторять, что Украина распадется на Донецкую область... и Западную Украину! А эти наши слюнтяи действительно доведут до раскола Украину, да за это надо в тюрьму сажать! Янукович распространял тут байку, что Донецк кормит Западную Украину, можно подумать, что он — лично кормит, его фабрики и заводы, которые он сам построил! Регионалы ежедневно травят народ: Ющенко — фашист, русский язык унижают! Если умному человеку каждый день говорить, что он дурак, то он через некоторое время в это поверит! Так что нам делать? И как нам жить!»

Ваше запитання до мене, шановна добродійко Аліно, риторичне. Ви самі і відповіли на нього, і все пояснили цій, по суті, нещасній, ідеологічно закодованій комуністичними догмами і ненавистю до України Ірині Лебедєвій із Запоріжжя. Може, Ваш лист хоч почасти похитне її дрімучу свідомість. А з такими, як Ви, Аліно, ми вистоїмо і переможемо їх цього разу назавжди. Так буде!

А ви ось прийміть у свої серця і душі долю **Стефанії Байсин** із села Юнишкін Рогатинського району Івано-Франківської області:

«Живу я в селі. Якийсь старий телевізор маю, але звикла слухати радіо. Слухаю-слухаю і подумала, що у мене таке життя, що цілу книжку можна написати. Мені вже 58 років. І все життя, скільки себе пам'ятаю, тільки працюю та працюю, мучуся та

мучуся. А долю маю таку, що сама не знаю, як її назвати! Та все по порядку.

Закінчила я вісім класів денної і три роки вечірньої школи. Батько залишив мою маму і мене після мого народження і втік у Крим. Виростала я із мамою і бабою. Мама 1928 року народження, у воєнний час 16-річною дівчиною носила пошту на три села. Самі розумієте, як то було: голод, холод, дощ, сніг, болото. Ні доброго одягу, ні взуття. Та ще й різні розбишаки перестрінуть і заберуть газети і листи. Що було робити бідній дівчині? Та потім, після війни, у мами забрали і цю роботу і дали інваліду-комуністу. Мама пішла працювати у колгосп, спочатку рядовою колгоспницею, а тоді — ланковою. Я ще коли малою була, то допоки йшла до школи, то зранку бігала замовляти колгоспниць на роботу.

Коли я підросла, то вже гонила пасти корову, допомагала по господарству, сапала буряки, картоплю, кукурудзу, розв'язувала снопи на току біля молотарки, а ввечері теребила кукурудзу на тоці від шумелиння.

Коли вже закінчила вісім класів, то пішла пасти колгоспну худобу, гнати доводилося за шість кілометрів від села, з ранку до обіду і після обіду аж до вечора. Увесь день на ногах, бігаєш за тою худобою. Дуже було важко і в дощ, і в сніг. А ввечері ще й йшла у вечірню школу, зранку — на поле, і так чотири роки.

Потім пішла у сусіднє село за сім кілометрів на цегельний завод, формувала цеглу, складала, вантажила. Коли мені виповнилося двадцять років, поїхала у Дніпропетровську область доїти руками корови, доїла зранку, в обід і ввечері. Розумієте, батька я не мала, а дівчина була молода, роботяща. Тому й хотіла щось заробити, щоб і одягнутися, і взутися, і щось до хати придбати.

Коли приїхала із Дніпропетровська, знайшовся жених, а в хаті треба було чоловічих рук, то вийшла заміж. Роман, мій суджений, ніби й толковий, і з непоганої родини, тільки кульгав на одну ногу. От хоч убийте мене, прожила із ним 33 роки, народила йому двох красенів синів, а до цього часу не знаю, на яку ногу кульгав. Мабуть, тому, що різні ми із ним були люди. Характером і інтелектом.

Ще як жила моя баба, чоловік із гріхом наполовину газдував (це по-галицьки — господарював. — В. Я.). А після зовсім змінився. Почав ходити до чужих жінок, почав пити, почав бити мене, маму, дітей. Часто ми ночували по чужих хлівах, стодолах, лі-

том — надворі, втікали босоніж із хати у чому спали. Працював чоловік тоді і працює далі лісником. Уявіть собі, що таке тривало довгі роки. Я не витримала і про ці постійні бійки написала скарги його начальству, у міліцію. Але він завжди виходив сухим із води, а після того ще більше над нами знущався і дебоширив.

Став мій чоловік секс-символом села (ці слова масно підкреслено. — В. Я.), а я стала на своєму подвір'ї наймичкою. Утримувала корови, свині, кури, гуси. А ще й треба було всім домашнім випрати, зварити їсти, і ще треба напоїти і нагодувати двох коней, і йти у ліс на роботу. Сокирою чистила ділянки, рубала тонкомір, тягала і грузила дрова, садила посадку — дуб, клен, горіх, збирала жолуді, лікарські рослини — звіробій, деревій, золототисячник, пижму, водяний перець, цвіт липи і так далі. А крім цього, насіння яблук, шипшини, калини, чорної горобини, ще й збирала опеньки і закривала! А ще заготовляла сіно і гіллячковий корм звірині, робила віники березові. Та ще, окрім того, моєму “коханому чоловікові” треба було робити закуски, і не що-небудь, а домашнє, добре, бо були різні перевіряльники і все начальство на випивку до лісу їхало!

І що думаєте, за мою працю, за подружню вірність я чула від чоловіка хоча б добре слово? За це він мене бив кирзаками куди попаде, а одного разу так побив, що праве око півроку не закривалося, а обличчя скривило у лівий бік. Дякувати Богу, що лікарка, добра, душевна людина і хороший спеціаліст, відвела мене до такої самої хорошої лікарки, як і сама, і та мене вилікувала за два роки, дякувати Богу.

Також від нього отримала тромби на ногах і дві грижі. Знищив мені моє здоров'я, а також моє життя. Але час ішов, діти піросли, пішли в школу, але не закінчили, бо батьківської підтримки не мали. Мій колишній чоловік гроші пропивав, до хати нічого не дбав, все вивозив до чужих жінок. Діти оженилися, то він не робив весіль і до дітей не говорить. Моя мама померла, і осталася я одна, вибачте, зі своїм придуркуватим чоловіком. Пекло почалося ще більше.

А тепер — ще цікавіше. Знайшов мій “чоловік” собі коханку, на 21 рік молодша від нього, із трьома дітьми. Коротко кажучи, розбив чужу сім'ю, нагло вигнав її чоловіка із хати і сам приписався. Саме цікаве, що колись гуляв із мамою, а тепер живе із її дочкою! Тепер вони удвох продають цінну деревину дуба, модрини, корчуют сухостій, роблять ніби санітарну рубку і продають, роблять “липові” наряди на роботу в лісі і беруть за тих людей зарплату.

Сьогодні мій колишній чоловік має пільгову пенсію, зарплату, калиму — скільки збере, та ще й хитро дуриє державу: співмешканка мого чоловіка оформилася як малозабезпечена, ще й отримує на дітей матеріальну допомогу від держави. Ну, вже подумайте, чи є у людей совість: крадуть і продають ліс, крутять великими сумами грошей — і малозабезпечена сім'я! А чи мають такі люди совість? Чи вони такого слова не знають? І знаєте, шановний пане депутате, у мене таке склалося враження, що у нас скрізь одна мафія і зlodії, а рука руку, як відомо, мие. Подумайте самі: івано-франківська міліція виявила кілька кубометрів незаконної рубки в обході мого чоловіка, і штраф йому дали аж 23 гривні! Що то за ціна? І що так нині коштує?

Я вже стара людина, досвід життєвий маю великий, набідилася і натерпілася за свої 58 років стільки, що й не знаю, на скільки жінок цього вистачить! Я не знаю, чи Ви мій лист зрозумієте. Я ото собі радію слухаю і думаю: правильно Ви все кажете, мудро, толково, грамотно, розумно, а в житті воно все виходить якось не так, наперекосяк. Знаю, що надходить Вам багато листів, що люди шукають у Вас підтримки, допомоги, доброго слова, розради. Розумію, що Ви усім допомогти не в змозі, навіть фізично то не встигнете усе зробити! Але я написала Вам, бо поважаю Вас як людину, як талановитого письменника, як політика і як патріота України. І якщо зможете допомогти, то зробіть так, щоб нарешті розібралася ота наша влада із крадіжками лісу цінних порід у Буштинському лісництві Галицького національного природного парку, де працює лісником Роман Іванків. І за це Вам буду щиро вдячна!»

Комусь цей лист видається доносом ображеної жінки на невірного чоловіка, комусь, у кого склалося сімейне життя, — винесенням «сміття» з господи, ще комусь — банальною історійкою, не вартою чужої уваги. Розцінюйте її, як велить вам совість і розум. А мені ця нещасна, вимолочена життям українка не лише зрозуміла, а й до болю близька і рідна. Про таке рідко пишуть незнайомій людині. А їй, стражденній, виснаженій життям, котре не принесло їй радості — таки допекло, щоб бодай висповідатися перед кимось, а депутатський запит, пані Стефо, щодо порушень законності, вказаних у листі, я роблю до обласної влади. А Ви тримайтеся, пані Стефо, за рідну землю, за двох, як пишете, синів-красенів, за внуків — і болю поменшає, дорога моя українко.

Позиція українського подружжя **Миколи та Олександри Рогаль** із села Єрковець, Переяслав-Хмельницький район, Київщина:

«Нас дуже смутить одне: як не прикро, але факт — знищуються справжні українці, вироджуються! Раніше були у нас голодомори, репресії, тюрми, Колима. У мене сімох моїх дядьків репресували! У моєї дружини — двох братів, батька, дядьків вивезли — і теж ніхто не повернувся! Ми з дружиною дуже хвилюємося, переживаємо за Україну. Старі вже — я пишу, а душа тремтить. А дружина вже й писати не може, хоча й грамотна... Ми вже старі люди, але розуміємо, що твориться нині в Україні розбрат.

Чому ми не об'єднуємося? За що сперечаємося — ми, українці, одна ж нація! Усе чубимося, ділимося самі, і нас ділять... Скільки можна? На наших чварах інші наживаються.

Але ми все ж таки надіємося, що все у нашій державі буде належним чином. Володю, Ви нас, старих, вибачте за такого сумбурного листа, але Ви його таки прочитайте. Знайте, що ми з Україною у серці, що молимося за неї, віримо у те, що все гарне попереду. Хоч старі, але готові боротися! Ви нам тільки підкажіть як!»

Ось такі ми сьогодні є, браття українці. У колосальній більшості мудрий, стоїчний, державницький, впевнений у собі народ у центрі Європи.

Мою програму «20 хвилин з Яворівським» можна назвати інакше: «Українці думають про державу і про власну долю». Думають з різним градусом темпераменту, різними масштабами мислення, з різною мірою громадянської відповідальності за сказане публічно. Не всі ставлять правдиві діагнози наших суспільних болячок, не всі дають реалістичні рецепти, котрі можуть допомогти, але головне, що ми, люди, долаємо байдужість, котра давно стала нашим найагресивнішим ворогом, що трощив наші душі кілька століть поспіль і переріс у справжній генетичний код нації. Отож слухаймо і читаймо самих себе. Уже небайдужих.

Здавалося б, навіщо їй, **Марії Слєпцовій** з Білої Церкви, такі проблеми:

«Доброго дня, Володимире Олександровичу! Пише Вам проста українська жінка з Білої Церкви. Я ніколи не писала Вам листи.

Але зараз пишу, бо моя душа вже не може витримати такої несправедливості. Маю на увазі святкування 1020 річниці хрещення Київської Русі.

Мені потрібно вилити комусь наболіле, душа просить. Я, звісно, багато чого не розумію, у мене освіта 10 класів, але вважаю: якщо ми, маю на увазі Президента України і всю владу, запросили до себе Вселенського патріарха Варфоломія, для того щоб він допоміг нам створити єдину помісну українську церкву, то як можна зрозуміти, коли всіх запрошують (навіть Януковича), окрім українського патріарха Філарета? Кажуть, що він розкольник, бо службу править українською мовою...

Але ж ми хто? Ми ж – українці! Чого я, українка, у себе вдома мушу слухати службу Божу чужою мовою? Я нічого не маю проти російської мови. Але ж у Німеччині – німецька мова, у Греції – грецька, в Туреччині – турецька. А у нас? Виходить так, що на наше свято приїхали гості святкувати, а господаря не покликали. Це все одно що до мене в хату прийшов сусід і влаштував свято, а мене вигнав. І виходить, як у Вашій передачі: що ж ми за народ такий? Приїзять до нас затуліни, лужковичи, ганьблять нас, а ми мовчимо, бо боїмося їх образити. Та де ще таке є? Чого ми всього боїмося? Якщо ми себе не поважаємо, то хто ж буде поважати нас? Приїхав Вселенський патріарх, то потрібно було, щоб відбувся діалог між усіма православними конфесіями. Тоді це діалог. А так що вийшло? Можливо, я не права, то поясніть мені. Я ходжу до храму Покрови Божої Матері Київського патріархату у Білій Церкві. Усі наші прихожани дуже розчаровані у своїх сподіваннях на створення єдиної помісної церкви. Я дуже хотіла б, щоб мій лист був прочитаний, а не покладений під сукно. З повагою до Вас Слепцова Марія, яка любить свою рідну мову й хоче, щоб і чужі її не зневажали. Бо у нас дуже полюбують говорити, що російську мову притісняють. Але ж скільки у нас українських шкіл, а скільки російських? Скільки храмів українських, а скільки російських? Вибачте, що багато пишу, хоча можна ще більше. Так, мені це все болить. Але таких, як я, багато. І буде все більше і більше. Бо народжується, Володимире, та Україна, за яку Ви стільки літ боретесь».

Ви не потребуєте моїх пояснень, шановна пані Маріє, Ви все самі пояснили. І собі, і українським людям, і Господу Божому. Тож хай благословляюча Господня рука постійно буде над

Вашою головою, хай посилає Вам солодке довголіття і незнищенну віру в Україну, пані Маріє.

У моїй двадцятихвилинці говорить істинна, свідомо своєї історичної ролі Україна. Не озлоблена і не отруєна хронічно привидами комунізму, рабського соціалізму, пріснопам'ятного СРСР. Духовна, сповнена своєї державницької ролі, своєї унікальної місії, свого історичного покликання Україна. Україна людей, котрі їй вже нікому і ніколи не віддадуть. Такі люди завжди були в Україні, їх було більше чи менше, але вони були завжди і їх було багато, тому й збережено нашу державницьку ідею, тому й збережено Україну в умовах пекельних, умовах непридатних для існування українського духу.

Наша українська сила саме в тому й полягає, що такі люди були в Україні завжди і були всюди: і в зросійщених дотла Донбасі, Харківщині, Луганщині, Одещині, і суржикових Полтавщині, Сумщині, Чернігівщині, Херсонщині, Миколаївщині, і, звичайно ж, у західних краях. Не бракує такого мислячого і патріотичного люду й сьогодні. Лише сьогодні їхні душі сміливо відкриваються перед іншими.

Я знову і знову повторюю: ми, українці, мусимо дуже швидко, безстрашно відновити по деталях, відреставрувати за окремими людськими долями, оживити для себе і для своїх нащадків нашу українську історію. Історію українського буття, історію українського духу. У ній має бути найголовніший, трепетний стрижень: як українська нація, не раз ставлена на грань небуття, здавалося, винищена до найменшого живого корінчика, усе-таки вижила, зберегла себе. Зберегла свою суть, своє обличчя, душу, відчуття невмирущості і відчуття перспективи та усвідомлення своєї значущості у світовій історії. Це – колосальна загадка. Одначе – це і колосальна опора нашої українськості на сьогоднішньому роздоріжжі долі.

Ось чому я так часто віддаю трибуну нашого радіомайдану вам, українці. Я спонукаю вас: пишть самі нашу історію! Пишть, вам уже не заважають ідеологічні нашіптувачі, цензори, не заважає, як здається декому, вже вроджений, український (себто малоросійський!) страх, вживлений у нашу свідомість бездержавністю, колоніальною меншовартістю. Говоріть! Я сьогодні можу найзапеклішому моєму опонентові, навіть ворогові сказати прилюдно: я, Володимир Яворівський, був і є причетним

до найбільшої української перемоги: українці назавжди здобули право говорити все, що вони думають. Говорити це вголос.

Моя програма «Двадцять хвилин» — неспростовний доказ цьому. У ній вже прозвучав весь калейдоскоп, зрештою, весь хаос і навіть все безглуздя українців наприкінці двадцятого і на початку двадцять першого століття. Але найголовніше — це непохитна міць українського духу і чистота любові до України. А тепер говоріть і пишіть, братове українці. Пишіть самі нашу історію.

«Бєндєровци»?
Ні! Особливі
українці

Прецікавий сюжет для цієї програми закрутило саме життя, точніше, його маленький відбиток у вигляді моєї пошти, котру я отримую від вас, українці. Прецікавий. Зараз дізнається.

Спершу я прочитав надіслану мені самопальну газетку з Криму. Чого там тільки нема! Таке враження, що її видають у психіатричній лікарні самі пацієнти і для себе ж. Скажімо, «оголтелый националист Яворивский до провозглашения так называемой независимости был поэтом и писал стихи только на русском языке про партию, а после независимости резко перешел писать прозой на украинском языке». І мій портрет на півсторінки, правда без рогів і хвоста. Та то — дрібниці. Крупним шрифтом — матеріал «Палачи не бывают освободителями!» Автор — **Міхаїл Хантіль**, «полковник запаса, освободитель Украины»:

«Требования признать вояк ОУН-УПА как освободителей Украины, национальных героев, приравнять их к нам, ветеранам Великой Отечественной войны, — это чушь собачья. Бендеровцы даже придумали проект Закона по этому вопросу, который, к чести народных депутатов, пока не нашел поддержки.

А злодеяния, творимые вояками ОУН-УПА против своего народа, можно сравнить только со зверствами фашистских палачей.

За 10 лет вояками ОУН-УПА было осуществлено более 5 тысяч террористических и диверсионных актов. От их рук после освобождения территории от фашистских оккупантов погибли мирные жители, военнослужащие и работники правоохранительных органов...

Кортелисы на Волини (уничтожено 2875 жителей); сожженная бандитами 118-го полицейского батальона белорусская Хатынь; Бабий Яр — лишь некоторые кровавые вехи оуновского фашизма.

Так можно ли после всего этого их сделать национальными героями? Это было бы глумлением над памятью уничтоженных ими людей, решениями международного Нюрнбергского трибунала.

За давностью времени, быть может, их можно было бы и простить, но оправдать и тем более реабилитировать — никогда!!!»

Я зачитував лише фрагмент із цього енкаведистського доносу, зварганеного десь наприкінці п'ятдесятих років напівосвіченими полковниками, котрі вижили на війні лише тому, що командували загороджувальними загонами; котрі ховалися за спинами бійців, що йшли в атаку. Одначе й тут вся тріскуча брехня сама видає себе.

Я у молодості написав художньо-документальну повість «Вічні Кортеліси», за яку одержав Шевченківську премію з рук Павла Загребельного. Я першим зібрав свідчення дивом вцілілих від розстрілу людей, відновив усю трагічну правду спалення і розстрілу волинського села Кортеліси. Каральну акцію «Трикутник» виконувала рота майора Голінга. Рота есесівців, кілька місцевих п'яничок-поліцаїв, яких я теж вивів у повісті, не мали жодного стосунку до армії УПА.

У протоколах Нюрнберзького процесу ніде й згадки немає про УПА, я вже не кажу про нібито судове «засудження» її. Скільки ж можна верзти нісенітниці? Та вже ж не лише історики та політики, а й юрист Іван Макар довів у суді, що величезна кількість створених енкаведистами псевдоупівських загонів провокаторів, переодягнутих у форму УПА, винищували цілі родини, села, в першу чергу тих же вчителів, медиків, агрономів, яких силоміць заганяли у Західну Україну для її «советизації». А полковник-«освободитель України» з енкаведистським (не сумніваюся!) минулим та світобаченням і досі виголошує давно зіглілі гасла сталінської доби.

Не Володимир Яворівський, а молода мисляча Україна кидає вам виклик. Та ще й яка — зі зросійшеної Донеччини. Читаю:

«Відкритий лист Президентові України Вікторові Ющенку

Шановний Вікторе Андрійовичу!

До Вас звертаються учні 11 класу економіко-правової гімназії міста Слов'янська Донецької області. Нещодавно наш колектив мав дискусію щодо ролі ОУН-УПА у здобутті Україною незалежності. Ми вирішили, що внесок воїнів УПА та членів ОУН був таки великим. Вони мали силу боротись проти антилюдського тоталітарного сталінського режиму та жахливого нацистського режиму і пішли на війну за волю України.

У наш час дискутується питання про надання воїнам УПА статусу ветеранів війни. Чому ведеться ця полеміка? Глибоко

вивчивши питання, проаналізувавши його, ми прийшли до висновку, що надання війнам цього статусу є не тільки справедливим, а й закономірним. Ми, представники молодого покоління нашої нації, українського народу, вважаємо, що кожна країна повинна поважати всіх, хто загинув заради її щастя та незалежності. Наша громада просить Вас, пане Президенте, якнайшвидше вирішити це питання. Ми глибоко цінуємо Ваш внесок у розвиток нашої культури та піднесення нашої національної свідомості. Ми шлемо Вам свою підтримку.

З повагою, дякуємо Вам! Слава Україні!»

Багато учнівських підписів, серед яких і вчителька історії Людмила Олександрівна Величко.

Як бачите, пане відставний енкаведисте, на арену вийшло молоде українське покоління. Вийшло сміливо, розумно, впевнено. І то де? На Донбасі. Так що зійдіть їм з дороги. Зійдіть і не заважайте жити й думати як нормальні люди.

А ось ще й пояснення учня цієї гімназії **Анатолія Скорика**:

«Навколо питання статусу ОУН-УПА постійно ведеться полеміка, й інколи дуже прикро чути відверті образи на адресу людей, які воювали під прапором України, боролися за її незалежність до самого кінця, навіть у безвихідних ситуаціях. Проголосивши довгоочікувану незалежність, ми досі не можемо визнати своїх героїв. Ніхто не намагається дискредитувати учасників Великої Вітчизняної війни, ми просто прагнемо розповісти людям правду і встановити історичну справедливість. Народ має знати всіх своїх національних героїв, пам'ятати та шанувати їх. Усі наші переконання керуються новими, нещодавно розсекреченими історичними фактами.

У нас, у Донецькій області, дуже рідко можна зустріти людей, які б визнавали рух опору ОУН. Але принаймні завдяки новій літературі, новим шкільним підручникам ми можемо вивчати, аналізувати історичні події і самостійно зробити висновок та скласти особисту думку щодо цього питання, головне — щоб бажання було.

Завдяки вчителю історії та зацікавленості нашого класу особливу увагу було надано саме вивченню історії діяльності УПА. Всі учні розуміли актуальність цієї теми та прагнули знайти відповіді для себе, бо більшості з нас були невідомі деталі цього періоду істо-

рії. На одному з уроків історії України я виступив з повідомленням про діяльність Романа Шухевича. Розповідаючи, я намагався конкретними фактами довести дві речі. Перша: УПА — це армія, яка не воювала під прапором фашистів. Друга: повстанці відстоювали інтереси винятково українського народу і були єдиною армією, яка боролася за повну самостійність України (виділено мною. — В. Я.). Після моєї розповіді в класі розпочалася дискусія, під час якої вчитель попросив кожного учня висловити свою думку щодо визнання статусу ветеранів ОУН-УПА. Відповіді учнів мене здивували — більшість моїх однокласників висловилися за надання повстанцям статусу “учасники національно-визвольного руху”. Було запропоновано написати листа Президентові України В. Ющенку, де ми вирішили висловити прохання щодо визнання вояків ОУН-УПА ветеранами війни. Можливо, наш клас є прикладом, коли правдиві історичні факти змусять змінити свою думку та погляди з цієї проблеми інших людей, у тому числі — наших земляків. На превеликий жаль, у нас у країні мало справжніх патріотів, які б підняли національну ідею, любили свою державу, мову, поважали минуле власного народу. Тому такі прояви патріотизму та поваги до історії, які є в нашому класі, тільки радують.

Деякі люди не цінують те, що в нас є, — демократичну державу, посилаючись на економічну нестабільність. Але ж справа, звичайно, не в економіці, не в грошах. Почуття патріотизму повинно бути притаманним кожному громадянину держави — це і є підґрунтям її успіху. Цінність чогось по-справжньому розумієш тоді, коли щось втрачаєш. Я не хочу і я боюся того, що ми колись можемо втратити нашу незалежність, що змусило б нас лише тоді пізнати ціну національної свободи. Ми дуже часто байдуже дивились на життя нашої країни, але все-таки я вірю в те, що час змінить і навчить людей і ми зрозуміємо, наскільки дорогою нам є наша Батьківщина. Члени ОУН-УПА боролися за те, щоб ми не були житницею будь-якої імперії, а розпоряджались своїми ресурсами та власним життям так, як хоче наш народ, тобто були господарями свого життя і землі.

Я закликаю всіх людей не бути байдужими, вірити у теперішнє, поважати минуле і завжди пам'ятати, що наша Батьківщина — Україна, вона в нас одна, тож давайте берегти її. Від себе особисто та однокласників хотілося б висловити подяку всім воякам УПА. Дякуємо за те, що залишилась нація українців, яка

має свою культуру і мову. Незважаючи на репресії, спроби асиміляції, геноциди, Україна залишилася на карті світу — вже це є великою перемогою нашого народу, в розвиток якої Ви зробили величезний внесок. Дякуємо Вам. Слава Україні!»

Ви чули, дорогі мої українці, який Донбас у нас піднімається. Наперекір Симоненкові, Азарову, Болдиреву, Чечетову, Януковичу, Єфремову, Людмилі Кириченко, сестрам Лукаш...

А тут ще вчитель **Захар Пинтій** з міста Южноукраїнська на Миколаївщині подає аналогічний сигнал:

«Серед інших, можна сказати навіть “провокаційних”, запитань для старшокласників було поставлене і важке для Півдня питання про реабілітацію вояків УПА та їхньої боротьби. Виступали учні. Думки були різні, і що цінно — учні не боялися висловлювати свої думки, своє бачення. Була, звичайно, гаряча дискусія, бо один із гостей школярів ставився дуже негативно до УПА. Висновок: необхідно берегти свою Батьківщину, якою тепер у нас є Україна, берегти її єдність та патріотичну історію. Друже Володимире! Шкода, що вже нема Анатолія Погрібного. Продовжуйте, сійте зерно Правди і Надії, частина його все ж таки падає в сиру землю, проростає, іде до народу».

Отож народжується, зріє нова Україна, не лише наша надія, а й наше, вже реальне, майбутнє.

Микола Шпаранський з Коростишева на Житомирщині:

«...Я свого часу як шофер обслуговував п'ять західних областей і подеколи ночі проводив за чаркою з колишнім провідником бандерівців, яких, як нас попередив голова тамтешнього колгоспу, “товариші шофери, не ображайте тих, хто за бандерівську діяльність своє відсидів”! Так, було таке! Можу тепер багато розказати про Зборівський район Тернопільської області. То був 1975 рік, дуже тяжкий по збиранню буряків, дощило так, наче небо відкрилося, але ми працювали, і саме ті “колишні” нам допомагали як могли, аби зібрати вирощений урожай! Як і нам, і їм було тяжко! Кругом усі разом навколішки у болоті лазили. І знаєте, хоча з болотом, але урожай зібрали і вивезли на цукровий завод, в Березовицю. Нам улаштували ті бандерівці трьохденну гулянку, пили разом горілку і були задоволені з того, що усі ми разом, сумісно, перемогли природу. А ми сьогодні, непрацездатні

інваліди, дивимося на владних чиновників, і якось у душі стидно за нашу українську совість...»

Вся різниця між Вами і тими чиновниками, тими політичанами, що не дають нашому народові порозумітися, нормально жити за законом і справедливістю, якраз у тому й полягає, що у Вас, пане Миколо, совість є, а у них... Ви знаєте.

Андрій Банцур з Маріуполя, Донецчина:

«Шановний Володимире Олександровичу! Живу я на Сході і дивуюся, як багато тут людей і досі спотворено сприймають нашу історію. Маю на увазі боротьбу воїнів Української повстанської армії. Їх і досі мають за спільників Гітлера, а не його супротивників. Бо багато людей тут і до сьогодні ще перебувають під впливом комуністичної пропаганди. А засоби масової інформації і книжкові видання майже не висвітлюють правду про ті події. Все робиться навпаки. Нещодавно в Криму організовано “Антифашистський фронт”, який очолив депутат ВР України, голова Кримської організації Компартії Леонід Грач. На форумі він заявив: “Наша цель — остановить популяризацію мифов о «патриотизме» ОУН-УПА, оправдание и возвеличивание гитлеровских пособников, возрождение нацизма под разными масками и наименованиями”. Просто жахаєшся, що такі депутати так зневажають нашу історію. Хотілося б нагадати Л. Грачу і його команді, яку підтримку фашистській Німеччині давав Радянський Союз після підписання Рапальського договору з Німеччиною в 1922 році, а особливо з 1939 по 1941 рік. Тоді ми передали до Німеччини товарів і зброї на мільярди рублів, особливо зерна, різних металів, пального та інших стратегічних матеріалів. Радянський Союз допомагав німцям літаками, артилерійськими снарядами, підводними човнами, які конструювали в російських містах. Офіцерів Люфтваффе навчали у Воронежі та в Липецьку, в Казані — танкістів (И. Буніч, “Лабиринты безумия”, с. 523). Сьогодні годилося б вибачитися комуністу Грачу та його однодумцям за те, що творила їхня партія і якою трагедією стало це не тільки для Радянського Союзу. Сама Німеччина після Версальського договору 1919 року не змогла б без нашої допомоги стати могутньою військовою потугою...

У книзі “Сильные духом”, виданій у Києві в 1978 році, Герой Радянського Союзу Дмитро Медведєв пише, що їхній партизанський

загін домовився про співпрацю з партизанським загonom УПА в боротьбі проти німців. То що це, панове, він вигадав?

У 1993 р. перевидана книжка В. Косика “Україна і Німеччина у Другій світовій війні”, де описуються події боротьби УПА проти німців, під кожним документом стоїть архівний номер. Відомо, що УПА створено 14 жовтня 1942 року, в день Святої Покрови. Де в цей час були радянські війська? Так проти кого боролася тоді УПА? Ніхто в Західній Україні тоді не думав, що Червона армія повернеться і НКВС знову займеться своїми “справами”. Безвинно в Сибір було заслано сотні тисяч жителів, у тюрмах без суду розстріляно понад 10 тисяч арештованих. Світова історія людства такого ще не знала. А вже в 1944 р. (після приходу Радянської армії) УПА боролася проти злочинного сталінського режиму.

Треба якось донести це нашому народу, щоб він знав правду про жахливі роки комуністичного терору і про подвиг упівців. Тоді значно поменшає тих, хто сліпо піддається впливу грачів та йому подібних».

Я, шановний добродію Андрію, вже не раз розкривав цю болючу і прекрасну водночас сторінку нашої історії. І те, що в Донбасі все більше і більше люду, котрий хоче знати правду про подвиг Української повстанської армії, а не примітивну брехню з прісних радянських підручників та агітпропівських статейок в компартійних газетках, — це велика перемога, в якій є часточка і моєї праці. Та згоден з Вами: вона невичерпна, бо сповнена велетенської і святої у всі часи любові до Вітчизни. Вона особливо дорога і знакова для нас ще й тому, що учасники українського руху опору всім без винятку окупантам знали, що перемогти їхніми силами чи гітлерівську Німеччину, чи сталінський Радянський Союз — неможливо. Вони усвідомлювали це. Та для них було важливо подати сигнал усій Україні, що національна ідея українців не знищена ні польським шовінізмом, ні тотальним більшовицьким терором, що викосив двадцять мільйонів нашого люду. Отож буду подавати нові і нові матеріали про цю неповторну сторінку нашого героїзму і патріотизму.

Нагадаю, що у вересні 39-го, коли Сталін і Гітлер, згідно з їхнім передвоєнним, фактично «братським», договором Ріббентропа — Молотова, підло роздерли Польщу, Західна Україна перейшла під протекторат більшовиків. Не під руку Радянської України, а саме під молот сатанинського кремлівського біль-

шовізму. Попри все, західняки зустрічали Червону армію як братів-українців зі сходу, за нашим звичаєм — із хлібом та сіллю на рушнику. Думали, що то прийшла хай і Московщина, але українська Доля і єдність нації.

А вже через півроку всі зрозуміли — прийшла велика біда, радше — катастрофа, бо з перших же днів почалася гвалтівна «советизація» з насильницькими колгоспами, політичним терором, доносами, швидкими політичними розправами, русифікацією, ненавистю до всього українського. Мій тато у голодному сорок сьомому їздив «на Западну» з двома маминими квітчастими хустками, бабусиним Ксениним кожухом і своїми хромовими чобітьми, щоб виміняти це на ворочок зерна. Вже у шістдесяті, коли стояла «хрущовська відлига», випивши чарчину, іноді, та ще й озираючись на всі боки, притишено розповідав: червоноармійці, які ввійшли до Львова у 39-му, вперше побачили європейські туалети. І ремствували: «Что за глупості еті уборниє? Дьорнеш за ручку — умиться упеваєш, а напіться — нет!» І офіцерські дружини «освободітелей» виходили ввечері до центру Львова у... трофейних польських нічних сорочках, вважаючи їх за модні плаття...

А тим часом відбувалася зачистка галицької території від українського духу, котрого найбільше боялася більшовицька імперія. Те, що у Східній Україні відбулося за два десятиліття, тут, на Заході, намагалися здійснити за рік-два. Та загриміла війна... І тепер я передам слово чесному і сміливому дослідникові цієї сторінки нашої історії **Володимирові Гонському**, котрий оприлюднив на сайті «Української правди» свою нову розвідку про ці події. Цитую Володимира Гонського:

«...Повернімося до червня 1941 р. Про героїзм радянських воїнів, залишених напризволяще Сталіним та його бездарно-жорстокими полководцями, вже сказано багато. Хай земля буде їм пухом... Історія знає небагато прикладів такого злочинно байдужого ставлення вождів до своїх воїнів. Але історія взагалі не знає аналогів тих сатанинських вчинків, до яких я хочу привернути вашу увагу. У перші дні війни в умовах масового відступу і поразок агонізуючий більшовицький режим вирішив максимально довершити знищення української еліти чи просто більш-менш свідомого українського “елементу”. По всій Україні прокотилася хвиля арештів і розстрілів десятків тисяч тих,

кого не встигли знищити “розкуркуленнями”, голодоморами чи репресіями.

Назустріч ешелонам з мобілізованими воїнами РА, на Схід, у Сибір і тундру (не на фронт!), йшли десятки ешелонів, набитих тисячами новітніх “врагов народа”. Про це чудово і страшно написано в книзі спогадів київського вченого Михайла Ляшчука “Сталинским курсом”.

В'язнів же західноукраїнських міст (і не тільки — наприклад, Вінниці) та містечок взагалі вирішили “евакуировать по 1-й категории”, тобто умертвити. Телефоном в усі обласні та районні каральні органи було передано відповідне розпорядження. У Львівській області воно називалося санкцією Прокурора області від 26 червня 1941 р.

“Докладная записка

Об эвакуации тюрем Западных областей СССР

1. Львовская область.

Подготовительная работа к эвакуации и сама эвакуация тюрем началась с 22 июня с. г. В 4-х тюрьмах содержалось 5424 заключенных. В первый же день вторжения немцев в СССР в тюрьмах были исполнены приговора по отношению к 108 заключенным, осужденным к ВМН. ... Тюрьмами Львовской области было расстреляно 2464 заключенных. Все расстрелянные заключенные погребены в ямах, вырытых в подвалах тюрем, в гор. Золочеве — в саду...

Дрогобычская область.

В двух тюрьмах гор. Самбор и Стрий (сведений о тюрьме в гор. Перемышль не имеем) — содержалось 2242 заключенных. Во время эвакуации расстреляно по обоим тюрьмам 1101 заключенных...

27 июня при эвакуации в тюрьме гор. Самбор осталось 80 незарытых трупов, на просьбы начальника тюрьмы к руководству Горотдела НКГБ и НКВД оказать ему помощь в зарытии трупов они ответили категорическим отказом.

В тюрьме гор. Самбор — надзиратель Либман при эвакуации застрелился. Надзиратель Савкун дезертировал...

Станиславская область.

Из трех тюрем гор. Станислав, Коломия и Печенежино этапировано 1376 заключенных. В тюрьме гор. Станислав осталось 647 заключенных. В основном из числа обвиняемых за бытовые преступления. Остальные заключенные расстреляны.

По всем тюрьмам западных областей УССР только личный состав тюрем приводил приговоры в исполнение и никакой помощи со стороны НКГБ не было оказано.

Начальник тюремного управления НКВД УССР Капитан госбезопасности Филиппов (підпис).

2. ...начальником 2-го отдела УНКГБ тов. Гончаровым, сотрудником УНКГБ Дворкиным, Начальником тюремного отделения НКВД тов. Станом при участии других сотрудников НКГБ и НКВД оставшиеся на прогулочном дворе около 2000 заключенных (Луцької тюрми. — В. Г.) были расстреляны. Весь учетный материал и личные дела заключенных сожжены.

Нач[альник] тюремного пр[авления] НКВД УССР Капитан госбезопасности Филиппов № 85426 28 июня 1941 г.

3. ...Заключенные (тюрми № 3 м. Острог. — В. Г.) в количестве 77 человек расстреляны, трупы зарыты... Зам. нач. тюремного управления НКВД УССР — политрук Демехин.

28 июня 41.

4. Доношу, что в тюрьме г. Бережаны Тернопольской обл. осталось 48 з/к, не преданных земле, 20 трупов остались в подвале админ. корпуса тюрьмы не вывезенными и 40 трупов сброшены в реку под мост. В тюрьму г. Тернополь выброшено 94 з/к.

Выше изложенное получилось вследствие того, что нач. НКГБ тов. Максимов 28. 06. 41 взял в свое распоряжение 60 з/к, уничтожив их в подвале тюрьмы, а трупы в эту ночь не убрал, несмотря на неоднократные напоминания руководства тюрьмы 8. 07. 41 г. Капитан (підпис)».

Таких доносів сатани знайдено вже чимало. Слід зауважити, що розстріли відбувались і після складення цих звітів. В'язні, про яких у звітах ідеться як про залишених у тюрмах, пізніше також були розстріляні. В останні дні перед утечею тюремників розстріли проводили вже без жодних списків, іноді просто в камерах.

Очевидно, що справжньої кількості замордованих та імен усіх загиблих не довідаємося вже ніколи. Так, немає списків жертв Перемишльської в'язниці (Перемишль тоді був ще українським). Їх гнали двома пішими етапами на Схід. Один з етапів був оточений німецькими військами, і більшість в'язнів розбіглися. Другий, близько 2000 осіб, згідно зі свідченнями, був знищений біля Старого Самбора — конвоїри живими поскидали в'язнів до соляних шахт Саліни. Встановлено лише

5 імен. Усі списки, які не були втрачені під час відступу «червоних», роками зберігались у центральних архівах КГБ під грифом «цілком таємно».

Відступаючи, вони замітали сліди своїх злочинів, вони прагнули полишити цю землю бездушною і бездумною, бо знищували в першу чергу вчених, патріотів, просто розумних і сміливих людей. Із тупої злості, що самі виродилися у тварюк. Ви в цьому переконаєтесь, послухавши свідчення очевидців. І зрозумієте: хтось мусив стати в обороні напівживої нації. Мусив. Східних українців ставили на коліна після колективізації та штучного голодомору і сталінського терору, західних – просто винищували як націоналістів, бо хотіли приєднати тільки безлюдну територію.

Цитую далі Володимира Гонського:

«Багаторічні дослідження різних джерел дали можливість встановити загальне число жертв в'язничного терору, розгорненого під час відступу більшовиків із Західної України, – близько 22 тис. осіб, із них близько 5 тис. – на Львівщині, понад 3 тис. – на Тернопільщині. Львівське товариство “Пошук” на основі різних джерел склало іменний мартиролог замордованих, який і надалі поповнюється. Результати досліджень “Пошуку” опубліковані у книзі “Західноукраїнська трагедія 1941”.

Події того часу розкривають безпрецедентний за жорстокістю та цинізмом масовий терор, який мав світовий резонанс і був яскраво відображений у тодішній західноукраїнській та європейській пресі. Після відступу “червоних” мешканці великих і малих міст кидалися до покинутих в'язниць, розбивали двері камер, сподіваючись звільнити ув'язнених. На жаль, живих знаходили рідко. Повсюдно люди натрапляли на свіжозакопані ями, замуровані підвали, казани зі звареними нещасними, а також на гори мертвих понівечених тіл, залишених на території в'язниць. Знищення в'язнів супроводжувалося нечуваними тортурами. Про це свідчать очевидці тих кривавих злочинів».

Тому мусила з'явитися відчайдушна українська сила спротиву цій жорстокій, сатанинській навалі, в якій, поза своєю волею, брали участь і східняки-українці. Вони вже були невільні і зламані. Прости їм, Боже. Невільними вони були. Невільними... Українська повстанська армія мусила з'явитися.

Володимир Гонський далі:

«Відразу зауважу для особливо вразливих читачів: деталі цих свідчень не тільки малоестетичні, а й важкоймовірні для тих, хто вперше читає чи чує про них. Може, і для автора. Якби він сам не чув їх від багатьох свідків, у правдивості яких не доводилося сумніватися. Ось деякі свідчення, що їх збирано товариство “Пошук”.

Може, хоч цей шок, ці замежєві жахи наразі струснуть байдужу совково-малоросійську свідомість ментальних рабів постгеноцидного українського суспільства?

Свідчення Івана Чаплі, селянина із с. Нагуєвичі Дрогобицького району Львівської області:

“У 1939 році Червону армію ми зустрічали урочисто... Потім почали організовувати колгоспи. Люди не хотіли записуватися, то їх били, замикали в пивницях. У Нагуєвичах мали вивозити на Сибір чимало сімей, але племінник Івана Франка Микола оборонив. Я працював сільським ковалем і не сподівався жодного лиха.

По обіді 22 червня 1941 року в Нагуєвичі приїхала група енкаведистів з Підбузького УНКВД (тоді там був райцентр). Зразу забрали колишнього директора сільської семирічної школи Корнеля Камінського, який був на емеритурі (пенсії). Був заарештований голова товариства «Рідна школа» селянин Іван Добрянський, секретар сільради Степан Дум'як, директор школи Михайло Дрогобицький, працівник Підбузького райвиконкому Хруник. Потрапив туди і я. Усіх нас завезли у Підбуж. Там уже сиділи арештовані Андрій Юринець — директор Підбузької школи, крамар Ілько Опацький, його брат — швець, кілька інших працівників з Підбужя і ще багато мешканців навколишніх сіл. Дня 26 червня о 10 годині вечора червоний прокурор Строков, 11 міліціантів та 3 невідомі особи викликали з тюрми 20 в'язнів і повезли вантажівкою у напрямі Дрогобича.

По дорозі один з конвоїрів, який називав себе начальником НКВД, говорив, що в'язні їдуть на роботу. За кілометр перед Нагуєвичами, в урочищі Остислав'я, машина зупинилася. Червоні кати наказали нам висідати, бо машина перевантажена і не зможе виїхати на гору. Нам наказали стати в два ряди по десять осіб і триматися за руки. На поданий знак прокурора всі почали стріляти. Кати добивали людей чоботами, лопатами, ломами, від яких черепи тріскали. Завдяки безладній стрілянині і темряві

та поспіхові міліціантів, які поспішали по наступну партію арештованих, нам чотирьом удалося лишитися живими. Не знаю, як про це довідався прокурор Строков, бо вже 27. 06 приїжджав у Нагуєвичі шукати за мною, та мене, пораненого, добре переховали родичі.

Напевно, кати боялися лишати живого свідка, але приховати злочинів не змогли. Коли більшовики повтікали перед німецьким військом, люди пішли в Остислав'я і знайшли там, вивезли помордовані тіла. У Корнеля Камінського було порізане усе тіло. Степан Дум'як мав розрубаний живіт. Іванові Добрянському розрубали груди, вирізали серце, а діру заткали травою. Отакими нелюдами були наші «визволителі». За що мордували вони безвинних мирних людей? Однак ніхто не може знищити живе слово і дух волелюбного народу”.

Спогади Івана Кіндрата, доктора медицини, Рочестер (США):

“У червні 1941 р. я жив у студентському гуртожитку по вул. Скарбківській, 10 у Львові. 29 червня наблизилися війська Вермахту, у місті була паніка й безлад. Залишалися війська окремого призначення НКВД. Знайомий, що мешкав навпроти в'язниці по вул. Лонцького, розповів, що в ніч з 28 червня чув звідти глухі постріли і божевільні крики. Ми, 4 студенти, вирушили на розвідку. Тюремну браму підірвали в'язкою гранат. Перед входом на подвір'я побачили 8 мертвих чоловіків і жінок, біля муру — ще дві жінки, ще живі, але скривавлені і непритомні. Надалі вияснилося, що це були не в'язні, а наймані робітники, яких знищили останніми як свідків кривавого злочину. Обидві жінки скоро померли. Убиті вони були уколами багнетів, дехто мав по кільканадцять ран у грудях і животах. З подвір'я двері вели до великого приміщення, з горою трупів аж під стелю.

Нижні були ще теплі. Вік жертв — між 15 і 60 роками, але переважна більшість 20-35 років. Лежали у різних позах, з відкритими очима і з застиглим жахом на обличчях. Між ними чимало жінок. На лівій стіні було розп'ято трьох чоловіків, ледь покритих одягом з пліч, з відтятими статевими органами. Під ними на підлозі, у напівсидячих похилених позах — дві монашки, з тими органами в роті. Жертви енкаведистського садизму були вбиті пострілами в рот або в потилицю. Але ще більше було заколотих багнетами в живіт. Одні — голі чи майже голі, інші — в одязі. Один був у краватці, напевно щойно арештований.

З центрального приміщення, затопленого калюжами крові, вели два коридори. Я подався направо в надії відшукати живих. Перша камера: на вбитому в стіну гаку повішений на шнурі чоловік у військових штанях і чоботах. На стіні вишкрябаний напис: «Да здравствует свободная Россия». Жертва — майор радянської авіації. До однієї з наступних камер тяжко було підступитися. По той бік дверей — кільканадцять тіл, притулених обличчями до щілини дверей. Догоряли залишки отруйного газу — запах тухлих яєць. У наступній камері — дві дуже молоді і навіть по смерті вродливі жінки, задушені, із шнурками на шиї. Поруч двоє немовлят із розтряними черепами. На одвірку — свіжі плями мозку. Ще один вияв звірства — повідтинані пальці, знята пасами шкіра на спинах. Накручували шкіру на патик поступово, з дня у день. Закінчували один пас — починали другий. Ретельно надрізали скальпелем, стерилізуючи попередні місця, щоб катований не помер передчасно.

Потрапляю у більше приміщення, із столом посередині. На столі прив'язаний оголений чоловік з неймовірно скорченим обличчям. Тіло вкрите скляним ковпаком. На животі — рани з дивними дірами. Нараз з дір вилазять один за одним кілька щурів. Це — один з багатьох видів тортур енкаведистів. Під ковпак до живого в'язня запускали голодних щурів. Все. Сили мене покинули. Здається, втратив за цю годину багато літ життя. Напівпритомний від жаху, вибіг із в'язниці. Ніхто з нас так і не натрапив на живих.

У розбитій крамниці беру фотоапарат і вертаюся фотографувати гору трупів, розп'ятих священика і монашку. До камер уже несла вертатися. За тиждень мої фотокартки з'явилися у «Краківських Вістях», та не всі, деякі були визнані нецензурними. Такі дикі злочини показувати не ризикнули. Пізніше, в 1943 році, я закопав ці фотографії на городі коло рідної хати”.

Спогада Михайла Міруса, мешканця м. Чорткова Тернопільської області:

“Почувши, що німці, які вступили до міста, відчинили в'язницю, я, як і інші мешканці Чорткова, вирушив туди. Побачене вкарбувалося в пам'ять страшною картиною на все життя. Вздовж мурів простягалися акуратно скопані клумби із свіжонасадженими квітами. На просторому подвір'ї було пусто. Чоловік і жінка, обоє мертві, були притулені до стіни і підперті кілками, щоб не впали. У нього дітородний орган перетягнутий колючим дротом, у неї також жмут дроту в статевому органі.

На весь обсяг першого (приміщення. — В. Г.) була викопана яма, завалена трупами. Згори їх присипано тонким шаром землі, видно, що роботу не встигли закінчити. Згори лежали ще двоє, напевно виконавці тої роботи. Там були і лопати. Обличчя чоловіка було наче спалене чи ошпарене, аж почорніле. Посередині знаходився металевий бак, від якого відходили труби завтовшки як рука або товщі. Тими трубами поступала пара і виїдала плоть. Під очима задушених парю — мішечки. Вух не було, геть повідпадали, і носи також”.

Свідчення Юліана Павліва, с. Нараїв Бережанського району Тернопільської області:

“Навесні 1941 року у селі Нараїв, як і в інших місцевостях, були масово арештовані представники місцевої інтелігенції, серед них і моя тітка Іванна, сільська вчителька. У червні 1941 року з 19 арештованих з нашого села отримали вироки четверо, з них 3 — до страти. Утримували в’язнів у Бережанах.

З початком війни село чекало повернення політв’язнів. Замість того пішли чутки про страшні мордування у в’язницях. У перших числах липня родини подалися до Бережанської в’язниці на розшуки близьких. Задля безпеки жінки взяли і нас, підлітків 10—12 років. Там ми застали гори понівечених трупів у підвалах. Залиті кров’ю камери і коридори. Кривава стежка вела на подвір’я. Там вже лежали рядами винесені тіла, з обрізаними вухами, носами, зчорнілими обличчями. Липневої спеки стояв страшний сморід. Лунали голосіння, крики розпачу, прокляття.

Тітку Іванну ми знайшли на березі ріки Золота Липа, біля замку, який НКВД використовував як катівню. Поруч були ще двоє чоловіків, хтось вже прикрив ковдрою їхні голі понівечені тіла. Усе тіло тітки від ніг до плечей було вкрите глибокими подряпинами. Обличчя зчорніле. Вийняли з рота ганчірку — язик вирвано. Вище зап’ястя — наскрізні рани від ножа, живіт розрізаний від низу до грудей, у статевий орган забита пляшка. Ще двоє дівчат із Нараєва були замордовані у подібний спосіб. Інші тіла мали не менш страшні сліди знущань: вибрані очі, відрізані статеві органи, обрубані пальці, потрощені голови.

Місцеві мешканці розповіли, що впродовж тижня навколо в’язниці ревіли двигуни тракторів, які не могли повністю заглушити крики катованих. Розшукували своїх рідних в основному по одежі. Довго ще виловлювали тіла і з ріки Золота Липа, куди

їх поскидали енкаведисти. Кільканадцять кілометрів плвли вони у кривавій воді аж до греблі в селі Саранчуки, де страшні понівечені трупи виловлювали і хоронили селяни. Неопізнаних хоронили у спільних могилах. Багато замордованих поховано в інших навколишніх селах.

Нараївці знайшли і поховали 12 закатованих односельців. Тіла ще трьох, засуджених до страти, відиукали пізніше, восени, у закиданій камінням ямі біля Бережанського лісу. В одного з них, Павліва Т., були обрубані ноги. Чотирьох так і не знайшли. 15 із 19 замордованих політв'язнів села були віком до 23 років».

А тепер зверніть увагу на наступне свідчення. Ця «розповідь розстріляного» містить унікальні «кадри» моменту і технології акту імпер-більшовицького злочину. Таких зразків — одиниці. Бо інші десятки мільйонів особистостей-всесвітів замовкли назавжди.

Свідчення **Мирослава Рожія** із с. Романів Перемишлянського району Львівської області:

«Був червень 1941 р. До камери приводили все нових арештантів із сіл Бібереччини. При брамі стояв якийсь наш міліціонер. Десь під вечір, коло шостої години, той міліціонер сказав нам: «Хлопці, ті всі чорти кудись поїхали знову!» А ми йому говоримо: «То відімкни нам двері і випусти!» Він відповів, що не має ключів, бо їх забрали з собою енкаведисти. «Можу вам подати хіба якусь штабу, рятуйтеся!» Ми вже хотіли брати лавку в нашій камері і виломлювати ґрати та втікати через вікно. З нами сидів арештований адвокат з Біберки Кульчицький. Він говорив: «Люди добрі, то так не можна. Ану ж це підступ з їхнього боку й вони повернуться, ще заки ми повтікаємо. А тоді буде гірше. Коли ми тут спокійно будемо сидіти, то вони, як вернуться, переконаються, що ми не винні. А як будемо пробувати тікати, то тоді впевняться, що ми мали нечисту совість. Нас, певно, забрали як закладників, а таких ніхто не мав права стріляти. Тож без суду навіть большевики не мають права карати — я якийсь адвокат і знав їхній кодекс.» (Яка наївність чесної, ні в чому не винної людини.) Так ми чекали. Енкаведисти повернулися через дві години.

Повернувшись, вони викликали арештованих поодиноці з камер і водили їх до пивниці розстрілювати. Був уже вечір. Ми всі при-

нишкли до дверей і слухали, кого викликають. Так повели тоді Королика, — він дуже плакав, як його вели. Найбільше просився Микола Дучій: “Товариші, та я ваш бідняк, я маю жінку, дитину, змилюйтеся, не вбивайте мене!” Ті лиш сміялися, а один сказав: “Нічево, это точно как зуб вирвать: боліт — раз і по всьом!” Потім чути було з пивниці лиш постріли. Після кількох езекуцій трійка енкаведистів ішла на “дижурку”, правдоподібно пити горілку, бо як прийшли по мене, то від них заносило горілкою. Своєї смерті я був певний, як мене викликали. Двоє взяли мене під пахви, а третій з револьвером йшов позаду. Завели мене до пивниці. Уже за порогом темної пивниці ті два, що вели мене під пахви, пусти-ли, і в тій хвилині поклав на моє плече руку задній.

В секунді я якось відчув, що він підносить свою праву руку, і мені здавалося, що навіть цокнув револьвер. Я на мить повернув голову, щоб побачити, що він хоче робити. Пролунав постріл! І я впав на теплі людські тіла і втратив свідомість. Як довго лежав непри-томний, не знаю. Потім серед темряви якось прочунав. Мені здало-ся, що я на другому світі, бо пригадав, що мене розстрілювали.

Перше враження було, що мені дуже стерпли ноги і одна рука. Дуже боліли, аж пекли вони. В роті було повно солоної теплої кро-ві. На мені лежало щось дуже важке. Цей тягар я помалу зсунув із себе. То був труп розстріляного біберецького адвоката Кульчиць-кого, що нас під вечір переконував не втікати, бо він знав больше-вицькі кодекси. Я мав прострілені обидві щоки і лежав на трупах. Хтось у цій купі трупів ще харчав».

Ці свідчення навів на сайті «Оглядача» патріотичний украї-нець **Володимир Гонський**. І в нього, і в нас із вами, люди добрі, від цієї жахливої правди холоне кров у жилах.

Звичайно, німці, вступаючи в західноукраїнські міста й міс-течка, охоче демонстрували місцевим жителям все це пекельне жахіття, вчинене червоними сталінськими «освободителями». І німці виглядали великими гуманістами на цьому тлі. Вони навіть «крізь пальці» подивляться на проголошення у Львові незалежної Української держави. Правда, коли про це дізна-лися у Берліні, відразу запроторили до концтабору Степана Бандеру і український уряд, потім винищуватимуть євреїв і ци-ган, розстріляють і спалять Кортеліси, повезуть до Фатерлянду українських невільників. Та спершу в галичан були всі підстави сприймати гітлерівців як менше зло.

Армія великої любові

Нагадаю вам, українці, що прибалти у перший же рік відновлення державності визнали свій рух опору радянській окупації, його конкретних учасників — національними героями. По суті, це та сама УПА, лишень у менших масштабах. І в них ця правда замовчувалася радянською цензурою, як і в нас. Повторюю: литовці, латиші та естонці відновили історичну справедливість у перший рік незалежності, а ми й досі вислуховуємо брудну брехню політичних байстрюків. І живемо за стереотипами енкаведистських доносів стосовно вояків Української повстанчої армії, котрі боролися на своїй рідній землі за державність України.

На початку 2008 року медіа розповсюдили повідомлення: «В місті Коломия Івано-Франківської області за життя встановлено пам'ятник сотникові УПА Мирославу Симчичу, який святкує свій 85-й день народження. Мирослав Симчич, він же — “Кривоніс”, у січні 1945 року разом зі своєю сотнею розгромив цілу каральну дивізію НКВС, відому злочинами проти людяності, винищенням цивільного населення та депортаціями кримських татар і народів Кавказу. Симчич був кілька разів засуджений на тривалі терміни в радянських концтаборах і відбув там загалом понад 32 з половиною роки».

Тоді я, власне, дізнався, що український журналіст-подвижник Володимир Гонський знайшов ще, дякувати Богу, щого на рідній землі «Кривоноса», записав та опублікував його спогади з власними коментарями. Дуже корисний матеріал для роздумів (якщо не розівчилися цього робити) саме «борцям с оголтелим націоналізмом» і «бендеровцями». Ось що пише Володимир Гонський:

«...Реакція на це повідомлення російської і особливо малоросійської “прогресивної громадськості” була дещо дивною і зводилась до “Етого не может быть”. Мовляв, якби це насправді було, то про цього бандерівця вже було б написано десятки книг і відзнято кільканадцять фільмів. І справді. В нормальному суспільстві навіть найпримітивніший обиватель захоплюється героями. А еліта вважає справою честі, власним моральним обов'язком віддати шану героям і сприяти заплідненню суспільної свідомості їхнім взірцем. У нашому ж, постсовково-малоросійському, так багато “еліти” і так мало честі. А категорія “моральний обов'язок”

взагалі зникла з інформаційного простору й мотиваційно-спонукальної сфери особи.

Власне, від перегляду багатьох документальних фільмів про ОУН-УПА залишаються в основному політичні аспекти. А художні фільми про ОУН-УПА Янчука, на мій погляд, можуть викликати хіба що меланхолійну жалісливість за “нещасними”, вічно сумними хлопцями з лісу, та й за змарнованими на це вітчизняними і діаспорними доларами. За що воювали ці насправді горді і мужні воїни – не зрозуміло. Слова “Україна” в байдужих розмовах героїв цих фільмів взагалі не чути...

Пісня “Тартака” з “Нічлавою” “Не кажучи нікому” – супер! І ніби непоганий відеокліп зробили хлопці на фоні легендарного напівзруйнованого в бою УПА з німцями монастиря в Новому Загоріві на Волині. Але чому й у цьому кліпі режисер так відчайдушно чавить на жалість, а образ упівців такий біденький-нещасенький – всупереч історичним реаліям? До речі, в тому знаменитому бою 8-11 вересня 1943 р. чота особливого призначення бунчужного Андрія Марценюка (псевдо “Береза”) у стінах Новогагорівського монастиря тримала оборону і перемогла понад тисячу нацистів. Із 43 повстанців 29 загинуло. Але ж вони знищили 540 окупантів і близько 700 поранили, які прибули на 40 машинах та 10 танкетках і мали ще й гармати та три літаки.

Тож виникає запитання: доки нашу суспільну свідомість будуть формувати “митці” з хохляцьким комплексом невдахи?! А нам так не вистачає хоча б одного фільму, де б ці люди, одержимі великою ідеєю визволення та об’єднання України, були показані у всій істинній їхній величчї і красі, а УПА – як не тільки героїчна і мученицька, а й найбоєздатніша партизанська армія у світовій історії! Це розуміли Че Гевара, де Голль, який якось зазначив: “Якби у французької армії був такий дух, як в УПА...”».

Витязь

«Симчич народився у селі Березів Вижний колишнього Яблунівського, а нині Косівського району, 1923 року, в сім’ї селян середньої заможності. Обидва його діди були друзі-опришки.

Цікаво, що рідне село Симчича – одне з сіл старої української шляхти, засноване ще визначними воїнами князя-короля Данила Га-

лицького. З таких сіл повиходило багато видатних українців (зокрема, Павличко, Василь Герасим'юк, Малкович...). Двох дідових братів розстріляли німці. А дідового брата по матері — Голинського — в сумнозвісному Дем'яновому Лазу біля Івано-Франківська розстріляли “перші совіти”. Його череп знайшли під час розкопок 1989-го та ідентифікували за платиновою латкою, якою лікарі закрили рану, отриману сотником у боях за Київ від більшовицької шрапнелі.

У 1941-му Симчич вступив до молодіжної організації ОУН. Вже навчаючись у Коломийському архітектурному технікумі, восени 1943 року направляєтья в перший курінь УНС (Українська народна самооборона) в Космач. Після двох боїв з німцями цей курінь відійшов на Чорний ліс, окрім чоти Скуби, з якої організовується нова сотня. Весною, з приходом більшовиків, сотенний Скуба відправив Симчича в старшинську школу, яка була організована біля Космача, на Заваялах у селі Снідавка.

Закінчивши цей вишкіл і отримавши звання чотового, він був направлений у Буковинський курінь, у сотню Криги, але на прохання сотенного Мороза пізньої осені 1944-го Симчич повертається. Мороз доручив молодому старшині вишколювати сотню. Сотня пішла в рейд на Снятинщину і Заболотівський район, де за одну ніч... розіграла місцеві щойно створені “істребительні” загони і розпустила колгоспи. Далі сотня рейдує по Буковині, повертається перед Різдом 1945-го, а після свят отримує наказ іти на Космач. І тут починається найважливіше.

Битва за “бандерівську столицю”. Скептики мають рацію, сумніваючись у можливості сотні розбити цілу дивізію. Забігаючи наперед, скажу: розгром був, і навіть більш, ніж дивізії. Але той бій сотні Симчича-Кривоноса був лиш завершальним етапом переможної битви за одну з упівських столиць — величезне селище Космач, недоступне до того ні німцям, ні більшовикам, ні будь-яким іншим “визволителям”.

За даними Центру дослідження визвольного руху, з радянського боку, окрім дивізії НКВС генерала Дергачова, в тій операції брали участь 31, 33 і 87 прикордонні загони та деякі інші формування. З боку УПА — місцеві курені “Гайдамаки”, “Карпатський”, вірогідно “Гуцульський” і “Перемога”, а також з Калущини сюди зреїдував знаменитий курінь “Скажені” Павла Вацика-Прута (який замінив пораненого курінного Різуна). Всього — не менше 10 сотень чисельністю понад 1200 старшин і стрільців.

Очевидно, на один з таких зазначених прикордонних батальйонів по дорозі на Космач, в село Шипіт, натрапила Березівська сотня, в якій Симчич на той час командував 3-ю чотою. Разом із сотнею Гонти цей курінь оточив і за одну добу розгромив той батальйон. У бою Мороз був тяжко поранений і передав команду саме Симчичу, який перед тим з двома чотами успішно закрити прорив ворога, і той довів бій до переможного кінця.

А тим часом тривали запеклі бої куренів УПА з головними силами ворога у самому Космачі, про які Симчич згадає так: «Там було повно наших військ, але ми не захотіли приймати бій у селі, щоб село не горіло. То зумисне відступили з села. На околицю Космача в залісненій місцевості більшовики зайшли тріумфально: вони не сподівалися, що буде їм спротив. І почав «Ванька» гулять: грабити людей, гвалтувати жінок і таке інше, що вони вміли робити, — це всі знають. Коли більшовики розслабилися, наші частини оточили Космач і почали їх бити. Бій ішов три доби без перерви. Вистрілявши весь запас своєї амуніції, червоні подали радіограму в Станіслав у штаб дивізії, щоб давали їм підкріплення. А цю радіограму наша розвідка перехопила. Зі Станіслава відповіли, що поміч буде. Наше командування вирішило не допустити допомоги».

Поки основні повстанські сили зводили запеклі бої в Космачі, кілька сотень стало заставами на підступах до села зустрічати останні резерви дивізії карателів-енкаведистів. Березівцям прийшов наказ відійти до потоку Рушір на засідку: дорогу з Яблунова до Космача випало оберігати їм.

Новий молодий сотенний Юрко також доручив керувати боєм досвідченому Симчичу, який розповідає: «Двісті п'ятнадцять стрільців треба було замаскувати так, щоб ворог не запідозрив нічого. Місцина знайшлася. Гори там брали дорогу в підкову. Мені подумалося, що сам Господь створив наші гори, щоб нищити в них непроханих зайд.

Ця посилена сотня мала на озброєнні 22 легких кулемети, польковий міномет, «броньбійку», понад 20 автоматів, дець 15 напівавтоматичних рушниць, решта — карабіни (кріси) й гранати. Ворожа колона з'явилася зранку: 12 вантажівок-студебекерів (за іншими даними — понад 15), тісно набитих солдатами, і одна легкова автомашини зупинилися на самому краєчку провалля перед щойно розібраним повстанцями мостом. Усі були на виду.

За 2,5 години знищили майже всіх — 405 солдатів і офіцерів полку дивізії НКВС включно з її командиром — генерал-майором Дергачовим. Чи жаль цих «майже всіх»? Дуже! Але ж і страшенно жаль сотень тисяч замучених борців ОУН-УПА, яких так не вистачає Україні і людству! Усіх жаль, утім, між ними є різниця: одні прийшли на чужу землю зі зброєю встановлювати «новий порядок», а інші захищали цю землю і право свого народу самому вибрати свою долю...”

В бою Симчича було поранено. Він згадує: “Десять через сорок хвилин бою розривна куля влучила мені в праву руку, перебивши кістку вище ліктя. Про рану я нікому не признавався (бо коли командир у бою падає, то падає бойовий дух вояків). Міцно перетягнув рукав кожуха на кисті, щоб кров не стікала. Через кілька годин бою я впав без свідомості — далася все-таки взнаки втрата крові...”

Почалася гангрена. Лікарі категорично радили ампутувати руку. Але Симчич і тут не здався: “Путню пораду дав мені в Акрешорі один господар: «Синку, не слухай тих докторів, а візьми з жолоба з-перед корови трину, запар її й промивай рану. Меш мати здорову руку». Послухав я старого чоловіка, і невдовзі гангрена відступила. У сніні є різне зілля. Воно третється, коли корова їсть сіно, і осідає на дні жолоба. Пилок з того різнозілля має чудові лікувальні властивості”.

Зимою 1946-го — аж до весни — Симчич хворіє на тиф. Гине сотенний Мороз, сотня з новим командиром Підгірським зазнає втрат і розсіюється. Але здаватися з повинною ніхто не йде. Симчич офіційно призначається командиром Березівської сотні, відновлює її боєздатність. Один з моментів розповіді Симчича-Кривоноса звучить особливо хвилююче і навіть сенсаційно: “Я пам’ятаю останню розмову з підпоручиком крайового проводу Дзвінчуком восени 1946 року. Він зібрав нас 5 чоловік сотенних — Білого, Вихора, Спартана і Юрка: «Хлопці, походи скінчилися. Заходимо в глибоке підпілля на довгі десятиліття, мінімум на 40-50 років. Мусимо показати перед світом, що Україна боролась, бореться і буде боротися до повної перемоги за свою незалежність”.

Чи могли воїни УПА втекти за кордон? Могли! А березівці навіть там побували: “Командування наше домовилося з мадярами, що вони приймуть наших поранених у свій шпиталь, далеко на їхній території, треба було їх туди відвезти. Ми нав’ючили 16 коней.

Я мав від полковника Кропиви наказ: відвези людей у шпиталь, здай мадярам, передай документи від нашого командування. Як зможеш, то вертайся назад, як не зможеш — відступай разом з мадярами на Захід. Коли ми здали поранених, я вишикував чоту, 45 хлопців, пояснив наказ. Жоден навіть не заїкнувся, що хоче відступати”.

Весна і літо 1947 року — рейд по Буковині аж до Бессарабії і назад. Як витримували все це повстанці?

Симчич: “Були такі періоди під час великих облав, осінніми дощами, дощ і дощ... Мокрі, змерзлі, голодні, а воші такі, що не треба шукати: потягнув-потягнув та й маєш повну жменю. Бо в такій біді, нужді страшно воші кидаються на людей... Відтак нас почав тиф косити. Екзема нас дуже мучила. Ми часто переходили Прут і Черемош убрід зимою. Ще звечора замочиш ноги — до рання маршируєш... Ранок настав — у лісі чи в чагарнику не накладеш вогню, щоб посушитися, бо дим і ти вже видаєш себе. Цілу ніч замерзлий ідеш, відтак цілий день сидиш, аж поки до вечора не обсохнеш від свого тіла трошки. Ноги гнили від стопи і майже по пояс”.

4 грудня 1948 року Симчич-Кривоніс із Петром Чернецем пере-віряли зимові криївки. Сніг перестав падати й не заносив сліди. Вирішили перечекати у перевірній хаті. Раптом хату оточили енкаведисти. Друзі вели бій від першої години дня до десятої години вечора. Людолови запалили хату. “Тоді, пам’ятаю, вирішив: «Краще згоріти», — і зомлів (від диму. — В. Г.). Коли прийшов до тям, був уже, як клубок, обмотаний шнурками”. Але боротьба за свободу — ні сотника УПА Мирослава Симчича-Кривоноса, ні УПА, ні української нації — не закінчилася. Вона лиш перейшла в інші форми. Щоб перемогти у 1991-му».

Над смертю, над часом

Вже був очевидний фінал. Вояки Української повстанської армії, розуміючи безнадійність своєї боротьби за Незалежну Україну, мали всі підстави (зрештою, моральне право!) відступити на Захід, щоб порятувати своє життя і зберегти ідею. Вже приречені на поразку, вони не зрадили жодному своєму принципу, залишалися на рідній землі, чинили опір гігантській, жорстокій, сатанинській силі, щоби подати знак своїй нації: ти

все одно будеш вільною, ти відновиш свою Державність! Наша кров гудітиме в жилах нащадків! Наш синьо-жовтий прапор майорітиме над суверенною державою Україною! Наших повстанських пісень ще співатиме і Схід, і Захід, і Південь, і Північ! Наша любов до краю рідного ввійде в душі дітей і внуків разом з повітрям, разом з водою з криниць, разом із хлібом, що виродить на нашому чорноземі. Ми загинемо, але залишимося нескореними задля того, щоб не зникла, не щезла у забутті наша рідна нація!

Симчич із побратимами не втекли на Захід, хоч мали для цього сотні причин. Як підтримував їх народ, як любив і оберігав, що так довго вони протрималися на вже окупованій енкаведистськими карателями землі!

Володимир Гонський продовжує свою оповідь про легендарного командира УПА Симчича:

«Поможеш нам знищити бандерівське підпілля — посилаємо тебе в Московську військову академію і будеш у нас чоловіком!» — спокушали сотенного УПА Симчича комуністичні садисти. Згодом взяли за тортури.

Тамуючи душевний біль, Симчич згадує:

“Отак зв’яжуть — і отут по гомілках шомполом, по цих кісточках. Не спішать: стук... стук... стук... «Ну, будеш говорити?» Мовчу. Знову: стук... стук... стук... Третій день — ноги попухли, як коновки, сині. То вже від удару не чуєш болю там, де вдарили, а біль іде як електрострумом і б’є в серце.

Б’ють до неприємності. Коли б’ють грубо, то це не біда, а ці професійні тортури. Міряють температуру. І коли... тягне на 42, що людина вмирає, тоді вони відносять і кидають у карцер. Коли два-три дні лежав, а одного разу, пам’ятаю, лежав у карцері після тортур неприємний сім діб. Під час таких тортур що я думав? «Господи Боже, допоможи мені чесно вмерти!»”

У березні 1949 року неправедний більшовицький суд засуджує Симчича на чверть століття тюрюги — найвищий тоді термін ув’язнення — і на 5 літ заслання. Мирослав ще не знає, що йому доведеться бути у невільничому комуністичному пеклі цілих 32 роки 6 місяців і 3 дні.

“У Магадані я пробув іще три роки. У ту першу колонію нас на Жовтневі свята привезли 1200 чоловік, а через півроку, 27 квітня 1950 року, коли мене звідти вивозили, вже лишалось тільки 700.

500 померло. Чому? Холод, голод і важка праця. А ті 700, що ще були живі, і я в тому числі, хоч і задержалися при житті, та вже були в такому стані, що теж одна нога була в могилі — вже попухлі. Я теж на той час мав попухлі ноги, вже лежав у лікарні як дистрофік».

Журналіст, дослідник діяльності УПА **Володимир Гонський**, котрий записав ці монологи Симчича, розповідає, що «таке пекло влаштували мученикам не тільки табірне начальство, а й їхні прислужники — тюремні “блатні”. Вони постійно грабували, знущалися, били, а то і вбивали політичних, не працювали, але справно отримували по 2—3 пайки за рахунок інших».

Ще раз слово **Симчичу**:

«...Зібрав добру групу наших хлопців. Кажу: “Хлопці, що ми будемо тут умирати? Ради чого? Давайте будемо щось робити!” Так ми одного дня як дали по тих блатняках, п’ятдесятьом чоловікам поламали ребра серед білого дня, в зоні. Посадили нас після того — і тих, що били, і підозрілих, чоловік десь близько 200.

А ще через деякий час я з побратимами тих блатняків там, на роботі, добили. Проти нас порушили справу за те повстання, бо ми всю зону підняли. За оце нас 8 чоловік судили 7 грудня 1953 року і додали мені 10 років. Доплюсували до 25 ще 10».

Далі були масові страйки, які переросли у повстання:

«Тоді вони оточили зону з собаками — виганяти нас із зони. А там був один новий барак, ще не мащений. Так ми з того барака озброїлися як могли: лати позабирали, деякі колоди попереколювали, поробили дрини. На третій день там, де литовці були, тюремщики прорвали оборону, увірвалися в зону і вигнали частину литовців та латишів.

Ми вже всередині забарикадувалися, не дали себе вигнати. Вони зі зброєю не йши, бо ми могли відняти зброю — хтось би був убитий, нухай половина нас буде вбита, але ж половина лишиться живими, візьмуть автомати в руки і з цілої Колими їх виженуть... Засудили нас ще на 5 літ і відвезли в Магадан. Це був 1955 рік».

Гонський переказує:

«Після комісії-пересуду весною 56-го багатьох звільнили, а Симчичу “залишили” 10 років і відправили у Тайшет. Боротьба тривала.

Симчич: “Навезли в зону якихось обербандитів-битовиків, отаких самих убивць, найгіршої швали, щоб нас тероризували”.

...Що було далі, неважко здогадатися. Симчич навіть не побоявся написати про це у листі до Президіуму Верховного Совету СРСР: “...Отвели для них отдельный барак № 1, где жило их примерно 200 человек. И эти бандиты так надоели людям, а было тогда в зоне 3500 человек, что однажды вечером все обступили барак с ворами, зажгли его и не пропустили живьем оттуда никого”.

Деталі пан Мирослав розповів згодом: “Зібрали, хто що міг знати: солярки, бензину з гаража, обступили барак, запалили. Хто звідти хотів вискакувати — дрином по чолу. І вони там згоріли.

Почалося слідство, нас почали тягати, а свідків-то нема. Бо залишилися самі такі, що хоч убий, то ніхто нічого не скаже. Порушили справу «по аналогії»: хто вже суджений за схоже. Знайшли трьох чоловік по аналогії, дали по 10 років”.

Симчича закидають в особливо сувору 307-му колонію в Тайшеті.

Там Симчич-Кривоніс зустрів цілу плеяду легендарних українських борців: доктора Володимира Горбового — адвоката Степана Бандери на Варшавському процесі, Петра Дужого — референта пропаганди, Михайла Колесника. Особливо відзначає Симчич Михайла Сороку — керівника таємної Гулагівської ОУН-Північ.

Знову слово біографу героя **Володимиру Гонському**:

«...Далі була Мордовія. Там 7 грудня 1963 року Мирослав Симчич-Кривоніс виходить на “волю”. Іде в Запоріжжя (бо в західноукраїнські області, Прибалтику і Гродненську область “въезд воспрещен, за нарушение — под суд”) до брата свого знайомого співтабірника. Згодом одружується з місцевою дівчиною Раєю, працює на “Запоріжсталі” муляром з ремонту мартенівських печей, з’являється син Ігор. КГБ — “не дремлет”.

Але секретар парторганізації, начальник ремонтного цеху Чирва, якому доручено було “наглядати” за “особо опасним”, не був держимордою. Якось він сказав Симчичу: “Якби у мене були всі такі, як ти, то наш завод гримів би на весь Союз, перше місце мав би!” За його та інших добрих людей допомогою Симчич буде 3-кімнатну кооперативну квартиру.

28 січня 1968 року КГБ з Івано-Франківська забрало Симчича нібито “по вновь открывшимся материалам”.

Протримали його в слідстві 25 місяців і 13 днів в одиночній камері. На дослідство прибула навіть дружина генерала Дергачова. Симчич уміло відкидає всі 42 пункти звинувачень.

“Бачать, що ніхто судити не береться, а на компроміс я не йду, то написали в Президію Верховної Ради СРСР, щоб мені скасували постанову комісії Верховної Ради від 1956 року, якою мені знизили строк з 25 до 10 років. А це що означало? Десять я відсидів, а 15 треба ще сидіти”, – згадує він.

“Пробув я знову в Мордовії два роки. А відтак 1973 чи 1974 року частину в'язнів перевезли на Урал, у Пермську область. У колонії № 5 я пробув сім років. Отам я вже зустрічав «шістдесятників» – Іван Світличний, Ігор Калинець, Валерій Марченко, Євген Пронюк і багато інших. Писали ми різні заяви, відправляли їх за кордон. За одну з тих заяв я отримав ще два з половиною роки вже після того, як відсидів 30 літ”».

Мова йде про лист Симчича до Брежнєва, який опублікували журнал «Шпігель» та інші світові видання. Увесь світ тоді дізнався про боротьбу українців і жахи, що коїлися за ґратами в СРСР.

Слідство було бурхливим: Симчича перевозять у Запорізьку область, саджають в карцер, збирають «свідків», хочуть дати ще 10 років за наклеп на «совецкую дійствітільність». Але й тут добрі люди – начальниця тюрми і головний лікар – не дали згинути Симчичу (оце було, є і буде: Схід і Захід разом!).

«Вас хочуть замучити, але ми не дамо. Відправимо вас в інвалідний лаґер. З другою групою не мають права примусити вас працювати. Будете в камері потихеньку лежати і так виживете цих два з половиною роки”, – признавалися вони борцю-мученику.

Половину того останнього строку Симчич провів у Луганській області, де був особливо суворий режим для інвалідів, половину – в Дніпропетровській.

Але зло не відступало. *“Усе ж таки не хотіли мене живим випустити. То що зробили? Залишалося мені до свободи близько місяця. Повертаюся якось з обіду, а біля моєї койки стоять два наглядачі і кажуть, що вони ножі знайшли в мене під подушкою. Заарештовують мене, ведуть до оперуповноваженого, він тут же випусє мені 12 діб карцеру.*

Приводять в карцер, роздягають, заводять у камеру, де вибиті вікна. Снігом мете у вікно. Лягти? На 8 годин відстібають нари, що на них можна би полежати, але ж холодно. А я тільки в спецовці. На загальному режимі не забирають кужайку, а тут забрали. Як я за цих 12 діб не загинув, не знаю.

У карцері ж нема нічого: цементова підлога, параша — і все. Вилізеши, сядеш на них, трошки посидів — тобою колотить, мушиш злазити, знову ходити, зігріватися. Ноги у мене попухли, посиніли, аж почорніли, так, як тоді, коли мене били шомполом на тортурах. Дві останні доби я домерзав на підлозі, бо вже не міг на ногах триматись”.

30 квітня 1985 року Симчич, ледь ідучи, знову виходить на “волю на прив’язі”. З собою із зони він забрав тільки 2 валізки з листами. Вже почалася “перестройка”, але “врагу народа” дозволялося ходити лиш з роботи додому, і навпаки.

Через якийсь час у запорізькій обласній газеті “Индустриальное Запорожье” на всю першу шпальту з’явилася стаття про Симчича відомого інформ-холоуя Легейди, мовляв, такий-сякий убивця.

“Біжить із рознарядки вся шоферня до мене в токарку. Кричать: «Дед, ...твою мать, ты почему всех коммунистов не убивал? Смотри, сколько их, бл...й, еще ходит!» Одні кидаються цілувати мене, другі... Бо до тих пір вони не знали, хто я. Після того ставилися до мене як до рідного тата”.

Так пропрацював Мирослав Симчич на “Запоріжсталі” до 1996 року, поки один побратим з УПА не повідомив йому: “Вертайся до Коломиї, там тобі виділили однокімнатну квартиру, щоб ти нарешті мав можливість повернутись у свій рідний край”.

Симчич: “Я так сам себе питаю: чому я живий? Я ніколи не думав дожити до цього часу. Чи може людський організм стільки витримати, як мій витримав? Інші поруч погинули...”

Може, залишив мене Бог як живого свідка, щоб ото вам отут розповісти, а ви донесете людям, що українці залишалися людьми. Хоч частина була зігнута, але все ж таки в українському народі зоставалась хоч невеличка групка людей, отой стержень, який тримав українську націю, не дав їй зігнутись, не дав їй пропасти”.

Ми, дорогі мої співвітчизники-українці, доторкнулися лише однієї людської долі українського патріота, вояка Української повстанчої армії Мирослава Симчича. Вона унікальна кількістю невільничих літ, живучістю людини перед сотнями неминучих смертей і досягненням кінцевого результату — відновлення незалежності своєї держави. Але ж таких, як він, в УПА було десятки тисяч, похованих у холодну сибірську чи північну землю Росії. Вічна їм пам’ять! Думаймо про них, думаймо, українці...

Державність
українського
слова

Останнім часом тема загрози єдинодержавності української мови стала найголовнішою у ваших листах до мене, всіяко-різні мої українці (маю на увазі дорогих і, м'яко кажучи, не дуже). Отже, одні розумом, серцем, якимсь внутрішнім чуттям вловлюють загрози нашій рідній мові, хочуть підставити їй душу і навіть власну долю чи власне життя, інші — відчувши слабкість і роздвоєність влади в Україні (я навмисне не вживаю поняття «українська влада», бо її нема, саме такої влади в Україні) — перейшли у відкриту антиукраїнську атаку. Останні чинять це зухвало, без будь-яких гальм, запобіжників чи стримуючих факторів, ніби вже наступив їхній «остатній і решительний»...

А втім, послухаймо їхні пристрасті. Почну з листа рідкісно-го, такі останнім часом поодинокі (після Майдану вони взагалі не з'являлися, українофоби занишкли як миш під віником) бувають у моїй кореспонденції, а вже з рік не надходило. І — ознаки життя...

Віра Голубченко, місто Дніпропетровськ:

«Ми, радіослухачі, часто чуємо від націоналістів про те, що повинна бути лише одна державна українська мова, бо як буде ще й російська, то не буде української мови, не буде української держави! Яка нісенітниця, чепуха і неправда! Бо в світі є багато країн, де по дві, по три і — скільки хочуть люди — державних мов, а країни ці процвітають.

Ну, скажіть, у Канаді є канадська державна мова? Немає, там є дві державні мови — англійська і французька. А держава Канада існує і живе, дай Бог нам так жити! В Індії — дві державні мови — англійська і хінді, і теж живуть непогано. В Австралії — п'ять державних мов!

Тепер у Європі: скажіть, в Австрії є австрійська мова? Там — німецька, а держава Австрія існує, і громадяни вважають себе австрійцями! У Швейцарії аж три державні мови: німецька, італійська і французька. Бо народи — змішані, для всіх є своя державна мова, і держава живе непогано! У Бельгії — дві державні мови. У Фінляндії — дві мови, шведська і фінська. І хоч там всього 8 % шведів, все ж для них є шведська державна мова.

А в Україні до 20 % росіян, половина родин — змішані. Є цілі села російські на півдні, бо Катерина II заселяла степи привезеними з Росії людьми. Російська мова в Україні існує сторіччями. При царизмі ця мова була державною в школах, інститутах, на заводах. Усе ділопрізводство, на телеграфі, в армії, в церкві — було російською мовою. Російською!

Націоналісти називають її чомусь чужою. Як не соромно! Гидко просто слухати. Яка ж вона чужа? Коли діти від народження впитували її, як кажуть, з молоком матері, потім говорять нею в сім'ї, у дитячому садку, у школі, в інституті, на роботі! Це ж їхня рідна мова, другої вони не знають. Чи ж вони в цьому винуваті? Історично так склалося! Націоналісти чомусь цього не можуть зрозуміти!

Ви ж грамотні, освічені люди, чому ви так настроєні проти людей, що говорять російською мовою? Чи вони перестали бути українцями?

Часто чути, як у Верховній Раді якийсь депутат говорить російською мовою, а з залу якась некультурна депутатка викрикує: “Державною!” Як не соромно? Гидко просто слухати. Чи вона не розуміє російської мови? І от інший депутат починає говорити “українською”, слова перекручені, перемішані — і сміх і гріх! То для кого ця комедія, насилування? Адже цей депутат не володіє українською мовою, бо його так учили, він виріс з російською мовою, і це його рідна мова. Чого ж над ним знущатися?

Ви, націоналісти, вважаєте себе демократами, які ж ви в біса демократи, коли не даєте людям говорити тією мовою, якою вони хочуть?

З історії ми знаємо, як люди України і Росії дружили між собою. Хіба ж ці розумні люди на перший план висували національні інтереси?! Їх хвилювала класова нерівність і тяжке життя, страждання їхніх народів.

Звичайно, ніхто не проти української мови, але ж російську мову треба визнати державною, бо 4/5 населення України говорить саме російською мовою, і лише 1/5 частини — українською.

І примушувати людей говорити українською мовою — це насильство, знущання, якого не повинно бути, якщо Україна справді демократична. Між народами України і Росії ніколи не було непорозуміння, вони завжди готові дружити! Недаремно поет про це писав так:

*Нас не роз'єднати рокам і століттям,
Ми зрослися корінням,
Ми сплелися віттям...*

І ніякі націоналісти не розрубують те коріння і віття. Просто гидко слухати».

На щастя, маю вдячну роботу. Не мушу зараз умовляти чи переконувати в чомусь вперту у своїй любові до російської мови (а насправді для багатьох «радетелей» — звичайнісінькій лінії вивчити мову держави, у якій живеш) пані Віру Голубченко. У тому, що держава, її титульний народ-господар, його культура і мова — це нерозривне ціле, її переконують листи інших, справді українських не лише у правовому, а й у культурному та духовному сенсі, громадян. Їх тисячі-тисячі у мене.

Лише не можу стриматися, аби не зреагувати на, даруйте, бздури, що їх десь набралася пані Голубченко. По-перше, державними мовами в Австралії і Канаді є англійська, в Австрії — німецька, в Індії — хінді. У всіх цих країнах, крім Індії, я в різний час побував. Інша справа — вільне мовно-культурне середовище в місцях купного мешкання етносів. Вдома, в кав'ярні, у недільній школі, на вулиці — будь ласка. Там навіть поліцейські чи соціальні службовці мусять добре знати мову людей, з якими доводиться спілкуватися. Бо вони не вперті і не ледачі, вони поважають цих людей. Але офіційні документи, державне діловодство, «контрольний пакет» інформаційного простору — державна мова! І скажіть, пані захиснице «утиснутої» в Україні російської мови, якщо насправді знаєте, а не десь чули: чи сучасна Франція веде інформаційно-мовно-психічну атаку на канадську провінцію Квебек, де переважно мешкають етнічні французи? Чи завалює крамниці третьосортним читивомжуйкою і примітивними серіалами по-французьки? А в Австрії, до слова, італійське, чеське, французьке культурно-мовні середовища такі малі, так швидко розчиняються, що навіть держава допомагає їх зберегти.

По-друге, який божевільний Вам сказав, що в Україні 80 % «російськомовних»? Очевидно, це Ваша власна «соціологія» з якогось дніпропетровського базару. Насправді 72 % громадян України вважають українську мову рідною. Не полінуйтеся, сядьте в електричку і від'їдьте хоч кілометрів на 15 від межі міста,

вийдїть у якомусь першому-лїпшому селї. І просто послухайте. Просто послухайте, якою мовою розмовляють люди. Так, суржик – це наша бїда, яку з часом поборемо освїтою, хорошими кїно, телебаченням, книгами, газетами. Відразу, як здолаємо нестатки людей, всїякі кризи, казнокрадство. А може, й одночасно. Справжня українська мова стане престижною, якщо хочете, модною та економїчно вигїдною. І нїякі «п'ятї колони» нас на цьому шляху не зупинять. Так що не треба нас дурити, панї Віро. А при нагодї десь дїзнайтеся, скїльки в Росїї, де живуть і працюють, сплачуючи податки шїсть мїльйонїв етнїчних українцїв, українських шкїл? Хоча б недїльних. Скїльки рублїв з бюджету видїляє Путїн на пїдтримку української культури в Росїї? Знаю, що для вимираючих вїд привїзної горїлки евенкїв, карякїв, удмуртїв, якутїв – видїляє. Вже не кажу про потоки російських грошей на фїнансування всїяких антиукраїнських «двїженїй», «союзов», «обществ» у нас вдома. Якщо Вам нїчого не дали за цього листа, що прозвучав на всю країну, знайте – Ваш гонорар вкрали «вождї».

Та годї. Ми Вас почули й прочитали. Тепер прочитайте і почувїте нас, як Ви пишете, «нацїоналїстїв»!

Анатолїй Ільченко, м. Миколаїв:

«Звернення

Прошу Вас захистити українську мову у Миколаєві та забезпечити менї реальну можливїсть використовувати українську мову.

Вїдповїдно до листа мїського голови, обов'язкове вживання української мови на транспортї суперечить Закону, і у сферї обслуговування українська мова не обов'язкова, її можна використовувати поряд з їншою.

Не розмовляють українською мовою в приймальнї мїського голови, розмальована секретарка може сказати: “Не панїмаєте па-рускї, водїте с собою перекладчїка”.

Так само і в житлово-комунальних установах, у лїкарнях, на пїдприємствах зв'язку та транспорту. У трамваях і тролейбусах оголошення тїльки російською. Маршрутнї таблички на автобусах переважно тїльки російською. Доходить до зневаги української мови, коли написи українською розміщують пїд російськими і значно меншими буквами.

Газета міської ради видається тільки російською.

І міліціонери ображали мене, коли я просив їх говорити до мене українською.

У прокуратурі міста на мої усні звернення українською відповідають російською. Прокуратура не захищає моє право користуватися українською. На мої звернення з приводу порушень законодавства про мови прокуратура не вживає заходів для виправлення порушень, вона повідомляє мені про захист російської мови Україною. Але ж я не вимагаю заборони російської мови.

Я хочу користуватися українською мовою!»

Світлана Шимко, вчителька-пенсіонерка, місто Чернігів:

«Лист у мене буде незграбний, бо почала його писати давно, та почуття сорому, що вже набридала свої листами, змушувало мене усе відкладати його і відкладати. Але та чи інша подія розхвилює так, що знову беруся писати.

Отож почну аж з часу виборів до Верховної Ради. Кандидати у депутати ладні були задушити нас у своїх обіймах, так вони про нас дбають і піклуються, так знають, як зробити нас багатими і щасливими. То чого ж вони до цього часу нас такими не зробили? Уже 16 літ одні й ті ж самі обличчя — як засмальцьована колода карт. А засідання — це сором: порожня зала або ж бійки! Називаються народними, а про життя народу і не знають! От Л. Кравчук створив блок “Не ТАК!”. І це — наш ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ! Чому ж ви не зробили ТАК?! Хай би зробив одне-єдине: віддав наші заощадження, бо це ж він клявся, що “гроші, які на книжці, — віддамо, а ті, які в панчосі, — за ті не відповідаємо!”

*А тут ще — гендлювання українською мовою. Про що тут, запитую, дискутувати? Запитайте у дитини, і вона скаже, що Україні — українська, Росії — російська, Грузії — грузинська, і ніхто не забороняє нікому розмовляти мовою, якою ти хочеш, але мова державна — **УКРАЇНСЬКА!** Мої сусіди, наприклад, євреї, але вони кажуть, що якщо треба — розмовлятимуть українською! Під час війни наша сім'я була в евакуації в Алтайському краї. Старший брат розказував мені, що мама, почувши у тамтешньому магазині українську мову, знепритомніла! То я хочу дорікнути Президентові Ющенку за його слова про “маленького українця”. Я — вчителька початкових класів, вважаю маленькими українцями дошкільнят. А ми — нормальні українці, люди, народ. А тих,*

хто все прагне референдумів з приводу державної мови, хочу спитати: хіба росіяни тупіші від нас, що не розуміють української? Ми ж пишемо і читаємо російською!

А ще, Володимире Олександровичу, дуже дякую Вам за цикл передач про історію нашої НЕЗАЛЕЖНОСТІ! Дещо стало зрозумілишим, вражена Вашою сміливістю! При нагоді поясніть людям це про вступ до НАТО, плюси і мінуси цього кроку!»

Микола Слюсаренко, місто Харків:

«Пишет Вам пенсионер из Харькова, извините, что на “региональном”. Смотрю на своих землячков-харьковчан – соседей по площадке, по подъезду, по бывшей работе – и не могу понять, что творится с моими русскоязычными гражданами (не могу говорить “украинцами”, в паспорте ж такой графы нет!). Голова вроде бы и на месте, и руки там где надо, потому что гребут под себя все... Вы посмотрите на ремонты квартир – евроокна, евродвери и даже евроунитазы! Еврохолодильник, евротелевизор, еврокомпьютер, евротелефон, евромашина, евроавтобусы... Так почему же тогда голова у них... на Восток повернута и этим злостным своим языком (русским?!) извергают они клевету-анафему в адрес тех евростран, которые продают им эти все товары “евро”, и тут же поют оды хвалебные и дифирамбы в адрес ЕЭП, за великую дружбу с ЕЭП?! Напрашивается логический вопрос – если вы в ЕЭП, то из солидарности надо бы покупать товары только ЕЭП, а уж никак не “евро”! Но картина иная: возле нашего многоэтажного (16 этажей) дома – 22, 24, 26 по Садовому проезду – уже нет ни одной “Волги”, “Москвича” и “Жигулей”, все – “евро”: “Мерседесы”, “БМВ”, “Опели”, “Фольксвагены” и так далее. Та даже на площади возле Южного железнодорожного вокзала, где стоят сотни машин, “Волг” – единицы, в районах новых домов – они вообще редкость! Все мотаются по городу иномарки!

Вот и объясните мне, что это такое: у русскоязычных лидеров и их сторонников считается престижным в быту иметь все “евро”, а как заходит речь о политике – так только в ЕЭП идем!»

Ніна Ніколаєва, м. Фастів Київської області:

«Звертаюся до Вас з проханням на Верховній Раді рятувати рідну нашу мову, рідну Україну від загибелі. Знову піднімають

тему російської мови і другої державної на сторінках газети “Сьогодні”. Дуже прикро. Я три ночі виплакала після цього читання. Як можна так чинити? Ви знаєте, як гірко це все читати?

Я українка, на своїй землі повинна принижуватись знову. Я тільки підняла голову вгору, не втягуючи її в плечі. І не чекаю, що мені хтось скаже глузливе слово “по-руски”. Не обізве мене “двуличной”. Ну чому ми повинні у всьому поступатись, щоб не образити наших братів вищих, які звикли бути “хазяїнами”, не господарями наших душ? Чому Іванова з Києва “требует равных возможностей для русского языка”? Нас вважають націоналістами, а ми ж тільки боремось за право мати свою мову.

Пане Яворівський, благаю, заради спасіння України відстоюйте наше право говорити, а не бути німими рабами. Бо без мови ми раби. Мені 67 років, здається, вже не треба щось пропонувати. Але не можу, бо болить душа».

Не плачте, сердобольна і справді патріотична пані Ніно. Ваш лист уже прозвучав на всю Україну. Ви, мабуть, слухаєте мою авторську радіопередачу, а коли вийде друком ця моя книжка за її матеріалами, не забуду Вам її переслати. І Ви, прочитавши, побачите, що справжні українці підняли голови, подали голос у своєму домі, згадали, чії вони нащадки. Багато, до щему в серці багато українців. Етнічних росіян також.

Часом дивуюся: африканці, араби, котрі приїзять до нас вчитися або працювати, за рік-два вже розмовляють українською (складною, до речі), навіть співають наших пісень і тішаться з того. А наші «російськомовні» близьку (якщо без матюків) слов'янську мову не можуть, не хочуть вивчити за все життя! Якесь зачароване лінню та агресивною впертістю це «рускоязычие».

Ірина Благун з Добропілля Донецької області:

«Я – постійна слухачка Вашої програми і зараз просто не можу не написати! На те, що зараз відбувається на Донбасі, я спокійно дивитися не можу! Обласна рада прийняла постанову про надання російській мові статусу регіональної! Мені на днях довелося чути таке: “Во, наши молодцы, что русский язык теперь у нас региональный. Теперь мы этих хохлов с ихнею мовою задавим!” Я на це не могла нічого сказати! Я – пенсіонерка, інвалід II групи...»

Обласне державне радіо повідомило, що в міському СІЗО утримуються під слідством 120 неповнолітніх. А скільки їх таких, що зараз хоч і не в СІЗО, на свободі? Стає страшно за майбутнє наших внуків, правнуків. Мої рідні загинули за вільну Україну, ми ж через те були вивезені до Сибіру. Ми навчалися російською мовою, але своє коріння, те, що ми — українці, не забули!

У Верховній Раді четвертого скликання був депутат від Житомирщини — син мого двоюрідного дядька. А мій батько загинув 15 серпня 1951 року в Бердичівському районі Житомирської області. Я попросила у депутата, що, можливо, його рідні щось знають про загибель мого батька та про те, де його могила... Я тільки це від нього хотіла знати, тому що, крім довідки про реабілітацію сім'ї, у мене нічого немає, а у довідці вказана дата і де загинув. Але він написав, що нічого про це не знає і що ми — навіть і не родичі. Ось такі бувають депутати! А ми думаємо, що обираємо найкращих! То що ж дивуватися тому, що коїться на Донбасі. У нас тут гірше, ніж Ви могли б собі подумати! Видно те, що на поверхні, а в глибині — страшно! Дуже хочеться вірити, що колись усе зміниться, що ми дійсно будемо українцями. Но теперішній склад Верховної Ради надії на це не додав! Схід обрав Партію регіонів, їх багато, і їх підтримують ті, хто "задавить хохлов" хоче...

Згуртуйтеся, об'єднайтеся, всі демократи, не дайте регіоналам можливості загубити Україну і все українське в ній!

Української мови не навчалася ніколи, тож прошу вибачити за помилки. Дякую дуже!»

Микола Яценко, Одеська область:

«Ви ж знаєте, як нам нав'язували російську. Закінчив 7 класів у селі, а далі — технікум, інститут, армія, місто, уже хоч-нехоч — російська мова. Одержували більшу зарплату ті, хто викладав російську мову...

Без мови немає країни. Як же її повернути? Ми вступали, зразу нас переводили на російську, а вони що, debilі, не можуть вивчити? Тож вивчають китайські ієрогліфи! А депутати, спортсмени, тренери, військові, артисти і т. д. мало грошей одержують, щоб взяти репетитора і навчитися розмовляти? Такі гроші витрачати на підготовку спортсменів, а вони одержують золоті медалі, машини... і дають інтерв'ю російською мовою! Така непо-

вага до мови! Азаров принципово не вчив, вважав, що не та мова і не ті люди, щоб вивчати і шанувати!

Кругом вулиці, інструкції, таблички, накази – російська мова. Магазини “ОТКРЫТО – ЗАКРЫТО – РАБОТАЕМ”. Хто цим мусить керувати? Мову потрібно, напевно, вивчати із садків, інтернатів, з депутатів, державних службовців. Поважала Мороза, а він – за російську мову, на російській мові усі очки заробляють!»

А це гуртовий лист із Миколаєва. Писали **Марія Косенко, Євгенія Андрієвська, Петро Єпураш, Оксана Бондаренко, Павло та Ольга Ревнюки** («та ще багато миколаївців корінних», як написано):

*«Так, ми не зі своєї волі стояли без’язикими! Щоправда, і досі деякі землячки, вірні “радянському способу життя”, стверджують, що ніхто й нікому не заважав розмовляти українською. Сміливі одинаки, дійсно, були завжди! Але спробуйте **НАВІТЬ СЬОГОДНІ** на миколаївських вулицях заговорити чистою українською мовою – на вас озиратимуться здивовано, розпитуватимуть, звідки ви, і не дуже повірять, що ви – з Миколаєва! На жаль, можна почути і таке: “Бандерівське кодрло!”, “Нашисти!”, “Нацисти!” Російської **НОРМАЛЬНОЇ** мови у нас теж нема – українські фонетика, синтаксис, інтонація беруть своє! І від лексики нікуди не втечеш – тут тобі і “бурячок”, і “цибулька”, і “сало”... А прізвища! Ковальови, Алейнікови, Качкові, Бурякові – це ж кальки українських ковалів, олійників, буряків і так далі...*

Проблеми порушення прав нацменшин за мовною ознакою в Україні нема. Є тільки шовіністичні амбіції проімперських сил, яким будь-що треба бути “зверху”, бо Україну як самостійну державу вони не визнають! Вважаємо, що гуманітарна політика в Україні повинна бути спрямована на відродження української мови, адже в багатьох регіонах України вона ледь жива! Державна мова в Україні – українська, і ніхто не дає права на спекуляції довкола термінів “державна” і “офіційна” мови.

Це – загроза загубити українську ділову, економічну, науково-технічну термінологію! А головне, це загрожує зменшенням звучання живої мови (нехай навіть і “суржика”), якої і так замало для такого великого народу, який живе на такій великій території! Не допустіть цього, шановні кермачі України! Просимо не допустити спекуляції на мовній ситуації в Україні, усі умови для

розвитку мов нацменшин в Україні є! Ніякого особливого статусу російській мові не потрібно! Нам, громадянам України, не потрібні ніякі “південно-східні автономії”, ніяка федералізація! Україна сильна саме єдністю своєю, гармонією усіх регіонів! Бережімо унікальну єдність України понад усе!»

Таїсія Карпова, місто Львів:

«Я родом з Луганська, там виросла і виховувалася, але з 1973 року живу у Західній Україні, мені 79 років. Не буду описувати життя за радянської влади, але дуже рада була, коли відбулася безкровна революція на майданах в усіх містах України. Я мала надію жити у вільній, самостійній Україні, так як мені вже мало лишилося часу жити на цьому світі. Але що сталося? Усі надії зруйнувалися! Хіба можна зробити щось, коли комуністів — більше, ніж національних українців? Загалом нас, українців, 78 %, так чому ж це меншість повинна керувати більшістю? Ні в якому випадку не можна, щоб російська була другою державною мовою. Не буде української мови — нема Української держави, невже ж Ви та інші депутати не бачать, що все робиться під диктовку Росії? Як депутати можуть допускати, щоб Росія керувала нами? Чому не забороните депутатам виступати російською мовою? Чому у вищій навчальній заклад можна вступити, складаючи іспити російською мовою? Чому в армії розмовляють російською мовою? А за книжки й газети — взагалі немає мови! 90 % — російською, і лише 10 % — українською! По телебаченню та радіо також ніяких змін, домінує російська! Ми що, знову колонія Росії? Що, у нас немає своїх артистів? Кіркоров, Пугачова, Леонтьєв витягують гроші з кишень українців. А наші артисти де повинні заробляти?»

Усі великі підприємства ще Кучма задурно віддав Росії, та й тепер усе продовжують продавати за півціни Росії!

З росіянами треба поводитися так в Україні, як зробили у Прибалтиці. А чому у нас, в Україні, повинні бути церкви, які підпорядковуються Московському патріархату? Києво-Печерська лавра — власність Москви!!! Це ж абсурд!»

Зінаїда Лазуренко, місто Лозова Харківської області:

«Зараз багато чую про двомовність, хочу висловити свою думку з цього приводу.»

Наперед вибачаюсь за помилки, бо українську вчила тільки у школі 50 років тому. Далі навчання у технікумі велося російською, потім жили і працювали у Тюменській області до самої пенсії. Тепер — нема стимулу братися за підручники, а хотілося б!

Горжусь, що діти, жодного року не навчаючись українською, читають і говорять цією прекрасною мовою! Я думаю, що місцева влада просто не хоче вивчати рідну мову, ось і видумали оту двомовність, хоча якби їх примусили здавати російську, то вони б її не здали — в цьому я впевнена! Можу підібрати диктант для Кушнарьова — подивимося, чи він хоча б два бали набере!

За радянської влади тільки у школі вчили українську, а далі викладання йшло російською мовою, навіть в училищах та на курсах різних! От і виникла думка, що українська мова — мова дурнів, бездар, двірників, письменників та сільських жителів!

Я би хотіла, щоби у містах безкоштовними були ТІЛЬКИ українські школи, а далі навчали дітей теж тільки українською, тоді б питання двомовності само по собі й відпало».

Надія Науменко, місто Дніпропетровськ:

«...Ми з чоловіком з Черкаської області родом. Закінчили українську сільську школу, і тих кілька уроків російської мови, що були у школі, нам вистачало, щоб вступати і навчатися в “русскоязычных” інститутах у Дніпропетровську. Але після інститутів ми 20 років жили у Росії, в Омську. Звичайно, діти — “русскоязычные”.

Дочка і внук лишилися у Росії, бо чоловік у неї — росіянин. Коли приїжджають в Україну, легко з нами спілкуються. Син тут, у Дніпропетровську, поступово засвоює українську мову. Ми уже 12 років на Дніпропетровщині. Якщо діти, які не жили в Україні, легко і без проблем освоюють українську мову, то чому ті, хто живе в Україні, морочать людям голову “русским официальным”? Треба більше передач по радіо і телебаченню. Не можна мовчати, бо пустим місце довго не буває.

Будемо мовчати — будуть на нас і наступати з “русским официальным”. А ті, хто за цю “офіційну”, невже не розуміють, яку вони шкоду приносять в Україну? Ні! Я впевнена, вони розуміють і роблять це свідомо. Чому прості люди, діти, розуміють, що в якій країні живеш, мову тієї країни обов’язково треба вивчати, бо дві мови вносять розлад, треба захищати українську мову.

У Росії мова одна. Там нема “сільських” і “городських”. Це я добре відчула за 20 років. А в Україні? У селі – українці, а в горі – “росіяни”. Та які ж вони “росіяни”? Змушували забувати рідну мову, як тільки закінчували школу. І хто ж це сьогодні так “підкується” про “мовний добробут” в Україні? “Добродетелі”, відступіться! І без вас проблем вистачає!

У мене немає ворожнечі до радянського, бо то – наше життя у минулому. Але я за... Січеслав, а не Дніпропетровськ. Але хто ж його перейменує? Хто змінить назву проспекту імені Карла Маркса – ну для чого від нам? Та і ще багато запитань...

Що ми за нація? Нас треба будити, ми в депресії, і ми про це не знаємо! І ця хвороба – по всій Україні, не тільки у південно-східних областях, хоч тут найбільше її. БУДИТИ! Вона заснула, як казав Шевченко, заснула українська душа, її приспали, “царі” її приспали. Чи бажав хто виїжджати у Сибір з власної волі? “Добровільно-принудительний” принцип був. І ось через 20 років я знову в Україні, і уже 12 років – у Дніпропетровську. Але я не відчуваю, що я в Україні, нібито я ще й досі в Омську, у Росії. Мені чогось не вистачало, а чого – й сама не знала! І тільки Помаранчева революція, що б там про неї не говорили, пробудила, я зрозуміла: я хочу рідної мови! Діти – “русскоязычные”, чоловік на роботі – “русскоязычний”. Я тепер виписую з Харкова через “Сімейний клуб” книжки українською мовою і змушую! Да! змушую! – їх читати! Бо вони не розуміють, що це їм треба! Ми ж – українці, школи у дитинстві були сільські, українські, мова батьків – українська, і дітей заставляю учити українську! Я зрозуміла, що не можна спати, ждати, бо твій час “царі” украдуть, а “русскоязычних” українців будити треба».

Петро Горак, село Строневиці Старосамбірського району Львівської області:

«...Я слухаю Ваші передачі, і аж мороз іде по тілі. Є люди, які не думають по-українському, дають змогу нашим воріженькам повернутися до влади! Свідомі ж українці повинні підставляти своє плече нашому Президентові Ющенку і прем'єрці Тимошенко! Дороги назад немає і не може бути!

Нам теревенять, що нам буде добре, як буде у нас російська мова другою державною! Вони спираються на Леніна, що Ленін говорив по російському, ну то й добре, а якою ж йому було говорити,

він же переворот готував у Росії, а не в Німеччині! Ми знаємо і розуміємо російську, бо російська мова — це мова слов'янська, мова наших сусідів, які панували у нас понад три століття. Діти можуть вивчати російську мову у школі, щоб спілкуватися на післярадянському просторі, повинні знати англійську, щоб спілкуватися з усім світом, але державна мова має бути лише одна, бо нею масово розмовляє лише одна нація на землі — українська!

Раніше цар, Катерина II і Ленін хотіли, щоб українці говорили російською, а тепер же у нас незалежна Україна, проте чомусь маємо ті ж самі мовні проблеми! У нас на Галичині була домінуючою, панівною польська мова, то ми ж для себе польську не вимагаємо як другу державну!

...Я закінчив усього сім класів і школу механізаторів, тож протіть за помилки! Бувайте здорові!»

Олександр Коваль, місто Житомир:

«...Я завжди чекаю і із захопленням слухаю Ваші душевні патріотичні передачі, а тому хочу поділитися своїми думками.

Пішов онук до школи, і я став не дідусем, а “дідом”. Ще не зовсім онук обрусився, але до цього йде. Чому виникає ця мовна стіна в сім'ї і на вулиці серед українців? Причина одна — пасивні ми, прості люди, пасивна влада. Вчителі, що не хочуть розмовляти рідною мовою, не повинні навчати дітей. Депутат, який виступає російською, повинен за свої кошти наймати перекладача. Чинovníк — ледацюга, який “чтокаєт”, не повинен займати свою посаду. Порядок в цих питаннях повинна наводити влада діями, а не розмовами. Приклад — прибалтійські держави. Втрата мови — втрата нації зі всіма її ознаками. Задумайтесь, панове українці!»

Михайло Михайліченко, місто Київ:

«Я — учасник війни, юний робітник тилу, хоча нас зараз ставлять в ніщо!!! Бачите, як з мого прізвища зробили кальку — це ознака ставлення до української мови. Я всю свою 60-річну трудову діяльність був працівником промисловості, там все велось російською.

У 80-ті роки мені довелось побувати у відрядженні в Норвегії, і я був просто вражений їхнім ставленням до своєї держави:

1). Якщо не володієш норвезькою державною мовою, то вище вантажника чи прибиральника посаду не отримаєш.

2). *Норвежці поважають свої символи, державні прапори майорять скрізь.*

Наші дармоїди-депутати, вихідці з колишньої КПРС, ігнорують державну мову. Розмовляють переважно суржиком, вони не усвідомлюють, що то не російська. Єдине, що мене заспокоює, що вони носять не нашу державну символіку депутата, а носять якусь червону халеру — не паскудять наш український прапор».

Анатолій Цупаленко, місто Арциз на Одещині, 42 роки. Знаю, знаю, Анатолію, Арциз. В'ївся він мені в печінки під час служби солдатом в армії.

«Болить мені дуже душа за стан нашої культури. Років з десятиє тому, на початку незалежності, було краще. Було 3 державних радіопрограми, УТ-1 та УТ-2, де панувала українська мова, трансливали українські передачі та фільми. Були авторські концерти, передачі майстрів українського гумору, розважального характеру тощо. Що ж нині транслиують? Де все це тепер?

Чому “Кролики”, “Світязь” перейшли на російську мову і тепер російська мова стала у більшій пошані? Чому випускають на сцену “верок сердючек”, які спотворюють український ефір? Навіщо зменшують ефірний час радіопрограм, таких, як радіожурнал “Слово”, “Пісня року” тощо, а інші — зовсім припиняють.

Якщо так піде, то скоро радіо і телебачення будуть не нашими! Раніше, у радянський час, хоч можна було купити Т. Шевченка, І. Франка, С. Руданського, Квітку-Основ'яненка. Та багато чого! А П. Глазового як тоді не було, нема й тепер! Як й інших класиків нашої України! Зате є, і у великій кількості, низькопробні! І майже всі — російською! Я не маю нічого проти російської мови. Треба розвивати усі мови націй, які населяють Україну. Але чому все російське у нас? І, як правило, воно антиукраїнське по суті.

Це я вже про пресу, яку так щедро тиражують у кіосках і розпродують на вокзалах! Чому в Одесі неможливо купити українську газету або журнал? Ми в Україні живемо чи ні? Ось у нашій місцевості “ловиться” тільки російськомовне радіо. Українське радіо говорить тільки по дротовому мовленню. А ще п'ять років тому можна було зловити на радіо україномовні хвилі! У моєму оточенні перестають розуміти українську мову, просять перекладу на російську! Це ж жах якийсь! Але ж є у нас Закон про мови, і таке

ставлення до нього! Як і раніше, різні довідки, посвідчення заповнюються російською, хоч надруковано — українською!

І досить нам запобігати перед старшим братом, треба ставати господарем у власній хаті. А для цього треба, щоб порушники відповіли за свої вчинки! Адже закон — єдиний для всіх! Більшовики у свій час не панькалися. Тому так і живемо! Треба зрештою брати кермо у свої руки, як це зробили усі передові країни, що успішно розвиваються».

Іван Харченко, місто Городище Черкаської області:

«Пише Вам слухач з Черкащини. Мене вже багато років “мучить” таке питання: чому в моєму україномовному містечку у книгарні всі книжки — російською мовою, на пошті — усі центральні популярні газети й журнали — так само, на кожному кроці лунає “Русское радио” з російською попсою. І це на Черкащині, де, згідно з переписом населення, 91 % — україномовні громадяни; це у краї, де народилися Шевченко, Гулак-Артемовський, проживали відомі Симиренки!

Вечері вмикаєш телевізор, а там — російськомовні серіали на обох центральних каналах. Канал “1+1” за останні кілька років тільки один раз пустив у вечірній час україномовне “Украдене щастя”. А потім говорять, що у них усе відповідає їхній ліцензії, бо україномовний ефір вони “наганяють” у нічний чи дообідній час. Особливо стосується це каналу “Інтер”!

Мені б дуже хотілося почути від нової влади, чи збирається вона повернутися обличчям до україномовного населення, якого в Україні тридцять мільйонів. Якщо для влади це незначна цифра, то нагадаю, що у більшості сусідських європейських країн кількість населення набагато менша! Але дивляться, слухають, читають вони чомусь рідною мовою, а не російською чи ще якоюсь!»

Інна Вірченко, пенсіонерка з Києва:

«...Не вистачає терпіння слухати про те, що українців та українську мову зневажають та принижують. Ви часом не здогадуєтеся, звідки вітер віє? Якщо ні, то почитайте Бориса Олійника “Два роки в Кремлі”, відкритого листа Горбачову, де дослівно приводиться доктрина держсекретаря США Даллеса щодо знищення СРСР ще у 1945 році, коли гриміла війна. Оцей осоружний націоналізм, від якого наш народ не знав нічого, крім зла, культу-

вують наші “друзі” із США, і не тільки в Україні, скрізь де тільки можна, в усіх без винятку республіках СРСР – один сценарій. А що ж москалі? Хіба мало лежить цих москалів у нашій українській землі, які визволяли нас від фашизму? Чи, може, менше москалів загинуло у гулагах?»

Зупиню на мить Інну Вірченко. Пані Інно, я показую Вам «червону картку»: Ви нечесно ведете дискусію! Я нагадаю Вам, що у світовій практиці націоналізм – це той самий патріотизм, тільки, можливо, емоційний, відкритий, більш чутливий. Якщо він для Вас «осоружний», то я припиняю дискусію з Вами на цю тему. Безперспективно, бо все треба починати з «нуля», з праісторичного моменту, коли людина усвідомила себе людиною, а не звіром, тобто – від біологічної точки людського буття. І друге: я ніколи не спекулював і не дозволяв вільно робити це в моїй програмі нікому – спекулювати, кого більше, українців, росіян, білорусів, узбеків, вірменів, винищили більшовицький режим, сталінський терор, війна. Для мене це – підла арифметика і безглузде «змагання» у своїй аморальній суті. Не шантажуйте нас цим, пані Інно. Читаю далі:

«На мій погляд, немає значення, якою мовою говорить людина, важливо, яка ця людина, її позиція до Батьківщини і співвітчизників, чи вболіває ця людина за народ, чи за товщину свого гаманця.

От і тепер їх величність націоналізм наробив чимало клопоту у питаннях газопостачання, імпорту м'ясо-молочних продуктів, конфлікту з маяками, у відносинах із Росією. Я українка по батьківській і материнській лінії і, повірте, усім серцем люблю нашу Україну, і дуже боляче від того, як її розкрадають і плондрують злодії з товстими гаманцями.

Народилася я у Кіровоградській області, але з півторарічного віку жила на Донеччині, у Києві – з 1956 року. Біля самого Донецька є невеличке містечко Маріїнського району – Красногорівка. Вчилися ми в українській школі, у нашому маленькому містечку було чотири школи, і лише одна із них – російська. Жили у нашому містечку, мабуть, в однаковій пропорції українці, росіяни, греки. Усіх трьох національностей були у мене друзі, і ніхто з них не зрадив мене! Тараса Григоровича шанували і в ті роки, відмічали шевченківські дні. Мій тато – викладач Донецького сільськогосподарського технікуму – завжди говорив тільки українською мовою, і ніхто й ніколи не дорікав йому за це. Син теж закінчив

українську школу — уже в Києві. То де ж тут приниження і пригноблення?

Мені 75 років. Думаю, Ви розумієте, що на мою долю випало чимало різних історичних подій і випробувань. Певно, Ви не будете читати мого листа по радіо, а то ще кому-небудь із тих горлопанів не вгодите!»

Чесно кажучи, пані Інно, у Ваших думках, на які Ви, звісно, маєте право, і я їх повністю оприлюднив, багато «каші». У вашому донецькому містечку Красногорівка колись було три українських і лише одна російська школи. Це при тому, що Ви стверджуєте: українців, росіян і греків було порівну. А скільки зараз, пані Інно, українських шкіл у Красногорівці залишилося? А є хоч одна з уроками грецької мови і культури? Ви ж за рівноправність... Довідайтесь — і це буде відповідь на Вашу позицію. А поки що дізнайтеся думку своєї землячки.

Любов Хіміч, село Олександрівка Мар'їнського району Донецької області:

«Я — вчителька української мови та літератури із сорокап'ятирічним педагогічним стажем. У січні 1994 року, перебуваючи у Києві на республіканських курсах підвищення кваліфікації вчителів, була присутня на Софіївському майдані у День соборності України. Уважно слухала Ваш виступ про самобутність нашої нації та українського народу, а також про шляхи розбудови Української держави. Основні положення Вашої промови добре запам'яталися. Слухаю Вашу авторську радіопередачу, часто записую на касету, використовуючи на уроках у 8-11 класах. Така методика дає позитивні результати. Ваша радіопередача є актуальною і, на мою думку, є логічним продовженням Вашого виступу на Софіївському майдані. Це високопатріотичні роздуми, тривога за сьогодення України.

Творення України — це справа кожного з нас, кожного свідомого громадянина. Ваші ідеї, думки, прагнення я цілком підтримую. Мене, філолога, глибоко хвилює мовне питання. Надавати російській мові статусу регіональної — це не що інше, як нова небезпека, як нова імперія, як зашморг на шиї українців — навіки! Чи до цього ми йшли, втрачаючи кращих синів і дочок рідної України?!

Тож, вельмишановний Володимире Олександровичу, щиро вдячна Вам за гуманістичну передачу, в ній — перемога! Ніяка

сила в нашого народу не викорчує правічне українське коріння, воно — багатовікове, міцне! Ми є народ український, були ним і будемо!

Бажаю Вам міцного здоров'я, творчого натхнення, горіння незгасного, мудрості невичерпної!»

Олександр Ліщенко, місто Знамянка Кіровоградської області:

«Уважаемый Владимир Александрович! Хочу сказать, что я владею украинским языком лучше, чем русским, и очень горжусь этим, просто я решил написать это письмо на русском языке, чтобы меня поняли жители Донецка и других городов, где находится большая часть русскоязычного населения!

Мне непонятно, почему нынешняя власть не привлекает к уголовной ответственности таких политиков-сепаратистов, как Симоненко, Витренко, и им подобных, цель которых — поссорить русских с украинцами. У нас в Знаменке проживает очень много русских, и мы не разделяем их на “наших” и “ненаших”, мы привыкли жить дружно. Многие русские у нас в городе поддерживают блок БЮТ и “Наша Украина”. У меня большая просьба к нашим депутатам из БЮТ, а также из “Нашої України”, чтобы вы чаще бывали и говорили с жителями Донецка и других русскоязычных городов, ведь они не виноваты, что им навязали украинофобское настроение. Я убежден в том, что если вы это сделаете, то русские люди избавятся от синдрома украинофобии и со временем такие политики, как Витренко, Симоненко, и другие, им подобные, политики-сепаратисты автоматически превратятся в политических импотентов».

А вони, шановний мислячий патріоте пане Ліщенко з дорогої мені і близької Кіровоградщини, ніколи не переставали бути нашими антиукраїнськими опонентами. Але термін «опонент» тут не пасує, надто вже м'який, цивілізований. Опонент — це той, хто чує не лише самого себе, а й людей з відмінними думками. Тим більше що ці люди висловлюють СВОЇ думки на СВОЇЙ землі. Тому не опоненти вітренки-симоненки-шуфричі нам. Швидше запеклі вороги будь-якого прояву чогось українського в... Україні. Від спроб євроорієнтації, нехай куцих, непослідовних, але кроків державності — і до нашої мови.

Лідія Костенко, місто Харків:

«Ви питаєте, Володимире, себе і нас, що ж ми за народ такий? Це Ваше запитання, думаю, багатьом пече і нерви і розум. Я іноді думаю, може, ми і справді бидло чи козли які, бо вперлися рогами, вчепилися зубами — ну “русскаязичні” ми, і все тут. Хіба ж це не феномен?! Ну хтось же ж мусить його розгадати. Щоб цілий народ, який напевне знає свою рідну мову — чудову, співучу, благозвучну, — послуговувався чужою, іноземною мовою. А може, і дива ніякого немає, якщо врахувати те, що ми, українці, титульна нація. В своєму ж українському гімні у фразі “ще нам, браття-українці, усміхнеться доля” прибрали визначальне “українці” і замінили його на “молодії”. Це що, гімн типу “гимн демократической молодежи”? Чи іншим віковим категоріям відмовляється в сподіваннях? Це з одного боку. А з іншого — хіба будь-хто, і навіть сама Верховна Рада, має право хоч би жодне слово змінювати в авторському тексті?! Так можна дійти до того, що і Шевченка почнемо виправляти, коли комусь щось не до вподоби. Будь ласка, скажіть своє слово з цього приводу. Я пам’ятаю, через які терні Ви проштовхували цей текст свого часу. Але ж може варто повернутись? Вузько- та твердолобих все ж потроху меншає.

Про Харків. Ринок у нас “Конный”. Пам’ятник Незалежності — на майдані Рози Люксембург! Ну, як Вам? Про яку мову може йти мова — отакий каламбур виходить. Міський голова виступає по радіо зі зверненням, але жодного слова державною мовою, як належить державному службовцю. Газета міськради “Слобода” — теж російською.

Я дуже сподівалась, що наша рідна мова повстане на фоні помаранчевого підйому. Не сталося. Але вірю, що таки станеться!

Спасибі Вам за Ваші передачі. Згадалось Висоцького “Не сходите с алтаря”. Міцного здоров’я, наснаги, терпіння! Хай Вас благословить Бог. Бережіть себе».

Серце моє радіє, співає душа, коли гортаю тисячі-тисячі таких і подібних листів, сповнених любов’ю до України і тривогою за її долю. Самотньо і зовсім сумно мені за час письменницької та депутатської роботи ніколи не було. Бо завжди відчував поряд надійні плечі та мудрі голови ПЕРЕВАЖНОЇ БІЛЬШОСТІ народу, до якого маю честь належати. Чесно і без зайвої патетики служитиму цьому народові, цим добрим українським людям. Але такі не всі...

В. В. Голубенко, місто Ізмаїл:

«Ваши небесспорные речи, услышанные мною по радио, заставляли вспомнить фразу из институтских лекций по философии: “Практика — критерий истины!” И что же показывает практика неугомонной борьбы “правильных” (таких, как Вы!) украинцев за вытеснение русского языка с Украины?»

Рассмотрим два факта. На выборах 1991 года лучшим кандидатом в президенты я считал Левка Лукьяненко, но он поставил телегу впереди лошади: считал, что украинська мова — понад усє, и я отдал свой голос за Табурянского. Многие, очень многие по той же причине проголосовали за Кравчука.

Теперь второй факт — в номере за 18 августа 2005 года “Всеукраинская техническая газета” напомнила своим читателям удручающие цифры: в 1991 году ВВП в Украине составлял 2340 долларов США на душу населения — выше, чем в Польше, и не намного хуже, чем в Чехословакии, но в 1995 году тот же показатель упал до значения 651 доллар США на душу населения — как в африканских странах Сенегал и Зимбабве.

Из этих двух фактов напрашивается вывод: это благодаря таким, как Вы, не давшим русскому языку статус второго государственного, к власти, используя мовну проблему, всегда прорывались проходимцы, “рухнувшие” Украину в бездну американской убогости. И тому — зарады Украины — замовкните нарешти! И освободившееся море энергии направьте на законное изгнание из Украины всяких там беженцев, чтобы не появились у нас регионы, наподобие Косово».

З оцього «В. В.» я не зрозумів — чоловік Ви чи жінка, тому й не знаю, як звертатися. Даруйте. Українську економіку, як Ви пишете, «рухнули» зовсім не Лук'яненко, не Чорновіл, не Кендзьор, не Яворівський. Її роздерли на шматки спершу екс-комуноначальники, «червоні» директори, голови колгоспів, малі і великі чиновники без честі і совісті. Потім надійшла друга хвиля комбінаторів-хапуг, які під милостивим захистом і за підтримки тих самих з першої хвили, вже з депутатськими значками, оформили цей грабунок юридично-паперово. З хитрими юристами й адвокатами, продажними судьями. Безсистемні діряві закони (як дишло) перша хвиля пропихала через парламент спеціально для другої хвили. Нагадаю: термін «олігархія»

означає зростання інтересів політики і великих грошей. Звідки ці шалені капітали за рік-два, Ви знаєте. Така й політика. А ми, націонал-демократи, патріоти, а по-вашому — «націоналісти», можемо вискочити зі шкіри і похрипнути від волання — нас ніхто, крім українського народу, не почує. Першій і другій хвилям ніколи нас слухати — ще не все докрадено, особливо земля.

Подивіться навколо себе, на околиці старовинного Ізмаїла. Хто захапав за півдарма золоту земельку ближче до моря? Рухівці? Бютівці? Нашоукраїнці? Або поцікавтеся, як не боїтеся, хто є «дахом» цих нових латифундистів? Звичайно, їм зручно розпалювати Вас на боротьбу з неіснуючими утисками російської мови, щоб Ви менше цікавилися «хто-хто в теремку живе?». Ми не утискаємо «російськомовних» (що це за нація, за вид громадянства?). Ми захищаємо законне місце і право єдиної державної для рідної мови на рідній землі. І будьте певні — захистимо...

Людмила Юзефчик, місто Стебник Львівської області:

«...Я — русская, живу на Львовщине с четырехлетнего возраста, сейчас уже на пенсии. Здесь выросли мои дети, подрастают внуки. У меня — украинское гражданство. Значит, я — украинка! Выросла я в русскоязычном окружении, а благодаря национально-му радио выучила украинский язык, позже помогло и общение.

І мені просто дивно, як таке могло статися, що на шістнадцятому році незалежності України на більшій частині її території майже не чути української державної мови. Деякі політики говорять, що так історично склалося. А чи дійсно не слід би було нам ознайомитися з історією держави, в якій ми живемо. Звичайно, знайомитися слід з історією справжньою, а не комуністичною. І тоді зрозуміємо, що українська мова заборонялася до вживання указами на державному рівні Російською імперією, а суржик — це захисна реакція народу для збереження рідної мови.

Але що робиться зараз? По телебаченню майже на всіх каналах проходять дні російської культури. Мені подобаються і я із задоволенням слухаю багато російських пісень, але ж ми живемо не в Росії і українці також хочуть чути свої національні твори! Коли ж почнуться дні української культури і мистецтв в Україні? Чому українська пісня — душа народу, на землях якого ми живемо, закрита в золотій клітці за сімома замками? Коли ж знайдеться

той лицар, який нарешті звільнить її? Народна мудрість говорить: клин клином вибивають! А чи не варто було б нашим державникам прислухатися до цієї думки і на державному рівні зобов'язати всі канали радіо і телебачення використовувати не менше як дві третини ефірного часу для ведення програм тільки державною мовою! Так було б справедливо! Мене як росіянку дуже ображають симоненки і вітренки, які вважають росіян за розумових інфантів, які, живучи в Україні, нібито не можуть вивчити українську. Адже коли ми, росіяни, приїжджаємо жити до будь-якої іншої країни, то вивчаємо мову цієї країни і від цього самі тільки збагачуємося! Пан Симоненко усіма силами домагається визнання російської мови другою державною, але ми зараз живемо в демократичній країні, де насильство не може бути підтримано, а саме насильницькими шляхами свого часу російська мова була впроваджена в Україні.

Ми живемо в демократичному суспільстві. І найбільше чомусь "опікуються" нашою демократією комуністи. Вони, як завжди, перекручуючи факти, наплюжють ті ж таки демократичні сили, Президента, забуваючи про всякі моральні принципи. Вони пречудово розуміють, що за це їх не буде відправлено у Сибір і не буде закатовано у тюрмах, як це робилося при комуністичному режимі!

І хочеться звернутися до всіх українців незалежно від національної приналежності — українці, любимо землю, яка нас годує! Поважаймо державу, в якій живемо! Поважаймо себе і людей, що живуть поруч із нами, тільки тоді нас будуть поважати інші люди, інші держави».

Отож, Часе, не всіх українців ти здолав, далеко не всіх, Часе. Багато з нас таки виграли, здавалося, безнадійний поєдинок з тобою. Виграли духовно, а не фізично. Та для нас, сущих українців, найважливіше те, що цілковито виграла його наша українська нація і наша Батьківщина на ім'я Україна. Ти, Часе, не здолав її, хоч для цього історія приготувала всі умови та всі смертельні загрози і всі модернізовані пастки.

У приречених на смерть спершу атрофується, а тоді й зовсім зникає пам'ять. У нас, українців, це вже було і триває досі, й антиукраїнський політичний клан, що сповідує це безпам'ятство, набирає ще велику кількість голосів під час виборів на Півдні та Сході держави. Потім у приреченого забирають мову або ж

вона зникає з його уст. І це ми, українці, пережили та й переживаємо досі: нашу рідну материнську мову століттями вивчали з уст чужинці, нав'язуючи нам мову свою. Декому це навіть вдалося в періоди занепаду нашого духу, але завжди виявлялося, що і ми, і наша мова, і наш дух здатні до колосального самовідродження. Як тільки у двадцятих роках російська імперія на короткий час «забула» про нас і розтиснула свій кулак — блискавично українізувалися навіть зросійщені Донбас, Харківщина, Одещина, Кубань. І в цьому брали найактивнішу участь тодішні українські комуністи Скрипник, Любченко, Затонський (цілковиті антиподи пізнішому політичному карателю Постишеву, а згодом сталінським лакеям Кагановичу та Хрущову, а тоді просто агресивним русифікаторам Підгорному та Щербицькому і сьогоднішньому Симоненкові).

І все одно ти не переміг, Часе, наш український дух, не переміг.

Павло
Загребельний.
Лагідний лицар

Поки ще душа великого Майстра, великого Українця, добродія і працелюба, мого Вчителя Павла Загребельного не одійшла у світ мовчання і вічного супкою — мушу це сказати йому. І мушу, і хочу, поки душа його ще витає над Україною, над нашими головами, все бачить і все чує, бо така душа була в нього, братове.

Третього лютого, перед ранком, Ви, Павле Архиповичу, в одну мить одійшли від нас на таку незбагненну й холоднючу відстань, що вже немає сили, яка б повернула Вас назад, вже не догукатися до Вас, не докричатися. І сльоза наша не зітріє і не розбудить Вас. Уже у Вашій біографії, у Вашій творчості нічого неможливо змінити, поправити чи переписати з чистого аркуша. Та й немає потреби це робити, світлий наш Майстре. Таке життя, такі карколомно трагічні події, таке криваве двадцяте століття міг пережити і не втратити себе в немилосердних ідеологічних жорнах, не надломитися, не впасти на коліна лише такий українець, як Ви.

Село Солошине Кобеляцького району, Полтавщина. 1928 рік. Сталін боїться непокірної, повстанської України. Їй вже ламають хребта. Справжнього сільського господаря викидають з родинного гнізда, з віками обживаного середовища до холодного Сибіряки, або із землі — в підземелля, на донецькі копальні, або в люмпенізований пролетарський «інтернаціонал» великих міст, а більше — на той світ. І це ще не все. Передчуття ще більших національних трагедій пронизують віцїлі селянські душі.

Перший удар по душі Павла Загребельного. У солошинського селянина, котрий жив із власних мозолів, Архипа Загребельного помирає дружина, залишивши на чоловікових руках чотирирічного сина Павлика. Сирітство із чотирьох років. Маму згадував як далечезне сонячне марево. Про мачуху — зрідка і неохоче. Але не озлився на світ, не заховався в собі.

Другий удар — голодний людомор 32-33-го у Солошинім. Чорна вирва дитячої пам'яті. Тільки раз у зимовому Ірпені, в письменницькому Будинку творчості, у дуже вузькому колі Ви розповіли солошинську історію, як ще живого діда грабар силоміць повіз на кладовище, щоб заробити склянку пшона для своїх дітей. Дід по трупах виліз із ями й переховувався в

хліві родини, що вже вимерла. Хтось доніс у район на грабаря, що він задарма отримав ту жменю пшона, і його розстріляли.

Елла Михайлівна каже, що до останніх днів Ви готувалися написати роман про голодомор. А до нового твору Ви завжди готували розум і душу фундаментально. Не встигли.

Удар третій. Війна! Вам ще немає сімнадцяти. Ви могли б долучитися до діючої армії вже після визволення Кобеляк і Солошиного і пройти шлях героїв Гончаревих «Прапорonosців». Уже переможний, триумфальний шлях, коли рідна земля залишилася, як рекли наші предки, «за шеломянемъ». Тільки раз я почув від Вас, Вчителю, історію про Вашу втечу на фронт. Тільки раз. І то з величезної гіркоти, коли рвалося Ваше серце від образи. Один покидьок (не називатиму його прізвища свідомо, бо він ще при житті відійшов у забуття) на початку вісімдесятих не лише розсилав кожному письменникові додому донос про Ваше перебування в полоні, а й несусвітенну вигадку, що Ви нібито «були в добрих стосунках» із концтабірним начальством, бо знали німецьку мову. І тільки тоді я почув, як вигнали Вас, неповнолітнього, із військкомату, як Ви ночували на лавиці у скверику, щоби вранці знову домагатися у районного воєнкома відправлення на фронт. І таки домоглися свого, доточивши собі віку.

І справді був четвертий удар долі — у полон потрапив весь Ваш полк у сорок другому, а з ним і молоденький, худючий, гандрабатий лейтенантик з м'якеньким полтавським «ель» Павло Загребельний із Солошиного, котрий на фронті найбільше боявся загубити або розбити окуляри, без яких світ бачився в суцільному тумані.

Одначе німецький концтабір для радянських військовополонених виявився куди меншим злом, як наш, «рідний» фільтраційний табір. Ото вже фільтрували жирні тиловики-енкаведисти, до сьомого коліна, до пра-пра... І катували, звинувачуючи в «дезертирстві» та «ізмене родіни». І якщо нещасний чоловік від хвилювання сплутав дату чи не повторив дослівно вдруге свого свідчення — отямлювався вже в гримучому товарнякові, що віз тисячі таких, як він, у сибірську глухомань валити ліс по дванадцять годин на добу. І на багато років.

А в «справі» Загребельного була особлива «антирадянщина»: їхній табір військовополонених визволили американці, і з

ними, союзниками, Ви зустріли Радянську армію. Чому? Хто дозволив? А найголовніше – чому не застрелився в сорок другому, побачивши, що їх оточили німці? Чому вижив? А ще, Вчителю, «викопали», що Ви добре знаєте німецьку, яку на «відмінно» вивчили ще в солошинській школі. І серед речей полоненого знайшли збірочку Гейне в оригіналі. Чому? Чому? Чому? І так кілька місяців. Допити, допити, знущання. Важкий кашель рвав молоді груди – вже нажив сухоти. Може, саме хвороба і врятувала Вас від Сибіру, з якого Ви б уже не повернулися.

Таки відпустили. Хоч тавром військовополоненого, а не оточенця, багато років будуть гендлювати озлоблені заздрісники, графомани кількох поколінь, білялітературні посмітюхи. Чи не після кожного нового роману, котрий приносив Вам ще одну порцію заслуженої в читачів слави (скажімо, «Диво», «Роксолана», «Левине серце», «Південний комфорт» чи «Я, Богдан»), над Вашою непокірною головою здіймалося хмарою ненаситне політичне вороння. І жодного разу Ви не опустили свою душу та розум до помсти, перебуваючи в статусі депутата і союзної, і республіканської Верховних Рад, очолюючи і тодішню Спілку письменників, і Комітет з державних премій України імені Тараса Шевченка та маючи прихильність до Вас головного комуніста УРСР Щербицького. Говорити про останнє у Вашій присутності було забороненою темою того часу. Але ми знали, що то була щаслива витівка Вашої суворої долі, яку принесла Вам студенточка, дніпропетровська красуня Елла. Так закохатися самому і так закохати її в себе могли тільки Ви, Павле Архиповичу. Ну не були ж Ви писаним красенем, чи гримучим балакуном, чи бравим танцювальником, не мали того, що притаманне хрестоматійному заводієві, котрий одразу впадає в око дівчатам у студентському товаристві.

У Вас було інше. Була юна, але вже доросла душа, що пройшла жорстоке чистилище страждань на найпекельнішому дні цієї страшної війни. Вами у двадцятирічному віці вже було прожите ціле життя – з раннім сирітством, фронтами, полонем, німецьким і радянським концтаборами. Ви могли вчарувати тільки натуру сильну, розумну й амбітну. Своєю цілісністю, жадібним інтелектом, феноменальною пам'яттю, майже магичною вірою у своє майбутнє (не обов'язково літературне). І ось це золотоволосе диво! Елла! Зрідка Ви могли обмовитися

в товаристві: Елла — оце був фронт. Із методичною артпідготовкою, обхідними маневрами, важкими боями, з відступами і несподіваними атаками. Елла — моя головна перемога.

І лише згодом Ви довідалися, що батько Елли був впливовим партійним чиновником, який підтримував одного нікому не відомого хлопця, котрий лишень розпочинав свою політичну кар'єру на одному із заводів Дніпропетровщини. Це був Володя Щербицький. І треба віддати йому належне бодай у цьому: він не забув, іноді подавав певні знаки уваги дочці свого, вже давно покійного, наставника. А в ті часи «шепотів» це швидко розкочувалося по кухнях творчої інтелігенції, а головне — між партійною челяддю. І це Вас часто оберегало від різких «висновоків» за Ваші виступи на захист української мови та культури, за Ваші історичні романи та гострі книги про сучасність, за іноді парадоксальну гостроту Вашого інтелекту, за випад проти кадебістських стукачів у письменницькому середовищі, зрештою, просто за Вашу людську оригінальність у всьому.

Ви чуєте, Павле Архиповичу, як обережно іду Вашим життям, щоб якомога менше «якати». Навіть біля Вашої домовини дехто з промовців більше говорив про себе, про свою роль у Вашому житті. Ви пробачите їм, я знаю. Але ж дозвольте згадати один епізод.

1973-й задушливий рік. Арешти інакодумців. Духовний морок. Львів під особливим наглядом. Відбув політичне ув'язнення Богдан Горинь, молодший із братів. Запрошує Романа Іваничука, Романа Кудлика, Романа Безпалківа, Романа Лубківського і мене на тихе, скромне весілля. І, примруживши око, докидає: «Знаю, що не прийдете. Побойтеся!» Пішов... Ми таки були на Богдановому весіллі. Співали пісень, але язика не розв'язували, знали, що за всім пильнує спеціальне «око і вухо».

Уже наступного дня члени партії дістали по суворій партдогані, нас із Романом Кудликом, безпартійних, вигнали з телебачення без права на працевлаштування. Півтора року ми були без засобів для існування, не маючи навіть на хліб.

До Львова приїхав Євген Гуцало, знайшов мене, щоб переказати, що мною, ще дуже молодим, щойно прийнятим до Спілки письменників за дві книжки прози, цікавився Павло Загребельний, уже знаменитий своїми творами секретар Спіл-

ки письменників. Просив зайти до нього, як буду в Києві. Я позичив грошей і поїхав до столиці.

Зайшов до того кабінету, в якому тепер сиджу сам, коліна в мене тремтіли, губи пошерхли. Не сів, а впав на стілець біля масивного, із сукняною зеленою вставкою, стола.

— Ти лякаєш, — він дуже виразно дав зрозуміти кого саме, плеснувши себе по місці для погонів, — бо ти, східняк, який закінчив Одеський університет, так легко і швидко зійшовся з галичанами. Від тебе не відчепляться у Львові. Їдь до Києва. Тут не все медом помазано, але дихати трохи легше. Попереджаю: доведеться натерпітись. Прописка, без якої не беруть на роботу, а на роботу не беруть без прописки, житло, «недремлющий» секретар парткому Бодя Чалий. Але через таке пройшли і Ліна Костенко, і Григорій Тютюнник, і Євген Гуцало, і Микола Вінграновський, і Володимир Дрозд, і Іван Драч, і Валерій Шевчук. І я це пройшов. Роботу дам тобі у Спілці. Вирішуй. Ризикуй.

Ваша пропозиція вирішила все моє подальше життя. І мою долю.

Я не ідеалізую Вас, Майстре, загонистого, часто вибухового, гарячого чоловіка, котрий не шкодував і не милував себе самого, відмовляючись від заслуженого, заробленого працею за столом богомного життя, яке в тогочасних умовах для письменника зводилося хіба що до чарки у перевіреному «на стукача» товаристві, до вечірніх посиденьок у задушливому «Енеї», купівлі вітчизняної «Волги» та короткочасної, обставленої кадебістами поїздки за кордон. Ви часто пограйки наживали собі ворогів, рубаючи їм правду межі очі. А якщо поза очі — то неодмінно хтось доносив.

Якось у спровокованій однією літературною панею розмові Ви буркнули щось про передвоєнну редакцію райгазети, у якій працював батько Бориса Олійника. З посиланням на працівника тієї газети. Нічого образливого. Крий Боже. Але та ж таки пані наступного дня донесла це Борисові, зумисне перекосивши суть Вашої репліки. І це обійшлося Вам майже десятиліттям жорстокої помсти з боку Бориса. Чого лише варта розгромна ідеологічна стаття проти чи не найкращого Вашого роману «Я, Богдан» у всесоюзній «Советской культуре»! А в романі ж уперше постав великий і трагічний гетьман не як переяславський «возз'єднувач» зі скрученими у бік Москви в'язами, що

розмахує булавою, як циркач на дроті, а патріотичний українець, розчахнутий обставинами, який вибирає не найкращу розв'язку української історії. Це читається навіть у добре відцензурованому тодішніми літнаглядачами романі.

Ви знали, Учителю, хто, вже в час перебудови, горбачовської «відлиги», доносив на Вас у ЦК, хто лякав навіть Щербиського «націоналізмом Загребельного», надмірною Вашою «оригінальністю» і гостротою суджень, доносили, що Загребельний не туди веде Спілку письменників. Ніби цей різноамбіційний, різнопоглядний (кожен письменник – це самотник, егоїст, який мусить вірити у свою винятковість, інакше ніхто і ніщо не змусить його на кілька років прикувати себе до стола, щоб написати роман на сотні сторінок), ніби таку ватагу можна кудись, то більше в одному напрямку, вести за руку. Але Ви ніколи не принижували себе до помсти. Я свідчу це для живих, Павле Архиповичу.

Нічого не треба міняти і в написаному Вами, Павле Архиповичу, бо тоді втратиться гіркущий трагізм буття митця в тоталітарному, всуціль цензурованому гуртожитку, його боротьби за свої громадянські ідеали, за свою людську і національну неповторність, його великі чи малі компроміси або й зради собі самому (це такі найважчий тип відступництва!), і найголовніше – заради чого, заради великої чи дрібничкової, егоїстичної мети вчинялися ті компроміси?

Я говорю сьогодні про Ваше життя, а не про творчість. То окрема розмова. Та скажу найголовніше: Ви створили за своє життя цілу бібліотеку, якою могла б гордитися будь-яка європейська література. Двадцять дев'ять романів. Ціла література. Не кажучи про повісті, оповідання, п'єси, кіносценарії, статті, рецензії. Поруч за кількістю написаного може стати лише Франко. За кількістю художніх творів – ніхто.

Так само ніхто не охоплював своєю творчою уявою весь масив тисячолітньої української історії. Від будівництва Софійського собору (роман «Диво») через «Євпраксію», «Роксолану», «Первоміст», «Смерть у Києві», «Я, Богдан», «Тисячолітній Миколай», через другу половину двадцятого століття («Дума про невмирущого», «Європа-45», «Спека», «Шепіт», «Добрий диявол», «Переходимо до любові», «Розгін», «Левине серце», «Південний комфорт») аж до періоду кучмівського

правління (бурлескно-сатиричні романи «Брухт» та «Стовпотворіння»).

З погляду вічності, Вчителю, вмерло од хвороби і втоми тільки Ваше натружене тіло. Душа ж Ваша повертатиметься в Україну з кожним подувом вітру, з кожним благодатним дощем, із кожним сходом сонця, з кожною новонародженою українською дитиною. Вона заспокоїться аж тоді, коли Україна стане назавше сильною і українською...

Відпочиньте, Майстре. Нехай українська земля буде Вам легкою і ніжною, як пір'ячко голубки. Амінь!

Українська
політика?
Провінційна
самодіяльність

Здавалося б, за кілька століть нашої національної історії, коли ми вже сформувалися як повноцінна, освічена, культурна і самобутня нація, кілька минулих років для нас, українців, мали б бути упокорено спокійними. Вони мали б принести в кожну хату (навіть якщо вона й дуже крайня!) добробут, щоденну тиху радість, впевненість у собі, у своїй родині і у своїй нації.

Навіть якщо нас черкнув своїм кинджальним крилом світовий фінансовий смерч, спровокований безконтрольністю споживацьких інстинктів людства, — все одно соціальне, моральне, психологічне навантаження на нас, українців, мало б бути куди легшим. Адже багатші нації мають таке суспільне накопичення «жирку», що можуть ледве помічати вселенське падіння економіки та схуднення свого гаманця. Чого ж вони багатші, коли у нас Божа земля, яку, кажуть, Господь тримав для себе? Коли у нас стожильний, великотерплячий і працьовитий люд. Коли в нас святий і милосердний клімат. Коли ми з давніх-давен пустили корінь не в азійській пустелі, не в холодному і безхлібному Сибіру, чи в льодовиковій Гренландії, чи на спекотному екваторі, чи на землі кам'янистої Швеції, а в самісінькому осерді давно обжитої Європи. А живемо в кілька разів бідніше.

Одну причину я відкрив для себе сам. Наприкінці вісімдесятих, точніше, у вісімдесят дев'ятому, коли кияни обрали мене депутатом до парламенту СРСР, і тоді лише мене вперше випустили у «капіталістичний» світ. Побувавши у багатьох родинах американців, канадійців, австралійців (не лише українських), неважко було зробити висновок, чому вони мають у кілька разів більший, як у нас, достаток. Я раз по раз натрапляв на одну і ту ж історію. Добротний, дорогий, дво-, а то й триповерховий доглянутий особняк із басейном, розкішні меблі і дорогий посуд не надбання одного сьогоденішнього господаря. Купував земельну ділянку і закладав фундамент прадід на зароблені за життя гроші. Дід виганяв потужні стіни і високий, фасонистий верх. Батько довершував будову. Син починав її

модерними зручностями і комфортом. Багатство передавалося від покоління до покоління.

Я примірював це до себе. Що мені перейшло у спадок від батьків-колгоспників? Приземкувата сільська хата з низькою стелею, яку по смерті матері сестра Галина продала за безцінь. Десяток алюмінієвих ложок і виделок. Старенький домотканний килим, який я бережу як матеріалізовану пам'ять про наш рід. Маленька купка пожовклих фотографій. Три залізні ліжка з провислими пружинами. І картина самодіяльного художника, котрий за харчі та сулію бурячихи намалював річечку, гору, а під горою сидить дівчина у вишитій блузі і гладить голову парубка, яку він поклав їй на коліна. Звісно ж, хлопець також у вишиванці. Це мало означати, що намальовані ніби мої тато і мама, хоч вони і геть не схожі на себе. Але ця картина і сьогодні зі мною. Недавно мені робили нову рамцю до неї і до подарованої мені автором картини геніального Івана Марчука й не могли зрозуміти: невже у Яворівського такий химерний смак до мистецтва?

Боронь Боже, не провина це моїх прадідів і прабабці, яких я навіть імені не знаю, не провина моїх дідів Йосипа і Семена, ні бабусь Ксені та Ганни, ні батька Олександра, ні мами Віри. Всі вони працювали набагато важче, як їхні ровесники по чужих світах, але залишили по собі лише людську пам'ять. Не тому, що вони хотіли зумисне бути убогими наймитами-пролетарями, гультьями і чарколюбями. Ні, вони гарували до сотого поту, у них підгиналися коліна від втоми, щоб дати освіту дітям, щоб доглянути колгоспне поле і власний город, доглянути корову і свиню, без яких не виживеш, але так і залишилися злидарями. В одних все нажите забрала дурна більшовицька революція і громадянська війна, в інших — гвалтівна колективізація, ще інших загнали в безіменну могилу голодом.

Друга світова війна викосила під Яссами навіть необмундированих теклівських чоловіків. Спершу вимели геть усе з комор румуни (це була Трансністрія!), а потім і наші, рідненькі, б'ючись за вузлову станцію Вапнярку. А тоді — ще один страшний голод, з об'їждчиками, котрі сікли гарапником зі свинцевим наконечником за піднятий колосок навіть дітей, із вимерлими родинами, — Теклівка знову була відкинута в печерний вік. Далі ви знаєте: щоб вижити, треба було щось вкрасти у са-

мого себе. Себто – в колгоспі. Для простої працьовитої людини – культ бідності.

То звідки ж воно могло взятися, те добро, ті, звичайні в інших народів, людські статки в колоніальній країні, котра була весь час на грані життя і смерті?

Та ми ж таки відновили свою державність, і навіть за історично дуже короткий час (всього сімнадцять років!) самостійного буття могли б такі тотально одержавлену комуністами власність розділити бодай мінімально справедливо. Не вірю, що навіть Ісус зумів би усім роздати порівну. Тому хай би було бодай мінімально справедливо. Все хапонули кілька тисяч компартійних та комсомольських спритників, залишивши основний масив українського люду напризволяще.

Хто міг подумати на початку 2008-го, що Західна Україна та моя рідна Вінниччина серед теплого, буйного літа топитимуться у скаженій воді, котра змиє їхні родинні гнізда, городи, села? А це сталося. Київська влада нібито відреагувала на це реактивно, виділили чотири мільярди на подолання лиха, але вкотре на місцевому рівні попрацювали чиновники-казнокради і державні гроші потекли в їхні кишені. Мені сьогодні приємно згадати, що я не просто переказав свою зарплату в загальний «казан», а сів у машину, поїхав до своїх земляків із Ямпільського та Могилів-Подільського районів і віддав дванадцять тисяч гривень безпосередньо в руки найбіднішим, що потерпіли від повені.

Отож жорстоку вселенську економічну кризу люмпенізована, обезвладнена Україна зустріла, як стара вдовиця жорстоку зиму. Та ще й з політичним безголів'ям, із запеклими клановими чварами, з культом хуторянського самоїдства. Наша рідна гривня девальвувалася майже синхронно з ідеалами помаранчевого здвигу на Майдані 2004-го. У нас перед носом зачинили двері до НАТО. Через наше невміння порозумітися у власній хаті, у своїй національній родині. Кому потрібні в товаристві (зрештою, просто в порядній компанії) люди, котрі приносять із собою примітивні конфлікти і сварки! Он бідна, відстала посттоталітарна Албанія вже в НАТО, на порозі Євросоюзу, бо там монолітна албанська влада, котра політичне сміття утилізує за зачиненими дверима. А в нас Президент виїздить за кордон, щоб там зробити черговий міжнародний донос на свого ж таки

Прем'єра. Ми нічим не допомогли Грузії (окрім гуманітарної допомоги), бо, власне, не прийняли ніякого оцінкового рішення в парламенті, але нашкодили собі. Опозиція вдається до політичної підлості, визнаючи начеб від імені України самодіяльно проголошені (всупереч існуючим міжнародним нормам) Осетію та Абхазію. Міський голова столиці сусідньої держави приїздить у наше українське місто і проголошує його територіальною власністю своєї держави. Робить це по-хамськи, з лексикою підворіття, дна своєї столиці.

Другорядний чиновник з Донецька публічно виголошує анафему конституційованій державній мові України. Вперше за сімнадцять років по відновленню української державності після порожніх, лукавих обіцянок влада спробувала реально повертати втрачені у всесоюзному Ощадбанку заощадження наших громадян, уряд з перших днів нового 2008-го починає виплачувати по тисячі (досі повертали по жалюгідних п'ятдесят) гривень. Повертається довіра до влади. Здається, всі її гілки мусять оперативнo підтримати цю ініціативу. Ні, знову бездарне хуторянське самоїдство. Фактично антидержавне, бо налаштує народ проти влади, а отже, і держави. Сіра райкомівська молодичка, намовлена Президентом, блокує приватизацію і повернення заощаджень. Це при тому, що вісімдесят п'ять відсотків державної власності вже захоплено прудкими приватизаторами за тінювими, фактично кримінальними схемами за копійки, для «обраних». Тут пропонувався відкритий, чесний аукціон: хто більше і з кращими соціальними зобов'язаннями для акціонерів та працівників. Програму провалили. Народ запав у ще більшу недовіру до влади. Зате голова Фонду держмайна, кажуть, вдало вийшла заміж.

Про парламентську більшість патріотичних сил можна говорити багато годин. Шпетити малоросійський егоїстичний «більшовизм» деяких вождиків «Нашої України», котрі аж задихаються від вірності Президентові, вважаючи це вершиною дежавобудівництва. Одначе можна кинути в обличчя БЮТові, що деякі його скоробогатки намагалися втягнути фракцію у союз із регіоналами і навіть вискакували із заявами, що вже про все домовлено. Пристрасті довкола створення парламентської більшості інакше як політичною шизофренією не назвеш, але про це у спеціальній розмові. Мільйони доларів, знайдених

у львівського судді Зварича, поставили остаточний хрест на українському правосудді. Його вже не існує.

Звісно, було в близькому минулому і таке, що варто взяти у прийдешнє, бо мудрість життя полягає в тому, що воно завжди видозмінюється, що воно манить людину жити і боротися, бо після біди засвічується радість. І вчить людину: не засліплюйся і не втрачай голову від радості, бо он вже чатує на тебе біда...

Наша українська земля вродила нам могутній урожай, хоч ми і непрофесійно розпорядилися ним, не дали селянинові найбільшого прибутку від нього, знову залишивши село непризволяще. Але українська земля довела свою спроможність годувати не лише українців. Завдяки Президентові (це справді його ініціатива і його політична воля!) ми таки відновлюємо нашу історичну пам'ять, вичавлену з нашої свідомості чужинцями-колонізаторами. Відбудовано забутий на кілька століть Батурин. Відновлено пам'ять про Крути. А найголовніше – реставровано правду про найбільшу національну трагедію українців – голодоморний геноцид 32-33-го років минулого століття, спланований кремлівськими більшовиками і здійснений за допомогою місцевих яничарів. Видано сотні книг спогадів, споруджено першу чергу меморіалу, відспівано по церквах близько десяти мільйонів убійних голодом українців, поставлено хрести на сільських надовго забутих могилах. Замовчати цю трагедію вже не зможе ніхто. Ні у нас, ні у світі.

Не завдяки українській владі, а наперекір їй, несподівано, справді героїчно принесли золото, срібло і бронзу в Україну наші олімпійці. І добре, що гілки влади також влаштували змагання: хто краще, величніше привітає олімпійців із перемогою. Це було єдине гідне українців змагання. Як і переможні битви наших легендарних братів Кличків, котрі принесли нам, українцям, ще один шмат світової слави. Як той радісний факт, що вся Європа дивилася у півфіналі останнього Кубка УЄФА драматичний поєдинок двох УКРАЇНСЬКИХ команд, як і те, що Кубок той вже назавжди буде в Україні, в Донецьку.

Зрештою, обрано голову Верховної Ради, запрацював парламент, прийнято кілька суперважливих законодавчих актів, котрі допоможуть урядові зм'якшити тиск планетарної економічної кризи на Україну та на кожного українця, а на українця бідного чи середняка – тим паче. Виділено майже

п'ять мільярдів гривень для покриття дефіциту пенсійного фонду, виділено кошти для підтримки аграрного та промислового сектору, підвищено ввізне мито (а це надходження до бюджету!) на імпортні товари, аналоги яких випускаються в Україні... Вживемо, братове. Українцям не звикати, пережили часи не лише важкі та драматичні, а й трагічні: напади татаро-монгольських орд, ясир і невільничі базари, польська і російська колонізація, утоплення в крові Батурина, руїна, громадянська бійня і Крути, перший голодомор і гвалтівна колективізація, другий голодомор-геноцид, сталінщина, котра скосила цвіт нації, друга світова бійня, котра відкинула нас на століття назад, депортація галичан, русифікація східняків, цілинна авантюра Хрушова, хімізація української землі, біблійний Чорнобиль, що розірвав на собі гамівну сорочку... Хіба мало залишилося позаду? А ми, українці, таки є. І у своїй Україні!

Чого був вартий перелом демократичного крила в парламенті і намагання зростити його знову! Чого варте інтелектуальне безсилля «оп-п-позиційного» уряду Януковича, котрий хоче вивести з рівноваги Україну тотальними страйками та блокуванням парламентської трибуни! Проти кого мають страйкувати донеччани, коли всі найбільші підприємства краю приватизовані? Проти Ахметова, Бойка, Тарути, Хмельницького, братів Ландиків і Ключєвих, Януковича, Азарова, Звягільського, Лук'янова та багатьох інших? Для чого ж везти людей аж до Києва, коли треба страйкувати перед проходною заводу, фабрики чи шахти.

Чого варта під самісінький кінець 2008 року нацбанківська авантюра з мільярдами запозичень із Міжнародного валютного фонду! Інші нації використовують ці кредити для порятунку національної економіки і своєї країни від банкрутства. А наші «банд-кіри» все порозпихали по глибоких кишнях. І це при тому, що Президент — професійний банкір.

Нам — жити далі. Ми, українці, вже не боїмося випробувань. Ми не ледачі. У наших льохах є кілька мішків картоплі, є банки з маринованими огірками й помідорами, є «закручене» сало, є ворочок борошна на вареники чи галушки. Несуться кури і дояться корови. Головне, що ніхто цього всього не забирає у нас, як у катастрофічних 32—33-му. Голодувати не будемо.

Накликаю, Україно, благословляючу і щедру Божу руку, щоб вона була над твоєю, Україно, головою. Ти це заслужила, наша свята і єдина мамо. Прости нам нашу роз'єднаність і нерозумність. Ми – твої діти. Інших сьогодні в тебе немає. Й іншої матері ми не шукаємо.

Я цитуватиму вам, дорогі мої українські слухачі-читачі, в цій книзі уривки з дослідження японця Гіроакі Куромії про жахіття голомору на Донеччині. Жахлива правда, яку, звичайно, знають депутати-регіонали, але не проголосували за закон про визнання цього більшовицького злочину геноцидом. То хай послухають, що про них думає **Ганна Федорова** з Горлівки на Донеччині:

«Шановний Володимире Олександровичу! Вашу передачу я слухаю і в середу, і в неділю, стараюсь слухати і Верховну Раду. Ми ще живемо, хоч у нас немає ні води, ні газу, у складні погодні умови перетоплюємо сніг та й п'ємо ту воду, спасибі Господу Богу хоч за таку комунальну послугу... А ще завжди так гірко і боляче слухати, коли з трибуни Верховної Ради на “вєліком руском язике”, роздираючи горло, поливають брудом, ганьбою, брехнею, намагаючись затоптати у багно, все українське. Люди, які себе поважають, наприклад та ж сама Прибалтика, знайшли у собі сили відмовитися від “пїклувань” старшого брата!

На моє глибоке переконання, наша біда у тому, що надзвичайно привабливі місця у Верховній Раді, і тому, бажуючи потрапити туди, люди забувають про людяність, порядність і докочуються до політичного маразму. Ось у нас по телевізору “професор” пан Янукович кожний день обіцяє і обіцяє райське життя уже сьогодні. Ось тільки питання: а хто ж саме з його команди це життя нам робитиме? Хто робитиме з них добро для українців??? Дорогі мої донбасці, ви дуже помиляєтеся, якщо вірите, що ці люди будуть захищати ваші інтереси!!! Вибачайте, Володимире, за різкі судження, але набридло мовчати.

Спасибі Вам за відкрите і чесне спілкування із народом!»

А ось державницькі думки **Марії Кросек** з Луцька:

«Добрий день, пане Володимире! Коли я починаю замислюватися над тим, що твориться у нашій державі, мене огортає смуток – у нас, у наших дітей, у нашої країни може не бути майбутнього. А все через те, що люди, які нами керують і яких самі ж ми

й обирали, не розуміють, що керувати треба вмійучи. У нас часто люблять говорити про добробут простих людей, про те, що про нас, пересічних громадян, дбають і піклуються, особливо коли наші голоси потрібні тому чи іншому кандидатові у депутати. Та я не про те, а про інше: шановні наші обранці, ви про нас не дбайте так вже сильно, не треба! Подумайте краще над тим, як припинити чубитися!

Я — стара жінка, звісно, пережила за свій вік багато, зараз — злиденна пенсіонерка, тому мені краще мовчки телесеріали по телевізору дивитися, а не втручатися своїми порадами у велику державну політику, в якій гроші обертаються у мільярди разів більші за мою мізерну, але чесно зароблену важкою працею пенсію. Та все ж таки наважуся дати шановним депутатам, і не лише їм, а, напевно, багатьом українцям, одну маленьку пораду. Уявіть собі, що в одній родині зранку у неділю зібралися — батько їхати машиною на базар, аби купити собі чоботи, бо нема у чому на роботу йти; мати — тією ж машиною у сусіднє село, аби купити картоплі, бо нічого на обід буде приготувати; дочка — тією ж машиною на якусь дискотеку, щоби хлопця собі підшукати; а бабця стара — нікуди їхати не збирається, але каже, що гроші, ті, які на бензин, на чоботи, на картоплю, — треба витратити їй на ліки.

Машина у родині одна, родинний бюджет — обмежений. Запитання: чи отримують у цій родині кожен хто що собі запланував, якщо жоден не поступиться своїми інтересами? Відповідь — ні! Вони можуть сваритися день, другий, третій. Зрештою, батько лишиться без чобіт, і не піде на роботу, і не заробить гроші, родина помре із голоду (бо картоплі ж не купили!), а бабця — ще й без ліків, дочка не вийде заміж і лишиться старою дівою, отож — і нащадків сім'я не матиме! Скажете, що все це — фантазії старої жінки? Може, й так, але чи не нагадає це... нашу державу! Де кожна партія тягне на себе, а бюджет — один, суолося між депутатами ніякого, зате впертості у кожного — тільки позадрити можна!

Ось так ми живемо. І перспективи райдужні. Хотілося, щоб я помилялася, та щось мені підказує, що не помиляюся. Важко доживати віку, знаючи, що навряд чи у моїх онуків буде майбутнє. За умови, що вони не стануть народними депутатами, тобто не отримують можливість чубитися за народне добро, у процесі уриваючи й пхаючи собі до рота немалий кавалок державного пи-

рога. Бо щось у нашій державі тільки нахабні та нечесні можуть вижити...

На цьому слові — будьте здорові. Вибачайте за такого, може, трохи некоковирного листа, але писала про те, що болить!»

А це знову лист із минулого, яке досі іноді продовжує чіплятися до наших ніг, хапає за руки, задурює голову. Не буду сперечатися з літнім чоловіком, у чому я «мастак», що і кому «вішаю». Пишу і кажу, що думаю. Так само, як тисячі моїх дописувачів. Маємо на це право, вибороли його. Тому легше дихається, тому ми дивимося на сучасний світ широко розплющеними очима. Хоч часто робити це сумно й боляче. Але це все — наше, рідне. Не вичитане з примітивних агіток, не принесене з позавчорашнього. Наше! Тому не спливайте даремно жовчною злістю на нас, пане Бельговський. Вона спалить Вас самого, отруїть старість. Бавте, якщо маєте, онуків, вчіть їх бути добрими до людей, любити Вітчизну і її мову навіть у лихі часи, навіть у безчасся, бо й це минеться. І ще — навчіть їх: той, хто розливає навколо дьоготь, обов'язково найбільше вимаститися у ньому сам. А я, як не силкуюся, не можу знайти у Ваших думках та висловах хоч краплю вболівання за Україну, за її майбутнє. Тільки злість, тільки жовч, тільки дьоготь...

Нарешті питаю себе і пана Бельговського: коли він був «советським человеком», чи міг отак написати на державне радіо і щоб його почули мільйони співвітчизників? І де б він після того опинився? Подобалося бути глухонімим рабом, коли ледар-п'яниця та розумний трудар були однаково бідні, — ностальгуйте за тим. Але не змушуйте нас.

Іван Бельговський, село Пушкарівка Верхньодніпровського району Дніпропетровської області:

«Я, Иван Бельговский, изредка слушаю твои комментарии к письмам и думаю, думаю, а потом беру чистый лист бумаги и пишу, пишу, пишу. Пишу на русском языке, рідну мову за роки служби у війську призабув да и позабросил. Причина — отведу так: не розумію, не признаю, ее, несчастную, так заболтали вы, и ты тоже, Владимир, что я ее не узнаю...

Да Бог с ней, уж как-то да разговариваем, слава Богу, слушаем один одного, вот только беда — не слышим! И так еще очень долго будет!

Вот и ты, Владимир, в сыны мне годишься. Давай будем называть вещи своими именами — болтать ты мастак, умеешь и лапшу на уши вешать... Так вот, Володя, 20 лет мы живем во лжи, лжи циничной, подлой, коварной, жестокой. Все вы, к удивлению, не понимаете главного, еще жив Советский Человек, Владимир! Жив Человек Советский, не “совок”, а Человек Советский. Он еще кое-что и кое-как вообще еще шуршит, а Вы — добываете! А зря, Владимир!

Вот ты закончил читать письма и призываешь всех: “Тримаймося один одного!”, а наш гениальный Тарас еще проще изрек “боритесь — поборемо!”... А с кем и кого “триматися”, это во-первых, а во-вторых, кто боритесь и против кого? Все ж — от Президента и до последнего клерка — не просто человеки, а ангелы с чистыми руками. А вот рыльце у каждого — в пушку, вот и попробуй тут разберись, за кого “триматися”, а с кем — боритесь! Все ж ангелочки... Украину золотую разорвали, деток учат за бугром, женихи — тоже из-за бугра и те, что покруче; жену — тоже надо из-за того же бугра! За бугром лечатся и отдыхают, за бугром — деньги в банках, а главное, души — за тем же бугром, хотя и кричат: мы — патриоты...

Владимир, да мы уже 20 лет перестраиваемся и реконструируемся, без руля и парусов, без компаса — вот в чем беда, — болтаемся себе, а берега никак не видать!

Свобода, независимость, а на самом деле — либеральное иго вот уже 20 лет барражирует над нашим народом, а суть этого ига — ложь! И беда, Владимир, не в том, что тактика действий власти вырабатывается втайне от народа, да и подлость ее не в том, так было всегда, а в том, что эта подлость — в сути избранной тактики — публичном грандиозном обмане людей. Только этим можно объяснить наше сегодняшнее безвластие, а этот цинизм — политический и гражданский — нашей элиты!..

Вот мне внучка из Питера (дети мои — сын, дочь и внуки — живут в России) прислала интересную книгу Э. Радзинского “Загадки истории”, более тысячи страниц! В мои почти 80 лет нелегко осилить такую махину, даже несмотря на то, что у меня — полдесятка дипломов. Но до половины уже добрался и понял, пройдя эту половину, что в истории такого массового предательства, что мы имеем сейчас, еще не было, не было такой подлости и такого политического цинизма, это во-первых, а во-вторых, до сих

пор наша элита ничего так и не поняла, а не хочет понять только по одной причине — причине отсутствия ума и наличия страха перед ответственностью за то, что натворили!

*История народной борьбы, революций, социальных катаклизмов была, есть и будет — не за свободу, не за независимость, а за **СПРАВЕДЛИВОСТЬ!** Если в обществе нет справедливости, в нем нет и свободы, нет и независимости! А в нашем обществе, где воюга погоняет воюгу, а если не получается — отстреливает, где нет ни судов, ни адвокатов, ни прокуроров, где все решают гроши — зеленые по цвету (куда до них тянуться бедной гривне!)...*

Цель Буша и Америки вообще — возвыситься над ООН, — вот и дурят они изо всех сил, особенно — политиков стран помощнее. Ведь они в санкции стран слабых, убогих не нуждаются, покупают тех, кто посильнее, потому и суют деньгу нашим придуркам!

Задумайся, Владимир, подумай хорошенько, глядишь, и перестанешь вешать лапшу на уши “пересичным громадянам”! “Совки” это разумеют!

Устал уже я, Владимир, стар стал. Пишу тебе это уже пятое письмо и все не осмелюсь отправить, но это уж точно отправлю. Доял уж ты меня, бывший октябрьский пионер, комсомолец и коммунист!

С уважением, Иван Бельговский, ветеран Вооруженных Сил СССР, участник Великої Вітчизняної війни, переживший в своей жизни десять смертей, а умирать придется от унижения, оскорбления, маразма и бездуховности. Нет, Володя, вдохновения. Одна нудьга и печаль. Все святое ведь уничтожается...»

Таки не втримаюся: то невмирущий «советскій человек», то «совкі»... Виявляється, нас усіх («придурків») купили американці, ніби їм нема куди гроші подіти. Та Бог з Вами, пане Бельговський, зліться. Тільки не плюйте в криницю...

А мені чомусь пригадався кумедно-гіркий випадок. 2004 рік, осінь, президентські вибори, кілька днів до другого туру. Буквально на півдня залетів у свій рідний тоді мажоритарний округ, до прикордонної Жовкви на Львівщині. Ні, не перевірити, як справи, — в розумі, патріотизмі і надійності на галичан завжди можна покластися. Просто «підзарядити» свої душевні «акумулятори». Цього ж дня спеціальним поїздом з Донецька — Дніпропетровська привезли до Жовкви кілька сотень «спостерігачів». Всі мали по одній на трьох однакові «мобіл-

ки», точні брошурки-інструкції, як і на чому «ловити» на виборчих дільницях підступних «бендеровцев», «болванки» актів про надумані порушення. «Мобілки» потім, до речі, забрали. Та не про це... Ідуть з вокзалу похмурою мовчазною колоною, під конвоєм «бригадирів», як військовополонені, зиркають у боки з-під лоба. Мабуть, дивуються, що ніхто не ходить вулицями з автоматами і засаканими рукавами, як їм втовкмачували вдома агітпропінструктори. І раптом якийсь чоловік з колони (типовий «роботяга») голосно питає в сусіда: «А чєво у ніх тут, как за границей, — чісто, дома все покрашени, сеточки вместо заборов?» «Грамотний» сусід у колоні відразу просвітив: «Так ето всьо за амеріканскіє бабкі. Онi крічат “Слава Україні!”, а те їм платят». Отак, просто й доступно. Коли дніпропетровський «десант» повертався додому, поживши з тиждень по галицьких рідинах, знаю — верзти таке ніхто уже не наважився.

Але будьмо великодушні: аби панові Бельговському не було так самотньо й незатишно в нашому товаристві, дамо йому в компанію товаришку **Сталіну Мілецькую** (так написано) з Донецька, 78 років. Нехай позляться, побризкають смолою і поностальгують разом.

«Я писатиму до Вас російською як російськомовна людина, таких в Україні більше половини (!? — В. Я.) всього населення.

Меня, и не только меня, очень возмущает Ваша передача на радио “20 минут с В. Яворовским”. Вы почти все, о чем говорите, преподносите необъективно, а так, как выгодно подобным Вам. К написанию данного письма меня подтолкнула Ваша передача о бендеровцах. Вы призываете приглубить воинов УПА. Что Вы себе позволяете? Кто дал право из врагов народа делать “героев”?!

Почему Вами обвиняются в сепаратизме руководители Восточных, Центральных и Южных областей за то, что они поддерживают федеративный строй (как в Германии, Швейцарии и тех же США). Именно об этом шла речь на сборах в городах Северодонецке и Харькове.

Съезд в Северодонецке был ответом на действительно сепаратистские действия руководства Ивано-Франковской и других областей Западной Украины, которые отказались подчиняться Центру. И сегодня прокуратура не принимает никаких мер против них.

Вы лично в своих программах и часто в выступлениях на заседании Верховного Совета проявляете злобный сарказм к бывшей советской власти и даже к современной России, которая во многом идет на встречу Украине. Явные националисты, к которым, я думаю, принадлежите и Вы, до сих пор вспоминают режим старой России. Националисты почему-то обвиняют советскую власть во всех украинских бедах, особенно в голоде 1932–33 годов, в репрессиях против украинской интеллигенции, называя это дискриминацией, злоумышленным истреблением украинского народа. Однако известно, что от голода тридцатых годов умирали и жители Поволжья, и других регионов России, что в ГУЛАГи и другие места заключения попадали интеллигенты из всех союзных республик.

Идея ОУН и УПА – независимая (самостийная) Украина – нормальная, справедливая. Но методы борьбы за нее – это терроризм, против которого сейчас борется вся Планета. Мне по воле судьбы пришлось быть в Западной Украине дважды: на Ивано-Франковщине в 1945–46 годах (Вас тогда еще и на свете не было), и на Ривненщине в 1952–53 гг. В основном простые люди там приветливые, гостеприимные, но запуганные националистами. Я являюсь живым свидетелем этих способов борьбы ОУН-УПА за независимость. Обвиняют КГБистов (может, и справедливо) в преступлениях против невинных людей. Так вот ОУН и УПА перецеголяли их! Тогда я, слава Богу, чудом осталась жива. В Ривненской области 8 марта 1955 года был убит председатель колхоза в селе Березань. Подобные методы борьбы опробовались и в недавней избирательной компании. Это – убийство милиционера, охранявшего избирательный участок в Черкасской области, покушение на В. Ф. Януковича при посещении Ивано-Франковской области, избиение отдельных, прибывших в Киев из Донецкой области, сторонников В. Ф. Януковича и т. д. Вот такие непроверяемые факты».

Не хочу навіть витратити ваш і мій час на дискусію з товаришкою Сталіною Мілецькою. Для неї всі, хто любить свою Батьківщину, живе по правий берег Дніпра, думає і розмовляє рідною мовою, – «бєндєровці». Тому, дорогі мої ліво- і правобережні «націоналісти», а надто донецькі, на базарі, в крамниці, навіть на вулиці маєте мовчати рідною мовою, бо можете нарватися на Сталіну Мілецькою, яка бореться за свій улюблений ПіСУАР. Це небезпечно...

А це погляд **Володимира Калічка** з Чернівців:

«Відразу ж перепрошую за можливі мовні помилки у моєму листі. Справа у тому, що я – холмчак, відразу почав ходити до школи польської, а потім із батьками виїхали до Аргентини, то вже навчався іспанської. А українська – то моя рідна, і її “університети” я проходив вдома, на рідній землі.

Чому ж вирішив звернутися до Вас із листом? Та тому, що душа болить за дорогу, милу мені Україну! Здавалося, що, ставши вільною і незалежною, наша Україна відразу розквітне, усі ми заживемо вільно і будемо пишатися своєю країною! А вийшло...

Спочатку до керма підпустили ідеолога КПУ УРСР, потім прийшов до влади парторг Леонід П. І що – чи хто із них дорожив Україною? Потім до влади рвалася людина аж із двома судимостями, яка тільки й думала про те, щоб нав'язати двомов'я і прив'язати нас навіки до залишків імперії, котра без України не бачить себе великою і повноцінною, незважаючи на усі свої безмірні простори! Яюсь і цього лиха ми уникнули, але ж, на своє нещастя, маємо купу таких, як симоненки, вітренки, а також тих, хто вважає себе “малоросами”, – той же Шуфрич чи Голуб! Та й подібних до них, на нашу біду, вистачає! Скільки ж у нас людей таких, голови яких заповнені облудливим туманом, щедро розлитим ще совєтською пропагандою! То їхня особиста біда, бо розумні люди її змогли не наковтатися! Але замість того, щоб витруювати із себе залишки отого непотребу, вони інших людей постійно баламутять.

Україна дочекалася омріяної Волі, тож треба тому радіти, розбудовувати країну і шанувувати і славити тих героїв, які боролися й віддали своє життя за неї! А що роблять наші “патріоти”? Коли шанувували головного командувача УПА Р. Шухевича і посмертно надали йому звання Героя України, то Симоненко зчинив лемент, репетував, що, мовляв, Шухевич ніякий не герой. Мабуть, у товарища Симоненка таки куца пам'ять, бо він яюсь швидко забув про всі ті варварства, які чинили вояки КДБ, перодягнені у форму УПА! Вони ж топили людей у криницях, щоб показати, які упівці кровожерливі! Щось Симоненко забув, що УПА існувала й боролася саме тому, що народ її підтримував! А народ підтримував вояків УПА, бо вони на смерть стояли за волю рідного краю. Забув він також про те, скільки десятків мільйонів зви-

чайнісіньких людей винищила радянська влада під керівництвом комуністів – винищила голодоморами, репресіями, депортаціями у Сибір, Воркуту, Соловки. Так, з пам'яттю у “головного комуніста” не все гаразд. Адже не вистачить часу, щоб перерахувати усі ті дії комуністів, спрямовані на знищення українців, українського селянства, інтелігенції, української культури й мистецтва, духівництва, освіти...

Так ось, про радянський “рай” я оповім трохи з іншого боку. Розповім про те, як наші люди жили в еміграції, на чужині! Так ось!

Коли ми жили в Аргентині (а те ж саме було і в Уругваї, Парагваї, Бразилії), наших людей поважали за їхню працьовитість, порядність, людяність. Жили й працювали наші люди, де більше, де менше, по всій території тої великої країни, від Північної тропічної Аргентини до середньої з Вогненною Землею на Півдні. Багато наших було на північному сході у провінціях Місьйонес, Корр'єнтес, і Чако неподалік Парагваю та Бразилії. У районі нафти провінції Санта Крус та на заході, біля підніжжя хребта південноамериканських гір Кордильєри. Але найбільше наших людей було у столичній провінції Буенос-Айрес, у самій столиці та навколишніх містах, а також містах Росаріо і Кардоба. Але скрізь наші українці жили дружно і об'єднувалися у товариства, свого роду клуби, яким давали назву наших великих українців – Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Івана Котляревського тощо. У тих товариствах культивували українську культуру і мистецтво, а згодом – ще і спорт.

Коли почалася війна між Німеччиною та СРСР, серед наших людей виникли комітети допомоги Радянській Україні. Щоб збирати фонди для допомоги, організовували концерти, вистави за п'єсами українських класиків, збирали добровільні пожертви тощо. Спочатку на адресу радянського Червоного Хреста відправляли медикаменти, одяг, теплі ковдри, взуття. Усе це мусили відправляти із сусіднього Уругваю, зі штату Монтевідео, тому що СРСР із Аргентиною дипломатичних зв'язків не мав. Після війни почали їхати в Уругвай до консульства СРСР, щоб прийняти громадянство СРСР, а пізніше прибули дипломати із Москви і ми отримали серпасті-молотасті паспорти. Піднесення радянського патріотизму було надзвичайно високим, як і віра у те, що СРСР – то є найправдивіше, найідеальніше суспільство! Величезну роль у

цьому зіграло і радянське кіно, де все було зідеалізоване і показане у рожжевому кольорі. Серед нашого люду виникло страшне бажання повернутися на рідну землю, в Україну! Надходили до нас матеріали й про УПА, в яких воїнів змальовували як бандитів-зрадників і людоджерів, бо вони служили німцям! І у все це ми вірили, бо іншої правди не знали.

І почалося масове повернення на рідну землю! Люди кидали все і їхали в СРСР! У “рай” для життя! А тоді почали надходити загадкові листи. І під час війни надходили листи... позакреслювані або повирізувані, перетворені на локишину аркуші. Що це таке? Люди ж вірили у радянську владу. Вірили, допоки не опинялися на радянській території. Бо коли прибували в УРСР — день раптово перетворювався на темну ніч! Така була різниця не лише в рівні життя, але у ставленні до людей. Довго про все те не буду оповідати, але скажу, що відразу виникло бажання повернутися назад, у “прогнилий капіталізм”. Знаю випадок, що стався у Сталіному (Донецьк), де і я з батьками та своєю родиною прожив перші роки. Познайомилися з однією родиною репатрійованих, таких, як ми. Було у тих людей три дочки, син і зять. І так добре жилося їм у радянському “раї”, що плакали щодня і, зрештою, батько кинувся під колеса поїзда. Печальних випадків було багато. Повернутися пощастило мало кому, бо попалися миші у клітку і та — зачинилася! Виходу — немає!

В Аргентині, як і у всіх країнах світу, де є емігранти, кожен розмовляє мовою тієї країни, з якої походить. Дома або у середовищі людей дозволяють розмовляти чи то своєю мовою, чи мовою країни, але нікому й на думку не спадає давати статус офіційної, а тим більше — другої державної, мові будь-якої іншої держави! Свою, рідну мову свято бережуть, але мову держави, в якій живуть, поважають і вивчають! А збочена думка “узаконювати” чужу мову у державі — то є хамська і злочинна думка, яка може народитися тільки у нездоровій голові!

Але про розбудову якої України можна думати у випадку, коли деякі депутати не тільки своєї рідної мови не знають, але ще й усіма силами працюють на сусідню країну і на шкоду країні, в якій живуть? Тож правильно якось запитав один чоловік в одній із теле-шоу-програм одного із тих політиків: скажіть, чого вам не вистачає, щоб працювати на користь держави й народу — розуму чи совісті?

Часто складається враження, що не вистачає ні того, ні іншого! Бо що можна чекати від людей, які не мають до України ніяких почуттів, хіба що ненавидять її. Та й важко за таких умов щось робити чесним українцем! Та у нас навіть у паспорті немає графи – національність! Отож результат маємо явний!

Тож дай, Боже, Україні стати українською! Вельмишановний пане Володимире, вибачайте, що листом своїм забрав у Вас час. Здоров'я й успіхів Вам у боротьбі за Україну!»

Анатолій Федькін, місто Хмельницький:

«Приводом до написання цього листа став незначний епізод. Нещодавно довелося почути розмову двох юнаків, котрі ділилися враженнями після перегляду фільму “Адмірал”. Один із них сказав: “Причина усіх негараздів у Росії в тому, що до влади прийшло «бидло», котре винищило аристократію та інтелігенцію”.

Не став втручатися до їхньої розмови, а про себе подумав, що українські проблеми мають те саме коріння. Адже хто сьогодні стоїть при владі в Україні? Вірні продовжувачі справи того “бидла”, яке привели до влади штики Муравйова. Не буду більше вживати цей трохи образливий термін. Скажімо м'якіше – злодії. Бо ж саме злодії керують Україною упродовж 80-ти років. І не має значення колір прапора у їхніх руках.

Вам, Володимире Олександровичу, звісно ж, відомі причини успіху країн Прибалтики у створенні нормальних умов існування суспільства. І одна із них – це відсторонення від влади всіх, хто керував за совітів. У нас же лозунг один на віки: “Попандополо, власть міняється!!!” І тут головне – вчасно зорієнтуватися!

Свого часу, здається, Липинський сказав: “Люблю народ, але не живу із народної любові!” Стосовно ж більшості сучасних українських політиків, на мою думку, буде справедливим інший лозунг: “Хай вмере люд, аби я збудував рай для своєї родини!” Про “піпл” згадують лише напередодні виборів. І все з однією метою – пошвидше дістатися корита!

Деякі роки тому мені до рук потрапила незвичайна рекламна газета. Одна із тих, що розкидають у поштові скриньки. Так ось, у ній я натрапив на вельми цікавий матеріал. Його назва “Кому найбільше довіряють українці?!”. На перших місцях цього своєрідного рейтингу розташувалися вчителі, будівельники; останню позицію посідали повії. Здогадується, хто займав пере-

достанню позицію? Так, це були політики! Хоча, на мою думку, це дещо несправедливо. Бо ціни, за які продаються останні й передостанні, різняться на кілька порядків, щоправда, повії продають тільки тіло, а ось політики — душу. Тому останнє місце у цьому рейтингу народної довіри варто було віддати політикам!

Тепер про вибори, які так часто люблять проводити. Україна — вівця, що віддана на розтерзання. Депутати чинного парламенту і високопосадовці “при виконанні” — вовки, що трапезують біля овечки. І хто може уявити, що вовки нагодовані і при силі поступляться вовкам гнаним і голодним (прошу не плутати із пролетарями!!!), котрі теж не проти, щоб і собі напхати утробу ласими шматками! І ось у моїй уяві вибори — карусель, в котрій вовки, які бігають по дальньому колу, намагаються підступитися до корита. Звичайно, ця битва не на життя, а на смерть. І чи можете Ви уявити, що хтось із вовків, які жирують, віддасть своє тіло на розтерзання з тим, щоб захистити овечку — вберегти Україну!? Вам, думаю, таке важко уявити! Мені — теж!

Що, у нас перевелися порядні люди, здатні працювати на користь держави? Зовсім ні! Та хто їх пропустить наверх?! І хто здатен витримати ці зlodійські верховні порядки і залишитися Людиною? Свого часу Олег Блохін, коли у нього поцікавилися, чи є щось спільне між футболом і політикою у нашій Верховній Раді, відповів: “Ніякого порівняння, ніяких правил, що день — то підліше викручування рук!”

Зараз не пригадаю, хто із поетів сказав: “Ще не вмерла Україна, але може вмерти. Ви самі її, ледачі, ведете до смерті!” Сказано десь років зі сто тому, але як актуально сьогодні! Простим “рабам німим” і неможливо уявити собі усі ті масштаби прірви, над якою зависла Україна. З печерських пагорбів це видно краще, та й “положення зобов’язує”!

Що ж бачить пересічний громадянин? Населення під мудрим керівництвом вірних продовжувачів діла “партії Леніна” повсюдно спивається і дебілізується. І це ніяк не українське “ноухау”. Бо ж віддавна відомо — п’яним і дурним легко кермувати у “потрібному” владі напрямку. Горілки в Україні — пий і залийся. Дорого у генделику, то можеш придбати у “тихої і смиренної” сусідки. Що ж до дебілізації, то назвіть, будь ласка, бодай одну ФМ-станцію, що наполегливо сіє добре, розумне і вічне. Де там — одна краще від іншої старається у плані виховання. Ось тільки

кого виховує? Мабуть, на часі переробити гасло: “Комунізм — це радянська влада плюс електрифікація всієї країни” на “Україна — це горілка плюс дебілізація усієї країни”. Хоча наші можновладці давно і успішно й без озвучення утілюють це гасло у життя.

Свого часу Леонід Кучма писав: “Українська ідея не спрацювала”. І це можна було зрозуміти. Важко й боляче миритися із тим, що і за часів Президента Ющенка українська ідея не спрацювала. Чомусь згадується: “Може, ти, москалю, і добрий чоловік, проте шинеля твоя — злодійка!” Широ вірю у патріотизм Президента, а от щодо оточення, то “маємо те, що маємо!”

Можна зрозуміти, коли людина як свій ідеал возвеличує Долар. І тут неважливо, хто ця людина — олігарх із парламенту чи свинарка із ферми. Кожну окремо взяту людину можна пробачити за поклоніння Долару. Та як змиритися із тим, що українською національною ідеєю ось уже упродовж сімнадцяти років є саме поклоніння Долару! На будь-яких поверхах, у будь-яких позах і позиціях (пардон, партіях!). То яке ж майбутнє у такої Доларової (безхребетної) Держави?

До цього варто додати, що і для суспільства поклоніння Долару не минає безслідно. Підсвідомо, і тому надто успішно, поширюється принцип “Людина людині — вовк”, такий своєрідний собі колообіг у природі або ж закон перетворення енергії, а панам-зłodіям при владі — тільки того й треба.

Сподіватися на те, що розробкою і втіленням української національної ідеї будуть займатися вірні продовжувачі справи “леніна-муравйова-сталіна”, які панують дотепер у державі, — справа марна і водночас злочинна. Щоправда, їм треба віддати належне: своє бачення “ідеї для українців” вони втілюють досить успішно і наполегливо. Недарма ж сказано: “Верной дорогой ідьоте, товарищі!”

Було б несправедливо не згадати у цьому контексті про фонд Миколи Томенка “Справедлива країна” та про обмеження трансляції окремих телеканалів. Справи ці конче необхідні. На жаль, робиться це із запізненням років на двадцять, і ще невідомо, чим закінчиться.

Що ж до довічної теми виборів, то вибирати ми будемо, як завжди, гірших із-поміж гірших. І, як на мене, не матимуть спокую українські вельможні обранці до того часу, допоки не загине Україна як держава і як нація не зникне із карти світу. Тоді вони

від усієї душі та щирого серця накриють розкішні столи і танцюватимуть на попелищі до нестями, щиро радіючи виконаним “соціалістическім” зобов’язанням. І хочеться вірити, що знайдеться бодай із десятків народних обранців, що проливатимуть щирі сльози на могилі Матері-України.

Для чого я це все написав? Бо ж чи можна уявити, що наші депутати добровільно відмовляться від корита на користь інших? Це рівнозначно тому, якби відбирали кістку у Бровка, коли той із насолодою тією кісткою смакує. Добром би це не закінчилося, і навряд чи значення мало б, наскільки Бровко – ваш відданий друг і пес! Щось я не чув про фізіологічні експерименти щодо виведення породи тварин, яка б відсувала їжу від себе. Тож, можливо, прийшов час на базі нашої ВР відкрити дослідний інститут подібного профілю, в якому б наших народних обранців навчали бодай деколи про інтереси народу згадувати! А ще краще – завжди пам’ятати, як йому (народу) служити!

Звісно – усе це утопія, бо немає поки що такої сили, яка б депутатів зупинила. У їхній битві за особисте збагачення! Чи, може, з’явиться колись? Сподіваємося!

Бажаю Вам усіляких гаразів та успіхів у добрих справах!»

Іван Хрінко, село Бараші, Ємільчинський район Житомирської області:

«...У цей непростий для всіх наш час треба постійно щось казати, щось писати, щоб тебе почула громада! Я – простий громадянин у віці 80-ти років! Я багато чого бачив на білому світі, і це надає мені право викласти свою особисту думку з приводу того, що нині робиться у нашій державі!

Вибори, на мою думку, це ринок, на якому продавцями є лідери політичних партій, а товаром – їхні політичні програми. Усе це – лжебудівники майбутньої України, будівництво якої дуже нагадує будівництво Вавилонської вежі! Тоді Господь забрав у будівників Вавилонської вежі мову, і вони не могли зрозуміти один одного. Аналогічне діється і зараз в Україні, бо лідери політичних організацій також не можуть знайти спільної мови, що гальмує процес створення єдиної соборної України! Правда, в минулому році таки нарешті знайшли спільну мову українські демократи з БЮТу та з “Нашої України”. А до цього – кожна окрема політична партія у всіх економічних, соціальних, полі-

тичних невдачах звинувачує інших, забуваючи про те, що вона сама є співавтором цих невдач!

Яскравим прикладом цього може бути передвиборча програма лідера Партії регіонів – Віктора Януковича, в якій він звинувачує Україну у нелояльному ставленні до Росії. Фактично, він є іграшкою у руках російських і проросійських політиків. У своїй програмі він пропонує російську мову зробити другою державною мовою України для тієї частини людей, в якій за царського режиму було відібрано рідну мову в усіх сферах діяльності українського суспільства і насильно нав'язано російську!

Кістки наших предків лежали в українських землях, а не в російських, увесь козацький рід розмовляв між собою українською мовою, а не чужою. Тому об'єднати всю Україну можливо лише за наявності однієї української державної мови. Національна державна українська мова є вершиною патріотизму! Слід би було Януковичу і його прибічникам взяти приклад із мудрого єврейського народу, який упродовж 20 віків зазнавав утисків від інших народів, а повернувшись на батьківщину, дякуючи інтелекту і патріотизму нації, не відкрісав своєї мови і відродився! Основною об'єднуючою мовою стала староеврейська – іврит!

Я написав те, що я думаю і як я вважаю. Можливо, в дечому я і помиляюся, але думаю, що мене підтримають чимало людей!»

Мар'яна Штрик із Носівки Чернігівської області:

«Я – стара жінка, усе життя пропрацювала на землі, освіт вищих не маю, але пишу вам, бо хочу у влади запитати таке. Якби ми колись у нашому колгоспі чи як зараз кожен на своєму городі весною вийшли й почали сваритися, де садити картоплю, а де сіяти буряки. І лялася б день, другий, третій, а там і півроку, і заступами один на одного махали, і сапами, то, скажіть, будь ласка, що на тому городі восени виросте! Правильно, бур'яни! А картопля, та, що була на насіння, до осені просто погине. І що тоді взимку у погребі буде? Правильно, дуля із маком! А тепер скажіть, хіба у нашій Раді робиться не таке, що наче депутати не можуть вирішити, що їм і де сіяти тоді, коли вже час жати й копати підходить! Через те ми так і живемо. Бо селянин знає, як вчасно не посадити, то узимку на зуб не буде чого покласти. А депутати наші ні за що не відповідають і не думають про те, що своїми дебатами постійними вони тільки і роблять, що роз-

валюють державу, доводять її до злиднів. Та хрін з ним, де ви той буряк посієте, тільки посійте. Нам уже тут, у селі, байдуже, що ви там ухвалите, ухваліть заради Бога хоч що-небудь, не тупцятьте ото на одному місці місяцями!

А ще таке Вам напишу. Як Іван має роботу у полі і Степан має роботу у полі, то у них немає часу сваритися і битися. Може, ота Одарка Марфу й не любить, але як і в Одарки, і в Марфи роботи по зав'язку, чи вони лаються? Звісно, що ні, бо як у людини роботи багато — їй не до скандалів. У нас у селі і бувають бійки хіба що на весілля або як узимку свята довго, то люди вже не знають, куди дітися. А як весна, орати там треба, сапати чи восени урожай збирати, то ніяких лайок, хоч є такі люди, що й не розмовляють між собою. А що у Верховній Раді? Усе блокують і кулаками махають. З чого я, стара людина, роблю собі висновок, що ніякої роботи у депутатів немає, тому вони і чинять бешкет!

То приїжджайте у село! Тут роботи знайдеться — ого-го, а як день постоїш раком на городі, то під вечір не захочеться чергувати біля трибуни, щоб її зранку першими блокувати, а захочеться поспати на перині, а поспиш недовго, бо зранку корову треба в череду гнати і знову — на город, і так щодня. От тим і відрізняється життя села від життя Верховної Ради: у нас роботи непочатий край, а у них — одна лінь і витребеньки панські.

Може, я стара жінка і щось дурне написала, але сил уже немає сидіти оце у хаті, і як включиш новини, то й слухати, той із тим почубився, там знову не домовилися, не встигли ухвалити, бо пора вже йти на обід. Тьху на вас!»

Максим Прусь, Новоград-Волинський, Житомирщина:

«Я не можу спокійно дивитися на нашу керівну верхівку. Розумію, що важко відмовитися від влади, якщо вона потрапила тобі до рук, навіть тоді, коли розумієш, що керувати не виходить. Особливо відчутно це зараз, коли світом аж трясє від наслідків економічної кризи. Усі країни якимось намагаються її протистояти. У нас же, складається таке враження, навіть на кризі намагаються нагріти руки.

У мене до влади є пропозиція, можливо, утопічна й нереальна, але раптом до думки пенсіонера, який прожив нелегке життя, хтось прислухається? Шановні наші можновладці, трошки зупиніться і задумайтесь! Зараз не час дбати про особисте збагачення!

Що користі вам буде від ваших мільйонів-мільярдів, якщо народ, геть натерпівшись, залишившись без копійчини на хліб, вийде на майдани не для того, щоб скандувати гасла, а для того, щоб трощити усе, що під руку попаде. А до того вже йде, бо безробітні, втомлені постійними невмотивованими стрибками національної валюти, скажено кусючими цінами на продукти і обіцянками про те, що уряд усе візьме під свій контроль, люди стають агресивнішими, злішими, сердитішими. Не можна так! Бо коли верхівка не може керувати по-старому, а низи не можуть по-старому жити — це, як кожному зі школи відомо, передумови революційної ситуації. Революція нікого до добра ще не доводила. Тож, шановна наша, нами ж самими обрана владо, подумай, що тобі краще — тікати з краденим добром за кордон, доживаючи на чужині дні, нехай і в достатку, але й з постійними прокльонами з боку обідраних і кинутих напризволяще українців? Чи, може, докласти усіх зусиль, щоби зараз підтримати український люд, дати йому краплину віри й надії, вистояти разом із ним у часи економічної кризи. Люди це пам'ятатимуть. І як налагодиться життя, віддячать словами вдячності і безмежною довірою. А ви тоді зможете свої мільйони й надалі накопичувати. Бо пересічний українець, за великим рахунком, нічого не має проти того, щоб ви мали мільйони, ми просто дуже не хочемо, аби ці мільйони, як шкуру із віці, ви злуплювали із нас, пускаючи нам кров, випиваючи усі соки! Треба вовна, то пострижіть віцю, але не вбивайте її, щоб отримати ту вовну! Живете самі — дайте й нам жити, не душіть, не обдурюйте, тільки підтримуйте! Бо хіба вам з історії невідомо, що пан, який душить селян, від селян дочекається тільки підпалу чи крадіжок, а пан, який хоч і живе із селянської праці, але не забуває дякувати за це гречкосіям, може спати спокійно, не думаючи про охорону своїх стодол та корівників. Голодний — не піде красти у пана. Це все — історія, але водночас і наше сьогоднішнє. Може, я як людина стара і далека від політики щось і не так собі мислю, але думаю, що мої міркування і пропозиції варті того, щоб їх люди знали».

Михайло Дьолог, село Теребля Тячівського району, Закарпаття:

«Ви один із тих політиків, який хоч і гірку, та говорить правду. Велике Вам спасибі за це! “Що ж ми за народ такий?” — Ваша пе-

редача. А й справді, що ми за народ такий? Маючи нещодавно нагоду розмовляти з одним італійцем, я поставив йому запитання: “Що думають у вас про нас?” Відповідь: руками розводять! “Ми не можемо зрозуміти, як ви, така багата країна, свій народ довели до такого стану?!” А й справді – як!? Що тут скажеш! Тому нас і в Європу не беруть. І не візьмуть. Боже! Боже! Та коли ж ми вже будемо європейцями не лише географічно, але й духовно, ментально?

Не варто, мабуть, ось тут описувати помилок наших керманців, народу вони давно відомі і давно вже набридли. Адже кожний свідомий українець міркує, коли ж ми нарешті усе робитимемо правильно!? Як ми, сивокосі старі, надіялися, що з перемогою помаранчевих усе зміниться на краще! Готові були потерпіти ще і ще, аби тільки бути господарями у своїй країні. А що вийшло? Вибачте, пищик! Нам тепер пояснюють, що все, що зараз робиться, робиться задля об'єднання Заходу і Сходу. Якби ж то! Та й хто нас роз'єднував? Певен, що справжні українці ніколи не будуть роз'єднані. А кому життя в Україні з українцями не до вподоби, то – світ великий!

Дуже болить душа уже в старості. Так ми і не жили по-європейському, хоч і живемо у Європі. Шкода. То будували “світле майбутнє”, а зараз – що будуємо? Ніхто не знає. І знати не хоче!!!»

Богдан Рудик, село Жовтневе П'ятихатського району, Дніпропетровщина:

«Добрий день, Володимире! Пишу Вам, бо набридли слухати різну брехню від комуністів й антиукраїнців.

Щойно по радіо під час вечері прослухав одну передачу про голодомор 1932–33 років, а після неї прозвучав голос комуністів, які розповідали, як же гарно жилося при комуністичному диктаті, що поля усі були засіяні і все гарно було, люди все мали, що хотіли! Але вони не визнають голоду і не визнають того, що за їхнього диктату не можна було нічого купити, усе йшло тільки по благу.

А тепер оце я хочу розповісти про село. У нас у селі стоїть два пам'ятники – один Богдану Хмельницькому, а інший – Володимиру Леніну. Перший прославився битвами за Україну, а інший – навіть не був ніколи у нашому селі, а пам'ятник свій тут має, і

навіть вулицю назвали на його честь! Утім, так, як я, у нас тут думає небагато хто, хоча мене дуже порадували патріотичні листи із Донеччини і Дніпропетровщини, які Ви якось зачитували у своїй програмі. Почувши їх, я зрозумів, що жива наша Україна і є у неї майбутнє, допоки є такі люди! Нехай їх і небагато, нехай їхні голоси патріотичні й поодинокі, але ж вони є! І нехай нині у нашому селі важко знайти справжніх українців, рідко також почувеш, як говорять українською мовою, бо тут її за мову не вважають, а тих, хто говорить нею, презирливо називають “бандерами”, але я все одно вірю в Україну, у її майбутнє, у нашу українську долю! Дай нам Боже, що побільше у нас було патріотів, і все у нас буде добре! Бажаю Вам успіху, здоров’я і довголіття!»

Роза Алексієнко, місто Вовчанськ Харківської області:

«День добрий, уважаемый Владимир Александрович! Сколько лет уже слушаю по радио Вашу передачу и вот решила написать письмо. Вы можете не поверить, что мы с дедом отработали почти сто лет! Бегали на работу, как бешеные, думали, что хоть пенсии будут нормальные, а они дали нам по большой дуле с маком! Ох, как же обидно еле сводить концы с концами, когда наши депутаты сидят и штаны протирают, получая за это по 12-14 тысяч гривен! То скажите ж, где же та правда??? Знают ли наши правители, сколько сейчас стоят уколы да капельницы и сколько лекарств на одну ту несчастную пенсию можно купить? Вот так мы живем — не живем, а отживаем! Можно писать об этом много, но думаю, что хватит! Надеюсь на Ваше понимание!»

Анатолій Панасенко, 79 років, місто Кривий Ріг:

«Ваші радіопередачі намагаюся слухати регулярно і радий за Україну та вдячний їй за те, що вона народжує таких людей!»

Мені 79 років, учасник бойових дій. Народився у селі Хоминцях Роменського району Сумської області. Перші 25 років свого життя прожив ще за часів Сталіна, а тому більшовицьку злочинну систему відчув на собі, на своїх батьках разом зі своїм українським народом.

7 березня 1938 року був заарештований мій батько (йому на той час було лише 35 років) тільки за те, що він був віруючим. 23 квітня “трійкою” був засуджений до розстрілу, а 18 травня 1938 року — розстріляний у місті Чернігові.

У матері нас лишилося шість малолітніх дітей. Що довелося їй з нами перетерпіти — тяжко навіть й описати, коли й без цього люди були голі, босі, часто голодні, а взимку — замерзали у холодних хатах! Крім того всього, сім'ям так званих “ворогів народу” заборонялось не тільки допомагати, а навіть співчувати! В сталінських колгоспах, куди Йосип Джуґашвілі насильницьки запроторив все селянство, селяни працювали безкоштовно і до того ж сплачували непомірні податки!

За кріпацтва, за часів Тараса Шевченка, життя селян гіршим навряд чи було! Весною 1943 року мене, 15-річного хлопця, разом з іншими відправили до Німеччини. Там, у селі Газельдорф над Ельбою (за 25 кілометрів від міста Гамбурга), жив і працював в одній німецькій сім'ї. Гуманне ставлення до мене з боку членів цієї родини вселило у мене повагу до всієї нації.

2 травня 1945 року у село прийшли війська Англії. Настала нам повна свобода. Була можливість лишитися там, а також виїхати за кордон. Десь місяців через два нас передали більшовицьким “визволителям”. Кінчилася наша “свобода”. Усіх нас не називали інакше як зрадниками і ворогами народу! А в КДБ попереджали: коли на батьківщині будете поширювати інформацію про те, що у Німеччині вам було добре, заарештуємо і вивеземо до Сибіру! Таким чином більшовицька пропаганда із кожного німця творила образ фашиста, аби сіяти ненависть до всіх німців. Водночас замовчуючи про сталінські злочини, котрі були і за масштабом, і за жорстокістю в кілька разів жахливіші фашистських!

У 1944 році за вказівкою Йосипа Джуґашвілі був підписаний наказ про депортацію українців із батьківщини. І, як сказав свого часу М. С. Хрущов, українців стало стільки, що їх занадто багато! Так думають і нині деякі псевдоукраїнські політики! Отож я надіюсь на Вашу допомогу і сподіваюсь, що вистачить сил у тяжкій праці на благо нашої України!»

І скажіть після цього, що маємо не мудрий і не далекоглядний народ. Усе він бачить і все він розуміє. Навіть ті очевидні речі, які не хоче усвідомити нібито українська влада.

Валентина Джумік, місто Київ:

«Неодноразово слухала Вашу передачу, була завжди приємно вражена листами-роздумами своїх співвітчизників-українців, на-

голошую — саме українців, адже ці листи особливі — з глибоким покликом у душі, переживаннями, а деякі — з фундаментальними знаннями з історії України, що аж за душу бере, який же у нас народ, мій народ!

І ось що мені спало на думку: ну що й з того, що ми пишемо, реагуємо, протестуємо... Та хоч “гвалт” кричи, а гроші перемагають! Ви зачитуєте пекучі листи (а їх, мабуть, чимало), що ще більше нагнітає жах! Тим часом відбулося найстрашніше — усе повернулося, наче нічого й не було! “Наш” Президент до всіх своїх помилок у безславному правлінні, про які описав у газеті “ВВ” М. Томенко, додав ще й публічне лицемірство! Від його імені привітали учасників так званого Універсалу, громадських діячів, ще й подякували персонально, начебто вони посприяли створенню, а не навпаки. Знову брехня, знову “знакомые лица”.

Відомо, що шостого серпня у Чикаго відбувся мітинг-протест української громади, про щось подібне ми вже, на жаль, із ЗМІ не дізнаємося, оскільки запрацювали нові механізми тиску на громадську активність.

Але годі скиглити!

Створюються нові громадські організації, форум національно-го порятунку на чолі з безкомпромісними політиками, не спить УНП, “Пора”, ще не кінець! Потрібно лише упорядкувати активних, не розхристувати даремно енергію, а об’єднатися в ще одну громаду — блок активістів.

Володимире Олександровичу, у Вас готовий список із дописувачів-патріотів, котрі у Вас, мабуть, усі у комп’ютері, лише гукнути! Я пам’ятаю, скільки людей було на Вашому ювілейному вечорі в Українському домі у 2001 році, то про що говорити тепер!

Я переконана, що таких, як я, — безліч! Ви нам зараз більш потрібні як політик. Слухати, читати — це варто, але все й так зрозуміло, треба діяти, щоб не згасла громадська увага.

Я добре знаю, як українці ставляться до депутатів, котрі самі себе назвали народними. Сотні разів я зачитував ваші листи, де ви говорили найгіркіші слова про тих, кого самі обрали. Мені завжди було гірко, коли ви усіх нас «стригли під одного гребінця» — мовляв, дбають лише про власну кишеню та власний інтерес, зневажають Україну, хворі на малоросійство. І я це не

спростовую, знаючи парламент ізсередини. Та є й інші депутати. І я оприлюднюю позицію одного з них. Мого колеги по фракції БЮТ **Віталія Коржа**:

«Народ наш український — дивовижний. Народ-мрійник. Мріє про світле майбутнє, для настання якого не дуже напружується, нічим не хоче ризикувати, а надто — жертвувати. На що вже мешканці Києва — в інтелектуальному сенсі далеко не останні в Україні — то й ті переважно не схотіли пожертвувати кількома годинами похмурого недільного дня, щоб віддати свої голоси за припинення хамського дерібану в столиці. Фактом є, що майже половина виборців-киян не прийшли на виборчі дільниці й не взяли участі в голосуванні.

Типовий український мрійник дуже активний у висловлюваннях на будь-яку тему, натомість надто обережний, вайлуватий та нерішучий, коли необхідно діяти, коли треба зробити конкретну справу. Саме про таких говорить Святе Письмо: “Не по їхніх словах, а по вчинках пізнаєте їх”.

Мріють українці про щасливе майбутнє, в яке переважно не дуже вірять. Оце якби хтось прийшов та організував, а ще краще — за порухом чарівної палички — в один момент зробив щасливе життя, от тоді б ми вже дали собі раду! Щоб зрозуміти типового українця-мрійника, не треба далеко сягати до історичних коренів і аж за 350 років назад заглиблюватися. Достатньо оглянутися хоча б на один щойно минулий чи поточний рік. Бо цей рік (так само, як і багато інших років), із незмінною закономірністю математичних формул, відбиває нам чи не головну рису українця, що вміщується у відомій тезі: “Моя хата — скраю; не чіпайте мене, я нічого не знаю”. У кожному разі, не можна із впевненістю стверджувати, що українці — це великі сміливці й патріоти на ділі, а не лише на словах. Але як тоді зберегти незалежність Батьківщини? — запитаєте. А отак, як українці “зберігають” впродовж понад 350 років. Так само, як у нинішній і минулий роки.

Помаранчева революція була радше винятком, ніж правилом в українській історії. Серед таких винятків можемо ще згадати досить двозначну перемогу козацького війська під орудою гетьмана І. Виговського над військом Московської держави при Конотопі (1659), а також таке безпрецедентне явище справжнього українського національного патріотизму, масового героїзму і самовідданості, як ОУН-УПА (1941–1947).

Двозначність перемоги під Конотопом полягає в тому, що на боці гетьмана Івана Виговського у тій битві брали участь загони німецьких, угорських і сербських найманців, а головне — татарська орда Мехмет-Гірея. Тоді як на боці москалів, якими керував Трубецькой, крім стрілецьких російських полків, у битві брали участь вояки нещодавно сформованого у Белгороді 30-тисячного українського козачого полку під командуванням Безпалого — чергового претендента на гетьманську булаву. Конотопська битва фактично поглибила політичний розкол України і поклала початок громадянської війни, що продовжувалася до кінця 70-х років XVII ст.

Натомість масовий героїзм на західноукраїнських землях у період Другої світової війни та по її закінченні — героїзм, здавалося б, цілком очевидний — досі не дочекався однозначної оцінки не лише в сучасному українському суспільстві, а й серед істориків та можновладців. Бійців ОУН-УПА, які зі зброєю в руках боролися, проливали свою кров і віддавали життя за незалежність України у складних умовах фашистсько-комуністичного тоталітаризму, ще досі не визнано воюючою стороною у Другій світовій війні. І це також є переконливим показником української хронічної хвороби безвідповідальності за долю власної Батьківщини.

На жаль, в українській історії ми знайдемо не дуже багато особистостей, які вірою і правдою, послідовно і до кінця віддали своє життя служінню Українській справі: від Ярослава Мудрого до Степана Бандери, Слави Стецько і Левка Лук'яненка. Не здивуюсь, якщо дехто, дослухавши до цього місця, обуриться на мої слова. Воно й зрозуміло: нині, після всіх русифікацій в епоху царської Росії, а потім голодоморів та інших подібних “експериментів” більшовиків-комуністів над українським народом, коли націю вирубали до кореня, ліквідуючи найкращих, вже треба ставити питання про підняття з колін, про формування національно-патріотичної молоді, про відродження нації з попелу.

Але фактом є, що громадяни України перебувають у стані не лише перманентної, а й постійної незгоди і суперечки, причому з кардинальних питань організації життя держави: влади, мови, культури, національної безпеки та оборони. Чого ще доброго можна очікувати від нас самих, якщо ось вже сімнадцять років точаться дебати навколо “проблеми” формулювання Національної ідеї!

Нація, що не має чітко сформульованої і підтриманої всіма громадянами Національної ідеї, не може створити повноцінної

держави. Не може на радість нашим ворогам. Цілком очевидно, що націю спочатку треба створити, об'єднавши Український народ. Для об'єднання необхідно організувати загальнонаціональний патріотичний рух на чолі із загальноновизнаним лідером.

Ну от і спробуйте зараз, окинувши оком найкращих представників сучасності, назвати хоча б кілька імен національного масштабу, проти яких немає заперечень. Якщо навіть визначите таку особистість, одразу зліва і справа почуєте обурливі незгоди і заперечення. Зберіть на стадіоні 100000 громадян і запитайте: що треба зробити для нормалізації життя в Україні? Скоріше за все, отримаєте 100000 різних відповідей-пропозицій. Чи є десь у світі подібна країна, де б громадяни були так поділені між собою в державницьких позиціях?

Громадяни України розколені за національною ознакою, релігійними конфесіями, за мовною ознакою, за патріотичними уподобаннями, за ідеологічними переконаннями, приналежністю до політичних партій та блоків, поділені на міщан і селян за нерівними умовами життя, поділені навіть у численних громадських організаціях однакового спрямування. Вистачить тут зазначити для прикладу хоча б сумновідоме “козацтво” в його численних відмінностях, кожна з яких активно імітує “діяльність” в одностроях військового зразка, з офіцерськими погонами, відзнаками та іншою атрибутикою, що має мало спільного з доцільністю і корисністю їхнього впливу на громадську думку в сучасній Україні.

У кожному разі, впродовж сімнадцяти років існування незалежної України ми багато чули по радіо і бачили по телевізору активну діяльність **НЕ** українських, а саме **російських козаків**. Без цих активних учасників не відбувається жодна антидержавна, антиукраїнська акція у Криму і на півдні України – чи йдеться про НАТО, чи про мовне питання, про Севастополь, про перебування Чорноморського флоту Росії...

А де були українські “козаки”, серед яких є й організація під претензійною і зобов'язувальною назвою “Реєстрове козацтво”, яка має офіс у центрі Києва і якою опікується Банкова за тодішнього і теперішнього Президента України, коли російські військові захопили наші українські маяки, разом із навігаційним обладнанням? Їхнє мовчання у відповідь на численні й очевидні антиукраїнські провокації є доволі красномовним.

А кілька ветеранських організацій? Здавалося б, боротьба за волю України мала б їх поєднати. Та ні — кожна з ветеранських організацій об'єднує “своїх” ветеранів, бо члени різних організацій воювали за різні України, а дехто й узагалі за іншу державу. Роздільність і подвійність настільки стали нормою життя в Україні, що у цю “гру” активно і не без задоволення грають навіть у найвищих урядових структурах. Наприклад, у Секретаріаті Президента України — на цьому олімпі політики, де, здавалося б, не може бути двох точок зору (а тим більше — двох осередків політичної думки і практики), — існує діяльність Президента і діяльність президентського “оточення” (з паном Балогою в центрі). Оточення, яке призначене самим Президентом і ним щодня кероване, але водночас демонструє незалежність від глави держави.

Зрештою, така поведінка характерна для багатьох громадян і їхніх організацій. Замість відповідальності за свою рідну Батьківщину — байдужість, якщо не ворожість. Тим більше що й серед нового покоління українських громадян вистачає таких, які ще не визначилися щодо поняття **моя Батьківщина**. Коли запитується про причину такого широкомасштабного безглуздя, у відповідь можна почути, що така у нас ментальність. Між іншим, оце наводдвоживу часто вживане в Україні слово “ментальність” перекладається з латини як “**спосіб мислення**”. Треба щось робити з нашим **мисленням**, шановні, дорогі, рідні мої українці!..

Повертаючись до столичних виборів-2008, поставимо собі лише три запитання: який результат слід було очікувати українцям-мрійникам, якщо у виборах беруть участь 40 партій і блоків та 70 кандидатів на посаду київського голови? Чи доцільно було проводити ці вибори в один тур, коли довжина виборчих бюлетенів становила понад півтора метра? Чи нинішній рівень свідомості мешканців Києва достатній для того, щоб вони мали моральне право не лише мріяти і вимагати, а й насправді жити краще, без злочинства і обману з боку влади? Але **ментальність** перемогла. Було зроблено все, щоб вибори відбувалися лише в один тур, а переважна більшість громадян не захотіли взяти на себе жодної відповідальності за виправлення абсурдного становища, яке команда Черновецького створила у столиці. Становища, яке давно вже є приводом для іронії й зневаги з боку мислячих людей в Україні та за її межами», — пише народний депутат України від Блоку Юлії Тимошенко.

Думки Віталія Коржа, можливо, декому здадуться занадто непопулярними, гострими, а то й – «непатріотичними». Мовляв, замахнувся на святиню – на наш національний менталітет. Мовляв, який він там не є, але ж наш, ріднесенький до болю. Не варто його чіпати, бо саме ним ми відрізняємося від всіх інших.

Ні, братове українці, мусимо і собі самим говорити гіркі слова правди про себе. То ознака духовного здоров'я нації. Бо ми за три з половиною століття бездержавності привчили себе до ролі нещасних, ображених, принижених сильнішими, державними націями. І це нам, українцям, сьогодні, після ще одного відродження власної держави, дуже шкодить на шляху до відновлення в кожному з нас святого почуття національної гордості. Отож випростуйтесь, випростуйтесь, українці, щоб бачити дорогу до справжньої України.

Горе з розуму

Цей лист від мешканця зрусифікованого, важко затруєного совковістю південного Миколаєва Віктора Петрова довго лежав на моєму столі поряд зі щоденником киянина, остарбайтера з великим стажем Ігоря Вугляра. Кілька разів уважно перечитував обидва. Нарешті наважився і обидва їх оприлюднити. Не разом, бо така концентрована «доза» гостро-кинджального розтину новочасних українських проблем може надовго пригнітити душу будь-якої мислячої людини, котра мислить себе українцем чи українкою.

Думки Віктора Петрова ще категоричніші, ще «зліші» від висновків Ігоря Вугляра, з якими ви познайомитеся в наступному розділі. Багато в чому я міг би рішуче заперечити панові Петрову. Хоча б у тому, що, як він вважає, українці всю свою історію лише милувалися вишиванками та вишневими садочками і рюсали над своїми бідами. То куди ж тоді подіти, до прикладу, визвольну війну українців під проводом Хмеля, що струсила всю Європу? Не ловіть на слові, — трагічна помилка Переяслава вже визнана помилкою епохально-історичною. Куди подіти велетнів українського духу від Сковороди, Шевченка до Стуса та Чорновола? До якої кишені заховати Крути і

Січових стрільців, УПА? Ми не збираємося забувати свято національного духу і свободи Майдану.

А в іншому, особливо про сучасних керманічів з їхньою зрадливою безпринципною челяддю, про самозвану «еліту», про значну частку «населення», а не громадян... правда.

Що ж, ефективні ліки мусять бути гіркими. Але ці ліки мають допомогти одужати, а не бути отрутою...

Цитую **Віктора Петрова** з Миколаєва:

«Здравствуйте, пан Владимир! Шлет Вам привет один дурак из Николаева. Не знаю, будет ли вообще прочитано мое письмо! Во-первых, написано одно на другом языке, во-вторых, мысли дурацкие какие-то! Украинский в школе не учил, к счастью! Почему к счастью? Да потому, что видел, как его преподавали, точнее, третировали сами же украинцы в 70–80-х ради шкурных выгод быть кремлевскими холопами. В нашей семье никогда не говорили по-украински, мы долго жили на Урале. Но Родиной считаю только Украину!»

Во-вторых, я возмущен происходящим! Наша внутренняя и внешняя политика неправильная в самой сути. Главное то, как мы пытаемся обмануть самих себя. Создаем нелепые мифы и, начав в них верить, пробуем их доказывать. И выйдем очень глупо-придуркуватю: мол, что же поделаешь, мы же такие...

Впрочем, этнические невроты-комплексы столь характерны для этнического украинца, что он считает такое поведение и мышление нормой! А вот для “другой системы отсчета” это выглядит уже как патология! Надо признать, что имеем мы трусливое, малодушное, безответственное руководство страны. Дешевые трафаретные романтики этнографии, мелочно-жадные получениивики-полукупцы и сиюминутные нувориши, попивающие ворованное! Ну что ж, каков народ, таковы и бояре! Мягко говоря, Украина является настолько странной политической системой, что язык не повернется назвать это “государством”. А кто со мной не согласен, пусть ответит на несколько вопросов. Вопросов настолько абсурдных, насколько реален наркотический бред.

1. В какой стране мира можно заниматься антигосударственной деятельностью прямо на государственной службе и в парламенте, получая вдобавок за это и зарплату, и обалденные пенсии, и привилегии?

2. Сколько, интересно, граждан осуждено по статье № 3 Уголовного кодекса за государственную измену и почему это также государственная тайна? В какой стране разрешена государственная измена?

3. В какой стране глава государства спокойно катается по заграницам, когда начинается смута и есть прямая угроза территориальной целостности?

4. В какой стране чувствуют поработителей, а не патриотов?

5. В какой стране при наличии собственных энергоресурсов их закупают по кабальным ценам?

И еще сотни других вопросов. К моему великому разочарованию, наш Президент как интеллигент перед камерами вместо твердого кулака руки лишь потирает, рекламируя то ли крем для рук, то ли чистые руки! Такая фигня немислима в Европе, куда мы так стремимся. Хотя эта либеральная зараза именно оттуда! Именно там сытые европейцы решили, что у граждан будут только права, а обязанности им необязательны! Вот теперь и начинают им права качать российские олигархи да исламские фундаменталисты, и очень скоро старая дама Европа станет лакомой добычей для этих хищников! Вот и какой нам смысл там быть? Да и нет у меня большого доверия ни к Франции, ни к Германии, ни к Италии, — ведь у них уже есть метод спасения собственных задниц путем “мюнхенского сговора”. В 1938 году либеральные западные демократии отдали Гитлеру Чехословакию, а каковы гарантии, что они не повторят этот опыт на нашей, украинской, шкуре еще разок! Ведь они и очень дружны с Россией, столь восхищаются нею, а Украину стараются не знать! И очень раздражаются, когда мы к ним, европейцам, в объятия бросаемся! Гнусно и грустно смотреть на наших политиков, которые беспредметно между собой ругаются о НАТО. Ведь сами натовцы предпочитают отмахнуться от нас, как от навязчивой, громкой жужжащей желто-синей мухи, мешающей им мило якишаться с россиянами! В нашем Николаеве тоже протестовали против НАТО, а не против разбитых дорог или мусорных куч в центре города! Правильно, теперь у местных городских властей есть железнейшее оправдание: “Ударим хозяйственным роздолбайством по НАТО!” Верно, по нашим дорогам они не пройдут!

Да, можно молиться на трипольские горшки, можно играть в козачков, можна слезами заливаться — а как же без слезы обойтись — о руине или же об исторических провалах украинства! Эдакая странная демократия у нас получается: можно спокойно создать антигосударственную подрывную организацию, типа ЗАО Колонна № 5. Можно ее после легализировать: гляньте, какая у нас тут построена утонченно-либеральная демократия. Далее, можно ее даже до выборов главы государства и парламента допустить, гляньте, европейцы, какие у нас даются возможности, вам такое слабо! Можно и совсем пойти далее — войскам соседа позволить почувствовать себя на нашей земле как дома. Можно потрошить наши карманы для обогащения фирташей и так далее. А можно ли из этого сделать вывод? Ни в коем случае! — а что ж вас так пугает? Да тогда доведется и думать иначе, а это ведь очень трудно!

Вот именно! Привыкли уже все к такой жизни в псевдогосударстве, где бюджет — то ли воровской общак, то ли чей-то личный счет! Привыкли уже к условным рефлексам загнанной ломовой клячи, которая бредит дальними козацкими походами. Привыкли настолько к совковой полубумажной колбасе, что выплываем настоящую, мясную: на нее надо заработать! Привыкли всюду слыть маргиналами, пасынками мировой истории, ОБЪЕКТОМ чьих-то грязных интриг! Именно ОБЪЕКТОМ, вещью, предметом, из-за стыдливо-целомудренной иллюзии исконной нравственности потомственного украинца! И правда, надо ж ведь принимать личную ответственность, даже руки запачкать! Нет, ни в коем случае! Для этничного украинца более приятно быть предметом чужих имперских разборок, приятно страдать от чужого ярма, приятно считать свободой смену одного ярма другим, приятно стать выгодным подарком чужому тирану, приятно слезами уливаться под ударами плетей и скулить от боли кровоточащих ран, приятно умирать от голода, грезя былыми пирами, приятно быть продажной шлюхой у кремлевских сутенеров!

Ведь официальная история Украины на трезвую голову читается как типичная история болезни мазохиста-истерика. На очень трезвую голову следует читать нашу историю, а то даже легкий хмелек навеет сладостную дремоту! Ошибки прошлого надо признать ошибками, а не просто злым умыслом коварных соседей! Соседи всегда коварны во внешней политике — это надо

помнить всегда! Здесь ты либо сам играешь, либо ты — выигрши победителя, его трофей, собственность, со мнением которой не считается твой владелец! И из собственности будет получать доход, как из любого актива! Либо сразу пустит в расход, как товар, либо, как не оборотный актив, работать будет на износ! Полностью изношенный актив списывают на вторсырьё! Такова наша украинская история, хотя эти слова так неприятны нашим национал-мазохистам!

Они сказали “А”, воспевав красоты украинской земли, богатства ее недр, плодородие почвы, расхвалив трудолюбие селянина и рабочего, таланты ученых и художников, даже осудив продажность чиновника! Но им же надо сказать и “Б”: все это имеет очень высокую стоимость. Именно Украина является очень дорогим и ценным активом мировой экономики. И приобрести такой актив в свою собственность захочет любой субъект для своей игры с другими, нас не спросясь... Играть самой Украине или не играть — вот в чем вопрос!

Вспомним недавний матч футбольный Украина — Швейцария: ничья, время добавили — опять 0:0. А в пенальти украинцы бьют три мяча. Мистический матч, вмешательство свыше: Бог сказал так — Украина, пойми знак и ИГРАЙ ТОЛЬКО В СВОЮ ИГРУ, никогда не играй в чужие игры!

Кажется, что у нас есть лишь два варианта: или Запад, или Восток. Украина не может похвастать! Все требуют прав, привилегий, власти, все кричат “дай!”, и никто не кричит “на!”. Мы пытаемся имитировать Европу, где права человека стали идолом, но там и шепотом не вспоминают о правах государства и обязанностях граждан перед обществом! Евробебилы уже спорят в парламенте о правах животных! Вот тот идол, который потребует вскоре кровавых жертв! Мусульманские иммигранты не выстрадали этих прав в двух мировых войнах, они приперлись на готовенькое! Социальные велферы, плоды столетней борьбы и труда, теперь с нефтедолларами арабов и персов есть реальная угроза. Это угроза исламского реванша, а после что, мировое господство? Вот что такое Европа завтра, ведь нас там СЕЙЧАС нет. К тому времени, когда достучимся наконец-то в брюссельские двери, тогда нам скажут у порога: “Ассалям айлекум!” и потребуют принять ислам!

“Отцы русской демократии” предлагают украинцам вновь прогулку по братским славянским граблям. Напрямую не прохо-

дит лохотрон, так они через черный ход решили! Братья по славянистости! Лукавят наши русолубы, требуя двуязычия! Ссылка на европрактику у них, по сути, не компетентна! О каком таком своем хваленном профессионализме могут говорить регионицики после недавних решений областных рад?! Итак, двуязычие будет иметь по их программе такие последствия: они помалкивают в тряпочку о том, что любой и каждый официальный документ обязательно должен быть записан ДВАЖДЫ — и оба текста требуется написать грамматически и стилистически правильно! Любая бумажка чиновника при этом станет двойной: украиномовной и русскоязычной, как хочется регионицикам. А так как лингвистическая контрастность очень слаба — оба языка пользуются кириллицей, — значит, нужные особые маркеры для пояснения, где какой язык! Масса слов, звучащих и пишущихся почти одинаково, но с отклонениями в смысле слова, сделает сложным и даже невозможно однозначно правильным понимание документа по простой причине. Надо признать то, что жители юго-востока говорят на плохом русском, забыв украинский, а чаще вообще говорят “расширенным пиджином”, или суржином. Этот квазиязык ненормативен, ситуативен, а сами суржаки и не понимают, на каком языке они говорят в данный момент, но будут доказывать очень агрессивно, что они говорят по-русски! Когда же их поправляешь на литературный, следует сердитое возражение! Вначале думал, что это люди малограмотные, но после был неприятно удивлен, узнав, что среди них много дипломированных. Но сами-то выходцы из России очень четко-то видят разницу и суржик с украинским — не путают! Регионицики здесь просто жонглируют терминами, подменяя понятия! Юго-восточное официальное двуязычие приведет к парадоксальной проблеме: как юридически толковать такие документы, если при их составлении были сделаны ошибки из-за плохого знания обоих языков?

Ладно, наши двуязычники, с ними — ясно: имеют два уха, два глаза, две ноги, две руки, две головы, две души, два языка во рту. Но одно дело — умышленный замысел региональщиков... А вот робкое, невнятное, неуверенное бормотание их оппонентов просто возмущает неубедительностью!

Ну непонятно мне, дураку! Регионицики сморозили очередной маразм, но ни они сами, ни их оппоненты этого не поняли!

В международной практике региональными обычно называют полузабытые, малочисленные племенные языки и диалекты. Этот не лингвистический и не юридический термин применяют к вымирающим языкам только с целью успеть их описать и изучить, так как нет возможности для их развития и сохранения! Им искусственно пытаются продлить жизнь, но число говорящих ими там тает с каждым годом. В Европе это языки фризов, бриттонцев, шотландцев, истроманцев. А вот валлийский, каталонский и бакский к региональным отнести сложно: хотя и носителей мало, эти — процветают! Наши регионщики, как профессионалы, не подозревают, то эти языки еще существуют! Но самое смешное не это, а то, что депутаты-регионщики юго-востока оскорбили великий русский язык, назвав его региональным! Впрочем, маразм этот шагнул дальше границ здравого смысла: Москва проглотила глупость наших двуязычников и уравнила, получается, государственный язык с селькупским, шорским, юкагирским и прочими “региональными” полузабытыми...

Украинцам следует всегда помнить Мюнхен-1938, но и Ялту-1945: западные демократии позорно уступили Сталину и согласились выдать всех военнопленных и перемещенных советских! Эти страницы позора и подлости очень не любят вспоминать ни нынешние любители прав человека в Европе, ни российские демагоги славянского братства. Из-за их уступки после нацистских лагерей смерти миллионы попали в лагеря сталинские, устлая своими костями степи, тайгу и тундру! Им вменяли предательство, из-за того что посмели выжить, а такую наглость мать-империя не прощает никогда и никому! А вот тот, кто вздумал ее бросить, к тому она беспощадна! Кто перешел сознательно, тот — предатель! Самый страшный враг у россиян был и будет ПРЕДАТЕЛЬ! Такая имперская формула писалась столетия и она жива сейчас, о чем надо всегда помнить украинцам, не глядя ни на возраст, ни на язык! После августа 1991 года каждый украинец для России стал только изменником, предателем его великой Родины, причиной ее распада, и нам за это надо такое сотворить, чтоб мы лоханулись сказочками и отреклись от национального государства! Отреклись бы перед всем миром, вот после этого нас плетьюми и погонят на восток — из Сибири сейчас бегут, и тайга опустела, так пусть эти хохлы — в тайгу и в тундру, а украинская земля так хороша. К тому же Российская империя

без украинского пушечного мяса что собой представляет — почти скелет! Понять бы все это нашему истеблишменту пора! Украина не может помочь только сама Украина. Украина вообще должна лишь о себе одной думать, и каждому украинцу следует подумать про Украину! А кто думает о другой стране (России, Польше, Израиле, Франции, США) — тот не настоящий украинец! И не важно, каким языком я буду думать о моей Украине. Как жалко, что мало ревностных украинцев в Украине!

О гражданском сознании и национальном духе стоит говорить, если это общественные качества! Простого индивидуального обладания ими явно недостаточно, и гражданство здесь имеет и тот, у кого нет на это прав?! Зачем нам в этом интимном вопросе молотить под Европу, где гражданство обретается запросто, легко? Ошибочность такого подхода ими уже осознается, а нам нужна — национальная консолидация! Украине требуются именно национально мыслящие и поступающие граждане, а не просто граждане! Я долго думал о причине такой живучести “совковости”. Мне кажется, что причина — в воинской присяге. Особенно в последствиях ее нарушения: кара была уголовная, да и “отказнику” было не слаще! Не паспорт, а военный билет подтверждал лояльность режиму! По умолчанию считалось, что женщина лояльна как мать, жена, сестра, дочь воина, принявшего присягу! Европейцы нам плохой пример подали, другие страны более ревностны в этом вопросе: Швейцария и Норвегия не хотят давать чужакам свое гражданство и не желают быть членом Европейского Союза. Почему бы нам не последовать их примеру? Думаю, это хороший вариант! Пусть подлинные граждане Украины подтвердят свою лояльность Украинскому государству в “Акте о национальной лояльности”. Из подтвердивших свою лояльность и формировать избирательный список, только они будут иметь право избирать и быть избранными, участвовать в референдумах. Ну а остальные, кто отказался или нарушил присягу, политической деятельностью заниматься не имеют права и на государственную службу не принимаются! Большая часть украиноненавистников будет устранена сверху донизу, и их попытки политической деятельности надо будет пресекать штрафами в суде, арестами, депортацией. Впрочем, в судах тоже много сидит украинофобов: иначе как можно объяснить то, что никто у нас не отвечает за антиукраинскую деятельность?! А может, просто у

нас не существует Украинского государства и отсутствует нация? Вот только не надо здесь возражения Кобзарем!!!

А подписание “газовых соглашений” следует рассматривать не иначе как умышленное капитулянтство, государственную измену, предательство национальных интересов! Собственно, это случилось после того, как Президент съездил на поклон в Казань к золотоордынскому хану как вассал! Там ему господин Путин приказал срочно снять с премьерства Юлию и на ее место посадить кого-то другого. Это что — слабование, малодушие, переименованное в “гибкость курса”? Оправдание этому у кое-кого было довольно простым: иначе шантаж обернется прямой интервенцией России. И как это понять, если это исходит от главы суверенной державы, члена ООН, который присягал Украине и за которого миллионы украинцев стояли на Майдане! Мне, как дураку, это непонятно, для меня это — заурядная трусость! Компромиссы приводят к компромату, а компроматы склоняют к компромиссам, не так ли? Газ перекрыли — угроза суверенитету, — а что делают эти украинские кретины? Любая бы уважающая себя нация стала кричать на весь мир, что ей угрожают войной, требовала бы срочного созыва Генеральной Ассамблеи ООН, наступила бы на шланг в Европу: пусть будет больно и сытым европейцам, если они за нас не заступятся, ввела бы чрезвычайное положение и мобилизацию! Реакция украинцев была капитулянтская, даже свой газ стала качать европейцам, кретинка! Подписали все, как Кремль приказал, подписали непонятно с кем, уверяя свой народ, что это — обалденно выгодная сделка! Кому???

Только нам, рядовым украинцам, придется оплачивать благородство нашего Президента, которому пока неясно, что сердечность и мягкость воспринимается как слабость! Все страны, кроме Украины, борются за свои национальные интересы... Мы ж — территория с наполовину дезнуклеаризованным населением...

И такой дури простительно было ждать от регионщиков, но не от “Нашей Украины”! Аргументация “нашукков” неубедительна по сути! Их традиционно мазохистские иллюзии не дают им взглянуть на проблемы энергобезопасности шире и на трезвую голову. Геологическое строение убеждает: у нас есть достаточно нефти и газа на Черноморском шельфе, который есть продолжением Северного Кавказа и Туркмении. Это во-первых! Во-вторых, “дайжестеры”, или установки биогаза, которые навоз и прочую

нечистоту можуть превратити в полезний метан! В-третьих, виробить синтез-газ із вугля і навіть побутового мусора! А після із синтез-газа виробить саме різне паливо, за допомогою реакції Фішера-Тропша! Ця технологія стара, і Німеччина сто років тому почала її і використовувала до тих пор, поки союзники не розбомбили їх заводи синтетичного бензину! А перейшли на природний газ по причині тогочасної дешевизни останнього! Чому б нам тепер таким чином не перейти на самообеспечення? Чи дерьма свого дуже жалко, чи національної волі не вистачає!»

Ганна Мусієнко із села Малий Букрин Миронівського району на Київщині:

«Пише Вам звичайна сільська вчителька. Прочитавши до кінця цього листа, Ви зрозумієте суть проблеми: найбільш актуальним і найгострішим питанням для нас сьогодні є закриття Мало-букринської школи. Вона — єдина на три села: Малий Букрин, Великий Букрин і Ромашки. У ній 16 учнів, а в селі — ще сім дошкільнят. Дивлячись із державних висот, з Києва — це мало, а з погляду материнського серця (мій син Єгор теж ходить у цю школу) — кожна дитина безцінна! У школі сім вчителів, ми коштуємо державі 300 тисяч гривень на рік (уся школа повністю: зарплата, ремонт, опалення). Але відправляти дітей за 12–15 кілометрів в інше село безлюдною, аварійно небезпечною (особливо взимку) дорогою — страшно. То що нам — виїжджати? Але я із сім'єю всього чотири із половиною роки як приїхала сюди із Броварів. Приїхала на землю моїх предків, вони тут жили, мабуть, ще з часів царя Гороха. Їхати нікуди не хочу! Впеклися уже всі ці міста, де дихати нічим і жити ніяк.

Приїхала разом із чоловіком-росіянином, він родом із Омська. Цю землю він полюбив як свою. І тільки тут, в Україні, особливо в селі, він іншими очима подивився на наш народ, зрозумів усю його стражденну історію, побачив усі його найкращі національні риси. Тут, у селі, ми пережили Помаранчеву революцію, не відходячи від приймачів і переймаючись кожною новиною з Києва. І досі усім, хто розчарувався у наслідках цієї революції (політичних чи економічних), я кажу: “Ці події перш за все пройшли через наші серця і змінили їх назавжди. Чийсь запалили любов'ю до своєї землі, а чийсь, кам'яні й байдужі, можливо, скували навіки!”».

Все це мені до болю зрозуміле, пані Ганно. Аж щемить душа від Ваших слів. Моя малесенька Теклівка на самісінькому краю Південного Поділля, де в часи козаччини, он за тими пагорбами, перелісками та байраками, вже розпочиналося Дике поле... Тут закінчувалася українська цивілізація, а далі – вільний вітер, ковила, велетенська долоня степу, що аж гудів під копитами татарських орд та козацьких сторожових залог. Мені Ваш біль, пані Ганно, зрозумілий, бо у моїй Теклівці колись була початкова школа, яку я закінчував: в одній кімнатині навчалося відразу чотири класи з одним учителем. Химерна освіта, але з цієї манюньою школи вийшло два відомі професори – викладач Київського театрального інституту, прозаїк Микола Сиротюк та редактор львівської молодіжної газети, а згодом викладач Львівського університету Борис Машталярчук. Діючий нині посол України в Угорщині Дмитро Ткач. Про талановитих інженерів, агрономів, вчителів я вже й не кажу.

А тоді хтось із запопадливих чиновників розпорядився закрити теклівську школу, зекономивши жалюгідні копійки, – і моя Теклівочка стала потиху вмирати. Савчинецька семирічка за чотири кілометри, батьки, котрі мали школярів, переїхали до більших сіл, і сьогодні в Теклівці гріють та доглядають шматок українського материка всього сорок п'ять людей... із двома школярами-початківцями. А там, де була теклівська, хай і дуже кумедна, школа, вже буяють дебелі акації та клени. І газифікація Теклівки, і новісенька, як лялечка, церква посеред села – це лише натяки на відродження. Село відродиться лише тоді, коли в ньому з'явиться школа. Тепер Ви мене розумієте, пані Ганно?

Отож читаю далі листа з Малого Букрина:

«А тепер – про наші краї та нашу школу. Наші села Малий Букрин, Великий Букрин, Ромашки розташовані на правому березі Дніпра за 120 км від Києва та 50 км від Миронівки, районного центру.

Природа наших країв надзвичайно красива. Високі пагорби, вкриті змішаними лісами, чергуються із глибокими ярами та полями. Станеш на високий пагорб, і аж дух перехоплює – такої краси перед тобою відкриваються безкраї простори. Рай, та й годі! А там, ген за горбами, синіє Дніпро, широченне Канівське водосховище, удвоє якого розкинулася колись священна козацька земля, що оточувала столицю українських козаків, гетьманську резиденцію – славетний Трахтемирів!

Польський король Стефан Баторій віддав Трахетмирів з великою прилеглою територією (20 миль) козакам у 1576 році. Там містився арсенал, а на одній із гір була збудована козацька фортеця. У козацький монастир, бані та хрести якого було видно аж із Переяслава, приходили доживати свій вік сивочолі воїни. При монастирі був і козацький шпиталь. За переказами, саме під Трахтемировом отримав гетьманську булаву славетний Петро Сагайдачний перед походом на Москву. Тут писарем був обраний майбутній гетьман Богдан Хмельницький. Тут вогонь народного гніву запалив душі наших земляків із часів Коліївщини, гайдамацького повстання 1768 року.

Легендами овіяний цей край ще за часів поселень та городищ трипільської культури, з часів існування тут давньоруської фортеці Заруб. Милуючись високими пагорбами Трахтемирова, оплакував славне козацьке минуле цих земель наш Кобзар – Тарас Шевченко у поезії “Сон”.

Наші села разом із усім українським народом пережили революцію 1917 року, громадянську війну 1918–20 років, голод 1922 року і 1947 року, страшний голодомор-геноцид 1933-го, колективізацію 1930–34 років. І Велика Вітчизняна війна вогнем пройшлася по наших землях і душах наших односельців. На території Букринського плацдарму розгорнулися криваві бої за визволення Києва. Тисячами гинули тут наші воїни, горіла й спікалася земля. Доценту були спалені всі хати, не залишилося навіть жодного деревця. Та люди повернулися у свої знищені села й на голій землі почали відбудовуватись, сіяти хліб, ростити дітей. Знову забілили у садах хати, заколосилися ниви, зазвучав дитячий сміх на левадах, а многоголоса українська пісня на родинних святах, а то й просто у будні, вечорами після тяжкої роботи, відроджувала душі й об’єднувала серця.

На наших землях вирощували кукурудзу, жито, пшеницю, гречку, просо, ячмінь, горох. Росли тут диво-кавуни, дині, гарбузи, буряки, помідори, перець. Були сади й виноградники. Розводили свиней, велику рогату худобу, коней, курей, овець. Деякий час навіть розводили шовкунів, кокони яких здавали для виготовлення шовку.

Так люди хазяйнували аж до того часу, коли не настала скрутна пора, коли в 90-х економіка України, усіх її сіл і міст, увійшла у довготривалу кризу. Та наші села вистояли й вижили

і, можливо, тепер відродилися б знов, якби їм не допомагали поступово гинути!

1997-го в село приїхав тепер “відомий” на всю Україну Ігор Бакай, авантюрист і грошолоб, котрий вирішив “підняти” економіку нашого господарства на “більш високий рівень по всіх показниках”. Обіцянки лилися із його вуст, як мед, на зневірені й замучені безробіттям і нестатками душі наших односельців. Подарувавши усім по плящці горілки, оцту, по баночці гірчиці — які дивні й багатобіцяючі подарунки, — Ігор Бакай пообіцяв надати грошову допомогу пенсіонерам, збудувати ковбасний цех, хлібопекарню, відновити старі й прокласти нові дороги, засіяти і засадити усі покинуті землі. Селяни повірили обіцянкам і здали йому в оренду близько 1000 гектарів чорноземів.

Після того на наших райських землях почалося пекло. У першу чергу цей олігарх зібрав під свою руку охоронців і озброїв їх до зубів. Дороги до Дніпра та інших сіл були перегорожені шлагбаумами. Забороняли купатися і ловити рибу у Дніпрі. Чоловіки з автоматами виганяли з води і владою, наданою їм їхнім “шефом”, вимагали зникнути з місця за лічені хвилини. Не дозволяли ходити у ліс ні за дровами, ні за грибами!

На центральних в'їздах в села була виділена земля для будівництва перепускних пунктів. Забороняли бажаним купувати хати. Здавалося, наші села хочуть перетворити на якийсь відмежований від усього світу концтабір. Та ситуація прояснилася після того, як селяни дізналися про створення на території Трахтемирівського півострова лісопромислового господарства!

І почалася справжня війна за виживання наших сіл, бо новоспеченому хазяїну села з їхнім населенням почали ох як заважати! Не було як у повну міру розігнатися на просторі високоповажним мисливцям, що прибували сюди із Києва і закордону. Полювали навіть на гелікоптерах. Але ж хати селянські заважають! Не той розмах!

І тільки тепер люди зрозуміли, що їхні села приречені на вимирання. Поплічники Ігоря Бакая знищили велику рогату худобу, коней, свиней, порізали і здали на металобрухт техніку. Щороку кидали незасіяними все більші й більші площі сільськогосподарських земель. Таким чином повністю позбавили селян роботи, а значить, засобів до існування.

Давно немає в Україні Ігоря Бакая, та є його наступники.

І далі триває та сама боротьба. Як не билися селяни, щоб приватизувати свої присадибні ділянки, — та зась! Приватизація заблокована десь на вищих щаблях влади. Які тільки фірми й фірмочки не заїжджали у наші села та, обмірявши землю і взявши гроші, безслідно зникали, так і не довівши справу до видачі документів на землю. Не маючи засобів до існування, селянам лишилося тільки обробляти свої городи (хоч іще не приватизовані, але й не одібрані!), тримати домашню худобу. Але ні! Лісопромислове господарство і тут веде свій наступ! У наших лісах були розведені у величезній кількості дикі кози, кабани, лисиці, орли, змії (деякі із них були завезені). Дикі кабани стали грозою наших городів, а кози — ще існуючих полів! Тепер господарі у наших селах не сплять. Щоночі на дикий гвалт своїх собак вони мов ошпарені зіскакують із ліжок і з ліхтарями, петардами, кришками від каструль, стримуючи шалене калатання сердець, щодуху мчать на город дивитися, чи доїдають останню картоплю, буряки, кукурудзу гості з лісів. Не один город спустошили кабани у наших селах. На заяви наших односельців до лісомисливського господарства із вимогою захистити наші землі від диких звірів цинічно, відчуваючи свою безкарність, відповідають, щоб ми подавали у суд на... кабанів!

Ось так ми й живемо.

А тут ще нове лихо. Миронівська районна влада сповістила вчителів Малобукринської школи про її можливе закриття. Школа нібито безперспективна, з'їдає багато державних грошей, а не дає достатньої освіти. Але ж вона у нас єдина на три села і на весь трахтемирівський півострів! Знищення школи — це вже остаточний крок до загибелі нашого краю! За школою знищать сільську раду, потім — пошту, медпункт, магазин. Селяни залишаться беззахисні, а тоді можна розкрадати наші землі кому як заманеться! І все! Велика руїна! Велика пустака на славних колись землях! Перерветься історична пам'ять поколінь!

Матері та батьки наших дітей хвилюються. Дорога до сусідньої школи неблизька — 12-15 км. Та ще й яка дорога! Величезні підйоми і спуски, які в осінньо-зимовий період — суцільний сніг та лід. Дорожні служби, що знаходяться від нас за 50 км, у Миронівці, об'єктивно не можуть ніяк встигнути прочистити дороги рано-вранці, саме тоді, коли треба везти діток до школи. Плюс — відсутність покриття нашої території мобільним зв'язком! І що буде робити водій автобуса із дітьми посеред безлюдної дороги

(немає ніде сіл) у випадку небезпечної ситуації? І як будуть вдома почуватися матері, коли їхні дітки у дорозі? Тому, швидше за все, взимку наші діти лишатимуться часто вдома, втрачаючи можливість отримати повноцінні знання.

Програма Київського обласного управління освіти й науки під назвою “Рівний доступ до якісної освіти”, інформація про яку надрукована у “Київській правді” (№ 63 від 10. 06. 2008), покликана створити централізовані навчальні округи на базі великих шкіл, котрі з’їдять, як кіт мишей, менші школи, створивши депресивні регіони навколо. На нашій пам’яті і пам’яті наших батьків уже були подібні централізації, коли за Микити Хрущова укрупнювали колгоспи. Тоді не одне село зникло із карти України! У нас, наприклад, було позбавлене імені село Колесище, воно стало частиною Малого Букрина. Але ніхто із чиновників не хоче подумати, що завдяки таким “централізаціям” гинуть неповторні села і цілі краї. Втрачається місцевий колорит говірки, побуту, народної пам’яті, звичаїв. А так звані “великі центри” виховують денационалізоване, бездуховне, одноманітне покоління, відірване від коренів землі й народу.

Нам говорять про європейський рівень освіти. Але в Європі нічого не централізують, навпаки, держава дбає про периферію не гірше, а то й краще, ніж про центр. Так, у Фінляндії існують школи, де є по два-три учні. До цих районів важко дістатися, і держава не шкодує коштів на гелікоптери, щоб підвозити до цих шкіл усе необхідне! У нас же тільки декларується європейський рівень життя. А на практиці державні службовці та чиновники намагаються економити державні кошти саме за рахунок малозабезпечених та соціально незахищених верств населення. Не роздумуючи, чиновники готові знищити цілі регіони, реалізуючи свої честолюбиві плани, експериментуючи на наших долях, на наших селах, на наших дітях! А може, їм варто зекономити державні кошти на своїх непомірно високих витратах?

Звертаємося із відкритим листом до всіх небайдужих людей. Можливо, хтось нам просто поспівчуває (і за те спасибі), а можливо, знайдуться й такі, хто допоможе. Світ не без добрих людей! Жителі сіл Малий Букрин, Великий Букрин, Ромашки». Двадцять три підписи разом з Ганною Мусієнко.

Ось вам, братове українці, наша українська велич, наша буйна історична могуть і наша нинішня трагедія – фактичний похорон нашої історії. Наш легендарний Трахтемирів, просочений кров'ю наших батьків Букринський плацдарм – і Кучмин лакейчик із середньою освітою (технікум!), фактичне «ніхто», втікач із нашої землі Ігор Бакай. Де ще такий негідник, покидьок міг хапонути мільярди дурних грошей? Згадайте записи Мельниченка, епізод, де Кучма вимагає від Бакая двісті мільйонів доларів на другий тур президентських виборів. Негайно! І той погоджується дати, підкреслюючи, що дає «свої», «кровні», щоб Кучма зарахував широту його натури.

Як же жити простій людині у такій країні? Як жити? Бакай переховується в Росії, але земля – його. Тож хай би люди із Секретаріату Президента не шукали зрадників у Кабінеті Міністрів, а відсудили людям їхню, загарбану пройдисвітом Бакаєм, земельку. Та де там, зайняті.

Тому рятуймо бодай школу – вона не дасть цьому куточкові України померти. Я звертаюся до міністра освіти Івана Вакрчука – мого давнього друга, людини мудрої, патріотичної і послідовної: збережіть, пане Іване, українську школу в Букрині. Збережіть. То більше що там є така вчителька, як Ганна Мусієнко.

Отож, Україно, розправляй своє чоло і плечі. Чуєш, як тебе люблять, як тебе готові захистити твої рідні діти? Не бакаї, а рідні діти. Тому все у нас з тобою буде добре, Мамо...

Ми.
Дуже особисте

І цього разу, як і завжди, надам слово вам, українці. Навіть тим, кому вже й не варто надавати публічну, на всю соборну Україну, трибуну. Нічого нового вони не несуть у своїх словах.

Цитував я вже такі листи не один раз. Відповідав на їхні примітивні аргументи на кшталт тих, що «комуністична партія народила нас усіх, дала щасливе дитинство, дала кожному талант і безкоштовну освіту, призначила чоловіка чи дружину...» Ви все це чули у моїх «двадцятихвилинках». Якби це були просто плачі за минулим, за молодістю, що давно відбулася, відіграла всіма барвами і дивами, якби це був такий природний для кожної людини жаль за смаком першого тремтливого дотику до коханої руки, за медами першого поцілунку, загонистим куванням зозулі в гаю, котра пророкує нам сотню літ на цьому світі, — то б було святе і благородне відчуття минушості нас у часі. То було б поза дискусією, братове.

Я й сам би хотів промінати своє письменницьке та депутатське титло на мить, коли вже в сьомому класі мріяв стати... колгоспним їзовим. Так-так, я знемагав від щастя, коли колгоспний бригадир виділив мені на час косовиці пару безгоспних коней (стара, сухоребра кобила була без правого ока, ліве було з великим більмом, а молодий попелястий коник шкандибав на праву передню ногу). Хотів би бодай на кілька хвилин повернутися туди, та час той уже загув, у ньому живуть інші, але й час їхній має інший смак, інший запах.

Тож і плакати за ним не треба.

Знак безчасся

Ось цього листа від мого землячка я прочитав зо два місяці тому. Прочитав і відклав: можливо, колись буде раритетом, рідкістю, експонатом совкового позачасся... Такі листи вже рідкість у моїй пошті. Але мені вдалося побувати в рідних-прерідних краях, на південній моїй Вінниччині: на Крижопільщині, Томашпільщині, Ямпільщині, Піщанщині, де кожна назва села, річки, урочища, лісу, тракту зійшли мені з татових чи маминих уст, чути

з дитинства, всмоктані в пам'ять разом з повітрям, хлібом і водою з криниці. Городківка, Вербка, Голубече, Качківка, Довжок, Колоденка, Антопіль, Вапнярка, Княже, Комаргород, Гнатків, Липівка, Рашків... Здається, за цими назвами вчився говорити і читати. Моя пам'ять і душа розслабилися, запали в сентиментальну теплоту і розчуленість. Це – моє, ріднюще! Я піду з цього світу, а воно залишиться на віки вічні. І раптом – вказівник «Дзигівка». Я мимоволі згадав листа від землячка Івана Котенка. Мені так хотілося заїхати до цього чоловіка, бодай побачити його, а то більше поговорити з ним, подискутувати, побачити його очі, побачити його хату й родичів. Але саме в той час повалив останній український сніг, машину водило на всі боки, мені ще треба було вертатися до Києва, і спокуса відступила. Тому, Іване Котенко, я даю Вам можливість висловитися. Тільки тому, що так вдихнув у себе український дух Ямпільщини, її дивовижних кам'яних каньйонів, подністровської давнини й української Швейцарії, переможних бойовиськ Богуна, Кривоноса, Нечая, Зеленського, що мене ваш печерний лист вже не міг образити. Тому й зачитую його байдуже, щоб Ви не подумали, що я Вас боюся. Єдине, принципове для мене, Іване: Дзигівка всього за двадцять кілометрів від моєї маленької Теклівки. Тому в Теклівці не було ні бендерівців, ні упівців. На жаль. Може б, я був ще патріотичніший. Кажу «на жаль», бо і в моєму селі були такі «примірники», як ви. На щастя – рідкісні.

Іван Котенко, село Дзигівка Ямпільського району Вінницької області:

«Слухаючи вашу муть по радіо, хочеться криком кричати: "Схаменіться, будьте люди!" Скільки можна лити бруд на комуністів, які, до речі, вивели вас у люди, вивчили, дали роботу! І якби не комуністи, чи долізли б ви до того крісла, на якому зараз сидите? Нам обідно, чому ви ні одного разу не заїкнетесь про те, що не ваші друзі оунівці та УПА винесли тяготи війни, а завдячуючи комуністам і комсомольцям ми виграли таку страшну війну, де боролися за волю з "коричневою чумою" всі порядні радянські люди, навіть інваліди і діти-піонери!

А після війни під чий заклик, як не під комуністичної партії, йшла відбудова господарства, міст, сіл? Чому ви так підло все повертаєте навиворіт, лише щоб всіх і вся вимарати у болоті! І була

виконана п'ятирічка за чотири роки! А після вашої з Кучмою розрухи потрібні не п'ятирічки, а десятирічки, та й вони не допоможуть відродити те, що було, як хорошо налагоджений механізм годинника, все працювало, жило, відроджувалося.

В одній з попередніх передач вам чомусь не сподобалися доярки у білих халатах і автонавантажувалки у корівниках! Да, це було, і було все добре, а зараз що лишилося від цього всього? Скрізь розруха, як у Хіросімі після атомної бомби! Або ще гірше! Якщо ви такий добрий, то приїздіть до нас у наше село. Було “як писанка село”, а зараз — як після пожегу! Уселі самі тільки круглосуточні кабаки — розпусти, п'янки, безробіття, убивства, гвалтування, наркомани і вам подібне!

Ми ніяк не можемо втямити, що ви хочете сказати своєю передачею! Яка ваша мета? Чому ви не хочете зрозуміти, що Радянський Союз — це була сильна держава, яку поважав увесь світ, і люди жили як люди. А зараз? Недарма у народі кажуть, що ви однією рукою даєте, а двома забираєте! А де ті робочі місця, які ви з Ющенком обіцяли? Раніше закінчила дитина школу, вступила безплатно вчитися, закінчила вуз — дали роботу, не б'є бомки, як зараз. А зараз поступають бездарі за гроші, а бідні діти обдаровані не мають змоги навчатися! Раніше захворіла людина, пішла у лікарню, лікують безплатно, а зараз тисячі за операцію, за лікування, а де взяти ті тисячі, якщо тут і гривні немає?

Хочете, зачитайте цього листа, а ні, то зробіть хоча б для себе якісь висновки. Але вам не зрозуміти нашого болю, бо ваші діти — ситі, одіті, навчаються по заграницях. Знаєте що, якщо ви чесна людина, то не виступайте з цією передачею, а якщо говорите, то говоріть людям правду, яка вона зараз є».

Іване-земляче! Не вступатиму з Вами в безнадійну дискусію. Тільки зауважу, що мої син Святослав і дочка Леся ніколи не вчилися за кордоном. Вступали без моєї найменшої допомоги. Самі, бо обое, Богу дякувати, талановиті. Самі здобували собі місце під сонцем. Як і їхній батько. Із глухого хутора Теклівки, Дзигівка в порівнянні з якою — Нью-Йорк. Хай Вам відповідь наш спільний земляк...

Володимир Вовк із села Тиманівки Тульчинського району Вінницької області:

«...Лист якогось Жворонкова із Харкова про “райське” життя при комуністах та про доярок в білих халатах і з французьки-

ми парфумами змусив мене написати Вам цього листа. Він дуже вже дошкулив мені, зачепив за живе і болюче! Хто плаче за радянською владою і комуністами? Звісно, ті, кому тоді жилося добре! Як на мене, то мені тоді жилося не з медом і тепер також. Так що шкодувати нема мені за чим!

Мого діда, Гната Вовка, у 1935 році розкуркулили за політику. Йому комуністи сказали тоді, що ти, дядьку, ні в чому не винуватий, але ти все одно “чимось пахнеш”. Через сорок років це ж саме вони, комуністи, сказали і мені. Ти ні в чому не винуватий, але ти “чимось пахнеш” і тебе треба посадити! У такий ось спосіб комуністи намагалися внюхати, чим я “пахну”. На волі вони це ніяк не могли з’ясувати, треба обов’язково відправити мене у тюрму! Тільки там можна, як на їхню думку, довідатися, чим же я насправді “пахну”. Я мав тоді розділити долю Василя Стуса, і розділив би...

Комуністам не вдалося посадити мене за ґрати при всій їхній наполегливості, бо я й справді ні в чому винуватий не був. І тоді вони пішли іншим шляхом, як і вчив їхній великий вождь Ленін. Вони мені сказали, що зроблять так, що я здохну, залишать без роботи.

Але я не здох. На зло комуністам я вижив і продовжую виживати тепер, але залишився без пенсії. Отакою була радянська влада. Ось її справжнє обличчя. Що ж до нинішньої влади, то перевага в ній особисто для мене тільки в тому, що за мною більше не полює міліція, не грюкає у двері у нічний час і не кричить “відчиняй”, не вриваються до хати безцеремонно і не нишпорять усюди, перевертаючи усе догори дном, не придираються, чому не викинув образи з хати. Спасибі і за це!

Я голосував за незалежну Україну, з тим щоб у ній жити, а не виживати, але думка з ділом не сходиться! Думаєш одне, а виходить – зовсім інше, іноді таке трапляється! Отож нарікати не буду, доведеться терпіти те, що є, і миритися з тим, що є. Господь терпів і нам велів! Так що будемо терпіти, діватися нікуди. Що ж на перспективу, то для мене нічого не світило тоді, не світить і тепер, але як мені не доводиться – я все-таки живу, бо треба жити! Бо є я, бо є Україна».

То що скажете, Іване Котенко? Володимир Вовк із колись знаменитої Героєм Жилюком Тиманівки теж не «жирує», однак не втрачає глузду, не молотить згарячу дурниць і не вишукує «ворогів народу» серед своїх, а просто думає. Раджу, земляче,

і Вам зайнятися цим самим. Вашого листа я зачитав лише із земляцького сентименту. Більше не пишійте мені... Буду в Дзигівці – заїду обов'язково.

Катерина Юрченко, село Літки Броварського району Київської області:

«Отак і живемо... Часто чуємо, що погано жити, що нема правди і справедливості. Ні, дорогі співвітчизники, жити стало краще, що б там не говорили! Усі отримують пенсії, хоч не кожен її і заробив! По селах проводять газ, воду, відбувають гучні весілля і різні свята справляють. Базари переповнені товарами, немає черг, на новонароджених платять такі гроші, що ми, прості смертні, і за все життя таких не зібрали, хоч дітей народили – дай Боже! А що мали свого часу ми, породіллі? Місяць відпустки, а потім – виходь на роботу, не вийдеш – тебе звільнять або ще й судити будуть! Так що, дорогі жінки, вам тепер – тільки народжувати Україні славних українців!

А подивіться на береги Десни-красуні! Скрізь будуються дачі, обнесені високими парканами, такими, що сільським жителям скоро і до річки пройти не можна буде!

Але... звернімося до культури і тоді, може, задумаємося, куди ми йдемо і що залишаємо дітям і внукам після себе... Хто читає газету “Порадниця”, той знає, скільки сліз і горя виносять жінки і діти, у яких батьки (а часто й матері) зловживають горілкою! А справа ось у чому: дозволили самогонваріння, то тепер і маємо страшні наслідки! П'ють усі кому не ліньки – чоловіки, жінки, дівчатка і навіть бабусі, у яких внукам по 15-16 років! У нас усе виходить як у тій пісні – “Проп'єш коня, проп'єш дитя, мене проп'єш і Україну-неньку...”

Проп'єш... Та вже ж пропили половину, а якщо не візьмемося за боротьбу з випивохами, то проп'ємо і здобуту в муках незалежність! Ось у нас уже померло від “зеленого змія” тільки на вулиці Леніна 24 чоловіки і одна жінка! А як важко дивитися на дівчину, яка йде із сигаретою і напідпитку! А звідки йде? А з дискотеки!

Можуть сказати “ніхто у рот не наливає, сама п'є”! А реклама кожного дня, а дозвіл гонити... Що ж буде далі? Кому ми залишимо Україну? Говорять, що спиртне дає великі прибутки державі. Може, воно й так, але ж ми втрачаємо найцінніше – людину, українець-трудівника!

А культура слова! Лаються ж усі — чоловіки, жінки, діти! Вуха в'януть, коли проходиш повз гурт молоді. Ось був у нас рік культури, а чи щось змінилось? Депутати тільки б'ються за портфелі, за своє благополуччя! Хоч би один коли приїхав у село і побачив, що робиться, як процвітає тут горілка і брудні мати, чим тут, у глибинці, живе Україна, до чого вона тут прагне...

І ще одне. Чому таке зневажливе ставлення до села? Ось недавно по телебаченню демонстрували фільм “Дякую тобі за все”. Якщо хто уважно дивився, то зрозумів, яка у тому фільмі закладена просто-таки зневага до села і до всього сільського, до селян-трудівників... “Как ты держишь ребенка — село, да и только!” Це лише одна фраза з вуст героїні — Вероніки. А чи знає ота Вероніка, що сільська жінка-кріпачка виколисала “по-сільські!” великого Шевченка, що у сільській хаті народилися Олександр Довженко, Олесь Гончар, Павло Загребельний, Микола Вінграновський, Іван Миколайчук, Вячеслав Чорновіл та багато інших знаменитостей! А наші прекрасні співаки — та вони майже усі із села! А нас — то “темними і неосвіченими” назвуть, то в кіно завжди принизливо малюють тих селян-трудівників. Жаль, що дуель нині уже канула у вічність, а то б я визвала оту Вероніку і, будьте певні... перемогла б!!!

А у нас тут... пройшли вибори, було, тоді приїздили кандидати, обіцяли багато, а тепер ось знову не побачимо ми їх н'ять років. А жаль, треба таки з'являтися на ясні очі виборців частіше! Багатіємо матеріально і тонемо морально! А як хочеться побачити Україну багатую, квітучою, культурною, в якій би панувала наша прекрасна українська мова! Надіємося на зміни в Україні, інакше — і жити не варто!»

Степан Коваленко, місто Красилів Хмельницької області:

«На превеликий жаль, вже і після Помаранчевої революції до влади у нас просунулось дуже багато хохлів і явних українофобів, перевертнів, які заради особистих і кланових інтересів чинять злочини, і передусім змови, підкупи, зради. У нинішній Верховній Раді, приміром, продаються і купуються не тільки рядові члени фракцій, але і посади спікера та окремі фракції! То які ж сили керують у нашій державі і до чого вони доведуть нас, народ, своїм керівництвом, заснованим на продажництві і зраді?!

А що діється в українському (так званому українському!) телебаченні, в книговидавництві, в пресі? Державна, тобто рідна, українська, мова – на задвірках! То куди ми йдемо і яку державу будуємо?

Шановний Володимире Олександровичу! Велика і щира подяка Вам від нас, українців, за Ваше вболівання за долю України! Ваші передачі “Що ж ми за народ такий?” не марні, їх слухають мільйони людей. Ваші слова і слова інших людей, які Ви зачитуєте в ефірі, спонукають багатьох задуматися, зокрема, над такими питаннями, як байдужість і пасивність наша... Досить терпіти, тим більше досить сприяти тому, щоб до влади приходили продажні і пустодзвонні партії та їхні лідери! Я вірю, що нарешті терпець народові увірветься і він приведе таки до влади справді патріотичні і демократичні сили.

Як і більшість українських патріотів, впевнений, що незабаром Україна справді стане незалежною, суверенною, українською, заможною та авторитетною... Без хохлів і малоросів! Хай нам допоможе у цьому Бог!»

Ну ось і поговорили між собою ми, українці. Якщо є ми з вами – є наша свята батьківщина на ім'я Україна. Наше, таки українське життя не лише триває, а й стає досконалішим. Не втрачаймо любові і мудрості!

Українська душа: діалог із собою

Я неквапно і дуже уважно прочитав цього листа. Кілька разів. Він великий і за обсягом, і за своєю суттю. Нелегкий для сприйняття, бо думки і судження про наше життя кладуться густо, емоційно, часто навіть парадоксально. Власне, це не лист, а щоденник. Щоденник людини, котра шукає істину. Шукає її болісно, стражденно. Шукає у своїй душі, у своєму оточенні, в Україні і поза нею, в чужих, часто уже негостинних для українця світах.

Цей щоденник — унікальний документ нашого дурного, за-турканого часу. Ще не українського, а малоросійського часу. Його автор буває радикально жорстокий до себе і до українців, але це — зі справжньої, зболеної, аж терпкої любові, а не солод-

кавого рюмсання у пошуку винуватців наших невдач. Принаймні сприймаю це саме так.

Я не знаю цієї людини. Він не посвятив мене у свою біографію, бо, мабуть, вважає, що формальні дати чи факти його буття не мають значення тоді, коли пишеться біографія душі, ходу і розвитку думки, болю чи радості. Я знаю найголовніше: це — українець. За суттю, за способом думати і відчувати, якщо хочете — за покликанням українець. Він шукає себе, шукає себе саме українського, в усьому, що бачить, що переживає. Українець наприкінці двадцятого і на початку двадцять першого століття.

Мені часто кортить сперечатися з ним, чи спокійно дискутувати, чи й беззастережно згоджуватися. Та видається важливішим, щоб цю роботу виконував кожен із вас, хто нас слухає. Кожен особисто. Перекоаний, що це зробить нас розумнішими, вдумливішими, добрішими, водночас сильнішими, а головне — ще більше українськими людьми. Отже, киянин **Ігор Вугляр**. Уривки з його щоденника:

«...Кожний новачок мав пройти через це. З заламаними руками його збивали з ніг і ставили на коліна. Перед паханом. Під ліву лопатку приставляли заточку. Новачок мав присягнути на вірність. “І ще однією людиною на землі ставало менше...” — глухий голос старого ніби й досі стоїть мені у вухах. “І ще однією людиною на землі ставало менше...”

Нас ніхто не ставив на коліна, не приставляв до серця шила. Ми впали самі. Під ноги карлика. Спочатку ті не повірили в таку удачу. В таке неймовірне везіння. А потім взялися до справи. Та так хутко. Почали опутувати того Гуллівера. А щоб він не пручався і не прокинувся, давай співати йому сирен. Про його велич. Міць. Мудрість. Мужність. Достойнство. Добробут... Лишилося затягти ще кілька мотузок. Дов’язати пару вузлів. Спеленати назавжди. І відсвяткувати перемогу.

Невже? Молотом гупає мені в скронях. Невже так буде вічно? Все життя. Як це могло статися? Ми ж совіслива нація. Так, не без вад, але совіслива. То як же ми могли впасти так низько? Нас ніхто не штовхав. Ми впали самі. Самі мусимо і підняти. Скинути з себе того мутанта-кровопивцю. Раз і назавжди. Якщо ми цього не зробимо — то зникнемо. “І ще одним народом стане менше”.

Можже, вони ненормальні, ці українці? Дурні? Пияки? Злочинці? А може, вони нація злодіїв? Чому ви дивуєтесь? Є ж нація наркоділків. Колумбійців. Або корупціонерів. Аргентинців. І ми туди ж. Вже залишилося зовсім небагато. Створити щось негідне, непридатне для життя і цим ще пишатися. Чіпляти ордени. Одне одному. Лити поза вуха мед. Одне одному. Балювати, номінувати, витанцювувати. Одне з одним. На згарищі, ім'я якого сьогоднішня Україна.

Виросло покоління, у яких в душах чорні діри. Поняття моралі, совісті, добра, зла жахливо деформовані. Це все не впало на нашу землю серед неба, не взялось само по собі. Нас усіх, українських дурників, пов'язали ляльководи, яких ми самі і обрали. Правоохоронців з криміналом, лікарів з хворими, вчителів з учнями, податківців з підприємцями, депутатів з виборцями... пов'язали хабарем. Одночасно дають і беруть. Всі і усім. І не будемо їм за це дуже дорікати. Винуватити. Ця провина значно глибша. Можна навіть сказати, що вона історична. Історично ми були приречені мати незрозуміле жодній нормальній людині в жодній нормальній країні суспільство. З жалюгідним скиглінням про "хліб і до хліба", "прожитковим мінімумом", "не все так погано в нашому домі", не кажучи вже про "маємо те, що маємо". Який прожитковий мінімум? Який хліб і до хліба? Що означає "не все так погано"? Заводи розкрадено, село полишене на самовиживання чи самовимирання. На черзі українська земля. Маємо те, що маємо? В моїй черепній коробці все на місці. За десять років в цьому мали змогу впевнитись більш ніж в десяти країнах на чотирьох континентах. Якщо у вас чогось бракує, то прошу лишити народ в спокої.

Рекет. Ця потвора, яку культивували на рідних пенатах, розповзлася по всьому світі. Там, де є ми, українці. Там, де слов'яни. Там, де нас немає, там немає і рекету. В Сінгапурі немає, в Саудівській Аравії немає, багато де ще немає. Всюди, де є влада, а не сопливо-корумпована розмазня, рекету нема ні на дух.

Вже не пам'ятаю, через кого і як я познайомився з жінкою з мого міста. Хай буде Оксана. У самої біда чорна. Чоловік з дорослим сином залишилися вдома. Учоловіка важкий цукровий діабет. Маєш гроші — ти живеш. Не маєш — помираєш. Дуже просто, як хвіст бурячини. Так-от, щоб заробити ті жалюгідні копійки, від яких залежить життя рідної людини, Оксана, в минулому інженер, перетворилась в наймичку. Біля старенької сеньйори, яка

повільно помирає від раку. А разом з нею повільно помирає і Оксана. Тільки, як ви здогадуєтесь, децю в іншому розумінні цього слова. Так-от, ця жінка, яка ніби знає, що таке горе, біда, нужда, відчай не з книжок Кобзаря чи Діккенса, а на своїй, перепрошую, шкурі, пропонує мені підробити. Підсобником на будові. Два дні по двадцять песо. На той час по двадцять доларів. Це вже спасіння. Це вже відстрочка вироку. Треба знести стіну. Вибити її в колодязь і винести уламки в контейнер на вулицю. День на злам і день на винос. Adelante.

Вперед. Стоячи на драбинах, поперемінно використовуємо ковадла, важкі молотки, зубила. Стіну мурували не петеушники під кінець кварталу завершального року п'ятирічки. Головне — не вилетіти разом з черговим уламком цегли в провалля. Драбина хитка, ковадло важке, сила інерції велика, втома ще більша. Кожен удар має бути точно виважений, бо інакше разом з уламками цегли вже хтось інший буде збирати твої кістки. Добили, доконали, домучили. З кривавими мозолями. Завтра буде легше. Завтра буде шуфля і тачка. Гроші візьмемо завтра, по закінченню роботи. Ну завтра, то й завтра, не перший раз, діло звичне.

Як я і чекав, на наступний день мій напарник на роботу не з'явився. Я, звичайно, не здивувався, коли почув, що іще вчора наш роботодавець повністю віддав гроші за всю, навіть сьогоднішню, роботу моєму напарникові. Я не здивувався коли моя землячка Оксана при зустрічі почала “здивовано” кліпати очима. Кого і чим ви вирішили здивувати, “щирі” українські хлопці та дівчата? Довелось мені, можна сказати, інтелігенту, європейській освіченій людині, класти брудні черевики на стіл.

А ви кажете. Ми, ми, ми українці... А грошики я з вас витрушу, голубчики ви мої дороженькі. Прошу не сумніватися. І без усякого рекету. Коли мене за живе та нижче пояса, я сам рекет. Так-от подалі від кам'яних уламків і ближче до уламків людської душі.

Унас, на Батьківщині, повія, що стоїть на об'їзній, відстьобує щоночі черговому охоронцеві моралі 30 гривень і 50 “беркутівцеві”. Молоді, дужі, червонопикі бики вважають це за цілком нормальне явище. Якщо ви їм скажете, що вони недоноски, на яких не зглянеться жодна нормальна жінка, вони вас просто не зрозуміють. Навіть в криміналі це вважається гнидою. Окрім сутенерів, але кому невідомо, що сутенер не є чоловіком. То що, думаю я собі, кримінал в моральному відношенні стоїть вище розбещеної влади?

А це про нас наш-таки Олександр Довженко: “В чім-то найбільш дорогому і важливому ми, українці, є народ другорядний, поганий та нікчемний. Ми дурний народ і невеликий, ми народ безбарвний, наша неповага одне до одного, наша відсутність солідарності та взаємодітримки, наше наплювателство на свою долю і долю своєї культури абсолютно разючі і не визивають до себе ні в кого добрих почуттів, тому що ми їх не заслуговуємо...” – так-так, це – Довженко.

Не люблять нас, українців, може, хто не знає. Мають за албанців, аргентинців, філіппінців... “Наш голова вже накрався, то давайте його переоберемо. Бо прийде новий, поки наїсться...” Де, коли, який народ мав такий фольклор: “Боже праведний, виколи мені око, але при умові, що сусіду виколиш обидва”? А це звідки взялося? Вже не кажучи про хату, що завжди скраю...

Запитують на західних землях в одного діяча, державного, лідера партії. Який спить і бачить себе наступним Президентом. Правда, про це він помовчує до пори до часу, але ми-то в курсі справи, чи не так? Питаннячко дуже простеньке: “Як ви вважаєте, достойний діячу, чому рівень зарплат, пенсій, стипендій і таке інше в нас такий сороміцький? Зарплата ледь за 600 гривень. Не на день, а то, бува, хто не знає, на місяць”. А це тому, відповідає чергова “надія” нації, що ви дуже свідомі. Незалежні і свідомі. Тому влада (до вищих щаблів якої він ще вчора належав, поки не нагнали, а сьогодні став її непримиримим критиком та опозиціонером) знущається з вас відкрито і цинічно вже друге десятиріччя.

Я думав, що причулося. Я думав, що, будучи людиною безперечно розумною, освіченою і совісливою, достойний вчорашній товариш, а нині пан відповідь на кшталт того, що вам, напіврабам, і того забагато. Яка різниця, 300, 400 чи навіть і 500. Ні за ті, ні за інші копійки жити фізично неможливо. Неможливо навіть скніти. Людина при таких платнях, які ще й не виплачуються місяцями, перестає нею бути. Вона перетворюється на худобу. А ви, замість того щоб протестувати і вибороти собі якесь людське життя, кинулись лаштувати своє майбутнє по базарах та еміграціях. Ваші жінки по Італіях-Греціях та чоловіки по Португаліях-Іспаніях годують і утримують тих, що залишились. Якщо завтра перекрити цей доларово-євровий потік, то після-завтра область збанкрутує. Колапсує.

У ваших селах на весіллях чоловіки танцюють з чоловіками. Позаливають очі оковитою і танцюють. Бо вони втратили людську подобу. Чоловічу стать. Бо в ваших селах не лишилось жінок. Ваші жінки, найгарніші і найвродливіші в світі, миють чужі сраки, а ви перетворилися на дурне і п'яне лайно. Такого нема ніде в світі, навіть на найостанніших островах. А по містах ваші жінки в розквіті сил і краси перетворюються в зморшкуваті мумії. Бо вони позбавлені кохання. Чоловіків. Які масово виїхали, виїжджають і будуть виїжджати на заробітки.

Замість того щоб піднятися і поміняти цю бездарну владу, будуть махати кайлом десь в Порто. Тягти мішка з цементом на своєму дурному українському горбу з ранку до вечора на п'ятий поверх десь в Єрапетрі. Розмахувати газетою на заплывано-загазованому перехресті в Буенос-Айресі. Гибіти, нищитися, перетворюватися на сміття. А сила-силенна тих, що залишилися, втопили своє чоловіче "я" в горілці... Від розпачу, слабодухості, безробіття, безгрошів'я, безвиході, без, без, без...

Але не сказав нічого цього достойний діяч. Не сказав того, про що думав і що мав сказати. Не бути йому ніколи Президентом.

Весь час розмірковую, чому саме так, а не інакше. Сумні роздуми. Попри всю відмінність, ми дуже подібні ну хоча б до аргентинців. Якщо Північна Америка будувалась на добротному англо-західноєвропейському матеріалі, то та ж Аргентина – в основному на людському смітті південно-каторжного походження. З усіма вражаюче сумними наслідками. Беруся стверджувати, що нормальна людина не може жити в такому суспільстві. В дрімучому суспільстві. В суспільстві-хаосі. В суспільстві-беззаконні. В суспільстві-посміховиську. В суспільстві-експлуататору.

Західняки – це та ж суміш. Ми все своє життя переходили з рук в руки. Відсталий, забитий, понівечений нарід. Можете бігти з позовом на мене до найближчого суду. Знаю, що кажу, бо сам з тих країв. Десятиріччя життя. Викривлена мораль, темрява людська. А звідси і усе інше. Усі біди.

Переважаю російськомовний промисловий Південь. Та це ж інша країна. Дві країни в одній. І як місток між ними – Центральна Україна. Такий самий і парламент. Верховна Рада. Невже це представники однієї країни, одного народу? Часом думаю: краще не мати ніякого парламенту, аніж такий. Маючи розумного та совісливого держиморду Президента. І не крадія. Але де такого

взяти? Людина приходить до влади з одними гаслами, а починає виробляти діаметрально протилежне. То, може, краще не мати взагалі нікого, аніж чергове ніщо. Та ще й зі знаком мінус. Сильний парламент, і ніякого тобі горе-президента, чергового посміха та глуму на увесь білий світ. Теж не годиться. Бо наш оголоднілий народ понавибирив собі слуг чи не поголовно з мільйонерів. Щоб стали мільярдерами, не інакше. Не всі, не відразу, але до того йде. Ще пару-трійку скликань. Порахуйте, скільки їх було і скільки є. Чим більше зубожіє народ, тим більший жировий прошарок у його обранців. Це все вже давно вийшло за межі бодай якогось розумового осмислення. Кожен голос має свою ціну. Хто про це не знає. Патологія, підкуп, шахрайство в стінах найвищого законодавчого органу давно стали нормою. Ще за часів Лазаренка, який, якби не американці, і по цей день вчив би нас, греккосіів, як нам жити. Ну то не волайте на кожному перехресті, що немає за що жити. Їсти, пити, оплачувати оскраженілі комунальні послуги, купити дитині на зиму чоботи, а бабусі ліки. Що вам не платять зароблене і виганяють з нетопленої хати. Бо не заслуговуєте кращої долі. Нікого не шкода, окрім безневинних діточок та вже зовсім престарілих. Маю на це повне право, бо перш за все не шкодую себе».

«Наші» серед серед чужих

Я не втручаюся в плин думок Ігоря Вугляра, не коментую і не сперечаюся з ним. Залишаю цю важку, але необхідну роботу кожному з вас. Отож слухайте і думайте водночас:

«Що в нас там далі? О, духовність! Ми дискутуємо з товаришем. Що є первинне, курка чи яйце? Чи ми вже настільки здичавіли, що дозволяємо виливати на себе відра телевізійних помий, чи нас хочуть перетворити на пітекантропів, котрі радо зригують з того пійла? Радше і те, і інше. Статус-кво. Бойова нічія. Наразі. Так тепер кажуть на берегах Дніпра. Мабуть, так промовляв Кобзар. Ведуча теленовин чи не через речення каже тепер — “на разі”. Я не знаю, як воно правильно пишеться, разом чи окремо, бо в словнику такого слова немає. Тому пишу разом і окремо. Це і є первородна вишукана українська мова. А не якась там засмічена чужинцями. Москалями. Гречка правильно буде “риж”. А неправильно — “гречка”. Не вірите, то подивіться до словника. Бо

так кажуть в забутих Богом закарпатських селах. А ще дуже правильно і по-українськи після кожного речення мукати, немов теля, е-е-е... Так телиться в ефірі один дуже відомий журналіст, син відомого батька. Цього досить. Навіть якщо ти глухонімий. Такі часи. Розквіт культури. Духовності. Починаючи з Кучминого Версалю. Вишукано так Леонід Данилович: “Ти його того б, за... яйця...”

Передача для молоді, яка, як відомо, надія нації. А не якогось там собачого зброду. Трішечки розкута малявка, з ногами, закинутими чи не за голову, спілкується з трішечки закомплексованим молодиком. “Як би ви хотіли стрьомно (поясність мені значення цього слова, я випав із життя), так, щоб запам’яталося, провести час в супермаркеті?” — питає її, ні, не древній ефіоп чи чукча — студент одного з київських вузів Юра. “Я б, — відповідає наше майбутнє і майбутня мати ще кращого майбутнього, — набрала б презервативів і непомітно накидала б їх в кошики покупців”. Ха-ха-ха! — заходиться в реготах аудиторія. Оце прикол. Оце так! Я б до такого не додумався. Шкода.

Упомешканні, де я квартирую, нема телевізора. Яке щастя! Бо вже давно викинув би його через вікно. А як комусь, боронь Боже, на голову? Тому й не маю, від гріха подалі. Зате маю чистий спокій. Але, живучи не в каплиці, до пори до часу, а в суспільстві, відвідую добрих людей і бачу, що на світі коїться.

Бокс! Хто не любить бокс? Тепер всі люблять, як чоловіки, так і жінки. Бо маємо братів Кличків. Раніше мали ракети і Гагаріна, тепер — Кличків.

Свого часу і я вистрибував у чорних, до колін трусах перед дзеркалом, грушею та на рингу. Правда, недовго. Мій ніс, дякувати Творцеві, а головним чином татусеві, за своєю кістково-хрящовою консистенцією виявився децю відмінним від носа, ну, скажімо, Тайсона. Не кажучи вже про товщину кісток анатомічного утворення, в якому міститься желеподібна субстанція під назвою “мозок”. Яка в багатьох шоуменів нагадує, принаймні за консистенцією, децю діаметрально протилежне.

Так-от, сьома ранку. “Під патронатом Президента України!” — лунає з динаміку голосом Левітана. “Пийте пиво «Чернігівське»!” — ще урочистіше. Що, злякано думаю сам собі, ті боксери-молотобійці, перш аніж взятися до приступу один одного, мусять напитися “Чернігівського”? Поголутися “Gillette”. Змастити

щоки “Nivea”. Вимити голову шампунем “Timotei”. Почистити зуби “Colgate”. Попирскати попід пахвами дезодорантом “For men”. Аби не спітніли ніженьки, подмухати на них якимось “Антиклопом”. Випити пігулки від зайвої ваги. Придбати пілососа, соковижималку, праску разом з пральною машиною, телефона, який навчить тебе англійської уві сні, тренажера, який буде переробляти на м’язи зажирілі тілеса. А головне — прокладки. Прокладки, прокладки, прокладки... З крильцями і без. Скільки буду жити, стільки буду дивуватись, як прекрасна половина досі ще не зникла з лиця землі без прокладок. Хоч з крильцями, хоч без. А головне, що особливо тішить не тільки мене, а й панів президентів — державників і патріотів, — всі оті такі необхідні та корисні в повсякденному ужитку речі не наші, не вітчизняні. Це видно хоча б із назв.

Я захоплений “геніальністю” тих, хто заганяє нас в кам’яний вік через той чортів кольоровий ящик. Ви десь бачили страйкуючу мавпу? Мислячу? Страждаючу? Яка слухає сонета? Розучує фугу? Годинами розглядає зоряне небо? Невже “Чернігівське”, “Camel”, “голова ти моя дурная, поломаная такая...”, помножені на жувальну гумку, — це і є духовність? “А мордобій?” — здивуєтесь ви і будете праві. А вбивства, яких за день більше, аніж грибів після рясного дощу. А якісь пришепелуваті кліпи, недостойні навіть латінос. “Я думав, ми стоїмо на різних сходинках однієї і тієї самої драбини цивілізації, але ні, виявилось, ми стоїмо на різних драбинах”, — ділиться один розумний чоловік. Невже ми стоїмо на одній драбині з афро-азіатами гіршого гатунку, від якого нудить увесь той цивілізований світ, до якого ми так настирливо премось? І в який нас так само настирливо не пускають.

Якщо я вирішу зав’язати з жіноцтвом, то неодмінно піду на якийсь конкурс краси. Це видовисько раз і назавжди зробить з мене імпотента. Вигляд обтягнених шкірою дівуль, що човгають якоюсь неприродною, ніби підстрелені чаплі, ходьбою, доб’є мене остаточно. Чоловіки, скільки існує людство, завжди вешталися по борделях. Бо це закладено в чоловічій суті. А тепер вони ходять подивитися. Скотвнути слину. І ніхто цього не соромиться. Нікого і нічого. Нещодавно чув, як ділився своїми життєвими успіхами один “новий українець”. Натягав на себе гори жіночих колготів, рейтуз, ліфчиків під зимову одіж і таким обхідним маневром перетинав кордон і митницю. Клепав копійку на польських базарах.

Ви можете собі уявити, ні, не Андрія Болконського, а останнього юнкера в цій остаточній стадії чоловічого падіння? Яким ще й привселюдно пишуться. Між іншим, колишній адвокат. Колишній інтелігент. Колишній мужчина.

Не хочете дивитись телевізора — ну то й не треба. Почитаймо краще газети, журнали. Гидко, нудить... Ну то хоча б заголовки. “Влада обкатує прийоми фальсифікації президентських виборів”, “Маленькому жебраку батьки двічі ламали ногу”, “Крадуть посправжньому, сидять абияк”, “Суддів змушують свідомо порушувати закон”, “Прокуратура заробляє на вбивствах”, не кажучи вже про “Звичайний фашизм” та середньовічні історії, від яких мурашки по тілу. Коли лікарі, вчителі, шахтарі, матері обливають себе бензином і чиркають сірника. В знак протесту. В тому числі і проти такої “духовності”. Всі вісімнадцять років свавілля. Мордування власного народу. “Розквіту” духовності.

Що там в нас ще, пани народні депутати? Добробут. Довіра. Ще один удар суддівського молотка з безперечним “Винні!”. Не хочу наводити ніяких циферій. Вони настільки вражаючі, що в них неможливо повірити. Людина зі здоровим глуздом аж ніяк не може сприймати реалії такого життя. Коли я розказую навіть не про те, що чув чи читав, а що бачив на власні очі і відчував на власній шкірі, — мені не вірять. Бо таке не може бути. Але таке є. У нас. Невже ви, владці, і вам подібні вважаєте, що все саме минеться? Що наші душі вже поросли бур’яном забуття? Що ми всі зійшли нанівець? Не хочу балакати з вами навіть на папері. Ви переступили ту межу між людьми, де кінчається людськість.

“Всі судді б... подонки”. Після плювка в обличчя ті самі “б... подонки” тиснуть руку автору цього вислову. Ви довірите свою долю, долю своїх близьких цим суддям? Я — ні. Хочете жити в такій країні? Я — ні!

Моє життя змарноване нанівець. Не варте навіть ламаного шеляга. Нема про що розказати нащадкам. Я не припадав до пилу президентських черевиків, не торкався бодай гудзика прем’єра, не кажучи вже про те, що ніколи в житті не бачив навч Кравчука, Кучму, Марчука, Ющенка, Тимошенко. Але я бачив Хрущова і Фіделя, Менема і Коля, Горбачова і Черненка (щоправда, вже в труні), п’яного Єльцина (краще б я його не бачив) і навіть Кардозо. Той дивак Кардозо, замість того щоб в’їхати у спеціальному броньовику в спеціальному проході на спеціальний пляж у спеці-

альний Атлантичний океан, чомусь приймає водні процедури на пляжі Конабакана разом з усіма смертними. Не інакше як заграє з народом, буржуазна кістка. Ще більший дивак Гавел. Неначе якийсь простий секретар обкому з ідеології, н'є пиво в пивниці, що на Вишеграді. І не боїться, що вдячні співвітчизники поб'ють дорогоцінний чеський кришталь об його, Гавела, голову.

А ще є королі, принци, не кажучи вже про численних регентів, які купують собі квитки на футбольні матчі, стоячи в загальній черзі, і їздять собі на роверах, як сільські поштарі. Щоправда, не у нас. У нас — панцерник з тонованим склом. І охорона, охорона, охорона. Пожиттєво. Від вдячних співвітчизників-єдиновірців. Разом з імунітетом. Пожиттєвим. Разом з усіма домочадцями до надцятого коліна. Це якихось там Людовіків чи Миколу, королів-царів у чортзна-якому поколінні можна було спитати (і питали!) за лиходійства, скоєні супроти власного народу. Селянських синів не чіпати. Боронь Боже. Зась!

Бо високу, воістину Божественну (це кажу вам я, невинуватий атеїст) місію служіння народові вони проміняли на служіння його “препохабію” капіталу. На служіння папірцям. На одній чаші терезів можливість дійсно увійти в Історію, лишити по собі невмирущу пам'ять та славу, а при житті — любов та шану співвітчизників, на іншій — купа папірців. Яка вона за розміром — то не має принципово ніякого значення. Навпаки, чим менша, тим важча провина. Покута. Бо перша особа держави собі не належить. Вона належить мені, тобі, бабусі, яка сапає город порепаними руками, солдатику, змореному від втоми, дитині, що тулиться до мамки, — усім нам належить. Має бути до себе немилосердною. Жити на межі можливого. Але домогтися свого. Дотриматись даного слова.

“Я можу встояти перед усім, окрім спокуси”. Цей уайльдівський вислів виявився пророчим. Спокуса — то страшна річ, по собі знаю. Є речі, супроти яких чоловік встояти не в змозі. Спокуса жінкою. Жоден не встоїть. Спокуса владою. Тим більше. Спокуса грошима. Мусиш встояти. Ридати, волати, скавуліти, скиглити, гризти зубами персидського килима, але встояти. Інакше починається неконтрольований процес. Принцип доміно. Все летить шкереберть. Всі гілки влади. Усі запобіжники. Усі моральні засади, на яких досі трималося людство. Народ. Нація. “Человечество должно быть принуждаемо к добродетели”, — деякі афо-

ризми не варто перекладати. Губиться якщо не зміст, то дещо неповторне. На цьому зламі епох чи не все залежить від першої особи. Особа має бути, ні, навіть не винятковою. Кристалево чесною. Непідкупною. Всього-на-всього. Та поки що не знайшлося. Серед півсотмільйонного народу ще не знайшлося свого Мойсея. Згаяна прірва часу. Розорено-розкрадено національне багатство. Націю уразив вірус морального занепаду. Якщо ви будете жити згідно, ні, не з моральним кодексом будівника комунізму, згідно з біблейськими заповідями — ви приречені. Бо ви не виживете. Вас чекає або самогубство, або божевілля. “Треба дати хабара”. Це мовиться так буденно, як — “очікується мінлива хмарність”. Людина з нормальним зором в королівстві кривих дзеркал довго не протягне.

Ви, можливо, знаєте таке прізвище — Амонашвілі. Макаренко, Корчак, Сухомлинський. А в грузинів є Амонашвілі. Якось його запитали: “От ви, шановний Шалва (справа була при розвинутому соціалізмі), все життя вчили своїх учнів чеснотам... Але, виходячи в самостійне життя, вони зіштовхуються з іншим світом, вам так не здається? Чи не приводить це до трагедій, чи не відчуваєте докорів сумління?” — “Один з моїх учнів по закінченні школи поступив до будівельного інституту. Зіткнувшись під час навчальної практики з таким явищем, як «приписка», він перейшов на іншу будову. Але і на іншій він знайшов не правду, а глум, насмішку і нерозуміння. Так само, як і на третій. На якій покінчив життя самогубством. Посеред робочої зміни. На будівельному майданчику”.

Приписка. Крадіж. Несправедливість. Тощо. Ці та інші недостойні білої людини явища ми зголосилися залишити в тому, радянському, житті. Але не вийшло. Виявились неготові. Навпаки. Бал почали правити не найкращі — найгірші риси людської натури. Правлять і понині.

Якщо найближчим часом ми не отямимось і не повернемося в лоно людства, я зречуся себе. Закличу батюшку, щоб він зняв з мене це прокляття — бути українцем. Належати до нижчої раси. Залізу в гімалайські хащі, пірну в нью-йоркську підземку, впаду десь на тайтянському пляжі або на амстердамському дні. Перетворюсь на снігову людину. Це чорне провалля має скінчитися якнайшвидше. Або ніколи...»

«Демократія — це благо, яке полягає в тому, що дає змогу тим, хто зазнав кривди, поміняти правителів». Так по-максималістськи вдивляється у важкі хвороби української душі та української влади, українського суспільства взагалі українець, що як заробітчанин об'їздив півсвіту, Ігор Вугляр з Києва. А ми не біймося гостроти його суджень, а думаймо, думаймо...

Антинародні «народники»

Не всім сподобаються думки Ігоря Вугляра, не всі сприймуть їх однозначно. І це добре. Думаймо разом з ним, сперечаймося з ним, пропонуємо свої міркування та рішення. Ігор Вугляр спонукає до цього.

Його роздуми про народних (і ненародних, себто антинародних!) депутатів та президентів. Наших і не тільки.

«Парламент часто приймає будь-яке рішення, наслідки якого можуть бути фатальні. І що ж? Ніхто за це не відповідає, нікого не можна притягнути до відповідальності. Насправді, хіба можна вважати відплатою те, що після чергового краху якого-небудь сектору економіки винуватий в цьому уряд вимушений піти у відставку? Або що відповідна коаліція партій розпадається і створюється нова? Або навіть розпускається. І взагалі, хіба хитка більшість людей може насправді нести якусь відповідальність? Хіба не ясно, що сама ідея відповідальності пов'язана з особою!

Чим дрібніший такий духовний гном і політичний торгош, чим ясніша для нього своя політична нищість, тим більше він буде цінувати ту систему, яка зовсім не вимагає від нього ні геніальності, ні сили велетня, яка взагалі цінує хитрість сільського старости вище мудрості Перікла. При цьому такому типові ні краплиночки не доводиться перейматися питанням відповідальності. Для збіговиська таких «народних представників» завше великою втіхою є бачити на керівній посаді людину, розумові здібності якої перебувають на тому самому рівні, що і її власні.

Насправді, подивіться на такого політичного махінатора, як він в поті лиця «працює», щоб в кожному окремому випадку нашкребти більшість і одержати можливість в будь-який момент уникнути відповідальності. Будь-яка нікчема вчинить саме так. Хто не хоче нести особистої відповідальності за свої вчинки,

хто шукає для себе прикриття, той є боягузливий негідник. Ну а якщо влада вибирається з таких безчесних боягузів, то рано чи пізно за це доведеться дорого розплачуватися.

Футболіст Блохін поміняв громадівців на комуністів, комуністів на есдеків, як колись бутси. Перебігає з партії до партії, як у добрі часи від воріт до воріт. Значний внесок в “здобутки” вітчизняного парламентаризму, чи не так? Пан депутат зліпили хоч пару слів докупи під час протирання штанів? Як дасте почитати — з мене “Хеннесі”. Стрибун Бубка не стрибав з партії в партію, мов той горобець. Він просто стрибав догори. Та ще й з жердиною. В нас цього виявилось для депутатства більш ніж досить. Правда, для заочного. Депутат-заочник. Дуже нагадує американський сенат, чи не так? Або палату лордів. Футболістів-стрибунів. Які ошчасливлюють своєю персоною робоче місце хіба що по святах.

Та й нащо, як трішки подумати. Якщо людина спеціалізується, скажімо, на кутових або має опорну ліву, то це дається взнаки. На прийнятті державних рішень. Та й ніколи займатися такими дрібницями, як державні рішення. Бо хто ж буде займатись бізнесом? То дурне, що не можна поєднувати. Кому не можна, а кому дуже навіть і можна. Особливо з огляду на депутатську недоторканність. Колись в Індії була така каста — “недоторканні” називались. Взагалі там було сім каст. Так-от, вища, сьома, — недоторканні. Але коли то було, ще при махараджах. Було, та загуло. В Індії загуло, а на українських теренах з’явилося. Згідно із законами діалектики. Коли в одному місці щось зникає, то неодмінно з’являється в іншому.

Взагалі я не проти парламентаризму. Я — за. Обома руками. Але не такого. Такий, який він є на сьогоднішній день, — це профанація самої ідеї. Насмішка. Або навіть глум. Люди, які мають дотримуватися законів, їх перші і порушують. Порушують — це дуже лагідно сказано. Топчуть. Не всі, звичайно, не всі, Володимире Олександровичу! Ще цього не вистачало. А хоч би й один. Це вже привід, здійнявши руки догори, волати до небес. Так має право народний обранець займатися комерцією, поєднувати посади? Питання Президентів, Прем’єрові, депутатам-правникам. Не чую відповіді. Хоча якщо бабусі і дідуся, нехтуючи законом (що-правда, вони, скоріше всього, того й не підозрюють), “збивають статки і капітали” на роздрібній торгівлі цигарок та насіння, то

чому це не може собі дозволити ну хоча б той же головний правник? В нас — може. В нас — все може. І все можна. Правда, до пори до часу.

Єдине, про що спроможні годинами, днями, місяцями, роками промовляти наші депутати, міністри, губернатори, президенти і їхня челядь, так це про державність. Державність, самостійність, незалежність, суверенітет, соборність... Мабуть, тому, що все це впало чи не як сніг на голову. Як новорічний дарунок Діда Мороза. Хе-хе, минулися часи гетьманів, Грушевського та Винниченка, коли за ту саму державність треба було класти на плаху голову. Ви уявляєте собі когось із них, хто пожертвує головою заради ідеї комунізму? Заради незалежної та соборної неньки? Зовсім не смішно. Мені, повірте, теж. Державність виборювали тяжко і в муках такі стоїки, як покійні Коновалець, Бандера, Шухевич, Стус, Іван та Надія Світличні, Гірник та Чорновіл, живі Левко Лук'яненко та брати Горині, а не “примкнувший” до них боєць ідеологічного фронту Леонід Кравчук. Якому державність принесли на таці. Горбачов із компанією. Такий самий балакун-пустун. На найвищій посаді в державі. Який, закінчуючи речення, не пам'ятав вже, про що казав на початку. У медицині це називається “дислексія”. Розумова і мовна розірваність. Повний вперед, стоп і назад одночасно».

Слова і дії. Прірма...

«Більшість наших діячів — це нескінченний водоспад обіцянок і лукавства, Ніагара марнослів'я. В той самий час, коли треба діяти. Взяти до рук молотка і забити цвяха. А цікаво, чи здатні вони дійсно забити бодай цвяха? Хмельницький косив шаблею ворогів і працював мізками, Мазепа будував церкви, скакав на коні сотні кілометрів за добу і ризикував головою за Україну, Петлюра був непоганим столяром. А сьогоднішні? Дивлячись на їхні випещені, чи не жіночі рученьки, сумніваюсь. Бо з ранку і до самого вечора голова болить “про державність”.

Є такий предмет географія. А в ньому розділ — корисні копалини України. Це знав кожен трійочник-старшокласник, який хоч раз в житті розгортав підручника. Окрім історичних рішень партійних з'їздів, нашим “вождям” не завадило б ще щось читати. Хоча, якби

в Україні росла одна верблюжа колючка під назвою “саксаул”, це не завадило б стверджувати, що ми маємо все необхідне для того, щоб в найближчий час зайняти своє чільне місце серед найрозвиненіших країн Європи. А то й цілого світу! Тільки жити!

Та нашим “вождям” засліпило очі. Від жадоби влади. Від гетьманської булави. Від бажання увіковічити себе на скрижальях історії. Латунна мідь оркестрів. Почесна варта. Броньовані лімузини. Червоні килими. Персональний літак. Який селянський син встоїть супроти такої спокуси? Ви б не встояли? Звичайно встояли. Бо справжній лицар духу, аристократ, та бодай просто інтелігентна людина, розуміє, що все це є примара. Мильна бульбашка. Суєта суєт. Що не про себе, коханого, треба дбати на такій посаді, а про дещо інше. Слово є таке. “Народ” називається. Про який ви в новорічних вітаннях згадуєте. Не за Україну у вас голова болить, а про свої інтересики.

“Яким шляхом йти думаєте?” – цікавиться забугорний наївняк. “Може, китайським? Чи польським?” – “Українським!” – гордовито відповідають наші гетьмани. “Українським!” – і мільйони твоїх синів та дочок, як колись за часів Франца Йосифа, покинуть Батьківщину в пошуках порятунку. “Українським!” – це звучить як “болівійським”, хоча ні, в Болівії легше вижити. “Українським!” – це звучить як “іракським”, хоча ні, в Іраку люди живуть краще.

Як колись все, до чого торкалась рука царя Мітада, перетворювалося в золото, все, до чого беруться наші поводири, перетворюється на руїни. Ану йдіть-но сюди, панове. А відповідати? Відповідати думаєте, чи ні? Хто буде відповідати? Історія? Пошлете нас в черговий раз до матінки Історії. Мовляв, вона все спішиє. Як вже не раз бувало. Але такі фокуси тепер не проходять. Навіть у тропіках. Всьому свій час. Повірте, вже недовго лишилось. Ще не всі з’їхали з глузду, проміняли совість на бакси, а розум на горілку, емігрували, зійшли нанівець. Недовго. Недовго вам і таким, як ви, розкошувати на кістках знедоленого і розореного народу. Прислухайтесь до цокання годинника. Уважно прислухайтесь. Лишилось недовго...

Демократія. Взагалі демократія в нас є. Це проявляється хоча б у тому, що я маю змогу писати ці рядки (щоправда, їх ще треба оприлюднити і не перетворитись в чергове тарашанське тіло). “Цензура заборонена”, – ст. 15 Конституції. Окрім того, маємо ще масу свобод, які і не снилися довгих сім десятиріч. Ба-

гатопартійність, свобода слова, вибори не з одного кандидата, право на страйк, вільне пересування і таке інше є дійсно ознаками демократичного суспільства.

Щоправда, любиш кататися — люби і візочка котити. Так само демократично, як махнути на вихідні до Парижа, так само демократично ви можете дати дуба. Від голоду, холоду, хвороби. І не тільки. Особливо якщо ви людина одинока. Стара. Хвора. Бо якщо взяти розміри наших зарплат-пенсій та нарахувати комунальні платежі, які чомусь скочили до небес, то якраз і залишиться концитабірна пайка. Концитабірна пайка як результат розквіту демократії. Яка дикість! Яке спотворене уявлення про саму суть демократії. Якщо не помиляюсь, *detos* — народ. Отже, влада народу. Народ обирає владу, яка садить той самий народ на пайку. З мовчазної згоди того самого народу. Або ні — за його підтримки. Бо він цю владу переобирає. Видно, так йому подобається. В нього виявилося дуже цікаве і своєрідне сприйняття цього явища. Усіма принадами якого він скористався як трирічна дитина. Записано-закакано. “Щоби жити в повнім щасті, треба красти, красти, красти” — цей життєвий лозунг виявився рушійною силою демократії. З самого низу і до самої гори. Або, точніше, навпаки. З самої гори і до самого низу. Бо знизу багато не потягнеш. Якийсь мішок комбікорму, цукру. Коробку цукерків, палицю ковбаси. За які вам вгріють чи не десяток літ. А це при нашій демократичній пенітенціарній системі майже смертний вирок.

Інша справа нагорі. Нелічені мільярди тю-тю, чи не так, панове? У ваших інтерв'ю про це ні гу-гу. Бо вас нудить від такого примітивного, більшовицького підходу. Ну збили собі люди чи не мільярдні статки, то й збили. Готові й надалі розбудовувати рідну державу. Користь їй приносити. Я ж казав. “Будуть багаті, і будуть бідні. І не треба шукати винних”. Це узгоджується з вашим марксистсько-ленінським світоглядом чи з круговою порукою шайки-лейки, панове депутати? Одним мільйонні статки, іншим — пайка. Щоправда, це йде врозріз із клятвою-присягою служити народу українському, але хто в наш час звертає увагу на такі дрібниці? Бо ж і президенти, і прем'єри, і міністри, і депутати, і губернатори, не кажучи вже про медведчуків-суркісів-пінчуків-волкових, теж народ. Дуже специфічне і своєрідне уявлення про служіння народу з боку найвищих посадових осіб, вам не здається?

“Так, у період первинного накопичення капіталу інколи (інколи, дуже і дуже рідко) трапляються оборудки, які людям, що не дуже добре обізнані з бізнесом, можуть не припасти до душі. Єдиний критерій – порушував ти закон чи ні. Бізнес Суркіса та Медведчука перевіряли стільки разів і стільки різних інстанцій, що вже давно відшукали б якісь гріхи. Якби вони справді існували”. “Маємо те, що маємо”. Це – Леонід Кравчук у період перебування в еседах.

У нас такі цікаві закони, таке правосуддя, які дозволяють на одному полюсі накопичувати незбагненні суми, а на іншому відповідно такі ж нечувані в сучасному світі злидні та безправ'я! Коли десяток-другий “сімей” прибирають до рук чи не все створене народом. Потом і кров'ю упродовж довгих десятиріч. Працюючи тяжко, з надривом, відмовляючи собі в необхідному. Це є один з проявів моралі нашого суспільства. Християнського ставлення до ближнього. Демократії. І головне – “Не треба шукати винних!” Слідство закінчено, забудьте. Повертайтеся, холопи ви наші, до забою, комбайна, будови, вчительської дошки, операційного столу. Бо “Маємо те, що маємо”.

Тому кажу відверто. Навіть якщо решту життя проведу в Лук'янівському СІЗО. Навіть якщо на завтра попаду під колеса якогось КРАЗ-МАЗа. Навіть якщо в мене під подушкою наші доблесні правоохоронці знайдуть мішок кокаїну або добре змащеного “Максима”. Я не можу і не хочу жити, зневажаючи і ненавидячи самого себе. Бо мене буде зневажати і мати за ніщо моя дитина. Кохана жінка. Людина не може скінути. З відчуттям, що вона є непотріб. Об який в будь-який момент можуть витерти брудного чобота. Плюнути в душу. Скривдити. А вона буде цілувати ту пантофлю. А ви, каліфи на годину, вирішили, що так буде вічно. Що народ, ім'я якому Україна, буде прикладатися до вас вічно. Все життя. До вас і ваших нащадків до надцятого коліна. Яке ви вже забезпечили. Упакували. Народ України ви пакуєте в домовину, а себе в щось інше. Діаметрально протилежне. Тому й кажу. Так далі діло не піде!>

«Макарович»

Я продовжую цитуватив фрагменти з цього болісного, унікального документа, який розкриває справді українську душу, який викликав бурхливу цікавість. Десятки обласних газет брали текст на моєму сайті, щоб видрукувати його на своїх сторінках. А ще десятки ваших листів і дзвінків до мене з проханням продовжити знайомство зі шоденником Ігоря Вугляра. Отож виконую вашу волю. А ви будьте готові до думок радикальних, гострих, полемічних.

«Фото. Ніби буденно, а в той же час надзвичайно урочисто. Одна рука на серці, а друга на Конституції та на Акті проголошення незалежності України. Обіцяє служити вірою і правдою, захищати суверенітет, дотримуватися законів та поважати права людини. Все задля Людини. Так і напишемо. З великої літери. Розхвилювався. Видно, що перехопило подих. Перемога честі та гідності над більшовицьким мракобіссям. Які багатобічючі перспективи. В найкоротший час вивести країну на чільне місце серед найрозвиненіших країн світу. Велика, історична місія. Жодного сумніву. Кравчук впорається. Бо це наш, народний, ні, всенародно обраний Президент!

Кореспондент запитав Кравчука через перших сто днів його президентства: *“Минуло 100 днів від Вашого обрання на високий пост. Ви не хотіли б зазирнути за завісу часу і уявити, якою стане Україна через п'ять років?”*

Відповідь: “Через п'ять років Україна буде багатою, люди будуть жити краще. Будемо мати розвинене сільське господарство, мати уструктуруену промисловість, матеріальну основу для дальшого розвитку культури. Буде держава великою, європейською. З якою будуть рахуватися і в Європі, і у світі. В цьому я переконаний”.

Минуло п'ять років.

Я давненько не бачив Євгена. Один з найкращих моїх друзів дитинства, юності. Разом стріляли з рогаток по горобцях, вудили рибу, грали в футбол та на більярді. Пили з горлечок “біоміцин” та інші “чорнила”, а потім горланили серед ночі пісень. Скидались по п'ятаку і ходили на гульки. Старий Лямпа виводив на скрипці чарівні мелодії, а ми танцювали з панянками. Танцювали, а не смикалися кожен сам по собі під електронний гавкіт.

Та все минається. Все в цьому світі минає. З часом наші життєві дороги розійшлися. Я бував у рідному місті наїздами. Євген, закінчивши “політеху”, пішов у зварники. Бо зварник заробляв більше від інженера і скоріше одержував житло. Так, років з десять тому я був у нього в гостях. Була трикімнатна квартира, дружина, дівчина і хлопець. Щаслива сім'я, де все дихало миром і злагодою.

А зараз... Спочатку я його не впізнав. Пізня осінь, накрапує. Довжелезний ряд сірих постатей уздовж брудної, вищербленої бруківки на місцевому ринку. Згорблені постаті старців у поношеній одежі та драному взутті. Усі торгують якимось крамом. Серед тих постатей вдосталь вчителів, лікарів, інженерів. Є й університетські професори. Невблаганно-жорстоке життя викинуло їх на цю вулицю, під важкі осінні хмари і дощ. Вдома їх чекають голодні та напівголодні сім'ї.

Деякий час я вагаюся, скоса спостерігаючи за Євгеном — своїм товаришем і побратимом. Його обличчя дуже змінилось. Якось неприродно видовжилось. Так витягується обличчя в людей, які втратили зуби. Змінюється прикус, деформується нижня частина. Міняється голос.

Ми сидимо в якомусь гадючнику тут же, на ринку. Горілка, томатний сік, біляші, салати. Випите спиртне теплою хвилею огортає тіло. Попільничок немає, ми гасимо недопалки в тарілки. Звертаю увагу на руки. Колись завжди охайні, пиловані нігті тепер криво підрізані, з каймою бруду. Металевий пил в'ївся глибоко в шкіру. Вироблені руки. Вироблена людина. Вироблена морально і фізично. Комбайновий завод, який давав продукцію на пів-Союзу, закрився. В деяких цехах попадало перекриття. Комбайн “Нива” Україні не потрібен. Україні потрібен “Домінатор”.

Кілька років як у Євгена померла дружина. Діабет. Спочатку їй ампутували ногу нижче коліна. Потім вище. А потім закінчились гроші. Дочка виїхала до Чехії. Стоїть там на конвеєрі на заводі. Син у в'язниці. Вже по другому заходу. Безробіття та безгрошів'я одразу після школи жбурнуло його в обійми криміналу. Тюремні університети зробили свою чорну справу. Ще одна скалічена доля. Ще одна понівечена та знищена сім'я.

Зараз на ринку на місці Євгена стоїть інший чоловіча. Де подівся Євген — ніхто не знає», — так пише у щоденнику своєї душі українець **Ігор Вугляр** із Києва. Читаю далі про період президентства Кравчука:

«Ще одна фраза Кравчука з його книги спогадів: “Підозрюю: багато хто з нинішніх багатіїв створив фінансове підґрунтя для майбутніх бізнес-імперій саме тоді”.

Може, поділитися своїми підозрами, Президенте? А, не хочете. Бо прийдеться назвати чи не всю Вашу СДПУ(о). То краще вже мовчіть. Мене одне непокоїть. Ви що, дійсно нас, українців, народ, іменем якого спекульнували, маєте за останніх бовдурів? За овечу отару? За стадо биків? Які не дадуть собі ради розібратися в трьох соснах? З чого Ви взяли, що наші голови геть усі перетворились на качани капусти? Це ж нечувано. Це цинізм чистісінької води. А попереду ще Кучма. Де ж сил таких набратись? За що? Боже праведний, скажи, за що я маю витратити своє життя на це? За які гріхи? За які провини? Чому не живу в якомусь Ліхтенштейні?

Пас би собі корову і не знав би імені правителя. Нащо? Так то в Ліхтенштейні. Там нема ні трастів, ні кучм, ні звягільських, ні пинзенників, ні президентів. Було б добре помінятися “всліпу”. Ми їм увесь свій казал, а вони нам бодай якого завалюючого герцога.

Жалівся колишній віце-прем’єр Ю. Іоффе (як позбувся посади, не раніше). При прем’єрстві Кучми на закупівлю іномарок пішли мільйони. В 93 році по закупівлі пузатих (як і хазяї!) “мерсів” Україна стояла на першому місці в Європі. І по крадіжках теж. Це вже каже Інтерпол. А по рівню корупції – на одному з перших. Але вже в світі. Це вже каже ООН. Так от продовжую цитувати Іоффе: тільки на ремонт сортиру в одному з міністерств витратили 120 тис. Не пусто-карбованців. Доларів.

Не запусити виробництво – запусити черговий раз руку в кишеню. І назвати це “адресною допомогою бідним”. Щоб були ще бідніші. А по виробництву вдарити податком. Та так, щоб не піднялося. Пам’ятаю телепередачу. Міністр чи то промисловості, чи то економіки зустрівся з виробниками. Тоді ще міністри не гребували сидати за один стіл з простолюдинами. Ті й запитують: як може бути податок більший від доходу? І самі ж відповіли: дуже просто, щоб гроші більше йшли в тінь, щоб вам було за що прищучити, зідрати хабара, шантажнути...

Ви, Президенте, до того не причетні? Бо працювали нічним сторожем? Комірником? Охоронцем? Прибиральником? Нічого не знали і не відали. Ніхто нічого не знає. Ніхто ні за що не відповідає. А, здогадуюсь. У всьому винна історія. 300 років царату. І більшо-

вицька імперія. Вони позбавили розуму і совісті. Бо, маючи навіть щось одне, можна було б жити. І навіть цілком пристойно. Але вийшов дуплет. Так і ходимо досі. Кульгаючи на обидві ноги. Підстрелені».

Так пише про владу в Україні (а не про українську владу!) Ігор Вугляр у своєму щоденнику. Можливо, про Кравчука тоді він думав і занадто «шабельно», але ж нагадую: це писалося в середині дев'яностих, по ще гарячих слідах, писалося як щоденник душі і розуму приниженого владою українця. Українця, який скинув із себе страх, у три вирви вигнав його зі своєї душі. Тоді йому було десь років сорок. Судячи зі щоденника, народжений на Тернопіллі.

Я не маю права ні редагувати, ні тим більше цензурувати тодішні думки Ігоря Вугляра. Оскільки після перших двох передач він не озвався до мене — мабуть, і тепер десь на заробітках поза Україною. Продовжую читати:

«Ще одна відповідь Кравчука кореспондентові: “П'ять наступних років будуть роками економічного зростання. Нам усім буде жити затишно, комфортно, благополучно...” Як писав колись жорстокий маршал Жуков: “Командування фронтом прийняв”, “Командування фронтом здав”. Всі знають, в якому стані приймав і в якому здавав. Якою людською кров'ю, бездушно досягав свого. В отой страшний час, коли вирішувалось “бути чи не бути”, люди собі не належали. Той же маршал тижнями спав прихилившись до вікна в своєму “Віллісі”. Літаючи з місця на місце, з фронту на фронт, зносив, як зношують черевики, чотири літаки. Ви можете собі уявити — чотири літаки, які виробили свій моторесурс! Такі були люди! Невже вони геть усі повимирали? Якими очима мають дивитись ті, що залишились жити, на пізніше лиходійство. На вкрадену в них Перемогу. Фашистського звіра перемогли, а зі своїм, кремлівським, не упоралися. Прогавили. Як за часів Синбада, позасинали під сирени.

А коли прокинулися, було вже запізно. Весною знаходять в неопаленій хаті небіжчика. Не бомжа. Не алкаша. Учасника Великої Вітчизняної війни. Помер від недоїдання, холоду, хвороб. Самотності. Що він думав перед смертю? Про нас усіх? З яким тягарем на серці йшов з життя? Га, панове — любителі пишних вілл, Канарів, офшорів? Я маю вас після того за людей вважати? Шанувати? Та якби я був при владі і в мене в країні таке скоїлося,

я б збожжеволів. Пішов би в монастир. На колінах просив би прощення. Як так можна жити? Тицьнути тим святим людям на 9 Травня кульочка з гречкою та цукром, налити по 100 грам і видати по 50 гривень. Грошей в бюджеті нема? То позичте у ваших партійних олігархів. На всіх вистачить. Ще й лишиться. Звідки беруться такі душі? — питаю я себе і не нахожжу відповіді. Я розумію — обібрали багатого. Але обдерти свій народ, дітей малих, сиріт, старих, убогих, жінок... Спитайте в першого-ліпшого зека, як це називається. Вам скажуть...

За якимось навіть невеликим рахунком, вже не знаю, де і жити. Як не патологія, то убогість. Таке враження, що світ дичавіє просто на очах. Культивуються найнищіші, паскудні риси людської натури. В тій же Західній Європі мало того, що чоловіки беруться до шлюбу, так ще й церква освячує цей "союз". Що це? І в нас таке буде?

В Англії хочуть бачити на новій 10-фунтовій банкноті, кого б ви подумали? Шекспіра, Черчілля? Бекхема. Футболіста Бекхема. Який у вухах носить кілечка, завиває та фарбує щотижня в різний колір волосся. Жменька мозочку. І це горді британці?

В Німеччині під час футбольних матчів я більше спостерігав за поведінкою уболівальників, аніж за м'ячем. Це цікавіше. Бачити нагому натовпу. Як він, залившись пивом, втрачає людську подобу. Коли тисячні юрби зривають з себе одіж, несамовито волають, тіпаються в якомусь трансі. Не вистачає, щоб хтось тільки гаркнув "Хайль!".

Хочете, зможете жити в такому суспільстві? Стверджую, що ні. Півтора десятиліття вештаюсь по білому світі. Можете повірити на слово — українці могли би бути окрасою людства. Ніде немає таких гарних людей. Особливо жінок. Могли би... І так себе занастити. Так низько впасти. Це якийсь парадокс. Як його пояснити? Перебираю в пам'яті моїх знайомих, друзів, починаючи з дитинства і дотепер. Майже кожного з них у світі приймуть з розкритими обіймами за їхню людську та професійну сутність. Емігрували мільйони. Стверджую — найкращих. Звичайно, не без винятків, але загалом найкращих. Люди в нормальних суспільствах поробили карколомні кар'єри. Заробили гроші. На своєму розумі і праці. Не на пірамідах. Понабудувували вілли з басейнами, подорожують по цілому світу. А дома — "хліб та до хліба". Що, і все? Мене це не влаштовує. Це гасло прибережить для худоби.

А я — людина. Розумієте, людина. Яка не є завалюча, але людина. Бути людиною — це так само, як дихати. А я цього відчуття не маю. І близько. Бо держава мене має за щось інше».

Такий суворий вердикт ошуканого владою всесвітнього українця з міцною і тверезою головою на плечах, з працьовитими руками і гарячковитим українським серцем. Його духовний зір широкий і прискіпливий, його душа повністю розкріпачена від страху перед найвищими владцями. Невже такі нам не потрібні? Невже такі мусять «шастати» по світах, щоб тільки вижити?

Я якось відразу здогадався — цей щоденник не готувався Ігорем Вуглярем до друку чи для сторонніх людей, це була своєрідна інтимна фіксація, вимальовування кардіограми власного серця та розуму, власні сумніви, любов і гнів, щемка чоловіча ніжність і тут-таки — кинджальна ненависть до несправедливості і фальші.

Думки українця, котрий педантично береже свою людську та національну гідність серед світового велелюддя, охороняє свою українськість:

«Все во ім'я людини, все на благо людини! Все що не робиться — робиться в її ім'я. Тільки ті самі людини чогось того не розуміють. Темрява людська, нічого не поробиш. Просто біда з тими людьми. Вчиш, вчиш — і ніяк не привчиш, що на папері одне, а в житті чомусь інакше. Що слова, особливо перших людей, треба сприймати з точністю до навпаки. Контролювати доходи. Доходи — це коли рахунки на більйони і секстильйони. Не гривень, звичайно. Хіба ж це доходи? Умовних одиниць. Це в нас так соромливо величають американський долар. А от євро вже чомусь просто євро, а не умовне. По всьому виходить, що американські гроші — то гроші умовні. Але чомусь дорогі до холери. Так от я й кажу, що якісь там жалюгідні пару сотень мільйонів тих у. о. — хіба ж це доходи? Сльози.

“А чому ж так?” — запитую. “Не усвідомили залежності від Росії”, — відровідає мені перший Президент. Я хапаюсь за серце, пошматоване мікроінфарктами. А чи не Ви прилюдно на весь білий світ заявляли, що за цукровим буряком, бджолиними вуликами, сорочками-вишиванками, не кажучи вже про галушки з пампушками, ми попереду усієї планети? Тільки від нас відчепіться.

Зі своєю нафтою, газом, лісом, копалинами, енергоносіями та таке інше. Бо ми живемо чи не на екваторі. Це нам ні до чого. Наліпимо вареників і будемо танцювати гопака. Босими. На морозі. В темряві і по коліна в снігу. А там вже й весна. Скільки її, тої зими...

Виникли труднощі, яких не чекали. Роль держави недооцінили. А от свої можливості чомусь переоцінили. А що роль держави недооцінили, то правильно. Щоб не плуталась під ногами. Не заважала займатись мародерством. Як будеш при пильній державі качати гроші на офшори та на рахунки? При пильній державі гроші не горобці, щоб розлітатися по всьому світі як їм заманеться. При пильній державі такі фокуси не проходять. Заважає держава — посунемо, недооцінимо.

Що там ще “не”? А, куди не кинь, одне “не” (окрім себе коханих, переоцінених).

“Корупція?” “Тривога і занепокоєння небезпідставні”. “Правоохоронні органи шукають шляхи посилення боротьби. Необхідно створити державні органи боротьби з організованою злочинністю”. (Цікаво, а які ж були досі?)

Переді мною звіт діяльності органів на ймення правоохоронних за далекий 1990 рік. Висновок — жах. Безмежно корумповані. В контакті зі злочинним світом. В яку сторону схилилась шалька терезів за ці роки, знає кожна мала дитина. Взагалі, коли я чую ці навіть не маразматичні, а скоріше пресинільні заклики до чергової боротьби з організованою злочинністю, мафією, корупцією, на мене нападає — що б ви подумали? Правильно — регіт. Як єдина в даній ситуації захисна реакція організму. Почитайте великого фізіолога Павлова. Дикий регіт — це єдино можлива захисна реакція на це блюзнірство. Хлопці, кажу я. Кінчайте грати вар'ята. Хто, де і коли виграв бій зі своєю власною тінню? Зі своїм дзеркальним відображенням? Зі своїм другим “Я”? Не ліпінть горбатого. Давайте все це узаконимо. Це не буде називатись ні хабарництвом, ні корупцією, ні проституцією. На кожному ліхтареві почепимо розцінки. Скільки коштує посада, вирок, операція, екзамен, ніченька в обіймах “юної прелестниці” — перекладати це — означає зайвий раз шматувати зболіле серце. І всі діла. І запанує в суспільстві злагода. Все буде добре. І вовки ситі, і вівиці цілі. Читайте і слухайте виступи наших трьох президентів!»

Розумію, що багатьом не подобається ця відчайдушна гострота оцінок, зроблена сміливим українцем, який у Європі і на інших материках почувається не хуторянським затурканим малоросом. А й справді занадто навідліг він тусає Кравчука. Але саме Ігор Вугляр пояснює своїми думками, своїм ставленням до тодішнього Кравчука, чому Україна віддала перевагу у 1994-му не передбачуваному Макаровичу, а ніякому, сірому Даниловичу. Зрештою, ми повинні навчитися цього непопулярного мистецтва — говорити правду про наших владців тоді, коли вони ще можуть відповісти публічно, а не після їхнього відходу у світ мовчання...

Тож читаємо далі **Ігоря Вугляра**:

«Десь в кінці 80-х я одержав у спадщину від начфіна величезного чемодана з протоколами (ні, не сіонських мудреців) засідань первинної партійної організації однієї з військових частин. І провів таку собі мінінаукову роботу. Виписав у стовпчик рядком слова та словосполучення, як-от: “посилити”, “покращити”, “розгорнути”, “шукати”, “оптимізувати” та іншу маячню сивої кобили. Майбутній невизначений час. Футуро. Супроти кожного такого “посилити” ставив паличку. Тих паличок в мене набралось — як штахетин в парканах, що в тих селах, родом з яких наші президенти. Цілий ліс пустопорожньої балаканини, беззмістовної дедонації повітря, патологічної нездатності зробити щось путнє. Словеса, словеса, словеса...»

Беремо першого-ліпшого пересічного громадянина. Ну хоча б Ігоря Вугляра з Тернополя, де при “мудрому” роздержавленню національного багатства, аби не протягти дома ноги, чи не третина дорослого населення подалася на заробітки по чужих краях, бо влада взяла моду не платити лікарям, не кажучи вже про вчителів, робітників, службовців та інше людське сміття, ті жалюгідні зароблені копійки. А чого, дійсно, розбещувати отой народець? Затримаєш платню на день — мовчать, на тиждень — мовчать, на місяць — хто б повірив, але мовчать. На півроку затримаєш — знов-таки мовчать. Не народець, а казка. Не те що якісь там латінос, які за тиждень-другий не те що змітають таку владу, як наша, так ще і садовлять їх на лаву підсудних. Щоправда, буває, деякі несвідомі та непатріотично налаштовані громадяни, які, не розуміючи усієї складності моменту, наслуховавшись підбурливих речей проімперських сил, щось там вимагають. Страйкують.

Мовляв, їсти їм та їхнім сім'ям (вічно ті пролетарії чомусь жер-ти хочуть) нема за що купити. Ні щоб трішечки потерпіти. Всім важко. Думають, що Кравчукові разом з кучмами, ахметовими, звягільськими, медведчуками, губськими та суркісами легко. Вже й забув, як оте сало виглядає. Не кажучи вже про підлеглих. Вони, як отой легендарний нарком Цюрупа, чи не з голоду непритомні-ють. Від хронічного недоїдання. А ті негідники та заколотники виходять на вулиці цілими юрбами і не дають змоги нормально проїхати по “зеленій хвилі” мерові чи голові адміністрації. Не ка-жучи вже про міністрів!

Інший би на місці Першого — кийками, нагайками та водо-метами (он мій наступник Кучма спробує вдатися до диктату сили, але я не такий). Що то значить людська темрява. От і роз-будовуй з такими Неньку! Мовляв, не хочемо гнути спину на ново-явлених капіталістів та скоробагачків. Буцімто їхнє кровне та зароблене переводять на валютні рахунки в якісь там банки на офшорах та по швейцаріях. Що нормальна людина не може жити в такому мафіозно-зłodійському кублі. Що замість того, щоб створити якесь путне та придатне для життя суспільство, ми скочємось до рівня бананової країни. В якій десяток-другий олі-гархів, поцупивши створене і нажите народом протягом поколінь, буде паном, а той розумний, гордий, роботящий, талановитий народ відповідно холопом. Що, мовляв, такі дурниці, як почуття власної гідності, нетерпимість до соціальної несправедливості, зłodійства, демагогії та таке інше, не дозволяють їм гарувати “на дяю”. Не на якогось там заморського чи турецького. На сво-го. Кривного. Ну то й нехай. Тепер у нас демократія. Свобода. Хай котяться до чорта на всі чотири сторони.

Вони будуть (як отой несамовитий лікарисько) по 18 годин на день, ні, не працювати — орати. Та так чорно, що в вас очі полізуть на лоба. Бо де ще в світі людина може замінити собою бульдозера? Щоправда, не великого, а такого собі, середнього. “Ковровець” називається. Мінського тракторного заводу. Будь-який голандеза за дві-три години того пекла був би готовий. Але треба знати наших хлопців. Що то значить козаки! Або візьміть Віктора. Інженер, а як справно володіє шуфлею. Ви десь бачили французького інженера на ритті котловану в гірському селищі на глибині три метри в підтопленому будинку? Який щомиті може завалитися і поховати тебе живцем?! Але за які файні гроші! За

20 доларів! 20 доларів за 10 годин каторжної праці з ризиком для життя. В Україні він мав ті гроші місяць виробляти. Які одержить коли рак свисне. А ще можу порекомендувати Андрія. Дуже освічена людина. Мовник, філолог. В будь-якій іншій країні її краса і гордість. Тільки не в нашій. Тому він скніє в халупі без світла і води на плантації вже третій місяць. І дуже тією обставиною втішений. Бо має змогу заробити якусь копійчину та допомогти своєму хворому батьку. Який помирає від лейкозу. Який помирає, бо не має за що придбати ліки. Який, будучи свого часу пілотом, гасив післячорнобильські пожежі в лісах, як тоді казали, братньої Білорусії. Який заклав своїм тілом усіх нас. В тому числі і мене, Кравчука, Кучму, Ющенко, Тимошенко, Литвина. І якого влада підло і нищо зрадила. Викинувши на смітник життя без грошей. Без ліків. Які охоплена розпачем сім'я мусить діставати за хабара в місцевому аптекоуправлінні. А ще я б вам, тримачам влади в Україні, порекомендував українку Лесю. Напрочуд гарна дівчина. З розпачу, від безгрошів'я, полишивши дитину на батьків, вона буде торгувати собою в борделі. Її прекрасне, створене для кохання і сім'ї тіло будуть шматувати похитливі чорномазі. Вони будуть стояти в черзі, висмоктуючи життя і вроду з цієї дівчини, перетворюючи її душу і тіло в руїну. Таких Лесь виїдуть з України легіони. Це буде ще одним пунктом історичної ганьби сьогоднішньої влади. Інколи мене охоплює почуття розпачу. Невже немає вороття в нормальне життя. Просто нормальне життя. Нічого більше. В нормальній країні. Нічого більше. Думки, що ми приречені, крають мені душу і серце. Хвора на смертельну недугу людина має померти. Коли метастази уразили геть усе. Метастази лиходійства уразили мою Батьківщину. Геть усю. Практично не лишилося живого місця. Де не кинь — всюди чи не Середньовіччя. З комп'ютером, мобілою, але Середньовіччя. Середньовіччя в душах, коли моральні засади, на яких має опиратися суспільство, стали фікцією, химерою. Середньовіччя в СІЗО і місцях позбавлення волі, де з людей вибивають останнє, перетворюючи їх розумово і фізично на калік. Середньовіччя в лікарнях, де лікарі вже давно поголовно стали хабарниками, бо інакше вони просто не виживуть. Середньовіччя на освітянській ниві, де знання перетворились на предмет купівлі-продажу. Середньовіччя в сільському господарстві, яке ніяк не підніметься з колін. Середньовіччя влади, яка стала ворогом громадянину. Середньовіччя вкрай зuboжлого і без-

правного народу на тлі розбещеної та осатанілої від безкарності верхівки. Це має бути вічно? Скажи мені, перший-ліпший перехожий, це має бути вічно? Якщо так, то я не хочу тут жити. Точніше, не можу. Але ні. Мушу щось робити. Адже в тому є і частка моєї провини. Одна багатомільйонна частка. Прийшов час спокутувати тяжкий гріх. За те, що мовчав. Тернів. Не протестував. Не боровся. За те, що дозволяв якимсь негідникам і нікчемам, манкуртам глумитися над нами. Наді мною особисто. Над моєю сім'єю. Над моєю дитиною. Мені нема прощення. Я був нічим. Сміттям. Боягузом. Але всьому має бути край. Крапка. Особисто я піднімаюся з колін. А ви собі як знаєте».

Ось такий сеанс хай і відчайдушно різкої, жорстокої, але правди дає справді новий українець Ігор Вугляр, котрий в пошуках засобів виживання обмотав чи не всю планету, але не втратив зі свого духовного зору до болю рідну йому Україну. Вона, виснажена й одурена, не змогла втримати його біля своїх немічних грудей, виштовхнула в чужі світи, але не забула про нього. І він не відрікся від неї. Це – найголовніше.

«Данилович». Сірий директор всієї України

Ющенкові просто пощастило, що Ігор Вугляр закінчив свого щоденника, принаймні ту його частину, котра потрапила до мене, перед президентськими виборами 2004-го. Неважко здогадатися, як дісталоя б і йому, бо Ігор Вугляр говорить від імені принижених владою українських інтелектуалів, котрі в Україні виявилися зайвими. Я наголошую на цьому: від імені неофіційної, розсіяної серед простолюду справжньої народної еліти.

Ви ж відчули безстрашну цільність його думок, які часто від життєвої деталі, побутової дрібниці піднімаються до яскравих філософських узагальнень. Судячи зі щоденника, нагадую, Ігор Вугляр народився в Галичині, на Тернопіллі, був офіцером, служив поза Україною, після падіння Союзу подав у відставку і повернувся на Батьківщину. Сорокарічний дужий, патріотичний українець не знайшов вдома того, що вимріяв: ні роботи, ні уваги до себе від нібито вже української влади. Вона була цілковито зайнята собою, дільбою власності, насолоджувалася адміністративною незалежністю від Москви і вчилася догоджа-

ти Києву, вона тішилася синьо-жовтими прапорами і тризубом, проти яких ще недавно виступала, засновувала кооперативи та фірми, через які приватизовувала народне багатство. Українська людина її не цікавила.

Це одразу побачив і збагнув розумний чоловік Ігор Вугляр. І поїхав на заробітки у чужі світи, щоб вижити. Тож маєте наступні фрагменти з його тодішнього щоденника:

«Ось слова Президента Кучми на загальних зборах Академії медичних наук 9 квітня 1997 року: “Охорона здоров’я — це один з чутливих барометрів самопочуття суспільства, вимірів його гуманності та цивілізованості. Здоров’я нації — майбутнє держави. І не можна допустити, щоб до негараздів, яких сьогодні не бракує, додалися ще невпевненість людей у захисті свого здоров’я, страх за своє життя. Серед державних пріоритетів сьогодні немає такого, який можна було б поставити попереду проблеми охорони здоров’я та медичної науки”.

З газети “Сільські вісті” від 8. 08. 2003 року:

“У Чернівцях покінчив життя самогубством 76-річний пенсіонер, який вистрибнув з вікна 5-го поверху лікарні на вул. Фастівській. Незважаючи на всі зусилля, лікарям не вдалося врятувати життя людині. Правоохоронні органи з’ясовують обставини, що спонукали його на цей хибний крок. За однією з неофіційних версій, до самогубства дідуся підштовхнула безвихідь, оскільки він не мав коштів на лікування”.

Звичайно, Саддам був тираном і узурпатором. Не заперечую. Але... Якби хтось так вистрибнув з вікна лікарні з безвиході, за відсутності коштів, в Іраку при тоталітарному Саддамі знаєте що було б? Я заплющую зі страху очі, хапаюсь обома руками за голову і лізу під стіл. А було б от що. Для початку він пристрелив би з свого пістоля міністра охорони здоров’я. На людях, як скаженого пса. Потім би перевішав всіх винних в тому бузувірстві. Бачу, ви мені не вірите. Знизуєте плечима, скрушно хитаєте головою. А це тому, що ми живемо в різних світах. Я в мусульманському, а ви в кучмівському. В мусульманському педиків зв’язують кайданами і скидають з даху найвищого хмарочоса. Щоправда, це буває дуже рідко. Там це взагалі дуже велика рідкість. До речі, під час війни їх розстрілювали на місці. По обидві лінії фронту. А в кучмівському (якщо так піде далі) — чоловіча стать скоро перетвориться в мисеєвих. Не вірите. Це тому, що в вас адаптувався зір. А в мене ні.

Коли в одній з багдадських лікарень я почав обережно випитувати ставлення до саддамівської тиранії, до всього того, що йде на Заході в графу “порушення прав людини”, всі знизували плечима. “В нас так було завжди і не може бути інакше”. Інакше хаос. Інакше хворі будуть кінчати життя самогубством на кожному кроці. Інакше в нас розведеться Саддамів видимо-невидимо.

Між іншим, в тій самій лікарні, в Ель-Ярмуському госпіталі, що на Мансурі, одразу після війни (не через півстоліття), хворих годували. В їхні ліжка приносили такі таці, як в літаках. Всі тарелі були заповнені. Їжею, а не промовама президентів. В їхні сидниці та вени медсестри вводили ліки, а не крокодилові сльози президентів про тимчасові негаразди. Якби якийсь ескулап не підійшов до хворого або почав канючити хабара, його б лінчували.

В Іраку не було і немає проблем з їжею. Кожна сім'я щомісяця одержувала набір продуктів харчування, який повністю задовольняв її потреби. Бо там вміють рахувати не тільки до половини прожиткового мінімуму. Перед війною було видано піврічний запас. Я запитував — за Саддама не було голодних і холодних. Я запитував — за Саддама не було бездомних. Я запитував — за Саддама не було мови про оплату за лікування чи навчання. Я запитував — за Саддама не було ні злочинності, ні продажного чиновництва, ні продажного суддівства, ні хабарництва, ні корупції... Я запитував, запитував, запитував — і з жахом усвідомив: ми є нижча за своїм ступенем розвитку нація. Ми є більш розтлінна, морально здеградована нація. В нас розмиті такі поняття, як Добро і Зло. Нівельовані. Що ми будемо далі робити? Як будемо далі жити?

Звичайно, Саддам був тираном і убивцею. Хто з цим сперечається? Можє, в тому етнічному, клановому, релігійному, класовому Вавилоні по-іншому і не дуже виходить. Що ми зараз і бачимо. Між іншим, його не тільки ненавиділи, а й любили. Не всі, звичайно, але любили. І не тільки ті, хто їв з його руки. Чуєте мене, пани президенти? Можете похвалитись народною любов'ю? Я допускаю, що Саддам десь ховається. Точніше, його ховають. Я уявляю Леоніда Даниловича з накладеною бородою та підробленим аусвайсом, якого переховують з ризиком для життя шахтарі Донбасу. Або мешканці будь-якого під'їзду, третина яких виїхала на заробітки, ховають “гаранта” в себе під ліжком. В наш час все може бути.

Порівняння, порівняння, порівняння... Куди не кинь — розгромний рахунок. В усіх найостанніших країнах світу, хоча б в тій же Латинській Америці, якісь заколоти-перевороты, хунти, а в нас мертво царство. Ні, я не підбурюю. Я констатую. Правоту слів Шевченка, Франка, Коцюбинського, Лесі Українки, Довженка... Оті темпераментні та вусаті латінос вже б давно, того... Невже дійсно “овечий ми народ”? По гороскопу виходить “білий Баран”. Вівця, Баран. А Кучма — Лев. Ну хіба не знуцання? Як з цим жити?

Якраз в той самий час наклав на себе руки мій друг Мацик. Поліз в зашморг. Не в змозі витримати напівголодного погляду своєї єдиної дитини. Єдиної доньки. Вчилась в одному класі з моїм хлопцем. Не витримав багаторічного погляду напівголодних очей. Лікар Божою милістю Мацик не витримав. Зірвався. Затримка, не виплата тієї жалюгідної платні, на яку не купиш пристойні чоботи на зиму.

Трохи пізніше пострілом з рушниць звів рахунки з життям Слава Гуменюк. Керував невеликим санаторієм-профілакторієм. Дістали “кришунючі” одразу з обох сторін. Не від алкоголю. Не від любовної рознуки. Ідуть добровільно з життя люди в розквіті сил, розум і краса нації, не в силі винести щоденний тягар нашого хуторянського фашизму. Бо... Мацик в зашморгу — це фашизм. Гуменюк з простреленим серцем — це фашизм. Обезголовлений Гонгадзе — це фашизм. Жити в злагоді, не розхитувати човна, консолідуватися... Хто і з ким? Табірні охоронці з в'язнями? Такого ніде не було і не буде. Щоправда, такого, щоб цілий народ добровільно пішов у в'язні, теж не було. Колючого дроту не вистачить.

В охоронців замість рушниць та кулеметів мішки з грошима. Ця зброя виявилась набагато страшнішою. Перед нею народ виявився беззахисним і безпорадним. Гроші, які калічать. Вбивають. Якими пройдисвітми користуються як зашморгом. Затягнуть — відпустять. Затягнуть — відпустять. Піднімуть ціни на найнеобхідніше — ті ж хлібопродукти, — відпустять. Не до попередньої ціни, звичайно. І, дивись, незабаром черговий орден на груди. За розв'язання кризової ситуації».

З огляду на численні ваші відгуки позиція, думки, радикальні присуди владі мандрівного, по-справжньому світового українця Ігоря Вугляра, викладені в його душевному щоден-

нику, імпонують багатом українцям. Особливо українцям рішучим, сміливим, розкомплексованим. Як нам їх, саме таких інтелектуалів-одчайдухів, бракує сьогодні, на цьому трагічному роздоріжжі нашої історії і нашої української долі. То ми на зимовому Майдані виявляємо на подив усьому світові шляхетну єдність, відвагу, унікальну солідарність, осяйну доброту облич і готовність покласти голову за свободу, за власну і національну честь, зрештою, за свою державу. То ми западаємо в тупу і холодну байдужість до своєї долі, в хуторянську аморфність, в «мояхатаскрайність», у малоросійську сплячість у запічку. І тоді Распутін, чи Двапутін, чи й просто Путін можуть жорстоко насміятися над нами, над нашою Батьківщиною, а то більше над нашими владцями (навіть якщо вони справді варті критики, але то наша, українська справа чи й біда), вони ж не дозволяють собі цього на адресу болгар, румунів, поляків, чехів чи словаків. У такі періоди занепаду нашого духу ми й втрачали свою державність. Занадто звикли ми до цього, занадто звикли до занепадницьких настроїв. Як тільки якісь труднощі — одразу ж сумнів: а може, вернутися у ясир, у рабство, в лукаву опіку «старшого брата», там менше відповідальності, менше треба думати, мотаючи головою в ярмі.

Ігор Вугляр із категорії сторожів українського духу. Так, можливо, занадто різкий і радикальний. Але він здобув на це право. Він із тих, хто виготовляв саморобні синьо-жовті прапори, хто першим приходив на визвольні мітинги початку дев'яностих, хто чекав арешту під час авантюри ГКЧП, хто стояв у ланцюзі єдності, голосував за незалежність. Однак він із тих, хто, не знайшовши вдома гідної роботи для світлого розуму і працюючих рук, одним із перших змушений був нелегально виїхати в чужі світи на заробітки як звичайний чорноробочий наймит, щоб тільки вижити самому і допомогти вижити родині. І понесло його по світах, як перекотиполе.

І, здається, сама Україна підказала йому, звеліла: веди щоденник, дай у ньому волю своїй душі та розуму. І він послухав її.

А ви, українці, ще послухайте його, **Ігоря Вугляра**:

«На Заході нас вважають ідіотами... які довели народ до межі катастрофи», — сказав Іван Плющ. А згодом сказав і таке: «Ото там, у Донецьку, затрималась група депутатів, яка негодна вилетіть ввиду нельютной погоди». Вибачте, Іване Степановичу, якщо

перебрехав якусь літерку за давністю часу. Але що негодні і що ідіоти — тут я цитую на всі 100 % безпомилково. Правильно вважать на Заході. Не дурні. Добавлю вже від себе. На Сході, Півдні та Півночі. Не рахуючи Арктику з Антарктикою, Гренландією та островами Кука. Де аборигени з'їли одноіменного капітана. Пінгвінами, тюленими, моржами і навіть білими ведмедями нас вважать. Які стоять близько до білих баранів. Не до всіх, правда.

Нагадаймо лишень деякі віхи діянь всенародно обраного Леоніда Другого: “Жити в борг за рахунок майбутніх поколінь, ставити під постійну загрозу функціонування і незалежність економіки, як і існування держави взагалі, в повну залежність від катастрофічного зростання зовнішнього боргу — просто неприпустимо!”

За роки правління промовлявача писаних промов зовнішній борг зріс у три рази і досяг 12 мільярдів доларів. Одnocześnie виникла заборгованість із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат у розмірі майже 10 мільярдів гривень. Три чверті животіє за межею бідності, кожен четвертий безробітний, кожен третій хоче емігрувати.

“Час довів правильність обраного нами шляху. За п'ять років стільки нами нароблено! Не можу таку справу лишити на півдорозі”.

Дійсно, нароблено чимало! Лазаренками, пінчуками, медведчуками, пустовойтенками... Точніше, не нароблено, а зароблено. Точніше, не зароблено, а покладено. Не на вітвар Вітчизни. До власної кишені...

Нещодавно на одній із шахт міста Тореза в черговий раз лунали траурні марші. В черговий раз ховали гірників. Які в черговий раз загинули — ні, не на державній шахті, до цього вже давно звикли, — на самостійній. На шахті-копанці. Тепер Донбас “даєт стране угля”, як колись золотошукач десь у далекому Клондайку в ще більш далекому позаминулому сторіччі. Тільки значно глибше. І часто-густо зі смертельним фіналом.

Цей феномен був неможливий якихось сто років тому в Юзівці за часів царату. Він став можливий в наш час. В час президентства Кучми.

В цих кротячих норах ви можете побачити дітей, старих, вагітних жінок. Які риють чорну землю по 10-12 годин на день. Трупи? Так чи інакше. Якщо вони не викопують вугілля (на шахтах, та й не тільки тепер, прийнято працювати за “дякую”), то

взимку їм не буде чим обігріти свою домівку. Тому що 80 % будинків у шахтарських містах не опалюється. Шахтарям не виплачують зароблене, ті відповідно не сплачують комунальні послуги, їм відповідно відключають опалення. Щоб не вмерти, вони лізуть в ті кротячі нори і гинуть. Щоб не вмерти — гинуть.

Життя простих людей жахливе. Селяни потерпають без води, господарства розвалені, панує свавілля влади. Наші ветерани, якщо вірити Кучмі, живуть чудово, а насправді не вистачає на хліб. Люди, особливо селяни, бідують. Нові пани витворяють що хочуть. Моя дружина два місяці гнула спину на буряковому полі, а розрахунку одержати не може...

Маємо зараз зlodійську та страшну владу. Брехня, крадіж та несправедливість на кожному кроці — ось що сьогодні вирізняє “незалежну та правову” Україну.

Одне з глухих закарпатських сіл. Там, де старі, такі, як Павліна Данилюк, масово вступають до лав СДПУ(о), висловлюючи тим самим свою громадську позицію. Віддачують Медведчуку і Суркісу за свою щасливу старість. Як колись товаришу Сталіну за щасливе дитинство. Про те нам оповів слуга народу Шуфрич, якого донедавна із свічкою шукали “ощасливлені” ним і такими самими шуфричами виборці. Але не розуміє стара свого везіння. Скаржиться: “У державі я ніщо! Але чомусь живу. І ця держава на ймення Україна?!”

Бо, бачте, в неї помер чоловік. На то вони і чоловіки, щоб помирили. Щоправда, помирав тяжко, в муках, в корчах непереносного болю. Якого не було чим зняти. Точніше, не було за що. Чотири дні валявся в лікарні напризволяще. “Лікари” добре видресували хворих. Поки не сунеш в лапу — тебе для нащадка Гіппократа не існує. Рука цілюща перетворилась в загребущу лапу. Вже так давно, що й ніхто не пам’ятає коли саме. За 50 гривників підійшли помацати пульса. Дали перелік ліків на 350 гривень (ще не забули, які в нас пенсії)? Ліки закупили, на позичені гроші, а операцію відмінили. Пізно, кажуть. Гуманісти з рахівницями.

Хвала бабця чоловіка на ті гроші, що лишилися від проданих і непотрібних ліків (на книжці 7 тис.), бо двомісячну пенсію по смерті їй видали тоді, коли на могилі вже просіла земля і час було ставити пам’ятника. Не поміняла вчасно старого паспорта на нового. Це дуже важливо в гірському селищі, де кожен знає один одного з дитинства. Але мусить бути порядок. Як-не-як живемо

в правовій державі! Щоправда, щоб одержати довідку про смерть, прийшлося удвічі ходити до сільради всього якихось чотири рази. Це небагато. Навалилися хвороби та самотність. Зима. Субсидії. Як лотерея. Це на папері вам відшкодування: за скраплений газ і за тверде паливо. А в житті — не вистачає коштів. Треба краще сплачувати податки. Так нам сказав голова. А ще на виборах Президента ставити на потрібне прізвище не хрестика, а пташку. Як за панів з СДПУ(о). Тоді будеш, бабо з дідом, і з газом, і з дровами, і з субсидіями. Подумаєш наступного разу.

Кучмівщина! “Військо баранів під проводом лева завжди переможе військо левів під проводом барана”. Наполеон знав, що казав.

Так розорити країну серед мирного неба! Якщо Кравчук залишив після себе напівживу країну, то що лишить після себе Кучма? Згаріше, руїну, ім'я якої Україна. Чотири мільйони закреслених життів. Ще більше викинутих в еміграцію. Зарплати нижче прожиткового рівня. Народ на закланні. Який чекає своєї черги на передчасну смерть від голоду, холоду, хвороб, безробіття, безправ'я, безнадії...

Хто повірить, що за роки кучмівщини економіка втратила вдвічі більше, ніж за роки війни? Хто? Ніхто. І я в тому числі. Повірити в це — означає з'їжджати з глузду. Не хочу з'їжджати з глузду. Я ще хочу жити. При повному розумі. Скажіть, як жити в країні і не гендювати? Не красти? Не брати і не давати хабара? Якщо все це не робити, то маєш не жити, а помирати. Агонізувати. Як той “лікар”, котрий по чотири дні не підходить до хворого. Просто не бачить того. Бо за ті гривні він може вижити хіба що десь в Папуасії. Де 365 днів на рік сонечко. Де 365 днів на рік можна ходити в трусах на босу ногу. Де 365 днів на рік тобі буде падати на голову перезрілий банан. В Україні на ці гривні жити не можна. В Україні на ці гривні можна лише конати...»

По-до-нки!!!

Кучма монополюю правив українцями цілих десять років. І ввійшовши у смак влади, дуже хотів покерувати нами іще. Відпрацьовувався варіант визнання виборів недійсними, він залишався на троні, кажуть, навіть готовий був якщо не йти на вибори самому, то висувати іншого, нового свого ставленика. Зупинив усі його плани Майдан.

Та, звичайно, найбільш гримучою, моторошною в його політичній біографії стала історія із вбивством Георгія Гонгадзе. Історія, котра потрясає і досі кожду українську душу та Європу і журналістику всього світу. Історія, розслідування якої гальмується неймовірними зусиллями тих сановитих і грошовитих високопосадовців, котрі причетні до цього вбивства. Авжеж, таки причетні, бо чого ж тоді боятися правди, і справедливості, і праведного суду? А так... Дехто із силовиків із позолоченими погонами відверто каже у вузькому товаристві, що правди про замовників цієї жахливої смерті не довідається вже ніхто, що вже прибрали або ж ось-ось приберуть Пукача – і вже ніхто нічого не доведе.

Я нічого нового не розповім вам, українці, про вбивство Гіі, якого я знав і шанував його розум та лицарську одвагу, котра можлива лише при оцьому українсько-грузинському кровозмішенні. Я нічого нового не знаю. Навіть здогадок нових не маю. До того ж – я не слідчий і судити не маю права. Не моя це роль. Одначе я повертаюся до цієї болючої теми заради єдиного...

З найвищої публічної трибуни нашої держави лишень місяць тому ви почули свідчення найавторитетнішої американської лабораторії, що проводила експертизи найскладніших і найскандальніших звукозаписів, котрі мали світовий резонанс. Так-от експерт заявив, що надані їм плівки Мельниченка – справжні, автентичні, не монтовані і не сфальшовані. Ні у мене, ні, вірю, у кожного з вас немає підстав сумніватися у висновках неупереджених і непідкупних суперспеціалістів.

Отож всі записані майором спецслужб Мельниченком розмови в кабінеті Президента Кучми є правдивими. Розшифровані тексти цих кількох розмов давно опубліковані у світовій пресі. Друкувалися вони і в Інтернеті, й окремими підпільними малотиражними брошурками, які ретельно конфісковувалися і знищувалися. Більшість із вас не читали і не чули їх. Я скористаюся можливістю донести до вас, українці, зміст цих розмов, котрі в тій чи тій мірі стосуються долі Гіі. Слухайте і робіть висновки самі.

Ось розмова Кучми з головним правоохоронцем не держави, а Кучминого режиму – нібито міністром внутрішніх справ нібито України Юрієм Кравченком. Це ніби передмова, інтро-

дукція до трагедії. 12 червня 2000-го. Йдеться про помічника нардепа Сергія Головатого, який розповсюджував листівки з критикою режиму Кучми.

Кравченко: *«Значит, позавчера один очутився аж в Сумской області, тот, который активно распространял листовки. Значит, там его так оттолмачили (регіт стоїть довгий і вгодовааний). Кричит: “Я не виноватый, это Головатый!” (Знову стоїть тривалий, жирний регіт!) Ну, приехал он домой, а там, значит, загорелась еще и дача, и двери сгорели...»*

Кучма (регочучи): *«Укого?..»*

Кравченко (теж заходиться реготом): *«Унего!»*

Кучма (нареготавшись досхочу!): *«Понятно. А ты их оценил? А как оказалось, что он оказался в Сумской, или его отвезли?»*

Кравченко (урочисто, пафосно, парадно): *«Мы его украли! Он вышел с новой пачкой этого самого... В тот же день 15 “ментов”... Вышел без никого, его в машину и... Так его отделали...»*

Кучма (регоче й тепер): *«Ну, нужно за ними следить».*

Кравченко: *«У меня есть такие орлы, и методы их — у них же нет ни морали, ничего нет...»*

Коментуйте цей беззаперечний документ самі, українці. Я скажу єдине: оця розмова є правдою. Ця розмова справді відбувалася. Вони справді реготали порохуючи, вони відчували своє всесилля над нами. Вони за нами стежили, у них все було напоготові, щоб закрити нам роти, зв'язати руки, застелити нас під асфальт чи викинути в будь-якому лісі, обливши сірчаною кислотою та відрубавши голову. І при цьому реготати. Тупо. Зловісно. Я не є прихильником майора Мельниченка. В його поведінці, в його ігриськах є багато фальші і «ляльковості», хтось всемогутній і лукавий стоїть у нього за плечима (здогадуюся, щоденно бачу його обличчя, але назвати не можу — затягають по судах і виграють судилище! Дайте ще трішки часу). Однак він зафіксував для нашої української історії образ кучминської команди і влади. Вони самі розповідають про себе. Вбивчо розповідають, не маючи і гадки, що це почує вся Україна.

Читайте далі, а я лише нагадаю, що напередодні президентських виборів 99-го телеведучий В'ячеслав Піховшек зібрав у своєму «Епіцентрі» на «1+1» групу журналістів для популяризації кандидата в президенти ще на один строк Леоніда Кучми. Суспільство втомилосся від нього і за строк перший, одначе він обі-

цяв бути зовсім іншим (правда, яким саме – вголос не говорив). Молодий журналіст, красивий і гордий Георгій Гонгадзе, котрий щойно заснував вільну інтернет-газету «Українська правда» як виклик Кучминій цензурі в засобах масової інформації України, ставить Кучмі запитання такого змісту: а звідки у вас той резерв, який дасть вам можливість стати іншим? Де він? Звідки візьметься? Було видно, як у Кучми побіліли губи і виступив піт на чолі. Він просто огризнувся, з останніх сил приховуючи лють.

А далі слухаємо. Перша розмова між Президентом Кучмою та міністром внутрішніх справ Кравченком, судячи за змістом, вже відбулася поза межами кабінету або ж не записувалася. Генерал уже запустив свою пекельну репресивну машину. За Гією стежать майже цілодобово. Стежать нахабно, не приховуючись. Георгій відразу це помічає. Переслідувачі, котрі невідступно пантрують за ним, навіть відкрито називають себе співробітниками міліції. До того ж їздять машиною з номерами міністерства внутрішніх справ. Георгій звертається з листом до генпрокурора Потебенька з проханням втрутитися в це грубе порушення Конституції та захистити його людські права.

Що ж відбувається на верхів'ях влади? Кабінет Президента. Десяте липня двохтисячного. Президент розмовляє з міністром Кравченком.

Кучма: *«Чтобы я не забыл, этот самый же, грузин этот...»*

Кравченко: *«А я, мы работаем по нему. Значит...»*

Кучма: *«Я говорю: вывезти, выкинуть, отдать чеченцам, пусть выкуп...»*

Кравченко: *«Мы продумаем. Мы сделаем так, как положено».*

Кучма: *«Или привезти туда, раздеть, без штанов оставит, пусть сидит».*

Кравченко: *«Сегодня мне докладывали, мы там ему делаем установочку. Изучаем, где он ходит, как ходит. Мы немножко так, немножко нужно изучить, а потом мы сделаем. У меня сейчас команда боевая, орлы такие, что сделают все что хочешь. Данилыч, значит, вот такая ситуация».*

Тут усе на поверхні. Нічого пояснювати не треба. Вони зроблять все «как положено». Правда, генерал Кравченко хоч і вислужується, але до розв'язки чомусь не поспішає. Можливо, надіється, що Кучма за грандіозними державними справа-

ми забуде таку дрібничку, як образа від молодого журналіста. То більше що випад Гіі не зашкодив йому стати Президентом вдруге. Насправді ж хтось постійно нагадував про цю образу Кучмі. Підігрував його мстиву душу. Цей «хтось» мав можливість часто заходити до Президента. Цей «хтось» — із найближчого оточення.

Тридцять серпня. Минуло п'ятдесят днів від попередньої розмови Президента з міністром.

Кучма: *«Гонгадзе... там...»*

Кравченко: *«Послезавтра, послезавтра. Мы сегодня там вскрыли. Все, что вы поручали, — все работаем. Думаю, что через Гонгадзе (одне слово тут не вдалося розшифрувати. — В. Я.) есть. И там будет решено, как оно получится, но мы все окончательно. Я там посмотрел еще его материалы, из Интернета повытягивали...»*

Каральна акція пришвидшується. Через десять днів знову розмова тих самих її учасників. Десяте вересня двохтисячного.

Кучма: *«Я тебя приветствую. Чтобы я не забыл. Гонгадзе продолжает».*

Кравченко: *«Да, я сейчас. Мы там прокололись. Значит, написал жалобу Генеральному прокурору. Но я думаю...»*

Кучма: *«Кто?»*

Кравченко: *«Он. Немножко я тут прокололся. Но я теперь думаю, почему прокололся. Я грешу на замначальника по оперативной города Киева, Опанасенко. Ну, что Опанасенко... Ну, у меня тут группа — она закрыта, так? Опанасенко через своих начал “пробивать”, что это за машины, и написал Поттебенько, значит, жалобу».*

Кучма: *«Кто? Опанасенко?»*

Кравченко: *«Нет-нет, Гонгадзе. Ну, тут он указывает номера, которые уже уничтожены, значит, год тому назад. Я немножко тут тактику меняю, потому что я просто хочу поэтому, я хочу убрать этого Опанасенко. У меня закралось сомнения, когда мне доложили аж туда, в Киргизию, что Опанасенко интересуется номерами. Приезжаю — говорят, жалоба есть. Я его сделаю, Леонид Данилович. Я сделаю! Я просто, чтобы оно не то не получилось... Но он будет сделанный. Он тут пишет, что это “может быть, расчет за мои дела” (генерал цитує фразу Гіі з його листа до генпрокурора Поттебенька, де було ще й вказано номери*

міліцейської машини, з котрої його вистежували. — В. Я.). Я Гонгадзе не выпускаю, потому что для меня этот вопрос уже тоже... В экипаже есть контакты. Я за ним сейчас бросил наружное наблюдение. Я хочу его контакты изучить».

Кучма: «А у Гонгадзе есть там команда — тридцать там, что ли, строчат эту грязь».

Кравченко: «Нет, три человека. У меня есть они. У меня все они есть. Но я хочу с него начать. Ну, я еще посмотрю по реакции, как Генеральный отреагирует. Мандражируют, номера снимают... Так что я не знаю».

Кучма: «Ну, а чего Генеральный должен на каждую б...ь?..»

Кравченко: «Ну, это же заявление».

Кучма: «Ну и что — заявление».

Кравченко: «Ну, я посмотрю, как они будут реагировать».

Кучма: «Почему каждая ср...ь должна писать на Генерального прокурора?»

Кучма тут-таки телефонує Потебенькові, який вже відписав Георгієві Гонгадзе, що за ним ніхто не стежить.

Кучма: «А-о-о! Видишь, на меня сейчас, б...ь, пишут — просто ужас. Какая-то есть “Украинская правда” тут. Как куклы тут...»

Через кілька днів Україна довідається, що зник український журналіст Георгій Гонгадзе. Його подруга і співробітниця з «Української правди» Притула повідомила, що вони після роботи попрощалися на бульварі Лесі Українки і Гія поїхав додому. До родини він не повернувся, і дружина Мирослава заявила про це до міліції.

Після довгих зіставлень фактів, чуток, після довгих, як кажуть у моїй Теклівці, «складань черепків розбитого горщика» можу запропонувати вам свою версію. Не істину, не викінчену правду, а лише версію. Маю на неї право, як один із тих, хто шукає істини у цій задавненій трагедії. Гія був красивим і сильним чоловіком з густою, грайливою кров'ю. У нього реактивно захоувалися жінки. Можливо, щоб насолити високопоставленому чиновнику з оточення Леоніда Даниловича за оте стеження, переслідування, моральний терор, ловецьку гонитву за ним — він демонстративно перехопив у підручного Кучми його «пасію». Перехопив зухвало, відкрито, по-мушкетерському. Звідси й щоденне «нашіптування» Кучмі про наявність у нього страшного

ворога – журналіста з «відкритим забралом». Той, до краю образений, з оціпенілими чоловічими амбіціями, щоденно виймав з Інтернету гострі матеріали про Кучму та його челядь, написані Гією. Не просто переповідав їх Кучмі (читати той не любив), а зухвало перебріхував, демонізував, щоб озлити Кучму, вивести його, як правило після «глибокої спецдепресії», із себе.

Я проаналізував тодішні публікації в «Українській правді». Там були окремі критичні матеріали про Кучму. Про його «прихватування», про заведені кримінальні справи на Олександра Волкова за кордоном, але це не була широкомасштабна атака на Кучму, радше – артпідготовка. Інтернет тоді лише входив у вжиток, його інформацією користувалися окремі люди. Для Кучми він був «закритою зоною». Сам Кучма міг забути україномовного грузина-журналіста, бо проблем у нього вистачало. Хоча б із прем'єром Ющенком, віце-прем'єром Тимошенко, котрі тоді починали наступ на Кучминих олігархів. Та його щоразу повертали до теми непокірного журналіста.

Тим часом Мирослава Гонгадзе повідомила міліцію про те, що чоловік не повернувся додому, хоч повідомив по телефону, що незабаром буде. А генерал Пукач і міліціонери-перевертні із закривавленими руками ще відсипалися після «роботи». Міліція імітує «пошуки», пускає туман, що нібито Гія виїхав до Грузії чи десь заховався... Міліцейський тупий ідіотизм. Сам Кравченко сказав би «ментовская ісполнительность».

Заперечте мені, що Кучма нічого не знав після ось цієї розмови з Потєбеньком сімнадцятого вересня:

Потєбенько: *«Тут Гонгадзе пропал...»* (Ніби ревно бідкається чи доповідає замовникові про виконання завдання Генеральний прокурор держави. Доповідає чи ремствує головний оборонець інтересів держави Потєбенько Президентові держави. А той відповідає...)

Кучма: *«В Чечне, чеченцы его выкрали...»* (Багатозначно, довго і єхидно сміється.)

А в цей час вони створювали «димові» та «шумові» ефекти: «шукали» журналіста в Грузії та у Львові, повідомляли, що він з'являвся у товаристві, навіть що він «рекламує» себе в такий спосіб... Це було для вас, для натовпу, а в цей час у кабінеті Кучми...

Деркач: *«Тут американцы очень зашевелились. Подогревают эту обстановку. Гонгадзе (идеться про Мирославу. – В. Я.) к кор-*

респондентам привела цього иностранця — ми сейчас его устанавливаем, — и тот говорит: “Ну, раскручивайте, раскручивайте эту ситуацию”. Вот. И пресс-атташе посольства тоже позванивает в разные инстанции и раскручивает эту ситуацию...»

Кучма: «Ну, американцы всегда наиболее паскудно себя ведут. Конечно, сейчас постараются использовать для накручивания».

Деркач: «Но вчера по телевизору я когда посмотрел, как жена его (идеться про Мирославу Гонгадзе. — В. Я.) по СТБ говорила...»

Кучма: «Слушай, она как будто бы знает, какие коники он...»

Чуєте, вони знали про інтимну інтригу Гії, знали навіть це!

Деркач: «Да, она так говорит: “Ты если слышишь нас, так мы тебя ищем”. То есть она не то чтобы всхлипывала со слезами, а так».

Кучма: «Не видно, что удрученная. Хе-хе».

Деркач: «Не видно. Да, теперь...»

Кучма: «Я тебе (називає ім'я конкретної жінки, яку Гія, можливо й театралью, з викликом, закохав у себе! — В. Я.) покажу, виглядела хуже, чем жена...»

Вони знову сито, з тваринним хрипом у горлі, сміються. Цей страшний, зловісний сміх, що лунав у пишному президентському кабінеті, сипався на голову нещасної, посивілої, як галичанка Леся Гонгадзе, країни. Він забирав у матері і в нашої рідної Батьківщини майбутнє й останню віру в себе.

Вони реготали на похороні, на тризні свободи слова, свободи думки, на поминанні всього того, що ми з вами, українці, здобули на початку дев'яностих.

А ви думайте, братове, чому двічі «застрелився» головний свідок Гіїної смерті генерал-«самогубець» Юрій Кравченко. Чому безслідно зник ще один лжегенерал — Пукач. Чому помер загадковою, насправді «наглою» смертю ще один генерал — Дагаєв. Задумайтесь, хто попередив про виклик на допит Кравченка, хто випустив Пукача за кордон, хто доконав Дагаєва. Подумайте, чому сядуть до в'язниці лише брудні «ментигробкопателі», а не замовники смерті Гії Гонгадзе, — і ви зрозумієте, що ця справа так і не буде розкрита ніколи, хоча все лежить на поверхні. І так лежатиме аж до тих пір, поки Україна не прокинеться від багатостолітньої сплячки.

А таки прокинеться, братове.

Ігор Вугляр далі:

«...Після того як у Склилові впав людям на голови літак, почали розкручувати цю трагедію. Вже другий рік. Та й літак мав десь впасти. Рано чи пізно. Не в одному, так в іншому місці. Бо літуни тепер вчать літати переважно на пальцях. Не вистачає пального (вам не ікнулось, пане Звягільський?). Минулого року не було випуску літунів-винищувачів. З'являється нова військова професія: літун-теоретик. Колись в Тернополі був аеропорт. Будучи студентом, я полюбляв літати до Києва. Якась година з копійками — і ти на Хрещатику. Зараз його вже немає. Точніше, приміщення збереглося, але вже у вигляді якоїсь багатопрофільної комерційної крамниці. Мені здається, що вся країна перетворилась в одну велетенську комерційну крамницю, де все продається і все купується.

Де чорноморське пароплавство, пани президенти? Всі злодії та недоумки світу разом узяті не спромоглися б пустити за вітром чотири сотні пароплавів. Зникли. Разом з Кудюкіним. Якого в останню мить виловили, як рибку, в московському аеропорту з білетом в кишені. В один кінець. В далекі та недоступні для нашого правосуддя краї.

За життєвим рівнем ми стоїмо десь між Мозамбіком та Буркіна-Фасо. Хочу до Мозамбіку! Дайте мені мої 200 гривень пенсії та білета до Мозамбіку. Нещодавно вичитав: хто знає в Швейцарії якогось Фокса-Фукса? Ніхто. А в Мозамбіку усі. Бо він ганяє з мозамбікцями футбольного м'яча і ті мозамбікці цією обставиною дуже навіть втішені. Ну, якщо вже з Швейцарії люди їдуть до Мозамбіку, то мені з України сам Бог велів. Буду вигрівати на сонечку свою натруджену спину та вентилювати легені морським бризом. Мені не треба буде ні чобіт, ні малахая, ні кожуха, ні сплачувати половину від заробленого пінчукам-волковим, аби взимку не дзиготіти зубами від холоду. Окрім того, я біла людина (ще й до того ж блондин!). Буду сидіти на ослінчику, палити довгу сигару, смоктати через соломину віскі з содовою, а туземці будуть обмахувати мене опахалами. Еврика! Це спасіння. Крім того, я ще там не був. Хоча збирався. Чесне слово. Але перешкодили імперіялісти. Завше вони ламають мої життєві плани. Замість того щоб проваджати зором туземок в бікіні, довелося відводити очі від жінок в паранджі. А ви кажете.

Так-от, малошановні, як я вже від вас стомився, але мушу докінчити цю писанину, доповідаю, як завжди, зі знанням справи, порадами радників, як дехто полюбляє, не користуюсь.

Ірак! Одна з провідних країн Близького Сходу. Так сказонував тов. Мартинюк Адам. Повіriamo, як завжди, на слово. Бо він там був і бачив на власні очі. Треба розуміти, бував і в інших, бо все пізнається в порівнянні. Я теж там бував. І не в одній окремо взятій країні. В п'яти. Арабських.

Спробую сказати коротко і ясно, а не красиво та довго. Яюсь засперечався: де важче вижити – в Україні чи в Іраку? Заявляю. Кладучи одну руку на серце. А іншу на Біблію. В Україні. Важче.

Читає лектор в божевільні лекцію. Про успіхи та досягнення, відсотки та проценти, мікро- та макропоказники. Закінчує, як і має бути, словами: “Тільки сліпий не може бачити змін на краше!” Всі завзято аплодують. Крім одного. “А ти чого не аплодуєш?” – “Я не божевільний, я – санітар”».

Можливо, гіперболізовані злість та образа Ігоря Вугляра, та говорить це справжній син України, говорить зі справжньої чоловічої любові, а не із шароварного сентименту і малоросійського рюмсання.

«Живе собі бабуся з чотирма онуками. Сиротами. Дітьми одне за одного менше та слабше. Живе тим, що торгує на ринку цигарками, насінням, жувальною гумкою. Ну, як в Києві на кожній станції метро. І не тільки. Але це в нашій “правовій” державі заборонено. Законом. Так і напишемо з великої літери. Законом! Торгувати цигарками вроздріб! Хоча всі торгують. По всій країні. Так само, як за часів Кравчука було заборонено (суворо!) возити на Росію харчові продукти. І які гнали ешелонами. Бачив я ті штурми “Львів – Москва” на власні очі. Не один на тих цукрах-ковбасах тоді “піднявся”. Навіть слово таке з'явилося: “піднявся”. Щоб “піднятися”, людина має впасти. Неодмінно. І чим нижче впаде, тим вище “підніметься”.

Так само, як і в Аргентині. Там теж “заборонено”. Але як дасте місцевому картушу в поліцейській формі пару-трітку песо на день, то торгуй хоч біля самої “Casa rosada”. Біля їхнього “Білого дому”.

Але їхні картуші совісливі. Вони не дають, взявши хабара, ще й штрафу. Гривень так на 340. При пенсії в 400. З чотирма онуками на руках. Бо це вирок. А вони є люди. А не звірі.

Нещодавно облив себе пальним та чиркнув сірника головний лікар в одному з районів Чернігівської області. Причина та ж. Хронічна невивплата зарплат. На другому десятиріччі “незалежності”. Вам мало Мацика? Я знаю. Мало. Бо ви за нього не відповіли. Як і за всіх інших».

Ще раз нагадаю — ці сторінки зі щоденника Ігоря Вугляра, писані наприкінці дев'яностих під час другого «сходження на престол» Кучми.

«Три цитатки з агіток за Кучму на другий термін:

“Підтримаємо Л. Кучму! — на користь державного розвитку національної держави. Наша країна несхибно йде курсом реформ! Перед загрозою знищення ідеалів демократії всім нам (крадіям, звичайно!) необхідно об'єднатись заради спільної мети — утвердження України як незалежної держави, здатної гарантувати добробут усім своїм громадянам”.

Друга цитатка:

“Кучма видатна людина?” — “Безумовно. В плані боротьби за владу при відсутності здібностей керувати державою. В нього унікальне вміння створити образ ворога, уміння завдяки цьому залишатися при владі. В Україні практично створено поліцейську державу”. Народний депутат Єльяшкевич.

А як не порадити за покращання вигляду Леоніда Даниловича в уяві Кравчука: “Я знаю Леоніда Кучму давно. І повинен вам сказати, що за роки президентства він відчутно виріс. Має кращий вигляд, оволодів мовою, маю на увазі українською”. А ми, ідіоти, думали — монгольською.

Третя цитатка моя, Ігоря Вугляра: “Ми маємо «народного президента», який на плівках майора Мельниченка матюкається не гірше від биндюжника чомусь виключно російською, хоч оволодів такою нелегкою та незрозумілою для нього мовою — українською. Бо людина Кучма виросла і прожила життя в передгір'ях Кордильєр чи то Анд, а таки вчить українську!”

Як виявилось, український народ має чутливі вуха та добрий слух. Бо, послухавшись своїх благодійників-порадників кравчуків-пустовойтенків-медведчуків-марчуків, обрав Кучму. На повторний термін. Так відсвяткуймо ж славу перемогу! З пенсією в 57 гривень! До вас в голодну та нетоплену хату завітає сам повторно обраний Президент Кучма! Який «не боїться подивитись людям в вічі, бо Україна стала знана держава в світі, з її думкою

рачуються. А ще — вона є чинником стабілізації на континенті». Відкоркуймо шампанське, браття та сестри, змахнемо брудним обшлагом подертої кужайки непрохану сльозу радості за чинника стабілізації. Та ще й на цілому континенті!

За період з 1991 по 2002 роки зарплата знизилась з 244 до 70 доларів. Пенсії — зі 104 до 26. Мінімальна зарплата дорівнює 185 гривень — вдвічі менша від прожиткового мінімуму. Або в шістдесят разів — ніж Америці. Або в вісімдесят — ніж в Японії.

Невже наш мозок, точніше, мозочок дорівнює одній шістдесятій чи навіть вісімдесятій мозку пересічного американо-японця? Хоча ні. Значно менше. Бо японець живе на кам'яних брилах посеред океану, а ми — на найкращих у світі землях.

Все, годі-годі! Я встаю з колін, хоч я на них і не опускався! Встаю! А ви — як хочете... Але вставайте, вставайте! Так не може бути вічно!!!».

Вставаймо і ми, українці. Вставаймо з колін назавжди! Наші годинники показують український час!

Згряя. Пересит

У цьому розділі йдеться про 2003 рік, але звідти, з відстані шести років, Ігореві Вугляру прекрасно видно проблеми наші сьогоднішні. Читайте. І — думайте. Це корисно, хоч і боляче...

«Якщо не заперечуєте, зупинимось хоч трішечки на соціальних втратах. На деяких. Ну хоча б на прикладі СДПУ(о). Яка гарна назва, чи не так? Не те що якась там комуністична. Від слова “комуна”. Хотіли, щоб усі жили в комуні. В стайні. Комуняки. Недарма їх так назвали. Отут я з паном вчорашнім товаришем дуже навіть згодний. Досі нудить, як згадаю те життя. Зараз, правда, теж, але вже більше від недоїдання. Що поробиш, кладу свою частку на вівтар “соціальних втрат”. Разом з СДПУ(о).

Може, і собі, міркую часом, вступити до лав цієї достойної організації. Тим більше що вмю рахувати на рахівниці і навіть знаю таблицю множення. Щоправда, не займав високих керівних партійних постів, з її лав вийшов не під час ГКЧП, як Кравчук, а децю раніше. Тим більше що мені дуже імponує сама назва. Соціал-демократична. Та це ж про мене писано. Бо я є і соціаліст, і демократ. В одній і тій же особі. Невиправний. У світі це дійсно на-

родна, масова партія, у багатьох країнах вона при владі. На цьому і спекулювали наші. Дійові особи та виконавці. За браком паперу зупинимось лише на деяких фігурантах. На її окрасі. Гордості. Маяках. Взірцях. “Совісті нації”.

Леонід Макарович, думаю, не образиться, його ми вже згадували, і не раз. А то роздуємо чергового культа. Давайте краще зупинимось на членах Політбюро.

Медведчук В. В. разом з Суркісом Г. Р. Об'єднаємо ці дві постаті. Поки що. Які, за словами пана Кравчука, не зраджують принципів. Не зраджують Батьківщину. І з повагою ставляться до закону.

Абрамович з Лондона: “А что вы хотите? Старые законы уже не действовали, а новые ещё не приняли”. Отакі були часи. Нема закону, і край. Як за часів батьки Махна. Хапай більше, неси дальше. Наші абрамовичі почали з нафтопродуктів. Пам'ятаєте ті жахи? “Пального лишилося на тиждень”, “Енергетична криза”, “Україна в пільмі”. І таке інше. Соціал-демократи ввозили в Україну сиру нафту, переробляли і реалізували її, ні, не за якісь там вошиві 100 відсотків прибутку. А за 800 не хоче? Не сплачуючи жодної копійки податку. Ще не забули щорічні плачі Ярославни про нашого сільськогосподарського виробника? Якого душили і душать ціни на те саме пальне. За яке віддавали за безцінь зерно, молоко, цукор, худобу... Бартер! За літр бензину віддай вісім молока, за ремонт тракторного двигуна віддай десять корів! Якщо у вас згасне лампочка Ілліча — знайте, це справа рук соціал-демократів. Медведчука з Суркісом. Бо енергетика Західної України, і не тільки, була наша, а стала їхня. Приватна. Така сама, як і футбольна гордість країни. Яку поклали в кишеню. Бо за часів “розбудови” чи не єдине, чим можна було пишатись, ганяло латаного м'яча (як по війні) і не мало де помитися. Так зубожіли, бідні. Історія, з якою не впораються усі Холмси з Мегре разом взяті. Не кажучи вже про вітчизняних правоохоронців.

Пальне, спиртне, колонізаторське нищення карпатських лісів, засоби масової інформації, трасти, якими, здається, займався Пинзенник, і таке інше...

Лазаренко. Громадівець. А яка різниця? Всі свої люди. Був би й досі на депутатській (не плутати з підсудною) лаві, якби не оті помішані на “демократичних цінностях” американці. Таку людину — і за грати. А інші чим гірші? Чи кращі? Гуртом робили одну й ту ж справу, а гризти нари чомусь одному Павлуші. Не по-

товариськи. Що ж він там нам усім понарозказує? Чим ще здивує? А, думаю, нічим особливим. Всі й так все знають. Всі і про всіх. Але Лазаренко — це окрема історія.

Хто там далі в цій славній когорті? Бачу могутню фігуру генерала. Як же, пам'ятаю, пам'ятаю, як під час виборчої кампанії різав правду-матку. Про чинного Президента. Про чинну владу. Тяжкі звинувачення, що й казати. Правдолюб. Непримиренний борець з режимом. Що не завадило йому вже наступного дня стати під знамена того ж Президента. Тієї ж влади. Тепер це називається “консолідація”. Єднання всіх здорових сил. А раніше називалось зрадою. Штрейкбрехерством, перебіжництвом, відступництвом. Так то було раніше. Коли люди ще не перетворились в хамелеонів. Як же швидко плине час. А опозиція тоді називалась просто опозиція. А не “так звана”, чи не так, Леоніде Макаровичу? Непримиренний загін політичних екстремістів, шукачів компромату. А дійсно, чому не просто опозиція, а так звана? Може, й народ назовемо “так званий”? А чому б і ні? Вічно він, невдячний, плутається під ногами, заважає владі. Їсти хоче, пити, як самі есдеки, для яких соціальний захист є визначальною метою. О, метою! Не просто, а визначальною. Як в Аргентині. В якій існує два часових виміри. “Maniana” — то буде завтра. В ліпшому випадку на наступному тижні. А “La semana que viene” — на наступному тижні — означає нескінченне і невизначене майбутнє.

“А ви не могли б назвати прізвища тих людей, які проявляють явно нездоровий інтерес до приватизації гігантів індустрії, електростанцій, ну хоча б Дарницької ТЕЦ?” — цікавиться кореспондент “Дзеркала тижня” в Прем'єр-міністра Марчука Є. К.

“Всьому свій час”, — відповідає генерал. Надворі був травень 1996 року. Зараз вересень 2003. Ще не час? Ми щось скажемо ще за життя? Як мужня людина? Як генерал, чорт забирай! Чи ви є Штірліц у тилу у ворога? Не в себе вдома. Не на своїй рідній землі. Потім — це ніколи. Потім — не рахується.

“Вчорашній день пройшов, а завтрашній ще не настав, у тебе є тільки сьогодні”, — Коран — то є мудра книга. Почитайте на сон грядущий. Так займався пан Пинзенік трастами чи не займався? Хоча якщо всі лаври віддати одному йому — образяться інші співавтори. Ну хоча б наша нерозлучна пара Медведчук і Суркіс. Які випустили акції “Омети” по номіналу 1000 крб. А продавали май-

же по дві. Ні, не копійки. Тисячі. По дві копійки одержали наївні та обдурені акціонери. Теж цікава тема. Яка чекає не дочекається свого літописця. Або довірчі товариства. Від слова “довіра”. Пам’ятаєте ті п’ять “Д”, від яких здригнувся у захваті цілий світ. Там фігурувало — довіра. Мене й досі аж розпинає від тої довіри. Все розмірковую, куди б ще свої грошики, точніше, те, що від них лишилось, вихнути. Втиснути. Впарити. Щоб і ті — з кінцями.

8 жовтня 1997 року. Верховна Рада України повторно розглядала проект Закону України “Про пенсійне забезпечення”. Нагадаймо, що найбільш дискусійним було питання про підвищення мінімального розміру пенсій за віком до 70,9 гривні на місяць. Свою позицію з цього питання обґрунтовує народний депутат України В. Медведчук: “Я один серед небагатьох голосував проти підвищення мінімальних пенсій до рівня межі малозабезпеченості — 70,9 грн. Я як народний депутат зобов’язаний чесно і відкрито боротися за реальну, а не міфічну підтримку найбільш вразливих верств населення, особливо тих, важкою працею яких впродовж років створювалось народне багатство країни. Тому головна причина, через яку я був проти запропонованого варіанта підвищення пенсій, полягала в тому, що таке рішення є не що інше, як популістський маневр... Насамперед зазначимо, що реалізація такого бюджету потребує додаткових витрат. Сьогоднішня економіка України просто не спроможна витримати таке навантаження”.

Витяг з декларації про доходи самого Медведчука В. В. за 1999 рік:

1. Загальна сума сукупного доходу — 5893195 і 6 копійок.
2. Матеріальна допомога — 1393.
3. Заробітна плата — 9903.

Звернімо увагу на пункт другий. Про матеріальну допомогу малоїмущому і соціально незахищеному Медведчуку В. В. Якому скинулися з капелюхом по колу старці з середньою пенсією в розмірі 53 грн. та мінімальною 37 грн.

Ще не всі забули фільм “Діамантова рука”? Нестор Шуфрич, мабуть, забув ту фразу: “Як не будуть купувати лотерейного білета — відключимо газ”. У Шуфрича (його капітал вже понад десять мільйонів доларів) бере інтерв’ю журналістка Денисенко.

Кор.: В селах Іршавського, Міжгірського, Свалявського районів люди пенсійного віку писали заяви до вступу до СДПУ(о). Нащо це їм?

Шуфрич: Так вони демонструють свою позицію. Не могли інакше віддячити Медведчуку за те, що в їхнє село протягнули газ.

Кор.: Що, партія тягнула газ за власні гроші? В мене є дані – фінансування йшло з державного бюджету.

Шуфрич: Ваші дані, м'яко кажучи, неточні. Не на партійні, а на свої. В. Медведчук все робив виключно на власні кошти. В період 1998–2002 років це було його особисте фінансування, в крайньому разі в Іршавському районі. І тільки в 2002 р. вдалось захистити фінансування з бюджету.

Кор.: Після наводків з держрезерву виділявся шифер для будівлі хат. Так-от, люди стверджують, що будівельні блага одержували в першу чергу члени СДПУ(о). Це правда?

Шуфрич: Шифер в Свалявський район був закуплений для членів партії Г. Суркісом. Він і прийняв рішення, кому виділяти в першу чергу. Не бачу в цьому нічого поганого.

Кор.: В ужгородському офісі обкому партії я бачила два здоровенні портрети (полотно, олія). На одному – Медведчук, на другому – Суркіс. Якось слабо стикується з партійною скромністю, Вам не здається?

Шуфрич: Портрети дійсно висіли. Але на вимогу Віктора Володимировича їх давно вже зняли.

Кор.: Але все-таки спочатку замовляли?

Шуфрич: Не заказували. Це був подарунок від виборців округу. Я думаю, в знак подяки за те, що Суркіс і Медведчук зробили для Закарпаття.

І тут же Кравчук про Медведчука: “Медведчук не приховує свого бажання бачити Україну авторитетною державою. Він сподівається, що суттєве зміцнення авторитету нашої держави (з середньою пенсією в 53 грн.?) відбудеться вже найближчим часом. І, безперечно, сподівається, що майбутні зміни на краще будуть пов'язувати з його іменем. Заради здійснення цієї шляхетної мети він наполегливо працює вже сьогодні”.

Наллемо чарки, браття наші та сестри. Мільйонери та голодранці. Вип'ємо за консолідацію всіх здорових сил, за мир та злагоду в нашому спільному домі. Ми є велика держава. Ми є горда нація!

Оберемо Медведчука в президенти? Обе-ре-мо!!!

Ось така собі симпатична партія невтомних трударів. Середньостатистичних лазаренків. Захисників інтересів народу. Цікаво, чому саме така назва, а не інакша. З таким же успіхом

могли назвати себе комуністами або націонал-соціалістами. Що, вже було? Ну тоді партією розбудовників. Власного благополуччя. Забрало фантазії. Списали з Європи. А вони вас зблизька не бачать. Руки не подають. За один стіл не сідають. Бо знають, хто ви є насправді. Опозицію шанують, а вас ні. Бо ви є партія перевертнів. Мертва партія. Зорі і ті ближчі до народу, аніж ви усі разом узяті. Шевченко, Франко, Грушевський, Драгоманов попереверталися б в трунах, якби взнали, хто і як поцупив у них цю дійсно достойну назву: соціал-демократ. Ви такі самі соціал-демократи, як Пол-Пот комуніст. Бо ви є партія не тільки перевертнів, а й крадіїв. Не тільки злата, а й ідеї. Партія шарлатанів, які натягнули на себе овечі одежі. І думаєте, що всі такі дурні і не бачать того.

“Завтрашній день України пов’язаний із соціал-демократією”. На всі 100 відсотків згодний з вами, Леоніде Макаровичу. Бо він пов’язаний зі мною, з моїм колишнім сусідом, який довгі роки батрачив у Португалії, з викладачем академії Михайлом, з колишнім військовим Сергієм, з безіменними комбайнерами, шоферами, медсестрами... З народом України. А ви-то тут причому?

Оце і є ваша партія. Партія капіталістів. Яка побудувала себе на горі, сльозах, стражданнях власного народу. На його пограбуванні. І на його крові».

Ви зрозуміли, братове українці, як глибоко, фундаментально мислить наш безстрашний співвітчизник, вселенський заробітчанин Ігор Вугляр? Усе це він записав у свій щоденник у період найбільшого розквіту есдеків, коли вони контролювали всю владу, весь бізнес, настановивши своїх людей на кожному щаблі ієрархії.

Сьогодні в Києві, головному штабі есдеків, вимкнуто електрику, тепло, телефони. За кількामісячну несплату.

На партійному кладовищі вже ціла алея.

«Остарбайтери». Обмерзлий цвіт нації...

А й справді, хто нині, під час цього вавилонського стовпоторіння, пише щоденник, що походить від слова «щодня». Щодня треба записувати свої думки, враження, любов і ненависть. Щодня. Навіть тоді, коли ти, бездомний, падаєш від

утоми на лавку скверика в чужому місті. Ігор Вугляр це робив і, можливо, робить і тепер, перебуваючи десь у чужинецьких наймах, рятуючись там від кризи. Тож вчитуйтесь. Його думки того варті.

Дно

«Нещодавно прочитав одну дуже цікаву книжку. Останні роки царювання останнього з династії Романових. Під назвою “23 сходинки вниз”. За часом років, проведених на престолі. Бо сходинки, як відомо, мусять кудись вести. Або вгору, або вниз. Миколу II вони вели вниз. Як і наших президентів. Якщо, скажімо, когось із цієї вельможної верхівки кинути в повсякденний вир, щоб він вів щоденну боротьбу за виживання, — не виживе.

Я бачу когось із вас, членів СДПУ(о), десь на Constitucion в Буенос-Айресі, Votafogo в Ріо-де-Жанейро, в Стамбулі, Слубіце, Нео-Перамосі — всюди, куди мене закидала доля (за що я їй, до речі, дуже вдячний). Куди я йшов, їхав, плив, летів. З мізером грошей в кишені. На заробітки — не на підписання паперів. І от уявіть собі: у вас в гаманці 30 (тридцять доларів), а ви собі стоїте на морському пісочку. В Анталії. Гарно. Пташки цвірінькають. Довкола дівчата в бікіні. Жити хочеться. Ще й як! А ще їсти і пити. Спати десь треба. Голову не на лавці притулити. А головне — заробити. Знайти роботу! От що б ви всі там робили? Що ви взагалі вмієте робити? Окрім ошукування отих телят українців? По 12 годин на день тягти мішка з цементом на шостий поверх? Тачку з верхом за півкілометра? Балансувати на триповерховій висоті під тропічним сонцем? Впрягатися в плуга замість коняки? От що б ви всі там робили? Ви б пропали. Просто пропали. Спали на лавках, рились в сміттєвіках, божжували, втрачали людську подобу. Це вам здається, що ви такі розумні та спритні, хитрі, вищі за інших. Для того щоб створювати ці примітивні комбінації на кшталт Лазаренка — Кудюкіна або скупити в селянина задешево, а здерти з нього навіть не три шкури — більше, — багато розуму не треба. Треба підлості, нищості, лицемірства, жадібності... Всього цього у вас виявилось більше ніж вдосталь. Всі ці комбінації з пірамідами, трастами, офшорами, рахунками — це €2 — €4. Вам як шахістам це має бути відомо. Просто вам повезло з народом. Несказанно. Фермери з Огайо підняли б вас усіх на вила, а наші дякують. Повезло з народом. Чи не єдиним з білих людей. Підкреслюю. Чи не єдиним.

Розмовляю з Леонідом. Куди не кинь — одні Леоніди. Як в Аргентині Карлоси. Я спочатку навіть думав, що в них інших імен просто не існує. Самі карлуші. Звичайнісіньке перехрестя в районі одноповерхових будинків. Не вілла, а так собі. На перехресті стоїть звичайнісінька буда. Не собача — більша. Я заміряв. Півтора кроки на півтора. Це є місце *trabajo* — роботи Леоніда, ветеринара з Білої Церкви. Колишнього. Найщасливішої людини у світі. Бо він має *trabajo* — роботу. З шостої вечора до шостої ранку.

Повз нас проїжджає якесь обшарпане авто — шанобливий уклін в бік обшарпаного лімузина. Шкандибає якась бабуся — шанобливий уклін у її бік. Це його робота — шанобливо кланяються усьому, що проходить чи проїжджає. Його “життя” буде проходити в цій, трохи більшій від собачої, буді в шанобливих поклонах. Колишнього ветеринара з Білої Церкви. Колишньої людини. Від дощу та вітру колишня людина ховатиметься в буді, трохи більшій від собачої. Справляє нужду в найближчому “Макдональдсі”, що за півкілометра. За цю інтелектуальну роботу, за 12 годин тупцювання з поклонами, колишня людина одержить 10 песо. За курсом три долари. Володар цієї, а також з десятка інших буд є якийсь поліцейський з Росаріо. Це недалеко, з півтисячі кілометрів. Він може приїхати раз на місяць, а може, й рідше. І якщо Леонід в цей час піде пописати до “Макдональдсу”, то грошей своїх він не побачить ніколи. Він може не побачити їх і в тому випадку, якщо навіть перетворить своє робоче місце на туалет. Бо мода не платити людям зароблене існує не тільки в нас. Не подобається — на смітник. Рабів багато. Серед них багато Леонідів. Звернутись до суду? А ви що, десь працюєте? Нема засобів до існування? Де взяти? Та хоч в найближчому банку, магазині, аптеці, кіоску, переговорному пункті. Жіночу панчошу на обличчя — і вперед. Будете мати ті песо, не переживайте. Бо ніхто не пручається. Бо вб’ють. Краще віддати гроші, ніж життя.

Тільки поліцейських вбивають чи не по одному на день. По суботах, коли наше міліцейське керівництво проводить наради і рапортує про успіхи в подоланні злочинності, мафії та корупції, їхні аргентинські колеги проводять свій час на Чакаріті. Вони слухають жалобні марші і мовчки ковтають сльози. Чакаріта — це кладовище поліцейських. Яких застрелили-зарізали цього тижня. Цього, минулого, майбутнього... Так буде вічно. Поки існує злочинність.

У нас міліціонерів вбивають дуже рідко, бо вони здебільшого пов'язані із злочинним світом. Проте наш Президент сказали, що ці чутки є “добре обміркованою кампанією проти України. Показувати нас в поганому світлі може бути для когось корисним. Подібні твердження негативно позначаються на міжнародному іміджі України. В наших потенційних інвесторів виникає занепокоєння”. Це – цитата.

А ось вже від себе: “...будуть активно, наполегливо, щоденно працювати над тим, щоб...” Це – теж цитата.

Так-так, здається, я дещо починаю розуміти. Запитують вірменське радіо:

- Що заважає нашому сільському господарству?
- П'ять факторів.
- Назвіть, будь ласка.
- Прошу дуже. Зима, весна, літо, осінь.
- А п'ятий?
- Міжнародний імперіалізм.

Так, то здебільшого чутки. Такі самі, як про Норвегію чи Монте-Карло. Там просто страшенна корупція. Ще більша, ніж в Україні. Це робиться для відлякування потенційного інвестора. Який потенційним і залишиться. Пожиттєво. Бо, хоч раз зіткнувшись із середньостатистичним Лазаренком, жаснеться і десятому закаже. Де вони, ті інвестори? Вони є по всьому світі, окрім нас із вами. Їх і ніколи не буде, доки ми будемо “активно, наполегливо, щоденно...”

Будемо. Жити в майбутньому часі. Когось, чогось, десь, колись, здається, приснилось...

Вернімося до “наших” інвесторів, яких відлякують. Донедавна взяв про одну дуже цікаву річ. Після того як наше, ще вчора партійне, а сьогодні демократично налаштоване, керівництво урочисто проголосило – так само, як колись “нинішнє покоління буде жити при комунізмі”, – “дайош ринкові реформи!”, хитрі та недовірливі заокеанні та західноєвропейські дяді з товстими гаманцями провели такий собі слідчий експеримент. Про який соромливо помовчують в хусточку пани президенти, не кажучи вже про челядь.

З грудня 92-го по березень 93 року в Україні (Прем'єр Л. Кучма) висадився десант “бізнесменів” та “комерсантів”, який перевірів на “вошивість” нашого брата посадовця. Від районної держадмі-

ністрації до Адміністрації Президента та Кабміну. Результат: 8,5 : 0 на користь імперіялістів. Бо з кожних десяти, з ким доводилось мати справу, вісім-дев'ять не натякало – вимагало хабара. В тій чи іншій формі. Не гребувало на халяву напитись, наїстись в ресторатації (ну звичайно ж з дівчатами!), почепити на руку чужого годинника (середня вартість – 1,5 тис. дол.), канючило спряти у відкритті валютного рахуночка тощо. Загальні витрати на те пішло, гульки та на баби разом з саунами та вартість здертих з рук годинників потягнули на 1,5 млн. доларів. Зіткнувшись з таким своєрідним проявом загадкової слов'янської душі, потенційні інвестори принишкли в глибокій задумі.

Почухавши посивілого від тих невеселих роздумів та пиятик чуба, а головне, наслухавшись промов-обіцянок-цяцянок новообраного Президента Л. Кучми, потенційні інвестори, перехрестившись та попрощавшись із кривно заробленими грошечками, не забувши прочистити набряклі печінки, приставили до скроні, попередньо крутонувши барабан, револьвера. Ех, була не була, де наше не пропадало!

З листопада 94-го по березень 95 року (Прем'єр В. Масол) тридцять новоявлених камікадзе з підірваними печінками вирішили пройтися по місцях “бойової слави”. Серам і просто містерам на цей раз повезло менше. А от випити оковитої та витратити грошей відповідно довелось більше. Небагато, разів із сім. Ресторанними гульками з жіноцтвом на цей раз вже не обходилося. Нащадків до Сорбонни чи Гарварда, нерухомість та співвласність за кордоном, рахунки на десятки і сотні тисяч, офшорні компанії та інші дріб'язки... Щоб не забути головне. Всім “екзаменаторам” в найкатегоричнішій формі було заборонено пропонувати і навіть натякати.

На третій захід вони так і не наважились. Тому ми всі з таким розумінням поділяємо обурення Президента Кучми щодо шукачів компромату, і особливо усіляких писак, які “лють воду на млин імперіялістів”, пардон, псують імідж і відлякують інвестора. Це все вони винні, дзеркала... Побачивши в них таку химеро-потвору, вже не знаю, як і сказати, американці в 97 році в своєму Конгресі аргументовано пропонували припинити надання допомоги Україні. У вигляді кредитів та інвестицій. Доти, доки “не буде істотного подолання корупції”. А також хочеться поставити з десять знаків оклику. “Небажано приймати в посольствах та представництвах США по всьому світі”. Нас, українців».

Так сміливо, розкріпачено мислить у своєму щоденнику Ігор Вугляр. І продовжує:

«Ну як? Приїхали. Аж розпинає від гордості. Правда? Як останнього папуаса. Особливо після того, як нашого “гаранта” запихнули в глухий кут “круглого столу”, щоб не мозолив пристойним людям очі. Може, мені теж, щоб люди не сахались, поміняти собі фейса. Намажу пику ваксою, на голову почеплю тюрбана і всюди “welcome, mister!”»

А куди ж дивляться наші славні правоохоронці, – сплесне долонями бабуся, яка разом з дідусем мирно дрімали на печі упродовж десятир'яч. Відповідає Григорій Омельченко: “Я запитую себе: чи наша СБУ українська спецслужба? І відповідаю: це спецслужба мафіозно-кланових угруповань, які поділили Україну на сфери свого впливу і визиску. Це спецслужба лазаренків, волкових, агафонових, кириченків та іже з ними”.

“Ви вірите, що в Україні все ж відбудуться зміни на краще, що Добро перемаже Зло?”

Відповідає кінорежисер Ю. Ілєнко: “В Україні суспільні зміни (не знаю, чи можна назвати їх реформами) здійснилися не тому, що Добро перемагає Зло, а тому, що Зло перемогло остаточно і безповоротно. Злочинці всіх рівнів вже відчули свою безкарність і недоторканність. Передусім правляча еліта”.

Андропов чи хто інший зараз вже нічого не зробить. Пізно. Слов'янство виявилось слабким народом. Морально слабким. Гроші не стільки спустошили наші кишені, скільки наші душі. Не тільки президенти – народи завзято кинулися “розбудовувати” неправедні суспільства. Під псалми, хоругви, церковні передзвони та щоденні проповіді про любов до ближнього. Про духовність. Моральні засади. Всі винні, тут я з вами згодний, Леоніде Макаровичу. Хто більше, хто менше, але всі. Я – теж.

Прийшов замість Єльцина Путін. І що? А нічого. Як було, так і є. Такий самий раб капіталу. Прийде й у нас замість “гаранта” нова постать. І що? Невже нічого не зміниться? Довічне батрацтво та жебракування народу з одного боку та розкіш купи олігархів з другого? Пан Прем'єр-міністр оголосив про суттєве підвищення життєвого рівня народу. Суттєве – це на пару-другу жувальних гумок. В місяць, як завжди. Які зжере інфляція та дорожнеча. У свій час Махатма Ганді сказав: “Це справді велике щастя за інтереси та благо свого народу сидіти у в'язниці. Там

я відчуваю менше страждань, ніж у повсякденному житті на волі". Але це було сказано в період національно-визвольної боротьби проти колонізаторів. Чужинців можна прогнати. А от що робити із своїми чужинцями? Ми справилися з турками, татарами, ляхами, росіянами, здобули незалежність і впали в полон до самих себе. Найстрашніший полон. З якого, крім нас, ніхто і ніколи не звільнить».

Ну як вам ось такі наші співвітчизники, ось такі українці? Правда, аж дух забиває від свободи їхнього мислення, від гостроти зору і розуму! А могла ж советська солдатчина, казарма вбити все це назавжди. Повернувшись в Україну у час відновлення її державності (брав у цьому найактивнішу участь) і не знайшовши в ній місця для себе, міг запасти у тупу злість, а злість висушує і гасить розум та почуття. Від злості людина тупішає, спрощується, жалюгідніє.

З Ігорем Вуглярем такого не сталося, хоч він пропах чужиною, хоч був приниженим до ролі раба, аби заробити собі та родині на хліб. Здається, сама Україна (виснажена і напівголодна) із провини перед ним бодай духовно підтримувала його, намацувала теплими пучками його чоло на інших материках, торкалася, аби нагадати йому, що він — таки її син, а вона — його мати.

Відкритий
лист
Президенту
України
Вікторові
Ющенко

Шановний пане Президенте!

Якби наприкінці 2004-го, коли я голіруч стояв на лихої слави сотому окрузі проти регіональних покидьків, хтось сказав, що мені доведеться писати Вам *такого* листа, я б подумав, що це — бездарна провокація. Тому зрозумійте трагічне сум'яття моєї душі, її «розколотість» на шляху до цього публічного звернення до Вас.

Чи маю я моральне право так говорити з Вами як Президентом? Думаю, що здобув його і своєю письменницькою творчістю, і як останній нардеп союзного парламенту, котрий організував і вів перші протестні мітинги у Києві, очолював оргкомітет Установчого з'їзду Руху. Вірю, що здобув і своєю проукраїнською позицією та багаторічною працею в парламенті. Згадайте кілька моїх присвячених Вам авторських радіограм, після чого Кучма особисто заборонив передачу. Зрештою, заслужив це право найактивнішою участю у президентській кампанії Віктора Ющенка, об'їхавши вісімнадцять областей України, агітуючи за «першого патріотичного і морального Президента». Ви не заперечите, що після Вашого важкого сходження на Український престол я ніколи нічого не просив у Вас для себе. Отож заробив це право.

У 2004-му наша нація морально дозріла до того, щоб витягнути Україну з кучмівського болота. Це був єдиний унікальний випадок, коли національні демократи зрозуміли загрозу приходу до влади жорстокого антиукраїнського клану і не пхалися один наперед одного в президенти. Чоловим ми поставили Вас (тоді ще — тебе!). Не тому, що не було іншого. Так зійшлися зірки. Ви встигли заявити про себе як банкір — автор гривні. Короткочасне Ваше прем'єрство (з Юлею) запам'яталося простолюдові виплатою заборгованих зарплат і пенсій. Зрештою, і відставка спрацювала на Вашу дуже приховану, а все ж — опозиційність. Ми не сумнівалися у Вашій кореневій українськості, хоч боялися нерішучості та надмірної помисливості. Та ми вірили у дієздатний тандем «Ющенко — Юля», який міг принести успіх Україні.

Одні вклали у Вас гроші (почасти й розікравши їх), інші (я належу саме до них) — сповна вклали у Вашу перемогу свою душу.

Януковичу було простіше: він мав власного антиукраїнського або задуреного донецьким «патріотизмом» виборця. Вашого (нашого!) треба було переконувати, бо його багато разів ошукували на виборах і він вже не хотів помилятися. Нам вдалося під час виборчої боротьби зробити найголовніше: розбудити народ від політичної летаргії та байдужості. Апофеозом цього став Майдан, де резонували на всю Україну та світ напрацьовані нами головні рятівні і зрозумілі ідеї для кожного українця: «Бандитам — тюрми!», «Відкритість і моральність влади!», «Багаті поділяться з бідними!», «Замовники вбивства Гонгадзе будуть покарані!» Ви їх легко згадаєте. У відповідь на це — мільйони українців скандували: «Юшен-ко! Ю-ще-нко!» Зрештою, Ви знаєте ціну нашої перемоги. Свята Українка — Ваша мати Варвара Тимофіївна опівночі, у Хоружівці, в день свого 85-ліття, сказала мені: «Ще одного Донецька (це було після політичної параної, з якою зустріли Вас у Донбасі. — *В. Я.*) я вже не переживу, серце не витримає!»

Ми внесли Вас на український престол, сповнені віри, що нарешті Україна матиме сильну, справедливу й українську владу, що з випущеними голубами з Ваших рук — відлітають наші українопожирючі біди: самоїдство, примітивна хуторянська «гетьманщина», спрощене розуміння української ідеї, боязнь рішучих політичних рішень, тривіальна сентиментальність замість сильної і послідовної політичної волі... Ви мали захмарний рейтинг, більший, ніж у двох Ваших попередників разом узятих. Прихильники вірили Вам як собі, а войовничі опоненти були готові притьмом здаватися на милість переможця. Янукович вже був політичним «небїжчиком», від якого відверталися вчорашні соратники. Вам треба було рішуче діяти іменем Майдану і його вимог. Ахметов втікає за кордон, боячись рішучих президентських дій. Фальсифікатори виборів та учасники северодонецького антиукраїнського замаху на цілісність держави сушать сухарі і готують свої білі ручки до кайданів.

Та Майдан розійшовся, і Ви почали забувати про нього. Вас одразу оточили ті, хто фінансував вибори. Стали в чергу, щоб

сторицею повернути своє. Через посади і вплив на Вас. З цього й почався Ваш відступ з Майдану. Капітулянтський відступ. Кроки не назустріч, а від людей.

Перший крок — Ви знищуєте свій-таки, створений Вами, уряд, хоч два тижні тому, в День Незалежності, вихваляли його публічно. Україні забило подих: нічого не змінилося, так само лукаво чинив Кучма! Помаранчева громада розкололася.

А тут другий капітулятивний крок — бездарна «унія» Ющенка з уже напівзабутим Януковичем. Заради чого, якого державницького інтересу? Задля лише кількох голосів для обрання Прем'єром «вірного» Єханурова. Це був надто дешевий обмін, і регіонали відверто насміхалися, збагнувши Вашу гіпертрофовану настроєвість та безвольність. Ви не лише самочинно реабілітували, а й повернули їх у політику, і вони підуть на вибори з високо піднятою головою. І — виграють їх. Завдяки Вам!

Ви завдали Майдану третього удару, коли лукавили перед камерами, що дуже хочете «помаранчевої більшості» у складі БЮТу, «Нашої України» та соціалістів, а насправді робили все, щоб вона не відбулася. Ваша хронічна «юлебоязнь» підштовхнула Мороза до відступництва і створення антиукраїнської більшості. Антиющенківської водночас. Їм залишилося скупити ще десяток продажних нардепів, і вони б турнули Вас із президентського сідала. Ми тоді виручили Вас ще раз — добровільно склали свої депутатські повноваження, щоб законно розпустити парламент.

На останніх виборах БЮТ набирає вдвічі більше голосів за президентський НУНС, але ми віддаємо Вам половину місць в уряді, зголошуємося на всі Ваші умови задля утворення нової «помаранчевої коаліції» із двох фракцій. До речі, пропрезидентської. Що ж іще потрібно? А Ви знову зволікаєте, напускаєте політичного туману, ставите нові і нові вимоги. Ніколи не повірю, що Плющ грав роль відступника без президентського освячення. Ось-ось шойно минуле політичне безумство могло повторитися знову. Тільки через ту ж таки Вашу «юлебоязнь». Лише інстинкт самозбереження врятував Вас від фатального повторення помилки. Проте незабаром Ви розвалили і цю хистку більшість, принісши в жертву навіть вірного Вам Яценюка.

До якого трагічного стану доведено політичну та економічну ситуацію в Україні, пане Президенте! Тільки людина з

унікальними здібностями здатна була свій захмарний рейтинг опустити до сільської призьби. Україна знову втратила шанс випростатися на повен зріст. Завдяки Вам нас знову сприймають у світі як націю-невдачу. Перед нашим носом зачинилися двері до Євросоюзу та НАТО. Наше військо розгромлено без бойових дій. Наша Служба безпеки — це архівісти та політичні козачки на побігеньках у Балози. Ваші закордонні візити — це завжди привід для доносу на свій же уряд. Через безсистемність та імпульсивність Вашої політики, через бездіяльність Крим ще більше віддалився від України, ми назавше втратили велику частину нафтогазового шельфу у Чорному морі. Ваші намісники в областях та районах вже прихопили рештки землі та нерухомості, що зосталася після Кучми.

Всі бандити, яким обіцяно тюрми, сьогодні керують країною. Балоза у зловіснішій версії повторює Медведчука. Ваша патронатна служба — Секретаріат — стала корумпованим гадючником, що імітує роль другого уряду. Система влади перебуває у стані глибокого інсульту і здатна лише на хапальні конвульсії. Кожен львів'янин скаже, що суддю Зварича взяли на робочому місці з фантастичною сумою хабарів, бо він сортував їх на купи, щоб у той вечір везти до Києва. В тому числі й у Ваш Секретаріат.

Я не ідеалізую ні сьогоднішній уряд, ні Юлю Тимошенко, то більше — БЮТ. Малоросіян вистачає на кожную українську душу. Та сьогодні головною дійовою особою в політичних подіях України є Президент. Тому й призвідцею всього доброго та всього лихого є Ви, пане Вікторе.

Ніхто не забере у Вас реставровану пам'ять нації про голодоморний геноцид 32–33 років, про Крути і Батурин. Ніхто не применшить Ваших заслуг в українській свободі слова. Ніхто не сумнівається у Вашій, хай більше етнографічній, ефектній, але не ефективній, а все ж українськості. Я гордився, коли мій Президент полетів на мітинг до оточеного російськими окупантами Тбілісі, однак Ви зірвали прийняття Верховною Радою розумної, не істеричної заяви про події в Грузії. І сталося так, що ми не допомогли грузинам, але здорово нашкодили собі.

Та не спишете ні на кого свої драматичні помилки. Ви гірко розчарували мільйони довірливого українського люду, остаточно вбивши в ньому віру в українську владу, а то й найгірше — доречність існування самої Української держави. У 2004-му ці

мільйони повелись на Вашу українськість, на Вашу театральну рішучість на Майдані, на замах на Ваше життя, на принадли гасла, які ми вкляли у Ваші уста.

Сьогодні вже очевидно для абсолютної більшості українців: Ви не стали Українським Президентом. Тоді, на Майдані, ми Вас просто вигадали з потреби (нарешті! нарешті! нарешті!) мати справжнього, сильного Президента.

Не маємо! Просто найвища посада в Україні за збігом багатьох обставин дісталася людині, котра легко піддається ревностям і підозрам, людині, котрою правлять не жорстка логіка і послідовність вчинків, а миттєві настрої. Ви довели, що все це для державного мужа високого рангу є небезпечним.

Такий запущений, пошматований ворогуючими кланами на зони впливу державі, такій кволій, корумпованій і зневіреній у всіх інститутах влади нації потрібен інший лідер. Із холодним системним мисленням, моральним, але рішучим інтелектом, національною повинна бути його цільна і непохитна політична воля, а не довга коса чи вишита сорочка.

Ви втратили всі свої шанси. Похитуючись над прірвою, Україна вже не вірить, що Ви здатні відвести її від останньої межі.

Єдине, що Ви ще можете зробити для неї, — добровільно, красиво піти у відставку. І це буде ще один аргумент Вашого права на місце в українській історії. З Богом, пане Президенте! З Богом!

Володимир Яворівський,
народний депутат, письменник

21 грудня 2008 року, м. Київ

Мова-після

Під час перших відкритих демократичних виборів до Держдуми Росії на початку дев'яностих ішов прямий репортаж із Центральної виборчої комісії федерації. За підрахунком голосів стежила вся Європа. Пильно, насторожено стежила. З перехопленим подихом стежила. І коли стало зрозуміло, що до російського парламенту переможно входять комуністи і жириновці, видатний російський публіцист, високоморальний, патріотичний росіянин Юрій Карякін вхопився за голову і вигукнув на всю Європу: «Россия! Ты обещумела!» І заплакав.

Щось подібне могли вигукнути і мільйони українців після безсонної ночі 8 лютого 2010-го. Можливо, й вигукнули. Можливо... «Україно, ти втратила розум! Україно!..»

Скористаюся ще раз чи не єдиним реальним надбанням Президента Віктора Ющенка — свободою слова, яка ще діє на українській території. І, дасть Бог, ми здатні будемо її відстояти назавжди. Суть навіть не в тому, яка персона перемогла на п'ятих президентських виборах в Україні. В Америці чи Польщі, у Франції чи Литві це не має жодного значення. Кандидати відрізняються лише біографіями, рівнем харизми, ораторством, реакцією розуму, відкритістю усмішки, красою і шляхетністю дружини і таке інше.

У нас — це різні цивілізації, різні шляхи розвитку держави, це — різні долі нації, причому цивілізації — ворогуючі між собою. У молодій, незастабілізованій державі є шляхи просто небезпечні для неї. І представники саме такої антиукраїнської ідеології сміливо йдуть на вибори, впродовж всієї кампанії запекло сповідують її.

У французького патріота Саркозі був чи не єдиний сильний конкурент — правий радикальний націоналіст. У нас Тягнибок набрав жалюгідну мізерію голосів, у той час коли ідея повернення українців до своєї національної ідентичності мусила б опанувати все свідоме українство.

Що ж сталося з тобою, Україно, сьомого лютого? Хто викнув цього дня твій могутній інстинкт самозбереження?

Я хочу безкомпромісно поміркувати про це. Поки в мене буде така можливість — я робитиму це, дорогі мої українці.

Розпочну з ось якого епізоду.

Я все зволікав і зволікав з написанням «Відкритого листа Президенту України Вікторові Ющенку», знаходячи формальні причини, не бажаючи не лише шкодити йому, а й спалювати мости нашої колишньої глибокої приязні, про яку багато моїх радіослухачів часто нагадують у своїх листах до мене – про цикл наших радіодіалогів із тоді ще маловідомою особистістю (не політиком, не відставним Прем'єром, а саме людиною), молодшим сином з родини Ющенків – Віктором. До речі, саме за ці програми Кучма й вигнав мене з ефіру. У дві тисячі четвертому я вірив йому як собі. У дві тисячі восьмому моє гірке розчарування у президентських можливостях Ющенка досягло критичного стану. Після обрання його Президентом ми жодного разу не розмовляли наодинці, хоч я кілька разів пропонував йому зустрітися та обговорити стан виконання майданних обіцянок. Не зустрівся.

Я стримував себе ще літо й осінь. Над силу стримував від цього кроку.

Адже я у 2003-му та 2004-му, усвідомивши всю політичну бездарність Леоніда Кучми, написав п'ять відкритих листів до нього. Публічних. Опублікованих у багатьох засобах масової інформації, виданих мільйонними тиражами листівок, розповсюджуваних у всіх областях України. З вимогою скласти свої президентські повноваження і не мучити посполитий український народ. П'ять відкритих антикучмівських листів. Фактично на підтримку тодішнього кандидата в президенти Віктора Ющенка. Тоді ж таки я опублікував і гострого відкритого листа до Януковича з аргументованою пропозицією не балотуватися на роль глави держави. Лист теж був широко оприлюднений.

З відкритим листом до діючого Президента Віктора Ющенка я терпляче зволікав. Адже це був мій Президент, іншого в мене не було. До того ж патріотичні, майданні сили вже були розсічені саме главою держави на ворогуючі сегменти з вересня 2005-го. Не хотілося вганяти ще й свого клина.

Та коли якийсь Кислинський (згодом виявилося, що він не має навіть вищої освіти, а користується фальшивим дипломом) звинуватив Прем'єр-міністра Юлію Тимошенко в «зраді національних інтересів» – я нарешті одважився. Не міг же цей недоучка самостійно висунути це звинувачення від імені Президента.

Лист уже визрів у моїй душі та розумі, але писався важко. Я постійно думав про багатьох моїх друзів, котрі розчулювалися

(як і я) під час виступів Віктора Андрійовича про любов до української мови, щодо великої нашої національної трагедії в 32–33 роках – голодомору, щодо грузинської кривавої драми, щодо патріотичних сигналів Президента своїй нації.

Я знав, що мій лист буде непопулярним, що його неоднозначно сприйме українська національна інтелігенція, що мені, зрештою, дістанеться і від найближчого оточення Президента, і від прихильників Ющенка: Героїв України Павличка, Драча, Мушкетика, Іваничука, від людей, які йому безоглядно довіряли, – Сверстюка, Брюховецького, Жулинського, Марії Матіос, Андруховича, Танюка, Слабошпицького... Знав я все це. І все ж 21 грудня 2008-го сів за комп'ютер. І до ранку 22 грудня закінчив листа.

Він був опублікований у парламентській газеті «Голос України» та в багатьох регіональних виданнях.

І вже через кілька днів газета Ющенкового односельця Михайла Дорошенка «Україна молода» увімкнула свої лайномети проти мене, а Секретаріат Президента Ющенка почав погром Спілки письменників України. Нічого, вистояли.

Та найбільший гріх перед Україною взяв на своє ім'я та на свою душу Віктор Ющенко у другому турі президентських виборів.

Після першого туру, коли Президентові Ющенку український народ показав на вихідні двері з його резиденції на Банківській (і не тільки), коли довіра до героя Майдану опустилася майже до рівня Петра Симоненка – вождика вимираючого політичного сегмента, – я не мав і крихти втіхи, то більше – злорадства. Я сприйняв це як трагедію Помайдання і, за великим рахунком, трагедію всіх націонал-патріотичних сил в Україні, себто – самої України в її істинному, кореневому сенсі. І вже перемагати, пане Президенте, в другому турі єдиному представникові цих сил – Юлії Тимошенко – було неймовірно важко. Ви зробили все, щоби ті могутні національні легіони, які привели Вас до влади, – прогнали. Не свою перемогу, а – Україну. Прогнали Україну, пане непрезиденте. Ви ввійдете в історію України як зачинатель її нової Руїни.

Здавалося, навіть якщо Ви забули 2004-й, коли Юля не лише не спокусилася бути Вашим конкурентом на виборах, а й заявила (даруйте, що нагадую): «Я готова в штабі Ющенка прати білизну, тільки б він переміг!», навіть якщо Вам не хочеться думати, що Ви б кілька місяців думали, чи варто збирати Майдан, чи не варто, – заради збереження стихійно посіяних Вами кількох

національних ідей — Ви б мусили підтримати Юлю, а не Вашого головного опонента. Навіть великого державницького розуму для цього не треба. Потрібен розум простого, совісного і патріотичного у своїй суті українця. Не раба, а — саме Українця. То що вже казати про Президента України.

Ясна річ, на такий елементарний, чисто людський, людинозобов'язуючий крок Вас, пане Президенте, вже не вистачило. Ваші політичні, людські, чоловічі акумулятори цілковито сіли. Ви ганебно сходите зі сцени. Туди Вам і дорога...

Є про що думати. Сидячи по вуха у безнадії, у холодному поту від страху, у невизначеності того, що з нами буде завтра, думаємо, українці. Нарешті думаємо. За п'ять років Помайдання розвічилися думати. Спостерігали за манжетами білих сорочок Юценка, за голосним плямканням його губів, за його вишитими сорочками і малоросійськими проповідями про те, як треба любити Україну, її мову, її історію, але практично нічого не міняти в її образі, в її долі, в її системних реформах. Суцільні балачки, заклики, наміри. Жодної реальної справи! Декоративний лідер, якого висхідна хвиля спалаху національної свідомості винесла на вершину історії, але він не був готовий до такої висоти.

ЗМІСТ

Необов'язкова передмова. Маятник без циферблата	5
Антиукраїнство. Анатомія. Без хірургії... ..	31
Смушева шапка і ярмулка	63
Козацька країна. Вчора. А назавжди?	73
Україна – Росія: «по-братски» чи порівну?	119
Голод... Голодомор... Геноцид!	147
Трагічна велич Донбасу	213
Українська ідея. Несумісність із комуністичною	337
Українська версія свободи слова	361
«Бендеровці»? Ні! Особливі українці	395
Державність українського слова	425
Павло Загребельний. Лагідний лицар	451
Українська політика? Провінційна самодіяльність	461
Ми. Дуже особисте	511
Відкритий лист Президенту України Вікторові Ющенку ...	577
Мова-після	585

Літературно-публіцистичне видання

ЯВОРІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Що ж ми за народ такий?..

Книга четверта

Хроніка розчарування і надії

Коректор
Надія Овчарук

Комп'ютерна верстка
Олесі Урбанської

Підписано до друку 02.11.2010. Формат 84×108 1/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newton». Обл.-вид. арк. 33,94.
Ум. друк. арк. 31,08. Наклад 1000 пр. Зам. _____.

Видавництво «Український письменник»,
вул. Олеся Гончара, 52, м. Київ, 01054.
Тел/факс: 8(044)486-18-59. Е-mail: ukrpsm@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 571 від 20.08.2001 р.

Віддруковано у друкарні «Видавництво “Фенікс”»,
вул. Шутова, 136, м. Київ, 03680.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 271 від 07.12.2000 р.

Яворівський, Володимир.

Я22 **Що ж ми за народ такий?..: Книга четверта. Хроніка розчарування і надії/В. О. Яворівський. — К.: Укр. письменник, 2010. — 591 с.**

ISBN 978-966-579-283-3

Це четверта книга публіцистики відомого письменника і депутата Верховної Ради України, написана за матеріалами радіопередачі «20 хвилин з Яворівським». У книзі охоплено період 2006—2009 років.

До видання увійшли відкритий лист до чинного на той час Президента України Віктора Ющенка, а також публіцистичні роздуми В. Яворівського над «Помайданням».

УДК 821.161.2-92

ББК 84(4Укр)6-4